

Saila Tuomala

TUNNUSTUKSEN
OIKEELLISUUDEN
JA VAPAAEHTOISUUDEN
VARMISTAMINEN
TUNNUSTAMIS-
OIKEUDENKÄYNNISSÄ

TUNNUSTUKSEN OIKEELLISUUDEN JA VAPAAEHTOISUUDEN VARMISTAMINEN
TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNNISSÄ

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 350

Saila Tuomala

TUNNUSTUKSEN OIKEELLISUUDEN JA VAPAAEHTOISUUDEN VARMISTAMINEN TUNNUSTAMIS- OIKEUDENKÄYNNISSÄ

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Porthanian salissa PIII perjantaina 1.9.2023 klo 12.

WITH AN ENGLISH ABSTRACT

© 2023 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja Saira Tuomala

ISSN 0356-7206 (painettu)

ISSN 2814-8053 (verkkajulkaisu)

ISBN 978-951-855-699-5 (kovakantinen)

ISBN 978-951-855-700-8 (PDF)

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2023

Alkusanat

Tohtoriopintoihin päätyminen ei ollut minulle koskaan itsestäänselvyys, vaikka ensiaputaitoinen olenkin. Työskentelin valmistumisen jälkeen muutaman vuoden oikeuslaitoksessa eri tehtävissä. Viihdyin niissä tehtävissä ja tapasin monia rikosoikeuden rautaisia ammattilaisia. Heidän kanssaan käydyt keskustelut ovat väistämättä vaikuttaneet tapaani käsitellä rikosoikeudellisia kysymyksiä. Muistelen lämmöllä näitä ihmisiä ja niitä vuosia.

Ajauduin joka tapauksessa työtehtävissäni usein mielenkiintoisiin rikos(prosessi)oikeudellisiin pohdintoihin, ja jatko-opintojen mahdollisuus nousi mieleen yhä useammin. Väitöskirjaprojektini alkusysäyksenä toimi lopulta eräs koulutus, jossa Sakari Melander oli puhumassa. Luennon jälkeen huomasin keskustelevani hänen kanssaan jatko-opintoihin liittyvistä ajatuksistani. Syyteneuvottelua koskeva lainsäädäntö oli juuri tullut voimaan, ja se kiinnosti minua kaikessa epämääräisyydessään, joten se valikoitui aiheekseni.

Tästä eteenpäin asiat tapahtuivat nopeasti, sillä tulin valituksi Helsingin yliopiston palkkalistoille väitöskirjatutkijaksi. Olen siis paitsi päässyt työskentelemään rikosoikeudellisen tutkimuksen keskiössä myös välttänyt apurahahaut, ja tiedostan olevani siinä suhteessa etuoikeutettu.

Tutkimuksestani suurin kiitos ohjautuu luonnollisesti ohjaajilleni Sakari Melanderille ja Jaakko Rautiolle. Melanderin kautta minulle avautui koko tiedeyhteisö, ja löysinpä itseni erään kerran Pekingistäkin. Melanderin tuki tutkimukselleni on ollut merkittävässä roolissa kaikkien näiden vuosien ajan. Hän auttoi minua kiinnittämään huomiota uusiin näkökulmiin ja esitti tarkkanäköisiä kehitysehdotuksia ajatuksistani. Kiitos, Sakari! Myös Jaakko Rautio osoittautui täydelliseksi valinnaksi ohjaajakseni, ja hänen asiantuntemuksensa on ollut korvaamattoman tärkeä osa tätä prosessia. Rautio paneutui teksteihini uskomattoman tarkasti ja esitti kommenttinsa usein nopeammin kuin ehdin niitä edes odottaa. Kiitos, Jaakko!

Väitöskirjaprojektiini on kuitenkin osallistunut lukuisia muitakin ihmisiä, joita olen vuosien varrella kohdannut. Projektiin liittyvään seurantaryhmään lupautuivat ystävällisesti Jussi Tapani ja Ritva Sahavirta. Lisäksi Julia Korkman auttoi minua psykologisten kysymysten hahmottamisessa. Jussi, Ritva ja Julia, arvostan apuanne ja aikaanne!

Lisäksi kiitän Porthanian 5. kerroksen väkeä mielenkiintoisista keskusteluista ja viihtyisästä työyhteisöstä. Kiitos Kimmo Nuotio, Dan Frände, Raimo Lahti, Tapio Lappi-Seppälä, Heli Korkka-Knuts, Dan Helenius, Tuula Linna,

Esa Kolehmainen, Kristiina Koivukari, Esko Yli-Hemminki, Veera Koponen, Alexander Nybonn ja Jenni Hakkarainen!

Kiitos myös väitöskirjani esitarkastajille Tuomas Huplille ja Laura Ervolle tarkkanäköisistä huomioista, joiden avulla olen pystynyt parantelemaan teostani. Vastaväittäjäkseni on ystävällisesti lupautunut Matti Tolvanen. Suomalainen Lakimiesyhdistys on hyväksynyt väitöskirjani julkaistavaksi A-sarjassaan, ja olen kiitollinen tästä kunniasta. Kiitän yhdistystä ja kustannustoimittaja Taija Haapaniemeä myös teoksen painokuntoon saattamiseen liittyvästä avusta ja osaamisesta.

Väitöskirjaani liittyvän empiirisen aineiston osalta esitän lämpimät kiitoksetni haastatteluun vuonna 2019 suostuneille syyttäjille, tuomareille ja asianajajille. Haastattelut tein yhteistyössä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin ja erityisesti suunnittelija Frida Kuusisto Mäkelän kanssa. Oli mukavaa tehdä yhteistyötä, kiitos, Frida! Kytkökseni Krimoon ei kuitenkaan pääty tähän, sillä olen onnekas saadessani jatkaa tutkimustyötä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa väitöskirjani jälkeen.

Kiitos myös perheelleni ja läheisilleni. Erityisesti kiitos puolisollessi, sisarelleni, vanhemmilleni ja ystävälleni Riinalle kannustuksesta ja siitä, että pohditte lauserakenteita kanssani joskus lyhyelläkin aikataululla. Lopuksi kiitos elämäni pienimmille mutta suurimmille ihmisille, lapsilleni. Kiitos, että muistutatte minua siitä, mikä elämässä on tärkeintä. Teidän ansiostanne tämäkin projekti on asettunut oikeisiin mittasuhteisiin.

Helsingissä vappuna 2023

Saila Tuomala

Sisällys

ALKUSANAT	V
1 JOHDANTO	1
1.1 Miksi kukaan tunnustaisi rikoksen, jota ei ole tehnyt	1
1.2 Tutkimustehtävä ja rakenne	3
1.3 Tutkimuksen lähtökohdista	7
1.3.1 Lainopillinen lähestymistapa	7
1.3.2 Psykologinen aineisto	9
1.3.3 Empiirinen aineisto, kattavuus ja metodi	10
2 SYYTENEUVOTTELUMENETTELYN YLEINEN ESITTELY	17
2.1 Syyteneuvottelun muodot ja menettelyn käyttö ulkomailla	17
2.2 Syyteneuvottelumenettely Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön valossa	20
2.3 Suomalaisen syyteneuvottelun tavoitteet	25
2.3.1 Syyteneuvottelun kriminaalipoliittinen tausta	25
2.3.2 Kustannussäästöt	27
2.3.3 Oikeudenkäyntien pitkittymisen estäminen	30
2.4 Syyteneuvottelumenettelyä kohtaan lainvalmisteluvaiheessa esitetty kritiikki	31
2.4.1 Perustuslakivaliokunnan arvio esityksestä	31
2.4.1.1 Tuomiovallan käyttö	31
2.4.1.2 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti	32
2.4.1.3 Yhdenvertaisuus	32
2.4.2 Lakivaliokunnan esittämät muutosehdotukset	33
2.5 Syyteneuvottelun edellytykset	35
2.5.1 Mistä voi neuvotella	35
2.5.2 Syyteneuvotteluun soveltuvat rikosnimikkeet sekä yhteisymmärrys nimikkeestä	39
2.5.2.1 Säännöksen mukainen käyttöalaraaja	39
2.5.2.2 Asian laatuun ja rikosnimikkeeseen liittyvä harkintavalta	42
2.5.3 Syyteneuvottelun muut yleiset edellytykset	47
2.5.4 Osallisuustilanteet	50
2.5.5 Asianomistajan suostumus menettelyyn	54
2.5.6 Syyttäjän lopullinen harkintavalta menettelyyn ryhtymisestä	56
2.5.6.1 Näyttökynnykset	56
2.5.6.2 Pitääkö rikoksesta epäillyn ensin kiistää, jotta syyteneuvottelumenettely voidaan aloittaa	58

2.5.6.3	Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi syyteneuvottelun edellytysten kautta	62
2.6	Tunnustuksen peruuttaminen ja muutoksenhaku	62
3	TUNNUSTUKSEEN PERUSTUVAT TOIMENPITEISTÄLUOPUMISPÄÄTÖKSET	65
3.1	Tunnustukseen perustuvien toimenpiteistäluopumispäätösten käyttömäärät	65
3.2	Tarvitseeko vastaajan tunnustaa se teko, josta toimenpiteistä luopuminen tehdään	67
3.3	Tehdäänkö toimenpiteistäluopumispäätös tunnustamisoikeudenkäyntiin johtavassa asiassa	68
3.3.1	Tunnustukseen perustuva syyttämättäjättämispäätös silloin, kun asian ei ole tarkoitus edetä tunnustamisoikeudenkäyntiin	68
3.3.2	Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoituspäätös silloin, kun asian ei ole tarkoitus edetä tunnustamisoikeudenkäyntiin	69
3.3.3	Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoituspäätös, ns. tunnustamismenettely	72
3.3.4	Tunnustukseen perustuva syyttämättäjättämispäätös silloin, kun asiassa järjestetään tunnustamisoikeudenkäynti	76
3.4	Onko tunnustuksen perusteella tehty toimenpiteistäluopumispäätös osa tuomioesitystä	76
3.4.1	Mistä rikosnimikkeistä syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä	76
3.4.2	Mikä on tunnustuksen perusteella tehdyn toimenpiteistäluopumispäätöksen pysyvyys asiassa, joka käsitellään tunnustamisoikeudenkäynnissä	87
3.4.3	Asianomistajan toissijainen syyteoikeus tunnustukseen perustuvan toimenpiteistäluopumispäätöksen yhteydessä	96
3.4.4	Syyttäjän mahdollisuus peruuttaa oma toimenpiteistäluopumispäätöksensä	98
3.4.5	Ylemmän syyttäjän oikeus ottaa asia uudelleen käsiteltäväksi	99
3.4.6	Milloin tunnustamisoikeudenkäyntiin liittyvä toimenpiteistäluopumispäätös tehdään	100
3.4.7	Toimenpiteistäluopumispäätösten yksilöinti tuomioesityksessä	101

4	TUOMARIN PROSESSINJOHDON JA TUNNUSTAMISEN ERITYISPIIRTEET TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNNISSÄ	105
4.1	Totuus rikosprosessin tavoitteena	105
4.2	Akkusatorinen vai inkvisitorinen tunnustamisoikeudenkäynti	108
4.3	Tuomioistuimen muodollinen ja materiaallinen prosessinjohto	111
4.4	Tuomarin aktiivisuuden ja passiivisuuden tasapainosta	114
4.5	Tuomioistuimen prosessinjohto tunnustamisoikeudenkäynnissä ..	119
4.5.1	Prosessinjohton normatiivinen perusta	119
4.5.2	Tuomarin materiaallisen prosessinjohton toteuttaminen tunnustamisoikeudenkäynnissä	120
4.6	Tunnustuksen erilaiset vaikutukset ja ilmenemistavat rikosprosessissa	121
4.6.1	Tunnustaminen tavallisessa rikosasiassa	121
4.6.2	RL 6:6:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste	124
4.6.3	Tunnustaminen kevennetyissä menettelyissä	128
4.6.4	Tunnustaminen tunnustamisoikeudenkäynnissä	130
4.6.4.1	Miten tunnustamisoikeudenkäynnissä annettu tunnustus eroaa muista tunnustuksista	130
4.6.4.2	Rikosprosessin periaatteet tunnustamisoikeudenkäynnissä	131
4.6.4.3	RL 6:6:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste tunnustamisoikeudenkäynnissä	132
5	VÄÄRÄT TUNNUSTUKSET	135
5.1	Vääriä tunnustuksia koskevasta tutkimuksesta yleisesti	135
5.2	Väärän tunnustuksen kriteerit	136
5.3	Väärien tunnustusten yleisyys	139
5.4	Väärien tunnustusten syyt	144
5.4.1	Kassinin ja Wrightsmanin jaottelu	144
5.4.2	Vapaaehtoinen väärä tunnustus	146
5.4.3	Painostettu väärä tunnustus	149
5.4.4	Sisäistetty väärä tunnustus	154
5.5	Kuka tyypillisesti antaa värän tunnustuksen	157
5.5.1	Henkilöön liittyvät riskitekijät	157
5.5.2	Tilanteeseen liittyvät riskitekijät	161
5.5.3	Onko olemassa ihmistä, joka ei missään olosuhteessa anna väärää tunnustusta	162
6	VALHEENPALJASTUSKEINOJEN KEHITYKSESTÄ	165
6.1	Perinteinen näkemys: Inbaun ja Reidin ahdistuspohjainen käyttäytymisanalyysi	165
6.2	Reality Monitoring	167

6.3	Kognitiivisen paineen luominen	168
6.4	Valheenpaljastuskeinot tunnustamisoikeudenkäynnissä	170
7	KENELLÄ ON VASTUU TUNNUSTUKSEN OIKEELLISUUDESTA	
JA	VAPAAEHTOISUUDESTA	171
7.1	Tunnustuksen oikeellisuus.....	171
7.2	Tunnustuksen vapaaehtoisuus	172
7.3	Syyttäjän rooli	174
7.4	Avustajan rooli.....	175
7.5	Tuomioistuimen rooli	177
7.6	Yhteen veto ja kaavio vastuunjaosta.....	179
8	TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNNIN KESKEISET OSUUDET ..	185
8.1	Vastaajan läsnäolovelvollisuus	185
8.2	Tuomioesityksen ja neuvottelutilanteen esitleminen.....	186
8.3	Vastaajan kuuleminen.....	187
8.3.1	ROL 5b:3.1:n 2 ja 3 kohdan mukaiset edellytykset tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisessa.....	187
8.3.1.1	Avoim kuuleminen lähtökohtana	187
8.3.1.2	Vastaajan tunnustuksen vastaanottaminen	188
8.3.1.3	Vastaajan suostumus	191
8.3.1.4	Vastaaja ymmärtää esityksen ja asian merkityksen.....	192
8.3.2	Entä jos vastaaja ei halua tulla kuulluksi	193
8.4	Asianomistajan kuuleminen ja muut vaatimukset.....	196
8.5	Todistelu tunnustamisoikeudenkäynnissä	197
8.5.1	Yleistä todistelusta tunnustamisoikeudenkäynnissä.....	197
8.5.1.1	Vapaa todistusharkinta	197
8.5.1.2	Syyttäjän todistustaakka	202
8.5.1.3	Tuomioistuimen korostunut selvittämisvelvollisuus	203
8.5.2	Miten todistelua on empiirisen aineiston perusteella esitetty	204
8.5.3	Minkälaisella todistelulla tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus tulee toteennäytetyksi	207
8.5.3.1	Kertomuksen luotettavuuden arviointi.....	207
8.5.3.2	Mitä tunnustamisoikeudenkäynnissä oikeastaan on näytettävä toteen	209
8.5.3.3	Kontradiktorisuus tunnustamisoikeuden- käynnissä.....	215
8.6	Vaihtoehtoiset tapahtumainkulut	216

8.6.1	Todistusteoriat tunnustamisoikeudenkäynnissä	216
8.6.1.1	Intuitio ja WYSIATI	216
8.6.1.2	Vaihtoehtoihin tapahtumainkulkuihin pohjautuva todistusharkintamethodi	219
8.6.1.3	Esimerkkinä Diesenin hypoteesimetodi	221
8.6.2	Vaihtoehtoisten hypoteesien vartenotettavuuden arviointi	225
8.6.2.1	Onko asiassa tiedossa olevia henkilöön liittyviä riskitekijöitä vääälle tunnustukselle	225
8.6.2.2	Onko asiassa tiedossa olevia olosuhteisiin liittyviä riskitekijöitä.....	228
8.6.3.	In dubio pro reo -periaate	230
8.7	Miten tuomarin on perusteltava tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta koskevan ratkaisunsa	231
8.7.1	Miten tuomioistuimet ovat empiirisen aineiston perusteella perustelleet tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta koskevan ratkaisunsa	231
8.7.2	Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden perusteleminen	239
8.8	Mikä on tuomioistuimen kannalta arvioituna vastaajan etu tunnustamisoikeudenkäynnissä	242
9	RANGAISTUSLAJIN VAIHTUMINEN JA TUNNUSTUKSEN VAPAAEHTOISUUS.....	245
9.1	Voiko tuomioistuin poiketa tuomioesityksen seuraamuskannanotosta	245
9.1.1	Itsenäinen harkinta vai sopimuksen kunnioittaminen	245
9.1.2	Haastatteluaineistossa esiin tulleet kokemukset.....	250
9.2	Rangaistuslajin vaihtuminen	254
9.2.1	Kahden vuoden pituisen vankeusrangaistuksen laji.....	254
9.2.2	Rangaistuslajivaihdokset empiirisessä aineistossa.....	257
9.2.2.1	Tunnustamisoikeudenkäynneissä annetut tuomiot.....	257
9.2.2.2	Haastatteluaineistossa esiin tulleet kannat rangaistuslajivaihdokseen liittyen.....	262
9.2.3	Rangaistuslajin vaihtuminen tavallisissa rikosasioissa	265
9.2.4	Johtopäätökset rangaistuslajin vaihtumisesta empiirisen aineiston perusteella	269
9.3	Tunnustuksen vapaaehtoisuusarviointi rangaistuslennuksen suuruuden kannalta.....	270
9.4	Tuomioesityksen mukaisesta seuraamuksesta poikkeaminen	273

10 LOPUKSI	277
10.1 Kokoavia huomioita.....	277
10.2 Syyteneuvottelumenettelyn kehittämisen osa-alueita.....	279
10.2.1 Avustajan välttämättömyys	279
10.2.2 Muita erityishuomioita ja -järjestelyjä	281
10.2.2.1 Psykologisen tiedon hyödyntäminen	281
10.2.2.2 Nuoret erityisryhmänä	283
10.3 Syyteneuvottelun tulevaisuus	287
10.4 Loppusanat	290
ABSTRACT	291
LÄHTEET	293
OIKEUSKÄYTÄNTÖ JA LAILLISUUSVALVOJIEN RATKAISUT	311
LYHENTEET	319
ASIASANAT	321

1 Johdanto

1.1 MIKSI KUKAAN TUNNUSTAISI RIKOKSEN, JOTA EI OLE TEHNYT

Oletetaan tilanne, että sinua syytetään rikoksesta, jota et ole tehnyt. Tunnustatko teon? Et tietenkään. Miksi kukaan tunnustaisi rikoksen, jota ei ole tehnyt.

Oletetaan sitten vastaava tilanne, mutta syyttäjä kertoo lisäksi, että sinua vastaan on vakuuttava näyttö, ja tarjoaa sopimusta, jonka mukaan saat muutaman vuoden vankeusrangaistuksen, mikäli tunnustat teon; muuten syyttäjä vaatii kuolemanrangaistusta.

Entä jos saat teon tunnustamalla sakkorangaistuksen ja välttyt rikosrekisterimerkinnältä, mutta muuten syyttäjä vaatii vankeusrangaistusta, jonka myötä menettäisit työpaikkasi ja ehkä myös asuntosi? Entä jos tiedät, että oikea syyllinen on oma lapsesi tai muu sinulle erittäin läheinen henkilö, joka kärsisi tuomiosta paljon enemmän kuin sinä, ja sinun kiistämisesi aiheuttaa riskin, että hänen syyllisyytensä paljastuu? Entä jos oikea syyllinen on uhannut tappaa sinut, mikäli et ota vastuuta kantaaksesi? Tai jos oikea syyllinen tarjoaa sinulle miljoona euroa teon tunnustamisesta? Entä jos olit tapahtuma-aikaan niin kovassa humalassa, että et oikeastaan muista varmaksi, mitä tapahtui?

Lähtökohtainen oletus on, että ihmiset eivät tunnusta sellaisia rikoksia, joita eivät ole tehneet, mutta todellisuus on huomattavasti monimuotoisempi.¹ Esimerkiksi Olof Palmén murhan tunnustaneita on jo runsaat 130.² He tuskin tekivät murhaa yhdessä.

Tauno Tirkkonen aloitti vuonna 1953 julkaistun oppikirjan Suomen rikosprosessioikeudesta³ näillä sanoilla: ”Ei kaikki ole totta, joka on toden näköistä.” Teoksen julkaisemisesta on 70 vuotta, mutta aihe on edelleen tärkeä. Väärien tunnustusten tunnistamisesta on tullut erityisen ajankohtainen asia Suomessa sen jälkeen, kun syyteneuvottelumenettely otettiin käyttöön vuonna 2015. Syyteneuvottelumenettelyssä rikosasian vastaaja voi tehdä syyttäjän kanssa sopimuksen: vastaaja tunnustaa rikoksensa ja vastapainoksi syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta lievemmältä rangaistusasteikolta rikoslain 6:8a:n mukaisesti (rikoslaki 39/1889, RL). Syyteneuvotteluasia käsitellään normaalia oikeudenkäyntiä huomattavasti suppeammassa tunnustamisoikeudenkäynnissä, jossa ei

¹ Myös Korkman 2022, s. 89.

² Palmeutredningen – polisens arbete.

³ Tirkkonen 1953, alkulause.

pääsääntöisesti käydä juurikaan läpi todistelua. Vastaaja tuomitaan siis lähes tulkoon yksinomaan tunnustuksen perusteella. Tuomittava rangaistus on noin kolmasosan lievempi kuin se olisi muuten, mutta myös rangaistuslajin muutokset ovat mahdollisia. Vastaaja voi siis saada sakkorangaistuksen vankeusrangaistuksen sijaan tai ehdollista vankeutta ehdottoman sijaan.

Kuolemanrangaistusta Suomessa ei sentään enää ole käytössä⁴, mutta esimerkiksi eräissä Yhdysvaltojen osavaltioissa myös tällaiset sopimukset ovat mahdollisia. Eräiden arvioiden mukaan jopa 50–75 % Yhdysvalloissa teloitetuista olisi voinut välttää kuolemanrangaistuksen hyväksymällä hänelle jossakin vaiheessa prosessia tarjotun syyteneuvottelusopimuksen.⁵ Kuolema on kova hinta siitä, että on halunnut kiistää syytteen ja viedä asian täysimittaiseen oikeudenkäyntiin. Yhdysvalloissa syyteneuvottelun ongelmat ovat omassa mitakaavassaan, mutta myös suomalaisessa syyteneuvottelumenettelyssä on tunnistettavissa vastaajien oikeusturvaan kohdistuvia riskejä. Suurin haaste on tunnustamisen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen.

Ongelmaa konkretisoi hyvin se, että jo yhdessä ensimmäisistä tapauksista, joissa syyteneuvottelua Suomessa sovellettiin – veropetoksia koskeneessa niin sanotussa Anton-ratkaisussa⁶ –, oli haasteita. Istunnosta uutisoitiin laajasti, MTV:n uutisessa näin:

Uusi oikeudenkäyntitapa herätti syytettyjen penkillä myös epäilyä, kun tuomari kysyi, ymmärtääkö syytetty tunnustamisen merkityksen.

– Pääpiirteittäin ymmärrän. Mutta kun olen tällainen eläkkeelle jäänyt rosvo, niin haluaisin tarkistaa, minkälainen harkintavalta tässä jää tuomioistuimelle. Onko mahdollisuus siihen, että tulee pidempi tuomio kuin syyttäjä esittää? yksi syytetyistä tiedusteli.

Tuomarin mukaan tuomioistuin ei voi ennakoida päätöstä, mihin syytetty vastasi vertaamalla itseään sieppaajien vaatimuksiin suostuneeseen kidnappatuun.

– Kaikenlaisessa olen ollut mukana, mutta en tällaisessa, syytetty sanoi. Lopulta myös kolmas päätekijöistä puseri tunnustuksensa.⁷

Kirjalliseen tuomioon saakka tämä keskustelu ei kuitenkaan päätynyt. Hovioikeuden ratkaisuun on kirjattu ytimekkäästi:

Hovioikeus toteaa, että kaikki tuomioesityksen hyväksyneet vastaajat ovat tunnustamisoikeudenkäynnissä henkilökohtaisesti tunnustaneet tuomioesityksen mukaiset rikokset ja myöntäneet Verohallinnon korvausvaatimukset

⁴ Aikaisemmin voimassa olleesta sääntelystä, ks. esim. Granfelt 1942, s. 60–61.

⁵ Alschuler 2009, s. 671–672.

⁶ Helsingin HO 14.10.2015 nro 1457.

⁷ MTV uutinen STT 10.9.2015.

osaltaan oikeiksi. Hovioikeudella ei ole aihetta epäillä tunnustamisten vapaaehtoisuutta ja oikeellisuutta. Tuomioesitysten hyväksymiselle ei ole esteitä.⁸

Istunnossa käyty keskustelu on ajatuksia herättävä monessa mielessä niin yksilötasolla kuin laajemmassakin mittakaavassa. Yksilötasolla se ensinnäkin luo painetta tuomioistuimen suuntaan tuomita juuri tuomioesityksen mukaisesti, ja tämä on luultavasti ollut syytetyn kannalta keskustelun tarkoituskin. Syytetyn lausumat panttivankiasemaan liittyen antavat ymmärtää, ettei hän olisi suostunut menettelyyn, mikäli tuomioistuin tuomitsisi enemmän kuin syyttäjä on vaatinut. Toisaalta, mikäli syytetty ei todellisuudessa ole ymmärtänyt menettelyn kulkua, voidaan ajatella, että hän ei ole täysin ymmärtänyt suostumuksensa merkitystä ennen istuntoa. Uutisoinnin perusteella ylipäätään tunnustuksen vapaaehtoisuus jää jossakin määrin epäselväksi syytetyn ollessa selvästi epäroivä.

Laajemmin tällainen keskustelu ja sen uutisointi voivat heikentää luottamusta oikeusjärjestelmään ja sitä kautta rikosoikeuden preventiovaikutukseen. Suomalaiseen oikeusjärjestelmään sopii huonosti lainaus sieppaajien vaatimuksin suostumisesta, vaikkakin se kieltämättä on tässä tapauksessa jossakin määrin kuvaava ilmaus.

1.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA RAKENNE

Tutkimukseni kohdistuu Suomessa vuonna 2015 käyttöön otetun syyteneuvottelumenettelyn arviointiin. Syyteneuvottelu tarkoittaa tiivistetysti menettelyä, jossa vastaaja ja syyttäjä neuvottelevat siitä, haluaako vastaaja tunnustaa rikossensa, jos syyttäjä sitoutuu tunnustuksen vastapainoksi vaatimaan rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti tai tekemään joltakin osin esituttokinnan rajoituspäätöksen tai harkinnanvaraisen syyttämättäjäättämispäätöksen.⁹ Asiassa laaditaan tuomioesitys, jos neuvotteluissa päästään yhteisymmärrykseen.¹⁰ Tuomioesitys käsitellään tuomioistuimessa 30 päivän kuluessa sen viireilletulosta. Oikeudenkäyntiä, jossa tuomioesitys käsitellään, kutsutaan tunnustamisoikeudenkäynniksi. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen on tiedusteltava vastaajalta muun ohella, tunnustaako vastaaja edelleen rikoksen, sekä pyrittävä varmistautumaan, että esitys vastaa vastaajan tarkoitusta.¹¹ Tunnustus on annettava suoraan tuomioistuimelle sen vuoksi, että tuomioistuimen on voitava arvioida tunnustuksen todistusvoima.¹² Tuomioistuin voi antaa

⁸ Helsingin hovioikeus 14.10.2015 nro 1457.

⁹ Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettu laki 689/1997, ROL 1:10.

¹⁰ Muussa tapauksessa neuvottelussa annetut lausumat menevät hyödyntämiskieltoon ja asian käsittelyä jatketaan tavanomaisessa rikosprosessissa.

¹¹ ROL 5b:3.1:n 2 kohta.

¹² HE 58/2013 vp s. 30.

tuomioesityksen mukaisen tuomion (muiden edellytysten täytyessä), mikäli tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto.¹³ Tuomioistuimelle on tällä tavoin asetettu suuri vastuu tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ja sitä kautta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta. Tunnustamisoikeudenkäynnit ovat kuitenkin menettelyinä suppeita ja näytön esittäminen on vähäistä – tuomioistuimilla on käytännössä melko rajalliset keinot tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen.

Syyteneuvottelumenettelyllä tarkoitan koko syyteneuvottelua koskevan lainsäädäntöuudistuksen¹⁴ myötä ajankohtaistunutta menettelyä, johon sisältyvät niin tunnustuksen perusteella tehtävät toimenpiteistäluopumispäätökset (ETL 3:10a¹⁵, ROL 1:11), syyttäjän ja vastaajan välillä käytävät neuvottelut ja tuomioesityksen tekeminen (ROL 1:10 ja 1:10a) kuin tuomioistuimessa järjestettävä tunnustamisoikeudenkäynti (ROL 5b luku, OK¹⁶ 2:6a, RL 6:8a, RL 8:3a).

Tutkimukseni pääpaino on menettelyn loppuvaiheessa eli tunnustamisoikeudenkäynnissä. Syyteneuvottelusta on kirjoitettu Suomessakin jo jonkin verran, mutta kirjallisuudessa on useimmiten keskitytty syyteneuvotteluun kriminaalipoliittisesta näkökulmasta tai syyttäjän roolia lähtökohtana pitäen.¹⁷ Tuomioistuimen rooli ja tunnustamisoikeudenkäynti sen sijaan ovat jääneet oikeuskirjallisuudessa vähemmälle huomiolle, ja pyrinkin tässä tutkimuksessani selventämään eräitä käytännössä epäselvyyttä aiheuttaneita kysymyksiä.

Tutkimuskysymykseni kohdistuvat tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointiin ja erityisesti tuomioistuimen velvollisuuksiin tunnustamisoikeudenkäynnissä. Keskeisin tutkimuskysymykseni on tämä: Mihin asioihin tuomioistuimen on tunnustamisoikeudenkäynnissä kiinnitettävä huomiota arvioidessaan, jääkö tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta varteenotettavaa epäilyä?

Tätä selvittääkseni olen asettanut kolme alatutkimuskysymystä:

1. Milloin tunnustus on oikea ja vapaaehtoinen?
2. Minkälaista todistelua tunnustamisoikeudenkäynnissä tulee esittää, jotta tuomioistuimella on edellytykset arvioida, jääkö tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta varteenotettavaa epäilyä?
3. Miten oikeudellisten toimijoiden vastuu jakautuu?

¹³ ROL 5b:4.1:n 2 kohta.

¹⁴ He 58/2013 vp, LaVM 5/2014 vp, PeVL 7/2014 vp.

¹⁵ Esitutkintalaki 805/2011, ETL.

¹⁶ Oikeudenkäymiskaari 4/1734, OK.

¹⁷ Ks. erityisesti Vajus-Anttila 2022 ja Oikarainen 2017.

Näiden kysymysten ohella sivuan muitakin suomalaisen syyteneuvottelumenettelyn ja tunnustamisoikeudenkäynnin erityisiä piirteitä. Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi ei ole mahdollista, jollei oteta huomioon sitä kontekstia, jossa tunnustus annetaan. Tästä syystä otan myös kantaa tunnustuksen perusteella tehtäviin toimenpiteistäluopumispäätöksiin ja niiden merkitykseen asiassa myöhemmin järjestettävän tunnustamisoikeudenkäynnin näkökulmasta. Näiden päätösten hahmottaminen osana syyteneuvottelumenettelyä ja niiden yksilöinti tuomioesityksessä on tärkeää, jotta tuomioistuin tunnustuksen oikeellisuutta ja etenkin tunnustuksen vapaaehtoisuutta harkitessaan kykenee ottamaan huomioon koko syyteneuvottelumenettelykokonaisuuden. Tunnustuksen vapaaehtoisuuden varmistamisessa tuomioesityksen mukaisen sopimuksen ja koko syyteneuvottelukokonaisuuden edullisuuden objektiivinen arviointi on merkittävässä roolissa.

Tutkimuksen ulkopuolelle sen sijaan olen rajannut pääosin muutoksenha-kuun, tunnustuksen peruuttamiseen ja monilta osin myös hyödyntämiskieltoon liittyvät kysymykset. Tunnustuksen peruuttamismahdollisuutta ja siihen liittyvää hyödyntämiskieltoa sivuan vain lyhyesti taustoituksena suomalaista syyteneuvottelumenettelyä kuvatessani. Olen katsonut rajauksen tarpeelliseksi, sillä tutkimukseni keskiössä on tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden selvittäminen. Jos tunnustus on peruutettu, nämä kysymykset eivät enää ole keskeisiä, sillä tunnustuksen voi perua, vaikka ei edes väittäisi sen olleen väärä. Muutoksenhakuoikeus on erityisen tärkeä oikeusturvan tae tunnustamisoikeudenkäynnissä, mutta muutoksenhaulla ei muutoin ole olennaista merkitystä tutkimuskysymysteni kannalta. Toisaalta, mikäli vastaaja hakee muutosta peruuttamatta tunnustamistaan, on kyse pääsääntöisesti rangaistuksen mittaamista koskevista seikoista, joita käsittelen tutkimuksessani jo käräjäoikeuden näkökulmasta, ja nämä huomiot soveltuvat vastaavasti myös hovioikeuden tekemään arvioon.

Tutkimuksessani yhdistyvät niin rikosoikeus, rikosprosessioikeus, oikeuspsykologia, perus- ja ihmisoikeudet kuin kriminaalipoliittisetkin näkökulmat. Tolvanen on kuvannut, että rikosprosessin tavoite on läheisessä yhteydessä rikosoikeuteen, sillä rikosprosessissa toteutetaan rikosoikeutta ja sen kriminaalipoliittisia tavoitteita yksittäisessä tapauksessa. Hän toteaaakin, että prosessuaalisten uudistusten yhteydessä on välttämättä otettava huomioon myös kriminaalipolitiikan näkökulma.¹⁸ Aiheen oikeudellisen viitekehyksen laaja-alaisuus kuvaa hyvin sitä, että syyteneuvottelu ei ole ainoastaan tekninen instrumentti, vaan sen soveltaminen ja käyttäminen muuttavat myös ympäröivää maailmaa.¹⁹ Käytännössä aiheeni tutkiminen yksin rikosoikeuden

¹⁸ Tolvanen 2003, s. 1016 sekä Tolvanen 2006, s. 1326 ja siinä alaviitteessä 3 esitetyt huomautukset.

¹⁹ Ervo 2014, s. 108.

tai prosessioikeuden näkökulmasta ei olekaan mahdollista tai ainakaan tarkoituksenmukaista.

Tunnustamisoikeudenkäynti herättää mielenkiintoisia tutkimuskysymyksiä monelta oikeusosalta. Rikosoikeuden kannalta kiinnostavaa on esimerkiksi rangaistuksen määrääminen tunnustamisoikeudenkäynnissä. Rikosprosessioikeuden kannalta esiin nousee erityisesti kysymys tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioinnista, ja tässä yhteydessä olen hyödyntänyt myös todistusoikeutta (esimerkiksi todistusteorioita arvioidessani) ja oikeuspsykologiaa (väärien tunnustusten arvioinnissa). Lisäksi syyteneuvotteluun ilmiönä kytkeytyy monipuolisesti kriminaalipolitiikka²⁰ (esimerkiksi syyteneuvottelun tausta-arvot ja tulevaisuus) sekä kaiken taustalla vaikuttavat keskeisesti perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvät näkökulmat (erityisesti oikeudenmukainen oikeudenkäynti).

Syyteneuvottelua koskeva keskustelu on usein värikästä, sillä menettelyyn voi liittyä paitsi suuria kustannussäästöjä myös oikeusturvariskejä. Tunnustuksen painoarvoa voivat heikentää varsin monenlaiset seikat. Kyse voi olla siitä, että vastaaja ei kulttuuristen tai kielitaitoonsa liittyvien seikkojen takia täysin ymmärrä menettelyä tai omia vaihtoehtojaan. Edelleen kyse voi olla siitä, että vastaajalla on intressiristiriita, jossa hän päättää esimerkiksi suojella omaa lastaan antamalla itse väärän tunnustuksen. Toisaalta vastaaja voi myös ajatella, että hänen kannaltaan on edullisempaa tunnustaa menettely ja maksaa sakot kuin ottaa riski siitä, että hänet tuomittaisiin vankeusrangaistukseen. Usein syyteneuvottelua koskeva keskustelu onkin polarisoitunutta siten, että toiset ovat syyteneuvottelua vastaan ja toiset sen puolesta. Pyrin tässä tutkimuksessa jättäytymään mahdollisuuksien mukaan arvokeskustelujen ulkopuolelle ja arvioimaan objektiivisesti sitä, miten menettelyn oikeudenmukaisuus nykyisen lainsäädännön piirissä toteutuu ja miten menettelyn oikeudenmukaisuutta voi varmistaa toimilla, jotka ovat mahdollisia jo nykylainsäädännön puitteissa. Kuitenkin tutkimuksen lopussa luvussa 10.3 otan kantaa myös siihen, millaisena näen syyteneuvottelun tulevaisuuden.

Tutkimukseni etenee niin, että luvussa 2 kuvaan syyteneuvottelumenettelyn taustan ja yleiset edellytykset. Luvussa 3 arvioin tunnustukseen perustuvia toimenpiteistä luopumispäätöksiä (esitutinnan rajoittamispäätökset ja syyttämättä jättämispäätökset). Luvussa 4 kuvaan totuutta rikosprosessin tavoitteena sekä tuomioistuimen prosessinjohtoa tunnustamisoikeudenkäynnissä. Luvussa 5 esittelen vääriä tunnustuksia koskevaa oikeuspsykologista tietoa ja väärien tunnustusten tyyppitapauksia. Luvussa 6 käyn lyhyesti läpi valheenpaljastuskeinojen kehitystä. Luvussa 7 arvioin, mitä tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus tarkoittaa ja miten oikeudellisten toimijoiden vastuu sen varmistamisesta

²⁰ Kriminaalipolitiikan käsitteestä, ks. Tolvanen 2004, s. 174.

jakautuu. Luvussa 8 käyn läpi tunnustamisoikeudenkäynnin keskeiset osuudet erityisesti tunnustuksen oikeellisuus- ja vapaaehtoisuusarvioinnin kannalta. Tässä yhteydessä arvioin etenkin tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävää todistelua ja tuomion antamisen edellytyksiä. Luvussa 9 tutkin, miten rangaituslajin vaihtuminen vaikuttaa tunnustuksen vapaaehtoisuuteen, ja otan kantaa siihen, miten tulisi suhtautua siihen, että tuomioistuin poikkeaa tuomioesityksessä esitetystä seuraamuskannanotosta. Lopussa luvussa 10 esitän kokoavia huomioita. Siellä arvioin myös, millaisilla toimilla syyteneuvottelumenettelyn oikeudenmukaisuutta voitaisiin parantaa ja millaisena pidän syyteneuvottelun tulevaisuutta.

1.3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDISTA

1.3.1 Lainopillinen lähestymistapa

Korkeimman oikeuden silloinen presidentti Timo Esko ilmaisi vuonna 2016 tuomareiden koulutustilaisuudessa huolensa perinteisen lainopillisen tutkimuksen tulevaisuudesta. Minkkinen tiivistää Eskon ajatukset todeten, että Eskon näkemyksen mukaan tuomioistuinlaitos tarvitsee lisää kotimaisilla kielillä puhuvaa lainoppia, joka on suunnattu käytännön oikeuselämässä toimiville lakimiehille.²¹ Tämän tutkimukseni tarkoitus on palvella näitä, käytännössä tunnustamisoikeudenkäynneissä työskentelevien ammattilaisten tarpeita. Olen myös tietoisesti pyrkinyt käyttämään tutkimuksessani runsaasti havainnollistavia esimerkkejä. Yksittäistapausten avulla ongelmat avautuvat selkeämmin, ja yksittäistapauksilla on todennäköisemmin vaikutusta ihmisten ajatteluun.²²

Metodini on pohjimmiltaan lainopillinen: tutkin voimassa olevaa syyteneuvottelumenettelyä koskevaa oikeutta. Pyrin esittämään tulkintakannanottoja siitä, mikä näiden oikeusnormien tosiasiallinen sisältö on.²³ Habermasin jaotteluun²⁴ viitaten tutkimukseni pohjana on siinä mielessä tekninen tiedonintressi, että pyrin muodostamaan perustellun tulkinnan tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta koskevista normilauseista ja rationalisoimaan oikeusjärjestystä näiltä osin.²⁵ Kuitenkin tutkimukseeni kytkeytyy vahvasti hermeneuttisen kehän mukainen tulkinta. Olen pyrkinyt ymmärtämään väärin tunnustuksiin liittyviä seikkoja ja soveltamaan näin saamaani tietoa

²¹ Minkkinen 2017, s. 909.

²² Kahneman 2011, s. 203–204.

²³ Hirvonen 2011, s. 21–25. Siltala kuvaa, että lainoppi on tulkinnanvaraasiin kysymyksiin sovellettua oikeudellisen perustelemisen taitoa. Siltala 2004, s. 424 ja täsmällisemmin esimerkiksi Siltala 2003, s. 325 ss. ja s. 752–753.

²⁴ Habermas 1975, erityisesti s. 130 ss.

²⁵ Miettinen 2004, s. 6.

tunnustamisoikeudenkäynnissä ajankohtaistuviin tilanteisiin.²⁶ Lisäksi tutkimukseeni on sen edetessä muodostunut myös kriittinen näkökulma.²⁷ Vääntän tutkimuksessani, ettei tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointiin kiinnitetä tunnustamisoikeudenkäynneissä nykyisellään riittävästi huomiota. Olen pyrkinyt selvittämään tunnustamisoikeudenkäynneissä tavanomaisesti suoritetun näytönarvioinnin menetelmiä niin haastatteluiden kuin tuomioaineistonkin perusteella ja päätynyt siihen tulkintaan, etteivät sovellettavat menettelytavat ole riittäviä väärin tunnustusten tunnistamiseksi ja estämiseksi.

Olen kuitenkin pyrkinyt siihen, että tutkimukseni on lopulta ratkaisukeskeinen.²⁸ Syyteneuvottelumenettelyä arvioitaessa on muistettava, että koko menettelyn tavoitteena on ollut kustannusten säästäminen ja oikeudenkäyntien pitkitymisen estäminen. Oikeudellisten toimijoiden kokemaa uupumusta ja riittävien resurssien puute ovat herättäneet keskustelua jo pitkään.²⁹ Näihin seikkoihin nähden on selvää, että joitakin kompromisseja asiassa esitetyn näytön suhteen on tehtävä, jotta menettelyn tavoitteet saavutettaisiin. Olenkin pyrkinyt esittämään tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointiin nimenomaan sellaisia keinoja, jotka eivät välttämättä edellytä nykyistä laajempaa todistelua vaan pikemminkin huomion kiinnittämistä oikeisiin seikkoihin.

Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi on osa tuomioistuimen vapaata todistusharkintaa. Oikeudellinen ongelma (tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen) ei kuitenkaan pohjimmiltaan ole erotettavissa sen taustalla olevasta ongelmasta (vääristä tunnustuksista). Yksittäisen rikosasian tuomari arvioi tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta kyseiseen rikosasiaan nähden, mutta pyrin tässä tutkimuksessa tarkastelemaan asiaa yleisemmällä tasolla tuodakseni vääriä tunnustuksia koskevaa tutkimustietoa helpommin saataville. Yksittäisellä tuomarilla ei useinkaan ole mahdollisuuksia kattavasti selvittää vääriä tunnustuksia koskevaa kirjallisuutta tai sitä, miten siitä saatavaa tietoa olisi sovellettava käytäntöön. Yksittäisessä asiassa on myös vaikea tunnistaa, milloin tällaisen laajemman selvityksen tekeminen on ylipäättään tarpeen asian ratkaisemiseksi.³⁰ Objektii-visen tiedon tarve entisestään korostuu väärin tunnustusten osalta, sillä niiden suhteen on helposti ajateltavissa, että väärä tunnustus on niin poikkeuksellinen ilmiö, ettei se kohdistu kyseisen tuomarin juuri silloin ratkaistavana olevaan asiaan.

²⁶ Aarnio 1975, s. 325–326, Miettinen 2004, s. 6, Hirvonen 2011, s. 52.

²⁷ Empansipatorisesta intressistä, ks. Miettinen 2004, s. 7.

²⁸ Ks. myös Aarnio 1975, s. 381–387. Teoreettisen ja praktisen oikeudellisen tiedonintressin yhdistelmästä, Siltala 2004, s. 534 ja Siltala 2003, s. 632–639.

²⁹ Raportti Tuomariliiton kyselystä 2021 ja MTV3:n uutinen 20.10.2022 Suomen Syyttäjähdistyksen kesällä 2022 järjestämästä kyselystä.

³⁰ Dworkin 1997, s. 357–360 ja s. 367.

Niemi ja Nousiainen ovat kuvanneet, että prosessioikeus on itse asiassa filosofinen tieteenala: siihen kuuluvat kysymykset totuudesta, ihmismielestä ja ymmärryksestä.³¹ Searle hahmottelee filosofian ja tieteen välistä rajaa ja toteaa, että molempien tavoitteena on lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä. Hän kuvaa asian niin, että filosofian ja tieteen raja kulkee siinä pisteessä, jossa tiedosta tulee systemaattista, ja etenkin siinä, milloin systemaattinen tieto saavuttaa sellaisen varmuustason, että alamme kutsua sitä mielipiteen sijasta tiedoksi.³² Searle huomauttaa myös, että vaikka filosofisten ongelmien ratkaisemiseksi ei ole mitään laboratoriotutkimusten kaltaista, yleisesti hyväksyttyä menetelmää, se ei tarkoita, että tutkija voisi sanoa aiheesta mitä tahansa tai että tutkimukseen ei kohdistuisi standardeja. Toisaalta juuri laboratoriotutkimusten kaltaisten metodien puuttuminen pakottaa tutkijan entistä suurempaan tarkkuuteen, täsmällisyyteen ja selvyyteen.³³

Tutkimustani ja sen metodia kuvaakin toisaalta myös se, että olen lähtenyt liikkeelle tutkimuskysymyksestä vielä tarkoin tietämättä, miten kykenen kysymykseen vastaamaan. Tutkimus on edetessään vienyt minua uusien aineistojen pariin erityisesti oikeuspsykologiasta ja ohjannut hankkimaan empiiristä aineistoa sellaisista seikoista, joita en kyennyt selvittämään muun aineiston perusteella.

1.3.2 Psykologinen aineisto

Psykologisen aineiston osalta hyödynnän tutkimuksessani erityisesti vääriä tunnustuksia koskevaa oikeuspsykologista aineistoa. Väärien tunnustusten taustalla voi olla useanlaisia syitä, mutta uudempi tutkimus on osoittanut, että suurin osa aiheeseen liittyvistä ongelmista liittyy psykologiaan, ei psykiatriaan.³⁴ Oikeuspsykologisessa tutkimuksessa on todettu, että väärien tunnustusten ilmiötä ymmärtääkseen on ymmärrettävä muun muassa palkitsemisen ja rankaisemisen vaikutusta ihmisen käytökseen, ihmisten päätöksentekoa sekä muistin ja unohtamisen toimintaa. Lisäksi asiaan vaikuttavat sosiaaliset seikat, havaintokyky, lapsuus ja nuoruusikä sekä psykopatologia.³⁵ Psykologista aineistoa on aikaisemmin hyödynnetty prosessioikeudellisessa tutkimuksessa perusteellisesti etenkin todistajien osalta.³⁶ Kuitenkin, vaikka vääriä tunnustuksia koskevaa psykologista aineistoa on usein sivuttu oikeustieteellisissäkin tutkimuksissa, tällai-

³¹ Niemi – Nousiainen 2021, s. 205.

³² Searle 1998, s. 157–158.

³³ Searle 1998, s. 159.

³⁴ Gudjonsson 2003, s. 309.

³⁵ Scherr ym. 2020, s. 356.

³⁶ Esimerkiksi Teija Stanikić ja uudempana Henna Marjosola, ks. esimerkiksi Stanikić 2014 ja Marjosola ym. 2021.

nen aineisto jää usein varsin suppeaksi. Lähdeaineistona saatetaan käyttää toisia oikeustieteilijöitä, tai aihetta saatetaan käsitellä muuten yksipuolisesti.³⁷

Psykologisen aineiston hyödyntämisessä on kuitenkin omat haasteensa, ja on selvää, että en ole pystynyt ymmärtämään saati ottamaan huomioon kaikkia aihepiiriin vaikuttavia psykologisia seikkoja.³⁸ Olen pyrkinyt tutkimuksessani vähentämään vääriä tulkintoja ja liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä koskevaa riskiä keskustelemalla tutkimukseeni liittyvästä vääriä tunnustuksia koskevasta oikeuspsykologisesta aihepiiristä oikeuspsykologi Julia Korkmanin kanssa.³⁹ Lisäksi olen tutustunut vääriä tunnustuksia koskevaan yhdysvaltalaiseen oikeuskirjallisuuteen. Yhdysvalloissa valtaosa rikosasioista käsitellään plea bargaining -menetelyssä, joten vääriä tunnustuksia yhdistäviä piirteitä on tutkittu siellä tieteenalasta riippumatta jo vuosikausia.⁴⁰ Vääriä tunnustuksia koskeva tieteellinen tutkimus onkin tähän mennessä pisimmällä Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Islannissa, mutta niissäkin yksinomaan kahden aktiivisen psykologin ansiosta.⁴¹ Pyrin arvioimaan asiaa suomalaisesta kontekstista tätä kansainvälistä, oikeuspsykologista aineistoa hyödyntäen. Käytän ulkomaista lähdeaineistoa praktisen oikeusvertailun keinoin.⁴² Varsinaista vaativaa oikeusvertailua ei tämän tutkimuksen puitteissa ole mahdollista tehdä, mutta pyrin tutkimuksessani hyödyntämään vääristä tunnustuksista kertynyttä kansainvälistä aineistoa siinä määrin kuin tiedon rinnastaminen suomalaiseen oikeuskulttuuriin on mahdollista.

1.3.3 Empiirinen aineisto, kattavuus ja metodi

Empiirisellä tutkimuksella tarkoitetaan kokemuseräistä, havainnointiin tai mitaamiseen perustuvaa tutkimusta.⁴³ Tutkimukseni ei ole kokonaan empiirinen, mutta empiirinen aineisto on yksi sen osa. Empiirinen aineisto on tullut mukaan käytännönläheisistä syistä, sillä havaitsin nopeasti, että tutkimuskysymykseen vastatakseni minun oli välttämätöntä selvittää, miten tunnustamisoikeudenkäynnit tällä hetkellä etenevät ja miten tuomioistuimet nyt ovat ratkaisseet kysymyksen tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden selvittämisestä. Tältä kannalta tutkimukseni on oikeussosiologinen: millä tavoin oikeutta tuotetaan?⁴⁴

³⁷ Esimerkiksi Lahti 2006, s. 111–113.

³⁸ Vastaavia haasteita on kuvannut esimerkiksi Stanikić 2014, s. 75–76.

³⁹ Kiitän Julia Korkmania hänen erinomaisista huomioistaan, jotka ovat epäilemättä parantaneet tutkimusta. Kannan kuitenkin yksin vastuun mahdollisista virhetulkinnoistani.

⁴⁰ Esimerkiksi The Innocence Project.

⁴¹ Gudjonsson 2021, s. 12. Gudjonsson ja Kassin ovat vääriä tunnustuksia eniten tutkineet yksittäiset psykologit.

⁴² Husa 2014, s. 4.

⁴³ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 11.

⁴⁴ Alvesalo-Kuusi – Kumpula 2021, s. 42–46.

Empiirisen tutkimuksen aineistot ja menetelmät voivat olla kvantitatiivisia (määrällisiä) tai kvalitatiivisia (laadullisia). Usein menetelmät kuitenkin esiintyvät tutkimuksessa rinnakkain, jolloin selvää jaottelua ei ole tehtävissä. Tutkimus voikin olla myös monimenetelmäinen, jolloin siinä esimerkiksi käytetään erilaisia menetelmiä yhteen tutkimuskysymykseen vastaamiseen (aineistotriangulaatio).⁴⁵ Tutkimukseni on kaikkea edellä kuvattua. Se on monimenetelmäinen, ja empiirinen aineistoni sisältää sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia aineistoja. Olen hankkinut empiiristä aineistoa kahdesta erilaisesta lähteestä, joita kuvaan seuraavaksi.

Ensinnäkin empiirinen aineistoni koostuu vuonna 2019 tehdyistä asiantuntijahaastatteluista. Tein haastattelut yhteistyössä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa (Krimo) työskentelevän Frida Kuusisto Mäkelän kanssa. Kuusisto Mäkelä käytti samoja haastatteluja omassa tutkimuksessaan, jossa selvitettiin käyttökokemuksia syyteneuvottelun ensimmäisiltä vuosilta Suomessa.⁴⁶ Haastattelimme yhteensä 15 asiantuntijaa, joista kuusi oli kihlakunnansyyttäjiä, kuusi käräjätuomareita ja kolme asianajajia.⁴⁷ Haastateltavat henkilöt työskentelivät haastatteluiden aikaan Uudenmaan, Länsi-Suomen, Pirkanmaan ja Kaakkois-Suomen alueella. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoidusti (teemahaastattelu⁴⁸), ja ne nauhoitettiin ja litteroitiin. Jokainen haastattelu kesti noin kaksi tuntia. Haastateltavien henkilöllisyydet ovat tiedossa ainoastaan minulla ja Kuusisto Mäkelällä. Haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi käytän tässä tutkimuksessa heistä vain ammattiryhmän nimikettä sekä numerointia, esimerkiksi ”Syyttäjä 1”. Kuusisto Mäkelä on viitannut haastatteluihin omassa tutkimuksessaan, mutta korostan, että viittauksemme eivät ole keskenään yhdenmukaisia. Kuusisto Mäkelä saattaa siis viitata esimerkiksi Syyttäjä 1 -nimikkeellä eri syyttäjään kuin minä. Säilytän käytettävissäni olevaa haastatteluaineistoa salasanalukitulla ulkoisella kovalevyllä lukitussa tilassa ja hävitän aineiston heti kun en enää tarvitse sitä tutkimukseni takia.

Näitä asiantuntijoiden kokemuksia olen käyttänyt tutkimuksessani pääosin havainnollistamaan ja monipuolistamaan tutkimusta. Lisäksi olen hyödynttänyt niitä siltä osin kuin kyse on asioista, joita on perinteisen oikeustieteen lähdeaineiston valossa vaikea selvittää.⁴⁹ Esimerkiksi sitä, miten todistelua konkreettisesti esitetään tunnustamisoikeudenkäynneissä, on vaikea selvittää muilla keinoin. Tuomioon kirjatut todisteet eivät välttämättä kerro, miten

⁴⁵ Nieminen – Lähtenmäki 2021, s. 12.

⁴⁶ Kuusisto Mäkelä 2021. Kuusisto Mäkelä on kertonut tarkemmin haastattelujen järjestämisestä s. 41–42.

⁴⁷ Ervasti on huomauttanut, että Suomessa on tyypillisesti katsottu haastatteluaineiston saturoituvan juuri 15 haastattelun paikkeilla, mutta haastattelujen määrä riippuu kuitenkin aina tutkimuksesta. Ervasti 2021, s. 149.

⁴⁸ Ks. Nieminen – Lähtenmäki 2021, s. 16–17.

⁴⁹ Kainulainen – Honkatukia 2021, s. 115.

todisteita todellisuudessa on tunnustamisoikeudenkäynnissä käyty läpi. Tämä aineisto näyttäytyykin enimmäkseen tutkimuksen kvalitatiivisena empiirisenä aineistona.⁵⁰

Lisäksi olen hankkinut kvantitatiivista empiiristä tutkimusaineistoa pyytämällä käräjäoikeuksilta vuonna 2020–2021 tunnustamisoikeudenkäynneissä annettuja tuomioita sekä sillensäjäntämisspäätöksiä. Ensin pyysin tunnustamisoikeudenkäynneissä annettuja tuomioita suoraan muutamalta käräjäoikeudelta, mutta ratkaisujen määrä jäi niin vähäiseksi, että pyysin Oikeusrekisterikeskusta (ORK) laatimaan listauksen kaikista vuosina 2020–2021 tunnustamisoikeudenkäynneissä käsitellyistä asioista. ORK:lta saamani tiedon mukaan aukotonta listaustapaa näille ratkaisuille ei ole saatavissa, sillä ratkaisujen tekniset kirjaustavat ovat vaihdelleet, joten sain ORK:lta kolme luetteloa ratkaisuista. ORK haki ratkaisuja ensinnäkin käsittelytavoilla (ratkaisukoodi 03 ja 04). Lisäksi ratkaisuja etsittiin vapaalla sanahauulla etsien ratkaisiasiakirjoista termiä ”tunnustamisoikeudenk*”. Kolmanneksi ORK toteutti vapaan sanahaun ratkaisiasiakirjoista myös termillä ”syyteneuvott*”. Näistä päädyin käyttämään kahta ensimmäistä luetteloa (käsittelytapaan perustunutta sekä niitä ratkaisiasiakirjoja, jotka sisälsivät tunnustamisoikeudenkäyntiin viittaavan sanan). Harkitsin, että syyteneuvottelu-termiä on voitu käyttää muissakin ratkaisuissa asiasta yleisemmin puhuttaessa, joten en nähnyt tarpeelliseksi pyytää kaikkia ratkaisuja, joissa tätä termiä oli käytetty. Sen sijaan ORK:n kahden muun luettelon perusteella pyysin käräjäoikeuksilta ratkaisuja. Lisäksi olin suoraan käräjäoikeuksilta pyytämällä saanut myös joitakin sellaisia ratkaisuja, jotka eivät syystä tai toisesta löytyneet ORK:n listauksista. Tilastollisen kokonaiskuvan saaminen asiasta on siis vaikeaa.

Joka tapauksessa sain näillä keinoin ratkaisuja kaiken kaikkiaan 16:lta käräjäoikeudelta.⁵¹ Valtaosalta käräjäoikeuksia pyysin kaikki ORK:n listausten mukaiset ratkaisut, mutta Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltyjen asioiden suuren määrän (92 ratkaisua) vuoksi olen rajannut ratkaisujen määrän noin puoleen siitä: listalta sattumanvaraisesti valittuihin 47 ratkaisuun. Tällä tavalla sain kokoon yhteensä 137 käräjäoikeuden ratkaisua.

Kaiken aineiston koottuani kävin ratkaisut läpi ja erottelin aineistosta ne tuomiot, joissa todella oli ollut kyseessä varsinainen tunnustamisoikeudenkäynti. Sellaisia tuomioita oli 124. Loput 13 ratkaisua olivat tyypillisesti sellaisia, joissa asia ei ollut varsinaisesti tunnustamisoikeudenkäynti mutta menettelynä

⁵⁰ Ks. Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 22–25.

⁵¹ Ahvenanmaan käräjäoikeus, Etelä-Karjalan käräjäoikeus, Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus, Helsingin käräjäoikeus, Itä-Uudenmaan käräjäoikeus, Kanta-Hämeen käräjäoikeus, Keski-Suomen käräjäoikeus, Lapin käräjäoikeus, Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus, Oulun käräjäoikeus, Pirkanmaan käräjäoikeus, Pohjanmaan käräjäoikeus, Pohjois-Savon käräjäoikeus, Päijät-Hämeen käräjäoikeus, Satakunnan käräjäoikeus ja Varsinais-Suomen käräjäoikeus.

hyvin lähellä sitä. Syynä tällaiselle menettelylle oli esimerkiksi se, että syyttäjä⁵² tai asianomistaja⁵³ ei ollut suostunut syyteneuvottelumenettelyyn, tai se, että vastaaja oli kokenut, että hänen henkilökohtaisen turvallisuutensa kannalta asiaa ei voida käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä.⁵⁴ Lisäksi aineistossa on muutamia ratkaisuja, joissa asianosaiset ovat juuri ennen pääkäsittelyä päässeet yhteisymmärrykseen ja asia on tästä syystä käsitelty tunnustamisoikeudenkäynnin tapaisessa menettelyssä mutta kuitenkin esimerkiksi tuomioesitystä ei ollut laadittu.⁵⁵

Kaikki aineistooni päätyneet ratkaisut eivät kuitenkaan olleet vuosilta 2020–2021, vaan joukkoon oli osunut muutama vanhempi ja tuoreempikin ratkaisu. Ratkaisuista 11 oli sellaisia, joita ei ollut annettu vuosien 2020–2021 aikana, vaan niiden ratkaisuaikankohta oli vuonna 2018, 2019 tai 2022. Olen kuitenkin sisällyttänyt aineistooni nämäkin ratkaisut, sillä laissa ei ole tällä välin tapahtunut asiaa koskevia muutoksia enkä tilastollisten haasteiden vuoksi kykene muutoinkaan antamaan täysin tarkkaa kuvausta tunnustamisoikeudenkäyntien eksaktista lukumäärästä. Olen kuitenkin arvioinut, että tutkimuskysymykseeni nähden ratkaisujen määrä on riittävä. Tästä huolimatta otokseni jää joka tapauksessa hieinan pistokoemaiseksi. Kokonaiskuvan riittävyttä olen pyrkinyt parantamaan huolehtimalla siitä, että olen saanut ratkaisuja maantieteellisesti ympäri Suomea.

18:sta käräjäoikeuden ratkaisusta oli valitettu hovioikeuteen. Olen niiden osalta pyytänyt ratkaisut myös asianomaisilta hovioikeuksilta ja seurannut ratkaisuja niiden lainvoimaan saakka kaikissa niissä asioissa, joissa ratkaisu on annettu.⁵⁶

Tutkimuslupien ehtona oli usein se, että tutkimuksessa käytettävissä tiedoista salataan tunnistamisen mahdollistavat tiedot. Olen huolehtinut tästä niin, että en käytä esimerkeissä asianosaisten nimiä tai muita yksilöiviä tietoja. Ratkaisun tunnistetiedot sen sijaan olen ilmoittanut tavanomaisen oikeustieteellisen tavan mukaisesti lähteissä, sillä tuomiot itsessään ovat julkisia eivätkä sisällä erityisen arkaluonteista aineistoa. Myös tutkimukseni läpinäkyvyys edellyttää nähdäkseni tunnistetietojen julkisuutta.

⁵² Etelä-Pohjamaan käräjäoikeus 12.5.2021, nro 120042. Syyttäjän näkemyksen mukaan menettelyllä ei saavutettaisi asiassa sellaisia prosessieconomisia säästöjä, jotka puoltaisivat menettelyä.

⁵³ Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 29.5.2020, nro 119396. Asianomistajia ei tavoitettu menettelyn yhteydessä.

⁵⁴ Helsingin käräjäoikeus 1.4.2021, nro 114607. Vastaaja ei ole turvallisuussyistä halunnut olla läsnä tunnustamisoikeudenkäynti-istunnossa, ja laki ei tunne mahdollisuutta käyttää vastaajan kuulemiseksi videoyhteyttä tunnustamisoikeudenkäynnissä.

⁵⁵ Päijät-Hämeen käräjäoikeus 27.11.2020, nro 146696. Tässä tapauksessa syyttäjää päätyi myös muuttamaan rikosnimikettä neuvottelun seurauksena.

⁵⁶ Helsingin, Turun, Vaasan ja Itä-Suomen hovioikeudet. Rovaniemen hovioikeuteen ei ollut valituksia tässä aineistossa, mutta muutoin aineistooni on kuulunut myös eräs Rovaniemen hovioikeuden ratkaisu (Rovaniemen HO 23.5.2018, nro 121900).

Erikseen on huomautettava, että pyysin alusta lähtien niin käräjäoikeuksia kuin Oikeusrekisterikeskustakin hakemaan ratkaisuja siten, että mahdolliset sillensajättämispäätökset sisältyisivät hakuun. Toin esiin, että tutkimukseni kannalta erityisen tärkeää olisi löytää sellaiset ratkaisut, joissa tuomioistuin on katsonut, että tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta on jäänyt varteenotettava epäily ja tuomioistuin on jättänyt asian sillensä tunnustamisoikeudenkäynnin päätteeksi. Lopulliseen aineistooni ei kuitenkaan osunut yhtään tällaista ratkaisua. Kuten edellä on todettu, hakuni ei ole ollut kaiken kattava – on siis mahdollista, että nämä ratkaisut ainoastaan hakuteknisistä syistä eivät ole osuneet aineistooni. Kuitenkin pidän todennäköisempänä, että tällaisia ratkaisuja ei ole ainakaan merkittävässä määrin annettu. Olen vuosien varrella nähnyt yhden ratkaisun, jossa tuomioistuin jätti asian sillensä katsoen, että tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta on jäänyt varteenotettava epäily.⁵⁷ Jos tällaisia ratkaisuja olisi merkittävässä määrin, olisin itsekin nähnyt niitä useammin. Tätä arviota tukee myös se myöhemmin aineistoa tulkitessani esiin noussut seikka, että tuomioistuimet ovat pääsääntöisesti käsitelleet tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta hyvin suppeasti.

Empiirisen aineiston kyseessä ollessa on tyypillistä, että tiedon määrää joudutaan karsimaan. Näin on tässäkin tutkimuksessa. Asiayhteys ja moni olenainen osa asiasta jää puuttumaan kirjoittaessani haastateltavan kertomuksen tai tuomion perustelun yksittäisestä kohdasta. Pysin siihen, että viittaukseni mahdollisimman hyvin ilmentävät alkuperäisiä lähteitään kokonaisuutena sekä haastateltavien tarkoituksia sellaisina kuin olen ne heidän kertomanaan ymmärtänyt. Kyseessä on kuitenkin lopulta vain minun tulkintani, josta luonnollisesti yksin kannan vastuun.

Empiirisen aineiston käyttäminen ei aina ole yksinkertaista. Kuten Tolvanen huomauttaa, empiiristä aineistoa on käsiteltävä kriittisesti ja päätelmien tekemisessä on noudatettava varovaisuutta.⁵⁸ Esimerkiksi tilastollinen korrelaatio ei välttämättä tarkoita, että asioilla on syy-yhteyttä keskenään. Lisäksi vaarana on, että tutkija tekee omiin kokemuksiin perustuvia yleistyksiä.⁵⁹ Tiedostan empiirisen aineiston riskit mutta arvioin, että empiirinen aineisto päinvastoin on pikemminkin rikastuttanut omia näkemyksiäni kuin tukenut jonkinlaista ennakkokäsitystäni.

Tietoturva-asioihin liittyen totean, että olen säilyttänyt ratkaisuja Helsingin yliopiston kotihakemistossa, joka on yliopiston palvelimella oleva, ulkopuolisilta suojattu ja varmuuskopioitu yliopistolaisen henkilökohtainen tallennustila.

⁵⁷ Espoon käräjäoikeus 28.8.2015, nro 134959: Tässäkin ratkaisussa kyseessä oli kuitenkin nähdäkseni pikemminkin se, että tuomioistuin katsoi, että rikoksen tunnusmerkistö ei välttämättä täyty. Ks. luku 8.7.1.

⁵⁸ Tolvanen 2004, s. 190.

⁵⁹ Tolvanen 2004, s. 189.

Helsingin yliopiston ohjeen mukaan kotihakemistossa voi säilyttää yliopiston sisäiseen käyttöön tarkoitettua tietoa, muun muassa matalan ja kohtalaisen riskin henkilötietoja sekä matalan ja kohtalaisen riskin salassa pidettäviä tietoja. Henkilökohtainen tallennustila on nimensä mukaisesti käyttäjän henkilökohtaisessa käytössä, ja sen käyttäminen edellyttää voimassa olevaa käyttövaltuutusta Helsingin yliopiston järjestelmiin. Käyttövaltuudet ovat aina määräaikaaisia, ja niistä pidetään kirjaa yliopiston keskitetyssä käyttäjähallintojärjestelmässä. Valtuuden voimassaolon tai valtuuden saannin perusteen päättyessä valtuuteen liitetty käyttäjätunnus suljetaan ja yliopiston tietotekniikkapalvelujen käyttö päättyy.

Arvioin ratkaisuja sisällönanalyysin keinoin.⁶⁰ Olen ratkaisuja läpikäydessäni kiinnittänyt huomiota ensinnäkin siihen, miten tuomioistuin on perustellut tunnustuksen oikeellisuutta koskevan ratkaisun. Tässä yhteydessä olen arvioinut tuomiosta ilmenevän todistelun määrää. Tarkoitukseni ei ole tässä kritisoida kenenkään yksittäisen syyttäjän, avustajan, tuomarin tai edes käräjäoikeuden linjaa, vaan pyrin kuvaamaan tunnustamisoikeudenkäyntiin liittyviä yleisiä linjoja. Pyrin aineiston kautta hahmottamaan ja esittelemään, miten tunnustamisoikeudenkäynneissä tällä hetkellä työskentelevät toimijat arvioivat tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Tiedostan myös, että tuomioistuin on voinut arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta tunnustamisoikeudenkäynnissä tosiasiaa laajemmin kuin tuomion perusteluiden nojalla on tulkittavissa. Kuitenkin kyse on sen arvioimisesta, miltä asia perustelujen valossa ulkopuolisen silmissä – eli nyt minun silmissäni – näyttää.

Toisena pääkysymyksenä olen kiinnittänyt huomiota siihen, miten usein rangaistuslaji syyteneuvottelun myötä on vaihtunut toiseen. Ratkaisuja lukies- sa kävi ilmi myös muita kiinnostavia yksityiskohtia, jotka olen joutunut pää- osin jättämään tutkimukseni ulkopuolelle, mutta joitakin niistä olen käyttänyt havainnollistavina esimerkkeinä sopivissa yhteyksissä. Olen kuitenkin tavoitellut tutkimuksellista saturaatiopistettä⁶¹ vain tunnustuksen oikeellisuus- ja vapaaehtoisuusarvioinnin sekä rangaistuslajin vaihdosten osalta. Rangaistus- lajin vaihdos liittyy tunnustuksen vapaaehtoisuuden arviointiin, joten se puol- taa erityisesti tämän osa-alueen nostamista esiin. Rangaistuslajin muutos on merkittävä etu vastaajalle, mutta se voi joissakin olosuhteissa tehdä tunnusta- misesta niin sanotusti liian kannattavaa ja aiheuttaa liikaa painetta vastaajalle. Tähän liittyvänä jatkokysymyksenä arvioin kysymystä siitä, onko tuomioistui- men kunnioitettava vastaajan ja syyttäjän saavuttamaa sopimusta ja vaikuttaa- ko tunnustuksen oikeellisuus- ja vapaaehtoisuusarvointi vielä tuomioistuimen

⁶⁰ Tuomi ja Sarajarvi 2009, s. 91–123. Hyttinen 2019, s. 157. Ervasti 2021, s. 155–159.

⁶¹ Termi on kritiikille altis. Joka tapauksessa pidän kerättyä aineistoa sen homogeenisyyteen nähden riittävänä päätelmien tekemiseen. Tuomi ja Sarajarvi 2009, s. 87–90. Hyttinen 2019, s. 157.

seuraamusharkintaankin. Sen sijaan en pyri vastaamaan esimerkiksi kysymykseen siitä, miten tuomarit ovat ylipäättään noudattaneet tuomioesitysten seuraamuskannanottoja. Tähän kysymykseen on jo vastannut Kuusisto Mäkelä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksessa.⁶²

⁶² Kuusisto Mäkelä toteaa tutkimuksensa perusteella, että vuonna 2017 yli kolme neljäsosaa tunnustamisoikeudenkäynneissä annetuista tuomioista oli identtisiä tuomioesityksessä esitettyyn seuraamuskannanottoon nähden. Tuomittu seuraamus poikkesi tuomioesityksen mukaisesta seuraamusehdotuksesta vain kymmenessä tapauksessa, ja näistäkin yhdeksässä seuraamusta lievennettiin vastaajan eduksi. Kuusisto Mäkelä 2021, s. 27–28.

2 Syyteneuvottelumenettelyn yleinen esittely

2.1 SYYTENEUVOTTELUN MUODOT JA MENETTELYN KÄYTTÖ ULKOMAILLA

Plea bargaining -menettelyä käytetään usein esimerkkinä Alan Watsonin ensimmäistä kertaa lanseeraamasta käsitteestä oikeudellinen siirrännäinen. Käsitteellä tarkoitetaan yksinkertaistetusti sitä, että oikeusjärjestelmät lainaavat toisiltaan ideoita itselleen.⁶³ Syyteneuvottelu onkin hyvä esimerkki oikeudellisesta siirrännäisestä, sillä syyteneuvottelu on rantautunut myös Suomeen ulkomailta kertyneiden kokemusten seurauksena. Kuvaan seuraavaksi hyvin yleisluonteisesti syyteneuvottelun käyttöä eri maissa.⁶⁴

Syyteneuvottelu on kehittynyt Yhdysvalloissa oikeuskäytännössä jo 1800-luvulta lähtien, ja sillä on vahvat juuret nimenomaan Yhdysvalloissa. Yhdysvaltalaisen kehityksen taustalla kuvataan usein olleen se, että rikosasioiden määrä oli niin suuri, että syyteneuvottelu muodostui keinoksi mukautua kasvaneeseen asiamäärään samalla kun asiat muodostuivat vaikeammiksi myös laatunsa puolesta.⁶⁵ Yhdysvalloissa plea bargaining -menettelyä käytetään huomattavan laajasti; nykyään yli 95 % rikosasioista käsitellään siinä.⁶⁶ Yhdysvalloissa ei kuitenkaan ole vain yhtä plea bargaining -menettelyn muotoa, vaan noudatettavissa menettelyissä on eroja osavaltioiden välillä eikä menettelystä ole tyypillisesti säädetty laissa. Osavaltioiden ohella myös liittovaltiolla on roolinsa rikosasioiden hoitamisessa. Liittovaltion oikeudessa plea bargaining -menettelystä on kuitenkin säädetty laissa.⁶⁷

Syyteneuvottelua toteutetaan siis hiukan toisistaan poikkeavissa muodoissa niin Yhdysvalloissa kuin muuallakin. Tavallisin muoto on sentence bargaining, jossa tunnustuksesta seuraa lievempi rangaistus. Toinen muoto on charge bargaining tai count bargain, jossa syyttäjät voi tunnustuksen seurauksena syyttää lievemmästä tekemuodosta tai ainoastaan osasta vastaajan tekemistä rikoksista.

⁶³ Watson 1974. Ks. myös esim. Langer 2010, s. 38.

⁶⁴ Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa vuonna 2021 laadittuun katsaukseen on sisällytynyt laajahko kuvaus muiden maiden syyteneuvottelujärjestelmistä, ks. Kuusisto Mäkelä 2021, Liite 2, s. 115–132.

⁶⁵ Esimerkiksi Smith 2005, s. 131–135. Thaman 2010, s. 327, Fisher 2000, s. 864. Brady v. United States 1970. Myös OM 26/2012, s. 26.

⁶⁶ Langer 2021, s. 397. Scherr ym. 2020, s. 373 ja Fair Trials – Freshfields 2017, s. 4, Redlich ym. 2017, s. 339.

⁶⁷ OM 26/2012, s. 27.

Kolmas muoto on fact bargaining, jossa sovitaan tosiseikoista. Sopimus voi koskea esimerkiksi sitä, ettei syyttäjä syytä törkeästä ryöstöstä vaan törkeästä varkaudesta.⁶⁸

Edellä esitetyissä syyteneuvottelun muodoissa vastaajan on tunnustettava teko ja myönnettävä syyllisyytensä (guilty plea). Tästä poiketen on olemassa myös muutamia sellaisia syyteneuvottelun muotoja, jotka eivät edellytä teon tunnustamista. Tällainen on *nolo contendere* (no contest), jossa vastaaja ei kiistä rikosta mutta ei myöskään lausu siitä, onko hän syyllinen vai syytön.⁶⁹ Yhdysvalloissa on toisinaan hyväksytty syyteneuvotteluja, joissa vastaaja ei tunnusta tosiseikastoa, joka rikokseen liittyy. Tällöin tunnustusta ei ole mahdollista käyttää myöskään siviilikanteen perusteena. Samoin Italiassa, Espanjassa, Venäjällä ja Virossa on käytössä syyteneuvottelusta sellaisia muunnelmia, joissa vastaaja ei tarkalleen ottaen tunnusta syyllisyyttään.⁷⁰ Lisäksi niin sanotussa Alford pleassa vastaaja pitää kiinni syyttömyydestään mutta myöntää, että syyttäjällä on riittävä näyttö hänen tuomitsemiseensa. Näille menettelyille yhteistä on se, ettei vastaaja vaadi valamiesoikeudenkäyntiä.⁷¹

Vaikka syyteneuvottelu on levinnyt laajasti viimeisten vuosikymmenien aikana, ei kyse siis ole yhtenäisestä menettelystä, vaan kukin oikeusjärjestys on muokannut tästä neuvottelusta omaan kulttuuriinsa sopivan version. Menettelyt eroavat toisistaan niin edellytystensä kuin toteutuksensa puolesta. Useimmiten menettelyn sisältönä on, että epäilty tai vastaaja tunnustaa syyllisyytensä tai suostuu muuten menettelyn käyttöön ja menettelyn seurauksena annetaan rikostuomio ilman tavanomaista oikeudenkäyntiä. Lisäksi vastaaja saa yleensä jonkinlaisen huojennuksen seuraamukseen tunnustuksensa tai suostumuksensa perusteella.⁷² Vuonna 2017 laaditussa tutkimuksessa tutkituista 90 valtiosta jopa 66:ssa oli käytössä jonkinlainen sellainen menettely, jossa vastaaja luopuu jostakin hänelle kuuluvasta menettelyllisestä oikeudestaan. Vuotta 2017 voidaan verrata vuoteen 1990, jolloin vastaava määrä oli vain 19. On kuitenkin huomautettava, että kaikissa näistä valtioista ei ollut varsinaista syyteneuvottelua vaan tähän määritelmään kuuluivat myös muut menettelyt, joissa oikeudenkäynti järjestetään esimerkiksi tavanomaista lyhyempänä tai kirjallisena.⁷³

⁶⁸ Smith 2005, s. 132, OM 26/2012, s. 27. Suomalaisen syyteneuvottelun mahdollisuuksista, ks. luku 2.5.1.

⁶⁹ OM 26/2012, s. 27. Smith 2005, s. 136–137, Redlich ym. 2017, s. 341.

⁷⁰ Thaman 2010 s. 355. Ks. myös Linna 2012, s. 133.

⁷¹ Alford plea on saanut nimityksensä North Carolina v. Alford -ratkaisusta. Ward 2003, s. 913. Redlich ym. 2017, s. 341. OM 26/2012, s. 27.

⁷² Langer 2021, s. 379–381. Fair Trials – Freshfields 2017, s. 2, käyttää raportissaan termiä “trial waiver” ja määrittelee sen seuraavasti: ”A process not prohibited by law under which criminal defendants agree to accept guilt and/or cooperate with the investigative authority in exchange for some benefit from the state, most commonly in the form of reduced charges and/or lower sentences.”

⁷³ Fair Trials – Freshfields 2017, s. 4.

Yhdysvalloista syyteneuvottelu levisi Euroopassa ensin Britteinsaarille ja myöhemmin Länsi-Eurooppaan.⁷⁴ Saksassa syyteneuvottelu alkoi kehittyä 1980–1990-luvuilla.⁷⁵ Virossa on käytössä eräänlainen sopimus pohjainen menettely, joka kuitenkin huomattavasti eroaa suomalaisesta menettelystä.⁷⁶ Virossa syytteestä sopiminen vaikuttaa lisääntyneen merkittävästi. Vuonna 2010 sopimusmenettelyä käytettiin 23 %:ssa rikosasioita⁷⁷, vuonna 2015 puolestaan 33 % oli sopimusmenettelyssä tehtyjä ratkaisuja ja 15 % kevennetyn menettelyn ratkaisuja.⁷⁸ Uudemmissa tutkimuksissa on viitattu 64 %:n⁷⁹ ja jopa noin 90 %:n lukuihin.⁸⁰

Erilaisia syyteneuvottelumenettelyyn rinnastuvia menettelyjä on nykyään käytössä myös esimerkiksi Latviassa, Norjassa ja Tanskassa.⁸¹ Samoin Venäjällä on eräänlainen syyteneuvottelumalli.⁸² Lisäksi jopa kansainvälisissä rikostuomioistuimissa on hyödynnetty syyteneuvottelumenettelyä.⁸³

Ruotsissa rikosprosessin tehostamiseen on sen sijaan pyritty muilla keinoin. Aikaisemmin Suomea ja Ruotsia on yhdistänyt se, että kumpikin maa on välttänyt tällaisia niin sanotusti dispositiivisia piirteitä rikosprosessin puolella, mutta syyteneuvottelun myötä Suomen kuvattiin astuneen askeleen kauemmaksi Ruotsista.⁸⁴ Ruotsissa otettiin ensin vuonna 2015 käyttöön oman rikoksen selvittämiseen liittyvä rangaistuksen lieventämisperuste. Lieventämisperuste ei kuitenkaan edellytä tunnustamista, vaan sen kannalta olennaista on, että rikoksesta epäilty antaa tutkinnan kannalta hyödyllisiä tietoja. Yksinomaan epäillyn tunnustus ei lähtökohtaisesti ole riittävä peruste lieventämisperusteen soveltamiselle.⁸⁵ Tämän jälkeenkin on jatkettu keskustelua rikosprosessin

⁷⁴ Oikarainen 2012, s. 752.

⁷⁵ Absprachen, Altenhain 2010, s. 164, Oikarainen 2012, s. 752.

⁷⁶ Kokkuleppemenetlus. Ks. esimerkiksi Sillaots 2004, s. 123, Ervo 2014, s. 105, Linna 2012, s. 131–134 ja Oikarainen 2012, s. 753. Virossa tunnustus ei ole edellytys menettelyn käyttämiselle. Ks. myös EIT:n ratkaisu Leuska ym. v. Viro 7.2.2018, jossa oli kyse asianomistajien korvausvaatimusten käsittelemisestä tällaisen menettelyn yhteydessä.

⁷⁷ Linna 2012, s. 133.

⁷⁸ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 125.

⁷⁹ Scherr ym. 2020, s. 373 ja Fair Trials – Freshfields 2017, s. 4.

⁸⁰ Langer 2021, s. 379–381. Langerin käyttämä luku on vuodelta 2017.

⁸¹ Ervo 2021, s. 255. Ks. Tanskasta Wandall 2010, s. 219–, Norjasta Strandbakken 2010, s. 245.

⁸² Semukhina – Reynolds 2009, s. 400–401.

⁸³ Jugoslavian sotarikostuomioistuimessa (ICTY) menettelyä käytettiin runsaasti, ks. Calvo-Goller 2006, s. 240–241 ja Combs 2007, s. 57–90. Myös Ruandan sotarikostuomioistuimessa (ICTR) syyteneuvottelumenettelyä käytettiin, mutta sen hyödyntäminen käynnistyi hitaammin ja suppeampana kuin ICTY:ssä. Combs 2007, s. 91. Kansainvälisessä rikostuomioistuimessa (ICC) menettelyn käyttö on tähän saakka ollut vähäistä, ks. Guidelines for Agreements Regarding Admission of Guilt 2020, s. 1.

⁸⁴ Illman 2015, s. 143 ja Ervo 2021, s. 259.

⁸⁵ Prop. 2014/15:37, s. 15–26.

tehostamistarpeesta.⁸⁶ Oman rikoksen selvittämiseen liittyvän lievennysperusteen lisäksi Ruotsissa otettiin heinäkuun 2022 alusta toisen henkilön rikoksen selvittämiseen liittyvä lievennysperuste. Henkilö saa lievennyksen omaan rangaistukseensa, mikäli hän antaa toisen henkilön rikostutkintaan liittyen olennaisia tietoja.⁸⁷ Tätä lievennysperustetta voidaan kuvata eräänlaiseksi kruununtodistajajärjestelmäksi. Kruununtodistajajärjestelmä tarkoittaa lyhyesti menettelyä, jossa henkilö paitsi tunnustaa oman rikoksensa myös kertoo viranomaisille toisen henkilön tekemästä rikoksesta. Hän saa tällöin etua itselleen myös siitä, että on ”vasikoinut” toisesta henkilöstä.⁸⁸

2.2 SYYTENEUVOTTELUMENETTELY EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN KÄYTÄNNÖN VALOSSA

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklassa turvataan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämä 6 artiklan mukainen oikeus on sillä tavalla avoin, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) voi lisätä siihen muitakin oikeuksia, joita ei ole yksilöity 6 artiklassa (esimerkkinä itseksiminointisuoja). Lisäksi artiklan perusteella oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta voidaan arvioida myös kokonaisuutena, vaikka mitään yksittäistä, artiklassa eriteltyä oikeutta ei olisikaan loukattu.⁸⁹ EIT:n antamista ratkaisuksista etenkin kolme on sellaisia, joihin on syytä tarkemmin perehtyä arvioitaessa oikeudenmukaisen tunnustamisoikeudenkäynnin edellytyksiä suomalaisessa

⁸⁶ Tehostamishankkeen yhteydessä vuonna 2019 esitettiin ensin eräänlaisen syyteneuvottelun ja kruununtodistajajärjestelmän välimallin hyödyntämistä erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden ja muun laajan rikollisuuden torjumiseksi. Ks. SOU 2019:38 ja Kuusisto Mäkelä 2021, s. 128–129. SOU 2019:38 -osaraportissa ehdotettu menettely ei kuitenkaan tullut sellaisenaan voimaan. Ehdotukseen sisältynyt piirre siitä, että tuomioistuin olisi sidottu syyttäjän esittämään enimmäisrangaistukseen, on herättänyt Ruotsissa paljon kritiikkiä, ks. esim. Prop. 2021/22:186, s. 55–57. Keskustelua aiheesta on ollut jo aiemminkin. SOU 2005:117, Lundqvist 2018, s. 109 ja Ervo 2021, s. 255–260. Myös Vatjus-Anttila 2021, s. 1045–1046. Rikosprosessin tehokkuutta on Ruotsissa pyritty parantamaan muillakin keinoin, ks. esim. SFS 2021:1107, 2021/22:JuU6.

⁸⁷ Rättslig vägledning 2022:24, Åklagarmyndigheten. Prop. 2021/22:186, s. 58. Uudistuksen vastapainoksi samassa yhteydessä mm. korotettiin väärän valan rangaistusseuraamusta ja parannettiin todistajien turvakeinoja. Prop. 2021/22:186, s. 1.

⁸⁸ Suomessa kruununtodistajajärjestelmään on suhtauduttu varauksellisesti, HE 44/2002, s. 182. Ks. kruununtodistajajärjestelmästä myös esimerkiksi Koponen 2012, s. 67–68, Oikarainen 2017, s. 158 ja Vatjus-Anttila 2022, s. 226.

⁸⁹ Hirvelä – Heikkilä 2021, s. 86. Tuorein EIT:n ratkaisu, jossa asiaan on viitattu, on Hasanov ja Majidli v. Azerbaidzan 7.10.2021, kappaleet 33–41. Ks. myös Hirvelän ja Heikkilän teoksessa viitatus vanhemmat ratkaisut Ankerl v. Sveitsi 23.10.1996, Centro Europa 7 S.R.L. sekä Di Stefano v. Italia 7.6.2012 ja Regner v. Tšekki 19.9.2017.

syyteneuvottelumenettelyssä.⁹⁰ Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa on useita kertoja katsottu, että syyteneuvottelua koskevat säännökset itsessään täyttävät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset.⁹¹ Kuitenkin, kuten esimerkiksi Illman on huomauttanut, säännösten soveltaminen voi aiheuttaa sen, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei toteudu.⁹²

EIT on arvioinut syyteneuvotteluun liittyviä seikkoja ensinnäkin vuonna 2010 antamassaan osaratkaisussa liittyen asiaan Babar Ahmad ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta.

EIT totesi, että 6 artiklan kannalta ei ole ongelmallista, että vastaajalle kerrotaan, minkälainen ero rangaistuksissa on riippuen siitä, tuomitaanko rangaistus syyteneuvottelumenettelyn vai tavanomaisen oikeudenkäynnin päätteeksi. EIT katsoi, että 6 artiklan mukainen loukkaus voisi tulla kyseeseen vain, kun 1) tuomittavien rangaistuksien välillä on niin suuri ero, että se aiheuttaa vastaajalle epäasiallisen paineen tunnustaa, vaikka hän olisi syytön, 2) kun syyteneuvottelu on itsessään niin pakottava, että se tekee tyhjäksi henkilölle kuuluvan oikeuden olla myötävaikuttamatta itseään koskevan rikosepäilyn selvittämiseen, tai 3) kun syyteneuvottelu vaikuttaa ainoalta keinolta välttää rangaistus, joka perustaisi 3 artiklan⁹³ mukaisen loukkauksen. EIT totesi myös, että tuomarin tehtävänä on varmistaa, että sopimus on saavutettu vapaasti ja vapaaehtoisesti.⁹⁴

Myöhemmin EIT on arvioinut laajemmin syyteneuvottelua vuonna 2014 antamassaan Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia -ratkaisussa⁹⁵. Se on ensimmäinen ratkaisu, jossa EIT arvioi varsinaisesti syyteneuvottelusäännösten yhteensovittuvuutta artiklan 6 mukaiseen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.⁹⁶

Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia -ratkaisussa EIT toteaa, että vastaaja joutuu luopumaan useista oikeudenkäyntiin muutoin kuuluvista oikeuksistaan suostuessaan plea bargain -menettelyyn, koska asia tutkitaan lyhyemmässä menettelyssä. EIT ei kuitenkaan näe 6 artiklan mukaisista oikeuksista luopumista itsessään ongelmana, koska artiklan sanamuoto tai tarkoitus ei estä sitä, että vastaaja voi halutessaan luopua näistä oikeuksistaan, kunhan se tapahtuu hänen omasta vapaasta tahdostaan. Joka tapauksessa, jotta vastaajan tahdon toteutuminen on selvää, tällaisessa luopumisessa pitää olla riittä-

⁹⁰ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights 2021, s. 52, jossa on tuotu esiin syyteneuvottelua koskevia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja. Lähteessä on nostettu lisäksi esiin Deweer v. Belgia 27.2.1980 ja Navalnyy ja Ofitserov v. Venäjä 4.7.2016, mutta näillä ei arvioni mukaan ole vastaavaa merkitystä tämän tutkimuksen kannalta.

⁹¹ Ks. esim. Illman 2015, s.145 ja Sahavirta 2016, s. 386.

⁹² Illman 2015, s. 145.

⁹³ EIS 3 artiklan mukaan ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla.

⁹⁴ Babar Ahmad ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta 6.7.2010, s. 167–169.

⁹⁵ Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia 8.9.2014.

⁹⁶ Hirvelä – Heikkilä 2021, s. 151.

vät suoja-toimenpiteet ja luopumisen pitää tapahtua yksiselitteisellä tavalla eikä se saa myöskään olla vastoin yleistä etua. EIT toteaa, että nämä edellytykset tarkoittavat kyseisessä tapauksessa sitä, että a) vastaajan on täytynyt syyteneuvotteluun suostuessaan hyväksyä sopimus vapaaehtoisesti ja tietoisena kaikista asiaan liittyvistä tosiseikoista ja oikeudellisista seurauksista, ja b) riittävän oikeudellisen kontrollin tulee ulottua niin sopimuksen sisältöön kuin sen menettelyn oikeudenmukaisuuteen, jossa sopimus on syntynyt.

Arvioidessaan, onko kyseisen ratkaisun pohjalla olevassa tilanteessa toteutunut oikeudenmukainen oikeudenkäynti, EIT kiinnitti huomiota ensinnäkin siihen, että plea bargain -menettely oli käynnistynyt vastaajan omasta aloitteesta ja vastaajalla oli koko prosessin ajan oikeudellinen avustaja. Muilta osin EIT korosti perusteluissaan tuomioistuimen roolia. Tuomioistuimien oli tiedustellut vastaajalta ja tämän avustajalta, onko vastaajaan kohdistunut jotakin epäasiallista painostusta neuvottelujen aikana. Lisäksi tuomioistuin oli kysynyt, onko syyte aiheellinen ja millaista näyttöä syytteen tueksi on, ja saanut nähtäväkseen osapuolten laatiman sopimuksen. EIT antoi arviossaan painoarvoa sille, että paikallisen lain mukaan tuomioistuin ei ole sidottu syyttäjän ja vastaajan tekemään sopimukseen. Oikeudellista kontrollia paransi myös se, että oikeudenkäynti oli julkinen. Yhteenvetona EIT katsoi, että oikeudenkäynnissä ei rikottu 6 artiklan vaatimuksia. EIT totesi, että vastaaja on epäilemättä tietoisena ja vapaaehtoisena päätöksensä suostunut plea bargain -menettelyyn ja samalla luopunut oikeudestaan tavanomaiseen oikeudenkäyntiin ja muutoksenhakuun.⁹⁷ Oikeudenkäynnissä oli EIT:n arvion mukaan ollut riittävät turvakeinot, eikä asiassa tullut ilmi, että oikeuksista luopuminen olisi ollut vastoin yleistä etua.⁹⁸

Natsvlishvili ja Togonidze -ratkaisua tulkittaessa on ensimmäiseksi korostettava, että Suomen lain mukainen syyteneuvottelumenettely eroaa merkittävästi tuon ratkaisun aikaan Georgiassa voimassa olleesta lainsäädännöstä. Suomessa tunnustaminen on ensinnäkin edellytys menettelyn soveltamiselle, mutta Georgiassa menettelyä voi käyttää, vaikka vastaaja ei tunnustaisi tekoa (mutta ei sitä kiistäkään, *nolo contendere*).⁹⁹ Lainsäädännöt eroavat toisistaan myös siinä, että Suomessa vastaaja voi peruuttaa tunnustuksensa jopa vielä muutoksenhakuvaiheessa, mikäli hän on ilmoittanut tyytymättömyyttään tuomioistuimen ratkaisuun syyksilukemisen osalta.¹⁰⁰ Sen sijaan Georgiassa muutoksen-

⁹⁷ Muutoksenhakuoikeuden osalta EIT totesi, että on normaalia, että plea bargain -menettelyssä annettuun tuomioon on rajatumpi muutoksenhakuoikeus kuin tavanomaisessa oikeudenkäynnissä annettuun tuomioon. EIT toteaaakin, että samalla kun vastaaja luopuu tavanomaisista menettelyllisistä oikeuksistaan plea bargain -menettelyyn suostuessaan, hän luopuu myös oikeudestaan tavanomaiseen muutoksenhakuun ilman että se rikkoo Euroopan ihmisoikeussopimusta. Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia 8.9.2014, kohta 96. Vrt. Sahavirta 2016, s. 387.

⁹⁸ Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia 8.9.2014.

⁹⁹ Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia 8.9.2014, kappaleet 27 ja 89. Kyseessä on syyteneuvottelun niin kutsuttu *nolo contendere* -muoto. Thaman 2010 s. 355. Myös Linna 2012, s. 133.

¹⁰⁰ Ks. KKO 2017:82.

hakuoikeus oli kyseisen ratkaisun aikaan hyvin rajoitettu.¹⁰¹ Natsvlishvili ja Togonidze -ratkaisussa keskeistä on kuitenkin huomata, että EIT korosti erityisesti tuomioistuimen valvontatehtävää.

Tuomioistuimella on suuri merkitys sen varmistamisessa, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuu. Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia -ratkaisu kuvaakin tilannetta, jossa oikeudelliset toimijat ovat EIT:n kokonaisarvioinnin mukaan täyttäneet heille kuuluvat velvollisuudet asianmukaisesti. Joskus näin ei kuitenkaan ole, ja tällaista tilannetta koskee EIT:n 5.7.2021 antama ratkaisu asiassa V.C.L. ja A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta. Se oli ensimmäinen kerta, kun EIT otti kantaa EIS:n 4 artiklan orjuuden ja pakkotyön kiellon ja ihmiskaupan uhreja vastaan nostetun rikosprosessin suhteeseen.¹⁰²

V.C.L. ja A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta -ratkaisu koski kahta alaikäistä vietnamilaista nuorta, joita syytettiin huumeisiin liittämisistä rikoksista. Poliisi oli pidättänyt heidät tiloista, joissa kasvatettiin kannabista ammattimaisesti. Kumpikin nuori tunnusti rikossyytteet oikeiksi syyteneuvottelumenetellyssä, ja heidät tuomittiin syytteen ja tunnustuksen mukaisista huumausainerikoksista. Sittemmin toinen viranomaisen kuitenkin tunnisti kyseiset nuoret ihmiskaupan uhreiksi. Kummallakin nuorella oli oikeudellinen avustaja koko oikeusprosessin ajan, mutta avustajat eivät vedonneet siihen, että arvioinnissa tulisi ottaa huomioon nämä ihmiskauppaan liittyvät olosuhteet. Syyttäjä puolestaan katsoi, että nämä nuoret eivät ole ihmiskaupan uhreja.

EIT kiinnitti huomiota siihen, että vaikka ihmiskaupan uhrien syyttäminen ei ole kiellettyä, se vaikuttaa asianmukaisen puolustuksen järjestämiseen. Yleisesti on oikeudellisten avustajien läsnäoloa pidetty tärkeänä oikeusturvakeinona väärinkäytöksiä vastaan, mutta tässä tapauksessa heidän eivät olleet tuoneet esille ihmiskauppaan liittyviä seikkoja. Valtiolla on kuitenkin 4 artiklan mukainen positiivinen velvollisuus suojella ihmiskaupan uhreja. Velvollisuus aktualisoituu, kun tapauksessa tulee ilmi seikkoja, joiden vuoksi herää uskottava epäily siitä, että henkilö voisi olla ihmiskaupan uhri. Valtiolla olevaa suojeluvelvollisuutta ei poista se, että oikeudellinen avustaja – puhumattakaan ihmiskaupan uhrista itsestään – ei osaa vedota asiaan. EIT katsoikin, että tunnustuksia ei näissä olosuhteissa ollut tehty tietoisena kaikista asian tosiseikoista, kuten EIT on Natsvlishvili ja Togonidze -ratkaisussa edellyttänyt. Olisi myös vastoin yleistä etua katsoa, että vastaajat olisivat pätevästi luopuneet oikeuksistaan. Myöskään paikallisen muutoksenhakutuomioistuimen toiminta ei ollut korjannut oikeudenkäynnissä aikaisemmin tapahtuneita virheitä, sillä muutoksenhakutuomioistuin keskittyi arvioimaan ainoastaan sitä, oliko syyttäjän syyttämispäätökselle ollut riittävät perusteet.

¹⁰¹ Sittemmin Georgian lainsäädäntö on muuttunut ja muutoksenhakuoikeus on laajentunut. EIT Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia 8.9.2014, kappaleet 34, 52 ja 97.

¹⁰² Wild 2021, s. 303. Ihmiskaupan suhteen tässä oli kysymys ihmiskaupan uhrien suojeluvelvollisuudesta ja rankaisemattomuusperiaatteesta. Suojeluvelvollisuudesta on ollut aiempaakin käytäntöä, mutta rankaisemattomuusperiaatteesta ei. Ks. Rankaisemattomuusperiaatteesta esim. Hannonen – Kainulainen 2022, s. 46 ss.

Muutoksenhakutuomioistuimien viittasi syyttäjän esittämiin perusteisiin, jotka eivät kuitenkaan EIT:n mukaan olleet riittävät. EIT päätyikin katsomaan, ettei oikeudenkäyntiä voitu pitää kummankaan vastaajan osalta kokonaisuutena arvostellen oikeudenmukaisena, ja katsoi, että asiassa on rikottu artiklojen 4 ja 6 mukaisia oikeuksia.¹⁰³

Yhteenvetona EIT:n ratkaisuihin voidaan todeta, että vaikka suomalainen syyteneuvottelumenettely itsessään täyttää EIS:n vaatimukset, oikeudenloukkaukset ovat mahdollisia myös sen piirissä, mikäli oikeusturvaan ei kiinnitetä riittävästi huomiota. Suomalaisessa syyteneuvottelussa vastaaja joutuu ainakin osittain luopumaan oikeudestaan olla vaiti ja oikeudestaan olla myötävaikuttamatta itseään koskevan rikosepäilyn selvittämiseen (itsekriminointisuoja)¹⁰⁴ siinä mielessä, että tunnustus on ehdoton edellytys suomalaiselle syyteneuvottelulle.¹⁰⁵ Lisäksi tunnustamisoikeudenkäynnin suppean luonteen vuoksi vastaaja joutuu luopumaan myös todistelun liittyvistä oikeusturvaseikoista, kuten oikeudestaan kuulustella todistajia.¹⁰⁶ Tämä luopuminen ei itsessään ole vastoin EIS:ta, mutta luopumiseen on EIT:n *Natshvlishvili* ja *Togonidze* -ratkaisussa esitetyn kannan mukaan liittyttävä riittävät suoja-toimenpiteet. Lisäksi luopumisen on oltava yksiselitteinen eikä se saa olla vastoin yleistä etua.

Suppeampi oikeudenkäynti voikin tarkoittaa oikeudellisille toimijoille jopa suurempaa velvollisuutta puuttua mahdollisesti havaitsemiinsa ongelmiin, koska asiassa ei järjestetä täysimittaista istuntoa, jossa ongelmakohtat tyypillisesti nousevat helpommin esiin. Tähän liittyy jäljempänä käsittelemäni kysymys tuomioistuimen korostuneesta selvittämisvelvollisuudesta tunnustamisoikeudenkäynnissä. EIT on arvioinut oikeusturvaa toteutuneen kokonaisuuden kannalta ja antanut painoarvoa etenkin sille, miten hyvin oikeudelliset toimijat ovat tosiasiasa huolehtineet oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Kuten viimeksi mainitusta ratkaisusta *V.C.L.* ja *A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta* havaitaan, riittävää ei ole se, että menettely muodollisesti täyttää oikeudenmukaisuuden edellytykset, vaan oikeudellisten toimijoiden on myös todellisuudessa ja tarvittaessa oma-aloitteisestikin huolehdittava vastaajien oikeuksien toteutumisesta.

¹⁰³ *V.C.L.* ja *A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta* 5.7.2021, erityisesti kappaleet 195–210. Myös *Wild* 2021, s. 303 ja *Mennim* 2021, s. 311–313.

¹⁰⁴ Kuten *PeVL* 7/2014 vp, s. 5: Tunnustaessaan rikoksesta epäilty luopuu oikeudestaan olla todistamatta itseään vastaan, joka kuuluu perustuslain 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin (*PeVL* 34/2012 vp, s. 3). Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä itsekriminointisuoja on johdettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen turvaamasta oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Ks. myös esim. *Linna* 2010, s. 201 ja s. 236 sekä *Illman* 2015, s. 145.

¹⁰⁵ Ks. kuitenkin jäljempänä luku 8.3.2. siitä, jos vastaaja ei halua tulla kuulluksi.

¹⁰⁶ Näin myös perustuslakivaliokunta. *PeVL* 7/2014 vp, s. 4–5 ja *PeVL* 34/2012 vp, s. 3. Ks. myös *Määttä* 2013, s. 646.

2.3 SUOMALAISEN SYYTENEUVOTTELUN TAVOITTEET

2.3.1 Syyteneuvottelun kriminaalipoliittinen tausta

Kustannustehokasta tunnustamisoikeudenkäyntiä ja siinä tuomittavaa lievempää rangaistusta ei voi ajatella yksinomaan valtion ja yksilön välisenä win–win-tilanteena, vaan on muistettava, että tällaisella muutoksella on kriminaalipoliittinen viitekehysensä. Menettely aiheuttaa muutoksia koko rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään ja sen uskottavuuteen. Syyteneuvottelun kriminaalipoliittisesta ulottuvuudesta on kuitenkin viime vuosina kirjoitettu paljon¹⁰⁷, joten taustoitaa aiheita tässä vain lyhyesti.

Tunnustaminen voidaan nähdä merkinä vastaajan halusta kantaa vastuuta rikoksestaan. Tunnustus voi toisinaan ilmentää myös teon katumista, ja kevyempi oikeudenkäynti vähentää oikeudenkäynnistä asianomistajalle aiheutuvaa rasitetta.¹⁰⁸ Syyteneuvottelu tuo uudenlaista joustavuutta seuraamusjärjestelmään, ja sen avulla voidaan joskus ottaa paremmin huomioon kaikkien osapuolten etu. Syyteneuvottelua voidaan pitää ensimmäisenä kertana, kun jonkinlaista sopimusvapautta on nähtävissä suomalaisessa rikosoikeudessa.¹⁰⁹

Vapauteen liittyä kuitenkin aina vastuu. Rangaistusten lieventäminen vastaa-jalta saadun tunnustuksen perusteella ei ainakaan vähennä kritiikkiä, jota liian lieviestä rangaistuksista on vuosien varrella esitetty.¹¹⁰ Rikoslaita ilmenevillä eri tekoihin liitetyillä rangaistusuhilla ja niiden keskinäisillä ankaruuseroilla on ollut tarkoituksena korostaa erilaisten tekojen erilaista moitittavuutta suhteellisuusperiaatteen mukaisesti.¹¹¹ Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin kautta annettava lievennys voi muuttaa tätä suhdetta siten, että vakavammas-ta teosta voi syyteneuvottelumenettelyssä saada lievemmän rangaistuksen kuin tavallisessa rikosoikeudenkäynnissä käsiteltävästä teosta, johon on rikoslais-

¹⁰⁷ Vatjus-Anttila 2022 liitteineen. Oikarainen 2017.

¹⁰⁸ Esimerkiksi Roberts – Dagan 2023, s. 75. Tunnustaminen ei kuitenkaan edellytä katumuksen ilmenemistä, ks. jäljempänä luku 4.6.2.

¹⁰⁹ Määttä 2013, s. 647. Samoin Ervo on todennut, että plea bargaining -menettelyn avulla asianosaiset saisivat enemmän mahdollisuuksia sen totuuden määrittämiseksi, jolle ratkaisu perustetaan. Ervo myös kuvailee syyteneuvottelua askeleena kohti neuvoteltua oikeudenmukaisuutta, Ervo 2012, s. 13 ja s. 15. Toisaalta, kuten Saranpää toteaa, hyvitys vastaajan myötävaikutuksen seurauksena ja asianosaisen menettelyä koskeva määräämisvalta (esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä) eivät ole olleet täysin vieraita ajatuksia myöskään aiemmassa suomalaisessa rikosprosessissa, Saranpää 2017, s. 315.

¹¹⁰ Tällaisessa keskustelussa ei sinänsä ole mitään uutta. Forsman on jo vuonna 1883 kirjoittanut, miten jo siihen aikaan, ”pahuuden lisääntyessä”, ihmiset olivat alkaneet ”enenevissä määrin kysyä, onko rikoslait liian lievät, koska rikosoikeudelliset rangaistukset eivät toimittaneet tehtävänsä vaaditulla tavalla”. Forsman 1883, s. 3.

¹¹¹ Lappi-Seppälä 1998, s. 1301.

liitetty lievempi rangaistusuhka. Rangaistukseen liitetty moraalinen kannanotto ei tällaisessa tilanteessa välttämättä enää vastaa teon moitittavuutta. Tämä puolestaan on ongelma niin yleisestävyyden kuin yhdenvertaisuudenkin kannalta.¹¹²

Klassisen kriminologian lähtökohtana on käsitys siitä, että ihminen kykenee tekemään vapaita valintoja harkiten rationaalisesti rikoksesta saatavaa hyötyä sekä kiinnijäämisen riskiä ja rangaistuksesta koituvia seurauksia. Tolvanen toteaa, että kriminaalipoliittinen johtopäätös tästä on pelotusprevention varaan rakentuva kontrollijärjestelmä.¹¹³ Tähän liittyy myös ajatus siitä, että rikollisen teon toteuttamista harkitseva henkilö ikään kuin laskelmoisi teon hyötyjä ja haittoja ennen kuin hän tekee päätöksen harkitsemansa rikollisen teon toteuttamisesta.¹¹⁴

Syyteneuvottelun haasteena onkin myös se, että rangaistusten pelotusvaikutuksen on pelätty kärsivän tämän menettelyn vuoksi sekä yleisestävällä että erityisestävällä tasolla. Yleisestävällä tasolla ongelmallista on, että syyteneuvottelujärjestelmän kautta tuomittavia rangaistuksia voidaan pitää liian lievinä.¹¹⁵ Kansalaiset saattavat nähdä syyteneuvottelun tarpeettomana kaupankäyntinä rikokseen syyllistyneen vastaajan kanssa. Rikoslaki ja sen mahdollistamat rangaistukset ovat keskeisimpiä välineitä, joilla valtio pyrkii varmistamaan kansalaisten perusoikeuksien toteutumisen.¹¹⁶ Kysymys rangaistusten tarkoituksesta liittyy syvemmillä tasolla siihen, että mikäli oikeusjärjestelmä ei vastaa tavallisten kansalaisten oikeuskäsitystä, se voi menettää uskottavuutensa kansan silmissä.¹¹⁷ Rangaistuksen oletettu pelotusvaikutus on ollut perinteinen tapa rangaistusten oikeuttamiseen ylipäätään.¹¹⁸ Kuitenkin todellisuudessa kiinnijäämisen todennäköisyyden riski vaikuttaa ihmisten käytökseen enemmän kuin se, miten ankara mahdollinen rangaistus voisi olla. Pelotusvaikutuksen toteutuminen edellyttää siis käytännössä yhteiskunnalle kalliiksi tulevaa koneistoa, jolla varmistetaan, että lakia rikkovat todella jäävät kiinni. Lisäksi kustannuksia aiheutuu siitä, että rikolliset tuomitaan pitkiin vankeusrangaistuksiin.¹¹⁹

Erityisestävällä tasolla puolestaan on esitetty huoli siitä, että osa talousrikollisista voisi tehdä jonkinlaisia laskelmia sen suhteen, kannattaako rikosta tehdä.¹²⁰ Jos kiinnijäämisriskiä ei pidetä merkittävänä ja toisaalta kiinnijäämisestä

¹¹² Boll 2009, s. 31.

¹¹³ Tolvanen 2004, s. 170. Positivistisen kriminologian lähtökohtana puolestaan on ajatus siitä, ettei rikoksentekijäksi valikoituminen ole yksilön omassa vapaassa harkinnassa. Tolvanen 2004, s. 172.

¹¹⁴ Tolvanen 2004, s. 170–171.

¹¹⁵ Tapani – Tolvanen, 2015 s. 236–237.

¹¹⁶ Lappi-Seppälä 1998, s. 1298–1299.

¹¹⁷ Darley – Gromet 2010, s. 230.

¹¹⁸ Lappi-Seppälä 2000, s. 18 ja s. 49–70, Jackson ym. 2012, s. 1051.

¹¹⁹ Lappi-Seppälä 1998, s. 1300–1301. Lappi-Seppälä 2000, s. 64–65.

¹²⁰ Tapani ja Tolvanen, 2015 s. 236–237. Tapani ja Tolvanen korostavat kuitenkin, että oletama siitä, että ihmiset päättäisivät rikokseen syyllistymisestä laskiskelemalla rikoksen tuottamia hyö-

mahdollisesti seuraavaa rangaistusta pidetään lievenä, on mahdollista, että osa rikosta harkitsevista ajattelee, että riski kannattaa ottaa. Lappi-Seppälä tiivistääkin asian hyvin toteamalla: ”Rikoslain toiminta yhteiskuntarauhan ylläpitäjänä perustuu ennen muuta siihen, että ihmiset kokevat normiston omakseen, kunnioittavat ja arvostavat sen sisältöä, ja pitävät sitä sellaisenaan seuraamisen arvoisena.”¹²¹

2.3.2 Kustannussäästöt

Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys on kasvanut suuresti 1990-luvun alusta lähtien.¹²² Osaltaan tämä kehitys on johtanut siihen, että oikeudenkäynnit ovat monimutkaistuneet ja pitkittyneet esimerkiksi erilaisten oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvien oikeuksien vuoksi.¹²³ Syyteneuvottelussa pyritään astumaan askel taaksepäin tästä kehityksestä ja rajoittamaan oikeudenkäynteistä aiheutuvia kustannuksia.¹²⁴ Syyteneuvottelua koskevan hallituksen esityksen mukaan menettelyn tavoitteena on kohdentaa viranomaisresurssit paremmin ja nopeuttaa rikosasioiden käsittelyä sellaisella tavalla, joka kuitenkin turvaa rikoksesta epäillyn ja asianomistajan oikeudet.¹²⁵ Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on rikosprosessien yksinkertaistamista koskevassa suosituksessaan puoltanut syyteneuvottelua yhtenä mahdollisena ratkaisuna.¹²⁶ Suomalaisen syyteneuvottelumenettelyn käyttöönoton taustalla voidaan siis nähdä olevan etenkin kaksi tavoitetta: oikeudenkäyntien pitkittymisen estäminen ja kustannusten säästö. Viranomaisresurssien tarkoituksenmukainen kohdentaminen palvelee kumpaakin tavoitetta.¹²⁷

tyjä ja rangaistukseen liittyviä haittoja ja kiinnijäämisen riskiä, on pääosin jäänyt todistamatta.

¹²¹ Lappi-Seppälä 1998, s. 1301.

¹²² Aiheesta on oikeuskirjallisuudessa kirjoitettu paljon. Ks. esim. Saraviita 2005, s. 227 ss., Husa 2004, s. 1094–1096. Rikosoikeudellisesta näkökulmasta esimerkiksi Melander 2008, s. 16 ss., Ervo 2005, s. 1–12, Lahti 2003, s. 143 ja s. 146, Langbein 1979, s. 265.

¹²³ Rikosituntojen monimutkaistumisen on toisinaan katsottu johtuneen myös lakimiesammattikunnan kasvusta ja sen kautta oikeudenkäyntiin kohdistuneista uudenlaisista vaatimuksista esimerkiksi todistelurintamalla, ks. Feeley 1997, s. 204–207 ja s. 215–221. Feeley kuvaa, että Yhdysvalloissa niin sanotusti täydet oikeudet sisältänyt rikosprosessi korvattiin syyteneuvottelulla melkein välittömästi täyden rikosprosessin muotoutumisen jälkeen. Ks. myös Boll 2009, s. 47. Boll toteaa, että myös Saksassa on katsottu, että rikosoikeudellinen järjestelmä ei yksinkertaisesti olisi kestänyt oikeudenkäyntejä ilman prosessuaalisia helpotuksia.

¹²⁴ Ks. esim. Boll 2009, s. 28–29. Rikosoikeuden kehityksen suunnan onkin sanottu näyttävän kaksijakoiselta, sillä yksilön tasolla määräämisvaltaa lisätään mutta systeemin tasolla oikeusvaltiota ollaan purkamassa, Ervo 2012, s. 16.

¹²⁵ HE 58/2013 vp, s. 4, s. 9 ja s. 11–15 sekä OM 87 /2010, s. 33–35.

¹²⁶ Recommendation No. R (87) 18, s. 5.

¹²⁷ Esimerkiksi niin, että vakavien talousrikosten yhteydessä voidaan jättää tutkimatta vähäisempiä tekoja, jolloin asian käsittely nopeutuu. Samoin esitutkintavoimavaroja voisi vapautua lievemmistä teoista muualle. Ks. tältä osin HE 58/2013 vp, s. 13.

Syyteneuvottelua koskevassa hallituksen esityksessä kustannusten säästämisen tavoite ilmenee ennen kaikkea tehokkaamman resurssien kohdistamisen ja nopeamman prosessin kautta, mutta kustannussäästöt on kirjoitettu osin auki-kin menettelyn tavoitteena.¹²⁸ Selvimmin kustannussäästöjen tavoittelemisen syyteneuvottelumenettelyn käytöllä ilmenee esitöissä siinä, millaisia vaikutuksia esitetyllä lainsäädännöllä on arvioitu olevan. Esitöissä todetaan, että syyttäjän ja tuomioistuimen työ vähenee. Näytön esittäminen olisi huomattavasti vähäisempää kuin normaalissa rikosasian pääkäsittelyssä, ja myös muutosta tuomioihin haettaisiin todennäköisesti hyvin harvoin. Hallituksen esityksessä todetaan, että lainmuutoksista seuraavia säästöjä voidaan pitää merkittävinä.¹²⁹

Perustuslakivaliokunta on viitannut lausunnossaan hallituksen esityksessä mainittuihin tavoitteisiin resurssien tarkoituksenmukaisesta kohdentamisesta ja käsittelyn nopeuttamisesta¹³⁰ ja todennut, että erityisesti rikosasioiden käsittelyn nopeuttaminen on tarpeen.¹³¹ Perustuslakivaliokunta on kuitenkin tuonut esiin, että esityksen tavoitteena ovat myös prosessiekonomiset säästöt, ja kiinnittänyt huomiota siihen, että hallituksen esityksen perusteluissa korostetaan voimakkaasti sitä, että syyteneuvottelulla on saatava tuntuvia prosessiekonomisia etuja verrattuna asian käsittelyyn tavanomaisessa järjestyksessä. Perustuslakivaliokunta on pitänyt perusteltuna, että sääntelyn vaikutuksia seurataan tarkoin epätoivottujen seurausten havaitsemiseksi ja niihin puuttumiseksi.¹³²

Lakivaliokunta on kuitenkin ehdottanut hallituksen esitykseen myös sellaisia muutoksia¹³³, jotka käytännössä voivat lisätä kustannuksia. Näiden muutosten

¹²⁸ HE 58/2013 vp, s. 13, jonka mukaan ”Tarkoitus ei ole kuitenkaan liittää menettelyä kaikkiin tunnustettuihin tapauksiin vaan lähinnä niihin, joista voidaan ajatella olevan eniten kokonaistaloudellista hyötyä”. Menettelyn tavoitteet on ylipäätään kirjoitettu melko samalla tavalla kuin aikoinaan kirjallisen menettelyn tavoitteet lainvalmisteluvaiheessa. Ks. tältä osin HE 271/2004 vp, s. 22, jonka mukaan ”Oikeudenkäynnit voisivat yleisesti ottaen muodostua nykyistä joutuisammiksi, tarkoituksenmukaisemmiksi sekä halvemmiksi. Kun tähän tavoitteeseen samalla pyritään asianosaisten oikeusturvasta tinkimättä, tavoitteena voidaan sanoa olevan nykyistä tehokkaampi prosessi rikosasioissa.”

¹²⁹ HE 58/2013 vp, s. 16–17.

¹³⁰ PeVL 7/2014 vp, s. 2: ”Esityksen perusteluiden mukaan tarkoituksena on kohdentaa viranomaisresursseja tarkoituksenmukaisesti, tehostaa viranomaisten toimintaa ja nopeuttaa rikosasioiden esitutkintaa, syyteharkintaa ja tuomioistuin käsittelyä kuitenkin turvaten rikoksesta epäillyn sekä asianomistajan oikeudet.”

¹³¹ PeVL 7/2014 vp, s. 2–3.

¹³² PeVL 7/2014 vp, s. 3 ja s. 6. Myös lakivaliokunta on lausunnossaan todennut, että kustannussäästöjen toteutumista tulee seurata tarkasti, LaVM 5/2014 vp, s. 3.

¹³³ Lakivaliokunta päätyi katsomaan, että riittävää ei ole, että syyttäjän ja vastaajan välisiä ROL 1:10a:n mukaisia neuvotteluja käytäisiin ainoastaan puhelimitse, vaan että kasvokkain tapaamisen tulisi olla ehdoton edellytys (LaVM 5/2014 vp, s. 11–12). Lisäksi lakivaliokunta edellytti, että myös esitutkinta-aineisto tulee esittää tuomioistuimelle (LaVM 5/2014 vp, s. 8.). Toisaalta lakivaliokunta myös torjui perustuslakivaliokunnan ehdotuksen tunnustuksen vaikutuksen supistamiseksi vain enimmäisrangaistukseen (PeVL 7/2014 vp, s. 6) sillä perusteella, että rajaus vähentäisi syyteneuvottelumenettelyn houkuttelevuutta ja vähentäisi menettelyn käyttöä, jolloin esityksen tavoitteet eivät välttämättä toteutu (LaVM 5/2014 vp, s. 9).

osalta lakivaliokunta katsoi oikeusturvanäkökohtien edellyttävän perusteellisempaa toimintatapaa. Voidaan joka tapauksessa katsoa, että lainvalmistelussa useasti esille tuotu kustannussäästöjen tarkkailu viittaa siihen, että kustannussäästöjen syntyminen on jopa jonkinlainen edellytys sille, että syyteneuvottelua koskevat rikosprosessioikeudelliset haasteet voidaan hyväksyä tai että menettelyä vähintäänkin tulisi arvioida uudelleen, mikäli odotettuja kustannussäästöjä ei synny.

Kustannussäästöt ovat pysyneet esillä syyteneuvottelumenettelyn myöhemmissäkin vaiheissa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti on laatinut eduskunnan edellyttämän¹³⁴ selvityksen lainsäädännön toimivuudesta.¹³⁵ Selvityksessä on todettu, että kustannussäästöjen arvioiminen voidaan tehdä aineiston perusteella vain suuntaa antavasti, mutta voidaan arvioida, että mahdolliset säästöt ovat painottuneet etenkin tuomioistuinvaiheeseen. Joka tapauksessa jatkotutkimus syyteneuvottelun kautta syntyneiden kustannussäästöjen määrästä olisi tarpeen, jotta voitaisiin selvittää, miten hyvin syyteneuvottelumenettelyn tehokkuus ja tuloksellisuus ovat toteutuneet.¹³⁶

Kustannussäästöillä on siten ollut merkittävä vaikutus syyteneuvottelumenettelyyn sekä sen käyttöönoton yhteydessä että sen arvioinnissa nyt kun menettely on Suomessa jo käytössä. Näin on siitä huolimatta, että valtion rahojen säästäminen rikosprosessiin tehtävien muutosten avulla on epäilemättä hiukan arka aihe. Toisaalta prosessiekonomiset syyt ovat olleet jo RL 6:6.3:n mukaisen lieventämisperusteen taustalla,¹³⁷ eikä syyteneuvottelu ole muutoinkaan ainoa viimeaikainen lainsäädäntömuutos, jonka taustalla voidaan nähdä kustannusten säästötavoitetta. Taloudelliset syyt ovat vaikuttaneet myös esimerkiksi hovioikeuksien jatkokäsittelylupamenettelyyn¹³⁸, sähköisen valvonnan käyttöönottoon¹³⁹, sakkomenettelyjärjestelmän uudistuksiin¹⁴⁰ ja tuomioistuinten kokoonpanojen kevennyksiin¹⁴¹.

¹³⁴ Eduskunta edellytti syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön hyväksyessään, että oikeusministeriö seuraa ja arvioi syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamista ja toimeenpanoa ja antaa lakivaliokunnalle selvityksen lainsäädännön toimivuudesta vuoden 2017 loppuun mennessä. (Eduskunnan vastaus 68/2014 vp.)

¹³⁵ Mäkelä – Niemi 2017.

¹³⁶ Mäkelä – Niemi 2017, s. 38–39. Myös oikeusministeriön lainvalmisteluosasto on viitanut omassa muistiossaan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin selvityksen johtopäätöksiin ja kustannussäästöjen jatkotutkimuksen tarpeeseen (OM muistio 2018).

¹³⁷ HE 44/2002 vp, s. 198.

¹³⁸ HE 246/2014 vp, s. 12 ja HE 105/2009 vp, s. 23–24.

¹³⁹ HE 17/2010 vp, s. 26–27 ja HE 262/2004 vp, s. 36. Ks. aiheesta myös Mäkipää 2013, s. 460–463.

¹⁴⁰ HE 103/2017 vp, s. 52.

¹⁴¹ HE 200/2017 vp, s. 24.

2.3.3 Oikeudenkäyntien pitkittymisen estäminen

Oikeudenkäyntien pitkittymisen estämisen taustalla on perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluva jokaisen oikeus saada asiansa käsitellyksi kohtuullisessa ajassa.¹⁴² Lain esitöissä todetaan, että huomiota tulee kiinnittää oikeudenkäyntiin kuluvaan aikaan. Huomioon voidaan esitöiden mukaan ottaa esimerkiksi se, jos syyteneuvottelua käyttämällä pystyttäisiin välttämään oikeudenkäynnin viivästyminen.¹⁴³ Tilastoista havaitaan, että vaikka tuomioiden määrä on keskimäärin vähentynyt erityisesti vuodesta 2004 lukien¹⁴⁴, niin esimerkiksi syyteneuvottelulainsäädännön piiriin kuuluvien talousrikosten määrä on tänäkin aikana pysynyt suhteellisen vakiona.¹⁴⁵

Oikeusjärjestelmämme ylikuormittuneisuus on ollut tiedossa jo pitkään. Suomi sai varsinkin 2000-luvun alkupuolella lukuisia langettavia tuomioita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta, joka katsoi Suomen loukanneen valittajan oikeusturvaa koskevia ihmisoikeuksia liian pitkiksi venyneiden oikeudenkäyntien kautta.¹⁴⁶ Viime vuosina suomalaisen oikeudenkäynnin kestoa koskevat EIT:n ratkaisut ovat kuitenkin vähentyneet. EIT on viimeksi vuonna 2017 antanut Suomelle langettavan ratkaisun oikeudenkäynnin kestosta, mutta sitä edeltänyt langettava tuomio on vuodelta 2011.¹⁴⁷ Tärkein syy tälle kehitykselle on se, että oikeudenkäynnin viivästyksiä on alettu hyvittää vuonna 2010 voimaan tulleen lain mukaan. Lisäksi Suomi on pyrkinyt puuttumaan oikeudenkäyntien viivästymiseen myös hovioikeuksien jatkokäsittelylupamenettelyllä.¹⁴⁸ On

¹⁴² PL 21 §, EIS 6 artikla, ks. aiheesta esimerkiksi Ervo 2005, s. 5–12.

¹⁴³ HE 58/2013 vp, s.13 ja s. 23.

¹⁴⁴ Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2021, s. 52–54. Tuomioiden määrän vähentyminen on seurausta poliisin tietoon tulleiden rikosten määrän laskusta. Ks. Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2021, s. 93.

¹⁴⁵ Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2021, s. 118–120.

¹⁴⁶ HE:n 233/2008 vp, s. 6 yhteenvedon mukaan esimerkiksi vuonna 2007 annettiin yhdeksän tällaista tuomiota ja vuonna 2006 seitsemän. Ks. esimerkiksi Vilho Eskelinen ym. v. Suomi, 2007. Aiheesta myös HE 58/2013 vp, s. 14.

¹⁴⁷ Uusin Suomea koskeva Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu, jossa on otettu kantaa oikeudenkäynnin kestoon, on Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi vuodelta 2017. Kyseinen ratkaisu ei kuitenkaan ollut rikosasia. Se koski pääosiltaan muuta asiaa kuin oikeudenkäynnin kestoa, mutta myös oikeudenkäynnin pitkä kesto oli siinä nostettu esiin. EIT katsoi valittajan oikeuksia loukatun oikeudenkäynnin keston takia (Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi 2017, kappaleet 202–215). Kahdessa tätä edeltäneessä EIT:n Suomea ja oikeudenkäynnin kestoa koskevassa ratkaisussa osapuolet pääsivät sovintoratkaisuun korvaussummasta ja asian käsittely EIT:ssä on jätetty sillensä (Niskasaari ja Otavamedia Oy v. Suomi 2015, kappaleet 25–28 ja Matti Kangasluoma, päätös 2012). Siten viimeisin puhtaasti suomalaisen rikosoikeudenkäynnin kestoa koskeva asia on Kalle Kangasluoma v. Suomi vuonna 2011. Myös tässä ratkaisussa EIT antoi langettavan ratkaisun ja katsoi oikeudenkäynnin olleen kohtuuttoman pitkä. (Kalle Kangasluoma v. Suomi 2011, kappaleet 16–25.)

¹⁴⁸ Tammikuussa 2010 tuli voimaan laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (29.5.2009/362), jonka 3 §:n mukaan asianosaisella on oikeus saada valtion varoista kohtuullinen hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy siten, että se loukkaa asianosaisen oikeutta oikeudenkäyn-

kuitenkin huomattava, että oikeudenkäynnin kohtuullinen kesto riippuu aina kulloisestakin asiasta, eikä absoluuttisia aikarajoja voida asettaa.¹⁴⁹

2.4 SYYTENEUVOTTELUMENETTELYÄ KOHTAAN LAINVALMISTELUVAIHEESSA ESITETTY KRITIIKKI

2.4.1 Perustuslakivaliokunnan arvio esityksestä

2.4.1.1 Tuomiovallan käyttö

Syyteneuvottelua koskevasta lakiehdotuksesta katsottiin perustelluksi pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto, koska asia on periaatteelliselta kannalta merkittävä.¹⁵⁰ Perustuslakivaliokunnan lausunnossa on korostettu erityisesti tuomiovallan käyttöä, oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja yhdenvertaisuutta.¹⁵¹ Nä-mä kaikki osa-alueet tulevat myöhemmin esiin myös tutkimuksessani. Käyn kuitenkin ensin läpi perustuslakivaliokunnan huomiot keskeisiltä osiltaan.

Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumatto-mat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hal-linto-oikeus. Tuomiovallan käytön osalta perustuslakivaliokunta arvioi, mer-kitseekö syyteneuvottelumenettely tuomiovallan siirtämistä tuomioistuinten ulkopuolelle, mutta katsoi, ettei näin tapahdu. Ehdotetussa menettelyssä tuo-miovaltaa käyttää edelleen tuomioistuin. Tätä tuomiovaltaa rajaa syyttäjän ja vastaajan sopima tuomioesitys siltä osin, että tuomioistuin on sidottu rikos-nimikkeeseen ja rangaistus on tuomittava lievennetyltä rangaistusasteikolta. Perustuslakivaliokunta totesi, että tuomioistuimen tuomiovallan kannalta kes-keistä on, että tuomioistuimen on jätettävä asia sillensä, jos asiassa ei ole edellytyksiä antaa tuomioesityksen mukaista tuomiota. Tuomioistuin voi myös määrätä rangaistuksen lievennetyn rangaistusasteikon puitteissa samalla taval-la kuin tavanomaisessa oikeudenkäynnissä.¹⁵² Perustuslakivaliokunta kuitenkin

tiin kohtuullisen ajan kuluessa. HE 233/2008 vp, s. 1. Oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittä-misestä annetun lain 6 §:n 4 momentin mukaan oikeutta hyvitykseen ei kuitenkaan ole siltä osin kuin rangaistusta alennetaan tai hallinnollista seuraamusta lievennetään viivästymisen perusteel-la. Alennus on tällöin hyvitys viivytyksestä, joten sen lisäksi ei makseta rahallista korvausta. Lisäksi tammikuussa 2011 tuli voimaan oikeudenkäymiskaaren 25 a luku hovioikeuksien jatko-käsittelyluvasta, jolla hovioikeuden käsittelemiä asioita päätettiin rajata niin, että muutoksenhaku edellyttää pääsääntöisesti jatkokäsittelylupaa. Myös tämän muutoksen taustalla olivat käsittely-aikojen lyhentäminen ja kustannusten säästö (HE 105/2009 vp, s. 23–24).

¹⁴⁹ Hirvelä – Heikkilä 2021, s. 186.

¹⁵⁰ HE 58/2013 vp, s. 44.

¹⁵¹ PeVL 7/2014 vp s. 3–6.

¹⁵² PeVL 7/2014 vp, s. 3–4.

korosti, että tuomioistuिन voi käyttää tuomiovaltaansa ja arvioida tuomion antamisen edellytyksiä vain, jos sillä on käytettävissään riittävä selvitys teon rikos-oikeudelliseksi arvioimiseksi sekä tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoi-suuden varmistamiseksi.¹⁵³

2.4.1.2 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Perustuslakivaliokunta arvioi syyteneuvottelumenettelyä myös perustuslain 21 §:n 2 momentin ja Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta.¹⁵⁴ Perustuslakivaliokun-ta totesi, että perustuslain säännös ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, kunhan tällaiset poikkeukset eivät muuta oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä vaarana yksilön oikeut-ta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.¹⁵⁵ Perustuslakivaliokunta totesi, että perusoikeussuojaan suostumuksenvaraisesti puuttuvalta lailta edellytetään muun muassa tarkkuutta ja täsmällisyyttä, säännöksiä suostumuksen antamisen ja sen peruuttamisen tavasta, suostumuksen aitouden ja vapaaehtoisuuden varmistami-sesta sekä sääntelyn välttämättömyyttä.¹⁵⁶ Edelleen perustuslakivaliokunta ko-rosti, että näistä varsinkin suostumuksen aitouteen, vapaaehtoisuuteen ja nimen-omaisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota syyteneuvottelumenettelyssä, koska asia liittyy oikeusturvaan rikosoikeudenkäynnissä.¹⁵⁷ Perustuslakivaliokun-ta päätyi katsomaan, että ehdotettu sääntely vastaa näitä vaatimuksia. Se totesi, että tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomittavan rangaistuksen ja tavanomaises-sa oikeudenkäynnissä tuomittavan rangaistuksen ero ei ole suhteettoman suuri, eikä sen voida katsoa asiattomasti painostavan vastaajaa tunnustamaan rikosta ja suostumaan tunnustamisoikeudenkäyntiin. Näin ollen perustuslakivaliokunta katsoi, että ehdotettu syyteneuvottelumenettely ei ole ristiriidassa myöskään perustuslain 21 § 2 momentin tai ihmisoikeussopimusten kanssa.¹⁵⁸

2.4.1.3 Yhdenvertaisuus

Kolmanneksi perustuslakivaliokunta arvioi ehdotettua menettelyä PL 6 §:n 1 momentin mukaisen yhdenvertaisuussäännöksen kannalta. Perustuslakivalio-kunta kiinnitti huomiota siihen, että syyteneuvottelu voi kohdistua rikoksesta epäiltyihin osin heistä riippumattomista syistä muun muassa esityksen proses-

¹⁵³ PeVL 7/2014 vp, s. 4.

¹⁵⁴ EIS 6 artikla ja KP-sopimus 14 artikla.

¹⁵⁵ PeVL 7/2014 vp, s. 4, jossa PeVL viittaa perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamista koskevaan hallituksen esitykseen 309/1993, s. 74 sekä sakon ja rikesakon määräämisestä annettua lakia koskevan hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä antamaansa lausuntoon PeVL 7/2010 vp.

¹⁵⁶ PeVL 7/2014 vp, s. 4.

¹⁵⁷ PeVL 7/2014 vp, s. 5.

¹⁵⁸ PeVL 7/2014 vp, s. 5.

siekonomisten tavoitteiden vuoksi. Samoin perustuslakivaliokunta piti jossa-kⁱⁿ määrin ongelmallisena myös sitä, että tunnustuksen vaikutus rangaistuksen ankaruuteen eroaa niinkin paljon tunnustamisoikeudenkäynnin ja tavanomaisen oikeudenkäynnin kesken. Perustuslakivaliokunta päätyi kuitenkin eräiden huomautusten jälkeen katsomaan, että sääntely ei muodostu mielivaltaiseksi tai kohtuuttomaksi vastaajien kannalta.¹⁵⁹ Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään vakiintuneesti katsonut, ettei yhdenvertaisuusperiaatteesta johdu tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn.¹⁶⁰ Lisäksi perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, voidaanko henkilöön liittyvään syyhyn perustuva erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla.¹⁶¹

Voidaan kuitenkin tulkita perustuslakivaliokunnan nähneen menettelyn suurimpana haasteena nimenomaan vastaajien yhdenvertaisen kohtelun.¹⁶² Jotkut yhdenvertaisuuteen liittyvistä ongelmista ovat niin sanotusti menettelyyn sisäänrakennettuja (kuten syyteneuvottelumenettelyn soveltuminen vain tietynlaisiin rikoksiin ja toisaalta esimerkiksi se, että talousrikoksensa tunnustaneelle vastaajalle tuomittava rangaistus riippuu siitä, päätyykö asia tunnustamisoikeudenkäyntiin vai tavalliseen rikosprosessiin¹⁶³). Toiset yhdenvertaisuusongelmista taas ovat sellaisia, että myös menettelyllisin keinoin voitaisiin parantaa vastaajien yhdenvertaisuutta nykyisenkin lainsäädännön puitteissa. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi syyteneuvottelualoitteiden tekeminen ja menettelyn tasainen käyttö koko maassa.

2.4.2 Lakivaliokunnan esittämät muutosehdotukset

Syyteneuvottelua koskevaa hallituksen esitystä moitittiin lakivaliokunnan mietinnössä¹⁶⁴ siitä, ettei siinä ole käyty riittävän perusteellisesti läpi sellaisia rikos-

¹⁵⁹ PeVL 7/2014 vp, s. 6. Perustuslakivaliokunta ehdotti, että lakivaliokunta harkitsisi vielä tunnustuksen vaikutuksen supistamista koskemaan esimerkiksi vain enimmäisrangaistusta, mutta lakivaliokunta torjui tämän ehdotuksen (LaVM 5/2014 vp, s. 9). Perustuslakivaliokunta edellytti joka tapauksessa, että sääntelyä täydennetään neuvottelumenettelyä koskevilla säännöksillä. Lisäksi sääntelyn vaikutuksia tulee perustuslakivaliokunnan kannan mukaan tarkoin seurata epätoivottujen seurausten havaitsemiseksi ja niihin puuttumiseksi.

¹⁶⁰ Esim. PeVL 44/2017 vp, s. 2 ja siinä viitatu^t lausunnot.

¹⁶¹ Esim. PeVL 31/2013 vp, s. 3.

¹⁶² Myös esimerkiksi Melander on jo hallituksen esitystä koskevassa lausunnossaan kritisoinut esitystä erityisesti yhdenvertaisuuteen liittyvien ongelmien johdosta. Melander 2014, lausunto HE 58/2013, esimerkiksi s. 5–7 ja s. 11.

¹⁶³ Tältä osin samanlaisia yhdenvertaisuusongelmia liittyy tosin myös esimerkiksi yhdyskuntapalveluun ja nuorisorangaistukseen, jotka soveltuvat vain tietyille ihmisryhmille. Ks. Melander 2011, s. 189–190.

¹⁶⁴ Lakivaliokunta on käsitellyt syyteneuvottelua koskevaa hallituksen esitystä mietinnössään 5/2014 vp, ja mietinnön liitteeksi on otettu eduskunnan pyytämä perustuslakivaliokunnan lausunto 7/2014 vp.

ja prosessioikeudellisen järjestelmän arvoja ja periaatteellisia lähtökohtia, joista poikkeamista menettely tarkoittaa.¹⁶⁵ Lakivaliokunta ei suoraan yksilöinyt, mitä se tarkkaan ottaen tarkoitti näillä arvoilla ja periaatteellisilla lähtökohdilla, mutta se toi esiin, että rangaistukset ovat aiemmin olleet tiukasti valtion vastuulla, ja kiinnitti huomiota etenkin siihen, että muutos ei saa heikentää oikeusturvaa eikä aiheuttaa vääriä tunnustuksia.¹⁶⁶ Lakivaliokunta myös esitti ehdotettuun lainsäädäntöön eräitä muutoksia ja totesi, että muutosehdotuksilla pyritään mahdollisuuksien mukaan vähentämään juuri näitä periaatteellisia ongelmia.¹⁶⁷

Syyteneuvottelumenettelyyn sisältyviin periaatteellisiin ongelmiin liittyviä muutosehdotuksia lakivaliokunnan mietinnössä voidaan nähdä olevan kaksi. Ensinnäkin lakivaliokunta ehdotti muutosta siltä osin, että lain tasolla tulisi muun muassa yhdenvertaisuuteen liittyvien syiden vuoksi yksityiskohtaisemmin yksilöidä syyttäjän ja vastaajan välillä käytävien neuvottelujen sisältö. Lakivaliokunta katsoi perustuslakivaliokunnan tavoin, että sääntelystä on ilmevä, että syyttäjän on tarvittaessa tehtävä selkoa vastaajalle tämän oikeuksista.¹⁶⁸ Lakivaliokunta huomautti kuitenkin, että mikäli vastaajalla on avustaja, syyttäjän velvollisuus olisi lähinnä varmistautua siitä, että vastaaja on saanut avustajaltaan riittävät ja oikeat tiedot.¹⁶⁹ Edelleen lakivaliokunta katsoi, että syyttäjän on käytävä ROL 1:10a:n mukainen neuvottelu kasvotusten ennen kaikkea syyttäjän selontekovelvollisuuden johdosta, mutta myös vastaajan tunnustuksen ja oikeellisuuden varmistamiseksi.¹⁷⁰ Toinen (ja vielä keskeisempi) lakivaliokunnan tekemä lisäys liittyi tuomioistuimen mahdollisuuden arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Lakivaliokunta katsoi, että toisin kuin hallituksen esityksessä oli alun perin esitetty, esitutkinta-aineistoa ei voida jättää menettelyn ulkopuolelle.¹⁷¹

Tiivistetysti voidaan siis todeta lakivaliokunnan edellyttäneen lisää vastuuta valtion viranomaisille mietinnössään. Lakivaliokunta halusi varmistaa, että syyttäjä tekee tarvittaessa vastaajalle selkoa vastaajan oikeuksista neuvotteluvaiheessa ja että tuomioistuimella on esitutkinta-aineiston kautta käytettävissään enemmän informaatiota kyseisestä rikosasiasta. Näiden lakivaliokunnan tekemien muutosesitysten avulla voi siten arvioida, mitä lakivaliokunta on esityksessään tarkoittanut viitatessaan menettelyn periaatteellisiin ongelmiin. Tulkitsenkin näiden ongelmien liittyneen siihen, että lakivaliokunta oli huolissaan sen suhteen, toteutuvatko oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja

¹⁶⁵ LaVM 5/2014 vp. s. 2.

¹⁶⁶ LaVM 5/2014 vp. s. 3.

¹⁶⁷ LaVM 5/2014 vp. s. 3.

¹⁶⁸ LaVM 5/2014 vp, s. 7 ja s. 12.

¹⁶⁹ LaVM 5/2014 vp, s. 12.

¹⁷⁰ LaVM 5/2014 vp, s. 11–12.

¹⁷¹ LaVM 5/2014 vp, s. 8.

yhdenvertaisuus, mikäli menettely perustuu kovin vahvasti osapuolten keskinäiselle sopimusvapaudelle. Keskeisenä keinona oikeusvarmuuden lisäämiseen liittyy se, että viranomaisilla on näiden velvollisuuksien kautta tosiasiallinen mahdollisuus – ja velvollisuus – arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta.

2.5 SYYTENEUVOTTELUN EDELLYTYKSET

2.5.1 Mistä voi neuvotella

Suomalainen syyteneuvottelulainsäädäntö mahdollistaa kahdentyypiset sopimukset. Syyttäjän ja vastaajan välillä käytävä neuvottelu kohdistuu tavallisimmin rangaistukseen, sillä ROL 1:10.3:n mukaan syyttäjä voi tuomioesityksessä sitoutua vaatimaan rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon (RL 6:8a) mukaisesti (sentence bargain). Syyttäjä voi tunnustuksen johdosta myös rajoittaa esitutkintaa tai tehdä harkinnanvaraisen syyttämättäjäättämispäätöksen (count bargain), sillä ROL 1:10.3:n mukaan syyttäjä voi myös sitoutua jättämään syytteen nostamatta yhdestä tai useammasta epäillyistä rikoksista ROL 1:8.2:n mukaisesti.¹⁷²

Syyttäjä ja vastaaja eivät sen sijaan voi sopia neuvottelussa esimerkiksi lievemmästä rikosnimikkeestä (charge bargain) tai siitä, että vastaaja tunnustaisi teonkuvauksen osittain ja joitakin teonkuvauksen osia jätettäisiin sopimuksen johdosta pois (fact bargain).¹⁷³

Syyttäjä 1 kertoi tapauksesta, jossa syyteneuvottelu kariutui, koska syyttäjä ei suostunut neuvottelemaan vastaajan kanssa teonkuvauksesta tai rikosnimikkeestä.

Asianajaja 2 puolestaan kertoi tapauksesta, jossa teonkuvauksen mukaista vahingon määrää lievennettiin sopimuksessa huomattavasti, koska vastaaja pääsi korvaussummasta sopimukseen asianomistajan kanssa. Syyttäjä tarkisti tältä osin teonkuvaustaan vastaavasti, ja tämä johti siihen, että rangaistuslajikin muuttui sopimuksen myötä ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen, mikä oli ollut tärkeä seikka vastaajalle. Asianajaja uskoi syyttäjän arvioineen, että asia on asianomistajan intressissä eikä syyttäjän tehtävä ole hankaloittaa asiaa. Asia oli näytöllisesti hyvin

¹⁷² Mahdollista on myös yhdistellä näitä keinoja eri tavoin. Ks. Linna 2015, s. 423.

¹⁷³ HE 58/2013 vp, s. 13. On kuitenkin korostettava, että vastaajalla on aina oikeus valita, mitä hän teonkuvauksesta tunnustaa ja mitä ei. Eri asia on, mitä osittaisesta tunnustuksesta seuraa – esimerkiksi voiko syyttäjä laatia tuomioesityksen osittaisen tunnustuksen perusteella. Ks. erilaisen rikosvastuun huojuksen keinojen erittelystä myös esimerkiksi Linna 2012, s. 117–121 sekä termistöä Linna 2010, s. 195–196 ja Sahavirta 2016, s. 385.

sekava, ja oikeudenkäynti olisi ollut pitkä. Asianajaja 2 totesi myös, että hänen mielestään pitäisi voida neuvotella kaikista teonkuvauksen osista ja esimerkiksi siitä, onko tekomuoto tavallinen vai törkeä. Syyttäjätkin tekevät virhearviointoja, ja on hullua ajatella, että pitää mennä syyttäjän valmiilla sapluunalla. Se ei välttämättä edistä oikeusvarmuutta.

Syyttäjä 2 kuvaili, että teonkuvaus voi tavallaan tulla mukaan neuvotteluun siltä kannalta, että syyttäjä voi tulla neuvottelussa uuteen käsitykseen asiasta. Syyttäjä voi vakuuttaa jonkin asian oikeasta laidasta jo neuvottelussa. Syyttäjän pitää myös pohtia, mihin näyttö asiassa riittää.

Pirkanmaan käräjäoikeuden 23.02.2021 ratkaisussa nro 108164 syyttäjä oli alun perin tehnyt haastehakemuksen, mutta sittemmin asiassa järjestettiin syyteneuvottelu ja tuomioesityksessä syyttäjä alensi merkittävästi haastehakemuksen teonkuvauksessa ilmoitettuja vahingon määriä. Teonkuvausten rahamääriä alennettiin alkuperäisestä noin 150 000 eurosta yhteensä 50 000 euroa eli noin kolmanneksen verran. Tuomion perusteluiden mukaan myös rangaistusseuraamus tuomittiin tuomioesityksen mukaisesti, mutta tuomion perusteluista ei ilmene, mitä asiassa olisi tuomittu ilman lievennetyn rangaistusasteikon soveltamista. Tuomion perustelujen valossa herää kysymys, saiko vastaaja käytännössä kaksinkertaisen alennuksen.

Valittava tunnusmerkistö ei siten lain nojalla ole neuvottelujen piirissä, joten syyttäjä ja vastaaja eivät neuvotteluissaan voi muuttaa esimerkiksi törkeän tekemuodon edellytykset täyttävää tekoa perusmuotoiseksi. Hyväksyttävänä ei voida pitää myöskään teon nimikkeen keinotekoisista muuttamista siten, että neuvotteluissa arvioitaisiin tavanomaisesta syyteikäytännöstä poiketen, että kvalifiointiperusteista huolimatta teon törkeysarvostelu ei täyty esimerkiksi kokonaisarvostelun vuoksi. Jos vahingon määrä muuttuu tuomioesityksessä merkittävästi mahdolliseen aikaisemmin toimitettuun haastehakemukseen nähden, tulisi syyttäjän perustella ratkaisunsa ja myös tuomioistuimen tulisi kiinnittää asiaan huomiota.

On kuitenkin huomattava, että syyteneuvottelu koskee aina kyseistä asiaa kokonaisuutena eikä rajanveto tunnusmerkistön vaihtamisen ja näytön riittävyyden arvioinnin kannalta ole välttämättä yksiselitteinen. Lisäksi toisinaan ratkaisulle voi löytyä laista muitakin perusteita kuin ne, jotka yksin syyteneuvottelulainsäädäntö mahdollistaa. Edelleen syyteneuvottelumenettely itsessäänkin mahdollistaa lain mukaan myös syyttämättäjäättämispäätöksien tekemisen osana neuvottelua, ja syyttäjän syyteharkintavaiheessa hahmottuvat muutoinkin asian riitaiset ja riidattomat piirteet.¹⁷⁴ Apulaisoikeuskansleri on kahdessa tapauksessa (vuonna 2018 ja vuonna 2021) antanut syyttäjälle vastaisen varalle huomautuksen koskien hänen toimintaansa syyteneuvottelumenettelyssä. Molemmissa tapauksissa myös rikosnimike oli vaihtunut neuvottelujen yhteydessä.

¹⁷⁴ Tapani – Tolvanen 2015, s. 239.

Vuonna 2021 kyse oli asiasta, jossa syyttäjää oli ensin nostanut syytteet kolmesta törkeästä veropetoksesta mutta pääkäsittelyn alkamisen jälkeisissä neuvotteluissa muuttanut nimikkeen veropetokseksi. Tavallisina veropetoksina rikokset olivat kuitenkin jo ehtineet vanhentua, ja vanhentuminen oli myös syyttäjän, avustajan ja tuomioistuimen tiedossa. Syyttäjää ei myöskään ollut tiedustellut asianomistajan kantaa neuvotteluihin, ja rangaistusta vaatineelta asianomistajalta asiaa tiedusteltiin vasta kun käräjäoikeuden puheenjohtaja soitti hänelle tunnustamisoikeudenkäynnistä. Käräjäoikeus antoi asiassa rikoksen vanhentumisesta huolimatta tuomioesityksen mukaisen sakkorangaistuksen. Apulaisoikeuskansleri huomautti asiasta sekä syyttäjää että tuomaria. Lisäksi hän haki käräjäoikeuden tuomion purkua, mutta korkein oikeus hylkäsi hakemuksen; se katsoi, että tuomioiden purkaminen ei koituisi syytetyn eduksi, sillä asian käsittely voisi jatkua törkeän veropetoksen nimikkeellä ja johtaa ankarampiin vankeusrangaistuksiin.¹⁷⁵

Toinen apulaisoikeuskanslerin ratkaisema asia on vuodelta 2018.

Syyttäjää oli tuomioesityksessään esittänyt, että yksi vastaaja tuomitaan sakkorangaistukseen virka-aseman väärinkäytöstä ja että asia jätetään seitsemän muun samasta rikoksesta syytetyn vastaajan osalta sillensä, koska oikeudenkäyntiä oli pidettävä kohtuuttomana ottaen huomioon asianomistajan ja vastaajien kesken asiassa saavutettu sovinto, rahallisen korvauksen sopiminen, asian julkisuus ja muut seuraamukset. Syyttäjää oli haastehakemuksen täydennyksessä ilmoittanut rikosnimikkeeksi törkeän virka-aseman väärinkäyttämisen, mutta tuomioesityksessä nimike oli muutettu virka-aseman väärinkäyttämiseksi. Apulaisoikeuskansleri kiinnitti syyttäjän huomiota vastaisen varalle siltä osin, ettei tuomioesityksessä ole mahdollista sopia rikostunnusmerkistön valinnasta eikä luopua kaikista vastaajaan kohdistetuista rangaistusvaatimuksista. Myöskään asianosaisten yksityisoikeudellisista vaatimuksista saavutettu sovinto ei ole teon rikostunnusmerkistön mukaisuuden arvioinnissa huomioon otettava seikka.¹⁷⁶ Apulaisoikeuskansleri totesi, että yleisellä edulla on virkarikosasioissa niiden luonteen vuoksi lähtökohteisesti korostettu merkitys. Mahdollisuus jopa kokonaan välttyä epäiltyyn virka-aseman väärinkäyttämiseen liittyvästä rikosvastuusta vahingonkorvauksia asianomistajalle maksamalla on omiaan vaarantamaan vastaajien yhdenvertaista kohtelua sekä seuraamusjärjestelmän johdonmukaisuutta ja sitä kohtaan tunnettua luottamusta.¹⁷⁷

Edellä kuvattujen seikkojen lisäksi myöskään oheisseuraamukset eli esimerkiksi menettämisseuraamus (konfiskaatio)¹⁷⁸, eläintenpitokielto, liiketoiminta-

¹⁷⁵ OKV/501/31/2020. Asiassa toimineen asianajajan sen sijaan ei katsottu menetelleen hyvän asianajotavan vastaisesti. Käsittelen tätä ratkaisua vastaajan etua koskevassa luvussa 8.8.

¹⁷⁶ OKV/669/1/2018 ja OKV/742/1/2018, s. 10–11.

¹⁷⁷ OKV/669/1/2018 ja OKV/742/1/2018, s. 8–9 ja s.11.

¹⁷⁸ Linna 2015, s. 423 ja Sahavirta 2016, s. 394.

kielto¹⁷⁹ ja rikosuhrimaksu eivät voi olla neuvottelujen kohteena. Oheisseuraamuksien erottaminen neuvottelun sisällöstä voi kuitenkin toisinaan olla haastavampaa, ja oheisseuraamukset olisivat usein vastaajan kannalta kiinnostava neuvotteluaspekti.

Syyttäjä 1 kertoi tapauksesta, jossa neuvottelun piiriin otettiin liiketoimintakielto siten, että neuvottelussa sovittiin liiketoimintakiellosta annetun lain nojalla, että liiketoimintakielto ei koskenut tiettyä osaa vastaajan liiketoiminnasta. Muilta osin liiketoimintakielto määrättiin. Tämä oli vastaajalle kynnyksymys neuvotteluun suostumiselle.

Syyttäjä 6 kertoi, että hän on joskus neuvottelussa todennut, että lain mukaan liiketoimintakiellosta ei saa neuvotella eikä hän siitä siksi neuvottelekaan, mutta on syyttäjän vapaassa harkinnassa, vaatiiko hän liiketoimintakieltoa vai ei. Syyttäjä myös kertoi joskus tulleen siihen tulokseen, että ei vaadi liiketoimintakieltoa, mutta nämä ovat olleet sellaisia tilanteita, joissa hän on epäillyt, ettei liiketoimintakieltoa määrättäisi.

Syyttäjä 3 kertoi tapauksista, joissa vastaajat ovat aloitettujen neuvottelujen myötä tehneet omasta aloitteestaan niin suuria muutoksia yrityksen toimintaan, että niiden avulla on voitu välttää uusien vastaavien tekojen toistuminen kyseisissä yrityksissä tai ennallistaa jo tapahtuneet vahingot. Näin ollen preventiiviset edut tai vahinkojen ennallistaminen ovat muodostuneet neuvottelun tärkeimmäksi saavutukseksi. Neuvottelumahdollisuus on motivoinut näissä tapauksissa vastaajia tekemään toimintaansa sellaisia muutoksia, jotka eivät tavanomaisessa rikosprosessissa olisi toteutuneet. Syyttäjä puolestaan on voinut ottaa huomioon nämä toimenpiteet seuraamusarvioinnissaan joskus myös oheisseuraamuksien osalta.

Syyttäjä 4 kertoi tapauksesta, jossa yhteisösakko ulotettiin osaksi neuvottelua eräänlaisen vaiheittaisen syyteneuvottelun kautta. Asia käsiteltiin ensin tunnustamisoikeudenkäynnissä yhtiön puolesta rikoksen tehneiden osalta, ja lainvoimaisen tuomion jälkeen syyttäjä jätti vaatimatta yhteisösakkoa yhtiölle neuvottelun lopputuloksen takia.

Yhteisösakon voitaisiin kuitenkin ajatella kuuluvan jo neuvottelujenkin piiriin. Yhteisösakko on rangaistus (RL 9:2) eikä turvaamistoimi, mikä puoltaa ajatusta siitä, että yhteisösakko kuuluisi sellaisten asioiden piiriin, joista osapuolet voivat neuvotella. Yhteisösakko oli aikaisemmin harkinnanvarainen, mutta se tuli pakolliseksi vuoden 2003 lakimuutoksella. Matikkala toteaa, että tuolloin aikaisemmat tuomitsemisen harkinnanvaraisuutta ohjaavat säännöt siirtyivät paljolti koskemaan sitä, jätetäänkö oikeushenkilö tuomitsematta yhteisösakkoon (RL 9:4).¹⁸⁰

¹⁷⁹ Linna 2015, s. 423.

¹⁸⁰ Matikkala 2021, s. 352–353.

Esimerkeistä havaitaan, että syyteneuvottelun yhteydessä käydään jatkuvasti rajanvetoa sen suhteen, mitkä asiat ovat neuvottelujen piirissä ja mitkä eivät. Osaltaan kyse voi olla tietämättömyydestä, osaltaan siitä, että ongelmat tiedostetaan mutta menettelyn hyödyt kuitenkin nähdään haittoja ja riskejä suurempina.

Syyttäjä 3 totesi, että syyteneuvottelu on menettelynä kankea. Syyteneuvotteluputkesta tulisi tehdä toimivampi, jotta se vetäisi paremmin. Silloin siitä ei mentäisi joka puolelta yli. Syyttäjä totesi, että asia menee hankalaksi, jos oikeasti tekee ne kaikki valtakunnansyyttäjän ohjeen mukaiset ”piruetit ja päälläseisonnat” eikä vedä missään kohtaa mutkia suoriksi.

Asianajaja 3 huomautti, että hän ei ymmärrä sitä perusajatusta, että neuvotteluissa voi keskustella siitä, meneekö ihminen vankilaan, mutta ei siitä, kuinka monta vuotta henkilölle tulee liiketoimintakieltoa.

Keskeinen harkinnassa huomioon otettava seikka on kuitenkin se, että syyttäjä sitoutuu osana syyteneuvottelusopimusta vain sellaisiin ratkaisuihin, jotka perustuvat aidosti ja läpinäkyvästi syyteneuvottelusopimukseen niin, että sopimuskokonaisuus tulee myös tuomioistuimen tietoon. Samoin syyttäjän tulee pitää mielessään se mahdollisuus, että vastaaja voi peruuttaa tunnustuksensa. On muistettava, että jos syyttäjä tekee samassa kokonaisuudessa jonkin muuhun lainkohtaan perustuvan ratkaisun, hänellä ei välttämättä ole mahdollisuutta peruuttaa ratkaisuaan, vaikka vastaaja peruuttaisi tunnustuksensa.

Suomalaiseen syyteneuvotteluun ei kuulu niin sanottu kruununtodistajajärjestelmä. Vastaaja voi siis saada syyteneuvottelussa etua ainoastaan oman rikoksensa tunnustamisesta, ei rikoskumppaninsa toimien paljastamisesta.¹⁸¹ Suomessa kruununtodistajajärjestelmään on perinteisesti suhtauduttu varsin varauksellisesti siihen liittyvien periaatteellisten ongelmien (esimerkiksi saadun tiedon luotettavuuden epävarmuuden) takia.¹⁸²

2.5.2 Syyteneuvotteluun soveltuvat rikosnimikkeet sekä yhteisymmärrys nimikkeestä

2.5.2.1 Säännöksen mukainen käyttöalаража

Syyteneuvottelumenettelyyn ryhtyminen edellyttää, että niin sanotut syyteneuvottelun yleiset edellytykset täyttyvät.¹⁸³ Tämä tarkoittaa, että asian tulee sopia menettelyyn niin rikosnimikkeeseen kuin asian laadun ja muiden säännöksessä

¹⁸¹ Toisin kuin Ruotsissa, ks. luku 2.1.

¹⁸² HE 44/2002 vp, s. 182.

¹⁸³ LaVM 5/2014 vp, s. 3.

mainittujen seikkojen puolesta.¹⁸⁴ Lisäksi syyttäjällä ja vastaajalla tulee olla yhteisymmärrys syyksiluettavasta rikoksesta.¹⁸⁵

ROL 1:10.1:n 1 kohdassa on määritelty tyhjentävästi syyteneuvottelun käyttöala rikosnimikkeiden mukaan. Säännöksen mukaan menettelyyn kuuluvat sellaiset epäillyt rikokset, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta, ei kuitenkaan tietyt rikoslain 20 luvussa epäillyt seksuaalirikokset tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7–15 §:ssä tarkoitetut henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Säännöksessä ei suoraan ole kirjoitettu, mihin rikosnimikkeisiin menettely on erityisesti tarkoitettu, mutta lainvalmistelumatervialista käy ilmi, että säännös on muotoiltu talousrikoksia silmällä pitäen.¹⁸⁶ Tämä on toteutunut myös käytännössä. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin selvityksen mukaan talousrikos oli vuonna 2017 järjestetyissä tunnustamisoikeudenkäynneissä päärikoksena 85,5 %:ssa tapauksista. Yleisimmät päärikokset olivat törkeä veropetos, törkeä kirjanpitorikos, törkeä velallisen epärehellisyys ja törkeä petos.¹⁸⁷

Mitään RL 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista ei siis voida käsitellä syyteneuvottelussa. Sen sijaan seksuaalirikosten osalta syyteneuvottelun käyttöala ei ole aivan yksiselitteinen. Seksuaalirikosten lakiuudistuksen myötä RL 20 lukua uudistettiin laajasti 1.1.2023 lukien. Tämän kokonaisuudistuksen myötä useiden nimikkeiltään ennallaan säilyneiden seksuaalirikossäännösten soveltamisala muuttui ja RL 20 lukuun lisättiin myös uusia rangaistussäännöksiä.¹⁸⁸ Lakiuudistuksen yhteydessä ei ole kuitenkaan päivitetty syyteneuvottelua koskevaa ROL 1:10:ää, vaikka siinä viitataan RL 20 lukuun.¹⁸⁹ On kuitenkin selvää, että myös voimassa oleva ROL 1:10 edellyttää muutoksia, sillä siinä viitataan nyt sellaisiinkin rikoslain säännöksiin, jotka on korvattu muilla säännöksillä kokonaisuudistuksen yhteydessä (erityisesti RL 20:8a seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta ja RL 20:8b lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin). Lisäksi RL 20 lukuun on lisätty esimerkiksi seksuaalista kajoamista ja lapseen kohdistuvaa seksuaalista kajoamista koskevat säännökset (RL 20:3 ja RL 20:14), jotka voimassa olevan ROL 1:10:n mukaan mekaanisesti arvioituna soveltuisivat syyteneuvottelun käyttöalaan, sillä

¹⁸⁴ ROL 1 luvun 10 § sekä HE 58/2013 vp, s. 23. Käsitellen tässä syyteneuvottelun yleisiä edellytyksiä nimenomaan ROL:n kannalta, mutta samat yleiset edellytykset koskevat lähtökohtaisesti myös esitutkintalain mukaista tunnustamismenettelyä (ETL 3 luvun 10 a § sekä HE 58/2013 vp, s. 36).

¹⁸⁵ ROL 1 luvun 10 §:n 2 momentin 2 kohta: syyttäjä ja rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja ovat yhtä mieltä syyksi luettavasta rikoksesta.

¹⁸⁶ HE 58/2013 vp, s. 14.

¹⁸⁷ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 25.

¹⁸⁸ 1.1.2023 voimaan tullut laki rikoslain muuttamisesta 723/2022. HE 13/2022 vp, s. 62–63.

¹⁸⁹ HE 13/2022 vp, s. 137. Lakiuudistuksen yhteydessä on viitattu ROL:iin kohdistuvien muutosten osalta ainoastaan oikeudenkäyntiavustajaa ja tukihenkilöä sekä anonyymia todistajaa koskevien säännösten tekniseen päivittämistarpeeseen.

kummankaan säännöksen enimmäisrangaistus ei ylitä ROL 1:10:n mukaista kuuden vuoden enimmäisrangaistusrajoitusta.

Epäselvää on, miksi syyteneuvottelua koskevaa lainsäädäntöä ei ole tässä yhteydessä päivitetty. Pidän todennäköisenä, että ROL:n syyteneuvottelun soveltamisalaa koskeva säännös on erehdyksessä jäänyt huomioimatta, sillä esitutkinnan rajoittamista koskevaa ETL 3:10a.5:ia on päivitetty lakiuudistuksen myötä.¹⁹⁰ Aiemmin ROL 1:10 ja ETL 3:10a.5 sisälsivät identtiset edellytykset menettelyn käytölle soveltuvien rikosnimikkeiden osalta, joten ROL 1:10:n päivittämiseen saakka tulkinta-apua on haettava ETL:n säännöksestä. Lainsäätäjän tarkoituksen (teleologinen ja historiallinen laintulkinta)¹⁹¹ voidaan nähdäkseni tulkita olleen, että säännökset ovat yhteneväiset keskenään.

Seksuaalirikoksia koskevan uudistuksen myötä (1.1.2023 alkaen) ETL 3:10a.5:n mukaista toimenpiteistäluopumispäätöstä ei siis voida tehdä, jos epäilystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta tai jos epäilty rikos on RL 20 luvun 1, 3–5, 9, 14–16 tai 18 §:ssä tarkoitettu. Tämä ETL:n säännöksen muutos tarkoittaa, että syyteneuvottelumenettelyn piiriin voinevat seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksen jälkeen seksuaalirikosten osalta (yksinomaan rikosnimikkeen kannalta arvioituna) sopia seksuaalinen ahdistelu (RL 20:6), seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen (RL 20:7), seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö (RL 20:8), paritus ja sen törkeä tekemuoto (RL 20:10 ja 20:11), lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen ja sen törkeä tekemuoto (RL 20:19 ja 20:20), lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito (RL 20:21) ja lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen (RL 20:22).

Oikeusministeriöllä on kuitenkin käynnissä rikosprosessin tehostamishanke, jonka yhteydessä arvioidaan myös syyteneuvottelumenettelyn jatkokehittämistä.¹⁹² Tämän hankkeen yhteydessä myös syyteneuvottelun käyttöalan rajoituksia arvioidaneen uudestaan.

Rikosnimikkeen soveltuvuutta syyteneuvotteluun harkittaessa on kuitenkin korostettava, ettei rikosnimike yksin kerro asian soveltuvuutta syyteneuvottelumenettelyyn. Rikosnimikkeen ohella tulevat harkittavaksi syyteneuvottelun muut yleiset edellytykset, esimerkiksi asian laatu. Lakivaliokunta on mietinnössään korostanut, että syyttäjän tulee asian laatua harkitessaan huomioida myös sellaisia seikkoja, jotka eivät liity kustannustehokkaaseen ajatteluun.¹⁹³ Lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei säännökseen valittu rikosnimikeperusteinen rajaus välttämättä toimi loogisesti ja se aiheuttaakin

¹⁹⁰ Myös Vajus-Anttila (2022, s. 148) on päätyntä samaan arvioon teknisluonteisten muutosten puuttumisesta.

¹⁹¹ Virolainen – Vuorenää 2021b, s. 102. Hirvonen 2011, s. 40.

¹⁹² OM 2022:14, Rikosprosessin tehostamishanke, s. 69.

¹⁹³ LaVM 5/2014 vp, s. 4–5.

esimerkiksi sen, että syyteneuvottelu on säännöksen käyttöalan perusteella mahdollista väkivaltaa sisältävän ryöstön (RL 31:1) yhteydessä mutta ei pelkän pahoinpitelyn yhteydessä. Samoin ihmiskauppa (RL 25:3) tai törkeä paritus¹⁹⁴, jonka kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi, kuuluvat menettelyn käyttöalaan, kun taas esimerkiksi lievä pahoinpitely siihen ei kuulu.¹⁹⁵ Nämä vertailut osoittavat, että tekninen raja-
 yksin ei välttämättä toimi loogisesti ja syyteneuvottelun käyttöalaan voisi rikosnimikkeiden perusteella jäädä tekoja, jotka voivat sisältää huomattavasti enemmän ihmisarvoa loukkaavia piirteitä kuin osa niistä rikoksista, jotka menettelystä on jo rajoitussäännöksen perusteella poissuljettu. Lakivaliokunta onkin painottanut, että rikosnimike yksin ei määritä asian soveltuvuutta syyteneuvotteluun. Syyttäjän tulee tällaisessa tilanteessa tarkasti harkita, soveltuuko tapaus kuitenkin asian laadun vuoksi syyteneuvottelumenettelyyn.¹⁹⁶ Asian laatu onkin lopulta jopa tärkeämpi harkintakriteeri kuin se, kuinka suuria kustannussäästöjä asian käsittelystä olisi odotettavissa.

2.5.2.2 Asian laatuun ja rikosnimikkeeseen liittyvä harkintavalta

Oikean rikosnimikkeen valinta on tärkeä seikka syyteneuvottelun kannalta, koska tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuin ei voi muuttaa valittua rikosnimikettä edes lievempään suuntaan.¹⁹⁷ Jos tuomioistuin katsoo, että kyseinen rikosnimike ei vastaa tuomioesityksen teonkuvauksen mukaista tekoa, sen on ensisijaisesti ohjattava osapuolet keskustelemaan siitä, haluavatko he oikaista rikosnimikettä.¹⁹⁸ Ongelmallisempi tilanne sen sijaan on, jos tuomioistuin katsoo, että rikosnimike sinänsä vastaa teonkuvauksen mukaista tekoa mutta kyseistä tekoa ei laatunsa vuoksi tulisi käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä.

Tällainen tilanne on ollut käsillä ainakin Espoon kärjäoikeudessa vuonna 2015.¹⁹⁹ Syyttäjät ja vastaajat olivat tehneet tuomioesityksen asiasta, jossa rikosnimikkeenä oli vainoaminen ja siihen liittyvä vapaudenriisto. Kärjäoikeus viittasi ratkaisussaan lainvalmistelumateriaaliin rikosnimikkeiden

¹⁹⁴ RL 20:11 (1.1.2023 voimaan tullut laki rikoslain muuttamisesta 723/2022) ja aiemmin voimassa ollut RL 20:9a (9.7.2004/650).

¹⁹⁵ LaVM 5/2014 vp, s. 4–5.

¹⁹⁶ LaVM 5/2014 vp, s. 3–5. Ks. myös Tapani – Tolvanen, 2015 s. 238.

¹⁹⁷ HE 58/2013 vp, s. 32 ja LaVM 5/2014 vp, s. 8–9. Vajus-Anttila 2022, s. 168.

¹⁹⁸ Hallituksen esityksessä on tuotu esiin, että tuomioistuin voi huomauttaa asianosaisia rikosnimikkeestä, jos se katsoo, ettei se voi hyväksyä tuomioesityksen rikosnimikettä. Asianosaiset voisivat tällaisessa tapauksessa neuvotella asiasta ja yhteisymmärryksen päästessään oikaista tuomioesitystä rikosnimikkeen osalta, ja muutos voitaisiin kirjata tuomioistuimen pöytäkirjaan. HE 58/2013 vp, s. 32. Jos nimikettä sen sijaan ei muutettaisi ja tuomioistuin katsoo, että teonkuvaus ja tuomioesityksessä ilmaistu syyksiluettava teko eivät vastaa toisiaan, tulee tuomioistuimen jättää asia sillensä. Linna 2015, s. 426.

¹⁹⁹ Espoon KO 10.2.2015 nro 106335.

osalta ja totesi, että vainoamista tai vapaudenriistoa ei ole suljettu tunnustamisoikeudenkäynnin ulkopuolelle. Tuomioistuिन katsoi kuitenkin, että kyseessä on vakava ja vahingollinen vapauteen kohdistuva rikos, jonka voi rinnastaa sellaisiin terveyttä koskeviin rikoksiin, jotka puolestaan on suljettu menettelyn ulkopuolelle. Lisäksi tuomioistuिन totesi, että yleinen etu puhuu sen puolesta, että asia tulisi käsitellä tavanomaisessa oikeudenkäynnissä eikä asiassa ole odotettavissa niin suuria prosessuaalisia säästöjä, että nekään oikeuttaisivat asian käsittelyn tästä huolimatta tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tuomioistuिन päättyi katsomaan, että esityksen hyväksymiselle on muu este ROL 5b:4.1:n 4 kohdan mukaisesti, ja jätti asian sillensä. Syyttäjä nosti asiasta tämän jälkeen syytteen ja asia käsiteltiin tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä, jossa vastaaja kiisti syytteet ja asiassa otettiin vastaan todistelu. Tuomioistuिन tuomitsi vastaajan kolmen kuukauden pituiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen.²⁰⁰

Syyttäjä haki muutosta kärjääioikeuden tuomioon mutta vain siltä osin, että hän katsoi, ettei kärjääioikeuden olisi tullut jättää tuomioesitystä sillensä ja että teonkuvauksesta ilmenevä menettely olisi tullut käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Syyttäjä vaati, että asiassa järjestetään tunnustamisoikeudenkäynti hovioikeudessa tai että asia palautetaan kärjääioikeuteen tunnustamisoikeudenkäynnin järjestämiseksi. Vastaaja ei valittanut tuomiosta. Hovioikeus ei kuitenkaan tutkinut valitusta. Hovioikeus totesi, että mikäli asia palautettaisiin kärjääioikeuden käsiteltäväksi, menetettäisiin ne kustannussäästöt, joita menettelyllä on alun perin tavoiteltu, ja palauttaminen olisi ristiriidassa tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevien säännösten tarkoituksen kanssa. Syyttäjä ei myöskään ollut vaatinut, että vastaajalle tuomittua seuraamusta muutettaisiin vastaajan eduksi tai että tuomioistuimen pääasiassa antamaa tuomiota muutettaisiin muiltakaan osin, joten asiassa ei ollut käsiteltävänä mitään sellaista osuutta, jonka käsittelemisellä tunnustamisoikeudenkäynnissä olisi saavutettu etuja. Tästä syystä hovioikeus jätti valituksen tutkimatta.²⁰¹

Hovioikeuden ratkaisusta voi olla myös eri mieltä, erityisesti kun ottaa huomioon, että syyttäjän valitus olisi ollut tosiasiasa vastaajan eduksi.²⁰² Joka tapauksessa kanta rikosnimikkeen sopivuudesta menettelyyn jäi nyt puuttumaan. Lähtökohtaisesti syyttäjän tulisi kuitenkin suhtautua varovaisuudella tämänlaatuisten asioiden käsittelemiseen syyteneuvottelussa. Vainoamisessa (RL

²⁰⁰ Tuomioesityksen mukaisessa seuraamuskannanotossa oli esitetty 30 päivän ehdollista vankeusrangaistusta. Espoon KO 10.2.2015 nro 106335.

²⁰¹ Helsingin HO 13.11.2015 nro 148733. Ks. oikeudenkäyntivirheiden arvioinnista myös Koponen 2017, s. 139. Koponen toteaa, että asianosaisilla voi olla intressiä kohdistaa ylimääräinen muutoksenhaku tunnustamisoikeudenkäynnin eri menettelyvaiheisiin. Kyseeseen tulisi tällöin lähinnä tuomiovirhekantelu (OK 31:1). Tuomiovirhekantelu olisikin tässä tapauksessa ollut syyttäjän kannalta tarkoituksenmukaisempi väline, mikäli hän halusi kyseenalaistaa nimenomaan tuomioistuimen sillensäjättämispäätöstä koskevan ratkaisun oikeellisuuden.

²⁰² Tuomioesityksessä oli esitetty 30 päivän pituista vankeusrangaistusta. Espoon kärjääioikeuden päätös asian jättämisestä sillensä 28.1.2015, nro 99.

25:7a²⁰³) erilaisista osateoista muodostuu kokonaisuus, joka voi häiritä vakavasti henkilön elämänlaatua ja muodostua erittäin pelottavaksi ja ahdistavaksi.²⁰⁴ Vainoaminen onkin virallisen syytteen alainen rikos, ja sitä voidaan lain esitöiden mukaan pitää yhtenä lähisuhdeväkivallan muotona.²⁰⁵ Kuten käräjäoikeus on ratkaisussaan todennut, tällainen teko rinnastuu sinänsä sellaisiin henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin, jotka on suoraan rajattu menettelyn ulkopuolelle. Vainoaminen asettuu vakavuutensa puolesta jopa osan niistä ohi, niin kuin ihmiskauppakin, johon syyteneuvottelua koskevassa lainvalmistelussa on suoraan viitattu.²⁰⁶

Vastaavaa soveltuvuuspohdintaa voidaan käydä muidenkin nimikkeiden osalta. Esimerkiksi Kuusisto Mäkelä on todennut, että nykylinjausta siitä, että paritusta koskevat rikosasiat ovat menettelyn piirissä, voidaan kritisoida sekä linjauksen hyväksyttävyyden että johdonmukaisuuden kannalta, sillä muut seksuaalirikokset on rajattu menettelyn ulkopuolelle.²⁰⁷ Vatjus-Anttila puolestaan on katsonut, että syyteneuvottelu voi jossakin tilanteessa edistää erilaisten intressien toteutumista myös esimerkiksi seksuaalirikoksissa²⁰⁸, mutta hän on kuitenkin todennut, että osapuolten välisen suhteen epätasapainoisuuden riskin takia lähisuhderikosten ja tiettyjen seksuaalirikosten käsittelemiseen syyteneuvottelumenettelyssä tulisi suhtautua pidättyvästi.²⁰⁹ Hän toteaaakin soveltamisalan laajentamisen osalta, että vastaus laajentamisen hyödyistä ja haitoista voi olla niin puoltava kuin kielteinenkin – tarkasteltavasta rajoituksesta ja rikoslajista riippuen.²¹⁰

Varsinkin herkkiin oikeushyviin, kuten seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen, liittyen asianomistajan tahtotila voi olla välttyä raskaalta oikeudenkäynniltä. Rikosepäilyn käsitteleminen viranomaisten kanssa voi pahimmillaan aiheuttaa uhrille kokemuksen siitä, että häntä nöyryytetään uudestaan.²¹¹ Käsitelystä nimenomaan asianomistajalle aiheutuvien etujen onkin toisinaan esitetty puhuvan sen puolesta, että myös seksuaalirikoksia tulisi voida käsitellä

²⁰³ Vainoamisen tunnusmerkistö kuuluu seuraavasti: ”Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.” Ks. vainoamisesta esim. Frände ym. 2018, s. 493–496.

²⁰⁴ HE 19/2013 vp, s. 51.

²⁰⁵ HE 19/2013 vp, s. 25–26.

²⁰⁶ LaVM 5/2014 vp, s. 4–5.

²⁰⁷ Kuusisto Mäkelä 2021, alaviite 72 s. 46. Kuusisto Mäkelä on todennut selvityksessään, että vuosina 2015–2017 on muutamia paritustapauksia käsitelty tunnustamisoikeudenkäynnissä.

²⁰⁸ Vatjus-Anttila 2022, liite V, s. 568.

²⁰⁹ Vatjus-Anttila 2022, liite V, s. 561.

²¹⁰ Vatjus-Anttila 2022, liite V, s. 568–569.

²¹¹ Ns. secondary victimization. Aihetta on tutkittu viime aikoina myös Ruotsissa. Ks. Carroll 2021. Myös Boll 2009, s. 16.

syyteneuvottelumenettelyssä Suomessakin.²¹² Vastaavaa keskustelua on kuitenkin käyty myös esimerkiksi läheissuhdeväkivallan sovittelusta. Niemi on suhtautunut parisuhdeväkivallan sovitteluun kriittisesti ja todennut, että tekijä voi onnistua kontrolloimaan sovittelutilannetta sellaisella tavalla, joka ei välity sovittelusopimukseen. Niemi huomauttaa myös, että läheisväkivallan uhri on voinut jo vuosia elää väkivallan uhan alla ja oppia harkitsemaan toimintaansa suhteessa väkivallan uhkaan. Jos uhri kieltäytyy sovinnon tekemisestä, tekijä saa motiivin syyttää uhria tilanteen jälkeen seuraavasta oikeudenkäynnistä ja rangaistuksesta.²¹³ Niemi on huomauttanut, että oikeudenkäynnin välttäminen ei ole paras mahdollinen kriteeri sovittelun arvioimiseksi, jos korostetaan oikeudenkäynnin yleisestävää merkitystä lähisuhdeväkivallassa ja muussa väkivallassa.²¹⁴ Vatjus-Anttila puolestaan on katsonut, ettei pelkästä rikosnimikkeestä voida vaivatta päätellä, voiko asianomistaja muodostaa tahtonsa vakaasti.²¹⁵

Lain esitöissä on omaksuttu kanta, että niin sanottuihin herkkiin oikeushyviin kohdistuvat rikosepäilyt on pääosiltaan jo rajattu menettelyn ulkopuolelle, joten ne on käsiteltävä tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä.²¹⁶ Näkisin, että myös muiden rikosten osalta arvioinnin on pohjauduttava rikostunnusmerkistöllä suojeltavaan oikeushyvään ja syyttäjän tulisi lähtökohtaisesti rajata herkkiin oikeushyviin kohdistuvat rikokset menettelyn ulkopuolelle. Keskeisimpänä perusteluna näkemykselleni on, että tällaisiin rikoksiin liittyy usein tarvetta suojata haavoittuvia ihmisryhmiä. Käsittelen myöhemmin tutkimuksessani laajasti vääriä tunnustuksia koskevaa tutkimustietoa ja kiinnitän huomiota sellaisiin olosuhteisiin, jotka voivat asettaa vastaajan haavoittuvaan asemaan.²¹⁷ Haavoittuva asema nostaa riskiä siitä, että vastaaja antaa väärän tunnustuksen. Tässä yhteydessä on huomautettava, että yhtä lailla kuin vastaajan antaman tunnustuksen tulee olla vapaaehtoinen, myös asianomistajan antaman suostumuksen tulee olla vapaaehtoinen. Tätä edellytystä ei nimenomaisesti mainita lain säännöksessä tai lain esitöissä, mutta on notorista, ettei esimerkiksi aseella uhaten annettu suostumus ilmaise sellaista tahdonmuodostusta, jonka pysyvyyttä oikeusjärjestyksen tulisi suojata. Suhtaudun kriittisesti myös siihen, voiko esimerkiksi 16-vuotias kielitaidoton, toisesta kulttuurista saapunut törkeän

²¹² Ks. esim. Koponen 2014, lausunto HE 58/2013, s. 4. Yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan kansalaiset kokivat syyteneuvottelumenettelyn käytön seksuaalirikoksessa puolustettavampana nimenomaan niissä tilanteissa, joissa menettely oli aloitettu asianomistajan toiveesta. Ks. Goding ym. 2018, s. 512–513.

²¹³ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 158–164. Niemi käytti kirjoitusajanaan sukunimeä Niemi-Kiesiläinen.

²¹⁴ Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 277. Niemi käytti kirjoitusajanaan sukunimeä Niemi-Kiesiläinen.

²¹⁵ Vatjus-Anttila 2022, liite V, s. 559.

²¹⁶ HE 58/2013 vp, s. 14. Lainvalmistelussa (OM vastine 3.4.2014, s. 2–3) on tältä osin katsottu, että seksuaalirikosten uhrien etuja turvataan todistelulainsäädännön uudistamisella. Ks. OK 17:24.

²¹⁷ Ks. Mirfield 1997, s. 281 ss. ja jäljempänä luku 5.5.1.

paritusrikoksen asianomistaja antaa aitoa suostumustaan asian käsittelemiselle tunnustamisoikeudenkäynnissä.²¹⁸

Lisäksi voidaan kysyä, kuinka yleistä on, että vastaaja on valmis tunnustamaan seksuaalirikoksen. Nähdäkseni näin herkkiin oikeushyviin ulottuvien rikosten ottaminen syyteneuvottelun piiriin aiheuttaa (siitä huolimatta, ettei syyteneuvottelussa tarkalleen ottaen voida neuvotella rikosnimikkeestä tai teonkuvauksesta) sen riskin, että neuvottelun päätteeksi osapuolet pääsevät luvussa 2.5.1 kuvatuin tavoin yhteisymmärrykseen siitä, että näyttö riittää ainoastaan lievempään rikosnimikkeeseen. Seksuaalirikokset ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia hyvästä syystä, ja näen ongelmallisena, jos niihin liittyviä näytöllisiä haasteita²¹⁹ olisi mahdollista ratkaista sopimalla lievemmästä rikosnimikkeestä.

Mielestäni tunnustamisoikeudenkäyntiin ei siis lähtökohtaisesti kuulu mikään sellainen rikosasia, jossa asianomistajan voidaan katsoa olevan erityisen haavoittuvassa suhteessa vastaajaan.²²⁰ Tämä haavoittuva asema voi perustua suoraan rikosnimikkeeseen tai tapauksen poikkeuksellisiin olosuhteisiin. Tällä perusteella pidän muun muassa kaikkia seksuaalirikoksia ja lähtökohtaisesti myös esimerkiksi alaikäisiin kohdistuvia rikoksia tähän menettelyyn soveltumattomina. Se, soveltuuko rikosnimike syyteneuvottelumenettelyyn, tulisi harkita huolellisesti ylipäätään kaikissa sellaisissa teoissa, joissa asianomistaja voi kokea vastaajan taholta tulevaa painetta suostua menettelyyn. Tällainen paine voi syntyä esimerkiksi sellaisista rikoksista kuin vainoaminen, vapaudenriisto ja törkeä kotirauhan rikkominen, jotka tyypillisesti herättävät erityistä pelkoa asianomistajassa. Lopuksi on huomautettava, että RL 6:6:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen soveltamisalaa ei ole rajattu. Tämä lieventämisperuste on siis eräänlainen viimesijainen keino vastaajan myötävaikuttamisen huomioimiseen niissä tilanteissa, joissa syyteneuvottelusäännökset eivät sovellu.²²¹

Jos kuitenkin tunnustamisoikeudenkäyntiin saakka päättyy sellainen rikosnimike, jonka käsittelemistä syyteneuvottelumenettelyssä tuomioistuin ei pidä mahdollisena, miten tuomioistuimen tulisi suhtautua asiaan? Voiko tuomioistuin tehdä ratkaisun siitä, että rikosnimike ei sovellu tunnustamisoikeudenkäyntiin, jos se lakiin kirjattujen edellytysten puolesta sinne soveltuu?

²¹⁸ Alaikäinen ei voi myöskään antaa suostumustaan ihmiskauppasäännöksessä tarkoitettuun seksuaaliseen hyväksi käyttämiseen. Koivukari ym. 2022, s. 164–166. HE 34/2004 vp, s. 100.

²¹⁹ Seksuaalirikosepäilyjä koskevien rikosasioiden näyttökysymykset ovat kuitenkin muuttuneet 1.1.2023 voimaan tulleen uudistuksen myötä. Uudistuksessa seksuaalirikoksia koskevat säännökset on muutettu suostumusperusteiseksi. HE 13/2022 vp, s. 53–63.

²²⁰ Haavoittuvaa asemaa ihmiskaupparikoksia koskevan sääntelyn osalta on käsitelty myös seuraavissa: Koivukari ym. 2022, s. 28–29 (suppeasta tulkinnasta luopuminen), s. 35–37 ja s. 120–133, HE 34/2004 vp, s. 93–99 ja KKO 2015:89, kohdat 29–39. Niemi on parisuhdeväkivaltaa koskevassa tutkimuksessaan todennut, että väkivallan uhri ei useinkaan ole sellaisessa asemassa, että hän vailla painostusta ja pelkoa voisi päättää asian syytteesenpanosta. Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 390. Niemi käytti kirjoitusajanaan sukunimeä Niemi-Kiesiläinen.

²²¹ Vajus-Anttila 2022, s. 176.

Oikeuskirjallisuudessa Rautio on katsonut, että syyttäjän prosessilajin valinta sitoo myös tuomioistuinta. Hän on huomauttanut, ettei tuomioistuin voi myöskään estää sakkoasian käsittelyä tuomioistuimen pääkäsittelyssä, vaikka se katsoisi, että asia olisi tullut käsitellä sakkomenettelyssä.²²²

Lakivaliokunta on edellä mainitun tavoin korostanut sitä, että syyteneuvottelumenettelyn soveltuvuutta arvioitaessa on rikosnimikkeestä huolimatta otettava huomioon asian laatu. Paras taho harkitsemaan asian laatua ja menettelyn soveltuvuutta on syyttäjä. Menettelyn käyttöön sisältyy muutenkin laaja harkintavalta, joka jää syyttäjän vastuulle. Tuomioistuin kykenee arvioimaan vain rajattua osuutta tunnustamisoikeudenkäynnissä, kun taas syyttäjällä on tiedossaan koko asiaan liittyvä kokonaisuus. Lisäksi menettely edellyttää asianomistajan suostumusta. Vaikka suhtaudun kriittisesti syyteneuvottelumenettelyn käyttämiseen erityisen herkkiä oikeushyviä loukkaavien rikosten yhteydessä, olen kuitenkin Raution kanssa samaa mieltä siitä, että mikäli syyttäjä on katsonut asian soveltuvan tunnustamisoikeudenkäyntiin, ja erityisesti, mikäli vastaajalla ja asianomistajalla on avustajat, ei tuomioistuimen tulisi jättää asiaa sillensä yksin rikosnimikkeen perusteella. Kuten myöhemmin luvussa 7.6 totean, tunnustamisoikeudenkäynnissä osapuolten vastuuta on välttämättömyyden jakaa menettelyn sujuvuuden ja oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi. Karkeasti ottaen voidaan todeta, että syyttäjän vastuulla on erityisesti rikosvastuun toteuttaminen, oikeudellisten avustajien vastuulla on oman päämiehensä edun turvaaminen ja tuomioistuimen vastuulla puolestaan on oikeusturvan varmistaminen. Jos asianomistaja menettelyyn suostuu ja hänen avustajansa katsoo ratkaisun olevan päämiehen edun mukainen, on tuomioistuimen useimmiten vaikea päätyä käytettävissään olevien tietojen perusteella muuhunkaan lopputulokseen. Tällaisten tulkintaongelmien välttämiseksi syyteneuvottelun käyttöalasta tulisi kuitenkin jo lainsäädännön keinoin rajata kokonaan ulkopuolelle siihen selkeästi sopimattomat rikosnimikkeet, kuten seksuaalirikokset.

2.5.3 Syyteneuvottelun muut yleiset edellytykset

Syyteneuvottelun muut yleiset edellytykset on määritelty ROL 1 luvun 10 §:n 1 momentin 2 kohdassa.²²³ Säännöksen mukaan syyttäjän tulee muun ohella

²²² Rautio 2021, s. 1364.

²²³ ROL 1:10.1: Syyttäjä voi ryhtyä omasta tai asianosaisen aloitteesta toimenpiteisiin tuomioesityksen tekemiseksi ja sen käsittelemiseksi 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä, jos (...) 2) hän katsoo asian käsittelyn 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, yhtäältä mainitussa oikeudenkäynnissä ja toisaalta syyteasiasta säädettyssä järjestyksessä käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä mahdolliset epäiltyyn rikokseen tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen kuuluvat osallisuuskysymykset.

arvioida syyteneuvottelumenettelyn hyötyjä verrattuna täysimittaiseen oikeudenkäyntiin erityisesti tähän kuluvaan ajan ja kustannusten osalta. Lain esitöiden mukaan syyteneuvottelun muiden yleisten edellytysten tarkoituksena on ennen kaikkea varmistua siitä, että menettelyyn valitaan sellaisia rikosasioita, joista on odotettavissa säännöksen tarkoituksen mukaisia, tuntevia taloudellisia säästöjä. Mitä enemmän kustannussäästöjä on odotettavissa syyteneuvottelun myötä, sitä suositeltavampaa syyteneuvotteluun turvautuminen on.²²⁴ Lisäksi edellä kuvatuin tavoin asian käsittelyn syyteneuvottelumenettelyssä on oltava perusteltua asian laadun kannalta. Asian laadulla tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan asian laajuutta ja vaikeutta.²²⁵ Lakivaliokunta kuitenkin täsmensi edellä kuvatuin tavoin, että syyttäjän on asian laatua arvioidessaan harkittava myös ylipäättään kyseisen rikoksen soveltuvuutta menettelyyn.²²⁶ Lakivaliokunta ulotti siten rikosnimikkeeseen liittyvän tarkoituksenmukaisuus- ja soveltuvuusharkinnan asian laadun arviointiin.

Asian laajuus viittaa etenkin tarvittavan todistelun laajuuteen, ja myös tällä pyritään huolehtimaan siitä, että menettelyyn valikoituisi sellaisia asioita, jotka tavanomaisessa oikeudenkäynnissä edellyttäisivät laajaa tai vaikeasti saatavilla olevaa todistelua.²²⁷ Syyttäjät arvioivat siten kustannussäästöjen syntymistä aktiivisesti työssään.

Syyttäjä 1 kertoi käyttäneensä syyteneuvottelua onnistuneesti eräässä hyvin monimutkaisessa asiassa, joka oli työllistänyt useita viranomaisia yhtäaikaaisesti. Ilman syyteneuvottelua asian käsittely olisi varmasti jatkunut muutoksenhakuasteissa. Syyteneuvottelusta koitui tässä tapauksessa aivan huomattavat säästöt.

Syyttäjä 2 kertoi tehneensä eräässä kokonaisuudessa rajoituspäätöksen vanhentumassa olevista rikosepäilyistä, joihin liittyi myös eräitä tutkinnallisia haasteita. Nämä vanhat rikosepäilyt koskivat melko suurta summaa, joten vastaajalla oli intressi saada ne rajattua pois. Vastaaja puolestaan tunnusti sopimuksen perusteella tuoreemmat teot, jotka nekin kohdistuivat melko suuriin summiin, jolloin kaikki olivat tyytyväisiä lopputulokseen.

Syyttäjä 4 katsoi, että jo hovioikeusprosessin poisjääminen on monessa jutussa riittävä peruste syyteneuvottelun käyttämiselle.

Myös Syyttäjä 5 katsoi, että neuvottelu kannattaa lähes aina. Hän toi esille myös, että jos todistajana on esimerkiksi verotarkastaja, niin tällekin on etu saada tieto istunnon peruuntumisesta mahdollisimman aikaisin, jotta hänen ei tarvitse käyttää aikaa asiaan perehtymiseen uudelleen.

²²⁴ HE 58/2013 vp, s. 23.

²²⁵ HE 58/2013 vp, s. 23.

²²⁶ LaVM 5/2014 vp, s. 4–5.

²²⁷ HE 58/2013 vp, s. 23–24.

Kustannussäästöt eivät kuitenkaan ole ainoa huomioon otettava peruste. Asian vaikeutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon taloudellisten syiden ohella myös muita seikkoja. Asian vaikeudella viitataan lain esitöiden mukaan oikeudelliseen tulkinnanvaraisuuteen. Esimerkiksi epäselvyys asian vanhentumisesta, *ne bis in idem* -kiellon²²⁸ soveltuvuudesta taikka vaikeasta vahingonkorvauks- tai konfiskaatioasiasta voi aiheuttaa sen, että asian vaikeuden vuoksi asiaa ei tulisi käsitellä syyteneuvottelumenettelyssä.²²⁹ Esimerkkinä voi olla tilanne, jossa syyteneuvottelua harkittaisiin vaikkapa törkeästä vahingonteosta mutta vahingoitetun omaisuuden arvoon liittyisi epäselviä vahingonkorvausasioita, jotka edellyttäisivät muun todistelun esittämistä. Asiaa ei voitaisi tällöin ratkaista kokonaisuudessaan syyteneuvottelussa, vaan tätä seuraisi toinen, lähes vastaavaa todistelua edellyttävä oikeudenkäynti esimerkiksi juuri vahingonkorvauksen määräytymisestä, mikäli asiaa ei saataisi sovittua. Syyteneuvottelulla ei tällaisessa tilanteessa yhteiskunnallisella tasolla saavutettaisi niitä hyötyjä, jotka sen tavoitteena ovat. Toisaalta nämä lain esitöissä annetut esimerkit viittaavat myös siihen, että asian vaikeudella rajoituskriteerinä on taustallaan eettisiäkin piirteitä: eettisesti arvioiden ei olisi oikein käsitellä asiaa tunnustamis-oikeudenkäynnissä, mikäli syyttäjä epäroii jotakin sellaista asiaa, joka saattaisi toteutuessaan poistaa rikosvastuun (esimerkiksi oikeuttamisperusteen soveltuminen) tai vaikuttaa seuraamukseen (esimerkiksi muu lievennysperuste), mikäli asiaa tutkittaisiin laajemmin. Samoin epävarmuus tunnustuksen aitoudesta ja vapaaehtoisuudesta aiheuttaisi sen, että asiaa ei sen laadun takia tulisi ottaa käsiteltäväksi syyteneuvottelumenettelyyn.²³⁰

Syyttäjä 3 korosti, että hän kokee työnsä merkitykselliseksi sitä kautta, että hän ensin miettii asiaa siltä kannalta, että rikoslainsäädäntö on olemassa prevention takia. Sen jälkeen tulee se, että syyttäjänä hänen tehtävänsä on toteuttaa rikosvastuuta, joka on osa preventiota. Vasta sen jälkeen hän miettii, miten tekisi tämän ekonomisesti.

Onko tuomioistuimen itsenäisesti harkittava asian soveltuvuutta tunnustamis-oikeudenkäyntiin odotettavissa olevien säästöjen perustella, vai luottaako tuomioistuin syyttäjän tekemään arvioon menettelyn tarkoituksenmukaisuudesta? ROL 5b:4.1:n 4 kohdan mukaan tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio, jos esityksen hyväksymiselle ei ole muutoin estettä. Tällaisesta esteestä on lain esitöissä annettu esimerkkeinä tilanteet, joissa tuomioistuin pitää rikosta vanhentuneena tai vastaajaa syynätakeettomana taikka joissa oikeudenkäynnin edellytyksissä on korjauskelvoton puute.²³¹ Korjaus-

²²⁸ Ei kahdesti samassa asiassa.

²²⁹ HE 58/2013 vp, s. 23–24.

²³⁰ Toisaalta myös syyttäjän viimekätinen harkintavalta voi johtaa samaan lopputulokseen.

²³¹ HE 58/2013 vp, s. 32.

kelvottomana puutteena voisi olla myös esimerkiksi *ne bis in idem* -tilanne tai puuttuva kansainvälinen toimivalta. Sen sijaan tällaisten enemmän harkinnanvaraisten asioiden punninnan osalta Tapani ja Tolvanen ovat katsoneet, että tuomioistuim voisi jättää tuomioesityksen sillensä, mikäli vastaajan ei katsottaisi tunnustamisellaan edistäneen rikoksen selvittämistä.²³² Kuten edellä on rikosnimikkeen soveltuvuuden harkinnan osalta todettu, Rautio sen sijaan on katsonut, että tuomioistuimen tulee olla sidottu syyttäjän prosessilajivalintaan.²³³ Samoin Vatjus-Anttila on katsonut, ettei tuomioistuimen tulisi kevyin perustein jättää antamatta huojennusta kustannussäästöihin perustuen.²³⁴ Olen tältä osin samaa mieltä Raution ja Vatjus-Anttilan kanssa. Tuomioistuimen tulisi nähdäkseni luottaa syyttäjän tekemään arvioon menettelyn tarkoituksenmukaisuudesta eikä arvioida itsenäisesti kustannussäästöjä. Sen sijaan rangaistuksen mittaamisessa tunnustuksesta saatu vähäinen prosessiekonominen hyöty voidaan ottaa huomioon. Tulkinta ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen, sillä tuomiovallan käyttö on säädetty riippumattomille tuomioistuimille suoraan perustuslain nojalla. Tuomioistuinten riippumattomuuteen liittyvien argumenttien voi katsoa ulottuvan myös tuomioistuimessa tapahtuvan menettelylajin valintaan. Syyteneuvottelumenettelylainsäädännön tarkoituksen ja menettelyn käyttömäärien kasvattamiseen liittyvien tavoitteiden kannalta olisi kuitenkin ongelmallista, jos tuomioistuimet toistuvasti jättäisivät tuomioesityksen sillensä tällä perusteella.

2.5.4 Osallisuustilanteet

Lopuksi syyttäjän on vielä arvioitava asian soveltuvuutta menettelyyn asian mahdollisten osallisuuskysymysten johdosta. Osallisuusvastuuta koskevat säännökset sisältyvät rikoslain 5 lukuun. Ne ovat rikoskumppanuus (RL 5:3), välillinen tekeminen (RL 5:4), yllytys (RL 5:5), avunanto (RL 5:6) ja oikeushenkilön puolesta toimiminen (RL 5:8).²³⁵

Erilaiset osallisuustilanteet voivat syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä aiheuttaa hankalia tilanteita, ja tämä on huomioitu jo lainvalmistelussa. Esitöissä on todettu, että lähtökohtaisesti tavoitteena on, että mikäli teossa on useita osallisia, tulisi menettelyä pyrkiä käyttämään heihin kaikkiin.²³⁶ Tämän taustalla on ensinnäkin se, että usein menettelyjen erottaminen ei ole

²³² Tapani – Tolvanen 2015, s. 239. Tapani ja Tolvanen tosin käyttävät termiä ”hylätä tuomioesitys”, mutta he tarkoittanevat asian jättämistä sillensä, sillä ROL 5b:5:n mukaan tuomioistuin voi vain jättää asian sillensä, jollei se anna tuomioesityksen mukaista tuomiota.

²³³ Rautio 2021, s. 1364.

²³⁴ Vatjus-Anttila 2022, s. 175.

²³⁵ Ks. osallisuusmuodoista tarkemmin Lappi-Seppälä – Melander 2022, s. 106–113.

²³⁶ HE 58/2013 vp, s. 24.

mahdollista, sillä osallisuusmuotojen, kuten avunannon, rangaistavuus edellyttää rangaistavaa päätekoa, joten nämä rikosepäilyt ovat riippuvaisia toisistaan. Lisäksi taustalla on ajatus siitä, etteivät syyteneuvottelun tavoitteena olevat kustannussäästöt toteudu, mikäli samaa asiaa käsitellään myös täysimittaisessa oikeudenkäynnissä.²³⁷ Yhdessä käsittelemisestä voidaan kuitenkin poiketa, mikäli syyteneuvotteluun halukkaan epäillyn osallisuus tekoon on riittävän itsenäinen. Samoin toisinaan on mahdollista, että usean epäillyn tai vastaajan tilanteessa on silti tarkoituksenmukaista jakaa asian käsittely kahteen osaan. Lopulta kyse on kokonaisharkinnasta, jossa arvioitavaksi tulevat niin lain tavoitteet kuin tapauksen yksittäispiirteet.²³⁸ Lakivaliokuntakin on todennut, että käytännössä ilmenevien haastavien tilanteiden johdosta viranomaisille tulee jättää riittävästi liikkumavaraa ja arvioinnin pääpaino tulisi olla nimenomaan kokonaisharkinnassa.²³⁹

Syyteneuvottelussa voidaan siten käsitellä myös ainoastaan yhden vastaajan asia, sillä tunnustamisoikeudenkäynnissä annetulla tuomiolla ei ole sitovaa vaikutusta toisen vastaajan oikeudenkäynnissä.²⁴⁰ Tunnustamiseen haluton rikokseen osallinen ei lähtökohtaisesti voi estää toista rikokseen osallista pääsemästä tunnustamisoikeudenkäyntiin.²⁴¹ Tuomion oikeusvoima ulottuu vain siihen henkilöön, jota tuomio koskee, ei tavanomaisessa oikeudenkäynnissä käsiteltävään toista kyseiseen rikokseen osallista koskevaan asiaan. Valiokunta kuitenkin kiinnitti huomiota siihen, että tunnustamisoikeudenkäynnissä annettu tuomio ei ole täysin vaikutukseton. Sitä voidaan käyttää vapaan todistelun periaatteen mukaisesti näyttönä toista rikokseen osallista koskevassa tavanomaisessa oikeudenkäynnissä (ns. tuomion todistusvaikutus), jolloin tuomioistuin arvioi näytön todistusvoiman vapaalla todistusharkinnalla ja vastaaja voi riitauttaa todisteen luotettavuuden ja esittää vastanäyttöä.²⁴²

Myös valtakunnansyyttäjä on ohjeessaan kiinnittänyt huomiota siihen, että joskus syyttäjän kannalta voi olla edullista pyrkiä järjestämään esimerkiksi yhden vastaajan tunnustamisoikeudenkäynti samaan yhteyteen toisen kyseiseen rikokseen osallisen pääkäsittelyn kanssa. Joskus tämä menettely voi parantaa asiassa esitettävää näyttöä. Vastaajalla on oikeus tunnustaa oma rikoksensa, vaikka se samalla tarkoittaisi sitä, että tunnustus kattaisi teonkuvauksen osalta myös kanssavastaajien menettelyn. Näin voi tapahtua myös tavanomaisessa rikosasian pääkäsittelyssä. Kyseessä ei ole valtakunnansyyttäjän (VKS) kannan

²³⁷ HE 58/2013 vp, s. 24.

²³⁸ HE 58/2013 vp, s. 24.

²³⁹ LaVM 5/2014 vp, s. 5.

²⁴⁰ LaVM 5/2014 vp, s. 5.

²⁴¹ Ellei rikos luonteensa puolesta aiheuta sitä, että eriyttäminen ei ole mahdollista. Tapani ja Tolvanen ovat käyttäneet esimerkkinä varkautta ja kätkemisrikosta. Tapani – Tolvanen 2015, s. 234.

²⁴² LaVM 5/2014 vp, s. 5.

mukaan kruununtodistajajärjestelmä tai muutoinkaan perus- ja ihmisoikeuksien kannalta kyseenalainen tilanne.²⁴³

Syyttäjä 4 kertoi tapauksesta, jossa tunnustamisoikeudenkäynti oli tulossa rikoksen tunnustaneen päätekijän osalta mutta avunannosta syytetty vastaaja kiisti oman osuutensa tekoon. Syyttäjä kertoi, että avunantajaa kohtaan myöhemmin järjestettävässä istunnossa tarvittava todistelu tulee harkittavaksi ja myös päätekijää joudutaan mahdollisesti kuulemaan, mutta syyttäjä katsoi kustannussäästöjen olevan silti huomattavia.

Asianajaja 1 totesi, että puolustajan rooli korostuu tilanteissa, joissa osa epäillyistä osallistuu syyteneuvotteluun ja osa ei.

Asianajaja 3 totesi, että vastaajalle voi tulla ainakin henkinen paine neuvottelua, jos muut asiaan osalliset ovat suostuneet neuvotteluihin. Syyteneuvottelu tuo hänen mukaansa paljon uusia asioita, niin sanottuja pelitilanteita. Näin tapahtuu varsinkin silloin kun asiassa on useita vastaajia, joista osa neuvottelee ja osa ei.

Asianajaja 2 kertoi olevansa huolissaan tällaisista tilanteista. Hän kertoi kahdessakin tapauksessa avustaneensa avunantorikoksesta syytettyä vastaajaa asiassa, jossa pääsyytetty oli tunnustanut oman osuutensa tunnustamisoikeudenkäynnissä. Asianajaja totesi, että vaikka pääsyytetyn ja avunantorikoksesta syytetyn vastaajan kertomukset olivat keskenään ristiriitaiset, tuomioistuimien uskoi kummassakin tapauksessa lähtökohtaisesti kaiken pääsyytetyn kertoman. Entisestä pääsyytetystä tuli asianajajan mukaan siten ikään kuin ”tähtitodistaja”, vaikka pääsyytetyn kertomuksen luotettavuuden ei olisi tullut parantua sillä, että hän tunnusti oman rikoksensa. Samoin asianajaja pohitti, miten suuri vaikutus oikeudenkäynnin kestoon pääsyytetyn tunnustamisoikeudenkäynnillä oli ylipäätään ollut, koska todistelua jouduttiin käymään läpi muiden vastaajien osalta. Asianajaja huomautti, että tuntuu siltä, että pääsyytetty haluaa olla mieliksi syyttäjälle, vaikka hänellä olisi myös oikeus kieltäytyä kertomasta asiasta.

Syyttäjä 2 sanoi, että ei näe itse tällaista huolta siitä, että teon tunnustanut vastaaja haluaisi erityisesti miellyttää syyttäjää. Hän katsoi, että teon tunnustaneen vastaajan on ehkä tietyllä tavalla helpompi kertoa asiasta, kun hänen oma asiansa ei ole enää käsittelyssä, mutta koki, että vastaajat eivät yleisesti ottaen halua miellyttää syyttäjää.

Kuten esimerkeistä havaitaan, osallisuuskysymykset aiheuttavat monenlaisia haasteita asian käsittelyyn, ja myös oikeudellisten toimijoiden on tällaisissa

²⁴³ VKS 2015:6 muistio, s. 17. Suomen lainsäädännössä kruununtodistajajärjestelmää ei tunneta. Rikoksesta epäilty voi saada lievennyksen rangaistukseen ainoastaan itseään koskevan rikosepäilyn selvittämisestä ja rikoksen tunnustamisesta. Ruotsissa sen sijaan rikoksesta epäilty voi saada lievennyksen omaan rangaistukseensa myös, mikäli hän antaa toisen henkilön rikostutkintaan liittyen olennaisia tietoja, ks. myös luku 2.1.

tilanteissa otettava eri näkökulmat huomioon. Jossakin tilanteessa arvioitavaksi voi tulla tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus, toisessa tilanteessa taas teon kiistävän epäillyn oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus. EIT on käsitellyt asiaa vuonna 2021 ratkaisussaan *Mucha v. Slovakia*²⁴⁴.

Ratkaisussa *Mucha v. Slovakia* hakija katsoi, että hänelle kuuluvaa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin oli loukattu. Hakijan oli syytetty olleen niin sanottua keskiporrasta hierarkkisesti järjestäytyneessä rikollisryhmässä ja antaneen tässä asemassaan muille ohjeita ja käskyjä rikollisten tekojen suorittamiseen. Kahdeksan muuta syytettynä ollutta henkilöä tunnustivat oman osuutensa paikallisessa syyteneuvottelumenettelyssä, jonka yhteydessä he kertoivat myös hakijan roolista. Hakijasta käytettiin tässä yhteydessä nimikirjaimia tai kutsumanimeä, mutta tuomioistuimelle oli selvää, ketä tarkoitettiin. Tekonsa tunnustaneet syytetyt tuomittiin syyteneuvottelumenettelyssä, ja heitä koskeviin tuomioihin kirjattiin myös heidän kertomansa hakijan osuudesta. Hakijaa koskeva rikosasia käsiteltiin myöhemmin tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä, jossa vastaanotettiin muutakin näyttöä. Asian ratkaisivat samat tuomarit, jotka olivat käsitelleet toisten tekijöiden tunnustamat osuudet syyteneuvottelumenettelyssä. Hakija tuomittiin kuitenkin sanatarkasti sen mukaan, mitä näiden aikaisemmin tekonsa tunnustaneiden tekijöiden tuomioihin oli hänen osuudestaan kirjattu. EIT katsoi, että hakijaa ei olisi ollut tarpeen yksilöidä tunnistettavasti teon tunnustaneiden vastaajien oikeudenkäynnin yhteydessä. Tuomio tulisi kirjoittaa niin, että vältetään vaikutelmaa ennakoasenteesta tällaista kolmatta henkilöä kohtaan. EIT katsoi, että hakijan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin oli loukattu. Tuomio oli loukannut hakijan oikeutta tulla kohdelluksi syyttömänä, kunnes toisin todistetaan, ja herättänyt kysymyksiä siitä, oliko tuomioistuin toiminut puolueettomasti.

Muncha v. Slovakia on hyvä esimerkki siitä, millaisia tilanteita syyteneuvotteluun liittyvistä osallisuuskysymyksistä voi aiheutua. Haasteita voi kuitenkin syntyä muillakin tavoilla. Käräjäoikeuksista keräämääni tuomioaineistoon osui yksi kokonaisuus, esimerkkituomiot 30 ja 31, jossa asia oli ensin käsitelty yhden vastaajan osalta tunnustamisoikeudenkäynnissä ja myöhemmin muiden vastaajien osalta pääkäsittelyssä.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden antamassa ratkaisussa 3.11.2020, nro 142065 käsiteltiin vastaaja X:n osalta muun muassa törkeitä veropetoksia tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tuomion mukaan vastaaja tunnusti teot ja suostui asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä, mutta ”ei katsonut tarpeelliseksi tulla asiassa tarkemmin kuulluksi”. Asia käsiteltiin tunnustamisoikeudenkäynnissä, ja tuomio sai X:n osalta lainvoiman. Myöhemmin asiaa käsiteltiin Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudessa samaan kokonaisuuteen liittyvien muiden vastaajien osalta (ratkaisu 25.2.2021 nro 108727).

²⁴⁴ *Mucha v. Slovakia* 25.11.2021.

Muita vastaajia syytettiin avunannosta vastaaja X:n tekoon. Tässä oikeudenkäynnissä kuultiin todistelutarkoituksessa aikaisemmin tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomittua vastaaja X:ää. Tässä istunnossa vastaaja X kuitenkin ilmoitti, että hän oli aikaisemmassa tunnustamisoikeudenkäynnissään valehdellut, koska oli katsonut sen takaavan hänelle paremman lopputuloksen oikeudenkäynnissä tuomittavan rangaistuksen osalta.

Edellä mainitussa asiassa asia muuttui siten liian aikaisin järjestetyn tunnustamisoikeudenkäynnin takia lopulta ehkä jopa epäselvemmäksi. Asiakirjoista ei ilmene, miksi siinä päädyttiin tällaiseen järjestelyyn.

2.5.5 Asianomistajan suostumus menettelyyn

ROL 1:10.3:n mukaan syyteneuvottelumenettelyn edellytyksenä on myös, että asianomistaja suostuu asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä tai että hänellä ei ole vaatimuksia asiassa. Suostumuksen edellyttäminen on linjassa suomalaisessa rikosprosessissa asianomistajalle perinteisesti annetun vahvan aseman kanssa.²⁴⁵ Tunnustamisoikeudenkäynnin erityispiirteenä tavanomaiseen oikeudenkäyntiin verrattuna on, että asianomistajat eivät voi siinä käyttää syyteoikeuttaan, mutta toisaalta usein heidän yksityisoikeudelliset vaatimuksensa saadaan siinä käsiteltyä tavanomaista nopeammin, sillä tunnustamisesta seuraa usein, että yksityisoikeudellinen vaatimus on ainakin pääpiirteiltään riidaton.²⁴⁶ Asianomistaja ei voi vaatia rangaistusta enää suostumuksen antamisen ja tuomioesityksen tekemisen jälkeen²⁴⁷, mutta mikäli epäilty peruuttaa tunnustuksensa tai tuomioistuin jättää asian sillensä, asianomistajan syyteoikeus palautuu.²⁴⁸

Mikäli asianomistaja on sen sijaan esitutkinnassa ilmoittanut, että hänellä ei ole vaatimuksia, ei hänen kantaansa lähtökohtaisesti tarvitse selvittää enää myöhemmin syyteneuvottelusta päätettäessä. Lain valmisteluvaiheessa pohdinnassa oli, tulisiko asianomistajaa kuulla uudestaan tällaisessa tilanteessa, mutta lakivaliokunta katsoi, että asianomistajan esitutkinnassa antamaa ilmoitusta on pidettävä lähtökohtaisesti sitovana. Edelleen lakivaliokunta painotti, että vaikka asianomistaja menettää syyteoikeutensa, ei hän menetä oikeuttaan esittää rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta.²⁴⁹ Lakivaliokunta viittasi ratkaisuun KKO 2002:12.

²⁴⁵ Ks. esim. Oikarainen 2017, s. 24 ja LaVM 5/2014 vp, s. 6. Tämä suhtautuminen näkyy myös lausunnonantajien vastauksissa OMML 47/2010, s. 85–92.

²⁴⁶ LaVM 5/2014 vp, s. 6. Ks. jäljempänä luku 8.4.

²⁴⁷ HE 58/2013 vp, s. 24.

²⁴⁸ LaVM 5/2014 vp, s. 6, HE 58/2013 vp, s. 33 ja VKS 2015:6 muistio, s. 10.

²⁴⁹ LaVM 5/2014 vp, s. 6.

Ratkaisussa KKO 2002:12 on ollut kyseessä tilanne, jossa asianomistaja ilmoitti esitutinnan aikana, että hänellä ei ole vaatimuksia asiassa, mutta halusi kuitenkin myöhemmin yhtyä syyttäjän rangaistusvaatimukseen ja esittää vaatimuksia asiassa. Korkein oikeus totesi, että asianomistaja ei saa tietämättään menettää syyteoikeuttaan. Kyseisessä asiassa asianomistaja oli esitutkinnassa ilman avustajaa ilmoittanut, että hänellä ei ole vaatimuksia asiassa, mutta istuntoon mennessä hän oli hankkinut oikeudellisen avustajan ja halusi esittää vaatimuksia. Korkein oikeus piti uskottavana sitä, että asianomistaja ei ollut ymmärtänyt esitutkinnassa tekemänsä luopumisen sisältöä, ja tästä syystä korkein oikeus katsoi, että asianomistaja ei ollut menettänyt syyteoikeuttaan, koska hän ei ollut lausumallaan tarkoittanut sitovasti ja lopullisesti luopua vaatimasta rangaistusta.²⁵⁰

Näin ollen tuomioistuimen on tapauskohtaisesti arvioitava, vastaako se, mitä asianomistaja on esitutkinnassa ilmoittanut rangaistusvaatimuksestaan tutkittavana olevassa asiassa, hänen tarkoitustaan. Edellä mainitun korkeimman oikeuden ratkaisun perusteella voitaneen todeta, että vaikka pääsääntönä on ilmoituksen sitovuus, saatetaan esitutkinnassa annetun ilmoituksen sitovuutta joutua tapauskohtaisesti pohtimaan, mikäli vaikuttaa siltä, että asianomistaja ei ole ymmärtänyt luopumisen sisältöä. Esitutkintakertomuksista on toisinaan vaikea saada selvää siitä, missä määrin asianomistajalle on selitetty hänen oikeutensa ja miten hän on suhtautunut niihin.²⁵¹

Kuitenkin, kuten Kuusisto Mäkelä toteaa, asianomistajan asema syyteneuvottelussa oli eniten keskustelua herättäneitä ja mielipiteitä jakaneita aiheita vuonna 2019 tehdyssä haastattelussamme. Asianomistajien vahva asema herätti kriittikiä erityisesti asianajajien ja syyttäjien keskuudessa.²⁵²

Asianajaja 1 tiivistä ongelman kuvaten, että asiassa voi olla kymmeniä asianomistajia ja heistä 99 % suostuu mutta yksi ilmoittaa, että ”Nöyp, mä en suostu”. Ja se on sitten siinä. Siinä vaiheessa on tehty jo aika paljon töitä asian eteen.

Erityisen ongelmallisena asianomistajien asema nähtiinkin juuri sellaisissa tilanteissa, joissa asianomistajia oli lukuisia ja yksi asianomistaja saattoi kieltäytymisellään tai passiivisuudellaan estää asian käsittelyn syyteneuvottelumenettelyssä. Tällöin tuon yhden asianomistajan asia voidaan toki erottaa muusta kokonaisuudesta, mutta silloin saatetaan menettää menettelyllä saavutettavat säästöt. Toisaalta joissakin tilanteissa harkittavaksi voi tällaisen asianomistajan osalta tulla esimerkiksi kustannusperusteella tehtävä syyttämättä-

²⁵⁰ KKO 2002:12.

²⁵¹ Arvio perustuu kirjoittajan omaan käytännön kokemukseen syyttäjänä.

²⁵² Kuusisto Mäkelä 2021, s. 43–46. Kuusisto Mäkelä on kirjoittanut aiheesta laajemmin Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin selvityksessä, joten en tässä mene asiaan laajemmin.

jättämis päätös, jolloin jäljellä olevien asianomistajien osalta asian käsittely tunnustamisoikeudenkäynnissä olisi mahdollista. Tämä toki edellyttää, ettei yksityinen tai yleinen etu edellytä syytteen nostamista, eli kyseeseen tulisivat lähinnä sellaiset asiat, joissa asianomistajan intressi on pieni.²⁵³

2.5.6 Syyttäjän lopullinen harkintavalta menettelyyn ryhtymisestä

2.5.6.1 Näyttökynnykset

Lakiin kirjaamattomana lisäedellytyksenä neuvotteluun ryhtymiselle voidaan pitää sitä, että syytteen nostamiselle olisivat asiassa todennäköiset syyt käsillä. Tämä harkinta tehdään kuitenkin käytettävissä olevan aineiston perusteella.²⁵⁴ Menettelyn luonteen ja mahdollisen esitutinnan keskeneräisyyden takia saatavilla ei useinkaan ole yhtä korkea näyttötaso kuin se, jonka perusteella syyttäjä syyteharkinnan päätteeksi katsoisi todennäköisten syiden nojalla edellyttävän syytteen nostamista. Myös Tapani ja Tolvanen ovat katsoneet, että RL 6:8a:n sanamuoto (”jos tekijä on myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen”) puoltaisi sellaista tulkintaa, että syyteneuvottelumenettelyyn ryhdyttäessä ei tarvitsisi olla syytteen nostamiseen vaadittavaa näyttöä.²⁵⁵ Samoin Vatjus-Anttila on katsonut, että syyteneuvottelun aloittaminen tulisi olla mahdollista jo ennen tunnustuksen antamista ja syytekynnyksen ylittymistä, mikäli vastaaja itse pyytää syyteneuvottelua tai suostuu siihen.²⁵⁶

Asiaa voidaan arvioida myös menettelyn myöhempien vaiheiden kannalta. Tapanila huomauttaa joka tapauksessa olevan selvää, että syyteneuvottelu vaatii taustaksi sellaista esitutkinnassa kerättyä näyttöä, jonka perusteella tunnustuksen oikeellisuus pystytään varmistamaan.²⁵⁷ Myös VKS on katsonut, että kyseessä käytännössä on normaali syytekynnyksen ylittyminen, sillä sen varmistaminen, että tunnustus vastaa tosiasioita, edellyttää sellaista näyttöä tunnustetusta rikoksesta. Perustuslakivaliokunta on korostanut, ettei syyttäjä voi ryhtyä syyteneuvotteluun, ellei käytettävissä oleva näyttö riitä syytteen nostamiseen. Lakivaliokunta puolestaan on korostanut esitutkinta-aineiston merkitystä.²⁵⁸

Linna on havainnollistanut asiaa todeten, että syyteneuvottelun käyttämiseen liittyvä näyttökynnys riippuu asian käsittelyvaiheesta. Syyteneuvotteluasiassa

²⁵³ ROL 1 luvun 8 §.

²⁵⁴ Rautio 2021, s. 1365.

²⁵⁵ Tapani – Tolvanen 2015, s. 235.

²⁵⁶ Vatjus-Anttila 2022, s. 158.

²⁵⁷ Tapanila 2019a, s. 261.

²⁵⁸ VKS 2015:6 muistio, s. 11 alaviite nro 12 ja PeVL 7/2014 vp, s. 5. Ks. myös LaVM 5/2014 vp, s. 8 ja Linna 2015, s. 432.

on siten eroteltava syyteneuvottelujen aloittamiskynnys, tuomioesityksen tekemisen kynnys ja tuomitsemiskynnys.²⁵⁹ Linna toteaaakin, että tuomioesityksen tekemisen kynnys on korkeampi kuin syytteen nostamista koskeva todennäköiset syyt -kynnys. Tuomioesityksen tekemisen kynnyksen tulisi vastata tuomitsemiskynnystä.²⁶⁰ Syyteneuvottelun aloittamisen ja neuvottelujen myötä syyttäjän on siten saatava tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta sellainen varmuus, että se syyttäjän harkinnan mukaan vastaa tuomitsemiskynnystä.²⁶¹ Vastaajan oikeusturvan kannalta tärkeää on, että syyttäjä on tuomioesitystä laatiessaan vakuuttunut vastaajan antaman tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta (tuomioesityksen tekemistä koskevasta kynnuksesta, ks. tarkemmin luku 7.6).

Huomionarvoinen asia on kuitenkin se, että vaikka kaikki lain edellytykset täyttyisivät ja osapuolet puoltaisivat menettelyyn ryhtymistä, syyttäjän ei ole pakko ryhtyä menettelyyn eikä hänen myöskään tarvitse mitenkään perustella ryhtymättömyyttään. Syyttäjän lopullinen harkintavalta menettelyyn ryhtymisestä on mainittu jo säännöksen alussa, ja säännös jättää syyttäjälle suuren harkintavallan. Säännöksen mukaan ”Syyttäjä voi ryhtyä omasta tai asianosaisen aloitteesta toimenpiteisiin tuomioesityksen tekemiseksi ja sen käsittelemiseksi 5 b luvussa tarkoitettussa oikeudenkäynnissä, jos (...)”. Lakivaliokunta pohiti tätä lausunnossaan mutta katsoi, että harkintavalta on esityksen tavoitteisiin nähden perusteltua.²⁶² Vapaa harkintavalta on kuitenkin myös edellytys syyttäjän objektiivisuuden toteutumiseksi. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, syyttäjän on vakuututtava muun ohella siitä, että tunnustus on oikea ja vastaa ja on antanut sen vapaaehtoisesti. Jos syyttäjälle jää varteenotettava epäily tältä osin, ei syyteneuvotteluun tule ryhtyä.²⁶³ Käytännössä syyttäjän laaja harkintavalta onkin paras tae oikeusturvan toteutumiselle tilanteessa, jossa syyttäjä epäroii tunnustuksen oikeellisuutta tai jotakin eettistä kysymystä. Toisaalta syyttäjien laaja harkintavalta voi olla myös ongelmallinen.

Syyttäjä 3 totesi, että menettelyn käyttö tuntuu riippuvan paljon syyttäjän henkilöstä ja persoonasta. Toisille menettelyn käyttö on luontevampaa kuin toisille. Talousrikossyyttäjät ovat ehkä eniten saaneet tukea toisistaan menettelyn käyttöön. Syyttäjä totesi myös, että jos joku syyttäjä katsoo, että tämä menettely ei ole hänelle sopiva työkalu, niin hänen syyttämänsä henkilöt eivät sitten saa edes sitä mahdollisuutta. Tällöin tasapuolinen ja objektiivinen kohtelu ei toteudu. Syyttäjä 3 kertoi havainneensa, että myös avustajien piirissä toisilla avustajilla on selkeästi enemmän neuvotteluhallukkuutta kuin toisilla.

²⁵⁹ Linna 2015, s. 431. Myös Illman 2015, s. 153–154.

²⁶⁰ Linna 2015, s. 432.

²⁶¹ HE 58/2013 vp, s. 22.

²⁶² LaVM 5/2014 vp, s. 4.

²⁶³ HE 58/2013 vp, s. 22.

Syyttäjän laaja harkintavalta voi näin aiheuttaa myös riskin siitä, että menettelyn käyttö jakautuu epätasaisesti. Tässä tilanteessa jo lainvalmistelussa esillä ollut huoli vastaajien yhdenvertaisuudesta voi tulla perustellusti esiin. Oma kysymyksensä yhdenvertaisuuden kannalta on se, että syyteneuvottelumenettelyn käyttö Suomessa ei välttämättä vieläkään ole jakautunut tasaisesti.²⁶⁴ Kiinnostava kysymys on, voisiko esimerkiksi vastaajan avustaja kannella VKS:lle siitä, ettei syyttäjä ole suostunut syyteneuvottelumenettelyyn. En näkisi mitään estettä sille, etteikö näin voisi ja jossakin tilanteessa tulisivatkin tehdä menettelyn vakiinnuttamiseksi. Syyttäjillä on laaja harkintavalta syyteneuvottelumenettelyn käyttämisestä, mutta harkinnan tulee olla objektiivista, perusteltua ja yhdenvertaista.

On kuitenkin muistettava, että tunnustus voidaan ottaa huomioon myös RL 6:6:n 3 kohdan mukaisena lieventämisperusteena.²⁶⁵ Oikarainen on huomauttanut, että mikäli tunnustamisoikeudenkäynnin estävät osallisuuskysymykset tai jokin muu vastaajasta riippumaton syy, tulee syyttäjän objektiivisuusperiaatteen nojalla harkita ottavansa oikeudenkäynnissä keskusteluun rikoslain 6 luvun 6 pykälän 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen.²⁶⁶

2.5.6.2 *Pitääkö rikoksesta epäillyn ensin kiistää, jotta syyteneuvottelumenettely voidaan aloittaa*

Jossakin määrin epäselvyyttä on ilmennyt myös sen suhteen, pitäkö rikoksesta epäillyn ensin kiistää rikosepäily, jotta asia voi edetä syyteneuvottelumenettelyyn, jossa hän tunnustaa asian. Näin asian laita pääsääntöisesti lienee, mutta voidaanko syyteneuvottelumenettelyyn ottaa asia, jossa vastaaja myöntää rikoksen jo ensi metreiltä lähtien, vai tulisiko tällaiseen asiaan soveltaa yksinomaan RL 6:6:n 3 kohtaa?

Vatjus-Anttila on tulkinnut, että syyteneuvottelusäännöksen soveltaminen ei ole mahdollista, mikäli rikoksenteijä tunnustaa tekonsa oma-aloitteisesti jo ennen esitutkintaa. Hän perustelee tulkintaansa erityisesti sillä, että syyteneuvottelusäännösten ajatuksena on mahdollistaa kustannussäästöjen tuottaminen.²⁶⁷ Vatjus-Anttila viittaa tulkintansa perusteena myös ratkaisuun KKO

²⁶⁴ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 21. Huomaatan kuitenkin, että tätä tutkimustani varten keräämisäni aineistoissa on ollut myös sellaisissa käräjäoikeuksissa (esim. Ahvenanmaan käräjäoikeus sekä Itä-Uudenmaan ja Päijät-Hämeen käräjäoikeudet) käsiteltyjä tunnustamisoikeudenkäyntiasioita, joissa Kuusisto Mäkelän tutkimuksen aikaan ei vielä ollut ollut yhtään tunnustamisoikeudenkäyntiin johtanutta syyteneuvotteluasiata. Syyteneuvottelumenettelyn maantieteellinen käytöala on siten mahdollisesti alkanut hiljalleen laajentua.

²⁶⁵ RL 6:6:n 3 kohdan mukaan yksi rangaistuksen lieventämisperuste on 3) tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä. Ks. myös luku 4.6.2.

²⁶⁶ Oikarainen 2017, s. 115.

²⁶⁷ Vatjus-Anttila 2022, s. 184.

2015:69, jossa korkein oikeus on ottanut kantaa syyteneuvottelulainsäädäntöön lieventämisperustetta koskevassa ratkaisussaan.²⁶⁸ Myös Tapani ja Tolvanen ovat kyseistä korkeimman oikeuden ratkaisua suoraan lainaten todenneet, että A:ta ei ollut vielä epäilty rikoksesta, joten syyteneuvottelusääntely ei tullut sovellettavaksi.²⁶⁹

Samoin Linna on viitannut ratkaisuun KKO 2015:69 ja todennut, että kuten siinä todetaan, RL 6:8a.2:n mukainen kolmasosan (1/3:n) alennus koskee myötävaikuttamista asian esitutkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä. Linna toteaa, että kun henkilö oli tunnustanut rikoksensa jo ennen kuin hän oli ollut rikoksesta epäillyn asemassa, ei kyseinen lainkohta koskenut tätä tapausta. Linna katsookin, että liian varhainen tunnustaja jää syyteneuvotteluhuojennuksen ulkopuolelle.²⁷⁰

RL 6:8a.1:n mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos tekijä on myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen siten kuin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä ja 5 b luvussa sekä esitutkintalain 3 luvun 10 a §:ssä säädetään. En itse tulkitse tätä säännöstä niin, että säännöksessä tarkoitetuksi myötävaikuttamiseksi ei voitaisi katsoa sellaista tunnustusta, jonka henkilö antaa jo ennen kuin hän on rikoksesta epäillyn asemassa. Myötävaikuttaminen jatkuu joka tapauksessa myös esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana, ellei vastaaja peru tunnustustaan. Lisäksi tunnustuksella käsitteenä tarkoitetaan prosessioikeudessa yleisestikin vain prosessin sisäisiä tahdonilmaisuja, ei mahdollisia ulkoprosessuaalisia ilmaisuja ennen esitutkintaa. Tapanin ja Tolvasen kuvaamin tavoin myöskään selvittäminen ei ole yksiselitteinen termi²⁷¹, mutta muodostuneen oikeuskäytännön perusteella se ei liene tulkittavissa yksinomaan esitutkintavaiheeseen liittyvänä toimena. Syyteneuvottelua on pidetty mahdollisena jopa vielä muutoksenhakuasteessakin, jolloin kustannussäästöt kohdistuvat yksinomaan tuomioistuinvaiheeseen.²⁷² Lisäksi RL 6:8a.1:ssä viitatuissa säännöksissä ei ole sellaista edellytystä, että vastaajan tulisi kiistää teko ennen säännösten soveltumista. Myöskään lain esitöissä ei viitata tällaiseen tulkintaan, eikä tällainen tulkinta nähdäkseni palvelisi lain tarkoitusta.²⁷³ Myös Linna huomauttaa, että syyteneuvottelun tausta-ajatuksiin nähden on ristiriitaista, ettei varhainen tunnustaja soveltuisi syyteneuvotteluun.²⁷⁴

²⁶⁸ Vatjus-Anttila 2022, s. 184.

²⁶⁹ Tapani – Tolvanen 2016, s. 114. Maininta on kuitenkin ilmeisesti poistettu teoksen seuraavasta, vuonna 2022 julkaistusta painoksesta. Tapani ym. 2022, s. 99–105.

²⁷⁰ Linna 2019, s. 287.

²⁷¹ Ks. Tapani – Tolvanen 2015, s. 235.

²⁷² Saranpää 2017, s. 306–329. Myös KKO 2018:60, kohta 29. Ks. myös Vatjus-Anttila 2022, s. 212.

²⁷³ HE 58/2013 vp, s. 36.

²⁷⁴ Linna 2019, s. 287. Prosessiekonomiasta, ks. edellä luku 2.3.1.

Ratkaisussa KKO 2015:69 korkein oikeus on tosiaan kuitenkin todennut seuraavaa:

”Vuoden 2015 alusta voimaan tulleen niin sanottua syyteneuvottelua koskevan rikoslain 6:8a.2:n mukaan tekijän myötävaikuttaessa rikoksensa selvittämiseen rangaistuksena saa tuomita enintään kaksi kolmannelta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä. Lainkohta koskee myötävaikuttamista asian esitutkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä. A on tunnustanut rikoksensa jo ennen kuin hän on ollut rikoksesta epäillyn asemassa, joten kyseinen lainkohta ei koske käsillä olevaa tilannetta.”

Korkein oikeus on siis viitannut ratkaisussaan siihen, että syyteneuvottelumenettely ei soveltuisi, jos rikoksesta epäilty tunnustaisi rikoksen omasta aloitteestaan. On kuitenkin huomautettava, että korkeimman oikeuden ratkaisu ei ole tältä osin ennakkopäätös. Ennakkopäätös on annettu RL 6:6:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen soveltamisesta, ei syyteneuvottelumenettelystä. Tulkitsen, että kyseessä siten on *obiter dictum* -lausuma (ennakkopäätöksessä muutoin lausuttu), jonka oikeuslähdeopillinen asema eroaa varsinaisesta ennakkopäätösnormista (*ratio*).²⁷⁵ Launiala kuvaa, että obiter voi olla esimerkiksi oikeudellinen kannanotto, joka perustuu ratkaistavana olevan tapauksen ulkopuolelle jääviin tosiseikkoihin. Tällaisen kannanoton tarkoitus ei ole luoda hypoteettisiin tosiseikkoihin perustuvaa normia vaan pikemminkin parantaa perusteluiden ymmärrettävyyttä. Toiseksi obiter voi Launialan mukaan muodostua siksi, että tuomioistuin käsittelee laajan alueen tapauksen oikeudenalaan kuuluvaa kysymystä, vaikka käsiteltävällä kysymyksillä ei ole suoraa merkitystä ratkaistavan asian kannalta.²⁷⁶

Sittemmin korkein oikeus on esimerkiksi ratkaisussaan KKO 2018:23 tapahumainkuvauksen perusteella itsekin käsitellyt asiaa, jossa rikoksesta epäilty myönsi teon ennen varsinaisen syyteneuvottelumenettelyn aloittamista.

”Verohallinto on elokuussa 2015 aloittanut yhtiöihin kohdistetun verotarkastuksen ja tehnyt syyskuussa 2015 poliisille rikosilmoituksen. A:ta on kuulusteltu rikoksesta epäiltynä 21. ja 22.10.2015, jolloin hän on kiistänyt syyllistyneensä rikoksiin. Samana ajankohtana poliisi on kuulustellut useita muitakin henkilöitä rikoksesta epäiltynä ja todistajina. Verotarkastus on valmistunut 18.1.2016 ja A on antanut siihen vastineensa 22.2.2016. Kuulustelussa 2.3.2016 A on myöntänyt syyllisyytensä, jonka hän on jo verotarkastukseen antamassaan vastineessa todennut. A:n avustaja on kaksi päivää viimeksi mainitun kuulustelun jälkeen ehdottanut syyttäjälle syyteneuvottelun aloittamista.”

²⁷⁵ Launiala 2020, 8. Obiter dictum: ennakkopäätöksessä muutoin lausuttu. Ks. myös Siltala 2004, esim. s. 415 ja s. 634.

²⁷⁶ Launiala 2017, s. 5–6 ja s. 12.

Tämä jälkimmäinen ratkaisu oli tunnustamisoikeudenkäyntiä koskeva ennakkopäätös, vaikkei sekään koskenut nimenomaan tätä kysymystä. Tulkiten kuitenkin niin, että ratkaisun KKO 2015:69 perusteluissa on ollut kyseessä jonkinlainen erehdyksessä syntynyt ilmaus siitä, ettei syyteneuvottelumenettely soveltuisi, mikäli rikoksesta epäilty myöntää menettelyn jo ennen syyteneuvottelumenettelyn käynnistymistä.

Nähdäkseni syyteneuvottelumenettelyn aloittamisen edellytykseksi ei voida asettaa sitä, että vastaajan tulisi kiistää teko neuvottelun alkamiseen saakka, jotta menettelyn tavoitteena olevat edut saavutettaisiin. Merkittäviä kustannusäästöjä voi syntyä yksinomaan muutoksenhakuvaiheen välttämiselläkin. Muunlainen tulkinta johtaisi hankalasti tulkittaviin tilanteisiin esimerkiksi siitä, soveltuuko asia syyteneuvottelumenettelyyn, jos vastaaja peruu aikaisemmin antamansa tunnustuksen ja tunnustaa taas uudelleen syyteneuvottelumenettelyssä. Tästä syystä katson, ettei näiden tilanteiden välillä tulisi tehdä kategorista eroa. Lisäksi, kuten Tapani ja Tolvanen ovat huomauttaneet, ”normaalin” rikostutkinnan ja syyteneuvottelun raja on liukuva, ja lopulta on usein makuasia sanoa, mahdollistaako tunnustaminen syyteneuvottelun vai tarjotaanko epäillylle syyteneuvottelussa tilaisuus tunnustamalla saada juttunsa tunnustamisoikeudenkäyntiin, siihen liittyvine tutkinnan rajoittamisineen.²⁷⁷

Eri asia sen sijaan on, että mikäli vastaajan tunnustus annetaan kovin myöhään, syyttäjää saattaa arvioida, että syyteneuvottelumenettelyllä ei enää saavuteta etuja.

Asianajaja 2 kertoi, että hänen päämiehensä oli myöntänyt syyllisyytensä jo esitutkinnassa ja esitutkintapöytäkirjaan kirjoitettiin, että päämies toivoo syyteneuvottelumenettelyä asiassa. Syyttäjä ei kuitenkaan aloittanut syyteneuvottelumenettelyä vaan nosti syytteen. Asianajaja oli yhteydessä syyttäjään noin kuukausi ennen pääkäsittelyä, mutta syyttäjä ei vastannut hänelle ennen kuin vasta vähän ennen pääkäsittelyä todeten, että asiassa ei ole tarvetta syyteneuvottelumenettelyyn.

Syyttäjällä on laaja harkintavalta menettelyyn ryhtymisestä, ja mikäli syyttäjä ei myönnettyssä asiassa ole halukas syyteneuvotteluun, ei vastaaja häntä voi siihen pakottaa (kuten ei syyttäjä vastaajaakaan). Vastaajan vaihtoehtoina tällaisessa tilanteessa ovat joko perua antamansa tunnustus tai mieluummin kuvata tilanne tuomioistuimelle ja pyytää, että tunnustaminen otettaisiin RL 6:6:n 3 kohdan nojalla huomioon lieventämisperusteena vastaavasti kuin syyteneuvottelumenettelyssä. Toisaalta vastaaja voi myös kannella VKS:lle siitä, ettei syyttäjä ole suostunut syyteneuvotteluun.

²⁷⁷ Tapani – Tolvanen 2015, s. 235.

2.5.6.3 Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi syyteneuvottelun edellytysten kautta

Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden merkitys syyttäjän roolin kannalta tulee ilmi useinkin lainkohdan kautta. Tunnustus on suoraan menettelyn edellytys ROL 1:10.2:n 1 kohdan mukaan. Sen sijaan edellytys siitä, että syyttäjä harkitsee tunnustuksen myös oikeaksi ja vapaaehtoiseksi, on johdettavissa ROL 1:10.1:n 2 kohdasta, jossa mainittu asian laatu edellyttää, että syyttäjä katsoo myös tältä osin asian soveltuvan syyteneuvottelumenettelyyn. Vastaa vasti kuin syyttäjän on harkittava asian laatua rikosnimikkeen kannalta, ei asia ole laadultaan syyteneuvottelumenettelyyn soveltuva, jos syyttäjä epäröi tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Helenius ja Linna ovat todenneet, että syyttäjän tulee neuvotteluissa tehdä selkoa tuomioesityksen merkityksestä sekä arvioida, ymmärtääkö epäilty tai vastaaja tuomioesityksen merkityksen. Lisäksi syyttäjän tulee kontrolloida tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus.²⁷⁸ Samoin syyttäjän yleinen harkintavalta menettelyn soveltuvuudesta on tarkoitettu viime kädessä varmistamaan myös tunnustuksen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen liittyvät seikat.²⁷⁹

Syyttäjä 1 totesi syyttäjänä usein miettivänsä sitä, että jos vastaaja katsoo häntä silmiin ja tunnustaa tehneensä teon ja avustaja vahvistaa vieressä, että he ovat keskustelleet asian, niin eihän syyttäjä voi tietää, mikä totuus taustalla on.

Syyttäjän laajasta vastuusta ja harkintavallasta huolimatta tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen ei ole yksin syyttäjän vastuulla. Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen on yhteistyötä, eikä kukaan oikeudellinen toimija kykene tehtävään yksin.²⁸⁰

2.6 TUNNUSTUKSEN PERUUTTAMINEN JA MUUTOKSENHAKU

Olen rajannut muutoksenhakuun liittyvät asiat pääosin tutkimukseni ulkopuolelle. Sivuan tässä tunnustuksen peruuttamista ja muutoksenhakuasioita vain lyhyesti yleiskuvan antamiseksi.

ROL 1:11.2:n mukaan syyttäjä voi lähtökohtaisesti perua tuomioesitystä koskevan päätöksensä vain, jos tunnustus tai suostumus peruutetaan. Lisäksi päätöksen peruminen on mahdollista, jos asiaan saadaan sellaista uutta selvitystä,

²⁷⁸ Helenius – Linna 2021, s. 724, viitaten HE:een 58/2013 vp, s. 26.

²⁷⁹ ROL 1:10.1. Näin myös Linna 2015, s. 432.

²⁸⁰ Ks. luku 7.

jonka mukaan päätös on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin. Neuvottelujen myötä syntynyt tuomioesitys sitoo siten syyttäjää. Rikoksesta epäiltyä tuomioesitys sitä vastoin ei sido. Hän voi peruuttaa suostumuksensa ja/tai tunnustuksensa.²⁸¹

Vastaaja saattaa haluta hakea muutosta tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuun tuomioon. Muutoksenhaku on mahdollista, ja vastaaja voi halutessaan peruuttaa tunnustuksensa vielä tunnustamisoikeudenkäynnin jälkeenkin. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin muutamia huomioitavia seikkoja. Ensinnäkin, mikäli vastaaja haluaa peruuttaa tunnustuksensa, hänen on ilmoitettava tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuun tuomioon tyytymättömyyttä syyksilukemisen osalta ja myös valitettava syyksilukemisesta ennen valituksen määräajan umpeutumista. Mikäli vastaaja valittaa ainoastaan rangaistuksen mittaamisesta, on käräjäoikeuden tuomio tullut lainvoimaiseksi syyksilukemisen osalta eikä vastaaja siten voi peruuttaa tunnustustaan.²⁸²

Vastaaja voi myös peruuttaa suostumuksensa menettelyyn. Suostumuksen peruuttaminen ei kuitenkaan ole mahdollista enää tunnustamisoikeudenkäynnin päättymisen ja tuomion antamiseen jälkeen. Hallituksen esityksen mukaan suostumuksen peruuttaminen on tehtävä ennen mainitun oikeudenkäynnin päättymistä, koska tämän jälkeen peruuttamisella ei olisi käytännön merkitystä.²⁸³ Myös korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2017:82 lain esitöihin viitaten todennut yleisistä prosessiperiaatteista seuraavan, ettei suostumusta voi peruuttaa enää muutoksenhakuvaiheessa. Hyväksyttävänä ei voida pitää sitä, että asianosainen, joka on pätevästi suostunut sovittuun käsittelytapaan, voisi tuomion antamisen jälkeen suostumuksen peruuttamalla saattaa asian käsiteltäväksi muussa menettelyssä.²⁸⁴

Lain esitöissä ei ole tuotu esiin mahdollisuutta aloittaa syyteneuvottelumenettely vasta muutoksenhakuvaiheessa, mutta käytännössä tällaisia tapauksia on oikeuskäytännössä esiintynyt.²⁸⁵

²⁸¹ Esim. Tapani – Tolvanen 2015, s. 236.

²⁸² KKO 2017:82.

²⁸³ HE 58/2013 vp, s. 34 ja s. 41.

²⁸⁴ KKO 2017:82.

²⁸⁵ Ainakin Saranpää 2017, s. 306 ja Kallioinen 2019, s. 79.

3 Tunnustukseen perustuvat toimenpiteistäluopumispäätökset

3.1 TUNNUSTUKSEEN PERUSTUVIEN TOIMENPITEISTÄLUOPUMISPÄÄTÖSTEN KÄYTTÖMÄÄRÄT

Tunnustuksen perusteella syyttäjän on mahdollista luopua toimenpiteistä niin syyttämättäjättämispäätöksellä kuin esitutinnan rajoituspäätökselläkin. Käytän tässä toimenpiteistäluopumispäätöstä terminä kuvaamaan näitä molempia päätöksiä.²⁸⁶ Kumpaakin mahdollisuutta kuitenkin on ilmeisesti käytetty hyvin vähän. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tekemän selvityksen perusteella esitutinnan aikaista tunnustamismenettelyä ei sovellettu käytännössä lainkaan ainakaan lainsäädännön voimassaolon ensimmäisinä vuosina.²⁸⁷ Vuosina 2015–2019 Suomessa tehtiin tilastojen mukaan yhteensä 23 rajoituspäätöstä tunnustuksen perusteella, siis keskimäärin alle viisi joka vuosi.²⁸⁸ Myös tunnustukseen perustuneet syyttämättäjättämispäätökset ovat tilastojen valossa olleet kohtalaisen harvinaisia. Vuosina 2015–2019 syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin tällä perusteella yhteensä 78 kertaa, joista suurin osa vuonna 2018.²⁸⁹ Haastatteluaineiston otannasta vain yksi syyttäjä, Syyttäjä 1, ilmoitti tehneensä tällaisen syyttämättäjättämispäätöksen, ja hänkin vain kerran. Syyttäjä 2, Syyttäjä 3, Syyttäjä 4, Syyttäjä 5 ja Syyttäjä 6 eivät olleet tehneet yhtäkään tunnustukseen perustuvaa syyttämättäjättämispäätöstä. Sen sijaan haastatteluaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että toimenpiteistä on syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä luovuttu jollakin muulla perusteella melko runsaastikin.

Syyttäjä 1 kertoi painottaneensa poliiseille, että jutuista tulee aina etsiä ydin ja unohtaa ”lillukanvarret”. Hänen mukaansa myös käräjäoikeuden elämää helpottaa paljon, ettei siellä ole epämääräistä haperoa reunoilla pyörimässä.

²⁸⁶ En siten viittaa toimenpiteistäluopumispäätöksillä esimerkiksi tuomioistuimen tekemään ratkaisuun jättää rangaistus tuomitsematta. RL 6:12. Ks. Lahti 1974, s. 352 ss.

²⁸⁷ Ks. Mäkelä – Niemi 2017, s. 14–15, jossa on arvioitu syitä tälle kehitykselle.

²⁸⁸ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 29.

²⁸⁹ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 36. Vuonna 2015 tällä perusteella tehtiin vain yksi syyttämättäjättämispäätös ja vuonna 2016 kuusi syyttämättäjättämispäätöstä. Vuosina 2017 ja 2018 tämän perusteen käyttö lisääntyi – vuonna 2017 päätöksiä tehtiin 16, ja vuonna 2018 oli huippuvuosi, jona näitä päätöksiä tehtiin peräti 48. Sen sijaan vuonna 2019 tunnustusperusteisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin vain seitsemän.

Syyttäjä 2 kertoi tehneensä useita rajoituspäätöksiä syyteneuvottelun yhteydessä. Sen sijaan hän kertoi, ettei tee kovin paljoa syyttämättäjättämispäätöksiä, koska hän rajoittaa kaikki jutut, jotka eivät ole elinkelpoisia.

Syyttäjä 3 kertoi tehneensä syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä syyttämättäjättämisiä ainoastaan kohtuusperusteella.

Syyttäjä 6 kertoi, että hän ei ole käyttänyt syyteneuvottelun yhteydessä syyttämättäjättämispäätöksiä, ja hän näkee, että pikemminkin esitutkintavaiheessa voitaisiin rajoittaa juttua joltakin osin. Toisaalta Syyttäjä 6 toi esiin sen, että neuvottelut esitutkintavaiheessa ovat joskus haasteellisia, koska juttua tarvitsee tutkia paljon, jotta siitä pystyy tekemään teonkuvauksen.

Syyttäjät ovat siis usein ratkaisseet asian tekemällä nämä toimenpiteistäluopumispäätökset muilla perusteilla kuin tunnustuksen perusteella. Tämä on luonnollisesti mahdollista, jos kyseessä on tilanne, jossa syyttäjä muutoinkin teki si tällaisen toimenpiteistäluopumispäätöksen. Tällöin on kuitenkin muistettava arvioida, haluaako ja voiko syyttäjä peruuttaa päätöksensä, mikäli vastaaja peruuttaisi tunnustuksensa.²⁹⁰ ROL 1:11.2:n ja ETL 3:10a.4:n mukaan syyttäjä saa peruuttaa tunnustukseen perustuneen toimenpiteistäluopumispäätöksen myös jos tunnustus peruutetaan. Mikäli syyttämättäjättämispäätös on tehty muulla perusteella, syyttäjä voi peruuttaa päätöksensä vain, jos asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin (ROL 1:11). Jos syyttämättäjättämispäätös on tehty esimerkiksi vastaajan toimiin perustuen kohtuusperusteella (ROL 1:8.1:n 1 kohta), sen peruuttaminen ei välttämättä ole mahdollista, vaikka vastaaja peruuttaisi tunnustuksensa. Päätöksen peruuttamismahdollisuuden tiiviimpi kytkeytyminen tunnustukseen puoltaisikin monessa tilanteessa varsinaisen tunnustukseen perustuvan toimenpiteistäluopumispäätöksen käytön lisäämistä.

Lisäksi tunnustukseen perustuvan toimenpiteistäluopumispäätöksen käyttöä puoltaa se, että tällä perusteella tehtävä päätös edistää hyvin koko syyteneuvottelumenettelyn taustalla olevien kustannussäästöjen toteutumista jo varhaisessa vaiheessa, samalla kun se tähtää rikosvastuun toteuttamiseen päärikoksen osalta.²⁹¹ Tällä perusteella tehtävä päätös voi nimittäin vähentää kustannuksia sekä tutkittavan päärikoksen että toimenpiteistäluopumispäätöksen kohteena olevan sivurikoksen osalta.²⁹²

²⁹⁰ Ks. esim. HE 58/2013 vp, s. 28.

²⁹¹ Vatjus-Anttila 2022, liite III s. 1029 ja s. 1046. Myös mm. Rautio 2021, s. 1363.

²⁹² Vatjus-Anttila 2022, liite III s. 1028.

3.2 TARVITSEEKO VASTAAJAN TUNNUSTAA SE TEKO, JOSTA TOIMENPITEISTÄ LUOPUMINEN TEHDÄÄN

Ensimmäiseksi voidaan kysyä: Onko epäillyn tunnustettava se teko, jota tunnustukseen perustuva toimenpiteistäluopumispäätös koskee? Sekä esitutkintalaissa että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa on käytetty samaa muotoilua:

”Jos esitutkinnassa/syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi (...)”

Kuten Linna toteaa, laki on jossakin määrin epäselvä, mutta muotoilu viittaa siihen, että juuri kyseisen rikoksen tunnustus ei ole edellytys päätöksen tekemiselle.²⁹³ Myöskään lain esitöissä ei ole tuotu esiin, että tunnustuksen tulisi kohdistua juuri kyseiseen rikokseen.²⁹⁴ Oikeuskirjallisuudessa myös Oikarainen on katsonut, että juuri kyseisen rikoksen tunnustus ei ole edellytys sille, että syyttäjä voi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen tällä perusteella.²⁹⁵

Sanamuotovalinta vaikuttaakin tarkoitukselliselta, joten voidaan tulkita lain-säätäjän tarkoituksena olleen, että syyttämättäjättämispäätöksen tai esitutkinnan

²⁹³ Linna 2015, s. 423 syyttämättäjättämispäätöksistä. Linna toteaa: ”Sen sijaan laki on jossakin määrin epäselvä sen suhteen, onko vastaajan tunnustettava myös ne teot, joista syyttäjä sitoutuu tekemään ROL 1:8.2:n mukaisen syyttämättäjättämispäätöksen osana syyteneuvotteluja. Momentin mukaan, kun syyteharkinnassa on epäiltyjä tekoja ’kaksi tai useampi’ ja vastaaja on tunnustamalla edistänyt ’yhden tai useamman’ rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, ettei syytettä nosteta ’kaikista’ rikoksista. Tämä tarkoittaa sitä, että yhdenkin teon tunnustaminen saattaa johtaa useamman muun teon syyttämättä jättämiseen ilman, että vastaaja olisi niitä tunnustanut. On mahdollista myös rajata syytteen ulkopuolelle vanhimpia tai hankalasti selvitettäviä osatekoja, jos epäilty tunnustaa pääosan menettelystä.” Linna on viittannut lähteenään myös hallituksen esitykseen 58/2013 vp, s. 21 ja s. 35.

²⁹⁴ HE 58/2013 vp, s. 21: ”Pykälän 2 momentti antaisi syyttäjälle mahdollisuuden jättää syyttämättä siinä tapauksessa, että syyttäjällä olisi useita saman rikoksesta epäillyn tekemäksi epäiltyjä rikoksia syyteharkinnassaan, joista yhden tai useamman rikoksesta epäilty olisi tunnustanut. Ehdotettu säännös olisi johdonmukainen seuraus sille, että vastaavassa tilanteessa esitutkintaa voitaisiin jäljempänä käsiteltävän ETL 3:10a:n nojalla rajoittaa. Momentissa mahdollistettu syyttämättäjättämisperuste voisi myös toimia osana luvun 10 §:ssä tarkoitettua syyteneuvottelua. Syyttäjä voisi jättää syyttämättä joko yhdestä tai useammasta muusta epäillystä rikoksesta, mikäli syyttämättä jättämistä voitaisiin pitää perusteltuna tekokokonaisuus huomioon ottaen. Tämä mahdollistaisi myös muiden kuin sellaisten rikosten syyttämättäjättämisen, jotka saattaisivat jäädä syyttämättä jo 8 §:n 2 kohdan ns. konkurrenssiperusteella. Syyttäjä voisi myös rajata syytteen ulkopuolelle yhtenä rikoksena arvioitavaan tekokokonaisuuteen liittyviä esimerkiksi vanhimpia tai hankalimmin selvitettäviä osatekoja, mikäli rikoksesta epäilty tunnustaisi pääosan menettelystä.”

²⁹⁵ Oikarainen on perustellut kantaansa sillä, että syyttäjällä voi olla rikoksesta muutoinkin syytekynnyksen ylittävä näytö. Oikarainen 2017, s. 138.

rajoitus päätöksen voi tällä perusteella tehdä myös sellaisesta teosta, jota epäilty ei ole tunnustanut, kunhan hän on säännöksissä tarkoitettu tavoin tunnustanut muita tekoja. Usein tilanne voikin olla se, että teon tunnustaminen on epäilylle niin sanotusti kynnyskysymys, vaikka tällaiseen syyttämättäjättämispäätökseen sisältyvä mahdollinen tunnustaminen ei luonnollisesti tarkoittaisikaan teon lukemista hänen syykseen enää syyttämättäjättämispäätösten sääntelyn uudistumisen (1.1.2015) jälkeen.²⁹⁶

3.3 TEHDÄÄNKÖ TOIMENPITEISTÄLUOPUMISPÄÄTÖS TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNTIIN JOHTAVASSA ASIASSA

3.3.1 Tunnustukseen perustuva syyttämättäjättämispäätös silloin, kun asian ei ole tarkoitus edetä tunnustamisoikeudenkäyntiin

Niin tunnustukseen perustuva rajoitus päätös kuin syyttämättäjättämispäätösikin voidaan tehdä sekä tunnustamisoikeudenkäyntiin johtavassa syyteneuvottelumenettelyasiassa että silloin, kun asia ei mitenkään liity varsinaiseen syyteneuvottelumenettelyyn.²⁹⁷ Näissä tapauksissa sovelletaan osin samoja mutta osin eri säännöksiä ja eri edellytyksiä. Tällä jaottelulla on kuitenkin merkitystä, sillä kuten myöhemmin tulen esittämään, päätösten pysyvyys eroaa tulkintani mukaan riippuen siitä, onko kyseessä sellainen syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tehty päätös, joka johtaa tunnustamisoikeudenkäyntiin, vai käytetäänkö tällaista toimenpiteistäluopumispäätöstä muuten tavanomaisen rikosprosessin osana. Kokonaisuus ei selkeytensä puolesta ole välttämättä onnistunein ratkaisu, mutta pyrin tässä selkeyttämään jakoa.

Syyttäjä voi tehdä ROL 1:8.2:n²⁹⁸ nojalla tunnustukseen perustuvan syyttämättäjättämispäätöksen myös silloin kun kyseessä olevan asia ei liity syyteneuvottelumenettelyyn. Esitöissä todetaan, että ”syyttämättäjättämisperuste voisi toimia myös osana luvun 10 §:ssä tarkoitettua syyteneuvottelua”.²⁹⁹ Tämän

²⁹⁶ HE 58/2013 vp, s. 19–21, LaVM 5/2014 vp, s. 9–10.

²⁹⁷ Lisäksi esitutkintaa on mahdollista rajoittaa tunnustamismenettelyssä myös siten, että rajoitus päätös tehdään sinänsä syyteneuvottelusäännösten mukaisesti mutta asia etenee kuitenkin tavanomaiseen rikosprosessiin sen jälkeen. Selvyyden vuoksi erottelen terminologisesti asian tässä kuitenkin niin, että syyteneuvottelumenettely johtaisi tunnustamisoikeudenkäyntiin, koska näin pääsääntöisesti on. Erottelen tätä tunnustamismenettelyyn liittyvää poikkeusta vasta luvussa 3.3.3.

²⁹⁸ ROL 1:8.2: ”Jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettyä ei nosteta kaikista epäillyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii.”

²⁹⁹ HE 58/2013 vp, s. 21.

säännöksen perusteella syyttäjä voi siten tehdä syyttämättäjättämispäätöksen hyvin laajasti silloin, kun kyseessä ei ole syyteneuvottelumenettely eikä asian ole tarkoitus edetä tunnustamisoikeudenkäyntiin. Tällainen syyttämättäjättämispäätös voidaan siis tehdä periaatteessa mistä tahansa rikosnimikkeestä, sillä ainoa edellytys on, että yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista. Myöskään asianomistajan suostumusta ei edellytetä. Edelleen myöskään tällä perusteella tehty syyttämättäjättämispäätös ei edellytä, että epäilty tunnustaisi juuri sen rikoksen, josta syyttämättäjättämispäätös tehdään. Sanomattakin on selvää, että yleisen ja yksityisen edun huomioimiseen liittyvät vaatimukset saavat näissä tilanteissa huomattavan painoarvon, koska muita edellytyksiä ei ole.

Mikäli vastaaja myöhemmin peruuttaa tunnustuksensa, aiemmin annetut lausumat eivät mene hyödyntämiskieltoon³⁰⁰ vaan kertomuksen muuttumista tulkitaan kuten tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä.³⁰¹ Sen sijaan syyttämättäjättämispäätöksen peruuttamismahdollisuudet ovat samat kuin niissä tilanteissa, joissa syyttämättäjättämispäätös on tehty osana syyteneuvottelumenettelyä. ROL 1:11.2:n mukaan syyttäjä saa peruuttaa ROL 1:8.2:n nojalla tekemänsä syyttämättäjättämispäätöksen vain, jos tunnustus tai suostumus peruutetaan taikka jos asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin. ROL 1:11.2:ssa ei ole rajattu sitä, onko tällainen syyttämättäjättämispäätös tehty osana syyteneuvottelua vai ei. Siksi tunnustuksen peruuttamiseen kytkeytyminen kohdistuu tällaiseenkin tilanteeseen. Asianomistajalla sen sijaan on tavanomainen, toisijainen syyteoikeus ROL 1:14:n nojalla syyttämättäjättämispäätöksen jälkeen.

3.3.2 Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoituspäätös silloin, kun asian ei ole tarkoitus edetä tunnustamisoikeudenkäyntiin

Koska tunnustukseen perustuvan syyttämättäjättämispäätöksen voi tehdä niin syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä kuin siitä irrallaankin, tulee sama tilanne sovellettavaksi viittaussäännösten vuoksi myös esitutkinnanrajoituspäätösten osalta. ETL 3:10:n mukaan syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta ROL 1:7:n tai 1:8:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla

³⁰⁰ Hyödyntämiskieltoa säännellään OK 17:25:ssä. Aikaisemmin hyödyntämiskielto oli oikeuskäytännön varassa, mutta vuoden 2015 uudistuksessa se sisällytettiin kirjoitettuun lakiin. Hyödyntämiskieltoa koskeva sääntely liittyy kysymyksiin siitä, voiko todistetta hyödyntää vai onko se asetettava hyödyntämiskieltoon. Pykälän 2 momentti sääntelee itsekriminointisuojaan rikkomisen seurauksia ja 3 momentti kattaa enimmäkseen erilaisia laittomasti hankittujen todisteiden hyödyntämistilanteita. Rautio – Frände 2020, s. 185 ss., Lappalainen – Rautio 2021, s. 643. Ks. myös Pölönen 2003, s. 205 ss.

³⁰¹ ROL 5b:5.2:ssä viitataan ainoastaan ROL 5b lukuun ja ROL 1:10a:ään, HE 58/2013 vp, s. 33.

eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Koska syyttäjä voi tämän ROL 1:8.2:n nojalla tehdä syyttämättäjättämispäätöksen muutenkin kuin syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä, on samassa tilanteessa mahdollista tehdä myös rajoituspäätös.

Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoittamispäätös voidaan tehdä ETL 3:10.1:n³⁰² ja ROL 1:8.2:n perusteella silloin, kun asia ei liity varsinaiseen syyteneuvottelumenettelyyn. Tällöin kyseessä on harkinnanvarainen rajoittamispäätös tunnustuksen perusteella vastaavasti kuin esimerkiksi kohtuusperusteinen rajoituspäätös.³⁰³

Tällainen rajoituspäätös edellyttää ainoastaan sitä, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu edellytä syytteen nostamista. Päätöksen voi siis tehdä periaatteessa mistä tahansa rikosnimikkeestä, kunhan yleinen ja yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista. Rajoituspäätöksen voisi siten tehdä vastaavilla perusteilla kuin syyttämättäjättämispäätöksen silloin, kun asia ei liity syyteneuvottelumenettelyyn.³⁰⁴

Käytännössä näkisin, että tällaisen päätöksen tekeminen voisi olla perusteltua erityisesti silloin kun kyseessä on kokonaisuus, jossa vastaaja tunnustaa yhden osan A ja esitutkintaa rajataan osan B osalta, mutta lisäksi asiassa on osa C, jonka vastaaja kiistää. Tästä syystä asia joudutaan kuitenkin käsittelemään tavallisessa rikosprosessissa, jolloin vastaajan tunnustuksella ainoastaan selkeytetään oikeuskäsittelyä niin, että näyttöä tarvitsee käydä laajemmin läpi vain osiosta C. Tuomittavaan rangaistukseen tunnustuksella ei tässä menettelyssä lähtökohtaisesti ole muutoin merkitystä, vaan etu tulee vastaajan kannalta siitä, että osio B on rajattu pois.³⁰⁵ Tilanteesta riippuen tunnustus voidaan kuitenkin ottaa huomioon mahdollisesti myös niin, että tunnustetun rikoksen A osalta sovellettaisiin RL 6:6:n 3 kohdan mukaista lieventämisperustetta rikoksensa selvittämisestä.

Tässä tapauksessa vastaajan esitutkinnassa antama kertomus ei mene hyödynämiskieltoon, vaikka vastaaja peruuttaisi tunnustuksensa, sillä ROL 5b:5.2:ssa viitataan ainoastaan tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevaan ROL 5b lukuun ja

³⁰² ETL 3:10:n mukaan: ”Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. (...) Esitutkinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. Esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.”

³⁰³ VKS 2016:5, esitutkinnan rajoittaminen. 2. Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 1 momentista.

³⁰⁴ VKS 2016:5, esitutkinnan rajoittaminen. 2. Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 1 momentista. Tunnustus.

³⁰⁵ Sen sijaan luvussa 3.3.3 tarkoitetun tunnustamismenettelyn yhteydessä syyttäjä voisi myös sitoutua vaatimaan rangaistusta lievennetyltä asteikolta.

syyteneuvottelua koskevaan ROL 1:10a:ään.³⁰⁶ Tunnustuksen peruutuksen jälkeen vastaajien lausumia käsiteltäisiin siten samoin kuin tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä eli osana vapaata todistusharkintaa (OK 17:5.3).

Sen sijaan syyttäjän mahdollisuudet peruuttaa tällä perusteella tekemänsä esitutkinnan rajoituspäätös ovat hiukan tulkinnanvaraisemmat. Toisaalta päätös olisi tässä tapauksessa tehty ETL 3:10.1:n ja ROL 1:8.2:n perusteella, ei ETL 3:10a:n perusteella. ETL 3:10.3:n mukaan esitutkinta voitaisiin aloittaa uudelleen tälläkin perusteella tehdyn rajoituspäätöksen jälkeen, jos siihen on perusteltuja syitä. Sen sijaan ETL 3:10a.4:n mukaan päätös saadaan peruuttaa vain, jos tunnustus peruutetaan taikka asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös tai sitoumus on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin. ETL 3:10a:ää on pidettävä erityissäännöksenä, ja toisaalta se on vastaajan kannalta edullisempi, koska se – näkemykseni mukaan – sitoo syyttäjän toimivallan tiukemmin vastaajan toimiin. Samoin tämä ETL 3:10a:n mukainen edellytys on yhdenmukainen sen suhteen, minkälaiset mahdollisuudet syyttäjällä on peruuttaa tällaisessa tilanteessa tekemänsä syyttämättäjäyttämispäätös (ROL 1:11.2). Myös valtakunnansyyttäjä on ohjeessaan katsonut, että kaikkia tunnustuksen perusteella tehtäviä esitutkinnan rajoittamispäätöksiä koskevat samat säännökset peruuttamismahdollisuudesta, vaikka VKS on muutoin erotellut ohjeessaan tunnustuksen perusteella tehtävät rajoituspäätökset.³⁰⁷ Samoin VKS on todennut, että ylipäättään näitä esitutkinnan rajoittamisen jälkeen ilmi tulleita seikkoja on tulkittava esitutkinnan rajoittamisen edellytysten (tässä siis tunnustuksen) kannalta.³⁰⁸ Tulkitsenkin asiaa samalla tavalla kuin VKS on ohjeessaan tulkinnut: tällaisen päätöksen peruuttamisen tulisi olla mahdollista vain ETL 3:10a.4:n mukaisten edellytysten täytyessä.

Asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden kannalta esitutkinnan rajoituspäätös rinnastuu syyttäjän tekemään syyttämättäjäyttämispäätökseen, joten asianomistaja voi tällaisen päätöksen tekemisen jälkeen käyttää halutessaan omaa syyteoikeuttaan.³⁰⁹

³⁰⁶ Ks. myös HE 58/2013 vp, s. 33.

³⁰⁷ VKS 2016:5:n ohjeessa esitutkinnan rajoittamisesta (kohta 1. Esitutkinnan rajoittamisen merkityksestä ja tavoitteista. 10 a § Esitutkinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella) on eroteltu nämä rajoituspäätökset siten, että kun kyseessä ei ole syyteneuvottelumenettely, sitä koskee ohjeen kohta II Harkinnanvarainen rajoittamispäätös, kohta 5. Sen sijaan varsinainen syyteneuvottelun yhteydessä tehtävä rajoituspäätös on kyseisessä jaottelussa kohdassa IV Rajoittaminen tunnustuksen perusteella.

³⁰⁸ VKS 2016:5, esitutkinnan rajoittaminen, kohta 7. Päätöksen peruuttaminen ja esitutkinnan uudelleen aloittaminen.

³⁰⁹ ROL 1:14 ja VKS 2016:5, esitutkinnan rajoittaminen, 5.2. Tärkeä yleinen etu. Toissijainen syyteoikeus.

3.3.3 Tunnustukseen perustuva esitutinnan rajoituspäätös, ns. tunnustamismenettely

Esitutkintaa voidaan rajoittaa tunnustuksen perusteella myös syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä. Esitutinnan aikaisen tunnustamismenettelyn etuna on se, että vähäisempiä tekoja voitaisiin jättää tutkimatta ja säästää siten niin poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuimenkin resursseja.³¹⁰ Tällöin sovellettavaksi tulee lähtökohtaisesti ETL 3:10a:n erityissäännös. Tällä perusteella tehtävä rajoituspäätös ei kytkeydy samalla tavoin syyttämättä jättämisen perusteisiin.³¹¹ VKS:n ohjeessa on todettu, että jos esitutkintaa rajoitetaan tunnustuksen perusteella, on ensisijaisesti sovellettava tätä ETL 3:10a:ää, sillä sitä on itsenäiset soveltamisperusteet sisältävänä pidettävä tunnustukseen perustuvaa esitutinnan rajoittamista koskevana erityissäännöksenä.³¹² Tällä perusteella tehtävän rajoituspäätöksen soveltamisala on kuitenkin selvästi rajatumpi kuin sellaisen edellä kuvatun tunnustusperusteella tehtävän rajoituspäätöksen, jota ei käytetä syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä.

ETL 3:10a.1

Jos esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi, jos hän katsoo sen perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä muut seikat, tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, että esitutkintaa ei toimiteta kaikista rikoksista tai että esitutkinta näiden osalta lopetetaan.

(...)

ETL 3:10a.5

Tämän pykälän nojalla esitutkintaa ei jätetä toimittamatta tai lopeteta eikä tehdä 2 momentissa tarkoitettua sitoumusta siltä osin kuin epäillystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta tai epäilty rikos on rikoslain 20 luvun 1, 3–5, 9, 14–16 tai 18 §:ssä tai 21 luvun 4, 5, 6 a tai 7–15 §:ssä tarkoitettu rikos taikka tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii esitutkinnan toimittamista.

Edellytykset vastaavat siten pitkälti ROL 1:10:ssä säädettyjä edellytyksiä sille, että syyttäjä voi ryhtyä toimenpiteisiin tuomioesityksen tekemiseksi ja asian käsittelemiseksi tunnustamisoikeudenkäynnissä. Esitutinnan rajoittamispäätöksen yleiset edellytykset ovat samat kuin syyteneuvottelumenettelyn aloittamisessa (soveltuvat rikosnimikkeet, asian laatu ym.).

³¹⁰ HE 58/2013 vp, s. 12–13.

³¹¹ VKS 2016:5, 4. esitutkinnan rajoittaminen. Esitutkinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella.

³¹² VKS 2016:5, 4. esitutkinnan rajoittaminen. Esitutkinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella.

Syyttäjä voi säännöksen nojalla tehdä tunnustukseen perustuen ensinnäkin ainoastaan esitutinnan rajoituspäätöksen, jolloin vastaajan tunnustama rikosasia ja mahdolliset muut syytekohtat käsiteltäisiin muuten tavanomaisessa rikosprosessissa. Vastaajan kannalta menettelyn etu olisi tällöin saada yksi osuus rajattua pois, ja valtion kannalta etuna olisi yksinkertaistaa tulevaa pääkäsitteilyä vastaajan tunnustaman menettelyn osalta. Käytännössä tältä osin säännös on päällekkäinen niiden tilanteiden kanssa, joissa esitutkintaa voidaan rajoittaa luvussa 3.3.2 tarkoitettu tavoin silloin kun kyseessä ei ole syyteneuvottelu. Tämä eroaa edellisestä vain siltä osin, että ETL 3:10a ei kytkeydy syyttämättäjättämisperusteisiin ja tämän säännöksen soveltamisedellytykset ovat tiukemmat.

Muut mahdollisuudet säännöksen soveltamiselle käyvät ilmi ETL 3:10a:n toisesta momentista, ja nämä muut mahdollisuudet liittyvät tiiviimmin syyteneuvottelumenettelyyn sekä ROL 1:10:n ja 1:10a:n säännöksiin. Muilta osin rajoituspäätöstä käytetään siten pääosin asioissa, joista tehdään sen jälkeen tuomioesitys.

ETL 3:10a.2:

Jos esitutkintaa rajoitetaan 1 momentin nojalla tunnustuksen perusteella, syyttäjä voi samalla tutkinnanjohtajan esityksestä sitoutua vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäillystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan. (...)

ja ETL 3:10a.3:

Jos asiassa menetellään 2 momentissa tarkoitetulla tavalla, voidaan järjestää syyttäjän ja rikoksesta epäillyn välinen neuvottelu sekä laatia tuomioesitys noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10:ssä ja 10 a:ssä säädetään.

Syyttäjä voi siten rajoituspäätöksen ohella sitoutua myös vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäillystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan ja jonka epäily on tunnustanut rajoituspäätöksen vastapainoksi. Tällöin siis esitutinnan rajoituspäätös tehdään toisesta rikoksesta, mutta päätöksen merkitys rangaistukseen olisi yhteisen rangaistuksen määrittämisestä koskevien säännösten takia niin pieni, että syyttäjä sitoutuu lisäksi vaatimaan rangaistusta tunnustetusta teosta lievennetyltä asteikolta.³¹³ Tällainen asia käsiteltäneen useimmiten ROL:n mukaisessa syyteneuvottelumenettelyssä ja tunnustamisoikeudenkäynnissä. Säännöksessä on kyllä käytetty muotoilua ”voidaan järjestää syyttäjän ja rikoksesta epäillyn välinen neuvottelu (...)”. Joskus neuvottelun järjestäminen voikin olla tarpeeton muodollisuus, joten mahdollinen on myös sellainen konstruktio, että syyttäjä tekee rajoituspäätöksen ja asia etenee tunnustetun ri-

³¹³ HE 58/2013 vp, s. 35.

koksen osalta tavanomaiseen rikosprosessiin, jossa syyttäjä kuitenkin sitoutuu vaatimaan rangaistusta RL 6:8a:n mukaiselta lievennetyltä rangaistusasteikolta.

Lisäksi säännöksessä määrätään myös tilanteista, joissa kyseessä on vain yksi rikos.

ETL 3:10a.2 jatkuu:

(...) Syyttäjä voi tehdä vastaavan sitoumuksen myös silloin, kun tutkittavana on yksi epäilty rikos, jonka selvittämistä rikoksesta epäilty on edistänyt tunnustamalla sen kokonaan tai olennaisilta osiltaan.

Tilanne, jossa tutkittavana on vain yksi rikosepäily, jonka epäilty tunnustaa olennaisilta osiltaan, johtaa siihen, että syyttäjä voi harkita tunnustukseen perustuvan rajoittamispäätöksen tekemistä siltä osin kuin vastaaja on kiistänyt rikoksen ja viedä tunnustetun tekokokonaisuuden ROL 1:10:n ja ROL 1:10a:n mukaiseen syyteneuvottelumenettelyyn ja sitoutua siinä vaatimaan lievempää rangaistusta vastaajalle. Jos kyseessä on vain yksi rikosepäily, jonka epäilty tunnustaa kokonaan, ei rajoituspäätösten tekeminen ole mahdollista, vaan asia siirtyy ROL 1:10:n ja ROL 1:10a:n mukaiseen syyteneuvottelumenettelyyn tuomioesityksen tekemistä varten ja syyttäjä sitoutuu sen yhteydessä vaatimaan lievempää rangaistusta. Säännöksen sanamuodon (ETL 3:10a.3) johdosta myös näissä tilanteissa on kuitenkin mahdollista, että asia käsitellään tavanomaisessa rikosprosessissa, jossa syyttäjä vain ilmoittaa sitoutuvansa lievennettyyn rangaistusasteikkoon.

Tältä osin on huomattava sen seikan merkitys, että rajoituspäätös tehdään nimenomaan tunnustuksen perusteella. Ensinnäkin tällaisen päätöksen peruuttamisen edellytykset (ETL 3:10a.4) eroavat muiden rajoituspäätöksen edellytyksistä. Tunnustamiseen perustunut esitutinnan rajoituspäätös kytkeytyy siten suoraan tunnustamiseen, ja se voidaan peruuttaa, mikäli tunnustus peruutetaan. Muiden rajoituspäätösten peruuttaminen sitä vastoin voi tällaisessa tilanteessa olla vaikeampaa.

Sen sijaan, vaikka vastaaja peruuttaisi tunnustuksensa, hänen esitutinnassa antamansa lausunnot eivät mene hyödyntämiskieltoon. Hyödyntämiskielto ei koske esitutinnassa annettuja lausumia, vaan ainoastaan ROL 1:10:ssä ja ROL 1:10a:ssä tarkoitettussa neuvottelussa ja ROL 5b luvun mukaisessa tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuja lausumia. Hallituksen esityksessä on nimenomaisesti todettu, että käytännössä hyödyntämiskielto koskee niitä lausumia, jotka on annettu ROL 1:10:n ja ROL 10a:n neuvottelujen aloittamisen jälkeen. Säännös ei esitöiden mukaan estäisi aiemmin esitutinnassa annettujen lausumien hyödyntämistä todisteena.³¹⁴

³¹⁴ HE 58/2013 vp, s. 28.

Syyttäjä 2 piti varsinaisen tunnustamismenettelyn ongelmana sitä, että epäilylle tulee luovuttaa koko siihenastinen tutkinnassa saatu aineisto. Epäilty voisi yrittää sovittaa omat vastauksensa sopimaan siihen näyttöön. Tästä syystä kuulustelu pitäisi joka tapauksessa järjestää ennen näytön antamista. Syyttäjä näki ongelmana myös sen, että esitutkintalain mukaisessa menettelyssä lausumat eivät mene hyödyntämiskieltoon, jos syyteneuvottelumenettely jostakin syystä kariutuu, joten epäillyn ikään kuin kannattaisi kuulusteluissa koko ajan kiistää, jotta päästäisiin siihen, että syyteneuvottelun edellytykset täyttyvät.

Voidaan siten myös kritisoida sitä, etteivät esitutkinnassa annetut lausumat mene hyödyntämiskieltoon vastaavasti kuin syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä annetut lausumat. Menettelyn tarkoitus on kuitenkin saada asiat käsiteltyä kustannustehokkaasti, joten avoin neuvottelumahdollisuus olisi tarpeen turvata jo esitutkintavaiheessa.

Merkittävin näitä säännöksiä koskeva ero lainsäädännössä on se, että toisin kuin tuomioesityksen tekemisen edellytyksiä koskevassa ROL 1:10:ssä, ETL 3:10a:ssä ei ole mainittu mitään asianomistajan suostumuksesta tai siitä, onko asianomistajalla vaatimuksia. VKS on ohjeessaan todennut, että asianomistajalla säilyisi toissijainen syyteoikeus, joten asianomistaja voisi tällaisenkin päätöksen jälkeen halutessaan käyttää omaa syyteoikeuttaan.³¹⁵ Pалаan tähän kysymykseen jäljempänä luvussa 3.4. Totean kuitenkin jo tässä, että näen perustellumpana, että jos rajoituspäätös tehdään osana tuomioesitystä, niin asianomistajalta tulisi tiedustella suostumusta vastaavasti kuin syyteneuvottelumenettelyssä. Tämä näkemys saa osaltaan tukea jo lain sanamuodosta³¹⁶, sillä ETL 3:10a.3:n mukaan tällaisessa tilanteessa tulee noudattaa sitä, mitä ROL 1:10:ssä ja ROL 1:10a:ssä on säädetty, ja tässä menettelyssä edellytetään asianomistajan suostumusta. Asia tulee nimittäin tulkintani mukaan pysyväksi rajoituspäätöksenkin osalta, eli tunnustuksen perusteella tehty rajoituspäätös saa oikeusvoiman yhdessä muun tuomioesityksen kanssa. Tällöin asianomistajalla ei olisi enää käytettävissään toissijaista syyteoikeutta, mutta menettelyn käyttäminen olisi mahdollista vain, mikäli asianomistaja siihen suostuu tai mikäli hänellä ei ole vaatimuksia. Sen sijaan, mikäli asia käsiteltäisiin tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä, jossa syyttäjä vain sitoutuisi vaatimaan rangaistusta lievennetyltä asteikolta, asianomistajan suostumusta ei tarvita eikä asianomistaja menetä toissijaista syyteoikeuttaan, koska tuomioesitystä ei laadittaisi eivätkä ROL 1:10:n ja ROL 1:10a:n mukaiset edellytykset tule siten sovellettaviksi (ETL 3:10a.3).

³¹⁵ VKS 2016:5, esitutinnan rajoittaminen, 5.2. Tärkeä yleinen etu. Toissijainen syyteoikeus.

³¹⁶ Käsitelien tulkintaoppeja laajemmin luvussa 3.4.1.

3.3.4 Tunnustukseen perustuva syyttämättäjättämispäätös silloin, kun asiassa järjestetään tunnustamisoikeudenkäynti

Tunnustukseen perustuvan syyttämättäjättämisen mahdollistava säännös eli viittaus ROL 1:8.2:iin on upotettu syyteneuvottelun edellytyksiä ja toteuttamista koskevaan säännökseen, ROL 1:10.3:iin. Säännöksen mukaan syyttäjä voi sitoutua jättämään syytteen nostamatta yhdestä tai useammasta rikoksesta ROL 1:8.2:n mukaisesti, mikäli syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä useita rikoksia ja tämä henkilö on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä. Syyte on kuitenkin ROL 1:8.2:n mukaan nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii.³¹⁷

Tässä tapauksessa kyse on siis tilanteesta, jossa tunnustusperusteinen syyttämättäjättämispäätös tehdään syyteneuvottelumenettelyn ja tuomioesityksen laatimisen yhteydessä ja asia käsitellään tunnustamisoikeudenkäynnissä tavanomaisen rikosoikeudenkäynnin sijaan. Tällä perusteella tehtävään syyttämättäjättämispäätökseen (ja osittain myös luvussa 3.3.3 kuvattuihin tunnustukseen perustuviin esitutinnan rajoittamispäätöksiin) liittyy monenlaisia kysymyksiä. Käsittelen niitä seuraavassa luvussa.

3.4 ONKO TUNNUSTUKSEN PERUSTEELLA TEHTY TOIMENPITEISTÄLUOPUMISPÄÄTÖS OSA TUOMIOESITYSTÄ

3.4.1 Mistä rikosnimikkeistä syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä

Voidaan kysyä, onko tunnustuksen perusteella tehty toimenpiteistäluopumispäätös osa tuomioesitystä vai ei. Toimenpiteistäluopumispäätöksiä on tulkittu Suomessa lähes yksinomaan tuomioesityksestä irrallaan, ja oikeastaan vain Linna on tuonut esiin sen, että syyttämättäjättämispäätökset voisivat olla osa tuomioesitystä.³¹⁸ Tästä tulkintaerosta seuraa monia jatkokysymyksiä niin säännöksen soveltamisalan kuin päätöksen pysyvyyden eli oikeusvoimankin³¹⁹ kannalta. Syyteneuvottelulainsäädäntö on muun muassa rajattu tietynlaisiin ri-

³¹⁷ Lain esitöissä esimerkkinä ROL 1:8.2:n käyttötilanteesta mainitaan tilanne, jossa tekijä on tunnustanut pääosan menettelystä ja tekokokonaisuuteen liittyy vanhempia tai hankalammin selvitettäviä osatekoja. Menettelyn tarkoitus tässä tilanteessa olisi toimia kannustimena mutta myös varmistaa prosessiekonomisten säästöjen tavoittaminen. Säännös mahdollistaisi syyttämättäjättämisen myös silloin kun varsinainen konkurrenssiperuste ei täyty. HE 58/2013 vp, s. 21.

³¹⁸ Linna 2015, s. 434.

³¹⁹ Tältä osin ks. luku 3.4.2.

koksiin ja syyteneuvottelumenettely edellyttää asianomistajan suostumusta, mutta tunnustuksen perusteella tehtävää syyttämättäjättämispäätöstä koskevasa ROL 1:8.2:ssa ei ole rajoituksia sen paremmin rikosnimikkeiden kuin asianomistajan suostumuksen osalta. Sen sijaan tunnustuksen perusteella tehtävää esitutinnan rajoittamispäätöstä (ETL 3:10a) koskevat samat rajoitukset rikosnimikkeiden osalta kuin syyteneuvottelumenettelyä, mutta asianomistajan suostumusta tämäkään päätös ei edellytä, ellei päätöstä tulkita tuomioesityksen osana.³²⁰

Käsittelen ensin kysymystä siitä, mistä rikosnimikkeistä tunnustuksen perusteella tehtävä syyttämättäjättämispäätös voidaan tehdä silloin kun kyse on asiakokonaisuudesta, joka on tarkoitus käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Valtakunnansyyttäjä on syyteneuvottelua koskevassa ohjeessaan tulkinnut, että syyttämättäjättämispäätös tunnustamisen perusteella voitaisiin tehdä myös sellaisista rikoksista, jotka eivät ROL 1:10:n tai ETL 3:10a:n mukaan sovellu syyteneuvottelumenettelyyn. Ohjeen mukaan ROL 1:8.2 on soveltamisalaltaan yleinen ja edellyttää ainoastaan tärkeän yleisen ja yksityisen edun huomioimista, joten toimenpiteistä voidaan luopua syyteneuvottelun yhteydessä myös esimerkiksi rikoslain 20 ja 21 luvussa tarkoitettujen tekojen osalta.³²¹ Myös Oikarainen on katsonut, että syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta sellaisista rikoksista, jotka eivät sovellu syyteneuvottelun käyttöalaan, kunhan syyteneuvotteluun jäävät rikokset tuohon käyttöalaan soveltuvat.³²² Samoin Rautio on todennut, että säännös on soveltamisalaltaan yleinen siinä mielessä, ettei mitään rikoksia ole suljettu syyttämättä jättämisen ulkopuolelle, toisin kuin esitutinnan rajoittamisessa ETL 3:10a:n mukaan.³²³

Olen kuitenkin säännöksen tulkinnasta eri mieltä kuin muut aihetta käsitelleet kirjoittajat. Mielestäni tältä osin on hahmotettava edellä korostamani ero sen suhteen, käytetäänkö tätä ROL 1:8.2:n mukaista syyttämättäjättämisperustetta asiassa, jossa järjestetään tunnustamisoikeudenkäynti, vai onko kyseessä syyteneuvottelumenettelystä irrallinen päätös. Silloin kun syyttämättäjättämispäätöstä käytetään osana tunnustamisoikeudenkäyntiin päätyvää kokonaisuutta, päätös on käsitykseni mukaan osa tuomioesitystä, jolloin myös syyttämättä jätettävän teon tulee tulkintani mukaan täyttää ROL 1:10:n 1 ja 2 momentin

³²⁰ Ks. näistä esitutinnan rajoituspäätöksistä luku 3.3.3. Tosin, kuten luvussa 2.5.2.1 on todettu, näissä säännöksissä on tätä kirjoitettaessa ero seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksen takia. Uudistuksen yhteydessä on päivitetty ainoastaan ETL:n mukainen säännös, mutta ROL 1:10 on luultavasti epähuomiossa jäänyt päivittämättä. Tämä ero on kuitenkin tekninen, eikä siitä ole syytä tehdä johtopäätöksiä soveltamisalojen eroavuudesta, sillä alkuperäiset säännökset vastasivat toisiaan soveltuviin rikosnimikkeiden osalta.

³²¹ VKS 2015:6 ohje, kohta 4 sekä VKS 2015:6 muistio, s. 13–15, Syyttämättäjättämispäätös osana menettelyä.

³²² Oikarainen 2017, s. 139.

³²³ Rautio 2021, s. 1364.

mukaiset edellytykset. Tunnustaminen kohdistuu tällöin ainoastaan mahdollisesti toiseen tekoon.

Pohdittavanani oleva kysymys tiivistyykin erityisesti ROL 1:10:n tulkintaan ja siihen, tulisiko syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tehdyn syyttämättäjättämispäätöksen olla osa tuomioesitystä, jolloin siihen soveltuisivat ROL 1:10:n edellytykset menettelyn käytölle.³²⁴ Tulkintakannanottoa muodostettaessa on syytä hakea suuntaviivoja lainopin tulkintaoppien avulla, joten lähestyn asiaa niiden kautta.

Rikosoikeudella voidaan sanoa olevan oma tulkintaoppinsa, sillä laillisuusperiaatteen takia tulkinta keskittyy rikosoikeudessa leimallisesti lakitekstiin.³²⁵ Frände huomauttaa, että vaikka laki on eksklusiivinen oikeuslähde, voidaan laintulkinnassa ottaa huomioon myös muita tekijöitä, kuten esityöt ja oikeuskäytäntö. Korkein oikeus ei voi luoda uusia vastuuta perustavia normeja, mutta on mahdollista, että KKO luo uusia vastuusta vapauttavia perusteita. Tämä johtuu siitä, että laillisuusperiaate pätee vain meneteltäessä epäillyn vahingoksi.³²⁶ Kiperimmät ongelmat eivät yleensä ratkea esitöiden tai oikeuskäytännön avulla. Rikosoikeuden restriktiivinen tulkintaoppi ilmenee parhaiten periaatepunninnan yhteydessä. Tämä tarkoittaa lyhyesti sanottuna sitä, että lakitekstin merkitys määritetään taustalla olevien periaatteiden avulla. Rikosoikeudessa on kuitenkin otettava huomioon analogiakielto, jonka mukaan lakiteksti on voitava ymmärtää ja tulkita normaalikielen tuntemuksen perusteella, jollei kyseessä ole jollekin termille vakiintunut juridis-tekninen kielenkäyttö.³²⁷

Prosessinormien tulkinnanvaraisuutta pyritään selvittämään aineellisoikeudellisten normien tavoin. Tulkinnassa hyödynnetään paitsi eri oikeuslähteistä saatavaa informaatiota myös erilaisia laintulkintatekniikoita ja niiden käyttöä ohjaavia tulkintametodeja.³²⁸ Virolainen ja Vuorenpää erottavat prosessioikeudellisen säännöstekstin merkityssisällöstä merkityksen ydinalueen sekä merkityksen epäselvän, heikon alueen. Epäselvälle alueelle sijoittuvat kaikki sellaiset tapaukset, joiden ei täydellä varmuudella voi katsoa kuuluvan normin ydinalueeseen.³²⁹

Tulkinnassa lähdetään liikkeelle säännöksen sanamuodosta ja ajatussisällöstä. Sanamuodon mukaista tulkintaa voidaan puoltaa ennustettavuutta ja yhdenmukaisuutta koskevilla argumenteilla.³³⁰ Tästä syystä arvioin asiaa ensimmäiseksi lain sanamuodon kannalta.

³²⁴ Jatkan tästä kysymyksestä oikeusvoiman kannalta luvussa 3.4.2.

³²⁵ Frände 2012, s. 46. Frände on arvioinut erityisesti yksittäisten rangaistussäännösten tulkintaa.

³²⁶ Frände 2012, s. 46.

³²⁷ Frände 2012, s. 50–51.

³²⁸ Virolainen – Vuorenpää 2021b, s. 101.

³²⁹ Virolainen – Vuorenpää 2021b, s. 101.

³³⁰ Virolainen – Vuorenpää 2021b, s. 101. Myös Virolainen – Martikainen 2010, s. 459–460. Vanhemmasta oikeuskirjallisuudesta ks. esim. Honkasalo 1965, s. 45–51.

ROL 1:10.1

Syyttäjä *voi* ryhtyä omasta tai asianosaisen aloitteesta *toimenpiteisiin tuomioesityksen tekemiseksi* ja sen käsittelemiseksi 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä, jos:

1) epäilystä rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta, ei kuitenkaan rikoslain (39/1889) 20 luvun 1, 4, 5, 6, 8 a ja 8 b §:ssä³³¹ tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7–15 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta; ja

2) hän katsoo asian käsittelyn 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, yhtäältä mainitussa oikeudenkäynnissä ja toisaalta syyteasiasta säädetyssä järjestyksessä käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä mahdolliset epäiltyyn rikokseen tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen kuuluvat osallisuuskysymykset (kursivointi tässä).

ROL 1:10.2:ssa puolestaan ovat edellytykset, joiden tulee täytyä, jotta tuomioesitys voidaan tehdä.

ROL 1:10.2

Tuomioesitys voidaan tehdä, kun:

1) asianomaisesta rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja tunnustaa epäillyn rikoksen ja suostuu asian käsittelyyn 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä;

2) syyttäjä ja rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja ovat yhtä mieltä syyksiluettavasta rikoksesta;

3) asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa, tai suostuu asian käsittelyyn 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä (kursivointi tässä).

Vasta kolmannessa momentissa (ROL 1:10.3) on tuotu esiin syyttämättäjättämispäätös.

ROL 1:10.3

Syyttäjä sitoutuu tuomioesityksessä vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti. Syyttäjä voi myös sitoutua jättämään syyteen nostamatta yhdestä tai useammasta epäillyistä rikoksista tämän luvun 8 §:n 2 momentin mukaisesti. (...) (kursivointi tässä).

ROL 1:8.2

(...) Jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettä ei nosteta kaikista epäillyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii.

³³¹ Ks. säännöksen käyttöalarajauksesta kuitenkin luvussa 2.5.2.1 mainittu.

ROL 1:10:n muotoilua (ks. edellä kursivoidut kohdat) voidaan käsitykseni mukaan tulkita niin, että syyttäjä tekee tässä tilanteessa päätöksensä osana tuomioesitystä. Koko menettelyyn ryhtyminen edellyttää ROL 1:10.1:n mukaan sitä, että epäilty rikos on säännöksessä mainitussa soveltamispiirissä 1 kohdan mukaisesti ja että asian käsittely tässä menettelyssä on perusteltua säännöksen 2 kohdassa esitetty huomioiden. ROL 1:10.1:n nojalla menettelyyn ei tule ryhtyä, mikäli syyteneuvottelumenettelyn yleiset edellytykset (kuten soveltuvat rikosnimikkeet) eivät täyty. Lisäksi tuomioesityksen laatimista koskevaa ROL 1:10:ää kronologisen järjestyksen mukaan luettaessa ROL 1:10.1:n ja ROL 1:10.2:n mukaisten edellytysten tulee täytyttyä ennen kuin sovelletaan kolmatta, syyttämättäjättämispäätökset mahdollistavaa momenttia.

Säännöksen sanamuoto ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, ja sanamuoto mahdollistaa muunkinlaiset tulkinnat. ROL 1:10.3:n mukaista virkettä syyttämättäjättämispäätöksistä voidaan nimittäin pitää yksinomaan informatiivisena mainintana. Edelleen voidaan kysyä, miksi ROL 1:8.2:iin ei ole säädetty poikkeusta siitä, ettei tunnustukseen perustuvaa syyttämättäjättämispäätöstä kuitenkaan voi tuomioesityksen laatimisen yhteydessä tehdä, mikäli edellytykset tuomioesityksen tekemiselle eivät täyty. Sanamuodon mukainen tulkinta ei siis yksin ratkaise kysymystä. Toisaalta Hirvonen on todennut, että lakitekstissä oleville ilmauksille ei tule antaa eri yhteyksissä eri merkityksiä ilman hyviä perusteita.³³² Tämä puoltaisi ajatusta, että yhteneväisen terminologian vuoksi syyteneuvottelun yhteydessä tehtävää tunnustukseen perustuvaa syyttämättäjättämispäätöstä tulisi sen soveltamisalan ja pysyvyyden osalta kohdella samalla tavalla kuin muita syyttämättäjättämisperusteita.

Lain sanamuoto jättääkin usein tilaa usealle ratkaisuvaihtoehdolle, sillä kirjoitettua lakia ei voi koskaan saada niin yksiselitteiseksi, että tulkintatapana riittäisi ainoastaan kielellinen tulkinta.³³³ Sanamuodon mukaista tulkintaa täydennetään usein systemaattisella tulkinnalla, jossa säännöksen oikea merkityssisältö pyritään määrittelemään säännöksen kontekstia arvioimalla. Laki-systemaattinen tulkintamenetelmä perustuu Virolaisen ja Vuorenpään mukaan ajatukseen siitä, että oikeussäännökset on nähtävä osana kyseisen oikeusalan muodostamaa kokonaisuutta. Systemaattisessa tulkinnassa otetaan huomioon muut oikeusnormit, oikeudenalan yleiset opit, lainopin teoriat, oikeusjärjestyksen systematiikka ja logiikka sekä oikeusjärjestys kokonaisuudessaan.³³⁴ Pölönen on huomauttanut, että prosessuaalisen normin tulkinnan tulee lähteä ensisijaisesti prosessioikeudellisesta kontekstista, jonka keskeisenä osana tulee ottaa huomioon myös menettelyn oikeudenmukaisuusaspektit. Prosessuaalisen

³³² Hirvonen 2011, s. 39.

³³³ Virolainen – Martikainen 2010, s. 460–461.

³³⁴ Hirvonen 2011, s. 39.

oikeudenmukaisuuden vaatimuksen täyttymisessä ei voida ainakaan yksinomaan tukeutua lainsäätäjän tahdon tai tarkoituksen määrittelyyn.³³⁵

Systemaattinen tulkinta ottaa siten huomioon säännöksen koko rikosprosessioikeudellisen ympäristön. Syyttämättäjättämispäätöksiä on kohdeltu rikosprosessioikeudessa vakiintuneesti yhteneväisesti riippumatta siitä, millä perusteella päätös on tehty. Tästä syystä olisi jossakin määrin ristiriitaista kohdella tunnustuksen perusteella tehtyjä toimenpiteistäluopumispäätöksiä eri tavoin sen mukaan, onko asia käsitelty syyteneuvottelumenettelyssä ja tunnustamisoikeudenkäynnissä vai tavanomaisessa rikosprosessissa. Toisaalta asia ei ole systemaattisenkaan tulkinnan kannalta niin yksiselitteinen, sillä kuten Pölönen on huomauttanut, menettelyn oikeudenmukaisuusaspektien merkitys on suuri prosessioikeudessa. Harkittavaksi tulee siis myös, mikä prosessioikeudellisessa kontekstissa on tältä osin oikeudenmukainen ratkaisu. Myös Virolainen ja Vuorenpää huomauttavat, että jos lain sanamuotoon tai lakisystematiikkaan perustuva tulkinta tuntuu liian formalistiselta tai näyttää johtavan epätyytyväiseen tulokseen, on kysymyksen ratkaisemiseen mahdollista käyttää muitakin tulkintametodeja.³³⁶

Pyrinkin seuraavaksi osoittamaan, että mikäli säännöksiä tulkitaan niin, että syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tehtävä syyttämättäjättämispäätös ei edellytä ROL 1:10.1:n ja ROL 1:10.2:n mukaisten edellytysten täyttymistä, se voi johtaa käytännössä ongelmallisiin tilanteisiin. Havainnollistan asiaa esimerkeillä, joista tässä ensimmäinen:

X:n epäillään syyllistyneen törkeään veropetokseen ja törkeään rahanpesuun vuosina 2015–2017. Lisäksi X:n epäillään myös syyllistyneen lievään pahoinpitelyyn pahoinpitelemällä aviopuolisoaan Y:tä vuonna 2017. Y:n kertomuksen luotettavuutta tukevat lääkärintlausunto sekä naapuri Z:n kertomus tappelun äänistä. X on ilmoittanut halukkuutensa syyteneuvotteluun ja ilmoittanut tunnustavansa epäillyt talousrikokset, mutta jyrkästi kiistänyt väitetyn lievän pahoinpitelyn. X suostuu syyteneuvottelumenettelyyn sillä ehdolla, että lievästä pahoinpitelystä tehdään syyttämättäjättämispäätös. Y:llä ei ole vaatimuksia asiassa.

Lievä pahoinpitely kuuluu niihin rikoksiin, jotka on suoraan rajattu syyteneuvottelun käyttöalan ulkopuolelle niin ROL 1:10.1:n kuin ETL 3:10a:nkin mukaan.³³⁷ Rikoksista epäillyt voivat arvottaa rikosten moraalista paheksuttavuutta

³³⁵ Pölönen 2003, s. 219.

³³⁶ Virolainen – Vuorenpää 2021b, s. 102. Ks. myös Honkasalo 1965, s. 47 ja oikeudellisen ajattelun empiristisistä suuntauksista ym. Aarnio 1975, s. 37 ss.

³³⁷ Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset on lain esitöiden mukaan rajattu menettelyn ulkopuolelle, koska ne kohdistuvat erittäin herkkiin oikeushyviin ja näissä rikoksissa yleinen etu ja yksityinen etu puoltavat asian tutkimista ja käsittelyä tavanomaisessa järjestyksessä sekä rangaistuksen tuomitsemista normaaliasteikolla (HE 58/2013 vp, s. 14).

omasta perspektiivistään myös säännösten enimmäisrangaistuksista poikkeavasti ja kokea, että heidän on helpompi tunnustaa esimerkiksi juuri talousrikos kuin puolisoon kohdistunut pahoinpitely, vaikka rikosepäilyn vaikutus tuomittavaan rangaistukseen olisi vähäinen tai olematon.³³⁸ Tällaisesta pahoinpitelyrikoksesta saatavan tuomion saatetaan pelätä vaikuttavan enemmän työ- tai ihmissuhteisiin ja joskus jopa lapsen huoltajuusasioihin. Asianomistajan edun kannalta olisi kyseenalaista, jos syyttäjä tekisi pahoinpitelystä syyttämättäjättämispäätöksen, jotta epäillyn tekemäksi epäiltyjä muita rikoksia voitaisiin käsitellä syyteneuvottelussa.³³⁹ Toki joissakin tilanteissa syyttämättäjättämispäätös voitaisiin tällaisessa tilanteessa tehdä myös jollakin muulla perusteella.³⁴⁰ Tällainen syyttämättäjättämispäätös edellyttäisi joka tapauksessa sitä, ettei yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista, ja tämä edellytys saattaisi hyvinkin johtaa siihen lopputulokseen, että syyttäjä ei suostuisi tekemään asiasta syyttämättäjättämispäätöstä. Syyttäjien kannat siihen, edellyttääkö yksityinen tai yleinen etu syytteen nostamista lievästä pahoinpitelystä asiassa, jossa asianomistajalla ei ole vaatimuksia eikä rikosepäilyllä olisi vaikutusta tuomittavaan rangaistukseen, voivat kuitenkin vaihdella. Kuitenkin jos tulkitaan, että syyttämättäjättämispäätös on osa tuomioesitystä ja sitä koskevat yhteneväiset edellytykset, asia ratkeaa jo sillä, että pahoinpitelyrikokset eivät kuulu syyteneuvottelumenettelyn käyttöalaan.

Asiaa voidaan pohtia siltäkin kannalta, että jos syyttämättäjättämispäätöstä ei tulkita osana tuomioesitystä, ei asianomistajan suostumusta tarvittaisi syyttämättäjättämispäätöksen tekemiseen silloinkaan, kun syyttämättäjättämispäätös tehdään ainoan asianomistajaa koskevan rikosepäilyn osalta ja

³³⁸ Ks. laajemmin parisuhdeväkivallasta Niemi-Kiesiläinen 2004.

³³⁹ Myös Tapani ja Tolvanen ovat esittäneet huolensa siitä, että tärkeän yksityisen edun käsitettä voidaan asianomistajan kustannuksella venyttää syyteneuvottelun mahdollistamiseksi suomalaiseen oikeuslaitokseen kohdistuvien taloudellisten paineiden johdosta (Tapani – Tolvanen 2015, s. 234).

³⁴⁰ Epäilty teko voitaisiin jättää syyttämättä esimerkiksi jos osapuolet ovat saavuttaneet sovinnon. Kyseessä on virallisen syytteen alainen rikos (RL 21:7 ja ROL 21:16), joten sillä, vaatiiko asianomistaja rangaistusta, ei ole vaikutusta syyttäjän syyteoikeuteen, mutta käytännössä asianomistajan halukkuus tai haluttomuus vaatia rangaistusta saattaa vaikuttaa siihen, haluaako asianomistaja todistaa asiassa (arvio perustuu kirjoittajan omaan käytännön kokemukseen). Näin myös esimerkiksi ratkaisussa KKO 2021:73, jossa korkein oikeus katsoi, että lääkärinlausunnon esitietoihin kirjoitettua asianomistajan kertomusta sai hyödyntää näyttönä, vaikka asianomistaja kieltäytyi todistamasta asiassa. Käytännössä asianomistajan rangaistusvaatimuksen puuttuminen voi tarkoittaa sitä, että asianomistaja kieltäytyy oikeudessa todistamasta, mikä puolestaan heikentää syyttäjän käytössä olevaa näyttöä. Jos asianomistajalla ei ole vaatimuksia, häntä kohdellaan oikeudenkäymiskaaren mukaan kuin todistajaa, vaikka häneltä ei oteta vakuutusta. Asianosaisen aviopuolisolla on oikeus kieltäytyä todistamasta, ja todistajana kuultavan asianomistajan vaitiolo-oikeus voidaan murtaa ainoastaan mikäli on syytä epäillä, ettei kyseinen henkilö ole itse päättänyt vaitiolo-oikeutensa käyttämisestä. (OK 17:17, OK 17:18 ja OK 17:29.) Joka tapauksessa, mikäli syyttäjä päättäisi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen jollakin muulla ROL 1:8.1:ssä mainitulla perusteella, tulisi tällöinkin huolellisesti arvioida tapauksen olosuhteita, jotta voitaisiin ottaa kantaa siihen, edellyttääkö tärkeä yksityinen tai yleinen etu kuitenkin syytteen nostamista.

syöttämättäjäättämispäätös on vastaajan ehto menettelyyn suostumiselle. Rautio on todennut, että päätös esitutinnan rajoittamisesta tai syöttämättä jäättämisestä ei vaadi asianomistajan suostumusta. Rautio huomauttaa kuitenkin, että asianomistajan asemaa turvaa se, että syöttäjän on harkittava, vaatiiko yksityinen etu esitutinnan toimittamista tai syytteen nostamista. Lisäksi asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus asiassa.³⁴¹

VKS on todennut syöttämättäjäättämispäätöksiä koskevassa ohjeessaan VKS 2016:6, että asianomistajan tärkeä yksityinen etu liittyy asianomistajan taloudellisiin intresseihin, lähinnä epäillyllä rikoksella aiheutetun vahingon korvaamiseen taikka hallinta- tai käyttöoikeuksiin.³⁴² Asianomistajan yksityinen etu liittyy siten vahvasti taloudellisiin intresseihin eikä ajankohtaistuisi esimerkiksi edellä kuvatun lievän pahoinpitelyn osalta. Sen sijaan yleinen etu viittaa VKS:n ohjeen mukaan yleisemmin oikeustajuntaan, järjestelmän legitimoimisyyteen ja yleisestävyyteen. Yleinen etu saattaa vaatia syytteen nostamista, jos syöttämättä jäättäminen olisi rikoksen vakavuuden vuoksi ristiriidassa yleisen oikeustajunnan vaatimusten kanssa. Lisäksi VKS toteaa, että myös luottamus järjestelmän toiminnan yhdenvertaisuutta kohtaan saattaa edellyttää seuraamuskysymyksen käsittelyä tuomioistuimessa.³⁴³ Yleinen etu voisi siis tulla harkittavaksi myös lievän pahoinpitelyn osalta, etenkin jos kyseessä on lähisuhdeväkivalta.

ROL 1:10:n mukainen syyteneuvottelumenettely sen sijaan edellyttää asianomistajan suostumusta taikka sitä, että asianomistajalla ei ole vaatimuksia asiassa. Tältäkin osin asiaa siis tulkitaan eri tavalla sen mukaan, onko syöttämättäjäättämispäätös osa tuomioesitystä vai siitä irrallinen päätös, vaikka rikosnimikkeet itsessään olisivat syyteneuvottelumenettelyyn sopivia. Havainnollistan asiaa jälleen esimerkillä:

X:n epäillään syyllistyneen törkeään veropetokseen ja törkeään kirjanpitorikokseen vuosina 2015–2017. Lisäksi X:n epäillään myös syyllistyneen varkauteen 2017 anastamalla entisen puolisonsa Y:n omaisuutta, nimittäin koiran. X on ilmoittanut halukkuutensa syyteneuvotteluun ja ilmoittanut tunnustavansa törkeään veropetoksen ja törkeään kirjanpitorikoksen, mutta jyrkästi kiistänyt väitetyn koiravarkauden. X:n ehto syyteneuvotteluun suostumiselle on, että syöttäjä tekee syöttämättäjäättämispäätöksen väitetyn varkauden osalta. Y vaatii X:lle rangaistusta ja koiran palauttamista sekä korvausta henkisestä kärsimyksestä. Y on Kennelliiton omistajarekisterin mukainen koiran omistaja, ja varkaudelle on todistaja, Y:n sisko.

Asianmukaiseksi ei voitane ajatella tilannetta, jossa syöttäjä poistaisi talousrikosten tunnustamisen perusteella kyseisen – mahdollisesti ja todennäköises-

³⁴¹ Rautio 2021, s. 1364.

³⁴² VKS 2016:6, ohje syöttämättäjäättämispäätöksistä.

³⁴³ VKS 2016:6, ohje syöttämättäjäättämispäätöksistä.

ti syyteneuvottelua vastustavan – tahon asianomistaja-aseman jo ennakolta tekemällä syyttämättäjättämispäätöksen tätä tahoja koskevan asian osalta. Paras vaihtoehto tällaisessa tilanteessa olisi luonnollisesti erottaa väitettyä varkautta koskeva asia talousrikoksista irralliseksi asiaksi ja tehdä ratkaisut sen osalta itsenäisinä, mutta tässä esimerkissä vastaajan neuvotteluhaluukkuus riippuu siitä, saako hän vältettyä riittaisen oikeudenkäynnin entisen puolisonsa kanssa. Esimerkin mukaisesta tapahtumainkuvauksesta on pääteltävissä, että taustalla mahdollisesti on entisten aviopuolisoiden välinen riita heidän yhteisenä pidetyn omaisuutensa omistussuhteista avioeron jälkeen. Eronneiden puolisoitten välillä avio-oikeuden alaisen omaisuuden omistussuhteet voivat olla epäselviä, ja eron jälkeen tällaiset epäselvyydet ovat omiaan aiheuttamaan riitoja. Kyseessä voi kuitenkin olla myös niin sanotusti aito varkaus. Jos kyseessä olisi selvästi siviilioikeudellinen asia, syyttäjä voisi mahdollisesti tehdä syyttämättäjättämispäätöksen sillä perusteella, että kyseessä ei ole rikos vaan pikemminkin siviilioikeudellinen riita-asia entisten puolisoitten välillä, mutta jos asianomistajalla on näyttöä omistusoikeutensa tueksi sekä näyttöä siitä, että puoliso on luvatta ottanut koiran, ei tällaistaakaan päätöstä voitane ongelmitta tehdä.

Jos syyttäjä sen sijaan suostuisi vastaajan ehtoon, olisi syyttämättäjättämispäätös tällaisessa tilanteessa mielestäni luonteeltaan osa tuomioesitystä, mikä tulkintani mukaan tarkoittaisi myös sitä, että asianomistajan tulisi antaa suostumuksensa syyttämättäjättämispäätökselle. Tällaista suostumusta asianomistaja tuskin antaisi, mutta parhaimmassa tapauksessa neuvotteluyhteys voisi edistää sovinnollisen ratkaisun löytymistä koiran omistajuuteen, jolloin asia ratkeaisi kaikkien osapuolten edun kannalta paremmin.

Sen sijaan, jos syyttämättäjättämispäätös olisi tuomioesityksestä irrallinen päätös, estäisikö asianomistajan yksityinen etu tai yleinen etu syyttämättäjättämispäätöksen tekemisen? Ei välttämättä. Koiran taloudellinen arvo ei useinkaan ole suuri, ja asialla ei ole laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Kuitenkin, mikäli syyttäjä tekisi koiravarkaudesta syyttämättäjättämispäätöksen talousrikosten tunnustamisen perusteella ilman asianomistajan suostumusta, olisi melko todennäköistä, että asianomistaja joko kantelisi syyttäjän ratkaisusta tai käyttäisi itse toissijaista syyteoikeuttaan.³⁴⁴ Ennen kaikkea tämä tuntuisi kuitenkin kohtuuttomalta asianomistajan kannalta; hän ei ole voinut mitenkään vaikuttaa siihen, mitä muita rikoksia vastaaja on tehnyt ja milloin ne ovat tulleet käsiteltäviksi.

Edellä kuvatun mukaisesti lakisystematiikkaan perustuvan tulkinnan ongelmallisuuden takia onkin arvioitava asiaa vielä muitakin tulkintametoja hyödyntämällä – etenkin koska lain sanamuodon mukainen tulkinta ei johda edellä kuvatuin tavoin yksiselitteiseen lopputulokseen.

³⁴⁴ Tämä puolestaan aiheuttaisi päätöksen pysyvyyteen liittyvien kysymysten aktualisoitumisen, ks. luku 3.4.2.

Oikeusnormin merkityssisältöä voidaan yrittää selvittää myös etsimällä lain-säättäjän tarkoitusta. Tätä tulkintametodia kutsutaan subjektiiviseksi tai historialliseksi tulkinnaksi.³⁴⁵ Historiallisessa tulkinnassa apua tulkintaongelmiin voidaan siis hakea myös lain esitöistä. Esitöissä asiaa ei ole suoraan arvioitu, mutta hallituksen esityksessä on tuotu esiin, että ROL 1:8.2:n mukaisen säännöksen tarkoitus on ollut, että säännöstä sovellettaisiin yhteneväisesti sellaisten tilanteiden kanssa, joissa esitutkintaa voidaan tunnustuksen perusteella rajoittaa ETL 3:10a:n nojalla.³⁴⁶ Esitutinnan yhteydessä tehtävän rajoituspäätöksen yleiset edellytykset puolestaan ovat ETL 3:10a:n mukaan vastaavat kuin ROL 1:10.1:ssä.³⁴⁷

Lain esitöissä on myös korostettu tarkoituksena olevan, että arvioinnissa otetaan huomioon tekokokonaisuus. Esitöiden mukaan syyttäjä voisi jättää syyttämättä epäilystä rikoksesta, mikäli syyttämättäjättämistä voitaisiin pitää perusteltuna tekokokonaisuuden kannalta. Tämä mahdollistaisi esitöiden mukaan myös muiden kuin sellaisten rikosten syyttämättäjättämisen, jotka saattaisivat jäädä syyttämättä jo ROL 1:8.1:n 2 kohdan niin sanotulla konkurrenssiperusteella. Lisäksi esitöissä on todettu esimerkkinä, että syyttäjä voisi myös rajata syytteen ulkopuolelle yhtenä rikoksena arvioitavaan tekokokonaisuuteen liittyviä esimerkiksi vanhimpia tai hankalimmin selvitettäviä osatekoja, mikäli rikoksesta epäilty tunnustaisi pääosan menettelystä.³⁴⁸ Tekokokonaisuus terminä ei ole yksiselitteinen. Tekokokonaisuuksien arvioinnissa olen päättänyt erottamaan toisistaan niin sanotun vastaajan tekokokonaisuuden (kaikki samaan vastaajaan kohdistuvat ja käsiteltävänä olevat teot) sekä niin sanotun asiallisen tekokokonaisuuden (kaikki samaan asiayhteyteen liittyvät teot). Muu lain esitöissä mainittu huomioon ottaen tulkitsen, että tarkoituksena on ollut nimenomaan kohdistaa syyttämättäjättämispäätökset erityisesti kyseisen vastaajan samaan asiayhteyteen kuuluviin tekoihin.

Käytännössä tarkoituksenmukaisin tilanne tunnustusperusteisen syyttämättäjättämispäätöksen tekemiselle syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä lieneekin sellainen, jossa useat rikokset ovat kohdistuneet samaan asianomistajatahoon, joka antaa suostumuksensa menettelylle kokonaisuudessaan – tällöin menettelyyn sisältyvät syyttämättäjättämispäätökset niin osasta nimikkeistä kuin syyteneuvottelumenettelyn lopuistakin nimikkeistä. Samaan tekokokonaisuuteen kuuluminen ei kuitenkaan ole itsenäinen edellytys säännöksen soveltamiselle. Menettely on mahdollista myös silloin kun asianomistajia on useita.

³⁴⁵ Virolainen – Vuorenperä 2021b, s. 102.

³⁴⁶ HE 58/2013 vp, s. 21, jonka mukaan ”ehdotettu säännös olisi johdonmukainen seuraus sille, että vastaavassa tilanteessa esitutkintaa voitaisiin jäljempänä käsiteltävän esitutkintalain 3 luvun 10 a §:n nojalla rajoittaa”. ETL 3:10a:ssä mainitut edellytykset ovat yhteneväiset ROL 1:10:n edellytysten kanssa. Asianomistajan suostumusta menettelyyn sen sijaan ei vaadita ETL 3:10a:ssä, toisin kuin ROL 1:10.2:ssä.

³⁴⁷ HE 58/2013 vp, s. 36.

³⁴⁸ HE 58/2013 vp, s. 21.

Edellä esittämäni esimerkit parisuhdeväkivaltatapauksesta ja koiravarkaudesta ovat kuvitteellisia eivätkä luultavasti kovin todennäköisiä, mutta niiden tarkoitus on osoittaa, miten ongelmallisia tilanteita voi tulla, mikäli syyteneuvottelun yhteydessä voisi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen sellaisesta asiasta, jota varsinaisessa syyteneuvottelussa ei voisi käsitellä. Nykyinen VKS:n ohjeistus siitä, että syyttämättäjättämispäätöksen voi syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tehdä esimerkiksi RL 21 luvussa tarkoitetuista henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista, johtaa juuri tällaisiin tilanteisiin, sillä nämä rikokset eivät luultavasti juuri koskaan kuulu samaan tekokokonaisuuteen syyteneuvotteluun kuuluvien tekojen kanssa. On vaikea kuvitella sellaista tekoa, joka kuuluisi samaan tekokokonaisuuteen syyteneuvottelumenettelyssä käsiteltävien asioiden osalta mutta ei kuitenkaan täyttäisi menettelyn edellytyksiä rikosnimikkeen osalta.

Mielestäni esitöiden perusteella on siten tulkittavissa, että lainsäätäjän tarkoituksena on ollut, että ROL 1:8.2:ia ja ETL 3:10a:ää tulkittaisiin yhteneväisesti, jolloin myöskään tunnustuksen perusteella tehtävää syyttämättäjättämispäätöstä ei tulisi syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tehdä sellaisista rikosnimikkeistä, jotka eivät tunnustamisoikeudenkäyntiin sovellu. Tätä näkemystä puoltaa nähdäkseni se, että muunlaiseen ratkaisuun liittyy huomattavia ongelmia muun muassa asianomistajan oikeusturvan kannalta.

Kannanottoni ilmentää siis lopulta myös tavoitteellista (teleologista) tulkintaa. Tavoitteellisen tulkintametodin mukaan lakia on tulkittava sen mukaan, mitä tulkinnanvaraisella säännöksellä on ollut tarkoitus edistää.³⁴⁹ Virolainen ja Vuoren­pää kuvaavat, että tavoitteellisessa tulkintametodissa ei kiinnitetä huomiota yksinomaan lainsäätäjän historiallisen tarkoituksen selvittämiseen, vaan lain objektiivinen tavoite pyritään määrittelemään erilaisten juridisten auktoriteetti- ja asia-argumenttien avulla.³⁵⁰ Tavoitteellisen mallin ongelmat liittyvät erityisesti siihen, että viimekätisen tavoitteen selvittäminen voi olla hankalaa.³⁵¹ Prosessilain tulkinnassa onkin käytettävä kaikkia tavanomaisia laintulkintameto­deja, mutta tavoitteellisilla argumenteilla on Virolaisen ja Vuoren­pään mukaan nykyisin aikaisempaa suurempi merkitys nimenomaan prosessilain tulkinnassa.³⁵² Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja EU-tuomioistuimessa teleologinen laintulkintamethodi on vallitseva tulkintatapa.³⁵³ Määttä kuitenkin huomauttaa, että tavoitteellinen laintulkinta ja teleologinen laintulkinta on erotettava toisistaan. Hän toteaa, että tavoitteellinen laintulkinta kotimaisessa oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on eri asia kuin teleologinen laintulkinta EU-oikeudessa.³⁵⁴

³⁴⁹ Virolainen – Vuoren­pää 2021b, s. 102. Hirvonen 2011, s. 40.

³⁵⁰ Virolainen – Vuoren­pää 2021b, s. 102.

³⁵¹ Virolainen – Vuoren­pää 2021b, s. 102.

³⁵² Virolainen – Vuoren­pää 2021b, s. 103.

³⁵³ Virolainen – Vuoren­pää 2021b, s. 103.

³⁵⁴ Määttä 2011, s. 221.

Lisäksi tässä kysymyksessä on huomioitava myös uusiin tulkintametodi: perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta.³⁵⁵ Pölönen kuvaa, että tyypillisesti kyse voi olla esimerkiksi siitä, että tietyn perusoikeusongelman noustessa esille harkinnanvaraisessa tilanteessa kysymyksen ratkaisuaargumentit painottuvat tavalla, jolla perusoikeusproblematiikkaan voidaan kiinnittää asianmukaista huomiota.³⁵⁶ Virolainen ja Vuorenää huomauttavat, että tuomioistuimet pyrkivät nykyään välttämään tarpeettoman muodollista ja lain sanamuotoon tiukasti nojautuvaa prosessuaalisten säännösten tulkintaa ja siitä aiheutuvia oikeudenmenetyksiä.³⁵⁷ Perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta tukee edellä esittämieni esimerkkien perusteella nähdäkseni selvästi myös kantani mukaista tulkintaa siitä, että tunnustuksen perusteella tehtävää syyttämättäjäättämispäätöstä ei tulisi tehdä sellaisessa rikosasiassa, joka ei yleisten edellytystensä puolesta syyteneuvottelumenettelyyn soveltuisi. Vielä konkreettisemmin perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta tulee esille arvioitaessa sitä, mikä on tunnustuksen perusteella tehdyn toimenpiteistäluopumispäätöksen pysyvyys. Päätöksen pysyvyyteen liittyvät kysymykset ovat monelta osin kääntöpuoli sille, minkälaista hyväksyntää syyttämättäjäättämispäätös on asianomistajalta edellyttänyt.

3.4.2 Mikä on tunnustuksen perusteella tehdyn toimenpiteistäluopumispäätöksen pysyvyys asiassa, joka käsitellään tunnustamisoikeudenkäynnissä

Tunnustukseen perustuvaan ja syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tehtyyn syyttämättäjäättämispäätökseen tai esitutinnan rajoituspäätökseen liittyy monimutkainen kysymys oikeusvoiman osalta. Oikeusvoima (*res judicata*) tarkoittaa, että lainvoimainen tuomio on sitova myös suhteessa uusiin oikeudenkäynteihin.³⁵⁸ Negatiivisen oikeusvoiman takia lopullisella tuomiolla ratkaistua asiaa ei voida ottaa uudelleen tutkittavaksi.³⁵⁹ Asia on jätettävä tutkimatta viran puolesta, koska asian käsittelyn ehdoton prosessinedellytys puuttuu (*ne bis in idem*, ei kahdesti samassa asiassa³⁶⁰).³⁶¹ Helenius on erotellut *res judicata* -vaiikutusta ja *ne bis in idem* -kieltoa todeten, että *res judicata* on pikemminkin

³⁵⁵ Virolainen – Vuorenää 2021b, s. 104.

³⁵⁶ Pölönen 2003, s. 77–78.

³⁵⁷ Virolainen – Vuorenää 2021b, s. 104. Kirjoittajat viittaavat näkemyksensä tueksi esimerkiksi ratkaisuihin KKO 1992:64, KKO 1994:60, KKO 1995:95 ja KKO 1999:84.

³⁵⁸ Helenius 2021, s. 778. Ks. myös Jokela 2018, s. 781.

³⁵⁹ Positiivinen oikeusvoima sen sijaan tarkoittaa, että lopullinen tuomio on asetettava mahdollisten uusienkin ratkaisujen lähtökohdaksi, sillä se on sitova suhteessa uusiin oikeudenkäynteihin. Helenius 2021, s. 778 ja Jokela 2018, s. 783.

³⁶⁰ Kielto on määrätty ihmisoikeussopimuksissa. EIS 7 lisäpöytäkirja 4 artikla, KP-sopimus 14 artiklan 7 kohta ja Euroopan unionin perusoikeuskirja 50 artikla.

³⁶¹ Jokela 2018, s. 782.

prosessuaalinen periaate, kun taas kun *ne bis in idem* on ennen kaikkea kansainvälinen perusoikeus.³⁶²

Res judicata -vaikutus liittyy ennen kaikkea tuomioihin. Jokela on huomauttanut, että tuomioiden veroisina pidetään tältä kannalta kuitenkin myös muita oikeudenkäynnin aikana tai pääasian yhteydessä annettuja lopullisia ratkaisuja. Samoin muun muassa syyttäjän antamat rangaistus- ja rikesakkomääräykset saavat lainvoiman ja oikeusvoiman, jollei niistä valiteta. Sen sijaan esimerkiksi päätös, jolla rangaistusmääräys on jätetty antamatta, ei saa oikeusvoimaa, sillä syyttäjällä on laissa säädetyt edellytykset ottaa asia uudelleen harkittavaksi.³⁶³ Helenius on korostanut, että *ne bis in idem* -kieltoa rikotaan myös silloin jos henkilöä syytetään kahdesti samasta asiasta, vaikka molemmat syytteet hylättäisiin. Säännön tarkoituksena on turvata se, että henkilö, jota on kerran syytetty tietystä teosta, ei joudu uudestaan syytteeseen samasta teosta.³⁶⁴

Syyttämättäjättämispäätökset eivät saa oikeusvoimaa. Päätöksen tehneen syyttäjän mahdollisuudet peruuttaa ratkaisunsa ovat melko rajoitetut, mutta ylempi syyttäjä voi kuitenkin aina ottaa ROL 1:11.3:n nojalla tutkittavakseen alemman syyttäjän tekemän syyttämättäjättämispäätöksen.³⁶⁵

EIT on antanut jo vuonna 2005 Suomea koskevan ratkaisun Sundqvist v. Suomi, jossa syyttäjä oli tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen mutta valtakunnansyyttäjä otti asian uudelleen käsiteltäväksi. EIT katsoi, että *ne bis in idem* -kielto ei estänyt asian käsittelemistä uudelleen, koska kansallisen lainsäädännön mukaan tällainen syyttämättäjättämispäätös ei ollut lopullinen siinä mielessä, että se olisi saanut oikeusvoiman.³⁶⁶

Oikeusvoiman syntymisen kannalta merkitystä ei kuitenkaan ole sillä, onko päätöksen laatinut syyttäjä vai onko kyseessä tuomioistuimen tuomio. EIT on Mihalache v. Romania -ratkaisussa todennut, että oikeusvoiman kannalta merkitystä ei ole sillä, onko päätöksen laatinut tuomioistuin vai muu toimivaltainen viranomainen.³⁶⁷ Muunkin toimivaltaisen viranomaisen kuin tuomioistuimen tekemät päätökset voivat siten saada aikaan *ne bis in idem* -kiellon mukaisen esteen käsitellä asiaa uudelleen. Myös Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) on päätenyt samanlaiseen tulkintaan yhdistetyssä ratkaisussa Gözütok & Brügge. Unionin tuomioistuin on todennut, että merkitystä oikeusvoiman kannalta ei ole sillä, onko tuomioistuin hyväksynyt syyttäjän tekemän toimenpiteistäluopumispäätöksen tilanteessa, jossa syyttämättäjättämispäätös

³⁶² Helenius 2021, s. 778–779.

³⁶³ Jokela 2018, s. 783.

³⁶⁴ Helenius 2021, s. 779.

³⁶⁵ HE 58/2013 vp, s. 7 ja Helenius 2021, s. 781.

³⁶⁶ Sundqvist v. Suomi 22.11.2005. EIT on todennut tämän myös myöhemmin esimerkiksi ratkaisussa Mihalache v. Romania 8.7.2019, kohta 106.

³⁶⁷ Mihalache v. Romania 8.7.2019, kohdat 94–95.

tökseen oli liittynyt ehto siitä, että vastaaja maksaa valtiolle syyttäjän määräämän summan.³⁶⁸

Helenius on tuonut esiin, että *ne bis in idem* -kiellon aineellinen soveltamisala on *res judicata* -vaikutusta laajempi. *Ne bis in idem* -kielto koskee kaikkia rikosoikeudellisen luonteen omaavia ratkaisuja ja myös esimerkiksi eräitä hallinto-oikeudellisia ratkaisuja. EIT:n oikeuskäytännössä ratkaistaan se, mitkä ratkaisut voivat saada aikaan *ne bis in idem* -vaikutuksen.³⁶⁹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tunnetussa Engel ym. v. Alankomaat -ratkaisussaan määritellyt kriteerit, joiden avulla voidaan erottaa kurinpidollinen tai hallinnollinen toimenpide rikosoikeudellisesta toimenpiteestä.³⁷⁰

Oikeudellisesti epäselvää kuitenkin on, minkälainen oikeusvoima syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tunnustuksen perusteella tehdyllä toimenpiteistäluopumispäätöksellä on. Jos syyttäjä ja vastaaja sopivat, että syyttäjä tekee tällä perusteella syyttämättäjättämispäätöksen tai esitutinnan rajoituspäätöksen ja asia käsitellään tunnustetun teon osalta tunnustamisoikeudenkäynnissä, niin voiko vastaaja luottaa siihen, että toimenpiteistäluopumispäätös pitää, vai onko olemassa riski, että tunnustamisoikeudenkäynnissä annetun lainvoimaisen ratkaisun jälkeen toimenpiteistäluopumispäätöstä koskenutta asiaa aletaan tavalla tai toisella tutkia uudestaan? Asian voi tiivistää kysymällä, määräytyykö syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tunnustuksen perusteella tehtävän toimenpiteistäluopumispäätöksen oikeusvoima samalla tavalla kuin muiden vastaavien toimenpiteistäluopumispäätösten osalta (ts. että päätös ei saa oikeusvoimaa), vai tulkitaanko tällaista päätöstä osana tuomioesitystä (ts. päätös saa oikeusvoiman samaan aikaan tuomioesityksen mukaisen tuomion kanssa).

Syyttämättäjättämispäätöksiä ja tuomioesitystä koskevan ROL 1:11:n esitöissä ei ole otettu kantaa tähän kysymykseen, mutta esitöissä on viitattu sopimuksen sitovuuteen lainsäädännön taustaperiaatteena. Esitöissä on todettu seuraavasti:

”Tuomioesityksen ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevan menettelyn tulisi hyödyttää niin syyttäjää kuin rikoksesta epäiltyä tai rikosasian vastaajaakin. Kysymyksessä olisi keskinäinen sitoumus, jolloin tunnustuksen tai suostumuksen peruuttamisesta seuraisi, ettei toistakaan osapuolta

³⁶⁸ EUT yhdistetyt asiat Gözütek & Brügge 11.2.2003, mm. kohdat 31 ja 48. Asiassa oli kyse jäsenvaltioiden toimivallasta käsitellä asia uudestaan toisen jäsenvaltion syyttäjän tekemän syyttämättäjättämispäätöksen jälkeen, kun syyttämättäjättämispäätöksiin oli liittynyt sanktioluonteinen maksu. Tässä ratkaisussa Unionin tuomioistuin kuitenkin hyväksyi nämä syyttäjän antamat syyttämättäjättämispäätökset sellaisiksi päätöksiksi, jotka saivat aikaan *ne bis in idem* -kiellon mukaisen esteen käsitellä asiaa uudestaan toisessa jäsenvaltiossa.

³⁶⁹ Helenius 2021, s. 778. Ks. *ne bis in idem* -kiellon tulkinnasta myös Helenius 2019.

³⁷⁰ Engel ym. v. Alankomaat 8.6.1976. Helenius 2021, s. 781–782. Helenius 2019, s. 73–74. Ks. myös Mihalache v. Romania 8.7.2019, kohta 54 sekä esimerkiksi veroasioihin liittynyt A ja B v. Norja 15.11.2016.

voida katsoa enää sidotuksi tuomioesitykseen. Ei voida hyväksyä, että henkilö ensiksi tunnustaisi ja suostuisi menettelyyn, mutta sittemmin peruuttamisesta huolimatta saisi yksipuolisesti etua lievemmän rangaistuksen tai syyttämättä jättämisen muodossa. Tunnustamisen peruuttamisen johdosta tunnustamiseen perustunut syyttämättä jättäminen olisi perustunut olenaisesti virheellisiin tietoihin ja syyttäjä voisi peruuttaa myös tekemänsä syyttämättäjättämispäätökset.”³⁷¹

Hallituksen esityksessä on siis kiinnitetty huomiota sopimuksen sitovuuteen siltä kannalta, että syyttäjän ei pidä olla sidottu sopimukseen, mikäli vastaa- ja peruuttaa tunnustuksensa. Sama perustelu soveltuu toki silloinkin, jos syyttäjän sitoumus toimenpiteistäluopumisesta peruuntuu, vaikka vastaaja pitäisi kiinni tunnustuksestaan. Osapuolten välillä tehdyn sopimuksen sitovuutta voidaan nähdä korostetun siinä, että päätösten peruuttamismahdollisuudet on kytketty tunnustukseen. Vastaajan mahdollisuus vaikuttaa tällaisen päätöksen pysyvyyteen eroaa siten vastaajalla tavanomaisten toimenpiteistäluopumispäätösten suhteen olevista mahdollisuuksista. Voidaankin tulkita, että lainsäätäjä on jo tällä keinoin katsonut, että nämä toimenpiteistäluopumispäätökset edellyttävät joltakin osin erilaista sääntelyä kuin sellaiset toimenpiteistäluopumiset, jotka eivät liity syyteneuvottelumenettelyyn. Tunnustuksen perusteella tehtävä toimenpiteistä luopuminen eroaa luonteeltaan merkittävästi muista toimenpiteistäluopumispäätöksistä. Toisin kuin muut toimenpiteistäluopumisperiaatteet, tällä perusteella tehtävä toimenpiteistäluopuminen on riippuvainen epäillyn omasta harkinnasta. Epäilyllä on tämän perusteen myötä enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa rikosprosessin kulkuun, kohteeseen ja jopa lopputulokseen.³⁷²

Selvää on edellä kuvatuin tavoin, että tavanomainen syyttämättäjättämispäätös ei saa sellaista oikeusvoimaa, joka estäisi asian uudelleen käsittelemisen.³⁷³ Selvää on myös, että tuomioistuimen tuomioesityksen mukainen tuomio saa oikeusvoiman lainvoimaiseksi tultuaan. Kyse onkin kansallisen lainsäädäntömme kannalta periaatteessa jälleen siitä, onko tunnustuksen perusteella tehty syyttämättäjättämispäätös osa tuomioesitystä vai ei. Päätöksen oikeusvoima ratkeaa näkemykseni mukaan tämän perusteella.

EIT:n *ne bis in idem* -kieltoa koskevan oikeuskäytännön nojalla asia ei suoraan ratkea.³⁷⁴ Sekä EIT:n *Mihalache v. Romania* -ratkaisussa että Euroopan

³⁷¹ HE 58/2013 vp, s. 28.

³⁷² Vajus-Anttila 2022, liite III, s. 1032–1033.

³⁷³ Ks. esim. *Mihalache v. Romania* 8.7.2019, kohta 106. Asia on liittynyt ennen kaikkea siihen, että valtiosopimuksen eri kieliversioiden mukaiset terminologiat erosivat toisistaan tältä osin.

³⁷⁴ EIT on käsitellyt asiaa tämän kysymyksen osalta laajimmin ratkaisussaan *Mihalache v. Romania* 8.7.2019, mutta siinä syyttäjä oli syyttämättäjättämispäätöksen ohessa määrännyt hallinnollisen sanktioluonteisen maksun ja kyse oli siitä, voiko ylempi syyttäjä tästä huolimatta ottaa asian uudelleen käsiteltäväksi. EIT päätyi katsomaan, että hakija oli tuomittu kahdesti samasta asiasta ja *ne bis in idem* -kieltoa oli siten rikottu.

unionin tuomioistuimen Gözütok & Brügge -ratkaisussa on ollut kyseessä tilanne, jossa syyttämättäjättämispäätökseen on liittynyt jonkinlainen sanktiomaksu. Suomessa tällaista mahdollisuutta ei lainsäädännössä ole, joten kyseisistä ratkaisuista ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä nyt käsillä olevassa kysymyksessä.³⁷⁵ Syyteneuvottelun osana tehty syyttämättäjättämispäätös ei kuitenkaan ole myöskään aivan tavanomainen syyttämättäjättämispäätös. Tähän eroon on otettu kantaa EIT:n ratkaisun Mihalache v. Romania yhteydessä tuomareiden Bosnjak ja Serghides jättämässä eriävässä mielipiteessä. Nämä tuomarit totesivat olevansa lopputuloksesta enemmistön kanssa samaa mieltä mutta eroavin perustein. Bosnjak ja Serghides tuovat eriävässä mielipiteessään esiin, että EIT olisi voinut tuomiossaan antaa ohjausta myös tilanteisiin, joissa on kyse yhteisymmärrykseen perustuvasta mallista rikosoikeudellisessa menettelyssä. Tällaisessa menettelyssä lopputulos sovitaan osapuolten välillä niin, ettei tuomioistuin välttämättä edes osallistu asiaan. Bosnjak ja Serghides toteavat, että myös yhteisymmärrykseen perustuvien menettelyjen ensisijainen tavoite on lopullisesti päättää kyseisen rikosasian. Olisi heidän mukaansa epäloogista, jos tällä perusteella tehty sopimus voitaisiin avata mikäli syyttäjä yksipuolisesti katsoisi, että alkuperäisen sopimuksen lopputulema ei jostakin syystä ollut riittävä.³⁷⁶ Bosnjak ja Serghides toteavat myös, että tällainen päätös syyttämättäjättämisestä sisältää tavanomaisesti jonkinlaisen ehdon, joka epäillyn tai vastaajan tulee täyttää. Tästä syystä yhteisymmärrykseen perustuvan menettelyn osana syntynyt syyttämättäjättämispäätöstä ei heidän mukaansa voi ajatella ”tavallisena syyttämättäjättämispäätöksenä”. Bosnjak ja Serghides kuitenkin toteavat, että asia jää vielä auki, koska EIT ei ottanut tässä ratkaisussa virallisesti kantaa asiaan.³⁷⁷

Suomessa Linna on päätenyt vastaavaan tulkintaan. Hän on korostanut, että vastaaja on saattanut antaa tunnustuksensa nimenomaan sillä edellytyksellä,

³⁷⁵ Koponen 2017, s. 141–142. Koponen on myös viitannut edellä mainittuun Unionin tuomioistuimen vuonna 2003 antamaan ratkaisuun yhdistetyssä asiassa Gözütok & Brügge mutta todennut, ettei siitä voi tehdä suoria johtopäätöksiä kansallisessa tulkinnassa tai käsiteltävässä kysymyksessä. Asiassa oli nimittäin kyse jäsenvaltioiden toimivallasta käsitellä asia uudestaan toisen jäsenvaltion syyttäjän tekemän syyttämättäjättämispäätöksen jälkeen, kun syyttämättäjättämispäätökseen oli liittynyt sanktioluonteinen maksu. Tässä ratkaisussa Unionin tuomioistuin kuitenkin hyväksyi nämä syyttäjän antamat syyttämättäjättämispäätökset sellaisiksi päätöksiksi, jotka saivat aikaan *ne bis in idem* -kiellon mukaisen esteen käsitellä asiaa uudestaan toisessa jäsenvaltiossa. EUT totesi: ”The *ne bis in idem* principle (...) also applies to procedures whereby further prosecution is barred, such as the procedures at issue in the main actions, by which the Public Prosecutor of a Member State discontinues criminal proceedings brought in that State, without the involvement of a court, once the accused has fulfilled certain obligations and, in particular, has paid a certain sum of money determined by the Public Prosecutor.” EUT yhdistetyt asiat Gözütok & Brügge 11.2.2003, s. 1396–1397.

³⁷⁶ Mihalache v. Romania 8.7.2019, Concurring opinion of Judge Bosnjak, joined by Judge Serghides.

³⁷⁷ Mihalache v. Romania 8.7.2019, Concurring opinion of Judge Bosnjak, joined by Judge Serghides.

että vapautuu rikosoikeudellisesta vastuusta niiden tekojen osalta, joista syyttäjä tekee toimenpiteistäluopumispäätöksen. Olennainen ero normaaliprosessiin on siinä, että tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomio annetaan tuomioesityksen mukaisesti ja syyttäjä on osana tuomioesitystä sitoutunut jättämään syytteen nostamatta yhdestä tai useammasta teosta.³⁷⁸ Linna katsookin, että syyttäjän tulee hakea tuomioesitykseen perustuvan tuomion purkua, jos hän haluaa nostaa syytteen teosta, josta on tehty tuomioesitykseen kuuluva syyttämättäjättämispäätös. Edelleen Linna toteaa, ettei ole kohtuutonta, että syyttämättäjättämispäätökset tulevat lopulliseksi silloin, kun samaan tuomioesitykseen kuuluva teko luetaan vastaajan syyksi ja vastaaja tuomitaan siitä rangaistukseen. Syyttäjän tulee hankkia riittävästi selvitystä asiasta myös sillä osin kuin hän tekee syyttämättäjättämispäätöksen.³⁷⁹ Linna on myös tuonut esiin, että negatiivisen oikeusvoiman kannalta myös näiden tekojen yksilöinnillä tuomioesityksessä on suuri merkitys, joten Linnan mukaan teot, joiden osalta vastaaja on vapautettu rikosoikeudellisesta vastuusta, tulisi tuomioesityksessä yksilöidä mahdollisimman tarkkaan. Tuomioistuin ei välttämättä voi varmistua tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta, mikäli kokonaisuus ei tule sen tietoon.³⁸⁰

Toisin kuin Linna, VKS on muistiossaan tulkinut, että tällaiset päätökset eivät saa oikeusvoimaa. VKS on todennut:

”Oikeusvoiman negatiivinen vaikutus merkitsee sitä, että lainvoimaisella tuomiolla ratkaistua asiaa ei oteta uudelleen tutkittavaksi. Suomessa on vakiintuneesti katsottu, että syyttämättäjättämispäätökset ja esitutinnan rajoittamispäätökset eivät saa oikeusvoimaa. Päätöksen tehnyt syyttäjä voi kuitenkin halutessaan nostaa syytteen toimenpiteistäluopumispäätöksen kohteena olleessa asiassa, jos siinä on saatu uutta selvitystä (ROL 1:11). Esitutinnan rajoittamisen kohteena olleen rikoksen tutkintaa taas voidaan jatkaa, jos asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi siihen on perusteltua syytä (ETL 3:10.3). Nämä rajoitukset eivät kuitenkaan koske valtakunnansyyttäjää. Valtakunnansyyttäjä voi määrätä syytteen nostettavaksi niin kauan kuin syyteoikeus ei ole vanhentunut. Vastaavat säännökset sisältyvät syyteneuvottelua koskevaan lainsäädäntöön, kuten edellä on esitetty.

Syyttäjän päätösten peruuttamismahdollisuus koskee uusien säännösten mukaan itsenäisesti tuomioesitystä ja toimenpiteistäluopumissäännöksiä. Koska nämä päätökset koskevat pääsääntöisesti eri historiallisia tapahtumia, ne eivät vakiintuneen tulkinnan mukaan yleensä ole samassa oikeusvoimapiirissä. Huomattava on myös se, etteivät yhdeksi teoksi yksilöidyn tekokokonaisuuden kaikki osateot ole välttämättä samassa oikeusvoimapiirissä.

³⁷⁸ Linna 2015, s. 434.

³⁷⁹ Linna 2015, s. 434.

³⁸⁰ Linna 2015, s. 428–429.

Syyteneuvottelujärjestelmään liittyvien tuomioesityksen ja toimenpiteistäluopumispäätösten osalta ei ole perusteita poiketa oikeusvoiman vallitsevasta tulkinnasta.”³⁸¹

VKS:n muistiossa on viitattu yhtenä perusteena siihen, että uudessa lainsäädännössä peruuttamismahdollisuus koskee itsenäisesti tuomioesitystä ja toimenpiteistäluopumissäännöksiä. Tämän on ilmeisesti katsottu tukevan sitä tulkintaa, että myös näiden oikeusvoimavaikutusten tulisi erota toisistaan. En pidä tätä eroa merkittävänä, sillä viitatussa säännöksessä (ROL 1:11.2) on kyllä mainittu erikseen sekä syyttämättäjättämispäätökset että tuomioesitys, mutta ne on mainittu samassa yhteydessä ja niiden peruuttamismahdollisuudet ovat yhdenmukaiset. Poikkeuksena kaikkiin muihin toimenpiteistäluopumispäätöksiin on se, että edellä mainittujen osalta peruutusmahdollisuus on kytketty tavanomaisten perusteiden lisäksi tunnustukseen. Lisäksi myös ETL 3:10a.4:n mukainen sanamuoto tunnustukseen perustuneen esitutinnan rajoitus päätöksen peruuttamiselle on edellytyksiltään identtinen syyttämättäjättämispäätöksen ja tuomioesityksen peruuttamisedellytysten kanssa. Edelleen VKS:n muistiossa on todettu, että päätökset koskevat pääsääntöisesti eri tapahtumia, jolloin ne eivät vakiintuneen tulkinnan mukaan ole samassa oikeusvoimapiirissä. Tämänkin perustelu herättää kysymyksiä siihen nähden, että hallituksen esityksessä on edellä mainituin tavoin korostettu tekokokonaisuutta.³⁸² Jos kyse on samasta tekokokonaisuudesta, voi tunnustamisoikeudenkäynnissä annetun tuomion saama oikeusvoima tosiaan suoraankin estää toimenpiteistäluopumispäätöksellä ratkaistun asian myöhemmän käsittelyn ainakin joissain tapauksissa.

Muutoin asiasta on kirjoitettu Suomessa melko vähän.³⁸³ Kuitenkin myös esimerkiksi Oikarainen on tuonut lisensiaatintyössään esiin tämän kysymyksen ja siitä esitetyt ristiriitaiset näkemykset, mutta hän ei ole itse ottanut siihen selvää kantaa. Hän on tulkinnut Koposen edustavan vastakkaista kantaa kuin Linna.³⁸⁴ Koponen toteaa nimittäin artikkelissaan, että sopimuksen sitovuutta saattaisi olla tarpeen säännellä muutoinkin kuin mitä seuraa yleisistä oikeusvoimaopeista, mikäli syytteen rajaaminen perustuu jonkinlaiseen epäilyn kanssa tehtyyn sopimukseen.³⁸⁵ Oikarainen tulkitsee tätä niin, että koska näitä tunnustamisperusteisia syyttämättäjättämispäätöksiä ei syyteneuvottelu-uudistuksessa ole erityisesti rajattu muihin syyttämättäjättämispäätöksiin

³⁸¹ VKS 2015:6, muistio, s. 22–23.

³⁸² HE 58/2013 vp, s. 21. Edellä luku 3.4.1.

³⁸³ Anna Sahavirta on kirjoittanut OTM-opinnäytetyön oikeusvoimasta syyteneuvottelumenettelyssä vuonna 2018 (Sahavirta, Anna: Luottamuksella lopullisuuteen? Oikeusvoiman vaikutukset syyteneuvottelumenettelyssä. Pro gradu -tutkielma. Huhtikuu 2018. Itä-Suomen yliopisto).

³⁸⁴ Oikarainen 2017, s. 198.

³⁸⁵ Koponen 2012, s. 77.

liittyvän vakiintuneen oikeusvoimavaikutuksen ulkopuolelle, täytyy niitä läh-
tökohtaisesti arvioida samalla tavalla kuin muillakin perusteilla tehtyjä syyttä-
mättäjättämispäätöksiä. Hän viittaa myös VKS:n päätyneen ohjeessaan samaan
tulkintaan.³⁸⁶ Oikarainen kuitenkin toteaa, että syyttäjän tulisi syyteneuvotte-
lumenettelyn yhteydessä annetun syyttämättäjättämispäätöksen peruuttamista
harkitessaan asettaa raja vielä huomattavasti korkeammalle kuin tavanomaisten
syyttämättäjättämispäätösten osalta.³⁸⁷ Oikarainen on myös todennut, että jos
kaikilla syyttämättäjättämisperusteilla syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä
tehtyjä syyttämättäjättämispäätöksiä käsiteltäisiin eri tavalla kuin muita syyt-
täjän tekemiä syyttämättäjättämispäätöksiä, se edellyttäisi myös rajaavia muu-
toksia asianomistajan syyteoikeuteen.³⁸⁸ Oikarainen on kuitenkin huomautta-
nut, että asianomistajalla säilyvä syyteoikeus voi jopa olla sellainen seikka,
joka vaikuttaa epäillyn halukkuuteen suostua neuvotteluun.³⁸⁹

En kuitenkaan tulkitse Koposen kantaa niin selkeästi Linnan kannan vas-
taiseksi kuin Oikarainen. Koponen on ensinnäkin kirjoittanut asiasta jo vuon-
na 2012, jolloin oikeusministeriö oli vasta asettanut työryhmän selvittämään
syyteneuvottelumenettelyn käyttöönottoa.³⁹⁰ Koponen on siis kirjoittanut ar-
tikelinsa useita vuosia ennen suomalaisen syyteneuvottelulainsäädännön
muodostumista ja käyttöönottoa. Koponen tuo päinvastoin esiin sen, että ”so-
pimusmenettely voisi edellyttää vastaajan perusteltujen odotusten suojaamis-
ta mahdollisesti uudelleen tutkittavaksi tulevien, sopimuksen nojalla syyt-
tämättä jätettyjen rikosepäilyjen osalta”.³⁹¹ Hän kuitenkin huomauttaa, että
varsinkin talousrikosten suhteen ongelmallista on, että tunnusmerkistöt ovat
usein siten päällekkäisiä, että on tulkinnanvaraista, kuuluvatko ne samaan
vai eri oikeusvoimapiiriin. Jos rikosepäilyjä rajataan ulkopuolelle kovin yli-
malkaisen selvityksen perusteella, syntyy epävarmuutta siitä, estääkö oikeus-
voima näistä rikoksista syyttämisen myöhemmin.³⁹² Toisaalta Koponen on
myös huomauttanut, että syyteneuvottelumenettelyn ulkopuolellakin voidaan
kohdentaa ja karsia esitutkintaa huomattavassakin määrin, vaikkei sitä vält-
tämättä tehdä nimenomaisen päätöksen muodossa.³⁹³ Koponen on viitannut
asiaan myös vuonna 2017. Hän on todennut, että jos syyttämättäjättämispä-
tös on tuomioesityksen osa, sillä on tavallaan ”vastike” epäillyn muun teon
tunnustamisena.³⁹⁴

³⁸⁶ Oikarainen 2017, s. 198.

³⁸⁷ Oikarainen 2017, s. 198–199.

³⁸⁸ Oikarainen 2017, s. 198–199.

³⁸⁹ Oikarainen 2017, s. 27.

³⁹⁰ Koponen 2012, s. 61.

³⁹¹ Koponen 2012, s. 77.

³⁹² Koponen 2012, s. 77–78.

³⁹³ Koponen 2012, s. 80.

³⁹⁴ Koponen 2017, s. 141–142.

Kuten edellä on käynyt ilmi, olen Linnan kanssa samaa mieltä siitä, että tunnustukseen perustunut toimenpiteistäluopumispäätös on tunnustamisoikeudenkäynnissä osa syyttäjän ja vastaajan välillä tehtävää sopimusta. Tunnustusta ja tuomioesitystä ei välttämättä olisi, jos toimenpiteistä luopumista koskevaa päätöstä ei olisi tehty. Tunnustukseen perustunut toimenpiteistäluopumispäätös on tulkintani mukaan siten osa tuomioesitystä, jolloin tuomioistuimen antama tuomioesityksen mukainen tuomio saa aikaan *ne bis in idem* -kiellon mukaisen esteen syyttää rikoksesta epäiltyä enää siitä teosta, joka on tällä perusteella tehdyllä syyttämättäjättämispäätöksellä jo ratkaistu. Mielestäni myös edellä viitattu lain esitöistä ilmenevä lain tarkoitus ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut antavat tukea tämänsuuntaiselle tulkinnalle.

Sen sijaan, mikäli syyttämättäjättämispäätös tai esitutinnan rajoituspäätös olisi tehty muulla kuin tunnustuksen perusteella, sitä ei voisi tulkita vastaavasti, koska muut toimenpiteistäluopumispäätökset perustuvat muihin perusteisiin kuin tunnustukseen. ROL 1:10.3:ssa on viitattu ainoastaan ROL 1:8.2:n mukaiseen tunnustukseen perustuvaan syyttämättäjättämisperusteeseen, ja vastaavasti ainoastaan ETL 3:10a.3:n mukainen esitutinnan rajoittamisperuste johtaa ROL 1:10:n ja ROL 1:10a:n soveltamiseen. Tämä korostaa sitä, että syyttäjien tulee tarkoin harkita, millä perusteella toimenpiteistäluopumispäätös syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tehdään, ja myös avustajien tulisi kiinnittää asiaan huomiota. Vain tunnustuksen perusteella tehty toimenpiteistäluopumispäätös on peruutettavissa, mikäli rikoksesta epäilty tai vastaaja peruuttaa tunnustuksensa, ja edellä mainituin tavoin myös näiden päätösten oikeusvoimat eroavat tulkintani mukaan tavanomaisista toimenpiteistäluopumispäätöksistä.

Vastaaja saisi tuntuvasti paremman varmuuden asian käsittelystä, jos hän voisi luottaa siihen, että myös sellainen asia, josta on tunnustuksen perusteella tehty toimenpiteistäluopumispäätös, saa oikeusvoiman yhdessä tuomioesityksen mukaisen tuomion kanssa. Edelleen jos syyttäjä tekee tällaisen toimenpiteistäluopumispäätöksen menettelyn osana, hänen on tiedettävä, mitä hän on sulkemassa toimenpiteiden ulkopuolelle. Jos tällainenkin päätös saa oikeusvoiman, se edistää sitä, että nämä päätökset ovat hyvin harkittuja myös syyttäjän puolelta. Lisäksi näiden päätösten arvioinnissa on tunnistettava taustalla vaikuttavat tunnustusten oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen liittyvät kysymykset sekä se, että päätös on syntynyt tunnustuksella käydyin ”kaupankäynnin” seurauksena. Tunnustus toimenpiteistäluopumispäätöksen taustalla erottaa nämä päätökset muista toimenpiteistäluopumispäätöksistä. Erilainen tausta puoltaa nähdäkseni myös tavanomaisista toimenpiteistäluopumispäätöksistä poikkeavia tulkintoja.

Sen sijaan, mitä tulee sellaisiin tunnustukseen perustuviin toimenpiteistäluopumispäätöksiin, joita ei ole tehty syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä, tulkitseen, että niiden osalta päätöksen pysyvyys määräytyy samalla tavalla kuin

tavanomaisten syyttämättäjättämispäätösten ja rajoituspäätösten osalta.³⁹⁵ Näkisin siten, että vastaavasti kuin toimenpiteistäluopumispäätökset tavanomaisesti, syyteneuvottelumenettelyn ulkopuolella tunnustuksen perusteella tehty toimenpiteistäluopumispäätökset eivät saa aikaan oikeusvoimaa, koska niihin ei liity mitään sellaista tuomioesityksen mukaiseen tuomioon rinnastettavaa elementtiä. Tällainen toimenpiteistäluopumispäätös ei näissä tilanteissa ole osa tuomioesitystä (koska asiakokonaisuutta ei edes käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä) vaan ”tavallinen” toimenpiteistäluopumispäätös. Tällainen päätös ei myöskään edellytä asianomistajan suostumusta, ja asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus, joten olisi mahdotonta ajatella, että yksin toimenpiteistäluopumispäätös saisi oikeusvoiman.

3.4.3 Asianomistajan toissijainen syyteoikeus tunnustukseen perustuvan toimenpiteistäluopumispäätöksen yhteydessä

Olen siis edellä mainituin tavoin päätenyt siihen, että syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tunnustuksen perusteella tehtävään toimenpiteistäluopumispäätökseen tulisi tuomioesityksen mukaisen tuomion lainvoimaisuuden myötä ulottaa oikeusvoimavaikutus, joka estää asian uudelleen käsittelyn. Tämä johtaa seuraavaksi kysymykseen asianomistajan toissijaisesta syyteoikeudesta.

Asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus. Asianomistaja saa siis itse nostaa syytteen rikoksesta, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai mikäli esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään tai lopetetaan taikka jos esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty (ROL 1:14.1). Asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden on katsottu toimivan eräänlaisena vallankäyttäjien kontrollointivälineenä. Toissijaisen syyteoikeuden käyttäminen on kuitenkin käytännössä ollut suhteellisen harvinaista, sillä asianomistaja voi jutun hävitessään joutua maksamaan vastaajankin oikeudenkäyntikulut eikä asianomistajalla useinkaan ole valmiuksia ajaa rikossyytteitä syyttäjän tavoin. Asianomistaja pyrkineekin useammin muuttamaan syyttäjän päätöksen kantelemalla siitä VKS:lle (ROL 1:11.3, SML³⁹⁶ 31.2 §, ROL 1:11a) saadakseen syyttäjän nostamaan syytteen.³⁹⁷

Valtakunnansyyttäjän muistiossa on kannastani poikkeava tulkinta oikeusvoimasta, ja muistiossa onkin katsottu, että asianomistaja säilyttää toissijaisen syyteoikeutensa silloinkin kun syyttäjä on tehnyt toimenpiteistäluopumispäätöksen tunnustuksen perusteella. Muistiossa on todettu, että asianomistaja

³⁹⁵ Tavanomaisten syyttämättäjättämispäätösten pysyvyydestä, ks. esim. Helenius 2021, s. 781.

³⁹⁶ Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 754/2010.

³⁹⁷ Rautio 2021b, s. 431 ja s. 422.

tuskin voi käyttää syyteoikeuttaan ilman että epäilty peruuttaa tunnustuksensa, koska päätös on osa syyteneuvottelua ja yksi edellytys sille, että epäilty tunnustaa. Muistiossa todetaan, että käytännössä asianomistaja voi usein käyttää syyteoikeuttaan vasta kun tunnustamisoikeudenkäynnissä annettu tuomio on lainvoimainen.³⁹⁸ Muistion mukaan syyttäjän tulee informoida asianomistajaa asiasta hyvissä ajoin ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä, jotta asianomistaja ehtii harkita toissijaisen syyteoikeutensa käyttämistä.³⁹⁹

Jos oikeusvoimavaikutusta ja sen myötä asianomistajan toissijaista syyte-oikeutta tulkittaisiin mainitun VKS:n muistion mukaan, ongelmaksi muodostuisi myös se, että asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden käyttämiselle ei ole säädetty erityistä vanhentumisaikaa. Tällä perusteella tehtävä syyttämättä-jättämispäätös edellyttää tuekseen todennäköisiä syitä, joten usein näyttö voisi jopa riittää langettavaan ratkaisuun erillisessä prosessissa. Asianomistaja voi siten ilmoittaa käyttävänsä toissijaista syyteoikeuttaan, kunnes epäilty rikos on vanhentunut.⁴⁰⁰ Tunnustamisoikeudenkäynti puolestaan on ROL 5b:2:n nojalla pidettävä lähtökohtaisesti 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta. Siten asianomistaja voisi hyvin käyttää toissijaista syyteoikeuttaan vasta sen jälkeen, kun vastaajan tunnustama osuus on saanut lainvoiman. Myös VKS on kuitenkin edellä mainituin tavoin muistiossaan arvioinut, että mikäli asianomistaja tätä toissijaista syyteoikeuttaan käyttää, se saisi luultavasti aikaan sen, että vastaaja peruuttaisi tunnustuksensa – mikäli peruuttaminen olisi vastaajan kannalta vielä mahdollista.

Jos sen sijaan tulkitaan, että tunnustuksen perusteella tehty toimenpiteistä-luopumispäätös on osa tuomioesitystä ja toimenpiteistäluopumispäätös ja tuomioesitys saavat oikeusvoiman samanaikaisesti, ei tätä ongelmaa synny. Tässä tapauksessa syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tunnustamisen perusteella tehtävä syyttämättä-jättämispäätös tai esitutinnan rajoittamispäätös eroaisi oikeusvoimaltaan muista vastaavista toimenpiteistäluopumispäätöksistä mutta olisi yhteneväinen tunnustamisoikeudenkäynnissä annettavan tuomion oikeusvoiman kannalta. Oikeusvoiman syntyminen aiheuttaisi sen, että myöskään asianomistaja ei voisi viedä asiaa rikosasiana eteenpäin lainvoimaisen tuomion jälkeen. Sen sijaan asianomistajalla on luonnollisesti aina oikeus esittää yksityisoikeudellinen vahingonkorvausvaatimus.

Koska oikeusvoimavaikutus estää tämän tulkinnan mukaan asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden käytön, on kohtuullista edellyttää, että asianomistajan oikeudet turvataan jo tällaisen päätöksen tekemisen yhteydessä. Tämä itse asiassa toteutuu jo nykyisellä lainsäädännöllä, mikäli tällaista toimenpi-teistäluopumispäätöstä tulkitaan tuomioesityksen osana. Asia palautuu samaan

³⁹⁸ VKS 2015:6 muistio, s. 14.

³⁹⁹ VKS 2015:6 muistio, s. 14–15.

⁴⁰⁰ Jokela 2018, s. 297.

kysymykseen, jonka olen tuonut edellä esiin siitä, minkälaisen rikosnimikkeiden osalta tällainen syyttämättäjättämispäätös on mahdollista tehdä (ks. luku 3.4.1). Jos tunnustuksen perusteella tehtävä toimenpiteistäluopumispäätös on osa tuomioesitystä, voidaan ROL 1:10:ssä mainittujen edellytysten tulkita koskevan myös sitä. Tällöin syyteneuvottelun yhteydessä tehtävä tunnustukseen perustuva syyttämättäjättämispäätös edellyttää vaatimuksia esittäneen asianomistajan suostumusta syyteneuvottelumenettelyn käyttöön ja asianomistaja menettää syyteoikeutensa, mikäli asia ratkaistaan tunnustamisoikeudenkäynnissä. Syyteoikeus palautuu asianomistajalle, mikäli epäilty peruuttaa tunnustuksensa tai tuomioistuin muutoin jättää asian sillensä.

Edellä on tuotu esiin, että mikäli tunnustuksen perusteella tehtävään syyttämättäjättämispäätökseen ei sovelleta yhtäläisiä edellytyksiä kuin tuomioesitykseen eikä syyttämättäjättämispäätös saa oikeusvoimaa tuomioesitystä koskevan tuomion yhteydessä, se tarkoittaa, että asianomistajalla säilyy toissijainen syyteoikeus ja hän voi nostaa syytteen vielä senkin jälkeen, kun tuomioesityksen mukainen tuomio on saavuttanut lainvoiman. Näkisin tämän tarkoittavan, että tunnustukseen perustuvan syyttämättäjättämispäätöksen hyöty vastaajalle jää merkityksettömäksi. Samoin voidaan kysyä, miten asianomistajan etu toteutuu tilanteessa, jossa syyttämättäjättämispäätös rikoksesta voitaisiin tehdä ilman asianomistajan suostumusta ainoastaan koska sama vastaaja on tunnustanut jonkun toisen rikoksen. Nähdäkseni tällainen tulkinta tekee tyhjäksi myös asianomistajan edun.

3.4.4 Syyttäjän mahdollisuus peruuttaa oma toimenpiteistäluopumispäätöksensä

Milloin syyttäjä sitten voi peruuttaa tällaisen toimenpiteistäluopumispäätöksen? Ensinnäkin ROL 1:11.2:n ja ETL 3:10a.4:n mukaan tunnustuksen perusteella tehty toimenpiteistäluopumispäätös voidaan peruuttaa tunnustuksen peruutuksen tai suostumuksen peruutuksen yhteydessä. Päätöksen peruminen tunnustuksen peruutuksen tai suostumuksen peruutuksen yhteydessä on selvää, sillä myöskään tuomioesityksen mukaista tuomiota ei voida antaa, mikäli vastaaja peruu tunnustuksensa tai suostumuksensa. Lisäksi päätös voidaan kuitenkin säännöksen mukaan peruuttaa, jos se on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin. Jos katsotaan, että tällainen päätös on osa tuomioesitystä ja *ne bis in idem* -kielto ulottuu siihen, mitä tämä peruutusmahdollisuus tarkoittaa? Säännös on tältä osin yhdenmukainen muiden syyttämättäjättämispäätöksen peruuttamisedellytysten kanssa (ROL 1:11), ja olennaista sen tulkinnassa on, että peruuttamisen syynä on asiassa ilmennyt uusi selvi-

tys.⁴⁰¹ Tulkitsen, että tämä peruste tunnustuksen perusteella tehdyn toimenpiteistäluopumispäätöksen peruuttamiseen tunnustamisoikeudenkäynnissä käsitellyn asian osalta soveltuu lähinnä mikäli asiassa tulisi ilmi jotakin sellaista uutta selvitystä, jonka perusteella syyttäjä katsoisi, että päätöksen perusteenä olevasta tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta olisi herännyt varteenotettava epäily. Vaikka vastaaja ei siten varsinaisesti peruuttaisi tunnustustaan, olisi päätös perustunut olennaisesti virheellisiin tietoihin, eikä tällaista päätöstä ole syytä suojata oikeusvoimalla.

3.4.5 Ylemmän syyttäjän oikeus ottaa asia uudelleen käsiteltäväksi

ROL 1:11.3:n ja syyttäjälaitoksesta annetun lain (32/2019) 11.2:n nojalla ylemmällä syyttäjällä on oikeus ottaa ratkaistavakseen alaiselleen syyttäjälle kuulua asia. Edellä esittämäni tulkinta tarkoittaa sitä, että myöskään valtakunnansyyttäjällä ei ole mahdollisuutta ottaa asiaa enää uudelleen käsiteltäväksi sen jälkeen, kun asiaan liittyvä tuomioesityksen mukainen tuomio on saanut lainvoiman. Syyttäjän ratkaisu rinnastuu tällöin edellä olevaan Koposen mainitsemaan esimerkkiin⁴⁰² tilanteesta, jossa tutkintaa on esimerkiksi jo esitutkintayhteistyön osana päätetty rajata ja kohdentaa niin, että tutkittavaksi on pyritty ottamaan asian päähaara, jolloin syyttäjä syyttää tosiasiallisesti vain osasta epäilyistä tekokokonaisuudesta mutta ei kuitenkaan tee asiasta nimenomaista päätöstä ja asia ratkaistaan muilta osin lainvoimaisella tuomiolla. Sama tilanne on myös, jos alempi syyttäjä päättää syyteharkinnassaan syyttää tavanomaisesta tekemuodosta, vaikka tapauksessa olisi myös kvalifointiperusteita. Oikeusvoimavaikutus voi estää tutkinnan ulkopuolelle rajatun asian myöhemmän käsittelyn, mikäli asia kuuluu samaan oikeusvoimapiiriin.

EIT:n ratkaisussa *Mihalache v. Romania* 2019 syyttäjä oli syyttämättäjättämispäätöksen ohessa määrännyt hallinnollisen sanktioluonteisen maksun. EIT päätyi katsomaan, että ylempi syyttäjä ei voi enää tällaisen syyttämättäjättämispäätöksen jälkeen ottaa asiaa uudelleen käsiteltäväksi, ja katsoi, että hakija oli tuomittu kahdesti samasta asiasta, joten *ne bis in idem* -kieltoa oli rikottu.

⁴⁰¹ VKS 2016:6, ohje syyttämättäjättämispäätöksistä. 4. Päätöksen peruuttaminen.

⁴⁰² Koponen 2012, s. 80. Samoin Vätjus-Anttila 2022, liite III, s. 1037.

3.4.6 Milloin tunnustamisoikeudenkäyntiin liittyvä toimenpiteistäluopumispäätös tehdään

Milloin tunnustukseen perustuva toimenpiteistäluopumispäätös tulisi tehdä? Tehdääkö syyttämättäjättämispäätös esimerkiksi ennen mahdollista tunnustamisoikeudenkäyntiä vai sen jälkeen?

ROL 1:10.3

Syyttäjä sitoutuu tuomioesityksessä vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti. Syyttäjä voi myös *sitoutua* jättämään syytteen nostamatta yhdestä tai useammasta epäillyistä rikoksista tämän luvun 8 §:n 2 momentin mukaisesti (kursivointi tässä).

ROL 1:10.4

Tuomioesitys on laadittava kirjallisena ja osapuolten on se allekirjoitettava ja päivättävä. Esityksessä on ilmoitettava 2 momentissa tarkoitetut tiedot sekä syyttäjän sitoumus vaatia rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti. Syyttäjä voi tuomioesityksessä ilmoittaa kantansa tuomittavan rangaistuksen lajista ja määrästä. Tuomioesityksen sisällöstä on lisäksi soveltuvin osin voimassa, mitä 5 luvun 3 §:ssä säädetään haastehakemuksesta.

Rautio on huomauttanut, että tuomioesitykseen on tarvittaessa otettava myös sitoumus jättää syyte ROL 1:8.2 nojalla nostamatta, vaikka tätä ei säännöksessä mainitakaan.⁴⁰³ Edelleen Rautio on korostanut, että syyteneuvottelun yhteydessä tehtävien syyttämättäjättämispäätösten osalta on huomattava, puhutaanko sitoumuksesta tehdä harkinnanvarainen syyttämättäjättämispäätös vai onko päätös jo tehty.⁴⁰⁴

Siten käytännössä ensimmäinen vaihtoehto on, että syyttäjä sitoutuu tuomioesityksessä tekemään tällä perusteella syyttämättäjättämispäätöksen ja tekee sen myöhemmin, ehkäpä vasta asian saatua lainvoiman. Toisena vaihtoehtona on, että syyttäjä tekee tunnustusperusteisen syyttämättäjättämispäätöksen jo ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä.

Näkisin, että näistä parempi vaihtoehto on laatia syyttämättäjättämispäätös jo ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä. Tuomioesityksessä ilmoitettaisiin tällöin myös, että syyttäjä on sitoutunut tunnustuksen perusteella tehtyyn toimenpiteistäluopumispäätökseen. Tulkitsen sitoutumista tässä niin, että syyttäjä ei voi peruuttaa päätöstään vain omasta tahdostaan. Mikäli vastaaja peruuttaisi tunnustuksensa tai asia jäisi muusta syystä sillensä, olisi myös tällä perusteella tehdyn syyttämättäjättämispäätöksen tai rajoituspäätöksen peruuttaminen mahdollista. Sen sijaan syyttäjien työpaineen kannalta ongelmallista olisi,

⁴⁰³ Rautio 2021, s. 1368.

⁴⁰⁴ Rautio 2021, s. 1368.

jos heidän tulisi odottaa tuomioesityksen mukaisen tuomion lainvoimaisuutta ennen syyttämättäjättämispäätöksen laatimista. Samoin vastaaja joutuisi tällaisessa tilanteessa tunnustamaan tekonsa näkemättä, miten syyttäjä on konkreettisesti muotoillut mainitun syyttämättäjättämispäätöksen. Mikäli tuomioesitys sisältäisi vasta alustavan sitoumuksen tehdä syyttämättäjättämispäätös, tulisi tämä sitoumus ainakin yksilöidä niin tarkasti, että sen siirtäminen suoraan myöhemmin tehtävään syyttämättäjättämispäätökseen olisi mahdollista.

Esitutinnan rajoituspäätöksiin ROL 1:10.3:ssa ei edes viitata, joten niiden osalta on pidettävä vielä selkeämpänä sitä käytäntöä, että rajoituspäätös on ETL 3.10a:n nojalla tehty jo ennen tuomioesityksen laatimista. Rajoituspäätökset ovat myös luonteeltaan sellaisia, että olisi vaikea nähdä tarkoituksenmukaisena pitkittää niiden tekemistä enää tutkinnanjohtajan esityksen jälkeen.

3.4.7 Toimenpiteistäluopumispäätösten yksilöinti tuomioesityksessä

Edellä esittämäni tulkinta siitä, että tunnustuksen perusteella tehty toimenpiteistäluopumispäätös on osa tuomioesitystä, on mahdollinen vain mikäli asia on riittävän tarkasti yksilöity tuomioesityksessä. Tuomioesityksessä olisikin tarpeen tuoda esiin se, että asiassa on tehty tunnustuksen perusteella syyttämättäjättämispäätös tai esitutinnan rajoituspäätös, ja yksilöidä se rikosepäily, josta syyttämättäjättämispäätös on tehty.

Asiaan on lain valmisteluvaiheessa ottanut ensin kantaa perustuslakivaliokunta, joka katsoi, että syyttämättäjättämispäätösten tulisi ilmetä tuomioesityksestä rikoskokonaisuuden oikeudellisen arvion ja syyteneuvottelun asianmukaisuuden varmistamiseksi.⁴⁰⁵ Lakivaliokunta puolestaan totesi mietinnössään päinvastoin niin, että syyttämättäjättämispäätösten tutkimista tai huomioimista ei voitaisi sallia tunnustamisoikeudenkäynnissä. Lakivaliokunta perusteli kantaansa sillä, että syyttämättäjättämispäätökset ovat asiaan vaikuttamaton näyttöä niin tavallisessa rikosoikeudenkäynnissä kuin tunnustamisoikeudenkäynnissäkin. Lakivaliokunta totesi myös, että syyttämättäjättämispäätösten huomioiminen koituisi ainoastaan vastaajan vahingoksi.⁴⁰⁶ Myös Rautio on huomauttanut, että syyttämättäjättämispäätökset voisivat toimia lähinnä osoituksena ”vastaajan yleisestä konnamaisuudesta”, ja katsonut, ettei niiden esiin tuominen parantaisi vastaajan asemaa.⁴⁰⁷

Valtakunnansyyttäjä on ohjeessaan jättänyt asian syyttäjien tapauskohtaisen arvioinnin varaan ja korostanut syyttäjän arvioinnin avointa perustelemista.

⁴⁰⁵ PeVL 7/2014 vp, s. 4.

⁴⁰⁶ LaVM 5/2014 vp, s. 7.

⁴⁰⁷ Rautio 2021, s. 1368.

Ohjeessa todetaan, että huomiota voidaan kiinnittää myös tapauksen yksityiskohtiin ja että syyttämättäjättämispäätöksen liittämistä tuomioesitykseen voisi puoltaa se, että kyseessä olisi vakava rikos tai muutoin epätavanomainen rikos.⁴⁰⁸ Oikeuskirjallisuudessa ainakin Linna ja Oikarainen ovat puoltaneet syyttämättäjättämispäätösten yksilöintiä tuomioesityksessä. Linna on todennut, että syyttämättäjättämispäätösten yksilöinti toimisi eräänlaisena oikeusturvan takeena ja että syyttämättäjättämispäätöksen yksilöinti eroaa asian tutkimisesta tai muusta huomioimisesta. Syyttämättäjättämispäätös on tässä tilanteessa osa syyteneuvottelun lopputulosta. Tuomioistuimen kannalta on keskeistä nähdä koko kokonaisuus, jotta se voi luotettavasti arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta.⁴⁰⁹ Myös Oikarainen on todennut, että vastaajan motiivien arviointiin voi vaikuttaa tieto siitä, millaisia rikoksia syyteneuvottelun ulkopuolelle on rajattu, joten menettelyn prosessuaalisten arvojen vuoksi olisi johdonmukaista tuomioesityksessä yksilöidä myös syyttämättäjättämispäätökset.⁴¹⁰

Olen samaa mieltä Linnan ja Oikaraisen kanssa. Kuten olen jo edellä korostanut, syyttämättäjättämispäätös on tällaisessa tilanteessa suoraan osa syyteneuvottelumenettelykokonaisuutta eikä sen painoarvoa voida verrata syyttämättäjättämispäätökseen tavanomaisessa oikeudenkäynnissä. Neuvotteluun perustunut syyttämättäjättämispäätös on osa tuomioesitystä, ja sen tulisi ilmetä myös tuomioesityksestä. Tämän seikan merkitys korostuu vielä entisestään, jos oikeusvoimavaikutuksen tulkitaan ulottuvan menettelyn osana tehtyyn toimenpiteistäluopumispäätökseen.

Lisäksi, toisin kuin lakivaliokunta on katsonut, syyttämättäjättämispäätöksen yksilöinti voisi olla pikemminkin vastaajan edun mukaista. Vastaaja voisi hyötyä yksilöinnistä paitsi oikeusvoimavaikutuksen kautta myös siksi, että tuomioistuimella olisi paremmat mahdollisuudet arvioida asiaa kokonaisuutena. Vastaajan etu olisi, että tällainen syyttämättäjättämispäätös saisi oikeusvoiman osana tuomioesitystä. Tuomioistuimen on myös tehtävä arvio koko menettelyn oikeudenmukaisuudesta ja tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Joissakin tilanteissa syyttämättäjättämispäätöksen yksilöinti voi auttaa tuomioistuinta hahmottamaan esimerkiksi sen, minkälaisista painetta vastaaja on kokenut tunnustamiseen. Tuomioistuimen rooli menettelyn oikeudenmukaisuuden varmistajana on merkittävä, ja tämä voi aidosti toteutua vain jos tuomioistuimella on mahdollisuus katsoa asiaa kokonaisuutena.⁴¹¹ Tuomioistuin ei tutki tekoja, joista syyttäjä on tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen, mutta ne ovat osa syyteneuvottelujen lopputulosta.⁴¹² Tunnustamisoikeudenkäynnissä

⁴⁰⁸ VKS 2015:6 muistio, s. 16.

⁴⁰⁹ Linna 2015, s. 428–429.

⁴¹⁰ Oikarainen 2017, s. 141–142.

⁴¹¹ Ks. myös jäljempänä luvut 8.6.2.2 ja 9.3.

⁴¹² Linna 2015, s. 428.

viranomaisten velvollisuudet korostuvat menettelyn suppean luonteen vuoksi. Tästä syystä tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä voidaan puoltaa käytettävän tältä osin tavanomaisesta rikosoikeudenkäynnistä eroaviakin tapoja etenkin silloin, kun niiden avulla voidaan arvioida edistettävän menettelyn oikeudenmukaisuutta ja vastaajan tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointia.

4 Tuomarin prosessinjohtoon ja tunnustamisen erityispiirteet tunnustamisoikeudenkäynnissä

4.1 TOTUUS RIKOSPROSESSIN TAVOITTEENA

Aineellinen totuus varmistaa, ettei syyttömiä tuomita ja että rikosvastuu kohdentuu oikein. Aineellinen totuus onkin tärkeä paitsi rikosvastuun toteuttamisen myös oikeusturvan kannalta.⁴¹³ Rangaistusten oikeutus poistuu, mikäli rangaistus seuraa väärästä tunnustuksesta. Aineellinen totuus kärsii väärään tuomioon johtavista väärästä tunnustuksista.

Jo vuoden 1734 oikeudenkäymiskaaren alkuperäisen 1:7:n mukaan tuomarinalasta on luettavissa totuus rikosprosessin tavoitteena:

”Tuomari vannokoon tämän valan: Minä N. N. lupaan ja vannon Jumalan ja hänen pyhän evankeliuminsa kautta, että minä parhaan ymmärryksen ja oman tunteeni mukaan kaikissa tuomioissa tahdon tehdä ja teen oikeutta niin köyhälle kuin rikkaallekin ja tuomitsen Jumalan ja Ruotsin lain ja laillisten sääntöjen mukaan: etten koskaan minkään varjolla lakia vääristele enkä vääryyttä edistä sukulaisuuden, lankouden, ystävyys, kateuden ja vihan tahi pelon tähden taikka lahjan ja antimien tahi muun syyn takia, *enkä syytöntä syylliseksi taikka syyllistä syyttömäksi tee*. Minä en myöskään ennen tuomion julistamista enkä sen jälestä ilmaise oikeutta käyville enkä muille niitä neuvotteluita, joita Oikeus suljettujen ovien takana pitää. Kaiken tämän tahdon täyttää ja täytän uskollisesti, rehellisenä ja totisena tuomarina, ilman kavaluutta ja juonia, niin totta kuin Jumala minua auttakoon ruumiin ja hengen puolesta. Alköön kukaan tuomarinvirkaan ruvetko, ennenkuin on näin vannonut (kursivointi tässä).”⁴¹⁴

Myös vuonna 1616 ruotsinkielisenä julkaistun Olaus Petrin tuomarinohjeen tärkeimpänä teemana on pidetty väärän tuomion estämistä. Ohje päättyykin runomaiseen toteutukseen: ”Ei väärä sakko yhtään tee herraa rikkahaksi, mut laki sekä oikeus on Herran kunniaksi.”⁴¹⁵ Ohjeiden tärkeänä sanomana on nähty se, että tuomari ei pääse moraalia pakoon. Tuomari ei voi piiloutua lain taakse, sillä lain tulkinta on se, joka lopulta määrää tuomarin ratkaisun.⁴¹⁶

⁴¹³ Launiala 2013, s. 6.

⁴¹⁴ Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734. Ks. myös Jokela 2015, s. 121, jossa Jokela viittaa säännöksen velvoittavan tuomioistuinta hankkimaan tietyissä tilanteissa vastaajan syyttömyyttä tukevaa näyttöä.

⁴¹⁵ Ylikangas 1982, s. 66–67.

⁴¹⁶ Ylikangas 1982, s. 90–91.

Sittemmin tuomarinvalan sijaan on tullut tuomarinvakuutus ja se on lyhennyt selvästi.⁴¹⁷ Totuus terminä on poistettu vuonna 2016 myös todistelua koskevasta oikeudenkäymiskaaren 17 luvusta todistajan vakuutusta lukuun ottamatta.⁴¹⁸ Totuus rikosprosessin tavoitteena on kuitenkin pysynyt ennallaan.⁴¹⁹ Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on jo pitkään huomautettu, että oikeusprosessissa pystytään parhaimmillaankin saavuttamaan vain prosessuaalinen totuus, eli kyse on oikeastaan siitä, mikä on näytetty toteen istunnossa. Edes pitkän kaavan mukaisessa, perinteisessä oikeudenkäynnissä saavutetun lopputuloksen ei voi sanoa kuvaavan varmuudella aineellista totuutta. Prosessuaalinen totuus on epätäydellistä ja riippuu muun muassa siitä, keneltä kysytään.⁴²⁰ Pölönen ja Tapanila huomauttavatkin, että yksimielisyys vaikuttaa olevan siitä, että aineellista totuutta ei aina saavuteta ja ettei sitä voi myöskään tavoitella millä keinolla tahansa.⁴²¹

Rikosprosessissa pyritään kuitenkin mahdollisuuksien mukaan selvittämään aineellista totuutta ainakin siltä osin kuin kyse on vastaajan edusta. Rikosasian ratkaisun tulisi siinä mielessä perustua aineelliseen totuuteen, ettei syytöntä tuomita rangaistukseen vaan syyksilukevan tuomion tulisi perustua todella tapahtuneisiin tosiasioihin.⁴²²

Totuutta onkin tavoiteltu rikosprosessissa perinteisesti varsin työläin keinoin. Juttu ratkaistaan kontradiktorisessa prosessissa kertyneen aineiston perusteella.⁴²³ Hupli toteaa, että eettisesti toimiva juristi ei tavoittele suosiota vaan totuutta ja sen perusteella toimivaa yhteiskuntaa, vaikka tavoite olisi miten työläs tahansa.⁴²⁴ Pääkäsittelyssä käydään usein laajasti läpi todisteita, ja useat pitkin rikosprosessia ja pääkäsittelyä vaikuttavat periaatteet (esimerkiksi syyttömyysolettama, itsekriminointisuoja, *in dubio pro reo*, equality of arms, *favor*

⁴¹⁷ Tuomioistuinelain (673/2016) 1:7: Tuomarin ja tuomioistuimen muun jäsenen on ennen tehtäväänsä ryhtymistä annettava seuraava tuomarinvakuutus: ”Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunniani ja omantuntoni kautta, että minä toimin virassani perustuslakia ja lakia noudattaen, tuomitsen oikeudenmukaisesti ja puolueettomasti parhaan ymmärryksen mukaan sekä kunnioitan ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä.”

⁴¹⁸ Fredman 2018, s. 113. Ks. myös Frände 2015, s. 420 ss., jossa Frände pohtii, onko OK 17 lukua koskeva uudistus helpottanut vai vaikeuttanut aineellisen totuuden löytymistä.

⁴¹⁹ Keskustelusta kootusti Pölönen – Tapanila 2015, s. 28.

⁴²⁰ Ervo 2014, s. 102, Tolvanen 2006, s. 1329 ja Tolvanen 2003, s. 1016. Fredman 2018, s. 113, Jonkka 1993, s. 24–27.

⁴²¹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 28.

⁴²² Tolvanen 2006, s. 1329 ja Lindell 2005, s. 22. Myös Pölönen ja Tapanila kuvaavat, että kyse on totuuden tavoitteesta. Tapahtumat ovat tosielämässä edenneet tietyllä tavalla, ja nimenomaisesti tässä on oikeudenkäynnissä tarkasteltavana oleva totuus. Pölönen – Tapanila 2015, s. 28. Aiheesta on keskusteltu laajasti myös esimerkiksi Ruotsissa. Ks. Niemi-Kiesiläinen 2007, s. 202–209, jossa kirjoittaja kuvaa Ruotsissa vuonna 2006 julkaistua, kohua herättänyttä raporttia (Felaktigt dömda. Rapport från JK:s rättsäkerhetsprojekt) ja senaikaista Suomessa ja Ruotsissa käytyä keskustelua oikeusmurhasta.

⁴²³ Tolvanen 2003, s. 1016.

⁴²⁴ Hupli 2017, s. 75. Myös Viljanen 2021, s. 271.

defensionis)⁴²⁵ ovat keskittyneet siihen, että rikosprosessin vastaajaa suojataan silloinkin kun hän ei välttämättä osaa sitä edes vaatia. Lappalainen on todennut, että ajatus syytetyn ihmisoikeuksien kunnioittamisesta on usein ristiriidassa totuusperiaatteen kanssa. Hän kuitenkin huomauttaa, ettei totuuteenkaan tule pyrkiä ihmisarvoa loukkaavin keinoin.⁴²⁶

Pölönen ja Tapanila toteavat, että osa oikeudenkäyntiin kuuluvista rajoituksista perustuu totuuden tavoitteeseen joko niin, että rajoituksella pyritään estämään epäluotettava todistelu, tai niin, että rajoitus voi kohdistua yleisemmin koko oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen.⁴²⁷ Erittäin tärkeää on myös menettelyn koettu oikeudenmukaisuus eli se, että kaikki asianosaiset kokevat tulleen oikeudenmukaisesti kohdelluiksi. Ervo toteaa, että rikosprosessin muuttuessa vaikuttaa siltä, että yhä useammin eniten merkitystä annetaan sille, että osapuolet ovat tyytyväisiä asiassa saatuun lopputulokseen ja heidän välillään saavutettu ratkaisu on oikeudellinen ja lopullinen. Toisaalta Ervo huomauttaa, että rikosprosessissa on aina mukana myös yleinen etu.⁴²⁸ Yleinen etu voi aktualisoitua tunnustamisoikeudenkäynnissä esimerkiksi niin, että viranomaisten tulee huolehtia, ettei kansalaisten luottamus oikeusjärjestelmään horju. Tällainen tilanne voisi syntyä, jos esitutkinta suoritetaan liian ylimalkaisesti tunnustuksen takia ja vastaajan kanssa sovitaan tunnustamisoikeudenkäynti sellaisesta osuudesta, joka vastaa vain pientä osaa rikoskokonaisuudesta. Tällöin vastaaja voisi saada teostaan suhteettoman lievän rangaistuksen.

Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomio perustuu suppeaan aineistoon, usein lähinnä vastaajan antamaan tunnustukseen, joten riski siitä, että tuomio ei vastaa aineellista totuutta, voi olla tunnustuksesta huolimatta jopa suurempi kuin tavanomaisessa rikosprosessissa. Tavallisessa rikosprosessissa esitutkinta on suoritettu kokonaisuudessaan ja syyttäjällä on tehnyt syyteharkinnan ja päätenyt siihen, että on todennäköisiä syitä vastaajan syyllisyyden tueksi. Lopulta näyttö vielä esitetään tuomioistuimelle suullisessa pääkäsittelyssä vastakuulustelu-oikeuksineen. Tällöin tuomioistuimella on enemmän varmuutta siitä, mitä asiassa on todella tapahtunut, ja sen on helpompi arvioida tuomion vastaavan totuutta. Syyksilukevaan tuomioon vaadittava näyttötaso on korkealla, ja *in dubio pro reo* -periaatteen mukaisesti vastaajaa ei tuomita asiasta, mikäli tuomioistuimelle jää varteenotettava epäily hänen syyllisyydestään. Myös jäljempänä käsiteltävä hypoteesimetodi perustuu aineellisen totuuden tavoitteluun.⁴²⁹

⁴²⁵ Jokela 2015, s. 120. Jokela tuo esiin syyttömyysolettaman ja puolustuksen suosimisen periaatteen (*favor defensionis*).

⁴²⁶ Lappalainen 1986, s. 59.

⁴²⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 29.

⁴²⁸ Ervo 2014, s. 103.

⁴²⁹ Virolainen – Martikainen 2010, s. 295.

Tunnustamisoikeudenkäynnissä voi olla enemmän syitä epäillä tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta kuin tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä. Tietyissä tilanteissa on jopa varsin rationaalista, että henkilö haluaa mahdollisuuden avautuessa antaa väärän tunnustuksen toisen henkilön puolesta. Moni voi tilaisuuden tullen haluta suojella lastaan raskaalta rikosprosessilta ja seuraamuksilta, jos pystyy tunnustuksellaan estämään ne ja itse kestävänsä seurauksien paremmin. Väärän tunnustuksen antaja saattaa kokea itsekin kärsivänsä enemmän, mikäli teon todellinen tekijä, esimerkiksi hänen lapsensa, tuomitaan teosta. Tällainen väärä tunnustus on yksilön kannalta inhimillinen ja ymmärrettävä, mutta oikeusvaltion ja aineellisen totuuden kannalta kestävätkön. Oikeuslaitoksen menetelmien tulee olla sellaisia, että ne tunnistavat ja minimoivat tällaiset riskit.⁴³⁰ Myös Vajus-Anttila on todennut, että perus- ja ihmisoikeussäännöksiensä kannalta ehdottomana lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tunnustussääntelyn ei tule mahdollistaa paikkansapitämättömiä tunnustuksia ja syytösten tuomitsemista tai ainakaan lisätä näiden riskiä.⁴³¹

4.2 AKKUSATORINEN VAI INKVISITORINEN TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNTI

Käsitteet inkvisitorinen ja akkusatorinen liittyvät siihen, mikä taho rikosprosessissa huolehtii rikosvastuun toteuttamisesta ja käyttää siihen kuuluvaa aloitevaltaa.⁴³² Keskeisin ero menetelmien välillä liittyy siihen, kuinka aktiivinen tuomarin rooli on.

Inkvisitorisessa menetelmässä tuomioistuimella on aktiivinen rooli. Tuomioistuin huolehtii oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta ja asian selvittämisestä. Tuomioistuin on vastuussa siitä, että totuuden selvittämiseksi tarpeellinen aineisto tulee hankituksi.⁴³³ Vanhalle inkvisitoriselle prosessille tyypillistä oli, että asiassa ei välttämättä ollut lainkaan syyttäjää, tai jos oli, hänen roolinsa oli alisteinen tuomariin nähden. Myöskään puolustajalla ei ollut merkittävää roolia oikeudenkäynnissä.⁴³⁴ Ihannetapauksessa tuomari pyrki inkvisitorisessa menettelystä aidosti selvittämään asiassa totuuden kaikkia keinoja käyttämällä. Ongelmana oli kuitenkin se, ettei tuomarin ollut helppo pysyä puolueettomana, vaan hän saattoi helposti kokea velvollisuudekseen hankkia todisteita vastaajaa vastaan ja painostaa tätä tunnustamaan teko.⁴³⁵

⁴³⁰ Institutionaalaisesta oikeusvaltioperiaatteesta ja aineellisesta oikeudenmukaisuudesta, Siltala 2004, s. 398 ss.

⁴³¹ Vajus-Anttila 2022, liite III, s. 1039–1040.

⁴³² Esim. Pölönen – Tapanila 2015, s. 53.

⁴³³ Jokela 2018, s. 23, Tirkkonen 1969, s. 85–92 ja Virolainen 1995, s. 266.

⁴³⁴ Fredman 2018, s. 105, Virolainen 1995, s. 295 ja Tirkkonen 1969, s. 85–92.

⁴³⁵ Fredman 2018, s. 107 ja Virolainen 1995, s. 296.

Akkusatorista menetelmää on puollettu esimerkiksi todeten, että mikäli jutun selvittäminen on inkvisitorisen menetelmän tapaan kokonaan tuomarin vastuulla, joutuu tuomari toimimaan asiassa tuomarin roolin lisäksi myös syyttäjänä ja puolustajana.⁴³⁶ Tällainen rooli ei edesauta tuomarin objektiivisuuden toteutumista. Tirkkonen on nähnyt riskinä, että tuomari asettaa tällaisessa asetelmassa tärkeimmäksi päämääräkseen rikoksesta epäillyn tuomitsemisen ja pyrkii jopa epäasiallisin keinoin saamaan epäillyltä tunnustuksen kuulustellessaan tätä.⁴³⁷

Akkusatorinen menetelmä tarkoittaakin syyttämismenetelmää, jossa syyttäminen, näytön hankkiminen ja todisteiden esittäminen ovat syyttäjän vastuulla. Tuomioistuim puolestaan on sidottu syyttäjän ja muiden asianosaisten vaatimuksiin, eikä se voi itse ottaa tutkittavakseen muuta kuin syytteen teonkuvauksessa mainitun teon.⁴³⁸ Tuomarin roolia onkin pidetty suhteellisen passiivisena akkusatorisessa menetelmässä, ja tuomarin tehtävä painottuu menettelyn oikeudenmukaisuuden valvomiseen sekä ratkaisun harkintaan ja perustelemiseen.⁴³⁹

Tirkkonen arvioi, että vuoden 1734 rikosprosessimenettelyä voidaan pitää pääosin inkvisitorisena, mutta prosessissa tiedostettiin olevan nähtävissä myös akkusatorisia piirteitä, joita uudet, etenkin 1960-luvun lainsäädäntöuudistukset korostivat.⁴⁴⁰ Tirkkonen kuvaili kuitenkin vuonna 1969, että vaikka lievempien rikosten osalta noudatettiin akkusatorista menetelmää, oli törkeämpiä rikoksia koskevissa oikeudenkäynneissä inkvisitorisia piirteitä, sillä tuomioistuim oli velvollinen huolehtimaan totuuden selvittämiseksi tarpeellisen oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta.⁴⁴¹ Sitten suomalaisesta rikosprosessista on alettu pitää akkusatorisena.⁴⁴² Muutoksen ovat aiheuttaneet ennen kaikkea useat lainsäädännölliset muutokset, jotka ovat muuttaneet prosessia vahvemmin tähän suuntaan.⁴⁴³ Samoin muutosten taustalla vaikuttavat rikosprosessin tausta-arvot, kuten syyttömyysoletama ja puolustuksen suosimisen periaate.⁴⁴⁴ Toisaalta kuitenkin Jonkka on huomauttanut, että myöskään

⁴³⁶ Tirkkonen 1969, s. 91. Samoin Sjöström 1948, s. 44.

⁴³⁷ Tirkkonen 1969, s. 91. Samoin Vanamo 2003, s. 135–137.

⁴³⁸ Jokela 2018, s. 23, Lappalainen 1986, s. 65.

⁴³⁹ Virolainen 1995, s. 266 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 53.

⁴⁴⁰ Tirkkonen 1969, s. 88.

⁴⁴¹ Tirkkonen 1969, s. 88–89, Lappalainen 1986, s. 65.

⁴⁴² Jokela 2018, s. 23, Lappalainen 1986 s. 65, Jonkka 1991, s. 207, Virolainen 1995, s. 266 ja Träskman 1980, s. 14–15.

⁴⁴³ Jokela 2018, s. 25. Jokela on erotellut tällaisena muutoksena esimerkiksi ROL 1:1:n, jonka mukaan rikosasiaa ei oteta tuomioistuimessa tutkittavaksi, ellei syytettä rikoksesta ole nostanut se, jolla on siihen lain mukaan oikeus. Samoin tuomioistuinta vastaavasti rajoittava syytesidonnaisuus ilmenee nykyään ROL 11:3:stä (”Tuomioistuim saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu. Tuomioistuim ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.”). Myös vuonna 2016 voimaan tulleet OK 17 luvun todistelusäännösten muutokset korostivat akkusatorisia piirteitä. Samoin vuosien 2006 ja 1997 rikosprosessiuudistuksissa on korostettu akkusatorisia piirteitä.

⁴⁴⁴ Jokela 2018, s. 435.

lainsäädäntö ei ole yksiselitteinen ja se mahdollistaisi ainakin periaatteessa hyvinkin erilaisia rikosprosesseja.⁴⁴⁵ Akkusatorisen ja inkvisitorisen menetelmän määrittelemisen ja näiden menetelmien erot eivät aina ole täysin selvärajaisia.⁴⁴⁶ Lisäksi rikosprosessuaaliset periaatteet perustuvat kulloinkin vallalla oleviin käsityksiin valtion ja yksilön välisestä suhteesta. Lainsäätäjän ja lainkäyttäjän arvonäkemykset ovat vaihdelleet vuosien varrella jyrkästi.⁴⁴⁷

Nykyaikainen akkusatorinen rikosprosessi perustuu siihen, että syyttäjän tehtävänä on näyttää syyte toteen ja tuomarin rooli on passiivinen asiaa selvittäessä. Tuomarin on keskityttävä menettelyn oikeudenmukaisuuden varmistamiseen ja jutun puolueettomaan ratkaisemiseen.⁴⁴⁸ Akkusatorisuuden etuna on pidetty ajatusta siitä, että totuuden selvittämistä edesauttaa se, että syytetty ajava taho vastaa myös näyttöön liittyvistä seikoista. Fredman on todennut, että osapuolten tasavertaisuus tuomarin edessä on edellytys väärin syyksilukuvien tuomioiden välttämiseksi. Akkusatorisessa menettelyssä ongelmallisena ei nähdä sitä, että syyllinen vapautuu näytön puuttuessa.⁴⁴⁹ Toisaalta akkusatoristakaan menettelyä ei voi pitää ongelmattomana menettelytapana, mikäli tuomioistuimen rooli ymmärretään liian passiiviseksi ja puolueettomuusvaatimusten rajoittamaksi.⁴⁵⁰ Tuomarin passiivinen rooli akkusatorisessa menetelmässä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tuomari olisi täysin sivustakatsoja. Määttä on kuvannut akkusatoriseen rikosprosessiin liittyvää roolijakoa niin, että syyttäjällä on selvittämistaakka mutta tuomarilla selventämisvelvollisuus.⁴⁵¹

Voidaan pohtia, ottaako tuomarin rooli tunnustamisoikeudenkäynnissä askeleen taaksepäin inkvisitorisempaan suuntaan: tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen velvollisuutena on jo suoraan lain nojalla tiedustella tarkemmin vastaajan tunnustuksesta (ROL 5b:4). Myös Tapani ja Tolvanen huomauttavat, että tuomioistuimella on jopa velvollisuus vaatia tarvittaessa täsmennyksiä tuomioesitykseen.⁴⁵² Tuomioistuimen aktiivisempaa roolia tukee myös se seikka, että ilman tuomioistuimen omaa aktiivista myötävaikutusta tuomioistuimen saaman selvityksen määrä ja tuomion pohjana oleva informaatio jäävät tunnustamisoikeudenkäynnissä helposti vähäisiksi. Toisaalta akkusatorisestakin menettelytavassa tuomioistuimella säilyvät muodollinen ja materiaallinen prosessinjohto ja niihin liittyen asian selventämisvelvollisuus.⁴⁵³ Siten tuomarin velvollisuudet tunnustamisoikeudenkäynnissä voi nähdä joko osoituksena

⁴⁴⁵ Jonkka 1991, s. 209.

⁴⁴⁶ Vanamo 2003, s. 37.

⁴⁴⁷ Virolainen 1995, s. 17. Näin myös jo aiemmin Sjöström 1948, s. 44.

⁴⁴⁸ Fredman 2018, s. 110.

⁴⁴⁹ Fredman 2018, s. 108.

⁴⁵⁰ Pölönen – Tapanila 2015, s. 54.

⁴⁵¹ Määttä 2013, s. 197–201. Pölönen – Tapanila 2015, s. 54.

⁴⁵² Tapani – Tolvanen 2015, s. 232.

⁴⁵³ Määttä 2013, s. 198, Pölönen – Tapanila 2015, s. 54. Myös Langer 2010, s. 14.

inkvisitorisesta muutoksesta tai akkusatoriseen prosessiin sisältyvään tuomarin materiaaliseen selvittämismuutokseen kuuluvina.

Näkisinkin, että tunnustamisoikeudenkäyntiä ei voi pitää osoituksena inkvisitorisen menettelyn asteittaisesta paluusta, koska syyttäjän vastuulla edelleen on näytön hankkiminen ja esittäminen. Jokela on korostanut, että esimerkiksi tuomioistuimelle kuuluvaa prosessinjohtoa ja kyselyvelvollisuutta ei tule nähdä ilmauksena menettelyn inkvisitorisuudesta.⁴⁵⁴ Myös Vanamo on todennut, että rikosprosessin tavoitteena voidaan nähdä tuomarin ja asianosaisten aktiivinen ja molemminpuolinen vuorovaikutus. Tuomarin aktiivinen myötävaikutus viittaa tässä siihen, että tuomari materiaalisen prosessinjohtoa kautta ottaa osaa asianosaisten väliseen keskusteluun aineellisesti oikean lopputuloksen saavuttamiseksi. Vanamo ei katso tästä koituvan sitä, että tuomari osallistuisi varsinaisesti asian selvittämiseen.⁴⁵⁵

Vaikka kyseessä ei siten ole inkvisitorinen menettely, eroa tunnustamisoikeudenkäyntiä nähdäkseni kuitenkin tavanomaisesta rikosprosessista niin, että tuomioistuimen materiaaliseen prosessinjohtoon kuuluva selvittämismuutoksesta on tunnustamisoikeudenkäynnissä korostunut oikeudenkäynnin suppeamman luonteen takia.

4.3 TUOMIOISTUIMEN MUODOLLINEN JA MATERIAALINEN PROSESSINJOHTO

Todistelun näkökulmasta on erotettava toisistaan tuomarin muodollinen prosessinjohto ja aineellinen eli materiaalinen prosessinjohto, jotka ilmenevät ROL 6:5:n ensimmäisestä ja toisesta momentista. Säännös on sijoitettu pääkäsitteilyä koskevaan ROL 6 lukuun, mutta se on tarkoitettu sovellettavaksi oikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa.⁴⁵⁶

”Tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että (asia käsitellään jäsennellysti ja että⁴⁵⁷) asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Tuomioistuin voi myös määrätä, että asian erillinen osa tai oikeudenkäyntiä koskeva kysymys käsitellään erikseen tai että jokin muu poikkeus tehdään 7 §:ssä säädetystä käsittelyjärjestyksestä.

⁴⁵⁴ Jokela 2016, s. 172 ja Jokela 2018, s. 24.

⁴⁵⁵ Vanamo 2003, s. 134.

⁴⁵⁶ Jokela 2018, s. 431 ja HE 82/1995 vp, s. 82–84.

⁴⁵⁷ Suluissa oleva lisäys asian käsittelystä jäsennellysti ei ole tullut vielä voimaan. Säännöstä on ehdotettu muutettavaksi samoin kuin riita-asian pääkäsitteilyä koskevaa OK 6:2a:ää. Vaatimus oikeudenkäynnin jäsennellytyydestä liittyy lakimuutokseen, jonka tarkoituksena on, että suullinen todistelu otetaan vastaan vasta kääntäjäoikeudessa tehdyistä tallenteista kuulematta pääsäännön mukaan kuultavaa uudestaan hovioikeudessa. HE 133/2021 vp, s. 59 ja s. 83. Tavoitteena oli, että lakimuutos olisi tullut voimaan vuoden 2023 alusta, mutta sen voimaantulo on viivästynyt, sillä lakimuutos edellyttää soveltuvan tietojärjestelmän kehittämistä (LaVM 16/2021 vp, s. 12).

Tuomioistuimen tulee myös valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitel-
lyksi eikä asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimen tu-
lee kysymyksiin poistaa asianosaisten lausuntojen epäselvyyksiä ja puutteel-
lisuuksia.”

Ensimmäisestä momentista ilmenevä muodollinen prosessinjohto (ROL 6:5.1) tarkoittaa sellaisia prosessitoimia, joiden avulla tuomari varmistaa oikeuden-
käynnin ulkoisen kulun sujuvan etenemisen.⁴⁵⁸ Muodollinen prosessinjohto si-
sältää esimerkiksi käsittelyn julkisuudesta päättämisen sekä pääkäsittelyn ku-
lun suunnittelun siten, että asia tulee käsiteltyksi selkeästi ja havainnollisesti.⁴⁵⁹
Sjöström onkin tiivistänyt muodollisen prosessinjohton tarkoituksena olevan,
että oikeudenkäynnin päämäärä saavutetaan mahdollisimman nopeasti ja me-
nettelyssä noudatetaan järjestystä.⁴⁶⁰ Muodollinen prosessinjohto ei tarkoita
poikkeusta akkusatorisesta prosessista, vaan tuomioistuimella on oikeus voi-
makkaaseenkin muodolliseen prosessinjohtoon myös akkusatorisessa proses-
sissa.⁴⁶¹ Muodollista prosessinjohtoa koskee esimerkiksi korkeimman oikeuden
ratkaisu KKO 2013:91, jossa korkein oikeus katsoi kärjäoikeuden prosessin-
johto-oikeuden piiriin kuuluvan sen, että kärjäoikeus voi antaa syyttäjälle yk-
sityiskohtaisiakin määräyksiä siitä, miten kirjalliset todisteet on esitettävä.⁴⁶²

Toisesta momentista (ROL 6:5.2) puolestaan ilmenee tuomarin aineellinen
eli materiaallinen prosessinjohto, joka kohdistuu suoraan oikeudenkäynnissä
esitettävään näyttöön, oikeudenkäyntiaineistoon. Ervo on korostanut, että
materiaallinen prosessinjohto liittyy hyvin keskeisesti niin kontradiktorisuu-
den toteutumiseen kuin ylipäätään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteu-
tumiseen.⁴⁶³ Aineellisen prosessinjohton sisältönä on oikeudenkäyntiaineis-
ton kokoaminen ja oikeudenkäynnin kohteen täsmentäminen.⁴⁶⁴ Materiaalisen
prosessinjohton piiriin kuuluvat sellaiset toimet, joilla rajataan, rikastetaan tai
selvennetään oikeudenkäynnissä esitettävää näyttöä.⁴⁶⁵ Tarkoituksena on siis
toisaalta rajata käsittelystä pois siihen kuulumattomat asiat, toisaalta saada tar-
vittava täydennys prosessimateriaaliin.⁴⁶⁶ Todisteiden rajoittaminen esimerkik-
si siitä syystä, että tuomioistuimen harkinnan mukaan todiste on tarpeeton tai

⁴⁵⁸ Pölönen – Tapanila 2015, s. 55.

⁴⁵⁹ Jokela 2018, s. 431–434. Toisinaan myös tarvittavat kurinpitotoimenpiteet on luettu muodol-
liseen prosessinjohtoon, mutta toisinaan tämän on katsottu olevan niistä itsenäinen ja luonteel-
taan täydentävä toimivalta, näin esimerkiksi Sjöström 1948, s. 52.

⁴⁶⁰ Sjöström 1948, s. 47.

⁴⁶¹ Tirkkonen 1972, s. 362 ja Sjöström 1948, s. 47.

⁴⁶² KKO 2013:91 ja Jokela 2015, s. 119. Sittenmin lakia (ROL 5:4) on todistelu-uudistuksen yh-
teydessä muutettu vastaavasti. HE 46/2014 vp, s. 124–125.

⁴⁶³ Ervo 2008, s. 76.

⁴⁶⁴ Tirkkonen 1972, s. 362.

⁴⁶⁵ Esim. Pölönen – Tapanila 2015, s. 55.

⁴⁶⁶ Jokela 2018, s. 435 ja Virolainen 1988, s. 60.

hyödyntämiskiellon alainen, on viime kädessä yksinomaan tuomarin päätösvallassa. Lisäksi tuomioistuimella on velvollisuus selventävään prosessinjohtoon. Tuomioistuimen on selventämisvelvollisuuden avulla huolehdittava siitä, että asian todisteluun liittyvät epäselvyydet ja tulkinnanvaraisuudet poistetaan. Tapanila ja Pölönen ovat katsooneet, että selventävästä prosessinjohtosta ei voi aiheutua perusteltua epäilyä puolueettomuuden vaarantumisesta, mikäli tuomioistuimen toiminta pysyy oikeudenkäyntiaineiston ja kantajan vaatimusten puitteissa.⁴⁶⁷

Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimella on nähdäkseni korostunut selvittämisvelvollisuus oikeudenkäynnin suppean luonteen takia. Asiaa kuvaa hyvin hovioikeuden ratkaisu vuodelta 2021.

Vaasan hovioikeuden ratkaisu 25.3.2021, 112767:

Käräjäoikeus oli vastaajan myöntämisen perusteella määrännyt vastaajan korvattavaksi liki kolminkertaiset korvausvaatimukset siihen nähden, mitä teonkuvauksen mukaisena vahinkona oli mainittu. Vastaajalla oli ollut oikeudellinen avustaja, mutta on ilmeistä, että asiassa on voinut sattua erehdys. Hovioikeus huomautti, että käräjäoikeudella on korostunut selvitysvelvollisuus tunnustamisoikeudenkäynnissä ja tuomioistuimen olisi tullut kiinnittää vastaajan huomio asiaan ja tiedustella, vastaako myöntäminen hänen tarkoitustaan. Hovioikeus palautti asian käräjäoikeuteen.

Selventävä materiaallinen prosessinjohto mahdollistaa siis myös tuomarin aktiivisemmat toimet, joiden avulla tuomari voi pyrkiä poistamaan epäselvyyksiä. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut tuomioistuimen tarvittaessa oma-aloitteisiakin toimia (erityisesti ratkaisuisaan V.C.L. ja A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta sekä Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia).

Sen sijaan tuomioistuimen rikastava prosessinjohto on puolueettomuusvaatimusten takia epäselvempi asia. Akkusatorisessa rikosprosessissa tuomioistuimen ei lähtökohtaisesti tulisi omasta aloitteestaan hankkia todisteita, mutta toisaalta tietyissä tilanteissa sekin voi olla syytetyn edun vuoksi tarpeen.⁴⁶⁸ Aikaisemmin voimassa olleen OK 17:8:n nojalla oli sinänsä mahdollista, että tuomioistuin saattoi hankkia varsinaista lisänäyttöä myös syyttäjän ajamassa rikosasiassa. Oikeuskirjallisuudessa katsottiin kuitenkin vahvasti jo 1990-luvulla, että tällaisen lisänäytön hankkimisen tulisi olla harvinaista, ja esimerkiksi Jonkka on korostanut, että tämä mahdollisuus ei ollut tulkittavissa niin, että

⁴⁶⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 55–56.

⁴⁶⁸ Pölönen – Tapanila 2015, s. 55. Kirjoittajat toteavat, että Pölönen ja Frände ovat suhtautuneet Tapanilaa kielteisemmin tuomioistuimen kyselyoikeuden käyttämiseen. Yksimielisyys on kuitenkin vallinnut siitä, että esitutkintaan viittaaminen on asianosaisten tehtävä, eikä tuomarin pitää perustaa kuulustelussa esittämiään kysymyksiä esitutkinta-aineistoon. Toisaalta tätäkään ei voi pitää heidän mukaansa aivan ehdottomana, sillä voidaan myös katsoa, että tuomioistuimella on velvollisuus selvittää syytetyn eduksi puhuvaa seikkaa, jos syytetyllä ei ole avustajaa.

rikoksen selvittäminen olisi ollut tuomarin velvollisuutena.⁴⁶⁹ Säännöstä myös tulkittiin jo tuolloin sekä oikeuskirjallisuudessa että oikeuskäytännössä niin, että tuomarin ei tulisi hankkia sellaista näyttöä, joka olisi vastaajalle vahingollista eli syytteen toteennäyttämisen kannalta tarpeellista.⁴⁷⁰ Sittemmin myös todistelu-säännökset ovat uudistuneet oikeuskirjallisuuden kantoja vastaavasti, ja lainkoh-tana on nykyään OK 17:7, jonka mukaan rikosasiassa tuomioistuin saa hankkia näyttöä, jos näyttö todennäköisesti ei tue syytettä. Jokela on kuitenkin kritisoi-nut tätä säännöksen sanamuotoa ja todennut, että pahimmillaan säännöksen sa-namuoto voi johtaa oikeusmurhaan eli syyttömän tuomitsemiseen. Jokela katsoo, että jutussa relevantti lisäselvitys tulee voida hankkia, jos muuten on olemassa riski, että syytetty tai joku syytetyistä tulee tuomituksi muun näytön perusteella. Syyttömän tuomitseminen rangaistukseen on selvästi vakavampi asia kuin se, että menettelyssä poiketaan puhtaan akkusatorisesta muodosta. Jokela toteaaakin, et-tä OK 17:7:n säännöstä on tulkittava niin, että uutta näyttöä rikosasiassa saadaan hankkia, jos etukäteen ei ole nähtävissä, että se todennäköisesti tukee syytettä.⁴⁷¹

Hallituksen esityksessä säännöksen muuttamista perusteltiin nimenomaan oikeuskirjallisuuden argumentein ja todeten, että myöskään oikeuskäytännös-sä ei ole pidetty sopivana, että tuomioistuin hankkisi syytettä tukevaa näyttöä. Toisaalta lain esitöissä on myös korostettu, että ennen kuin tuomioistuin ryhtyy oma-aloitteisesti hankkimaan edes sellaista näyttöä, joka todennäköisesti ei tue syytettä, sen tulisi kiinnittää asianosaisten huomio tähän mahdolliseen uuteen todisteeseen sekä varata heille tilaisuus hankkia todiste.⁴⁷² Tällöinkin tuomio-istuimen oma-aloitteisten toimien tulisi siis seurata vasta mikäli tavoite ei täyty kyselyoikeuden käyttämisen kautta.

4.4 TUOMARIN AKTIIVISUUDEN JA PASSIIVISUUDEN TASAPAINOSTA

Rikosprosessiin vaikuttavat lainsäädännöllisten ratkaisujen ohella monet muut-kin tekijät. Käytännössä vaikutusta on aina myös syyttäjän ja tuomarin persoo-nalla ja sillä, millaisen roolin syyttäjä ja tuomari kussakin istunnossa ottavat.⁴⁷³ Erityisesti tuomarin rooli voi olla erilaisten velvollisuuksien välillä tasapainoi-lua, ja tuomareita onkin toisinaan niin moitittu liiasta passiivisuudesta kuin poh-dittu, vaarantuuko tuomarin puolueettomuus liiallisen aktiivisuuden takia.⁴⁷⁴

⁴⁶⁹ Jonkka 1991, s. 210 ja Virolainen 1995, s. 305.

⁴⁷⁰ Virolainen 1995, s. 305, Frände 2009, s. 380 sekä KKO 1995:44 ja KKO 1996:133.

⁴⁷¹ Jokela 2015, s. 205–206.

⁴⁷² HE 46/2014 vp, s. 53–54.

⁴⁷³ Tirkkonen 1969, s. 91 ja Kemppinen 2021, s. 164.

⁴⁷⁴ Määttä 2013, s. 199.

Kulla on arvioinut tuomarin roolia osittain Guarnierin ja Pederzolin jaotteen⁴⁷⁵ pohjalta toimeenpanijan ja vartijan roolin erottaen. Toimeenpanijan roolissa tuomari toimii ikään kuin oikeuden suuna ja ilmaisee ainoastaan lain säädetyn sisällön. Tämän mallin heikkoutena on pidetty realismin puutetta: on epärealistista olettaa, että lainsäätäjä voisi ennakoida inhimillisen toiminnan vaihtoehdot ja luoda ratkaisun kaikkiin soveltamisongelmiin. Vartijan roolissa tuomarin tehtävänä on sen sijaan turvata kansalaisten oikeudet ja vähemmistöjen asema. Kulla huomauttaa, että tuomioistuimet ovat juuri riippumattomuutensa vuoksi erityisen sopivia suojaamaan ihmisoikeuksia ja samalla ihmisiä enemmistödemokratian haittapuolilta. Hän arvioikin, että Suomessa ylimmät tuomioistuimet tuomareineen ovat aikaisemmin olleet lähinnä toimeenpanijoi-
ta, mutta asetelma on sittemmin muuttunut vartija-roolin suuntaan.⁴⁷⁶

Siihen, miten aktiivinen niin sanotusti hyvän tuomarin pitäisi olla, voi hakea johtoa paitsi puhtaan normatiivisista lähteistä myös pehmeämmistä oikeuslähteistä. Ylipäättään hyvän tuomarin määritelmä on vaihdellut vuosikymmenien saatossa yhteiskunnan muutosten mukana, kun esimerkiksi sovintoon perustuvien ratkaisujen merkitys on kasvanut. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että pelkistäen muutosta voisi kuvata niin, että vanhan ajan oikeudenjakajasta on tullut sovintoa hakeva konfliktinratkaisija. Tästä rooli on edelleen kehitty-
nyt dualistiseksi kutsuttuun tuomarinrooliin, jossa tuomari soveltaa asiaan sekä tuomitsemissuuntausta että sovittelusuuntausta, niiden parhaita puolia yhdistellen.⁴⁷⁷ Sovitteleva suuntaus korostunee riita-asioissa, mutta piirteitä siitä on havaittavissa rikosasioissakin – erityisesti syyteneuvottelussa. Ervo on arvioi-
nut, että rikosoikeudellisesta prosessista on tullut yhteisöllisempi ja pehmeämpi, mutta myös oikeudenmukaisempi.⁴⁷⁸

Nykytuomari on tutkimusten mukaan asiantunteva asiakaspalvelija, jonka vastuulle kuuluu viime kädessä huolehtia ihmisten oikeusturvan tarpeesta. Tuomari toteuttaa oikeusturvaa paitsi oikean lainsoveltamisen kautta myös varmistamalla, että asianosaiset kokevat menettelyn oikeudenmukaisena.⁴⁷⁹ Oikeudenmukaisuuden varmistaminen onkin tuomareiden tehtävien ydinsisältöä. Koulun ym. järjestämissä haastatteluissa tuomarit ovat kuvanneet, että työn mielekkyyden kannalta keskeistä on nimenomaan tehtävien vastuullisuus ja perustellun ratkaisun löytäminen.⁴⁸⁰ Myös esimerkiksi Tolvanen on painottanut tuomioistuimen roolia puolueettomana riidan ratkaisijana. Hän toteaa, että tuomari

⁴⁷⁵ Guarnieri – Pederzoli 2002.

⁴⁷⁶ Kulla 2011, s. 228–232.

⁴⁷⁷ Koulun ym. 2019, s. 57 ja s. 349. On kuitenkin huomattava, että Koulun ym. teoksessa on keskitytty erityisesti tuomarin rooliin riita-asioissa (s. 85). Kuitenkin tässä viitatuilta osiltaan samat tulkinnot sopivat myös muutokseen rikosprosessissa, vaikka painotus voi olla hiukan erilainen.

⁴⁷⁸ Ervo 2014, s. 99.

⁴⁷⁹ Koulun ym. 2019, s. 357 ja s. 339.

⁴⁸⁰ Koulun ym. 2019, s. 339.

voidaan nähdä kansalaisten perusoikeuksien suojelijana, jonka tehtävänä on huolehtia, että prosessissa toteutuvat niin uhrin kuin tekijänkin perusoikeudet mahdollisimman tasapainoisesti.⁴⁸¹

Tuomarin aktiivisuuden merkitystä voidaan arvioida myös siltä kannalta, miltä menettely vaikuttaa ulkopuolisen silmin. Rikosoikeuden koettu oikeudenmukaisuus on tärkeä asia. Oikeudenmukaisuuden vaatimus liittyy niin henkilöihin kuin valittuihin menetelmiinkin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että niiden menetelmien oikeudenmukaisuus, joilla viranomaiset käyttävät valtaansa, on avainasemassa suhteessa siihen, miten oikeutettuina johtajat ja instituutiot koetaan. Ihmisten oikeudenmukaisuusarvion kannalta menettelyllisten seikkojen on arvioitu olevan jopa tärkeämpiä kuin yksittäisen asian lopputulos.⁴⁸² Tyler on huomauttanut, että sellaiset tuomarit, jotka ottavat päätöksenteossään ihmisten tarpeet ja huolet huomioon, voivat käyttää toimivaltaansa tehokkaammin, sillä heidän päätöksensä hyväksytään ja niitä noudatetaan vapaaehtoisesti.⁴⁸³ Päätöstentekijöiden tulisi näiden tutkimustulosten kannalta toimia neutraalisti ja puolueettomasti. Lisäksi päätöksentekijän tulee olla rehellinen ja tehdä päätös objektiivisesti asiassa esitetyn tiedon perusteella. Menettely koettiin oikeudenmukaisemmaksi, kun ihmiset kokivat, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa asiaan. Tähän liittyy paitsi henkilön mahdollisuus esittää oma mielipiteensä ja tulla kuulluksi myös se, että hänen mielipiteensä otetaan jollakin tavalla huomioon. Tässä kaikessa suuri merkitys on myös sillä, että ihmisiä kohdellaan kohteliaasti ja kunnioittavasti.⁴⁸⁴

Lisäksi tuomarin roolia ohjaavat eettiset periaatteet. Eettisiä periaatteita on annettu niin Suomessa, Euroopassa kuin muuallakin. Periaatteet ovat muotoutuneet yksityiskohtaisemmiksi, ja on huomattava, että vaikei niitä ole alun perin ajateltu oikeudellisessa mielessä normatiivisiksi, saattaa pehmeä sääntely yksityiskohtaisuutensa ansiosta pikkuhiljaa muuttua enemmän siihen suuntaan.⁴⁸⁵ Nieminen on todennut, että eettisistä ohjeista suurimman merkityksen saavat ne, joihin liittyy jonkinlainen valvontamekanismi – etenkin, jos sen mekanismin puoleen voi kääntyä kuka tahansa ammatin ulkopuolinenkin.⁴⁸⁶

Suomen tuomariliiton julkaisemissa periaatteissa ei suoraan oteta kantaa tuomarin oma-aloitteisiin toimiin asian selvittämiseksi, mutta niissä korostetaan toisaalta tuomarin puolueettomuutta ja toisaalta tuomarin oikeamielisyyttä.⁴⁸⁷

⁴⁸¹ Tolvanen 2003, s. 1027.

⁴⁸² Jackson ym. 2012, s. 1052–1053. Kirjoittajat viittaavat Tom Tylerin ”procedural justice model” -malliin, ja Tyler on myös yksi artikkelin kirjoittajista. Aiheesta myös Tyler 1988, s. 128 ja Tyler 1990, erityisesti s. 90–92, s. 112, s. 174–176.

⁴⁸³ Tyler 1990, s. 178.

⁴⁸⁴ Tyler 1990, s. 135–157.

⁴⁸⁵ Koulum ym. 2019, s. 99–100.

⁴⁸⁶ Nieminen 2018, s. 27.

⁴⁸⁷ Tuomarin eettiset periaatteet 2012, s. 4–5, esimerkiksi kohdat 3 ja 6.

Näiden periaatteiden osalta on siten tapauskohtaisesti perusteltavissa sekä omaloitteisiin toimiin ryhtyminen että sellaisista toimista pidättäytyminen. Ohjeissa todetaankin, että eettisten periaatteiden tarkoituksena on kuvata eettisiä tavoitteita, jotka toimivat apuvälineinä eettisesti perusteltujen valintojen tekemiseen.⁴⁸⁸

Myös Euroopan neuvoston yhteydessä toimiva eurooppalaisten tuomareiden neuvottelukunta on julkaissut suosituksia tuomarin roolista – muun muassa tuomareiden ”Magna Carta” -periaatteet, jotka kuitenkin ovat hyvin yleisiä periaatelinjauksia.⁴⁸⁹ Suosituksia on täsmennetty useita kertoja.⁴⁹⁰ Kuitenkin oikeuskirjallisuudessa on huomautettu, että näiden suositusten tulkintaa vaikeuttaa se, että mahdolliset linjamuutokset jäävät rivien välistä tulkittaviksi.⁴⁹¹

Samoin esimerkiksi Yhdistyneet kansakunnat (YK) on julkaissut tuomarin eettiset periaatteet osana pyrkimystään lisätä luottamusta jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmien puolueettomuuteen ja tasapuolisuuteen.⁴⁹² Näissä YK:n periaatteissa on tuotu esiin, että oikeudenkäynnin tulisi toteutua niin, ettei sitä seuraavalle ”järkevälle tarkkailijalle” (reasonable observer) syntyisi epäilystä tuomarin toiminnan puolueettomuudesta.⁴⁹³ Myös tuomarin aktiivisia toimia on näissä ohjeissa rajattu tiukemmin. Ohjeiden mukaan oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei toteudu, mikäli tuomari ottaa liian aktiivista roolia oikeudenkäynnissä. Ohjeissa todetaan, että tuomari voi esittää kysymyksiä asiaa selvittääkseen, mutta hänen tulee välttää sekaantumasta jatkuvasti oikeudenkäynnin kulkuun. Jos tuomari esittää paljon kysymyksiä ja perustaa sen jälkeen vielä ratkaisunsakin vastauksiin, jotka hän sai itse esittämiinsä kysymyksiin, sekoittuu tuomarin rooli liian paljon muiden oikeudellisten toimijoiden rooleihin.⁴⁹⁴ Ohjeissa todetaankin, että mikäli tuomari haluaa puuttua oikeudenkäynnin kulkuun, se on pyrittävä tekemään sellaisella tavalla, ettei synny puolueellisuuden vaikutelmaa.⁴⁹⁵ Tuomarin roolia on ohjeissa käsitelty myös erikseen, viittaamalla erään tuomarin hiukan ideologiseenkin tiivistelmään:

“The judge’s part is to hearken to the evidence, only himself asking questions of witnesses when it is necessary to clear up any point that has been overlooked or left obscure, to see that the advocates behave themselves seemly and keep to the rules laid down by law, to exclude irrelevancies and discourage repetition; to make sure by wise intervention that he follows the points that the advocates are making and can assess their worth; and at the end to make

⁴⁸⁸ Tuomarin eettiset periaatteet 2012, s. 3.

⁴⁸⁹ CCJE Magna Carta 2010.

⁴⁹⁰ Uusimmat suositukset ovat CCJE Opinion No. 24, 2021 ja CCJE Opinion No. 23, 2020.

⁴⁹¹ Koulou ym. 2019, s. 98–99.

⁴⁹² Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct 2007, s. 9.

⁴⁹³ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct 2007, s. 59.

⁴⁹⁴ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct 2007, s. 61.

⁴⁹⁵ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct 2007, s. 141.

up his mind where the truth lies. If he goes beyond this, he drops the mantle of a judge and assumes the robe of an advocate; and the change does not become him well. Such are our standards.”⁴⁹⁶

Oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi Jokela ja Ervo ovat huomauttaneet, että prosessinjohto ei tarkoita sitä, että tuomari voisi tehdä omia selvityksiään asiassa. Tuomarin tulisi kysymyksin ja huomautuksin saada asianosaiset ryhtymään tarvittaviin prosessitoimiin.⁴⁹⁷ Käytännössä ”selvitysten tekemisen” ja ”kyselyoikeuden toteuttamisen” raja ei välttämättä ole yksinkertainen. Jokela täsmentää tulkintaa niin, että tuomarin kyselyoikeuden tulisi rajoittua selventävään prosessinjohtoon eli asianosaisten lausumien ja heidän todellisten tarkoitustensa selvittämiseen. Tällöinkin huomiota on kiinnitettävä siihen, että syytetylle ei tule sellaista vaikutelmaa, että tuomari pyrkisi selvittämään yksinomaan syytetylle epäedullisia seikkoja. Sen sijaan rikastava prosessinjohto syytetyn vahingoksi ei ole sallittua, eikä tuomioistuimen tule aktivoida syyttäjää tällaisen uuden aineiston esittämiseen.⁴⁹⁸ Ervo huomauttaa, että tuomarista voi tulla jopa esteellinen asiaan, jos tuomarin aktiivinen prosessinjohto antaa vaikutelman yhteistyöstä syyttäjän kanssa.⁴⁹⁹

Tuomari voi istunnossa vapaammin käyttää suullista kyselyoikeuttaan kuin tehdä konkreettisten todisteiden hankintaan liittyviä toimia. Tuomarin aktiivisen materiaallisen prosessinjohtoon tulisi ilmetä ensi sijassa kyselyoikeuden käyttämisen kautta, ja tällöinkin huomiota tulee kiinnittää siihen, että puolueettomuuden vaikutelma säilyy. Kuitenkin, kuten Ervo toteaa, tuomarin ei tule varoa kyselyoikeutensa käyttämistä. Materiaalinen prosessinjohto on hyväksyttävää aina silloin kun se palvelee menettelyn kontradiktorisuutta.⁵⁰⁰

Oikeuskirjallisuudessa on jo pitkään katsottu, että jos kyseessä on syytetyn etu, tuomari voi tarvittaessa käyttää voimakastakin materiaalista prosessinjohtoa (*favor defensionis*).⁵⁰¹ Jokela on todennut, että tuomioistuin voi käyttää kyselyoikeuttaan esimerkiksi syytetyn puolustusmahdollisuuksien ja kuulemisperiaatteen toteutumisen turvaamiseksi.⁵⁰² Samoin Ervo on tuonut esiin, että materiaalisella prosessinjohtolla voidaan puuttua oikeudenkäyntiaineistoon syytetyn eduksi, jos näyttää siltä, että saatavilla on syytteen hylkäämiseen jottavaa selvitystä.⁵⁰³

⁴⁹⁶ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct 2007, s. 141.

⁴⁹⁷ Jokela 2018, s. 435 ja Ervo 2008, s. 77. Tuomareiden erilaisista rooleista myös esimerkiksi Koulu ym. s. 66–73. Tuossa teoksessa käsitellään asiaa kuitenkin etenkin riita-asioiden näkökulmasta (s. 85), joten arviot eivät suoraan ole yhtenäistettävissä tuomarin rooliin rikosprosessissa.

⁴⁹⁸ Jokela 2018, s. 437.

⁴⁹⁹ Ervo 2008, s. 77.

⁵⁰⁰ Ervo 2008, s. 80.

⁵⁰¹ Jonkka 1991, s. 209, Virolainen 1988, s. 403–415 ja Ervo 2008, s. 77.

⁵⁰² Jokela 2018, s. 439.

⁵⁰³ Ervo 2008, s. 77.

4.5 TUOMIOISTUIMEN PROSESSINJOHTO TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNNISSÄ

4.5.1 Prosessinjohtoon normatiivinen perusta

Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimella on normaali prosessinjohtaja kyselyvelvollisuus.⁵⁰⁴ Osin tuomarin rooli kuitenkin myös eroaa tuomarin roolista tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä. ROL 5b:3:ssä on yksilöity tarkemmin nimenomaan tunnustamisoikeudenkäynnin kulkua. Säännöksestä havaitaan, että tuomioistuimelle on suoraan kohdistettu tiettyjä aktiivisuutta edellyttäviä vaatimuksia:

Tunnustamisoikeudenkäynnissä on, jollei tuomioistuin toisin päättä, seuraavassa järjestyksessä:

1) syyttäjän tehtävä selkoa tuomioesityksen sisällöstä ja muista siihen liittyvistä seikoista sekä esiteltävä tarpeellisessa määrin asiaa koskeva esituskinta-aineisto;

2) tuomioistuimen tiedusteltava vastaajalta, tunnustaako hän edelleen rikoksen ja suostuu asian käsittelyyn tässä luvussa säädettyssä menettelyssä sekä ymmärtääkö hän muiltakin osin tuomioesityksen sisällön ja merkityksen, sekä pyrittävä varmistautumaan, että esitys vastaa hänen tarkoitustaan; (...)

Tavanomaisessakin rikosoikeudenkäynnissä tuomarin on selvitettävä, miten vastaaja vastaa syytteeseen. Rikosasian pääkäsittelyä koskevan ROL 6:7:n mukaan vastaajan on syyttäjän ja asianomistajan vaatimusten jälkeen ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin. Tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevassa ROL 5b:3:ssä on kuvattu tuomioistuimen velvollisuudet tarkemmin, sillä säännöksessä edellytetään esimerkiksi, että tuomioistuimen tulee pyrkiä varmistumaan siitä, että tuomioesitys vastaa vastaajan tahtoa.

Lisäksi säännöksessä on mainittu, että tunnustamisoikeudenkäyntiä koskee sama materiaallinen prosessinjohto kuin tavanomaista rikosprosessin pääkäsittelyä. Tämä tarkoittaa, että tuomioistuimen on valvottava, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä siihen sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimen on kysymyksiin poistettava asianosaisten lausuntojen epäselvyyksiä ja puutteellisuuksia (ROL 5b:3.2 ja ROL 6:5.2). Hallituksen esityksessä on todettu, että vaikka materiaallinen prosessinjohto ilmenee jo tavallista pääkäsittelyä koskevista säännöksistä, se on haluttu kirjata myös tunnustamisoikeudenkäyntiä koskeviin säännöksiin sen korostamiseksi, ettei asian käsittelyssä oteta esiin asiaan kuulumattomia seikkoja tai todisteita.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ Jokela 2015, s. 129.

⁵⁰⁵ HE 58/2013 vp, s. 31.

Edelleen ROL 5b:4:n mukaan tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio muiden edellytysten täyttyessä, jos vastaaja on antanut tunnustuksen eikä tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Tuomioistuimen on näin ollen varmistuttava erityisesti tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta, jotta se voi antaa tuomioesityksen mukaisen tuomion. Tuomarin mahdollisuudet varmistua tästä eivät kuitenkaan välttämättä ole yksinkertaisia. Esitutkinta-aineisto voi antaa asiasta viitteitä, mutta tuomioistuimen vastuulle jää ROL 5b:3.1:n toisen kohdan mukaisesti nostaa tunnustukseen liittyvät seikat tarvittavissa määrin itse esille, jotta se voi lopulta todeta, ettei tunnustuksen aitoudesta ole jäänyt varteenotettavaa epäilyä. Voitanee siis sanoa, että tunnustamisoikeudenkäynti edellyttää tuomarilta vastaajan suuntaan aktiivisempaa ja vuorovaikutteisempaa roolia kuin tavanomainen rikosprosessi.

4.5.2 Tuomarin materiaallisen prosessinjohton toteuttaminen tunnustamisoikeudenkäynnissä

Tunnustamisoikeudenkäynnissä noudatetaan siis lähtökohtaisesti tavanomaisia säännöksiä tuomioistuimen prosessinjohtosta, vaikka tuomioistuimen rooli voidaan siinä nähdä korostuneempana tavanomaiseen rikosprosessiin verrattuna. Tuomioistuin voi toimia varsin vapaasti silloin kun kyse on vastaajan eduksi tehtävistä prosessitoimista.⁵⁰⁶

Käytännössä tämä tarkoittaa, että mikäli tuomioistuin epäilee tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta, sillä on selventävän materiaallisen prosessinjohton puolesta laajat mahdollisuudet käyttää kyselyoikeuttaan. Tällöin tuomioistuimen on ensiarvoisen tärkeää korostaa käyttävänsä kyselyoikeuttaan nimenomaan tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseksi, jotta vastaajalle ei tule asiasta väärää käsitystä. Muutoinkin on tärkeää muistaa, että kontradiktorisuuden vaatimukset⁵⁰⁷ koskevat myös tunnustamisoikeudenkäyntiä. Mikäli tuomioistuimelle herää epäily tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta, tämä epäily on syytä tuoda esiin jo tunnustamisoikeudenkäynnissä, jotta osapuolilla on mahdollisuus tuoda esiin kaikki asiaan liittyvät seikat. Asianosaisten kannalta olisi yllättävää, mikäli tuomioistuin perustaisi ratkaisunsa tällaiseen seikkaan keskusteluttamatta asianosaisia aiheesta.⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ Toisaalta on todettava, että vastaajan etu ei tunnustamisoikeudenkäynnissä ole välttämättä niin yksinkertainen asia kuin tavanomaisessa rikosprosessissa, jossa ajatus rakentuu sille, että vastaaja on kiistänyt rikoksen. Käyn tätä kysymystä tarkemmin läpi luvussa 8.8.

⁵⁰⁷ Ks. esim. Pölönen – Tapanila 2015, s. 40.

⁵⁰⁸ Jatkan aiheesta luvussa 8.

Sen sijaan tuomarin ei tunnustamisoikeudenkäynnissä tulisi pyytää osapuolia OK 17:7:n nojalla hankkimaan näyttöä vastaajan tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisen tueksi eikä myöskään itse pyrkiä hankkimaan tällaista näyttöä. Rikosoikeudellisesti ajateltuna näyttö, joka varmistaisi tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden, olisi syytetyn vahingoksi, sillä se johtaisi langettavaan tuomioon – vaikka vastaaja itse kokisi sopimuksen etunsa mukaisena. Mikäli tunnustamisoikeudenkäynnissä ilmenee, että asiaan voisi olla saatavissa jotakin sellaista näyttöä, joka todennäköisemmin osoittaisi vastaajan syyttömäksi, olisi näytön pyytäminen tuomioistuimen toimesta sinänsä vastaajan eduksi. Mutta ottaen huomioon, että tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuin ei voi hylätä syytettä, ei tällaiseen näytön hankkiminen nähdäkseni kuulu tunnustamisoikeudenkäyntiin sen poikkeavien piirteiden takia. Jos nimittäin tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta jää varteenotettava epäily esimerkiksi ilmi tulleen uuden, tunnustamisoikeudenkäynnissä käsittelemättömän todisteen takia, tuomioistuimen on tehtävä sillensäjättämisspätös. Jos tuomioistuin kehottaisi osapuolia hankkimaan todisteen ja tämä todiste yllättäen tukisikin tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta, johtaisi prosessitoimi syyksilukevaan tuomioon eli vastaajan vahingoksi. Mikäli uusi todiste varmistaisi tunnustuksen paikkansapitämättömyyden, siitä puolestaan seuraisi sillensäjättämisspätös, joka seuraisi ylipäätään todisteen hankkimatta jättämisestäkin. Lisätodisteiden hankkimisen on oltava syyttäjän vastuulla. Syyttäjän on virkan-sa puolesta harkittava esiin tulleen lisänäytön hankkimisen tarpeellisuus, ja jos todistelua hankitaan, niin syyttäjän on harkittava, ylittyykö syytekynnys vielä mahdollisen uuden näytön hankkimisen jälkeenkin.

4.6 TUNNUSTUKSEN ERILAISET VAIKUTUKSET JA ILMENEMISTAVAT RIKOSPROSESSISSA

4.6.1 Tunnustaminen tavallisessa rikosasiassa

Tunnustuksella⁵⁰⁹ tarkoitetaan asianosaisen ilmoitusta siitä, että hänelle epäedullinen seikka on tosi.⁵¹⁰ Tunnustuksen kohteena on siten tosiseikka – erotuksena kan-teen myöntämiseen, joka puolestaan on ilmoitus siitä, että vastapuolen vaatimus on oikea.⁵¹¹ Käsitteet eivät kuitenkaan aina merkittävästi eroa toisistaan.⁵¹² Syyt-

⁵⁰⁹ Käsitellen tässä yksinomaan tunnustusta rikosprosessissa. Tunnustuksen merkityksestä siviiliprosessissa, ks. esim. Halilan väitöskirja vuodelta 1950. Halila on käsitellyt myös ns. vääriä tunnustuksia eli tosioloja vastaamattomia tunnustuksia riita-asioissa kyseisessä teoksessaan, s.194.

⁵¹⁰ HE 58/2013 vp, s. 31.

⁵¹¹ Tirkkonen 1953, s. 179, Rautio – Frände 2020, s. 55.

⁵¹² Pölönen – Tapanila 2015, s. 349.

teen myöntäminen tarkoittaa oikeastaan syytteeseen sisältyvien tosiseikkojen tunnustamista.⁵¹³ Jokela toteaa, että tunnustus ja myöntäminen voivat toisinaan vaikuttaa samalla tavoin, mutta käsitteellisesti vain tunnustus kuuluu todistusoikeuteen.⁵¹⁴

Aloitan esittelemällä tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä annettavan tunnustuksen merkitystä. Oikeudenkäymiskaaren 17:5.3:n mukaan tuomioistuimien harkitsee, mikä merkitys rikosasiassa annettavalla tunnustuksella on todisteena.⁵¹⁵ Tämä lain sanamuoto tuli voimaan jo vuonna 1949.⁵¹⁶ Tätä aikaisemmin tunnustaminen oli kuitenkin yksilöity lain sanamuodossa tarkemmin. Silloin säännöksessä edellytettiin, että tunnustuksen tulee olla vapaaehtoinen ja tunnustuksen antajan tulee olla laillisen iän saavuttanut, eikä hän saa olla ”mielipuoli” eli hänen tulee olla selvässä mielentilassa. Tirkkonen toteaa, että vaikka lakimuutoksen jälkeen näistä edellytyksistä ei enää ole nimenomaista mainintaa, on ilmeistä, että ne edelleen pitävät paikkansa.⁵¹⁷

Tirkkosen mukaan tunnustuksen tulee olla nimenomainen, sillä oikeudenkäynnissä annettujen selitysten on oltava nimenomaisia eikä konkludenttisia.⁵¹⁸ Laillisen iän eli rikosoikeudellisen 15 vuoden vastuukäyrän ylittäminen on selvä edellytys. Vanhahtava ”mielipuolen” määritelmä sen sijaan ei avaudu yhtä helposti. Tirkkonen kuvaa, että henkilö ei ole laissa tarkoitettulla tavalla selvässä mielentilassa, mikäli hän on mielisairas tai ”tylsämielinen” taikka jos hänen sieluntoimintansa on muutoin siinä määrin häiriintynyt, että hän on oikeudenkäyntikelpoisuutta vailla tai ainakin sellaisessa psyykkisessä tilassa, ettei hän kykene arvioimaan tekojensa seurauksia. Edelleen Tirkkonen huomauttaa, että mielentilan tulee olla selvä niin tunnustuksen antamishetkellä kuin tunnustuksen antajan havainnoitessa sitä tosiseikkaa, jota tunnustus koskee.⁵¹⁹ Vaikka tunnustuksen osalta nämä henkiseen toimintakykyyn liittyvät edellytykset on lainsäädännöstä muodollisesti poistettu, voidaan vertailun vuoksi huomauttaa, että asianosaisen kuulemista koskevissa säännöksissä (esimerkiksi OK 17:27, OK 17:44.2:n 2 kohta ja OK 17:52.1:n 5 kohta) sen sijaan yhä monin paikoin mainitaan henkiseltä toiminnaltaan häiriintyneen asianosaisen kuulemiseen liittyvät poikkeusedellytykset ja -järjestelyt. Esimerkiksi vakuutusta ei oteta sellaiselta todistajalta, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä vakuutuksen merkitystä.⁵²⁰

⁵¹³ Rautio – Frände 2020, s. 57. Jo Tirkkonen on kuitenkin kirjoittanut tunnustuksen ja myöntämisen terminologisesta erottamisesta ja eri koulukunnista asian suhteen. Tirkkonen 1953, s. 179.

⁵¹⁴ Jokela 2018, s. 538.

⁵¹⁵ Sen sijaan dispositiivisissa riita-asioissa asianosaisilla on määräämisvalta riidan kohteeseen. Tällöin tunnustus tekee tunnustetun seikan riidattomaksi, jolloin seikka ei enää kaipa näytöä tuekseen. OK 17:5.2.

⁵¹⁶ Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muuttamisesta 571/1948, annettu 29.7.1948.

⁵¹⁷ Tirkkonen 1953, s. 184.

⁵¹⁸ Tirkkonen 1953, s. 185.

⁵¹⁹ Tirkkonen 1953, s. 184–185.

⁵²⁰ Tarkemmin Rautio – Frände 2020, s. 215–217, s. 294–297 ja s. 316–318.

Forsman on kuvannut vuonna 1883, että silloisen prosessin ydin on ollut saada syytetty tunnustamaan rikos. Tunnustus oli etevin ja pääasiallinen todistus, ja siihen pyrittiin jopa epäasiallisin ja pakottavin keinoin, muun muassa kovalta vankeusrangaistuksella uhkaamalla ja jopa kidutukseen verrattavilla keinoilla.⁵²¹ Nykyään onneksi ei enää ole niin. ETL 7:5.1:n mukaan kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen saamiseksi ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia tai uskotteluja erityisistä eduista. Myöskään uuvuttamista, uhkausta, pakkoa tai muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyneen vaikuttavia sopimattomia keinoja ei saa käyttää. Lisäksi ETL 7:5.3:n mukaan on kuulusteltavalle annettava tilaisuus säännölliseen ateriointiin ja riittävään lepoon, eikä kuulustelua saa pääsääntöisesti suorittaa yöaikaan (ETL 7:5.2).

Tunnustus on todistelukeino, ja tuomioistuimien harkitsee, mikä merkitys rikosasiassa annettavalla tunnustuksella on todisteena.⁵²² Rautio ja Frände huomauttavat, että todellisuudessa tunnustuksen merkitys on usein suurempi kuin millä säännöksen mukaan vaikuttaisi.⁵²³ Rikosprosessissa tunnustaminen on myös suhteellisen yleistä.⁵²⁴ Tunnustusta onkin perinteisesti pidetty todisteiden kunninattarena (*regina probationum*).⁵²⁵ Tirkkonen on vuonna 1953 todennut, että tunnustuksella on jo sellaisenaan huomattava todistusarvo rikosasioissa, sillä sen kohteena on tunnustajalle epäedullinen tosiseikka ja rikosjutun asianosaisten välillä vallitsee etujen ristiriita. Tirkkonen kuitenkin huomauttaa, että silti on mahdollista, että tunnustus on väärä. Tämän vuoksi tuomioistuimella on velvollisuus jokaisessa asiassa tutkia, mikä vaikutus tunnustuksella on todisteena kyseisessä asiassa.⁵²⁶ Itsestään selvää on, ettei tunnustusta voida hankkia keinolla millä hyvänsä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että kiduttamalla saadun tunnustuksen ottaminen oikeudenkäyntiaineistoon tai tällä tavoin saadun esinetodisteen käyttäminen tekee oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen.⁵²⁷

Vanhassa oikeuskirjallisuudessa Tirkkonen on todennut, että lievempää rikosta koskeva juttu voidaan helpommin ratkaista pelkän tunnustuksen nojalla kuin törkeämpää rikosta koskeva syyteasia. Tirkkonen perustelee tätä sillä, että mitä suurempi rikos on kyseessä, sitä vakuuttavampaa näyttöä vaaditaan

⁵²¹ Forsman 1883, s. 12–14 sekä Virolainen 1995, s. 17–18.

⁵²² Myös termiä ”todistuskeino” käytetään. OK 17:5.3. Ks. myös Lahti 2006, s. 107 ja s. 111. Sen sijaan dispositiivisissa riita-asioissa asianosaisilla on määräämisvalta riidan kohteeseen. Tällöin tunnustus tekee tunnustetun seikan riidattomaksi, jolloin seikka ei enää kaipaa näyttöä tukseen. Tirkkonen 1953, s. 117 ja s. 183. Tirkkonen 1953, s. 117.

⁵²³ Rautio – Frände 2020, s. 57.

⁵²⁴ Lahti 2006, s. 104.

⁵²⁵ Jokela 2015, s. 200, Pölonen – Tapanila 2015, s. 347. Myös Ekelöf 2009, s. 74–76.

⁵²⁶ Tirkkonen 1953, s. 182.

⁵²⁷ Esimerkiksi Gäfgen v. Saksa 1.6.2010.

syylisyyden tueksi.⁵²⁸ Tämä käsitys on oikeuskirjallisuudessa vallalla edelleen, sillä tuoreemmassa kirjallisuudessa esimerkiksi Pölönen ja Tapanila ovat vuonna 2015 katsoneet, että lievässä ja tavanomaisessa rikosasiassa tunnustus riittää näytöksi, jos sen oikeellisuutta ei ole aihetta epäillä.⁵²⁹ Jokelakin toteaa, että käytännössä lievemmissä rikosasioissa tunnustuksen painoarvo voi olla merkittävä, mutta hän huomauttaa, että tällöinkin asiassa ilmenneiden seikkojen tai muun todistelun on tuettava tunnustusta.⁵³⁰ Rautio ja Frände ovat todenneet, että vakavammissakin rikosasioissa tunnustusta voidaan pitää erittäin vahvana näyttönä, mutta muu syytetä tukeva näyttö on tarpeen erityisesti tunnustuksen totuudenmukaisuuden varmistamiseksi.⁵³¹ Tolvanen on katsonut, että tuomioistuimien voinee lähtökohtaisesti luottaa siihen, että vastaajan tunnustus on paikkansa pitävä sellaisessa asiassa, jossa vastaaja kertoo itse tehneensä jotain. Esimerkkinä Tolvanen käyttää sitä, että vastaaja tunnustaa ajaneensa autolla. Varovaisemmin Tolvanen suhtautuu siihen, että vastaaja myöntää jonkin muun, jutun ratkaisun kannalta relevantin tosiseikan olemassaolon, vaikkapa yrityksen maksukyvyttömyyden. Myös tältä osin Tolvanen kuitenkin näkee olevan vaikutusta sillä, onko vastaajalla oikeudellinen avustaja vai ei.⁵³²

4.6.2 RL 6:6:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste

Tunnustuksella voi olla vielä suurempi merkitys, mikäli tekijä samalla edistää sillä rikoksensa selvittämistä. Tekijä, joka ei tällöin välttämättä vielä edes ole epäilty, voi itse selvittää rikostaan poliisille ja auttaa toiminnallaan selvittämään rikoksen ja jopa vähentämään rikoksen haitallisia seurauksia yhteiskunnalle. Tällaisessa tilanteessa rikos ei välttämättä olisi lainkaan selvinnyt ilman tekijän omaa panosta rikoksen selvittämiseen. Näissä tilanteissa asia käsitellään muutoin tavanomaisesti, mutta rangaistusta mitattaessa tulee vähintäänkin harkittavaksi, että tuomittavaa rangaistusta lievennettäisiin tekijän myötävaikutuksen takia RL 6:6:n 3 kohdan mukaisesti.

RL 6:6:n 3 kohdan mukaan yksi rangaistuksen lieventämisperuste on

”3) tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä.”

⁵²⁸ Tirkkonen 1953, s. 182.

⁵²⁹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 348, Rautio – Frände 2020, s. 57.

⁵³⁰ Jokela 2018, s. 539. Hallituksen esityksessä 46/2014 vp on tosin viitattu siihen, että lieviissä rikosasioissa tunnustus voisi riittää joskus ainoaksikin näytöksi, s. 9.

⁵³¹ Rautio – Frände 2020, s. 58.

⁵³² Tolvanen 2006, s. 1337.

Tämä lieventämisperuste on siinä mielessä avoin, että sen soveltaminen on mahdollista kaikissa rikostyypeissä. Sen haasteeksi kuitenkin osoittautui, että oikeuskäytäntö lieventämisperusteen soveltamisen edellytyksistä muodostui aikoinaan hyvin tiukaksi.⁵³³ Syyteneuvottelua koskeva lakiuudistus on kuitenkin aiheuttanut paineen siitä, että tunnustuksen perusteella myönnettävää rangaistusseuraamuksen lievennystä koskevan oikeuskäytännön ei tulisi erota merkittävästi vastaajien välillä sen mukaan, tuleeko asia käsiteltäväksi tunnustamisoikeudenkäynnissä vai tavanomaisessa rikosasian pääkäsittelyssä.⁵³⁴

Korkein oikeus onkin sittemmin ottanut aktiivisesti kantaa lieventämisperusteen soveltamiseen ratkaisuisaan.⁵³⁵ Tutkimukseni kannalta keskeisimmät ratkaisut tältä osin lienevät KKO 2018:2 ja KKO 2018:60, joissa korkein oikeus katsoi, että johdonmukaisuus- ja yhdenvertaisuussyyt edellyttivät oman rikoksen selvittämisen edistämistä koskevan lieventämisperusteen soveltamiskäytännön yhdenmukaistamista syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä saatavan rangaistuksen lievennyksen kanssa.⁵³⁶

Ratkaisussa KKO 2018:2 vastaajaa A syytettiin erilaisista talousrikoksista. A oli kertonut menettelystään osin verotarkastuksen ja osin esitutkinnan aikana sekä tunnustanut teot niin esitutkinnassa kuin oikeudenkäynnissäkin. KKO katsoi, että A oli edistänyt rikoksensa selvittämistä RL 6:6:n 3 kohdassa tarkoitetuin tavoin. Kuitenkin arvioidessaan, millainen merkitys tällä lieventämisperusteella on rangaistuksen mittaamiseen, KKO totesi lain esitöihin viitaten, että tällä perusteella tapahtuvan rangaistuksen lieventämisen taustalla ovat ennen kaikkea tarkoituksenmukaisuussyyt, kun rikoksen selvittäminen helpottuu ja siitä seuraavat kustannukset alenevat, mutta myös eettiset syyt (HE 44/2002 vp s. 198–199). Eettiset syyt liittyvät siihen, että tekijä osoittaa muuttunutta suhtautumista tekoonsa ja ottaa siitä vastuuta (esimerkiksi KKO 2011:102, kohta 31). KKO totesikin, että huolimatta siitä, että eräisissä A:n yhtiöissä oli suoritettu verotarkastuksia, A oli aloittanut uudelleen ja jatkanut samanlaista rikollista toimintaa muissa yhtiöissään. KKO totesi, ettei A:n menettely osoita siten hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa eikä asiassa ole erityisiä eettisiä, syyllisyyden asteeseen liittyviä syitä rangaistuksen lieventämiseen. Kysymys oli KKO:n arvion mukaan pelkästään siitä, että A on menettelyllään helpottanut ja nopeuttanut esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä. KKO jatkoi, että tuomittavaa vankeusrangaistusta on RL 6:6:n 3 kohdan nojalla perusteltua lieventää kuudella kuukaudella. Muutoin rangaistus olisi ollut 3 vuotta ja 6 kuukautta. KKO totesi, että ottaen huomioon A:n myötävaikutuksen määrä ja laatu, myöskään syyteneuvottelua

⁵³³ Tapani – Tolvanen 2015, s. 246, Oikarainen 2017, s. 61 ja PeVL 7/2014 vp, s. 6.

⁵³⁴ PeVL 7/2014 vp, s. 6. Yleisemmin yhdenvertaisuudesta rikosoikeudessa Melander 2011. Ks. myös Vatjus-Anttila 2022, liite V, s. 546.

⁵³⁵ Ks. myös Vatjus-Anttila 2022, liite I ja II. Vatjus-Anttila katsoo, että edistämisperikimyksen syyllisyysmerkitys tulisi sitoa rikoksenteikijän suhtautumisen sijaan selvittämistekoon ja sen vapaaehtoisuuteen.

⁵³⁶ Tapani ym. 2022, s. 98–104.

koskeva lainsäädäntö ja yleinen yhdenvertaisuusperiaate eivät anna aiheita A:lle tuomittavan rangaistuksen enempään lieventämiseen, joten A tuomittiin 3 vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen.

Seksuaalirikosta koskevassa ratkaisussa KKO 2018:60 (ään.) korkein oikeus totesi, että rangaistuksen lieventämisperusteen soveltaminen ei edellytä omaaloitteisuutta eikä tekijän rikoksensa selvittämiseen liittyvillä motiiveilla ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Korkein oikeus totesi, että sen vanhemmassa oikeuskäytännössä asettamat tiukat edellytykset tunnustuksen omaaloitteisuudelle ja sen merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen eivät ole enää rikosoikeudellisesti perusteltuja, kun syyteneuvottelumenettelyssä sovelletaan varsin huomattavaa, pääsääntöisesti noin yhden kolmasosan suuruista alennusta rangaistukseen. Syyteneuvottelun osalta soveltamiskäytäntö on myös jo laajentunut koskemaan myös hyvin myöhäisiä prosessin vaiheita, jolloin kyse on vain oikeudenkäynnissä saatavista prosessuaalisista hyödyistä.

Huomion arvoista on erityisesti se, että mainituissa ratkaisuissa KKO 2018:2 ja KKO 2018:60 korkein oikeus viittasi RL 6:6:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen soveltamisen yhteydessä syyteneuvottelumenettelyyn ja yhdenvertaisuusperiaatteeseen.⁵³⁷ Tätä voidaan tulkita eräänlaisena askeleena kohti oikeuskäytäntöjen yhdenmukaistamista.⁵³⁸

Lisäksi sekä edellä mainituissa ratkaisuissa KKO 2018:2 ja KKO 2018:60 että uudemmassa ratkaisussa KKO 2022:11 korkein oikeus on viitannut eettisten syiden arviointiin RL 6:6:n 3 kohdan mukaista lieventämisperustetta arvioidessaan.

Ratkaisu KKO 2022:11 koski törkeää huumausainerikosta. A oli ylläpitänyt Tor-verkossa anonyymiä keskustelupalstaa, joka hänen tietensä toimi laajamittaisen huumausainekaupan markkinapaikkana. Korkein oikeus katsoi, että ilman lieventämisperusteen soveltamista oikeudenmukainen rangaistus A:n syyksi luetusta rikoksesta olisi kuusi vuotta vankeutta. Lieventämisperusteena otettiin huomioon se, että A on ainakin jossain määrin edistänyt rikoksen selvittämistä helpottamalla esitutkintaa siten, että hän on avannut laitteiden salauksia tutkijoille. Korkein oikeus totesi kuitenkin, että A on kiistänyt asian käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa ja asiassa on tästä syystä toimitettu täysimittainen oikeudenkäynti. A:n menettely ei myöskään osoita hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa, eikä rangaistuksen lieventäminen siten perustu osaksikaan eettisiin syihin. Korkein oikeus katsoi, ettei A:lle tuomittavaa rangaistusta ole aiheita lieventää enempää kuin hovioikeuden harkitsemat kuusi kuukautta, vaikka tuomittavaa rangaistusta on korotettu.⁵³⁹

⁵³⁷ Tämä on lisäksi nostettu esiin erityisesti esittelijän mietinnössä KKO 2017:51. Ks. aiheesta laajemmin Valtjus-Anttila 2022, esim. s. 177 ss.

⁵³⁸ Tapani ym. 2022, s. 101.

⁵³⁹ Ks. myös hiukan samanlainen ratkaisu KKO 2020:87 (asia ei kuitenkaan ollut lieventämisperusteen soveltamisen osalta korkeimman oikeuden arvioitavana), kohta 60.

Linna on huomauttanut, etteivät rikoslain 6 luvun säännökset rangaistuksen lieventämisestä arvota millään tavalla sitä, mikä on ollut tekijän motiivi tunnustaa. Tunnustaminen on siten yhtä arvokas, perustuupa se sitten puhtaaseen laskelmointiin tai syvään katumukseen.⁵⁴⁰ Linna onkin kritisoinut erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2018:2 perusteluja eettisyyden osalta mutta todennut, että ”harha-askel” on tullut oikaistuksi myöhemmässä ratkaisussa KKO 2018:60 (ään).⁵⁴¹

Huumausainerikoksia koskevilla ratkaisuissa KKO 2018:45 ja KKO 2015:69 vastaajan aktiivisuus ja lieventämisperusteen tosiasiallinen vaikutus on kuitenkin ollut suurempikin.

Ratkaisu KKO 2018:45 koski huumausainerikosta, ja siinä oli kysymys rangaistuksen mittaamisesta. Asiassa arvioitiin erityisesti sitä, miten A:n epäitsenäinen ja muita osallisia rajoitetumpi asema huumausaineen kätkeyjänä sekä hänen pyrkimyksensä edistää rikoksen selvittämistä ja poistaa sen vaikutuksia vaikuttavat rangaistukseen. A oli osallistunut aktiivisesti rikoksen selvittämiseen, sillä A oli heti tunnustanut teon ja osoittanut poliisille ainoastaan hänen tiedossaan olevan huumausaineen kätköpaikan jäätyään poliisiin kiinniottamaksi. Korkein oikeus totesi, että A on myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen ja estänyt sen, että suuri määrä erityisen vaarallista huumausainetta olisi päätyntä levitykseen. Korkein oikeus katsoi, että A:n pyrkimys estää rikoksensa vaikutuksia ja edistää rikoksensa selvittämistä on perusteltua ottaa huomioon alentamalla hänelle tuomittavaa vankeutta noin kolmanneksella. A olisi muutoin tuomittu jonkin verran alle kolmen vuoden rangaistukseen, ja tätä oli siten alennettava noin vuodella.

Myös ratkaisussa KKO 2015:69 oli kyse huumausainerikoksesta ja vastaaja A oli toimillaan pyrkinyt aktiivisesti edistämään rikostensa selvittämistä. A oli ilmiantanut itsensä ja tunnustanut rikoksensa oma-aloitteisesti ennen kuin häntä oli niistä epäilty. Hän oli kertonut esitutkinnassa rikoksistaan avoimesti ja muun ohella paljastanut 11,2 kilogrammaa marihuanaa sisältäneen huumausainekätkön sijainnin. Tuomittava rangaistus olisi ollut noin neljä vuotta ilman lieventämisperusteen soveltamista. Lieventämisperusteen vaikutusta asiassa arvioidessaan KKO totesi, että vastaavan kaltaisten huomattavan huumausainemäärän levittämiseen tähtäävien huumausainerikosten selvittäminen on yleisen edun kannalta erityisen tärkeää. Tutkinnallisesti nämä rikokset ovat kuitenkin työläitä ja vaikeita. A:n myötävaikutus rikoksen selvittämiseen oli merkittävä ja mahdollisesti ratkaiseva. A:n oma-aloitteisuus osoitti hänessä vahvaa tahtoa toimia oikein, kun otetaan huomioon se, miten ankaria rangaistuksia vastaavista teoista vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan tuomitaan, sekä se, miten tekijäkumppanit usein reagoivat tämän-

⁵⁴⁰ Eri asia on kuitenkin, että jos tekijä on tunnustuksensa lisäksi pyrkinyt myös esimerkiksi estämään tekonsa haitallisia vaikutuksia, voidaan tekijän tällainen toiminta ottaa huomioon tunnustamisen lisäksi. Linna 2019, s. 291.

⁵⁴¹ Ks. Linnan perusteluista laajemmin Linna 2019, s. 291–292. Myös Vatjus-Anttila on arvioinut edistämisyrykimysten subjektiivista puolta, Vatjus-Anttila 2022, s. 214 ss.

tyyppisten rikosten oma-aloitteiseen selvittämiseen. Tällä perusteella KKO katsoi, että rangaistusta tulee lieventää yhdellä vuodella ja kuudella kuukaudella.

RL 6:6:n 3 kohdan perusteella vastaajan onkin perinteisesti tullut tehdä enemmän yhteistyötä viranomaisten kanssa saadakseen yhtä suuren lievennyksen rangaistukseen kuin hän saisi syyteneuvottelumenettelyssä.⁵⁴² Tausta tälle erolle lieenee lieventämisperusteen aikaisemmassa sanamuodossa, joka edellytti, että epäillyn tulee toimia omasta aloitteestaan. Tämä edellytys poistettiin lain sanamuodosta jo vuonna 2004, mutta sen vaikutus on näkynyt oikeuskäytännössä sen jälkeenkin.⁵⁴³ Lieventämisperusteen tulkintaa on kuitenkin edellä mainituin tavoin pyritty sitemmin yhdenmukaistamaan syyteneuvottelusäännösten kanssa.⁵⁴⁴

Vatjus-Anttila on kuitenkin huomauttanut, että tällaisen kehityksen myötä riskinä on, että RL 6:6:n 3 kohdan tulkintakäytännöstä on vaarassa tulla seuraushakuinen. Hän toteaa: ”Mikäli oma-aloitteisuuden vaatimuksen poistamisesta seurannutta tulkinta-aukkoa täydennetään syyteneuvottelusäännöksien mukaisella tulkintakäytännöllä sellaisenaan, eli lieventämisperusteen tulkintaa yhdenmukaistetaan syyteneuvottelusäännöksien kanssa, rikosentekijän edistämisyrittämisen ja tunnustamistahdon merkitys soveltamiskriteereinä voi heikentyä konkreettisesti toteutuneiden kustannussäästöjen varjossa.” Vatjus-Anttila huomauttaakin, että jos RL 6:6:n 3 kohdan soveltamisessa ei anneta painoarvoa tunnustamisen subjektiivisille elementeille, muodostuu ratkaisevaksi kriteeriksi käytännössä toteutunut kustannussäästö.⁵⁴⁵

4.6.3 Tunnustaminen kevennetyissä menettelyissä

Esitutkinnassa annetulla tunnustuksella voi olla vaikutusta siihen, minkälaisessa prosessissa asia tuomioistuimessa käsitellään. Jos vastaaja on esitutkinnassa tunnustanut teon ja kyseessä on suhteellisen yksinkertainen asia, asia käsitellään tavanomaisesti joko kirjallisessa menettelyssä (ROL 5a luku) tai siten, että vastaaja kutsutaan pääkäsittelyyn ratkaisun uhalla (ROL 8:11–12), mikäli suul-

⁵⁴² On kuitenkin korostettava, että kruununtodistajajärjestelmä (ks. luku 2.1) ei kuulu myöskään tämän säännöksen piiriin. Vastaaja voi siten tunnustaa ainoastaan oman rikoksensa.

⁵⁴³ HE 44/2002 vp, s. 198–199. Korkein oikeus on viitannut epäillyn omaan aloitteeseen myös ratkaisuissa KKO 2019:52, KKO 2018:60, KKO 2018:45, KKO 2018:23, KKO 2018:2, KKO 2017:51, KKO 2017:50, KKO 2015:69 ja KKO 2011:93, sekä ratkaisuissa KKO 2020:59 ja KKO 2017:50 arvioinut vahinkojen korvaamisen suhdetta lieventämisperusteen soveltamiseen.

⁵⁴⁴ Vatjus-Anttila 2022, s. 180.

⁵⁴⁵ Vatjus-Anttila 2022, s. 180 ss. Vatjus-Anttila toteaa, että myös tehon edistämisyrittäminen tulisi ottaa huomioon.

linen pääkäsittely on tarpeen.⁵⁴⁶ Tunnustuksen myötä syyttäjä luopuu useimmiten ainakin henkilötodistelusta mahdollisuuksien mukaan, jolloin käsittelytapa voi olla muukin kuin kaikkien läsnäoloa edellyttävä rikosasian pääkäsittely. Tyypillisesti tällainen tilanne on näytöllisesti selvissä pienehköissä rikoksissa, kuten näpistyksissä tai rattijuopumuksissa, eikä näissä tilanteissa tekijä saa lainkaan alennusta tuomittavasta rangaistuksesta, vaikka on myöntämisellään kiistatta keventänyt prosessia. Oikeuskirjallisuudessa onkin aiheellisesti pohdittu kirjallisen menettelyn ja syyteneuvottelun suhdetta sekä erityisesti sitä, miksi vastaaja suostuisi kirjalliseen menettelyyn, jos toisena vaihtoehtona on syyteneuvottelumenettely, jossa hän saa edun vastaavasta tunnustuksestaan.⁵⁴⁷ Kirjallinen menettely on kuitenkin tarkoitettu vain suhteellisen lieviä rikoksia varten, ja siinä voidaan tuomita enintään yhdeksän kuukautta vankeutta⁵⁴⁸, joten usein syyteneuvottelumenettelyssä käsiteltävät asiat eivät laatunsa puolesta sovellu kirjalliseen menettelyyn. Kirjallisessa menettelyssä ja ratkaisun uhallä käsiteltävässä asiassa tuomioistuimella säilyy kuitenkin velvollisuus asiassa esitetyn aineiston perusteella varmistua siitä, että tunnustus on paikkansa pitävä. Jopa kirjallisessa menettelyssä voi siis jossakin harvinaisessa tapauksessa käydä niin, että tuomioistuin päättyy hylkäämään syytteen vastaajan tunnustuksesta huolimatta.⁵⁴⁹

Kolmas tässä erotettava tunnustuksen (tai tässä pikemminkin passiivisuuden) muoto liittyy uudistettuun sakkomenettelylakiin (laki sakon ja rikesakon määräämisestä). Uusimman, 1.6.2019 voimaan tulleen säännöksen mukaan yksinkertaisissa ja selvissä asioissa voidaan esimerkiksi käyttää mainitun lain mukaista mahdollisuutta määrätä sakkorangaistus sellaisesta rikkomuksesta, josta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.⁵⁵⁰

Säännöksen taustalla on vuonna 2016 sakkomenettelylakiin käyttöön otettu menetelmä, jossa vastaajalta saatu suostumus ja tunnustus nopeuttivat prosessia siten, että enintään 20 päiväsakon suuruisen sakkomääräyksen voi käsitellä kokonaan esitutkintaviranomainen ilman että syyttäjän olisi tarpeen vahvistaa sakkoa. Lakimuutoksen tavoitteena oli muun ohella vapauttaa syyttäjäresursseja vaativimpien asioiden käsittelyyn.⁵⁵¹ Asian käsitteleminen sakkomenettelylain mukaisessa menettelyssä kuitenkin edellytti, että menettelyyn saatiin epäillyn suostumus. Epäillyn suostumus edellytti joko sitä, että epäilty maksaa sakon kokonaan tai osaksi 30 päivän kuluessa rangaistusvaatimuksen

⁵⁴⁶ Esimerkiksi Halijoki 2004, s. 804. Ks. myös KKO 2022:34.

⁵⁴⁷ Oikarainen 2012, s. 758 ja Fredman 2018, s. 407–408.

⁵⁴⁸ ROL 5a:1.

⁵⁴⁹ Jokela 2015, s. 180.

⁵⁵⁰ Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 754/2010, 1:1.1 § (1.6.2019, 95/2018).

⁵⁵¹ Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 2 § ja 3 § (1.12.2016) ja HE 94/2009 vp, s. 21.

tiedoksisaamisesta, tai sitä, että seuraavat neljä ehtoa täyttyvät: 1) rikkomuksesta epäilty tunnustaa teon ja 2) hyväksyy siitä määrättävän seuraamuksen sekä 3) luopuu oikeudestaan suulliseen käsittelyyn ja 4) suostuu asian ratkaisemiseen tämän lain mukaisessa menettelyssä.⁵⁵²

Kuitenkin kesäkuussa 2019 suostumusta ja tunnustusta koskevaa sääntelyä muutettiin, koska tuo vuonna 2016 säädetty menettely koettiin raskaaksi ja esitutkintaviranomaisia ja oikeuslaitosta turhaan kuormittavaksi. Lain esitöiden tavoitteena oli muun muassa keventää suostumukseen liittyvää sääntelyä niin, että se turvaisi vastaajan mahdollisuuden valita prosessimuoto mutta ei rajoitaisi sakkomenettelyn käyttöä.⁵⁵³ Uudessa sääntelyssä muutettiin epäillyn suostumusta koskevaa sääntelyä siten, että 1.6.2019 voimaan tulleen säännöksen mukaan epäillyn suostumukseksi riittää, että rikkomuksesta epäilty 1) luopuu oikeudestaan suulliseen käsittelyyn ja 2) suostuu asian ratkaisemiseen tämän lain mukaisessa menettelyssä.⁵⁵⁴

Uudella sääntelyllä poistettiin siten suostumuksen edellytyksistä ne vaatimukset, jotka eniten vaikeuttivat suostumuksen saamista; nämä vaatimukset olivat teon tunnustaminen ja seuraamuksen hyväksyminen. Tämän heikennyksen vastapainoksi parannettiin epäillyn oikeusturvaa ja muutoksenhakumahdollisuuksia sallimalla syyllisyyteen ja seuraamukseen liittyvät kysymykset muutoksenhaussa silloinkin, kun epäilty on antanut sakkomenettelyyn suostumuksensa.⁵⁵⁵

4.6.4 Tunnustaminen tunnustamisoikeudenkäynnissä

4.6.4.1 Miten tunnustamisoikeudenkäynnissä annettu tunnustus eroaa muista tunnustuksista

Tunnustaminen ei siis ole mikään uusi ilmiö rikosoikeudenkäynneissä, eikä tunnustamisoikeudenkäynti myöskään ole ainoa tilanne, jossa tuomioistuin joutuu arvioimaan tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Myös tavanomaisissa rikosoikeudenkäynneissä otetaan vastaan lukuisia tunnustuksia erilaisissa rikosasioissa. Tunnustamisoikeudenkäynneissä annettu tunnustus ei vaikutuksiltaan välttämättä eroa niistä kovin merkittävästi, sillä myös tavanomaisessa rikosprosessissa usein luovutaan todistelusta tunnustuksen myötä ja vastaajan myötävaikutus rikosasian selvittämiseen voidaan myös ottaa huomioon RL 6:6:n 3 kohdan mukaan rangaistuksen mittaamisessa. Herääkin kysymys, miksi tunnustamisoikeudenkäynnissä tulisi kiinnittää niin paljon huomiota tunnust-

⁵⁵² Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 4 § (voimaan 1.12.2016).

⁵⁵³ HE 103/2017 vp, s. 27–28. Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 4 § (voimaan 1.6.2019).

⁵⁵⁴ Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 4 § (voimaan 1.6.2019, 95/2018).

⁵⁵⁵ HE 103/2017 vp, s. 10, s. 28 ja s. 40–48.

tuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen, jos niin ei muutoinkaan tehdä. Kysymys on aiheellinen, mutta vastaus on selvä: tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen tulisi kiinnittää huomiota myös muissa rikosasioissa.⁵⁵⁶

Tunnustamisoikeudenkäynnissä väärän tunnustuksen riskit voivat kuitenkin korostua menettelyn suppeuden ja tunnustuksen vastapainona saatavan rangaistuslennuksen takia. Erityisesti rangaistuslajin vaihto ehdollisesta vankeusrangaistuksesta sakkoon tai ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ehdolliseen voi aiheuttaa vastaajalle huomattavan paineen väärän tunnustuksen antamiselle. Tällaista ”porkkanaa” ei liity muissa menettelyissä annettaviin tunnustuksiin. Edelleen tunnustamisoikeudenkäynnissä käsitellään tavanomaisesti näytöllisesti epäselviä asioita ja myös esitutkintaa on mahdollisesti rajattu. Tällaisessa asiassa saatua tunnustusta ei siihen liittyvien epävarmuuksien puolesta voi verrata esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä käsiteltävään rattijuopumusasiain. Mitä monimutkaisempaa kokonaisuutta vastaaja on tunnustamassa – ja mitä parempaa palkintoa vastaan –, sitä enemmän korostuvat viranomaisien velvollisuudet huolehtia tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Mitä vakavamman rikosasiasta on kyse ja mitä enemmän tapaukseen liittyy väärälle tunnustukselle altistavia tekijöitä, sitä suurempi painoarvo tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiselle tulisi antaa rikosasian käsittelytavasta riippumatta.

Epäilytys saattaa täysin kiistää teon ennen syyteneuvottelumenettelyn aloittamista ja punnita tarkasti hyötyjään ja haittojaan menettelyyn osallistumisesta. Syyteneuvottelussa epäillyn motivaationa ei välttämättä ole puhdas omatunto vaan laskelmoitu arvio menettelyn edullisuudesta omassa tilanteessa.

4.6.4.2 Rikosprosessin periaatteet tunnustamisoikeudenkäynnissä

Kuten edellä on todettu, nykyään tunnustaminen rikosoikeudellisessa asiassa ei koskaan tarkoita sitä, että tuomioistuimella olisi sidottu tunnustukseen ja sen tulisi perustaa tuomio siihen. Päinvastoin tuomioistuimella säilyy laaja harkintavaltta tunnustuksen merkityksen tai painoarvon arvioinnin suhteen, ja tuomioistuimella voi tunnustuksesta huolimatta päätyä hylkäämään syytteen.⁵⁵⁷ Tämä harkintavaltta ilmentää virallisperiaatteita. Jokela määrittelee virallisperiaatteen niin, että sen mukaan oikeussuojaa annetaan yksityisen henkilön tahdosta riippumatta.⁵⁵⁸ Virallisperiaatteella on rikosprosessissa monia ilmenemismuotoja. Edellä kuvattujen tunnustuksen sitomattomuuden lisäksi virallisperiaate ilmenee siitä, että syyttäjän syyteoikeus on useimmiten riippumaton asianomistajan tahdosta⁵⁵⁹,

⁵⁵⁶ Näin myös Ruotsissa Diesen 2015, s. 94.

⁵⁵⁷ Ks. vanhemmasta oikeuskirjallisuudesta esimerkiksi Tirkkonen 1953, s. 187.

⁵⁵⁸ Jokela 2018, s. 26. Samoin Tolvanen 2003, s. 1017.

⁵⁵⁹ Poikkeuksena asianomistajarikokset.

tuomioistuimien saa rikosasiassa hankkia uusia todisteita vastaajan eduksi ja tuomioistuimen on viran puolesta otettava huomioon lieventävät asianhaarat.⁵⁶⁰

Lisäksi rikosprosessiin liittyy muita periaatteita, jotka liittyvät syyttäjän ja vastaajan lähtökohtaisesti epätasa-arvoiseen asemaan. Vastaajan asemaa halutaan parantaa suosimalla puolustusta (*favor defensionis*). Lisäksi rikosprosessiin ja puolustuksen suosimiseen liittyy kiinteästi syyttömyysolettama. Syyttömyysolettama ilmenee muun muassa EIS 6 artiklasta, jonka mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyllisyyden toteennäyttäminen kuuluu syyttäjän tehtäviin, eikä syytetyllä ole velvollisuutta myötävaikuttaa itseään koskevan rikosepäilyn selvittämiseen (itsekriminointisuoja eli myötävaikuttamattomuusperiaate). Syyttömyysolettamaan liittyykin paitsi syyttäjän todistustaakka ja myötävaikuttamattomuusperiaate myös esimerkiksi se, ettei syyllisyyteen viitattavia lausuntoja tule antaa ennen langettavaa tuomiota.⁵⁶¹

Puolustuksen suosimisen periaate näkyy vahvasti syyteneuvottelumenettelyä ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevissa säännöksissä. Tunnustamisoikeudenkäynnissä puolustuksen suosimisen periaatetta toteuttavat edellytykset siitä, että vastaajan on henkilökohtaisesti osallistuttava tunnustamisoikeudenkäyntiin ja annettava tunnustuksensa suoraan tuomioistuimen edessä. Vastaaja näin ”pakotetaan” osallistumaan prosessiin. Ilman tätä osallistumispakkoa vastaajan oikeuksien toteutuminen voisi olla kyseenalaista, sillä vastaaja voisi jättäytyä passiiviseksi ja tuomioistuimen olisi käytännössä mahdotonta arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta.⁵⁶² Lisäksi puolustuksen suosimisen periaatetta syyteneuvottelumenettelyssä ilmentää osaltaan se, että vastaaja voi perua tunnustuksensa missä prosessin vaiheessa tahansa, myös muutoksenhakuvaiheessa. Syyttäjä sen sijaan on tuomioesityksen allekirjoittamisen jälkeen lähtökohtaisesti sidottu menettelytapaan, jollei vastaaja peru tunnustustaan (tai suostumustaan taikka jollei asiassa ilmene sellaista uutta selvitystä, jonka mukaan päätös olisi perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin, ROL 1:11.2).

4.6.4.3 RL 6:6:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste tunnustamisoikeudenkäynnissä

Korkein oikeus on antanut yhden erityisesti tunnustamisoikeudenkäynnissä tapahtuvaa rangaistuksen mittaamista koskevan ratkaisun. Ratkaisussa korkein oikeus on arvioinut ennen kaikkea sitä, onko RL 6:6:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste sovellettavissa tunnustamisoikeudenkäynnissä käsiteltävään asiaan.

⁵⁶⁰ Jokela 2018, s. 26.

⁵⁶¹ Ervo 2005, s. 143 ja s. 243.

⁵⁶² Ks. passiivisesta vastaajasta kuitenkin myös luku 8.3.2.

KKO 2018:23. A:ta epäiltiin useista talousrikoksista. Hän oli ensin esitutkin-
nassa kiistänyt syyllisyytensä, mutta sittemmin myöntänyt teot syyteneuvot-
telumenettelyn yhteydessä. Syyttäjä esitti tuomioesityksessä, että A:lle tuo-
mittava rangaistus olisi ilman rangaistusta lieventäviä ja alentavia tekijöitä
ollut 3 vuotta 10 kuukautta vankeutta. Syyttäjä vaati A:lle 2 vuoden 1 kuu-
kauden vankeusrangaistusta, mikä perustui syyteneuvottelussa saavutettuun
sovintoon. Seuraamuskannanotossa oli otettu huomioon tunnustamisoikeu-
denkäynnistä seuraavan lievennetyn rangaistuksen ohella se, että A oli edis-
tänyt rikoksensa selvittämistä sekä lisäksi poistanut rikoksensa vaikutuk-
sia maksamalla suuren osan Verohallinnon saatavista. Käräjäoikeus luki A:n
syyksi tuomioesityksen mukaiset rikokset ja tuomitsi hänet 2 vuoden 1 kuu-
kauden vankeusrangaistukseen ja velvoitti maksamaan Verohallinnon vaati-
mat vahingonkorvaukset.

A valitti hovioikeuteen ja vaati, että vankeusrangaistusta alennetaan ja se
lievennetään ehdolliseksi mahdollisine oheisseuraamuksineen. Hovioikeus
katsoi, että menettelyn myöntämällä ja syyteneuvotteluun suostumalla A on
voinut jossain määrin, mutta ei kuitenkaan merkittävästi, helpottaa asian sel-
viämistä. Lisäksi tuomioistuinkäsittely oli tunnustamisen myötä keventynyt.
Hovioikeus katsoi, että rikoksen selvittämisen osalta rangaistuksen lieventä-
misperuste oli olemassa, mutta sen vaikutus ei ollut kovin suuri. Hovioikeus
katsoi kuitenkin, että jo käräjäoikeuden tuomiossa tehty alennus oli huomatta-
va, eikä rangaistusta ollut syytä enemmälti alentaa. A sai valitusluvan kor-
keimpaan oikeuteen, ja hän vaati, että hänelle tuomittua rangaistusta alen-
netaan ja se lievennetään ehdolliseksi vankeusrangaistukseksi joko yksin tai
yhdessä yhdyskuntapalvelun kanssa.

Korkein oikeus totesi ratkaisussaan, että syyteneuvottelussa ja tunnustamis-
oikeudenkäynnissä on jo kysymys siitä, että rikoksesta epäilty edistää rikok-
sensa selvittämistä. Lainsäädännöstä tai esitöistä ei ilmene, että rikoslain
6:6:n 3 kohdan mukainen rikoksen selvittämistä koskeva lieventämisperuste
olisi tarkoitettu sovellettavaksi rikoslain 6:8a:n mukaisen lievennetyn
rangaistusasteikon ohella. Epäillyn pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä
syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä tulee otetuksi huo-
mioon erityissäännön asemassa olevan rikoslain 6:8a:n nojalla. Näin ollen
rikoksen selvittämistä koskevalta osalta rikoslain 6:6:n 3 kohdan lieventä-
misperusteen soveltamiselle ei ollut edellytyksiä.

Sen sijaan RL 6:6:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen soveltaminen
rikoksen vaikutusten estämisen tai poistamisen perusteella on korkeimman
oikeuden mukaan mahdollista myös tunnustamisoikeudenkäynnissä. Vahin-
kojen korvaamista on pidetty tyypillisenä lieventämisperusteen tarkoittama-
na soveltamistilanteena. Korvauksen suorittamisen osalta korkein oikeus to-
tesi, että niin suorittamisen ajankohdalla kuin tekijän suhtautumisella omaan
tekoonsa voi olla merkitystä lieventämisperusteen arvioinnissa. Harkinnassa
voidaan kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka oma-aloitteista tekijän toi-
minta on ollut. Vahingonkorvauksen suorittamiselle voidaan pääsääntöisesti
antaa rangaistuksen mittaamisessa sitä enemmän merkitystä, mitä aikaisem-
massa vaiheessa korvaukset on maksettu. Vaikka jo rikoksentekijän pyrki-

mys rikoksen seurausten poistamiseksi voi olla riittävä lieventämisperusteen soveltamiseksi, merkitystä voidaan antaa myös sille, kuinka suuri osa rikoksella aiheutetuista vahingoista on korvattu ja onko korvausta suoritettu kaikille asianomistajille (KKO 2011:93, kohdat 23 ja 24).

Edelleen korkein oikeus totesi, että A on korvannut poikkeuksellisen suuret verovelat suurelta osin jo syyteneuvottelun aikana ja kokonaisuudessaan hovioikeuskäsittelyn aikana. A on näin ollen toiminut merkittävällä tavalla rikostensa vaikutusten poistamiseksi. Toisaalta lieventämisperusteen vaikutusta vähensi se, että vahingonkorvaus vastasi suurimmaksi osaksi sitä hyötyä, jonka A oli rikoksilla hankkinut, ja kyseiset maksut olisivat olleet myös ulosmitattavissa. Kokonaisarvioinnin perusteella korkein oikeus päätyi katsomaan, että rangaistusta oli tällä RL 6:6:n 3 kohdan perusteella lievennettävä kuusi kuukautta. KKO katsoi, että oikeudenmukainen rangaistus A:n syyksi luetuista rikoksista olisi ennen tunnustuksen perusteella lievennetyn rangaistusasteikon soveltamista siten 3 vuotta 4 kuukautta vankeutta. Tätä 3 vuoden ja 4 kuukauden vankeusrangaistusta oli lisäksi perusteltua alentaa noin kolmanneksella syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin johdosta (RL 6:8a). KKO totesi, että näillä perusteilla ja ottaen huomioon, että vain A oli ollut muutoksenhakijana, ei hovioikeuden A:lle tuomitsemaa 2 vuoden 1 kuukauden yhteistä vankeusrangaistusta ollut aihetta alentaa.

Korkeimman oikeuden ratkaisun perusteella RL 6:6:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen soveltaminen tunnustamisoikeudenkäynnissä on siten mahdollista, mutta ei rikoksen selvittämisen perusteella, sillä tältä osin pyrkimys edistää rikoksen selvittämistä tulee huomioiduksi jo tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevien erityissäännösten nojalla. Sen sijaan lieventämisperusteen soveltaminen on mahdollista siltä osin kuin kyse on rikoksen vaikutusten estämisestä tai poistamisesta. Tältä osin korkein oikeus otti arviossaan huomioon myös sen, kuinka oma-aloitteista vastaajan toiminta oli ollut. RL 6:6:n 3 kohdan mukaiset seikat voivat näin ollen tulla tältä kannalta arvioitavaksi myös tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä siten, että vastaaja voi aktiivisilla toimillaan saada entistä tuntuvamman alennuksen rangaistukseen.

5 Väärät tunnustukset

5.1 VÄÄRIÄ TUNNUSTUKSIA KOSKEVASTA TUTKIMUKSESTA YLEISESTI

Vääriä tunnustuksia koskeva tutkimus on edennyt pisimmälle Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Islannissa.⁵⁶³ Näissäkin maissa tutkimus on vahvasti profiloitunut kahteen aktiiviseen psykologiin, jotka ovat islantilais-brittiläinen emeritusprofessori, oikeuspsykologi Gisli Gudjonsson⁵⁶⁴ ja yhdysvaltalainen psykologi ja emeritusprofessori Saul Kassin⁵⁶⁵. Myös suomalaisessa oikeuspsykologian tutkimuksessa viitataan väärrien tunnustusten osalta heihin.⁵⁶⁶

Kiinnostus aiheeseen on kuitenkin lisääntynyt kansainvälisesti, ja esimerkiksi Saksassa on vuonna 2021 perustettu yliopistojen alaisuudessa projekti⁵⁶⁷, jonka tarkoituksena on vapauttaa syyttömästi tuomittuja. Myös sen projektin esikuva kuitenkin on Yhdysvalloissa (Innocence Project). Tanskassa vääristä tunnustuksista on tehty vuonna 2007 tutkimus, jossa on pyritty toistamaan tanskalaisilla opiskelijoilla Gudjonssonin ym. islantilaisilla opiskelijoilla tekemä tutkimus ja vertaamaan tuloksia näiden maiden välillä. Tutkimusartikkelissa kuvataan tutkimuksen olleen ensimmäinen kerta, kun tämänkaltaista tutkimusta tehdään Tanskassa, ja huomautetaan, että Skandinaviassa vääristä tunnustuksista tiedetään ylipäättään vain vähän. Myös Gudjonsson on ollut mukana tässä tanskalaisessa tutkimuksessa.⁵⁶⁸

Näistä syistä tutkimukseni lähdeaineisto painottuu vääriä tunnustuksia koskevan tiedon osalta erityisesti näihin kahteen kuuluisaan psykologiin: Gudjonsoniin ja Kassiniin. Heistä Gudjonsson on viime vuosina kirjoittanut aiheesta hieman aktiivisemmin. Yhdysvalloissa suuri osa tutkimuksesta on tehty 1960-luvulla, ja siellä suurin huomio on usein liittynyt Miranda-oikeuksista⁵⁶⁹

⁵⁶³ Gudjonsson 2021, s. 12.

⁵⁶⁴ Gisli Gudjonsson, www.sivut.

⁵⁶⁵ Saul Kassin, www.sivut.

⁵⁶⁶ Santtila – Hartwig 2008, s. 217. Myös Julia Korkman vahvisti tämän keskusteluissamme.

⁵⁶⁷ Projekt: Fehlurteil und Wiederaufnahme.

⁵⁶⁸ Steingrimsdottir ym. 2007, s. 287–288.

⁵⁶⁹ Miranda-oikeudet saivat alkunsa Yhdysvaltojen korkeimman oikeuden vuonna 1966 antamasta ratkaisusta *Miranda v. Arizona*. Miranda-varoituksella tarkoitetaan elokuvistakin tuttua fraasia siitä, että rikoksesta epäillylle on kerrottava ennen kuulustelun alkamista mm. hänen oikeudestaan olla vaiti kuulusteluissa ja keskustella avustajansa kanssa ennen kuulustelun alkua ("You have the right to remain silent. Anything you say can and will be used against you in a court of law. You have the right to a lawyer during questioning. If you cannot afford a lawyer, one

luopumiseen.⁵⁷⁰ Toisaalta sittemmin Kassin on huomauttanut, etteivät myöskään Miranda-oikeudet yksinään riittävästi turvaa sellaisia henkilöitä, joita syytetään rikoksesta, jota he eivät ole tehneet.⁵⁷¹

Vääriä tunnustuksia ovat vähäisemmässä määrin tutkineet myös muut⁵⁷², ja viittaen luvussa heihin silloin kun heidän tutkimuksellaan on itsenäistä arvoa. Varsin tavallista kuitenkin on, että muut kirjoittajat viittaavat omana lähdeaineistonaan nimenomaan Kassinin tai Gudjonssonin tutkimuksiin. Vallitsevalle vääriä tunnustuksia koskevalle käsitykselle vastakkaista kantaa edustavat etenkin Inbau ja Reid, mutta heidän näkemyksiään on kritisoitu huomattavan laajasti.⁵⁷³ Viittaen heidän tutkimukseensa kuitenkin lyhyesti luvussa 6.1, mutta siihen kohdistuvan kritiikin laajuuden takia käsittelen muuten vääriä tunnustuksia ottamatta tässä huomioon heidän näkemyksiään.

5.2 VÄÄRÄN TUNNUSTUKSEN KRITEERIT

Alkuun on huomautettava, että valtaosa tunnustuksista on aineellisesti oikeita.⁵⁷⁴ Gudjonsson tiivistää useiden englantilaisten tutkimusten⁵⁷⁵ johtopäätök-

will be provided for you at no cost.”) Ks. esim. Leo – Thomas 1998. Jos vastaaja luopuu näistä oikeuksistaan, hänen tulee tehdä se tietoisesti ja vapaaehtoisesti. Ks. esim. (Oxfordin yliopiston julkaisu) Goldstein – Sevin Goldstein 2010, jossa kirjoittajat arvioivat muun ohella, miten Miranda-oikeuksiin liittyvää yksilön tietoisuutta tulisi arvioida ja miten oikeuksistaan luopuvan henkilön kyvykyys tulisi suhteuttaa esimerkiksi siihen, onko henkilö alaikäinen vai aikuinen.

⁵⁷⁰ Gudjonsson 2003, s. 130. Ks. Gudjonssonin mainitsemasta Yhdysvaltojen 1960-luvun kirjallisuudesta esimerkiksi Sobel 1966, s. 74–84.

⁵⁷¹ Kassin 2015, s. 42.

⁵⁷² Esimerkiksi Leo, Drizin, Alschuler, Gross, Hirsch, O’Brien, Gazal-Ayal, Tor, Davison, Forshaw, Rakoff, Joy, McMunigal, Sigurdsson ja Covey.

⁵⁷³ Esimerkiksi Hirsch 2014, s. 808 ss., King – Snook 2009, s. 674 ss., Masip ym. 2011, s. 594 ss. Gudjonsson 2003, s. 7–24. Vrij – Granhag 2012, s. 112–115. Kassin ym. 2010, s. 27.

⁵⁷⁴ Ks. luku 5.3, jossa on kuvattu väärien tunnustusten arvioituja määriä. Vaikka väärien tunnustusten tarkkaan tilastointiin liittyy suuria haasteita, määrä vaikuttaa kaikkien asiaa koskevien tutkimusten perusteella joka tapauksessa vähäiseltä suhteessa kaikkiin tunnustettuihin rikosasioihin. Ks. myös Gudjonsson 2003, s. 133 ss. ja kaavio s. 167, johon Gudjonsson on koonnut eri tutkimuksista ilmenneitä prosenttilukuja tunnustuksen antamisen määristä vuosilta 1979–1998.

⁵⁷⁵ Johtopäätöksensä Gudjonsson on tehnyt useisiin tutkimuksiin viitaten, Gudjonsson 2003, s. 38 ss. Esimerkiksi useat Irvingin tutkimukset poliisin kuulusteluista (esim. B. Irving, L. Hilgendorf: Police Interrogation – The Psychological Approach, 1980), Softley (Softley, P.: Police interrogation. An observational study in four police stations. Home Office Research Study No. 61, 1980), Walshin (Walsh, D. P. J.: Arrest and interrogation: Northern Ireland 1981. Journal of Law and Society 9, 1982, 37–62), Baldwinin (esim. Baldwin, J.: Police interrogation: what are the rules of the game? Teoksessa D. Morgan ja G. M. Stephenson (Eds.), Suspicion and Silence. The Right to Silence in Criminal Investigations. London: Blackstone, 1994, s. 66–76) tutkimuksen perusteella. Nämä tutkimukset liittyvät kuitenkin paljolti poliisin kuulustelutekniikkaan ja sen aiheuttamiin riskeihin, jotka eivät kuitenkaan ole keskeisimmässä roolissa nyt käsillä olevan tutkimuksen kannalta. Tästä syystä en käy näitä tutkimuksia laajemmin lävitse.

senä, että ihmiset päättävät usein jo ennen kuulusteluun saapumista, aikovatko he kiistää vai tunnustaa teon. Syitä sille, miksi rikoksesta epäilty tunnustaa rikoksen, on pyritty arvioimaan erilaisten mallien avulla⁵⁷⁶ ja sittemmin näistä malleista ilmenneitä hypoteeseja on tutkittu empiiristen tutkimusten⁵⁷⁷ avulla. Näiden tutkimusten perusteella Gudjonsson toteaa johtopäätöksensä, että on tehtävissä joitain yleisiä päätelmiä siitä, miksi rikoksesta epäilty saattavat haluta tunnustaa rikkomuksensa. Asiaan voivat vaikuttaa esimerkiksi aikaisemmat tuomiot, oikeudellisen avun saaminen, rikoksen vakavuus sekä epäiltyä vastaan olevan todistusaineiston vahvuus. Rationaalisen motiivin ohella tunnustuksen voi kuitenkin saada aikaan myös sisäinen paine (kuten syyllisyydentunne) tai ulkoinen paine (kuten poliisin suostuttelu). Yleensä päätökseen vaikuttaa useampi tekijä.⁵⁷⁸ Kassin huomauttaa Yhdysvalloissa järjestettäviin kuulusteluihin viitaten, että kuulustelut ylipäätään on suunniteltu niin, että ne lisäävät kiistämisen epämukavuutta ja kasvattavat tunnustamisen houkuttelevuutta.⁵⁷⁹ Tälläkin tavalla muodostunut tunnustus voi itsessään olla oikea tai väärä ja vapaaehtoinen tai ei-vapaaehtoinen. Tutkimuksissa on todettu, että väärän tunnustuksen antaneet henkilöt ovat kokeneet enemmän ulkoista painetta (esimerkiksi poliisin taholta) ja aineellisesti oikean tunnustuksen antaneet enemmän sisäistä painetta (kuten syyllisyydentunnetta). Lisäksi päihteiden käyttö joko epäillyn rikoksen aikana tai juuri kuulustelua edeltävästi lisää riskiä väärän tunnustuksen antamiselle.⁵⁸⁰

Yhdysvaltalaisista syyteneuvottelujärjestelmää on kuvattu lähes täydelliseksi tavaksi saada syytön henkilö tuomittua.⁵⁸¹ Suomalainen syyteneuvottelu eroaa kuitenkin keskeisiltä osiltaan yhdysvaltalaisesta. Suomessa esimerkiksi muutoksenhakua ei ole rajoitettu, toisin kuin usein Yhdysvalloissa.⁵⁸² Kuitenkin myös Suomessa voi tapahtua – ja on jo tapahtunutkin – vääriä tunnustuksia.⁵⁸³ Santtila ym. mainitsevat vuonna 1999 laatimassaan artikkelissa esimerkiksi Suomessa tapahtuneen postitoimiston ryöstön, jonka yhteydessä annettiin kaksi vääräksi osoittautunutta tunnustusta. Kumpikin väärän tunnustuksen antaneista henkilöistä oli päihteiden väärinkäyttäjä. Väärän tunnustuksen anta-

⁵⁷⁶ Gudjonsson esittelee viisi mallia (Reidin mallin, Hilgendorfin ja Irvingin mallin, psykoanalyttisen mallin, Mostonin, Stephensonin ja Williamsonin mallin sekä Gudjonssonin oman kognitiivis-behavioraalisen mallin), joilla on pyritty arvioimaan syitä siihen, miksi rikoksesta epäilty tunnustaa kuulustelujen aikana. Gudjonsson 2003, s. 117–129.

⁵⁷⁷ Gudjonsson kuvaa viittaamia empiirisiä tutkimuksia laajasti, ja hän on ollut mukana suuressa osassa niitä (esim. Sigurdssonin ja Gudjonssonin tutkimukset, joita käsittelem jäljempänä). Gudjonsson, s. 130–157. Käsittelem osaa näistä tutkimuksista luvussa 5.3.

⁵⁷⁸ Gudjonsson 2003, s. 622.

⁵⁷⁹ Kassin 2015, s. 33. Ofshe – Leo 1997b, s. 189 ss.

⁵⁸⁰ Gudjonsson 2003, s. 627.

⁵⁸¹ Alschuler 2016, s. 919. Ks. myös Scherr ym. 2020, s. 366.

⁵⁸² Scherr ym. 2020, s. 365.

⁵⁸³ Korkman 2022, s. 92 ss.

neen 21-vuotiaan S:n tunnustuksen lajiksi on sittemmin arvioitu sisäistetty väärä tunnustus. S todettiin tutkimuksissa hyvin suggestioalttiiksi, ja hän taipui helposti johdattelevien kysymysten myötä. Lisäksi hänellä oli erittäin pahoja muistiongelmia. Väärän tunnustuksen antaneen 22-vuotiaan A:n tunnustus puolestaan on tulkittu painostetuksi vääräksi tunnustukseksi. A:lla ei ollut varsinaisia väärälle tunnustukselle altistavia haavoittuvia ominaisuuksia, mutta hän kertoi kuulustelujen olleen painostavia ja olleensa väsynyt ja kärsineensä muun muassa vieroitusoireista.⁵⁸⁴ Kuulusteluista ei kuitenkaan ole äänitallenteita, joten niiden todellisen painostavuuden arviointi on vaikeaa.⁵⁸⁵

Väärä tunnustus on merkittävä ongelma oikeusjärjestelmälle. Väärä tunnustus saa aikaan huomattavan riskin siitä, että henkilö saa rikostuomion teosta, jota hän ei ole tehnyt. Vakiintuneesti ajatellaan, että syyksilukevan tuomion kynnyksen on oltava niin korkealla, että syyttömiä ei tule tuomituksi. Väärän tuomion merkitystä korostaa entisestään se, että väärän tunnustuksen perusteella annettu tuomio myös yleensä jää vääräksi, eli tuomion purkaminen tällä perusteella on harvinaista. Väärin tuomittu henkilö joutuu useimmiten suorittamaan rangaistuksen kokonaisuudessaan, vaikka hän olisi syytön. Edelleen jokainen väärin tuomittu henkilö merkitsee, että teosta todellisuuksessa rikosvastuussa oleva henkilö ei joudu kantamaan teosta rikosoikeudellista vastuuta.⁵⁸⁶

Aluksi on väärä tunnustus kuitenkin määriteltävä. Santtila ja Hartwig toteavat, että kriteerien, joilla tunnustuksen perättömyys todetaan, on oltava selkeät. He viittaavat aiheita koskevaan kirjallisuuteen⁵⁸⁷ ja toteavat, että sen perusteella tunnustusta voidaan pitää vääränä ensinnäkin mikäli myöhemmin selviää, että mitään rikosta ei ole tehty. Näin voi käydä, esimerkiksi jos oletettu henkirikoksen uhri löytyy elossa. Lisäksi tunnustusta voidaan pitää vääränä, jos tulee ilmi todisteita, jotka osoittavat, että teon tunnustaneen henkilön olisi ollut fyysisesti mahdotonta tehdä tekoa. Esimerkkinä Santtila ja Hartwig käyttävät tilannetta, jossa teon tunnustanut henkilö on tapahtumahetkellä ollut todistettavasti muualla tai esimerkiksi liian nuori uhrista löytyneen siemennesteen tuottamiseen. Kolmanneksi tunnustus on väärä, mikäli esimerkiksi fyysisen näytön, kuten DNA-todistelun, perusteella tekoon pystytään yhdistämään oikea syyllinen, joka on tehnyt teon yksin. Neljänneksi tunnustusta voidaan Santtilan ja Hartwigin listauksen mukaan pitää vääränä myös, mikäli tieteellinen todistusaineisto puoltaa tunnustajan viattomuutta. Näin voi käydä esimerkiksi jos tunnustaja voidaan sulkea pois DNA-todistelun perusteella.⁵⁸⁸

⁵⁸⁴ Santtila ym. 1999, s. 403–413.

⁵⁸⁵ Santtila ym. 1999, s. 404.

⁵⁸⁶ Gross – O’Brien 2008, s. 928 ja s. 935.

⁵⁸⁷ Santtila – Hartwig 2008, s. 218. Santtila ja Hartwig eivät tuo julki, mihin kirjallisuuteen he tältä osin viittaavat, mutta aiheesta on kirjoittanut laajasti esim. Gudjonsson 2003, s. 174.

⁵⁸⁸ Santtila – Hartwig 2008, s. 218.

Edellä mainitut esimerkit ovat selkeitä väärän tunnustuksen merkkejä. Viime aikoina huomiota on kuitenkin kiinnitetty myös siihen, että tunnustus voi mahdollisesti osoittautua vääräksi, vaikka mitään näin konkreettista näyttöä tunnustuksen paikkansapitämättömyydestä ei olisi saatavilla.

Innocence Project teki vuosia töitä saadakseen purettua Huwe Burtonin vuonna 1991 saaman rikustuomion. Burton tuomittiin vain 16-vuotiaana äitinsä murhasta. Burton löysi äitinsä kuolleena koulusta kotiin palatessaan. Äitiä oli puukotettu. Burtonia kuulusteltiin kuoleman johdosta, ja kuulustelutaktiikkaa kuvattiin painostavaksi. Kuulustelujen päätteeksi Burton tunnusti äitinsä murhan poliiseille mutta peruutti tunnustuksensa heti kun pääsi vapaaksi. Tapauksessa oli heti alkuun toinenkin epäilty X, ja todisteiden avulla pystyttiin osoittamaan X:n ajaneen tapahtuman yhteydessä anastettua Burtonin äidin autoa. X:n kuulustelu suoritettiin samojen poliisien toimesta epämääräisin keinoin, ja X kertoi avustaneensa Burtonia muun muassa rikoksen jälkien piilottamisessa. Tämä toinen epäilty X kuitenkin kuoli ennen oikeudenkäyntiä. Burton kiisti rikoksen oikeudenkäynnissä, mutta hänet tuomittiin murhasta. Hän oli 19 vuotta vankilassa ennen kuin pääsi ehdonalaiseen vapauteen. Tämän jälkeenkin Innocence Projectin vetämä avustajaryhmä jatkoi tuomion oikeellisuuden selvittämistä, ja lopulta asiassa hyväksyttiin vääriin tunnustuksiin liittyvä uusi tieteellinen tutkimus ”uutena todisteena”, jolla asia voitiin avata uudelleen. Uudet tutkintatoimet osoittivat paitsi sen, että poliisien kuulustelutaktikat olivat vääriin tunnustuksiin johtavia, myös sen, että asiassa oli selvitetty puutteellisesti toisen rikosepäillyn X:n osuutta tekoon. Lopulta Burtonin tuomio purettiin näillä perusteilla.⁵⁸⁹

Kassinia kuultiin asiantuntijana myös Burtonin tapauksessa. Burtonin tapauksen onkin uutisoinnissa viitattu olleen ensimmäinen tapaus, jossa tuomio peruttiin väärän tunnustuksen perusteella lähes yksinomaan asiassa ilmi käyneen kuulustelutaktikan ja vääriin tunnustuksiin liittyvän tieteellisen tutkimuksen takia. Asiassa oli myös muuta näyttöä, joka tuki sitä, että tunnustus oli ollut väärä, mutta mitään yksiselitteistä DNA-todistelua tai vastaavaa ei ollut saatavissa.⁵⁹⁰

5.3 VÄÄRIEN TUNNUSTUSTEN YLEISYYS

Kuinka yleisiä väärät tunnustukset sitten ovat? Tarkkoja lukuja on vaikea ellei mahdoton määritellä, sillä väärien tunnustusten määrän tutkiminen ei ole yksinkertaista. Väärien tunnustusten yleisyyteen liittyvät arviot perustuvat yleensä joko kyselytutkimuksiin tai esimerkiksi tilastoihin, jotka on koottu sellaisista rikoksen tuomitusta, joiden on tuomion jälkeen voitu aukottomasti osoittaa

⁵⁸⁹ The Innocence Project: Huwe Burton.

⁵⁹⁰ Science-artikkeli 13.6.2019.

olevan syyttömiä esimerkiksi DNA-todistelun kehittymisen perusteella. Kumpikaan näistä keinoista ei kuitenkaan kuvaa koko totuutta. Lisäksi arvioinnissa on huomioitava, että aineisto painottuu Yhdysvaltoihin, jonka tilanne ei ole kailta osiltaan vertailukelpoinen Suomen tilanteen kanssa.

Tilastoista voidaan kuitenkin hakea jotain suuntaa aiheelle. Yhdysvaltainen vapautettuja koskeva tilasto (The National Registry of Exonerations) kattaa 3 291 sittemmin jollakin perusteella vääräksi osoittautunutta tuomiota. Näistä plea bargain -menettely on sisältynyt 850 tuomioon ja väärä tunnustus puolestaan on annettu 392 tuomiossa. Molemmat edellytykset (väärä tunnustus väärän tuomion perusteena ja plea bargaining -menettelytapana) yhdistyvät tilaston mukaan 87 asiassa.⁵⁹¹ Väärä tunnustus on siis ollut vähintäänkin osasyynä väärälle tuomiolle noin 12 %:ssa sellaisista tuomioista, jotka on sittemmin DNA-todistelun tai muun vastaavan syyn vuoksi purettu 2010- ja 2020-luvuilla. Plea bargain -menettely on kuulunut hiukan useampaan tapaukseen, 26 %:iin tapauksista. Väärä tunnustus ja plea bargaining -menettely ovat kumpikin toteutuneet noin 2,5 %:ssa näistä myöhemmin vääräksi osoittautuneista tuomioista.⁵⁹² Ero selittynee sillä, että tunnustus ei ole välttämättä ollut tällaisen menettelyn edellytys (ns. *nolo contendere* -syyteneuvottelu⁵⁹³).

Myös yhdysvaltalainen järjestö The Innocence Project on koonnut vastaavanlaista tietokantaa, josta voi hakea tukea väärin tunnustusten määrän arviointiin. The Innocence Projectin tavoitteena on purkaa väärin perustein annettuja tuomioita, ja sen tilastoihin kuuluu 204 asiaa, joista 11 oli sellaisia, joissa syytetty oli antanut väärän tunnustuksen. Sen sijaan 59 tapauksessa jonkinlainen väärä tunnustus (esimerkiksi poliisin epäasiallisen toiminnan seurauksena saatu väärä tunnustus⁵⁹⁴ tai toisen vangin kertomus siitä, että syytetty olisi tunnustanut hänelle⁵⁹⁵) oli osaltaan myötävaikuttanut väärään tuomioon. Seitsemään asiaan sisältyivät nämä molemmat vaihtoehdot, ja vähintäänkin jompikumpi vaihtoehto sisältyi 63 tapaukseen. Jonkinlainen väärä tunnustus tai väärään tunnustukseen liittyvä seikka tai väite liittyi siten peräti 31 %:iin näistä tuomioista, vaikka väärä tunnustus oli suoraan annettu vain 5–6 %:ssa tapauksista.⁵⁹⁶

Tällaisten vapautettuja koskevien tilastojen käyttöä väärin tunnustusten määrän arvioinnissa on kuitenkin myös kritisoitu. Esimerkiksi Gross ja O'Brien sekä Covey ovat aiheellisesti huomauttaneet, että tilasto ei kovinkaan hyvin edusta todellisuutta. Sellaiset rikosepäilyt, joista DNA-näytteitä ylipäätään kerätään ja säilytetään, ovat vakavia seksuaali- ja henkirikosasioita.

⁵⁹¹ The National Registry of Exonerations 2022 (tilanne 10.11.2022).

⁵⁹² National Registry of Exonerations 2022. Ks. myös Gazal-Ayal & Tor 2012, s. 355, National Registry of Exonerations 2017 ja National Registry of Exonerations 2016.

⁵⁹³ Ks. Thaman 2010 s. 355. Ks. myös Linna 2012, s. 133.

⁵⁹⁴ Ks. esim. The Innocence Project, Angel Gonzalez.

⁵⁹⁵ Ks. esim. The Innocence Project, Dennis Fritz.

⁵⁹⁶ The Innocence Project (tilanne 11.11.2022).

Tuomioistuinten ylipäätään käsittelemistä asioista ne kuitenkin ovat vain pieni osa, joten väärin tuomioiden osalta helpoimmin saatavilla oleva ja parhaiten tutkittu aineisto ei välttämättä ole kovin edustava niiden suhteen.⁵⁹⁷ Covey on itse pyrkinyt tutkimaan aihetta hyödyntämällä koostamaansa aineistoa kahdesta sellaisesta kokonaisuudesta, joissa useita ihmisiä tuomittiin väärin poliisi- en epäasiallisen toiminnan perusteella. Näissä tapauksissa henkilöt oli tuomittu keskimäärin huomattavasti lievemmistä rikoksista.⁵⁹⁸ Palaan Coveyn tutkimus- löydöksiin jäljempänä tässä luvussa.

Kyselytutkimukset tarjoavat kokonaan toisenlaisen näkökulman väärin tunnustusten yleisyyteen. Gudjonsson ja Sigurdsson ovat teettäneet vuonna 2016 väärin tunnustuksiin liittyvän kyselytutkimuksen islantilaisille vangeille (509 henkilöä). Vangeista 12 % kertoi antaneensa jossakin tilanteessa väärän tunnustuksen.⁵⁹⁹ Kyseisessä tutkimuksessa yksilöitiin tarkemmin myös väärin tunnustusten syitä ja tapausten muita olosuhteita. Selvisi ensinnäkin, että vain kolmasosa tästä vankiryhmästä oli myöhemmin peruuttanut vääräksi kertomansa tunnustuksen, eli suurin osa ei ollut koskaan peruuttanut tunnustustaan.⁶⁰⁰ Väärä tunnustus oli annettu useimmiten omaisuusrikoksissa (58 %) ja eräissä vakavimmiksi katsotuissa liikenne-rikoksissa (19,5 %).⁶⁰¹ Lisäksi kyselytutkimuksen mukaan väärät tunnustukset oli useimmiten annettu nuorena. Noin puolet (48 %) väärän tunnustuksen antaneista vangeista kertoi antaneensa väärän tunnustuksen ollessaan 16–20-vuotias.⁶⁰²

Väärin tunnustusten määrä vaikuttaa kyselytutkimusten valossa suhteellisen tasaiselta. Sigurdsson ja Gudjonsson nimittäin tekivät vastaavan kyselytutkimuksen vangeille myös vuonna 2014, ja silloin täsmälleen yhtä suuri prosenttiosuus (12 %) kyselyyn osallistuneista vangeista kertoi antaneensa väärän tunnustuksen.⁶⁰³ Huomattavaa tulosten uskottavuuden kannalta on myös se, että vangit näissä tutkimuksissa vain harvoin kertoivat väärän tunnustuksen koskeneen sitä rikosta, josta he olivat parhaillaan suorittamassa tuomiot. Vuonna 2016 tutkimukseen osallistuneista vangeista vain alle prosentti kertoi antaneensa väärän tunnustuksen siitä rikoksesta, josta saatua rangaistusta hän oli kyselyn toteutusaikaan suorittamassa. Myös vuonna 2014 toteutetussa kyselytutkimuksessa valtaosa (92 %) kertoi, että väärä tunnustus koski jotakin aikaisempaa asiaa.⁶⁰⁴

⁵⁹⁷ Gross – O’Brien 2008, s. 931 ja Covey 2013, s. 1134.

⁵⁹⁸ Covey 2013, s. 1134.

⁵⁹⁹ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 324–326.

⁶⁰⁰ Sigurdsson and Gudjonsson 1996, s. 325.

⁶⁰¹ Ns. vakavampiin liikenne-rikoksiin kyseiset kirjoittajat lukivat mm. rattijuopumuksen ja ajo-oikeudetta ajamisen. Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 324.

⁶⁰² Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 325.

⁶⁰³ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 326.

⁶⁰⁴ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 326–327.

Myöskään kyselytutkimukset eivät kuitenkaan ole aukottomia. Kyselytutkimuksien luotettavuuden haasteista onkin todettava, että tulokset perustuvat vain henkilöiden itsensä kertomuksiin. Tämä on otettava huomioon tulosten luotettavuusarvioinnissa.⁶⁰⁵ Edelleen, kun kysely toteutetaan vankilassa, aineisto painottuu vakaviin rikoksiin ja myös sellaisiin henkilöihin, jotka ovat mahdollisesti toistuvastikin poliisin kanssa tekemisissä. Sigurdsson ja Gudjonsson pyrkivätkin laajentamaan väärien tunnustusten yleisyyden arviointia myös muihin ryhmiin, ja tässä tarkoituksessa he teettivät kyselyn myös sellaisilla tekonsa tunnustaneilla nuorilla rikoksenteekijöillä (108 henkilöä), jotka suorittivat ehdollista vankeusrangaistusta ja tapasivat valvojaansa. Mielenkiintoista oli kuitenkin, että yksikään tämän ryhmän jäsenistä ei kertonut antaneensa väärää tunnustusta.⁶⁰⁶ Tämä tutkimustulos jätti auki merkittäviä kysymyksiä, varsinkin kun moni vangeista oli kertonut antaneensa väärän tunnustuksen ollessaan nuori.⁶⁰⁷

Nämä tilasto- ja kyselytutkimukset ovat siis kohdistuneet ylipäätään vääriin tunnustuksiin. Väärien tunnustusten riski on olemassa kaikkien oikeudenkäyntien osalta, mutta onko se suurempi vai pienempi syyteneuvottelussa? Aihetta on tältäkin osin tutkittu eniten Yhdysvalloissa, mutta sielläkään ei ole saavutettu konsensusta siitä, kuinka suuren väärien tunnustusten riskin syyteneuvottelu aiheuttaa.⁶⁰⁸ Osa tutkijoista katsoo, että syyttömät henkilöt eivät ylipäätään suostu syyteneuvotteluun, kun taas osa katsoo, että väärien tunnustusten riski on olemassa syyteneuvottelussa niin kuin muuallakin. Esimerkiksi Gazal-Ayal ja Tor⁶⁰⁹ ovat sitä mieltä, että syyttömät henkilöt eivät suostu syyteneuvottelumenettelyyn. He ovat julkaisseet artikkelin ”syyttömyysefektistä” (the innocence effect). Heidän tutkimustensa mukaan syyttömät ihmiset eivät suostu syyteneuvottelumenettelyyn vaan vievät asian oikeuden käsiteltäväksi. Tämä johtaa siihen, että syyttömille tuomitaan keskimäärin kovempia rangaistuksia, koska he saavat tuomion oikeudenkäynnissä ilman lievennyksiä.⁶¹⁰ Syyttömät ihmiset uskovat tutkimusten mukaan usein, että heidän syyttömyytensä osoittaa heidät syyttömiksi oikeudenkäynnissä.⁶¹¹ Havaintoa korostaa se, että Yhdysvalloissa syyteneuvottelun käyttö on hyvin laajaa; siellä vuosina 2012–2016 rikosasioista jopa noin 97 % on käsitelty syyteneuvottelumenettelyssä, joten

⁶⁰⁵ Gudjonsson 2003, s. 176.

⁶⁰⁶ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 322–323.

⁶⁰⁷ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 327–328.

⁶⁰⁸ Kassin 2015, s. 41.

⁶⁰⁹ Heidän lisäksi Covey viittaa esimerkiksi Grossin tutkimukseen, jossa myöhemmin syyttömäksi todetuista henkilöistä 94 % valitsi oikeudenkäynnin, ja Garrettin tutkimukseen, jossa näistä henkilöistä 94 % valitsi oikeudenkäynnin. Näissä tutkimuksissa siis vain hyvin pieni osa halusi asian käsiteltäväksi syyteneuvottelussa. Covey 2013, s. 1161–1162.

⁶¹⁰ Gazal-Ayal – Tor 2012, s. 383–384 ja s. 391.

⁶¹¹ Kassin – Norwick 2004, s. 218.

oikeudenkäynnin valitseminen syyteneuvottelun sijaan on harvinaista.⁶¹² Lähteinä Gazal-Ayal ja Tor ovat käyttäneet esimerkiksi edellä mainittuja tilastoja sellaisista henkilöistä, joita on syytetty henkirikoksesta tilanteessa, jossa väitetty henkirikoksen uhri on kuitenkin löytynyt myöhemmin elossa,⁶¹³ sekä tilastoja edellä mainitusta DNA-testeihin perustuvasta The Innocence Projectista.⁶¹⁴ Lisäksi he ovat lähteenä käyttäneet myös aineistoa, joka liittyy texasilaisessa Tulian kaupungissa vuosina 1999–2003 tapahtuneeseen rikoskokonaisuuteen, johon on syytä perehtyä tässä tarkemmin.

Texasissa Tulian kaupungissa tuli vuonna 2003 ilmi väärillä perusteilla annettuihin tuomioihin liittyvä skandaali. Skandaalin keskiössä oli peitetehtävissä toiminut poliisi Tom Coleman, joka sai väärillä todistuksillaan ainakin 35 ihmistä tuomituksi aiheetta huumausaineisiin liittyvistä rikoksista.⁶¹⁵ Coleman väitti valheellisesti ostaneensa syytetyiltä kokaiinia peitetehtävissä toimiessaan. Hänen väitteidensä kohteeksi valikoitui peräti viidennes samassa kaupungissa asuvista tummaihoisista asukkaista. Valtaosa tuomioista annettiin pelkän Colemanin valheellisen todistuksen perusteella.⁶¹⁶ Kahdeksan ensimmäistä syytettyä kiisti syytteen ja valitsi oikeudenkäynnin syyteneuvottelun sijaan, mutta he saivat huomattavan kovia rangaistuksia. Eräs tuomituista sai jopa 99 vuoden vankeusrangaistuksen. Nähtyään, miten kovia rangaistuksia ensimmäiset syytetyt olivat saaneet, lähes kaikki loput aiheetta syytetyt päättivät tunnustaa syytteen. Myöhemmin kokonaisuus alkoi selvitä, kun puolustusavustajat ja muutoksenhakutuomioistuimien kiiseenalaistivat näytön. Colemanin syytökset pystyttiin osoittamaan aiheettomiksi ja syyttömästi tuomitut vapautettiin.⁶¹⁷ Coleman tuomittiin 10 vuoden ehdolliseen vankeusrangaistukseen.⁶¹⁸

Tulian tapaus on mielenkiintoinen väärinä tunnustuksia tutkiville. Se osoittaa, että täysin aiheetta syytetyt ovat todella valinneet syyteneuvottelun ja tunnustaneet teot. Gazal-Ayal ja Tor tulkitsevat tätä muihin johtopäätöksiinsä nähden ristiriitaista löydöstä siten, että aiheettomastikin syytetyt ovat kuitenkin valmiita tunnustamaan rikoksen, mikäli tuomituksi tuleminen on erittäin todennäköistä ja tavanomaisen oikeudenkäynnin kautta mahdollisesti tuleva rangaistus on kuolemanrangaistus tai muutoin erittäin ankara.⁶¹⁹

Myös Covey on tutkinut Tulian rikoskokonaisuutta ja sen lisäksi toista, niin sanottua Rampart-kokonaisuutta. Molemmissa on ollut kyse poliisin

⁶¹² United States Sentencing Commission's 2016 Sourcebook of Federal Sentencing Statistics.

⁶¹³ Tällaisia tapauksia oli aineistossa vain seitsemän, mutta kukaan heistä ei ollut tunnustanut syyllisyyttään. Gazal-Ayal – Tor 2012, s. 355.

⁶¹⁴ Gazal-Ayal – Tor 2012, s. 351.

⁶¹⁵ Gazal-Ayal – Tor 2012, s. 355–357 ja Covey 2013, s. 1140.

⁶¹⁶ Covey 2013, s. 1139.

⁶¹⁷ Gazal-Ayal – Tor 2012, s. 356–357 ja Covey 2013, s. 1139–1141.

⁶¹⁸ Probation. Covey 2013, s. 1140–1141.

⁶¹⁹ Gazal-Ayal – Tor 2012, s. 358.

virikatehtävissään tekemien väärinkäytösten seurauksena annetuista vääristä tuomioista. Covey on omassa tutkimuksessaan väärrien tunnustusten yleisyydestä syyteneuvottelumenettelyssä päätenyt aivan eri lopputulokseen kuin Gazal-Ayal ja Tor. Coveyn koostamassa aineistossa väärriä tunnustuksia annettiin päinvastoin useammin syyteneuvottelumenettelyssä (81 %) kuin oikeudenkäynnissä (19 %). Nämä prosenttiosuudet ovat lähempänä Yhdysvaltojen tavanomaisia lukuja syyteneuvottelun yleisyydestä. Lisäksi Covey korostaa, että hänen koostamassaan aineistossa on ollut kyse tavanomaisemmista rikoksista eli sellaisista, joita rikosoikeudenkäynneissä tavanomaisestikin käsitellään.⁶²⁰

Kuten havaitaan, väärrien tuomioiden ja tunnustusten tutkiminen on haastavaa eikä edes ongelman summittaisesta laajuudesta ole helppoa saada käsitystä. Lisäksi näistä ristiriitaisistakaan luvuista ei voi tehdä johtopäätöksiä Suomen osalta ylipäätään sen takia, että maitten oikeusjärjestelmät ovat hyvin erilaiset. Suomessa väärrien tunnustusten riski ei todennäköisesti ole niin suuri kuin esimerkiksi eräissä Yhdysvaltojen osavaltioissa. Suomessa ei ole kuolemanrangaistusta ja erot eri prosessimuotojen välillä tuomittavissa rangaistuksissa eivät välttämättä ole yhtä suuret. Muutenkin on todettava, että sellaiset rikokset, joissa syyteneuvottelua tyypillisesti käytetään Suomen nykyainsäädännössä, eivät ole niin alttiita väärille tunnustuksille kuin jotkin toiset rikostyytit voisivat olla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että asiaan ei olisi tarvetta kiinnittää huomiota Suomessa, sillä epäilemättä myös täällä kohdataan tilanteita, joissa väärän tunnustuksen riski kasvaa.

5.4 VÄÄRIEN TUNNUSTUSTEN SYYT

5.4.1 Kassinin ja Wrightsmanin jaottelu

Syyteneuvottelua on kritisoitu siitä, että siihen usein katsotaan sisältyvän tavanomaista oikeudenkäyntiä suurempi riski syyttömien tulemisesta tuomituiksi.⁶²¹ Syyteneuvottelu edellyttää kuitenkin tunnustusta – miksi tunnistus siten ei vastaisi todellisuutta? Lain esitöissä asiaa on käsitelty verraten lyhyesti, mutta siellä on mainittu, että tunnustaja on voinut erehtyä tunnustamistaan tosiseikoista esimerkiksi humalatilan vuoksi, hänet on voitu pakottaa tai palkata tunnustamaan asia tai hän saattaa inhimillisistä syistä tunnustaa teon oikeaa tekijää suojellakseen.⁶²² Näiden lain esitöissä mainittujen seikkojen lisäksi väärän tunnustuksen arvioinnissa on huomioitava muun muassa henkilön persoo-

⁶²⁰ Covey 2013, s. 1161–1166 ja s. 1174.

⁶²¹ Ks. esim. Linna 2010, s. 227, Rakoff 2014, s. 7, Joy – McMunigal 2015, s. 47.

⁶²² HE 58/2013 vp, s. 31.

naan, ikään ja terveyteen liittyvät asiat. Käyn seuraavassa läpi tyypillisimpiä syitä väärille tunnustuksille. On kuitenkin heti alkuunsa huomautettava, että uusimman käsityksen mukaan väärrien tuomioiden syyt ovat rikoslajikohtaisia. Tämä tarkoittaa, että ne seikat, jotka johtavat väärään tuomioon esimerkiksi seksuaalirikoksessa, eroavat paljon niistä seikoista, jotka johtavat väärään tuomioon huumausainerikoksessa.⁶²³ Sama pätee epäilemättä väärrien tunnustusten syihin. Väärän tunnustuksen taustalla on aina yksittäistapaus, jossa vaikuttavat niin epäillyn rikoksen laji kuin henkilön persoona ja kaikki muutkin olosuhteet.

Kassin ja Wrightsman ovat jo vuonna 1985 luokitelleet väärät tunnustukset kolmeen ryhmään: 1) vapaaehtoinen väärä tunnustus (voluntary), 2) pakotettu väärä tunnustus (coerced-compliant) ja 3) sisäistetty väärä tunnustus (coerced-internalized).⁶²⁴ Tämä luokittelu on pääsääntöisesti hyväksytty myöhemmässä oikeuspsykologisessa tutkimuksessa.⁶²⁵ Käytänkin tässä pääpiirteittäin Kassinin ja Wrightsmanin jakoa sen selkeyden ja laajan hyväksynnän vuoksi, mutta pakotetun väärän tunnustuksen sijaan käytän Gudjonssonin puoltamaa muotoilua ”painostettu väärä tunnustus”. Kassin ja Wrightsman käyttävät siis termiä ”coerced”, joka viittaa paktoon. Gudjonsson puolestaan käyttää mieluummin termiä ”pressured”, painostettu, mikäli asiassa ei ole esimerkiksi selkeitä väärinkäytöksiä poliisin taholta.⁶²⁶ Yhdysvalloissa poliisin taholta tuleva paine voi usein olla lähempänä pakkoa, mutta nähdäkseni suomalaisiin olosuhteisiin sopii paremmin termi ”painostettu”. Suomessa Haapasalo ym. ovat käyttäneet tästä luokasta termiä ”mukautuva tunnustus”.⁶²⁷ Terminologisesti pidän kuitenkin termiä ”painostettu” kuvaavampana, sillä mukautuminen voi tapahtua sekä vapaaehtoisesti että vastentahtoisesti.

Lisäksi on korostettava, että vaikka väärän tunnustuksen taustalla saattaa olla vain yksi syy, syitä on useammin monta.⁶²⁸ Tämä ilmenee myös kun kuvaan jäljempänä alaluvuissa 5.4.2, 5.4.3 ja 5.4.4 erilaisten väärrien tunnustusten lajien yleisyyttä. Henkilö on siis voinut kertoa kyselytutkimuksissa väärän tunnustuksen syyksi useampia syitä kuin yhden.

⁶²³ Covey 2013, s. 1135.

⁶²⁴ Wrightsman – Kassin 1993, s. 86–93.

⁶²⁵ Gudjonsson 2021, s. 2, Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 321, Santtila – Hartwig 2008, s. 219. Santtila ym. 1999, s. 400. Ks. myös Gudjonsson 2003, s. 201, jossa kirjoittaja esittelee mallin saamaa kritiikkiä ja myös mm. Ofshen ja Leon mallin. Kuitenkin myös Gudjonsson hyväksyy Kassinin ja Wrightsmanin jaottelun pääosin.

⁶²⁶ Gudjonsson 2003, s. 211 ja s. 625. Gudjonsson ehdottaa myös eräitä muita muutoksia, mutta muilta osin pitäydyn klassisessa Kassinin ja Wrightsmanin jaottelussa.

⁶²⁷ Haapasalo ym. 2000, s. 128–129.

⁶²⁸ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 321–326.

5.4.2 Vapaaehtoinen väärä tunnustus

Väärälle mutta vapaaehtoiselle tunnustukselle on tyypillistä, että siinä henkilö antaa tunnustuksen omasta aloitteestaan, ilman ulkoista painostusta. Hän voi esimerkiksi itse mennä poliisiasemalle tunnustamaan.⁶²⁹ Väärän vapaaehtoisen tunnustuksen henkilö voi antaa ensinnäkin jos hänellä on sairaalloinen halu tulla kuuluisaksi. Santtila ja Hartwig ovat todenneet tätä tapahtuvan etenkin vakavien rikosten osalta.⁶³⁰ Kassin ja Wrightsman kertovat yli 200 ihmisen tunnustaneen 1930-luvulla Yhdysvaltoja ja koko maailmaa järkyttäneen Charles Lindberghin vauvan sieppaamisen.⁶³¹ Olof Palmén murhan on tunnustanut jo ainakin 134 ihmistä.⁶³² Tällaisten tunnustamisten taustalla on todennäköisesti ollut juuri se seikka, että henkirikos on saanut niin paljon julkisuutta. Taustalla voi kuitenkin olla myös sisäistettyjä vääriä tunnustuksia.

Lisäksi vapaaehtoisten väärin tunnustusten ryhmään on luettu se, että henkilöllä on psyykkinen sairaus, esimerkiksi skitsofrenia, joka saa aikaan sen, että hänen todellisuudentajunsa voi olla hämartyntä ja hänen voi olla vaikea erottaa tositahtumia kuvitelmasta.⁶³³ Henkilöllä voi myös olla tietoinen tai tiedostamaton tarve rangaista itseään, mikäli hän potee syyllisyydentuntoja jostakin aikaisemmasta teostaan.⁶³⁴ Gudjonsson kuvaa, että joskus syyllisyydentunto ei liity todelliseen tekoon vaan voi laajentua yleiseksi syyllisyydentunteeksi.⁶³⁵

Tältä osin Kassinin ja Wrightmanin luokittelua on kuitenkin kritisoitu siitä, että vapaaehtoisen tunnustuksen ja pakotetun tunnustuksen välillä ei aina ole mahdollista tehdä eroa. Davison ja Forshaw ovat huomauttaneet, ettei vapaaehtoisten väärin tunnustusten luokkaan tulisi kuulua esimerkiksi hallusinaatioiden tai muiden mielenterveysongelmien takia annettu väärä tunnustus, sillä henkilö ei itse voi vaikuttaa tähän tilanteeseen. Davison ja Forshaw ovatkin korostaneet, että jaottelussa tulisi huomioida se, onko syytetyllä riittävä kognitiivinen kyky tunnustuksen antamiseen.⁶³⁶ Heidän antamansa kritiikki kohdistuu

⁶²⁹ Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 190 ja Gudjonsson 2003, s. 194.

⁶³⁰ Santtila – Hartwig 2008, s. 219.

⁶³¹ Wrightsman – Kassin 1993, s. 86.

⁶³² *Palmeutredningen – polisens arbete*.

⁶³³ Gudjonsson 2003, s. 198.

⁶³⁴ Wrightsman – Kassin 1993, s. 86, Santtila – Hartwig 2008, s. 219.

⁶³⁵ Gudjonsson 2003, s. 195.

⁶³⁶ Davison ja Forshaw käyttävät termiä ”capacity for autonomy”, jonka olen suomentanut tässä selvyuden vuoksi vapaasti vain kognitiiviseksi kyvyksi. Kirjoittajat viittaavat kuitenkin hieman laajempaan ilmiöön ja toteavat mm.: ”The ability to make rational decisions involves the ability to formulate appropriate goals, especially long term ones; to establish priorities between the goals; to determine the best means of achieving the chosen goals; and to be able to abandon or modify the goals if necessary. If an individual who confesses is not in a position to make rational decisions at the relevant time, then they are not capable of confessing autonomously. The ability to think rationally may have failed to develop, as in mental impairment. It may have been temporarily or permanently lost, such as in acute toxic confusional states and dementia respectively. It may temporarily

kuitenkin vain luokittelun rakenteeseen – siihen, mihin kategoriaan mikäkin väärä tunnustus kuuluu. On laajasti tunnustettu, että kognitiiviset haasteet tiedon ymmärtämisessä ja hahmottamisessa ja esimerkiksi mielenterveyden sairaus voivat aiheuttaa vääriä tunnustuksia.

Esimerkkinä tähän kategoriaan arvioni mukaan soveltuvasta väärästä tunnustuksesta toimii Ruotsissa laajaa julkisuutta saanut Thomas Quickin⁶³⁷ tapaus. Siinä tuomiot olivat paitsi oikeusmurha myös hoitoskandaali. Quick tunnusti noin 30 murhaa. Kaikki tunnustukset eivät johtaneet tuomioon, mutta hänet tuomittiin kahdeksan ihmisen murhasta kuudessa eri käräjäoikeudessa. Viimeinen tuomio oli vuodelta 2001. Quick tunnusti hyvin raakoja väkivalta- ja seksuaalirikoksia, mutta todellisuudessa hän ei ollut tehnyt niitä, eikä hänellä ollut edes mitään osallisuutta niihin. Quick kärsi mielenterveyden haasteista ja huumelääkeriippuvuudesta ja huomasi, että mitä enemmän hän kertoi tarinoita, sitä enemmän huomiota ja lääkkeitä hän sai hoitolaitoksessaan. Hän teki tunnustusten pohjatyön hyvin ja muun muassa sairaalalomillaan luki selvittämättömiä rikoksia koskevia lehtiartikkeleita kirjastossa. Poliisitutkinta sekä syyttäjän ja vastaajan avustajan toiminnat muistuttivat kuitenkin monin paikoin farssia, ja Quickin saamat tuomiot perustuivat käytännössä yksinomaan hänen tunnustukseensa. Kokonaisuus selvisi vasta toimittaja Hannes Råstamin kiinnostuttua tapauksesta. Lopulta Quick myönsi, että hänen tunnustuksensa olivat keksittyjä, ja asia pystyttiin varmistamaan myös muun näytön perusteella. Kaikki tuomiot purettiin. Asiaa tutkineiden poliisien, syyttäjän ja Quickin avustajien toimintaa on kritisoitu laajasti. Osa viranomaisistakin epäili jo tutkintojen aikana tunnustusten oikeellisuutta, mutta heidän mielipiteensä sivuutettiin.⁶³⁸

Edelleen tähän vapaaehtoisten väärrien tunnustusten luokkaan kuuluu hiukan erilaisena tyyppitilanteena myös sellainen väärä tunnustus, joka on annettu todellisen rikoksentekijän avustamiseksi tai suojelemiseksi.⁶³⁹ Tällainen väärä tunnustus eroaa muista vapaaehtoisista vääristä tunnustuksista siinä, että se voi olla hyvinkin rationaalinen ja harkittu.⁶⁴⁰ Sigurdssonin ja Gudjonssonin kyselytutkimuksessa väärän tunnustuksen syynä oli 48 %:ssa tapauksista jonkun toisen henkilön suojeleminen.⁶⁴¹ Henkilö, jota haluttiin suojata, oli useimmiten

have become incapacitated by pain or by mood states such as anxiety or fear, which prevent the balanced weighing of information making it impossible to formulate and prioritize appropriate goals. The individual may have the ability to reason but be unable to exercise it as it is constrained by false information arising from delusions or hallucinations.” Davison – Forshaw 1993, s. 287–288.

⁶³⁷ Oikealta nimeltään Sture Bergwall.

⁶³⁸ Råstam 2012, lyhyt tiivistys kirjasta, ks. esim. s. 18, s. 93–98, s. 103, s. 116–121, s. 191–199, s. 225–229, s. 243, s. 259, s. 282, s. 353.

⁶³⁹ Santtila – Hartwig 2008, s. 219. Kuitenkin esimerkiksi Gudjonsson 2003, s. 201, on kritisoinut Kassinin ja Wrightsmanin luokittelua mm. sillä perusteella, ettei tällainen toisen suojelemiseksi annettu väärä tunnustus kovinkaan hyvin sovellu tähän kategoriaan.

⁶⁴⁰ Gudjonsson 2003, s. 197.

⁶⁴¹ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 324 ja s. 326. On huomattava, että tämä ei välttämättä ole ollut eksklusiivinen syy, vaan henkilö on voinut kertoa väärän tunnustuksen syyksi useampiakin syitä.

ystävä tai tuttava (60 %) tai sukulainen (20 %).⁶⁴² Toisen henkilön suojaamiseksi annettuja vääriä tunnustuksia myös peruutettiin selvästi harvemmin kuin muista syistä annettuja vääriä tunnustuksia.⁶⁴³

Linna on maininnut esimerkkinä toisen suojelemiseksi annetusta väärästä tunnustuksesta tilanteen, jossa täysi-ikäinen mies on ajanut auton ojaan päihytyneenä ja hänen kydyssään on ollut hänen isänsä, joka hänkin on ollut päihytynyt. Isä voi haluta tunnustaa rattijuopumuksen ja ulosajon poikansa puolesta esimerkiksi jos poika on perheellinen ammattiautoilija.⁶⁴⁴ Fredman puolestaan on havainnollistanut asiaa esimerkeillä, joissa 30 käyttövarkautta tunnustanut henkilö tunnustaa vielä kolme ystäviensäkin tekemää käyttövarkautta. Näillä kolmella tunnustuksella ei ole käytännössä vaikutusta rangaistuksen pituuteen, ja tunnustaja säästää ystävänsä kokonaan rikosvastuulta.⁶⁴⁵ Toisena esimerkkinä Fredman toteaa tilanteen, jossa veljekset sopivat, että ensikertalainen pikkuveli tunnustaa aiemmin ehdolliseen vankeuteen tuomitun isoveljensä tekemän rikoksen, jotta isovelji ei saisi ehdotonta vankeusrangaistusta.⁶⁴⁶

Tällaisten väärrien tunnustusten riski nousi esiin myös tutkimukseni empiirissä aineistossa. Seuraavassa esimerkissä ei ollut kyseessä tunnustamisoikeudenkäynti, mutta siinä oli kyse samasta kokonaisuudesta, jossa osa vastaajista oli suostunut tunnustamisoikeudenkäyntiin, osa taas ei.

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa 12.5.2021, nro 120829 vastaaja oli aluksi ilmoittanut suostuvansa tunnustamisoikeudenkäyntiin mutta sittemmin peruuttanut suostumuksensa. Hän kertoi, että neuvottelut oli käyty samanaikaisesti hänen ja hänen äitinsä asianajajan kanssa, ja hän oli kuullut äitinsä asianajajan suositelleen äidille kaikkien syytteiden tunnustamista. Koska vastaajankin nimissäkin oli ollut kaksi yritystä, oli vastaajankin asianajaja suositellut tunnustamista. Vastaaja kertomansa mukaan pelkäsi, että hänen äitinsä joutuukin vankilaan, jos vastaaja puhuu totta siitä, etteivät kyseiset yritykset ole olleet todellisuudessa vastaajan. Tästä syystä vastaaja ei uskaltanut puhua totta edes asianajajalleen. Vasta kun vastaajan äiti oli palannut omasta oikeudenkäynnistään ja kertonut vastaajalle kaikki asiaan liittyvät seikat, oli vastaaja soittanut asianajajalleen ja kertonut, miten asia todellisuudessa oli mennyt.

Tässä tapauksessa vastaaja on siten viitannut antaneensa ensin väärän tunnustuksen suojatakseen perheenjäsentään. Mainitsen vielä yhtenä havainnollistavana esimerkkinä tilanteen, jossa rikos on tehty perheyrityksen toiminnassa

⁶⁴² Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 325 ja Schell-Leugers ym. 2021, s. 990 ja s. 996.

⁶⁴³ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 325.

⁶⁴⁴ Linna 2010, s. 245 alaviite.

⁶⁴⁵ Fredman 2018, s. 418.

⁶⁴⁶ Fredman 2018, s. 418.

ja yrityksessä toimiva, pian eläkkeelle jäämässä oleva X ottaa vastattavakseen rikoksen, jonka on todellisuudessa pääosin tehnyt ja suunnitellut samassa yrityksessä työskentelevä X:n tytär Y. Väärän tunnustuksen tekevä X voi tällaisessa tilanteessa ajatella, että hänelle rikostuomion negatiiviset seuraukset eivät ole niin ankarat kuin hänen tyttärelleen.

Asianajaja 2 nosti myös haastattelussa esiin sen, että yhtiön niin sanottu saat-tohoitaja saattaisi tunnustaa tekoja esimerkiksi maksua vastaan, jolloin voi aiheutua riski siitä, että todellinen tekijä tai ainakin tämän todellisen tekijän osuuden laajuus jää pimentoon.

Toisen henkilön suojaamiseksi annettuun väärään tunnustukseen voi kuitenkin luonnollisesti liittyä myös sellaisia elementtejä, jotka tekevät tunnustuksesta vapaaehtoisen sijaan painostetun.⁶⁴⁷

5.4.3 Painostettu väärä tunnustus

Seuraavaksi esittelen kaksi muuta väärän tunnustuksen ryhmää: painostetun väärän tunnustuksen ja sisäistetyn (5.4.4) väärän tunnustuksen. Niille yhteistä on se, että ne eivät ole ensimmäisessä ryhmässä tarkoitetun vapaaehtoisen väärän tunnustuksen tavoin lähtöisin henkilöstä itsestään vaan edellyttävät jonkinlaista henkilöön kohdistunutta painetta. Kirjallisuudessa puhutaan tavanomaisesti poliisin suorittamien kuulustelujen aiheuttamasta paineesta, mutta on jo tässä vaiheessa huomautettava, että paine voi aiheutua muidenkin henkilöiden taholta tai kokonaan tilanteesta lähtöisin olevista olosuhteista. Esimerkiksi Gudjonsson on kritisoinut sitä, että näihin seuraavassa kuvattaviin ryhmiin niin selkeästi katsotaan kuuluvan (etenkin poliisin taholta tuleva) painostus. Hän on todennut, että painetta voi aiheutua esimerkiksi yksinomaan stressistä, vaikka kuulustelu olisi täysin asianmukainen.⁶⁴⁸ Edelleen näille ryhmille on tyypillistä, että tunnustuksen antanut henkilö on niin sanotusti haavoittuvassa asemassa – esimerkiksi nuori ja suggestioaltis.⁶⁴⁹ Väärien tunnustusten havaitsemisen kannalta nämä ulkoisesta paineesta aiheutuvat väärät tunnustukset voivat olla vielä haastavampia. Gudjonsson on arvioinut, että ulkoisen paineen aiheuttamia vääriä tunnustuksia ei tunnisteta yhtä helposti kuin vapaaehtoisia vääriä tunnustuksia.⁶⁵⁰

Painostettu (tai pakotettu) väärä tunnustus on tunnustus, johon epäilty ikään kuin taipuu paineen tai pakon myötä. Epäilty voi antaa väärän tunnustuksen

⁶⁴⁷ Näin myös Gudjonsson 2003, s. 195.

⁶⁴⁸ Gudjonsson 2003, s. 201.

⁶⁴⁹ Ks. tarkemmin luku 5.5.1.

⁶⁵⁰ Gudjonsson 2003, s. 195.

esimerkiksi painostavan kuulustelun takia.⁶⁵¹ Santtilan ja Hartwigin mukaan tunnustus voi tällaisessa tilanteessa olla keino paeta ikävää tilannetta tai saada tunnustamiseen liittyvä luvattu tai vihjailtu etu.⁶⁵² Henkilö saattaa hyvinkin olla tietoinen väärän tunnustuksen seurauksista, mutta hän voi nähdä lyhyellä aikavälillä saatavan hyödyn sillä hetkellä suurempana. Samoin hän voi ajatella, että väärä tunnustus on merkityksetön, sillä totuus käy joka tapauksessa ilmi asian myöhemmässä käsittelyssä ja hän osoittautuu syyttömäksi.⁶⁵³

Painostettu väärä tunnustus voi johtua siitä, että vastaaja tunnustaa, koska haluaa vain saada kuulustelun loppumaan ja mahdollisesti päästä vapaaksikin – erityisesti silloin, jos hän tietää pääsevänsä lähtemään kotiin tunnustuksen jälkeen.⁶⁵⁴ Sigurdssonin ja Gudjonssonin vangeille teettämässä kyselytutkimuksessa pidätyksen tai vangitsemisen välttäminen oli väärän tunnustuksen syynä 40 %:ssa tapauksista.⁶⁵⁵

Davison ja Forshaw ovat kertoneet vieroitusoireiden takia annetusta väärästä tunnustuksesta esimerkkinä heroiiniriippuvaisen henkilön poliisikuulusteluissa antaman tunnustuksen. Kyseessä oli 34-vuotias nainen, joka käytti tavanomaisesti heroiinia päivittäin, mutta häntä pidettiin vangittuna kaksi päivää, jona aikana hän ei saanut heroiinia tai korvaushoitoa. Nainen koki kuulusteluiden aikana voimakkaita vieroitusoireita ja antoi kertomansa mukaan väärän tunnustuksen, sillä hänen ainoa tavoitteensa oli päästä vapaaksi, jotta hän saisi huumausaineita oloaan helpottamaan.⁶⁵⁶

Painostettu väärä tunnustus voi aiheutua myös tosiasiallisesta painostuksesta. Painostus voi tulla ensinnäkin poliisin taholta. Sigurdssonin ja Gudjonssonin kyselytutkimuksessa poliisin painostus oli väärän tunnustuksen syynä 51 %:ssa tapauksista.⁶⁵⁷ Kuulusteluja pidetään usein rikostutkinnan ratkaise-

⁶⁵¹ Wrightsman – Kassin 1993, s. 88. EIT:n käytännöstä pakotettuun tai painostettuun tunnustukseen liittyen ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 407 ja s. 423–426.

⁶⁵² Santtila – Hartwig 2008, s. 220. Ks. myös Korkman 2022, s. 96–97; siinä Korkman viittaa Ruotsissa vuonna 2015 käsiteltyyn rikosasiaan, jossa pienten lasten isä painostavan kuulustelun päätteeksi tunnusti, että hän oli pahoinpidellyt lastaan. Poliisi painosti isää todeten muun ohella, että lapset olisivat sairaalassa aivan yksin ilman vanhempiaan, kunnes isä tunnustaisi, sillä myös lasten äiti oli vangittu. Lasten isä tuomittiin alioikeudessa tunnustuksensa perusteella viiden vuoden vankeuteen. Sittenmin hovioikeus kuitenkin hylkäsi syytteen, koska kuulustelu oli suoritettu erityisen painostavalla menetelmällä ja myös lasten vammojen syntymekanismin osoitettiin olevan epäselvä. Ks. Dagens Nyheter 8.10.2015 tallenne kuulustelusta ja Dagens Juridik 1.12.2016.

⁶⁵³ Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 190.

⁶⁵⁴ Gudjonsson 2003, s. 196.

⁶⁵⁵ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 324 ja s. 326. On huomattava, että tämä ei välttämättä ole ollut eksklusiivinen syy, vaan henkilö on voinut kertoa väärän tunnustuksen syyksi useampiakin syitä.

⁶⁵⁶ Davison – Forshaw 1993, s. 285–286.

⁶⁵⁷ Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 324. On huomattava, että tämä ei välttämättä ole ollut eksklusiivinen syy, vaan henkilö on voinut kertoa väärän tunnustuksen syyksi useampiakin syitä.

vana vaiheena. Kuulustelu on kuitenkin pahasti epäonnistunut, mikäli siinä on käytetty painostusta, joka johtaa väärään tunnustukseen.⁶⁵⁸ Viranomaisten keinot tunnustuksen saamiseen ovat vaihdelleet aikojen saatossa. Jopa oikeudenkäymiskaaren varhaisissa sanamuodoissa todettiin, että tuomioistuimella on valta ”koettaa saada totuus ilmi kovanpuolisella vankeudella” suurissa rikosasioissa, kun todistusaiheita oli ilmennyt syytettyä vastaan. Tirkkonen huomauttaa kuitenkin, ettei säännös ollut enää pitkiin aikoihin muodollisesti voimassa ennen sen poistamista.⁶⁵⁹ Myös Yhdysvalloissa 1800-luvulla tunnustus pyrittiin saamaan jopa kidutuskeinoja käyttäen. Sittenkin kuulusteluja on pyritty muokkaamaan humanimmaksi⁶⁶⁰ ja on pyritty saamaan epäilty tunnustamaan pikemminkin psykologisten keinojen avulla. Tämäkään ei ole aivan ongelmatonta, sillä myös nämä keinot voivat olla manipulatiivisia. Suurimmalla osalla kansalaisista ei ole omakohtaista kokemusta kuulusteluista ainakaan rikosasian syytetyn asemassa. Saattaakin olla vaikea päätellä, minkälaiset olosuhteet kenelläkin saavat aikaan sen, että tunnustus ei olekaan enää oikea.⁶⁶¹

Gudjonsson ja MacKeith käyttävät esimerkkinä pakotetusta väärästä tunnustuksesta tutkimusraporttiaan tapauksesta, jossa 17-vuotias nuori miesstä vuonna 1987 syytettiin kahdesta murhasta ja niihin liittyneestä seksuaalirikoksesta ja varkaudesta.⁶⁶² Naapurustossa alettiin epäillä tätä nuorta miestä,

⁶⁵⁸ Santtila – Hartwig 2008, s. 213.

⁶⁵⁹ Tirkkonen 1953, s. 186.

⁶⁶⁰ Tässä on vaikuttanut Yhdysvalloissa vuonna 1966 annettu Miranda v. Arizona. Tapauksen tulokinnasta ja sen vaikutuksesta väärin tunnustusten tunnistamiseen mm. Leo – Ofshe 1998, s. 433–434.

⁶⁶¹ Drizin – Leo 2004, s. 910. Erityisesti painostettujen väärin tunnustusten yhteydessä tuodaan usein esiin kuulustelujen videoiminen (tai muu tallentaminen) yhtenä keinona tunnustuksen kontrolloitavuuden parantamiseksi. Videointi voi parantaa myös kuulustelun suorittaneen esitutkintaviranomaisen oikeusturvaa (esim. Korkman 2022, s. 93–94, s. 99, s. 107, Scherr ym. 2020, s. 370, Scott-Hayward 2007, s. 73, Kassin 2005, s. 225, Gudjonsson 2021, s. 3, Drizin – Leo 2004, s. 997, Tapanila 2012, s. 152). Esitutkintakuulustelujen videoiminen on käytössä laajasti mm. Yhdysvalloissa. Videointiin on kuulunut joko ainoastaan vastaajan esitutkinnassa antaman tunnustuksen videointi tai joskus koko kuulustelun videointi (Lassiter ym. 2006, s. 193–194, Scott-Hayward 2007, s. 73–75). Videoiminen ei kuitenkaan välttämättä ratkaise kaikkia väärin tunnustuksiin liittyviä ongelmia. Videointi voi myös vääristää arviointia, sillä videolle päättyy usein vain pieni osa todellisuudesta. Kuulusteluja voi olla useita, ja toisinaan vain osa niistä videoidaan (esim. Gudjonsson 2003, s. 227–229 ja s. 305 ja videonin merkityksestä s. 315. Myös Mirfield 1985, s. 18–19). Jotta videonin olisi hyötyä, pitäisi kuulustelut videoida aina ja kokonaisuudessaan (Scott-Hayward 2007, s. 73, Gudjonsson 2003, s. 210, Mirfield 1985, s. 18–19). Lisäksi videonin tulisi olla laadultaankin hyvä, sillä tutkimuksissa on havaittu, että ihmiset usein tulkitsevat huonolaatuiselta tallenteelta kuullun todistajan epäluotettavammaksi kuin laadukkaalta tallenteelta kuullun (Bild ym. 2021, s. 481). Psykologisten asiantuntijoiden mukaan videossa tulisi näkyä niin epäilty kuin kuulustelijakin, jotta olosuhteiden arviointi todella olisi mahdollista (Kassin – Gudjonsson 2004, s. 61, Lassiter ym. 2006, s. 195–201 ja s. 204–206).

⁶⁶² Gudjonsson ja MacKeith eivät yksilöi tapausta tai vastaajaa tämän enempää. Tulkiten syyksi sen, että he ovat raporttinsa osana tehneet kyseisestä henkilöstä psykologisen arvion ja kertoneet vastaajasta hyvin henkilökohtaisia seikkoja. Vastaaja on myös ollut alaikäinen tapahtuma-aikaan.

koska hänen kerrottiin käyttäneen poikkeuksellisen paljon rahaa kohta murhien jälkeen. Useat poliisit kuulustelivat häntä tuntikausia, ja kuulustelut olivat johdattelevia ja painostavia. Lopulta nuori mies tunnusti väitetyt teot. Hän veti tunnustuksensa pois pariinkin otteeseen, mutta poliisin painostamana hän tunnusti teot uudelleen. Hänet tuomittiin, mutta hänet vapautettiin noin vuoden kuluttua toisen henkilön tunnustettua rikokset siten, että tämän toisen henkilön tunnustuksen oikeellisuus pystyttiin varmistamaan muun näytön perusteella. Väärän tunnustuksen antanut nuori mies kertoi jälkepäin, että hän ei osannut ajatella tunnustuksensa seurauksia vaan ainoastaan halusi päästä pois painostavasta tilanteesta. Psykologisissa testeissä hänen älykkyysosamääränsä todettiin tavanomaiseksi, mutta hänen todettiin olevan hyvin suggestioaltis ja siten helposti taipuvan johdattelun myötä.⁶⁶³

Tällaisen väärän tunnustuksen ”hyvä” puoli ilmenee kuitenkin jo edellä mainituista esimerkkitapauksistakin. Painostettu väärä tunnustus perutaan helpommin asian myöhemmissä käsittelyvaiheissa. Henkilö pysyy tunnustuksessaan vain niin kauan kuin kokee saavansa siitä hyötyä.⁶⁶⁴ Tunnustuksen tehnyt henkilö ei tässä ryhmässä koe tunnustusta oikeaksi eikä ole antanut tunnustusta vapaaehtoisesti, joten kynnys peruuttaa tunnustus paineen vähennettyä on matalampi. Tilanteesta kuitenkin riippuu, miten merkityksellinen tämä tunnustuksen peruutus on.

Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sivunnut painostettuun väärään tunnustukseen liittyviä väitteitä esimerkiksi ratkaisussaan *Salduz v. Turkki*. Asiassa 17-vuotias vastaaja oli esitutkinnassa ilman avustajaa kuultaessa tunnustanut teot. Oikeudenkäynnissä hän peruutti tunnustuksensa ja kertoi, että hänet oli esitutkinnassa painostettu tunnustamaan. EIT kiinnitti huomiota paitsi siihen, että vastaajalta oli kuulusteluissa evätty oikeus avustajaan, myös siihen, että epäilty kiisti toistuvasti teon oikeudenkäynnissä ja että hän oli vasta 17-vuotias. EIT katsoi yksimielisesti, että EIS 6 artiklan 3 c kohtaa oli loukattu.⁶⁶⁵

Toisaalta on huomautettava, että sellaisen paineen, joka aiheuttaa painostetun väärän tunnustuksen, voi saada aikaan myös joku muu kuin poliisi tai muu viranomainen. Näin voi olla esimerkiksi järjestäytyneessä rikollisuudessa, jossa ylempänä hierarkiassa olevia jäseniä suojellaan alempien kustannuksella. Vaikka tunnustuksen tekevä henkilö olisi osallinen tekoon, hänen todellinen harkintavaltansa voi olla rajallinen. Rikoksen taustalla oleva tilanne voisi ensinnäkin

⁶⁶³ Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 330–335, Gudjonsson 2003, s. 198. Myös Wrightsman – Kassin 1993, s. 90.

⁶⁶⁴ Wrightsman – Kassin 1993, s. 89 ja Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 191. Myös Sigurdsson ja Gudjonsson ovat todenneet, että väärän tunnustuksen peruuttamisen todennäköisyys vaihtelee sen mukaan, mikä väärän tunnustuksen syynä on. He ovat kuitenkin erottaneet vain toisen henkilön suojelemiseksi annetun väärän tunnustuksen, joka perutaan huomattavasti harvemmin kuin muut väärät tunnustukset. Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 325.

⁶⁶⁵ *Salduz v. Turkki*. Suhteesta itsekriminointisuojaan ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 64–65.

vaikuttaa tunnustajan tekemän rikoksen moitittavuusarvioon ja johtaa muitakin syytteeseen yllyttäjänä tai muussa asemassa.⁶⁶⁶ Edelleen oikea tekijä voi myös ilman järjestäytyneen rikollisuuden kytköstä painostaa syyttömän henkilön tunnustamaan rikoksen ja näin välttää itse joutumasta vastuuseen.

Painostettu väärä tunnustus on myös sellainen tunnustus, jonka tekijä antaa esimerkiksi syyteneuvottelussa, koska hän pelkää, että saisi huomattavasti ankaramman rangaistuksen oikeudenkäynnissä. Covey toteaa, että hänen tutkimuksessaan tämä oli ylivoimaisesti tavallisin syy Tulia- ja Rampart-skandaalien yhteydessä annettuihin väärin tunnustuksiin.⁶⁶⁷ Tälle pelolle on erityisesti Yhdysvalloissa syynsäkin, sillä tutkimuksen mukaan Tulia-tapauksen yhteydessä tunnustaneet vastaajat saivat noin neljän vuoden vankeusrangaistuksen, kun taas teon kiistäneet vastaajat saivat keskimäärin yli 50 vuoden vankeusrangaistuksen.⁶⁶⁸ Suomalaisessa syyteneuvottelussa erot eivät ole lähellekään tätä luokkaa, mutta erot ovat silti olemassa ja niillä voi olla vaikutusta myös tosiasiaissa – varsinkin rangaistuslajin vaihdoksen yhteydessä.⁶⁶⁹

Painostetun väärän tunnustuksen taustalla voi olla myös toivottomuus, joka kumpuaa siitä vastaajan pelosta, että kiistämisellä ei olisi merkitystä tai että kiistäminen johtaisi suurempiin vaikeuksiin. Vaikka kuulustelu suoritettaisiin sinänsä täysin asianmukaisesti, vastaaja voi kokea, että häntä ei kuitenkaan uskota. Hänellä voi olla entuudestaan rikosrekisteriä ja ehkä myös jotakin osuutta kyseessä olevaan tekoon. Hän voi kokea, että näyttö puhuu joka tapauksessa häntä vastaan.⁶⁷⁰ Rakoff tiivistääkin, että tyypillisellä rikoksesta syytetyllä on ongelmallinen tausta ja rajalliset resurssit. Syytetty saattaa uskoa, että hänen mahdollisuutensa puolustautua ovat huonot, vaikka syyte olisikin aiheeton.⁶⁷¹

Taustalla voivat olla myös kulttuuriset seikat. Niin rikosoikeudellisesti rangaistavan käytöksen sisältö kuin kansalaisten luottamus oikeusjärjestelmään vaihtelevat merkittävästi kulttuurien kesken. Vieraasta kulttuurista tuleva ei välttämättä luota suomalaisiin viranomaisiin ja voi kokea toivottomuuden myötä painetta tunnustamiseen. Tutkimusten mukaan maahanmuuttajien luottamus poliisiin voi olla heikompi varsinkin jos he ovat vasta saapuneet maahan.⁶⁷² Samoin koko rikosoikeudellista tekoa saatetaan eri kulttuureissa arvioida toisistaan kovasti poikkeavilla tavoilla.⁶⁷³ Nämä asiat voivat olla hyvin monimuo-

⁶⁶⁶ Ks. kuvatusta kollektiivisuudesta järjestäytyneessä rikollisryhmässä esimerkiksi Palo 2010, s. 24 ja s. 68–69 sekä osallisuudesta s. 297 alkaen.

⁶⁶⁷ Covey 2013, s. 1166.

⁶⁶⁸ Covey 2013, s. 1167.

⁶⁶⁹ Ks. luku 9.

⁶⁷⁰ Covey 2013, s. 1170–1171.

⁶⁷¹ Rakoff 2014, s. 8–9.

⁶⁷² Hallevy 2009, s. 13–14.

⁶⁷³ Esimerkiksi japanilaisessa kulttuurissa on selvästi moitittavampaa se, että lasten äiti tekee itsemurhan ja jättää lapset äidittömiksi, kuin se, että äiti surmaa myös lapsensa itsemurhansa yhteydessä (Pass ym. 2020, s. 1320). Suomalaisessa kulttuurissa asiaa ajateltaneen päinvastoin.

toisia, mutta monikulttuurisuuteen liittyvät ongelmat on tiedostettava myös väärin tunnustusten arvioinnin yhteydessä.⁶⁷⁴

Painostettu väärä tunnustus onkin mahdollisesti vielä vahvemmin kytköksissä tunnustajan persoonaan kuin muut väärän tunnustuksen muodot. Santtila ja Hartwig tuovat esiin, että erityisesti sellaiset ihmiset, jotka ovat nuoria, epätoivoisia, sosiaalisesti riippuvaisia, vieroitusoireista kärsiviä ja/tai pelkotiloja omaavia, saattavat kokea painetta tunnustaa saadakseen kuulustelun loppumaan.⁶⁷⁵ Lisäksi listaan on lisätty myös älyllisesti heikkolajaiset ja riskejä välttävät henkilöt.⁶⁷⁶ Gudjonssonin mukaan rikoksesta epäilty voi kokea kuulustelusta johtuvan paineen takia, että tunnustus on keino selviytyä ”odotetusta käyttäytymisestä”.⁶⁷⁷ Epäillyllä voi olla vahvoja vankiselleihin liittyviä pelkotiloja tai esimerkiksi vaikea päihderiippuvuus. Hän saattaa tällaisessa tilanteessa nähdä vangitsemisen joko niin pelottavana tai puhtaasti päihteidenkäyttöä rajoittavana, että hän pyrkii välttämään sen tunnustamalla teon.⁶⁷⁸

5.4.4 Sisäistetty väärä tunnustus

Sisäistetty väärä tunnustus poikkeaa edellä esitetyistä siinä, että tässä henkilö ei itse, ainakaan sillä hetkellä, ymmärrä antaneensa väärää tunnustusta. Gudjonsson ja MacKeith ovat kuvanneet ilmiötä tilanteena, jossa henkilö ei enää luota omaan muistiinsa vaan alkaa hyväksyä poliisin ehdotukset ja uskoo ainakin väliaikaisesti, että hän on saattanut syyllistyä tai syyllistynytkin kyseiseen rikokseen (memory distrust syndrome).⁶⁷⁹

Wrightsmen ja Kassin toteavat, että toisinaan luulemme tehneemme itsenäisen päätöksen mutta emme huomaa, että meihin on vaikutettu toisten taholta.⁶⁸⁰ Sisäistetty väärä tunnustus on tunnustus, jossa todellisuudessa syytön epäilty lopulta väsymyksen, paineen tai johdattelevan kuulustelutaktiikan vuoksi todella uskoo tehneensä kyseisen rikoksen. Usein hän kehittää kuulusteluprosessin aikana myös väärää muistoa.⁶⁸¹ Sisäistetty väärä tunnustus voi olla alkuun vain henkilön oma epäily, että olisiko mahdollista, että hän olisikin tehnyt teon, josta häntä epäillään.

⁶⁷⁴ Ervo 2012a, s. 578.

⁶⁷⁵ Santtila – Hartwig 2008, s. 220.

⁶⁷⁶ Rakoff 2014, s. 9. Korkman 2022, s. 90.

⁶⁷⁷ Toisin sanoen epäilty kokee vahvasti muiden oletettavan hänen tunnustavan teon. Gudjonsson 2003, s. 196.

⁶⁷⁸ Gudjonsson 2003, s. 196.

⁶⁷⁹ Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 190. Myös Korkman 2022, s. 106.

⁶⁸⁰ Wrightsmen – Kassin 1993, s. 91.

⁶⁸¹ Santtila – Hartwig 2008, s. 220 ja Wrightsmen – Kassin 1993, s. 92.

Sisäistetty väärä tunnustus voi ilmetä kahdessa tilanteessa. Ensinnäkin epäilyllä saattaa esimerkiksi alkoholin tai muun syyn takia olla muistiongelmia, joiden takia hän ei todella lainkaan muista, mitä hän on tehnyt väitettynä tekoaikana. Toiseksi epäily saattaa alkuun muistaa kirkkaasti, että ei ole tehnyt väitettyä rikosta, mutta alkaa kyseenalaistaa muistikuvaansa esimerkiksi manipulatiivisten kuulustelukeinojen takia.⁶⁸² Ofshe ja Leo ovatkin kuvanneet, että tällainen sisäistetty väärä tunnustus on useimmiten varauksellisesti esitetty, esimerkiksi ”Näyttää siltä, että minä tein sen”.⁶⁸³ Yleisesti voidaan todeta, että sisäistetty väärä tunnustus voi olla helpommin tunnistettavissa kuin vapaaehtoinen tai painostettu väärä tunnustus. Sisäistettyyn väärään tunnustukseen liittyvät usein epävarma puhetapa ja pysyvät psykologiset haavoittuvuudet.⁶⁸⁴

Gudjonsson toteaa, että sisäistetty väärä tunnustus eroaa muista vääristä tunnustuksista siinä, että sisäistetyssä väärässä tunnustuksessa henkilö kokee suurta sisäistä painetta, esimerkiksi syyllisyyden tunnetta. Tähän väärän tunnustuksen muotoon liittyy usein myös päihteiden väärinkäyttö joko väitety teon aikana tai kuulustelua edeltävästi.⁶⁸⁵ Sisäistetty väärä tunnustus eroaa pakotetusta väärästä tunnustuksesta myös siinä, että siinä missä pakotettu väärä tunnustus voidaan saada aikaan kovilla metodeilla ja aggressiivisella kuulustelulla, sisäistetty väärä tunnustus aiheutuu helpoimmin psykologisten metodien avulla.⁶⁸⁶ Gudjonsson yhtyy Ofshen kantaan siitä, että tällaisia sisäistettyjä väärä tunnustuksia aiheuttava kuulustelutapa voi sisältää esimerkiksi epäillyn muistin toistuvan kyseenalaistamisen. Tällä voi olla erityisen suuri merkitys etenkin jos henkilö aiemmin todella on kärsinyt muistikatkoksista esimerkiksi alkoholin tai sairauden takia. Lisäksi kuulustelu on usein pitkä ja intensiivinen, eikä epäilyllä välttämättä ole mukana sellaista henkilöä, joka voisi tarvittaessa kyseenalaistaa kuulustelijan väitteitä. Gudjonssonin mukaan vaikuttaa siltä, että epäilty menettää luottamuksensa omaan muistiinsa eikä kykene enää arvioimaan kokonaisuutta rationaalisesti.⁶⁸⁷

Santtila ja Hartwig toteavat, että sisäistäminen on samankaltaista kuin lapsilla havaittu johdateltavuus ja psykoterapia-asiakkaiden väärät traumamuistot.⁶⁸⁸ Ihmisille voidaan tutkimusten mukaan johdattelun avulla luoda valemuistoja asioista, joita heille ei ole koskaan tapahtunut mutta joiden aitoudesta he lopulta kuitenkin ovat täysin vakuuttuneita.⁶⁸⁹ Tällaista sisäistettyä väärää tunnustusta ei välttämättä myöskään peruta ollenkaan tai ainakaan pitkään aikaan, sillä

⁶⁸² Gudjonsson 2003, s. 196–197.

⁶⁸³ Ofshe – Leo 1997, s. 1000.

⁶⁸⁴ Gudjonsson 2003, s. 626.

⁶⁸⁵ Gudjonsson 2003, s. 211.

⁶⁸⁶ Wrightsman – Kassin 1993, s. 88 ja Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 191.

⁶⁸⁷ Gudjonsson 2003, s. 200.

⁶⁸⁸ Santtila – Hartwig 2008, s. 220. Inbau ym. 2013, s. 37.

⁶⁸⁹ Haapasalo 2008, s. 269.

henkilö todella uskoo syyllistyneensä tekoon. Todellinen asiaan liittyvä muisto voi palata myöhemmin esiin tai jäädä jopa kokonaan palaamatta.⁶⁹⁰

Ääripään esimerkkinä sisäistetystä väärästä tunnustuksesta on usein käytetty Yhdysvalloissa paljon huomioita saanutta Paul Ingramin tuomiota vuodelta 1988. Ingramia syytettiin muun muassa kahden tyttärensä seksuaalisesta häirinnästä, ja häntä epäiltiin eräistä saatananpaltvontaan liittyvistä muista, hyvin vakavista rikoksista. Ingramia kuulusteltiin kuukausien ajan, ja hänelle tuotiin esiin muun muassa se, että seksuaalirikolliset usein itsekin torjuvat rikoksensa. Lopulta Ingram tunnusti rikokset, vaikkei niiden tueksi ollut fyysistä näyttöä. Vahva epäily vääristä tunnustuksista heräsi vasta kun eräs asiantuntija huomasi, että Ingram tunnusti myös sellaisia, aluksi kiistämiään tekoja, joita todellisuudessa ei ollut tapahtunut. Ingram kehitti kuulustelujen myötä valemuistot ja uskoi itsekin syyllistyneensä tekoihin.⁶⁹¹

Suomessa sisäistetyn väärän tunnustuksen mahdollisuus on noussut esiin Anne-li Aueria koskevassa ratkaisussa, jossa hovioikeus totesi:

”Anneli Auer on esitutkinnassa alkanut epäillä syyllistyneensä Jukka Lahden surmaamiseen sen jälkeen, kun hänelle on ilmoitettu, että ulkopuolisen tekijän mahdollisuus on suljettu pois. Anneli Auer ei ole esitutkinnassa kyennyt kertomaan teosta, teossa käytetyistä välineistä tai suoritetuista lavastustoimenpiteistä. Toisaalta Anneli Auerin kertomukset perustuvat pikemminkin ulkopuolisen tekijän poissuljennasta lähtevään päättelyyn kuin siihen, että hän olisi kertonut esitutkinnassa omat havaintonsa teosta ja tapahtumien etenemisestä. Anneli Auerin esitutkinnassa kertoma on ristiriidassa teknisessä rikostutkinnassa kertyneen näytön sekä niiden havaintojen kanssa, jotka Anneli Auerista on voitu tehdä heti teon jälkeen.”⁶⁹²

Sigurdssonin ja Gudjonssonin kyselytutkimuksessa väärän tunnustuksen antaneista vangeista 18 % kertoi alkaneensa poliisikuulustelun aikana todella uskoa, että on tehnyt kyseisen rikoksen.⁶⁹³ Uskomuksen syntymisen taustalla voi olla useanlaisia syitä, jotka vaikuttavat olevan samanlaisia kuin väärin tunnustusten taustalla yleensäkin olevat syyt.

⁶⁹⁰ Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 191. Gudjonsson 2003, s. 198.

⁶⁹¹ Kasson – Kiechel 1996, s. 125–126, Leo – Ofshe 1998, s. 480.

⁶⁹² Vaasan hovioikeus 19.2.2015 nro 107766.

⁶⁹³ Sisäistetyn väärän tunnustuksen antoi yhteensä 10 henkilöä. Sigurdsson – Gudjonsson 1996, s. 326. On huomattava, että tämä ei välttämättä ole ollut eksklusiivinen syy, vaan henkilö on voinut kertoa väärän tunnustuksen syyksi useitakin syitä.

5.5 KUKA TYYPILLISESTI ANTAA VÄÄRÄN TUNNUSTUKSEN

5.5.1 Henkilöön liittyvät riskitekijät

Otsikon muotoilusta huolimatta kyse ei oikeastaan ole yksinomaan siitä, min-käläinen ihminen antaa väärän tunnustuksen, vaan siitä, mikä on se kokonai-suus ja konkreettinen tilanne, jossa väärä tunnustus annetaan. Gudjonsson ku-vaakin:

”The lesson from the current science-base is that false confessions are typi-cally caused by a dynamic process that involves a combination of contextual (e.g., the nature of the crime, pressure on police to solve the case), situational (i.e., custodial and interrogative pressure), personal risk (e.g., suggestibi-lity and compliance), and protective (i.e., access to a lawyer and ‘appropriate adult’) factors. These may act independently, but more common interact. It is the salience, severity, and number of risk factors combined that increases the risk of false confession by creating a cumulative disadvantage.”⁶⁹⁴

Henkilöön liittyvät riskitekijät siis harvoin yksin aiheuttavat väärää tunnustus-ta, mutta ne voivat altistaa henkilön helpommin taipumaan prosessin paineessa.

On kuitenkin tunnistettu muutamia henkilöön liittyviä piirteitä, jotka kas-vattavat väärän tunnustuksen antamisen riskiä. Tällainen piirre on ensinnäkin tunnustuksen antavan henkilön nuori ikä.⁶⁹⁵ Erityisesti alle 25-vuotiaiden nuor-ten henkilöiden on katsottu olevan suurimmassa riskissä antaa väärä tunnustus. Drizin ja Leo toteavat, että heidän tutkimuksessaan noin kolmasosan vääristä tunnustuksista olivat antaneet alle 18-vuotiaat nuoret. Yli puolet väärän tunnus-tuksen antaneista henkilöistä oli alle 25-vuotiaita. Todennäköisyys väärän tun-nustuksen antamiseen jatkoi ikävuosien myötä pienenemistään myös tämän jäl-keen, sillä 92 % väärän tunnustuksen antajista oli alle 40-vuotiaita.⁶⁹⁶ Karkeasti ottaen voidaankin sanoa, että mitä nuorempi henkilö on, sitä suurempi on riski, että hän antaa väärän tunnustuksen.⁶⁹⁷ Yhdysvaltalaisen vapautettuja koskevan tilaston perusteella alle 18-vuotiaista syytetyistä 38 % oli antanut väärän

⁶⁹⁴ Gudjonsson 2021, s. 12.

⁶⁹⁵ Korkman 2022, s. 91.

⁶⁹⁶ On kuitenkin huomautettava, että Drizinin ja Leon tilastoihin on sisältynyt myös alle 15-vuo-tiaiden väärää tunnustuksia – siis sellaisten henkilöiden tunnustuksia, jotka eivät Suomessa olisi rikosoikeudellisessa vastuussa. Tämä seikka kuitenkin ei muuta asian arviointia, sillä ikä korre-loi joka tapauksessa väärän tunnustuksen riskin kanssa, vaikka alle 15-vuotiaat olisi poistettu las-kuista. Drizin – Leo 2004, s. 944–945 ja s. 968. Myös Gudjonsson ym. 2014 viittaavat 25 vuoden ikään. Heidän tutkimuksessaan yksi henkilö oli 32-vuotias mutta muut viisi olivat alle 25-vuo-tiaita. Gudjonsson ym. 2014, s. 342. Ks. myös Mirfield 1997, s. 281 ss.

⁶⁹⁷ Drizin – Leo 2004, s. 945.

tunnustuksen, kun taas yli 18-vuotiaiden kohdalla tuo luku oli vain 10 %.⁶⁹⁸ Myös The Innocence Projectin tilastoissa väärin tunnustusten antajista lähes puolet, 49 %, on pidätyshetkellä ollut 21-vuotiaita tai sen alle, ja 31 % on ollut 18-vuotiaita tai sen alle.⁶⁹⁹

Drizin ja Leo ovat arvioineet, että nuoret henkilöt antavat enemmän vääriä tunnustuksia, koska nuoret kestävät kuulustelujen tuomaa painetta huomattavasti enemmän kuin vanhemmat ihmiset. Nuorilla on vähemmän elämäkokemusta ja keinoja käsitellä kuulustelutilanteen aiheuttamia stressitekijöitä.⁷⁰⁰ Myös Gudjonsson on päätyntä tähän tulkintaan, mutta hän toteaa lisäksi, että nuoret ovat tästä syystä alttiimpia antamaan myös oikeita tunnustuksia. Nuorilla kuitenkin esimerkiksi ystävien suojeleminen väärillä tunnustuksilla voi olla tavallaisempaa, sillä lojaalisuus ystäviä kohtaan ja toisaalta ystävien taholta tuleva paine voivat olla nuorelle henkilölle merkityksellisempiä kuin vanhemmille ihmisille.⁷⁰¹ Korkman huomauttaa myös, että yksi tekijä, joka vaikuttaa nuorten henkilöiden alttiuteen tehdä vääriä tunnustuksia, on se, että heidän kykynsä tehdä harkittuja päätöksiä on vasta kehittyneessä. Ihmisen päätöksentekokyky kehittyy suunnilleen 25 vuoden ikään saakka.⁷⁰²

Tällaiset seikat ovat suhteellisen universaaleja, ja nuorten voidaan arvioida olevan suuremmassa riskissä väärän tunnustuksen antamiseen ikänsä takia. Kuitenkin ikä voi vaikuttaa asiaan myös elinkaaren toisessa päässä. Oikeuspsykologisen tutkimuksen mukaan myös erityisen ikääntyneet henkilöt ovat keskimääräistä suuremmassa riskissä väärän tunnustuksen antamiseen.⁷⁰³ Erittäin iäkkäät henkilöt syyllistyivät rikoksiin verraten harvoin, eikä tutkimustietoa ole tältä osin kertynyt vastaavalla tarkkuudella. Korostunut väärin tunnustusten määrä selittyy kuitenkin sillä, että jokainen vanhenee yksilöllisesti ja riskitekijöiden syntyminen voi liittyä iän myötä lisääntyviin sairauksiin.

Muita selviä henkilöön liittyviä riskitekijöitä ovat kehitysvammaisuus, mielenterveyden sairaus sekä kognitiiviset ja psykologiset ongelmat.⁷⁰⁴ Näitä riskitekijöitä omaavia henkilöitä oli useita myös Drizinin ja Leon tutkimuksessa⁷⁰⁵, mutta tilastointia vaikeuttaa tällaisen tilan määrittely ja siitä tiedon saamisen vaikeus. Tilastoissa korostuu joka tapauksessa jonkinlaisista mielen terveyteen liittyvistä ongelmista kärsivien osuus. Yhdysvaltalaisen vapautettujen ja koskevan tilaston perusteella mielisairautta sairastavista tai älyllisesti heikolahjaisista peräti 70 % antoi väärän tunnustuksen, kun taas muun väestön

⁶⁹⁸ National Registry of Exonerations 2017.

⁶⁹⁹ The Innocence Project.

⁷⁰⁰ Drizin – Leo 2004, s. 944. Kasson ym. 2010, s. 30.

⁷⁰¹ Gudjonsson 2003, s. 177.

⁷⁰² Korkman 2022, s. 92.

⁷⁰³ Gudjonsson 2003, s. 312.

⁷⁰⁴ Kasson ym. 2010, s. 30. Drizin – Leo 2004, s. 971 ja s. 973.

⁷⁰⁵ Drizin – Leo 2004, s. 971 ja s. 973.

joukossa luku oli vain 7–9 %.⁷⁰⁶ Myös The Innocence Projectin tilastoissa on nähtävissä kyseisten ryhmien riskiasema, vaikka prosenttiosuudet eivät ole yhtä merkittäviä. The Innocence Projectin tilastot koskevat DNA-todisteiden perusteella Yhdysvalloissa vapautettuja, ja niistä tapauksista 29 %:iin on sisällynyt väärä tunnustus. Tuohon lukuun sisältyvistä 9 %:lla on ollut sellaisia mielenterveyteen tai älylliseen kyvykkyyteen liittyviä haasteita, jotka ovat olleet tiedossa jo istunnossa.⁷⁰⁷

Myös tietyt psykologiset piirteet tekevät henkilön alttiimmaksi antamaan väärän tunnustuksen. Gudjonssonin mukaan tällaisia piirteitä ovat ainakin suggestioalttius (suggestibility) ja alistuvuus tai miellyttämishaluisuus (compliance). Suggestioalttiudella Gudjonsson viittaa yksilön taipumukseen kriitikittömästi hyväksyä keskustelun aikana kerrottu informaatio. Miellyttämishaluisuudella Gudjonsson tarkoittaa taipumusta suostua viranomaisten esittämiin vaatimuksiin vaikka ei olisi yhtä mieltä viranomaisten kanssa.⁷⁰⁸ Gudjonsson mainitsee, että alttiutta väärälle tunnustukselle voivat lisätä myös muun muassa pelkotilat, masennus, ahdistuneisuus, oppimisvaikeudet, muistiongelmia, huono minäkuva ja yleistynyt syyllisyydentunne. Hän kuitenkin huomauttaa, että näitä haasteita voi luonnollisesti olla usealla tasolla eikä kaikki suinkaan tarkoita, että henkilö olisi valmis antamaan väärän tunnustuksen. Tilannetta pitää aina arvioida kokonaisuutena.⁷⁰⁹

Aikaisempi henkinen häiriö myös voi pahentua kuulustelujen luomassa stressaavassa tilanteessa. Se voi voimistaa epäillyn haavoittuvia ominaisuuksia ja vääristää hänen käsityksiään poliisin aikomuksista tai käyttäytymisestä. Sellaiset epäillyt, joilla ei ole kokemusta poliisikuulusteluista, myös kokevat tavanomaisemmin suurempaa stressiä ja epävarmuutta. Etenkin pitkittynyt stressi saattaa aiheuttaa oireita, mutta myös lyhytaikainen stressi voi altistaa ongelmille, etenkin jos se on erityisen intensiivistä. Ääritapauksissa on diagnosoitu jopa posttraumaattisia stressireaktioita kuulustelun jälkeen. On kuitenkin selvää, että ihmisten välillä on suuria eroja siinä, miten he kokevat stressaavat olosuhteet.⁷¹⁰ Tällaisiin kokemuksiin vaikuttavat merkittävästi myös kuulusteluisa käytettävät menetelmät.

Mielenterveyden haasteet voivat paitsi aiheuttaa vääriä tunnustuksia myös herättää kysymyksiä menettelyn eettisyydestä. Yhdysvalloissa Kentuckyn osavaltiossa käsiteltiin tapausta, jossa henkirikoksista epäilty vastaaja halusi tunnustaa teot syyteneuvottelumenettelyssä ja ilmoitti suostuvansa vapaaehtoisesti

⁷⁰⁶ National Registry of Exonerations 2017.

⁷⁰⁷ The Innocence Project.

⁷⁰⁸ Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 190. Suggestioalttiudesta laajemmin Gudjonsson 2003, s. 332–414 ja miellyttämishaluisuudesta Gudjonsson 2003, s. 370–376.

⁷⁰⁹ Gudjonsson 2003, s. 195 ja s. 229–230, s. 312–313 ja s. 317–327, Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 190 ja s. 192 sekä Goldstein – Sevin Goldstein 2010, s. 5–6 ja s. 123–129.

⁷¹⁰ Gudjonsson 2003, s. 313 ja Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 192.

kuolemanrangaistukseen. Vastaajalla oli taustaa mielenterveyteen liittyvistä ongelmista, mutta hänen katsottiin silti olevan kykenevä edustamaan itseään oikeudessa. Kentuckyn korkein oikeus päätyi kuitenkin siihen, että vastaajan oli näissä olosuhteissa mahdollista tunnustaa teot syyteneuvottelumenettelyssä ja suostua kuolemanrangaistukseen, kunhan kuolemanrangaistus oli oikeassa suhteessa tunnustettaviin rikoksiin nähden. Tässä tapauksessa kuolemanrangaistus katsottiin oikeasuhtaiseksi seuraamukseksi.⁷¹¹

Lopuksi on vielä nostettava esiin hallituksen esityksessäkin⁷¹² viitattu päihityksen vaikutus. Huumausaineiden tai alkoholin vaikutus voi näkyä ensinnäkin edellä painostetun tunnustuksen osalta kerrotuin tavoin niin, että epäilty kokee voimakkaiden vieroitusoireiden takia painetta tunnustaa. Erityisesti huumausaineisiin voi liittyä voimakkaita vieroitusoireita, mutta myös alkoholi-ongelman vieroitusoireiden vaikutuksesta kuulustelupaineen kestäminen kykyyn on ilmaistu huolta.⁷¹³ Toisaalta henkilö voi ajatella, että koska poliisi epäilee häntä, hänen on täytynyt tehdä teko, vaikka hän on tapahtuma-ajankohtana ollut esimerkiksi vahvasti päihdyksissä eikä siksi muista tapahtuman yksityiskohtia tai ylipäätään mitään tapahtuneesta. Kun tällaiseen tilanteeseen yhdistyy muita väärän tunnustuksen riskitekijöitä, kuten henkilön nuori ikä ja riskiaversiivinen luonne, voi kuulustelujen aiheuttama paine saada aikaan sen, että henkilö päätyy tunnustamaan teon liian kevyin perustein. Sen sijaan, mikäli henkilö ei päihityksen, mielenterveyden häiriön tai esimerkiksi järkytyksen takia ymmärrä kuulustelun merkitystä, ei häntä pääsääntöisesti edes tulisi siinä tilassa kuulustella (ETL 7:3 ja ETL 7:4).

Väriärien tunnustusten tunnistamisessa on kiinnitetty huomiota myös tunnustuksen antajan sukupuolen ja tutkittavana olevan rikoksen nimikkeen merkitykseen. Sukupuolen merkityksen osalta tutkimustulokset ovat ristiriitaisia.⁷¹⁴ Tältä osin ei siis ole syytä päätellä, että sukupuolella olisi erityisen suurta merkitystä väärän tunnustuksen kannalta. Väriäriä tunnustuksia koskevan tutkimusaineiston perusteella väriärit tunnustukset liittyvät henkilön ja

⁷¹¹ Chapman v. Commonwealth, 2007 ja Chapman v. Commonwealth, Supreme Court of Kentucky 2008. Tapauksessa kyse oli muun ohella siitä, millaisia suojaotoimia tuomioistuimessa tulisi tällaisessa tilanteessa olla, jotta kuolemanrangaistusta ei käytettäisi väriärin perustein. Tapauksessa oli arvioitavana myös se, onko tällainen tilanne niin sanotusti tuomioistuimen avustama itsemurha, ja se, tuleeko tuomioistuimen omasta aloitteestaan selvittää mahdollisia lieventäviä asianhaaroja.

⁷¹² HE 58/2013 vp, s. 31.

⁷¹³ Gudjonsson 2003, s. 415–433.

⁷¹⁴ Drizin ja Leo ovat todenneet, että heidän tutkimuksessaan väriäriä tunnustuksia esiintyi lähes yksinomaan miehillä: 93 % väriärin tunnustuksen antaneista oli miehiä (Drizin – Leo 2004, s. 945). Gudjonsson sen sijaan viittaa omiin vankilassa suoritettuihin kyselytutkimuksiinsa ja toteaa, että niiden perusteella väriärit tunnustukset olivat yleisempiä naisilla (Gudjonsson 2003, s. 177). Gudjonsson toteaaakin, että sukupuolen merkitys riskille antaa väriäriä tunnustus ei ole tiedossa (Gudjonsson 2003, s. 312).

tapauksen yksityiskohtiin, jotka voivat ajankohtaistua yhtä lailla kenen tahansa kohdalla.

Myöskään rikoslajin osalta ei ole kyetty varmaksi selvittämään, mitä rikoksia väärät tunnustukset yleisimmin koskevat. Drizin ja Leo ovat päätyneet hie-
man yllättäen siihen, että väärä tunnustus annettaisiin yleisimmin murhasta, sillä murhaa koski heidän tutkimuksessaan 81 % vääristä tunnustuksista.⁷¹⁵ Täl-
tä osin tutkimustuloksia ei kuitenkaan voi rinnastaa Suomen tilanteeseen, sil-
lä syyteneuvottelun käyttöala Yhdysvalloissa on aivan eri mittakaavassa kuin
Suomessa. Lisäksi Leon ja Drizin tutkimus kohtaa rajoitteet, jotka ylipäättään
kohdistuvat väärä tunnustuksia koskeville tutkimuksille: tutkimusaineisto si-
sältää useimmiten tuomioita, joissa tunnustus on pystytty todistamaan vääräk-
si esimerkiksi DNA-todistelun avulla. Myös Drizin ja Leo ovat tuoneet esiin
nämä haasteet.⁷¹⁶ DNA-todistelua kerätään ja säilytetään kuitenkin vain hy-
vin harvoista rikoksista, jolloin tällä perusteella laadittavan jakauman perus-
teella on vaikea tehdä minkäänlaisia tai ainakaan pitkälle meneviä päätelmiä
rikoslajikohtaisesti.

5.5.2 Tilanteeseen liittyvät riskitekijät

Tilanteeseen liittyvät riskitekijät voivat aiheutua monesta seikasta. Joskus olo-
suhteet voivat jo yksinään saada henkilön antamaan väärän tunnustuksen, vaika-
ka suurempia henkilöön liittyviä riskitekijöitä ei olisikaan. Väärä tunnustuksia
koskevissa tutkimuksissa on tuotu toistuvasti esiin poliisikuulustelujen aiheut-
taman paineen tai suoremman painostuksen taso. Kuulustelut voivat aiheuttaa
painetta paitsi sisältönsä myös keston puolesta. Drizin ja Leo ovat tutkineet
myös kuulustelujen kestoa ja todenneet, että sellainen kuulustelu, joka on joh-
tanut väärään tunnustukseen, on kestänyt keskimäärin yli 16 tuntia, kun taas
valtaosassa rikosasioita kuulustelu kestää enintään kaksi tuntia.⁷¹⁷ Kuulustelu-
taktiikan osalta viitataan usein laajasti kritisoituun niin sanottuun Reid-tekniik-
kaan. Reid-tekniikan keskeisenä sisältönä kuvataan olevan henkilön vastarin-
nan murtaminen ja hänen houkuttelemisensa tunnustamaan teko.⁷¹⁸

Tässäkin on huomattava, että vastaava paine voi kuitenkin syntyä myös vi-
ranomaisten toiminnasta riippumatta, esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden

⁷¹⁵ Drizin – Leo 2004, s. 946–947.

⁷¹⁶ Drizin – Leo 2004, s. 924–932.

⁷¹⁷ Drizin – Leo 2004, s. 948–949. Myös Gudjonsson ym. 2014, s. 342–343, ovat tutkineet kuu-
lusteluja ja tutkintavankeuden kestoa sisäistettyjä väärä tunnustuksia koskevassa tutkimukses-
saan. Heidänkin löydöksensä tukevat väärin tunnustusten ja kuulustelupaineen syy-yhteyttä.

⁷¹⁸ Inbau ym. 2013. Kritiikistä esimerkiksi Gudjonsson 2003, s. 10. Reid-tekniikasta, ks. luku 6.1.

piirissä tai muussa ryhmässä.⁷¹⁹ Lisäksi hieman yllättäen myös muiden samassa asiassa epäiltyinä olevien henkilöiden antamat väärät tunnustukset voivat lisätä riskiä, että loputkin epäilty antavat väärän tunnustuksen. Tämäkin selittyy lopulta vastaajaan kohdistuvan paineen lisääntymisellä: poliisi voi käyttää muiden epäiltyjen antamia tunnustuksia teon yhä kiistävää epäiltyä vastaan.⁷²⁰

Väärä tunnustus voi siis aiheutua esimerkiksi poliisin painostuksen ja uhkailujen seurauksena, mutta Gudjonsson ja MacKeith ovat nostaneet esiin seikkoja, jotka liittyvät pikemminkin vangitsemisen aiheuttamaan stressiin ylipäätään. Tällaisia väärälle tunnustukselle altistavia seikkoja ovat pitkä vangitsemisaika ja se, että epäilty joutuu olemaan hänelle vieraassa paikassa viranomaisten käsikyvallassa eikä kykene vaikuttamaan ympäristöönsä. Lisäksi henkiseen hyvinvointiin vaikuttaa, jos epäillyltä evätään oikeus tavata asianajajaa, ystäviä tai perhettä, tai jos hän ei saa syödä ja levätä riittävästi. Ongelmia voi aiheutua myös, jos epäilty on sairas tai hänellä on huolta turvallisuudestaan taikka henkisestä tai fyysisestä terveydestään. Sairaana selviää stressaavista tilanteista huonommin.⁷²¹ Edelleen alttius antaa väärä tunnustus riippuu paitsi henkilön ominaisuuksista myös henkilön senhetkisestä elämäntilanteesta kokonaisuudessaan. Gudjonsson ja MacKeith kiinnittävät huomiota esimerkiksi siihen, että jos epäillylle läheinen henkilö on menehtynyt epäillyn vankeuden aikana, epäilty on kuulusteluissa haavoittuvassa asemassa.⁷²²

Suomen olosuhteissa keskeisin väärälle tunnustukselle altistava olosuhde nähdäkseni kuitenkin on se, että tuomioesityksen mukainen sopimus takaa vastaajalle rangaistuksen osalta huomattavasti paremman lopputuloksen kuin oikeudenkäynti. Näin voi olla erityisesti jos vastaaja saa syyteneuvottelumenettelyn kautta vaihdettua rangaistuslajin lievempään. Tämä on laaja kysymys, joten käsittelen sitä erikseen luvussa 9.

5.5.3 Onko olemassa ihmistä, joka ei missään olosuhteissa anna väärää tunnustusta

Kassinin ja Kiechelin vuonna 1996 julkaistu niin sanottu computer crash -tutkimus tukee oletusta, että väärät tunnustukset ovat huomattavasti lähempänä meitä kuin uskommekaan. Kassin ja Kiechel tutkivat artikkelissaan hypoteesia siitä, että väärän todistusaineiston esittäminen saattaa johtaa haavoittuvassa

⁷¹⁹ Ks. kuvatusta kollektiivisuudesta järjestäytyneessä rikollisryhmässä esimerkiksi Palo 2010, s. 24 ja s. 68–69 sekä osallisuudesta s. 297 alkaen. Ks. myös Mucha v. Slovakia 25.11.2021.

⁷²⁰ Drizin – Leo 2004, s. 974–976. Esimerkiksi Central Park Jogger -tapaus, jossa viisi todellisuudessa syytöntä nuorta tunnusti lenkkeilijän raa'an murhan ja raiskauksen.

⁷²¹ Gudjonsson 2003, s. 313 ja Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 193.

⁷²² Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 192.

asemassa olevien (esimerkiksi korostuneen epävarmojen) yksilöiden osalta siihen, että he tunnustavat teon, jota eivät ole tehneet, ja toisinaan jopa sisäistävät tunnustuksensa ja kehittävät siihen liittyvän valemiston.⁷²³ Kassin ja Kiechel tutkivat tätä hypoteesia kuuluisalla testillään, jossa opiskelijoita pyydettiin painamaan tietokoneen näppäimistöltä tiettyjä kirjaimia. Erityisesti korostettiin, että ALT-näppäintä ei saa missään tapauksessa painaa, sillä se johtaisi tietojen menettämiseen. Opiskelijat jaettiin neljään ryhmään, joiden osalta varioitiin toisaalta sitä, miten nopeasti kirjaimia luettiin (hidas vai nopea tahti), ja toisaalta sitä, oliko näppäimen painallukselle ollut ”todistaja”. Jos todistaja oli paikalla, hän kertoi joko nähneensä opiskelijan painaneen näppäintä tai ei nähneensä tätä. Tietokoneet oli kuitenkin ohjelmoitu ”kaatumaan” testin aikana, ja erittäin stressaantunutta esittävä kokeen ohjaaja kysyi opiskelijoilta, olivatko he painaneet ALT-näppäintä. Ensin kaikki kiistivät tehneensä niin. Tutkimuksessa testattiin ensin miellyttämishalua (compliance). Opiskelijoita pyydettiin allekirjoittamaan kokeen ohjaajan käsin kirjoittama ”tunnustus”, jonka jälkeen oli tarkoitus kutsua paikalle kokeen päättökija. Lisäksi tutkittiin sisäistämistä (internalization) niin, että aulaassa odotteleva (jälleen tutkimusryhmään kuulunut) sivullinen henkilö kysyi opiskelijalta yksityisesti, mitä tapahtui. Opiskelijoiden vastaukset analysoitiin sen mukaan, kertoivatko he painaneensa ALT-näppäintä vai sanoivatko he ohjaajan väittävän heidän tehneen niin. Lopuksi tutkittiin sepittämistä (confabulation) siten, että kokeen ohjaaja vielä palasi kunkin opiskelijan luokse kirjainlistan kanssa ja tiedusteli, pystyykö opiskelija sen perusteella päättelemään, milloin painoi ALT-näppäintä.

Tutkimuksen tulokset olivat hämmästyttäviä. Opiskelijoista (joita oli yhteensä 75) peräti 69 % allekirjoitti kirjallisen tunnustuksen, 28 % vaikutti sisäistäneen tunnustuksensa ja 9 % sepitti tunnustusta tukevaa tarinaa. Tunnustamisen todennäköisyys riippui kuitenkin vahvasti siitä, missä tutkittavassa ryhmässä opiskelija oli ollut. Vähiten tunnustuksia (noin 34 %) saatiin hitaan rytmin ryhmässä, jossa ei ollut todistajaa paikalla. Näistä opiskelijoista kukaan ei myöskään osoittanut tunnustuksen sisäistämisen merkkejä. Sen sijaan siinä ryhmässä, jossa kirjainten luettelemisrytmi oli ollut nopea ja paikalla oli myös todistaja, peräti 100 % opiskelijoista tunnusti painaneensa ALT-näppäintä. Opiskelijoista 65 % vaikutti myös sisäistäneen väärän tunnustuksen ja 35 % sepitti lisäksi yksityiskohtia, jotka tukivat väitettyä tapahtumakulkua.⁷²⁴

Inbau ym. ovat kuitenkin kritisoineet tästä tutkimuksesta sisäistetyn väärän tunnustuksen osalta tehtäviä johtopäätöksiä sillä perusteella, että on aivan eri asia tunnustaa painaneensa tietokoneen näppäimistön nappia kuin tunnustaa esimerkiksi tappaneensa naapurinsa.⁷²⁵ Sitten Hartwig ja Bond ovat

⁷²³ Kassin – Kiechel 1996, s. 126.

⁷²⁴ Kassin – Kiechel 1996, s. 125–127.

⁷²⁵ Inbau ym. 2013, s. 351.

laajan meta-analyysin perusteella vastanneet tähän tutkimuslöydösten yleistämistä koskevaan kritiikkiin ja todenneet johtopäätöksensä, ettei valheen havaittavuus ole heidän analyysinsä perusteella ollut riippuvainen kontekstista. He ovat huomauttaneet, että valheen tunnistamista koskevien tutkimuslöydösten kyseenalaistaminen löydösten yleistämiseen liittyvien ongelmien perusteella voi pohjimmiltaan liittyä siihen, kuinka paljon yhteiskunnissamme tehdään juuri luotettavuuden arviointiin liittyviä päätöksiä.⁷²⁶

Käytännössä voidaan tiivistää, että väärät tunnustukset syntyvät, kun sopiva henkilö altistuu sopivalle paineelle sopivassa tilanteessa. Kyse voi olla äidistä, joka haluaa tunnustaa lapsensa tekemän rikoksen; tai pahaan talousotkuun sekaantuneesta lakimiehestä, joka pelkää menettävänsä työpaikkansa mahdollisen rikosrekisterimerkinnän takia ja tarttuu syyteneuvotteluun varmistaakseen, ettei ainakaan saa ehdollista vankeusrangaistusta vaan selviää sakoilla. Tai kyseessä voi olla maahanmuuttaja, joka pelkää viranomaisia jo kulttuuritaustansa takia, tai huumeriippuvainen, joka pelkää enemmän vieroitusoireita kuin väärää tuomiota; tai henkilö, jolla on merkittävä ahtaanpaikankammo tai niin voimakas masennus, ettei hänellä ole voimia puolustaa itseään.

Osa vääristä tunnustuksista on sellaisia, että epäilty itse ymmärtää antavansa väärän tunnustuksen. Osa taas on sellaisia, joissa epäilty on sisäistänyt asian niin että luulee itsekkin tunnustuksen olevan oikea. Välillä epäilty antaa tarkoituksella väärän tunnustuksen ja välillä toivoo, että sen paikkansapitämättömyys tulisi ilmi jotakin muuta kautta. Joskus väärä tunnustus peruutetaan ja joskus sitä ei peruuteta. Kyseessä voi olla monen tekijän yhdistelmä, mutta väärän tunnustuksen tunnistamista vaikeuttaa se, että tunnustus voi hyvin olla harkittu päätös, jonka henkilö katsoo sillä hetkellä olevan hänen etunsa mukainen. Tämä kaikki epäilemättä vaikuttaa niihin mahdollisuuksiin, joita ulkopuolisella on tunnistaa kyseessä olevan väärä tunnustus.

Gudjonsson ja MacKeith korostavatkin, että väärät tunnustukset eivät tarkoita, että sellaisia antavat olisivat aina henkisesti sairaita. Todennäköisesti kuka tahansa antaa väärän tunnustuksen, jos on riittävän suuren ja sopivanlaatuisen paineen kohteena. On pikemminkin poikkeuksellista, jos henkilö ei edes ääriolosuhteissa anna väärää tunnustusta.⁷²⁷ Tätä on syytä pysähtyä miettimään, kun käytössä on rikosprosessuaalinen menettely, joka Suomessakin usein pohjautuu lähes yksinomaan henkilön tunnustukseen.

⁷²⁶ Hartwig – Bond 2014, s. 8–9, Kassin 2015, s. 30.

⁷²⁷ Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 193.

6 Valheenpaljastuskeinojen kehityksestä

6.1 PERINTEINEN NÄKEMYS: INBAUN JA REIDIN AHDISTUSPOHJAINEN KÄYTTÄYTYMISANALYYSI

Valheenpaljastuskeinoja on tutkittu erityisesti rikosten kiistämisen yhteydessä, mutta voidaan pohtia, onko tällaisista keinoista apua myös väärin tunnustusten erottamisessa. Esittelen tässä lyhyesti Inbau ja Reidin teoksista ilmenevää Reid-tekniikkaa. Sen ajatuksena on kyetä erottamaan syylliset syyttömistä. Inbau ja Reid ovat vakuuttuneita muun ohella verenpainetta ja pulssia tarkkailevasta valheenpaljastustekniikasta, jossa päätellään testiin osallistuvan syyllisen reagoivan kiihtyneemmin sellaisiin kysymyksiin, jotka vain rikoksen tekijällä on tiedossaan.⁷²⁸

Ylipäätään Inbau ja Reid arvioivat paljon ahdistuksen näkymistä epäillyn toiminnassa. Tekniikat ovat kuitenkin saaneet voimakasta kritiikkiä oikeuspsykologisessa tutkimuksessa, koska niiden on katsottu usein johtavan väärin tunnustuksiin.⁷²⁹ Reid-tekniikkaa on kuvattu syyllisyyttä olettavaksi ja tunnustuskeskeiseksi.⁷³⁰ Inbau ja Reid ovatkin kehittäneet tekniikkaa ja kirjoittaneet teoksistaan uusia painoksia myös muiden kirjoittajien kanssa. Myöhemmissä painoksissa on kiinnitetty lisääntyvästi huomiota väärin tunnustusten riskiin. Joka tapauksessa tähän aiheeseen edelleen liittyy paljon ristiriitaisuuksia.⁷³¹

Inbaun, Reidin, Buckleyn ja Jaynen teoksessa on yksityiskohtaisia ohjeita poliisille kuulustelun suorittamiseen. Ohjeet liittyvät muun muassa istuinten sijoitteluun mutta myös esimerkiksi kuulustelijasta välittyvään vaikutelmaan. Kuulustelijan ei tule antaa itsestään sellaista vaikutelmaa, että hän hakee tunnustusta tai tuomiota, vaan hänen on parempi toimia pikemminkin sellaisessa roolissa, että hän pyrkii selvittämään totuuden teon tietyistä piirteistä – esimerkiksi siitä, oliko teko kokonaisuudessaan epäillyn ajatus tai onko kyseessä ensimmäinen kerta, kun epäilty tekee jotakin tällaista.⁷³² Ohjeiden mukaan ei kuulusteltavalle myöskään tule panna käsirautoja, koska ne voivat paitsi pelottaa

⁷²⁸ Inbau – Reid 1964, s. 470–473.

⁷²⁹ Korkman 2022, s. 91, Gudjonsson 2003, s. 7–24, Vrij – Granhag 2012, s. 112–115, Masip ym. 2010, s. 594 ss., King – Snook 2009, s. 674 ss.

⁷³⁰ Gudjonsson 2021, s. 8.

⁷³¹ Hirsch 2014, s. 808 ss., Gudjonsson 2003, s. 10 ja Inbau ym. 2013, esimerkiksi s. 35. Suhtautumisesta väärin tunnustuksiin ks. erityisesti viimeksi mainitun teoksen kappale 15.

⁷³² Inbau ym. 2013, s. 67.

epäiltyä myös saada aikaan riskin, että tunnustus katsotaan pakotetuksi.⁷³³ Kirjoittajien teosta kuvaa siten edelleen tietynlainen ristiriitaisuus sen suhteen, painottuvatko ohjeet mahdollisimman monen tunnustuksen saamiseen vai todella totuuden selvittämiseen, sillä jo näihin esimerkkeihin kuuluu sisäänrakennettuna oletus epäillyn syylistymisestä tekoon.

Inbau, Reid, Buckley ja Jayne korostavat toisaalta, että mikään seikka ei ole yksinään sellainen, että sen perusteella henkilön voisi päätellä valehtelevan.⁷³⁴ Tästä huolimatta he esittävät näkemyksiä siitä, miten totuuden kuitenkin voi erottaa valheesta. Heidän näkemyksensä mukaan totta puhuvan henkilön lausuma on ikään kuin vapaasti virtaava kertomus, kun taas valehteleva henkilö vastaa lyhyemmin. Kirjoittajat kuvaavat laajasti näitä eroja ja toteavat itsekkin, että esimerkiksi ahdistuneisuutta voi ilmetä niin syyllisellä kuin syyttömälläkin. Tästä huolimatta oikeastaan kaikki heidän luettelemansa erot typistyvät mielestäni pääosiltaan siihen, onko epäilty halukas yhteistyöhön vai ei. Samoin kirjoittajat kuvaavat, että ahdistuneisuuskin on usein osoitus valheesta, sillä heidän arvionsa mukaan asianmukaisesti sosialisoinut ja henkisesti terve henkilö osoittaa ahdistuneisuutta, kun hän valehtelee. Kirjoittajat huomauttavat, että tottakin puhuva epäilty voi olla hermostunut varsinkin kuulustelun alussa, mutta he toteavat, että totta puhuvalla henkilöllä hermostuneisuus vähenee kuulustelun myötä, kun taas valehtelevalla hermostuneisuus voi jopa lisääntyä.⁷³⁵ Totta puhuvat henkilöt puhuvat heidän mukaansa selkeästi ja kuuluvalla äänellä, kun taas valehtelevat henkilöt mumisevat tai puhuvat niin hiljaa, ettei heidän vastaustansa kuule.⁷³⁶ On selvää, että tällaiset merkit voivat joskus liittyä valehteluun. Edellä vääristä tunnustuksista kerrotuin tavoin on kuitenkin selvää myös, että tällaiset merkit voivat yhtä hyvin johtua mistä tahansa muusta syytä.

Inbau, Reid, Buckley ja Jayne ehdottavat myös, että kuulustelun aluksi pyydetäisiin epäiltyä täyttämään lomake, jossa kysytään muun muassa onko hänellä säännöllistä lääkitystä ja onko hän käyttänyt päihdyttäviä aineita. Edelleen lomakkeessa kysytään, onko epäilty nukkunut ja syönyt sekä kokeeko hän jonkinlaista fyysistä epämukavuutta. Samoin lomakkeessa tiedustellaan, onko epäilty hakenut apua esimerkiksi henkisiin haasteisiin viimeisen vuoden aikana.⁷³⁷ Tällaisella lomakkeella voisi olla painoarvoa väärin tunnustusten riskien suuruutta arvioitaessa, etenkin jos siitä ilmenisi esimerkiksi henkilön merkittävä unenpuute, päihteidenkäyttö tai psyykkisiä sairauksia. Kuitenkin lomake voisi pikemminkin kääntyä itseään vastaan. Haluaako epäilty kuulustelun

⁷³³ Inbau ym. 2013, s. 67.

⁷³⁴ Inbau ym. 2013, s. 121.

⁷³⁵ Inbau ym. 2013, s. 109–111, s.121 ja s. 142.

⁷³⁶ Inbau ym. 2013, s. 119.

⁷³⁷ Inbau ym. 2013, s. 141.

aluksi muutenkin jännittyneenä ilmoittaa ongelmistaan? Entä jos hän ei halua – voidaanko lomaketta sitten käyttää todisteena häntä vastaan esimerkiksi siitä, että hän ei kokenut oloaan painostetuksi kuulustelun aikana?

Inbaun, Reidin, Buckleyn ja Jaynen teos on epäilyksettä kritiikkinsä ansainnut, ja vielä uusinkin painos on suomalaisen lukijan silmissä jopa puistattavaa luettavaa.⁷³⁸ Mikäli valheentunnistuskeino on yleisesti ottaen epäluotettava, se ei ole eettinen arviointikeino, vaikka se osuisi joskus oikeaankin.

6.2 REALITY MONITORING

Valheenpaljastustekniikkoja on useita muitakin. Puheen sisältöön ja ilmaisu-tapoihin huomiota kiinnittävät tekniikat ovat yksi tapa arvioida kertomuksen todenmukaisuutta. Englantilainen psykologian professori Vrij on analysoinut kolmea tällaista prosessia ja päätynyt siihen, että kaksi niistä, CBCA (Criteria-Based Content Analysis) ja RM (Reality Monitoring), perustuu luotettavampaan kriteeristöön kuin kolmas, SCAN (Scientific Content Analysis) -tekniikka.⁷³⁹ CBCA on kuitenkin kehitetty lasten kertomuksien arviointiin erityisesti seksuaalirikosasioissa⁷⁴⁰, joten keskityn tässä lyhyesti tiivistämään ainoastaan RM-menetelmän.

RM-menetelmän ydinajatuksena on, että aitoihin kokemuksiin perustuvat muistot ovat erilaisia kuin ne muistot, joilla ei ole totuuspohjaa. Todellisiin kokemuksiin perustuvat muistot ovat syntyneet erilaisen hahmottamisprosessin kautta, joten ne sisältävät todennäköisemmin muun muassa aisteihin ja tunteisiin liittyviä sekä kontekstuaalisia seikkoja. Todellisiin muistoihin liittyy siten useammin esimerkiksi muistoja hajuista tai tunteista tapahtuneen aikana. Lisäksi niihin liittyy tilaan ja aikaan liittyvää tietoa, vaikkapa tietoa siitä, miten ihmiset olivat tapahtumissa sijoittautuneet ja kuinka kauan tapahtumat kestivät. Tällainen tapahtuma on myös realistisen kuuloinen ja helpompi rekonstruoida annettujen tietojen perusteella. Kuviteltuihin tapahtumiin liittyvät muistot sitä vastoin ovat useammin epämääräisiä ja vähemmän konkreettisia.⁷⁴¹

RM-menetelmän haasteena on kuitenkin se, että siinä saataviin tuloksiin vaikuttaa vastauksen totuuspohjan lisäksi myös esimerkiksi rikoksesta epäillyn persoonallisuus, sillä jotkut ovat luonteeltaan puheliaampia kuin toiset.⁷⁴² Lisäksi vastausten yksityiskohtaisuus voi riippua tapahtumasta, sillä jotkin tapahtumat

⁷³⁸ Esimerkiksi heidän ehdotuksensa seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen tai hänen vanhempiansa syyllistämisestä tunnustuksen saamiseksi vastaajalta. Inbau ym. 2013, s. 221 ja s. 307.

⁷³⁹ Vrij 2015a, s. 26.

⁷⁴⁰ Vrij 2015a, s. 5.

⁷⁴¹ Vrij 2015a, s. 15–17.

⁷⁴² Nahari – Pazuelo 2015, s. 363–367.

ovat yksityiskohdiltaan rikkaampia kuin toiset.⁷⁴³ Kolmanneksi asiaan vaikuttaa se, kuinka hyvin henkilö on ehtinyt valmistautua kysymyksiin.⁷⁴⁴

RM-menetelmän kyky erottaa totuus valheesta on ollut keskiarvoltaan noin 70 %:n tarkkuusluokkaa.⁷⁴⁵ Vrij kuitenkin huomauttaa, että tällöin virhemarginaaliksi jää melkein kolmannes. Se on niin suuri luku, että se ei ylitä tuomioistuimessa käytettävää kynnystä siitä, ettei syyllisyydestä saa jäädä varteenotettavaa epäilyä. Toisaalta, jos lähtötilanteena on intuitio, niin menetelmä ei ainakaan huononna mahdollisuuksia totuuden saavuttamiseen. Vrij korostaa kuitenkin, että mikäli tällaista menetelmää käytettäisiin todisteena, tulisi sen riskit ja puutteet ottaa kattavasti huomioon.⁷⁴⁶

6.3 KOGNITIIVISEN PAINEEN LUOMINEN

Perinteisen ahdistuspohjaisen lähestymistavan vaihtoehtona on esitelty myös kognitiivista painetta lisäävä menetelmä. Keskeisin ero näiden välillä on, että ahdistuspohjaisessa lähestymistavassa nimenomaan ahdistukseen viittaavat seikat ovat keskeisiä ja niitä tulkitaan merkinä valehtelusta. Sen sijaan kognitiivisessa lähestymistavassa ahdistukseen viittaavat seikat ovat sivulöydös ja niitä pidetään irrelevantteina ja liian epäluotettavina johtopäätösten tekemiseen.⁷⁴⁷

Valehteleva on kognitiivisesti kuluttavampaa kuin totuuden puhuminen. Valheen kertoessaan ihminen joutuu muun muassa muistelevaan aikaisemmin kertomaansa ja miettimään, mitä on kertonut kenellekin ja onko ihmisillä jotain muutakin tietoa asiasta. Valehteleva ihminen myös tarkkailee muita, jotta hän tarkemmin näkisi, uskovatko he valhetta. Hänellä voi olla paljonkin hävittävää, jos hän jää valheesta kiinni.⁷⁴⁸ Tutkimuksissa on havaittu, että tämän kognitiivisen taakan takia esimerkiksi poliisikuulustelussa valehteleva henkilö pitää enemmän taukoja ja räpyttelee silmiään sekä liikuttaa käsiään vähemmän kuin totta puhuva henkilö. Poliisit tunnistivat näissä tutkimuksissa valehtelevat ihmiset parhaiten sitä kautta, että heidät ohjattiin arvioimaan, ketkä eniten miettivät vastauksiaan.⁷⁴⁹ Kognitiivisen paineen takia henkilöt vastaavat myös usein kertomalla vähemmän yksityiskohtia, ja heidän vastauksensa ovat ylipäänsä vähemmän uskottavia.⁷⁵⁰

⁷⁴³ Vrij 2018, s. 136.

⁷⁴⁴ Sporer – Schwandt 2007, s. 23–24.

⁷⁴⁵ Vrij 2015a, s. 19.

⁷⁴⁶ Vrij 2015a, s. 30.

⁷⁴⁷ Vrij – Granhag 2012, s. 114. Vrij 2018, s. 162.

⁷⁴⁸ Debey ym. 2012, s. 138–140. Vrij 2015b, s. 206–208. Vrij 2018, s. 162.

⁷⁴⁹ Vrij 2015b, s. 209.

⁷⁵⁰ Vrij 2015b, s. 209–210.

Tätä valehtelun aiheuttamaa kognitiivista painetta on pyritty hyödyntämään valheiden tunnistamista koskevassa tutkimuksessa. Tutkimuksissa on havaittu, että jos henkilöitä pyydetään kertomaan tapahtumakokonaisuudesta käänteisessä järjestyksessä (tuorein osuus ensin ja vanhin viimeiseksi) tai ylläpitämään katsekontaktia⁷⁵¹, valehtelun aiheuttama kasvava kognitiivinen paine sai aikaan sen, että ulkopuolisen tarkkailijan oli helpompi erottaa valehtelijat totuutta puhuvista. Kuitenkin valheet erotettiin tässäkin tapauksessa vain noin 60 %:n todennäköisyydellä, joka on hiukan parempi tulos kuin valheenpaljastustestejä koskevissa tutkimuksissa keskimäärin.⁷⁵² Tietokoneohjelmien avulla valheet on pystytty tunnistamaan käänteistä tarinankerrontaa käyttämällä jopa 87 %:n tarkkuudella.⁷⁵³

Kognitiivista painetta on kasvatettu esimerkiksi niin, että on pyydetty kuulusteltavia kertomaan lisää yksityiskohtia tapahtumasta.⁷⁵⁴ Tässä yksi taktiikka valheen erottamiseksi on tehdä kuulusteltavalle keskeisiin tapahtumiin liittyviä kysymyksiä tai pyytää häntä vaikkapa piirtämään paperille jokin yksityiskohta, esimerkiksi henkilöiden istumajärjestys. Suunnitelmallista valhetta kertova on valmistautunut todennäköisiin kysymyksiin, ja hän on usein miettinyt etukäteen jopa strategiaa valheen kertomiselle. Strategia voi olla esimerkiksi se, että hän pysyy rauhallisena ja mahdollisimman pitkään välttää kertomuksessaan valehtelua ja itsekriminoivien yksityiskohtien mainitsemista.⁷⁵⁵ Kuulusteltavan reaktio erikoiseen kysymykseen voi kuitenkin paljastaa poikkeavan reaktion, ja tällä tekniikalla on tutkimuksissa erotettu jopa 72 % valheista. Valehtelijalla voi olla vaikeuksia muodostaa yksityiskohtainen vastaus yllättävään kysymykseen. Tutkimuksissa on todettu, että totta puhuviin henkilöihin verrattuna valehtelijat ovat antaneet huomattavasti enemmän yksityiskohtia vastatessaan odottamiinsa kysymyksiin, mutta yllättävään kysymykseen vastatessaan he ovat antaneet huomattavasti vähemmän yksityiskohtia.⁷⁵⁶

Mitkä sitten ovat todellisuudessa olleet niitä seikkoja, joilla valhe on näissä tapauksissa tunnistettu? Vrij listaa sellaiseksi seikaksi ensinnäkin tietojen limittyneisyyden tai päällekkäisyyden puutteen. Lisäksi odottamattomaan kysymykseen saatu vastaus voi sisältää selvästi vähemmän yksityiskohtia kuin odotettuun kysymykseen saatu vastaus. Ylipäätään kertomuksen uskottavuuden tai yksityiskohtien puute voi viitata valehteluun. Vrij huomauttaa kuitenkin, että kognitiivinen paine voi kasvaa myös ahdistuksen seurauksena; tämä

⁷⁵¹ Vrij 2012 – Granhag, s. 113.

⁷⁵² Vrij 2015b, s. 210–211. Ilman käänteistä järjestyksestä valheista oli tunnistettu tässä tutkimuksessa ainoastaan 42 %. Ks. myös Hartwig – Bond 2014, s. 7–9.

⁷⁵³ Vrij 2015b, s. 211.

⁷⁵⁴ Vrij 2015b, s. 211.

⁷⁵⁵ Hartwig ym. 2007, s. 219–226.

⁷⁵⁶ Vrij 2015b, s. 211–214 ja Vrij – Granhag 2012, s. 112.

on havaittu myös hänen tutkimuksessaan käänteisen tarinankerronnan yhteydessä.⁷⁵⁷ Nykytietoa vasten on selvää, että vain ulkoisesti tehtävien havaintojen perusteella ei voida päätellä henkilön valehtelevan.⁷⁵⁸ Valehtelevalla henkilöllä voi havaita ulkoisia, kehollisia merkkejä, mutta ne voivat yhtä hyvin johtua yleisestä hermostuneisuudesta. Kuulusteltavalla voi olla monta muutakin syytä olla hermostunut kuin se, että hän valehtelee.

6.4 VALHEENPALJASTUSKEINOT TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNNISSÄ

Valheenpaljastuskeinot ovat mielenkiintoisia ja joskus mahdollisesti toimivia-kin keinoja valheen tunnistamiseen. Varsinaisista valheetunnistustekniikoista on helposti havaittavissa, että ne on suunniteltu esitutkintaa silmällä pitäen, ja siellä niistä voikin olla hyötyä.⁷⁵⁹

Käytännössä erityiset valheenpaljastuskeinot kuitenkin jäävät tarkkuudeltaan ammattilaistenkin käyttäminä liian alhaiselle tasolle, jotta niiden avulla kyettäisiin katsomaan, että rikoksesta ei ole jäänyt vartenotettavaa epäilyä. Ylipäättään ajatus siitä, että tuomari tunnustamisoikeudenkäynnissä pyytäisi vastaajaa kuvailemaan tunnustamansa rikoksen käänteisessä järjestyksessä tai tiedustelisi vastaajalta, minkälainen taustakuva tällä oli tietokoneensa ruudulla rikoksensa yhteydessä, on absurdi, ja sellainen menettely hämmäntäisi paitsi vastaajan myös avustajan ja syyttäjän.

Sen sijaan moni valheenpaljastuskeino perustuu pohjimmiltaan siihen, että kertomuksen totuudenmukaisuutta arvioiva viranomainen kiinnittäisi huomion oikeisiin asioihin vastaajan kertomuksessa, eikä uudemmassa tutkimustiedosta ole tässä arvioissa haittaakaan. Kertomusten uskottavuuden arviointi kuuluuikin tuomioistuinten jokapäiväiseen työhön, ja näillä seikoilla on merkitystä myös tunnustamisoikeudenkäynnissä.⁷⁶⁰

⁷⁵⁷ Vrij 2015b, s. 221.

⁷⁵⁸ Vrij – Granhag 2012, s. 114. KKO 2013:96 (kohta 8). Myös Marjosola ym. 2021, s. 121.

⁷⁵⁹ Myös Suomessa Keskusrikospoliisilla on käytössään muistijälkitesti. Testi näyttää kaaviossaan, minkä kysymyksen kohdalla haastateltu on reagoinut kehollaan poikkeavasti. Esimerkiksi eräät toimittajat ovat kokeilleet testiä. Helsingin Sanomat 4.11.2017.

⁷⁶⁰ Ks. jäljempänä luku 8.5.3.1.

7 Kenellä on vastuu tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta

7.1 TUNNUSTUKSEN OIKEELLISUUS

Vuonna 2019 järjestetyissä asiantuntijahaastatteluissa kysyin lähes jokaiselta haastateltavalta näkemyksiä siitä, kenellä oikeudellisella toimijalla – syyttäjällä, avustajalla vai tuomioistuimella – on suurin vastuu varmistua vastaajan antaman tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Vastaukset olivat yllättävänkin yhdenmukaisia. Niin avustajat, syyttäjät kuin tuomaritkin kokivat, että käytännössä suurin vastuu on joko avustajalla tai syyttäjällä taikka molemmilla yhteisesti. Kaksi tuomaria (Tuomari 3 ja Tuomari 4) huomautti, että tuomareilla on suurin vastuu siinä mielessä, että päätös on lopullinen, mutta syyttäjällä ja avustajalla puolestaan on käytettävissään parhaat keinot asian selvittämiseksi. Avustajista ja syyttäjistä lähes jokainen mainitsi oman ammattiryhmänsä kuuluvan siihen ryhmään, jolla on suurin vastuu. Voidaan siis todeta, että lähtökohdat tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden selvittämiseen ovat meillä hyvät.

Tuomioistuimen rooli jää kuitenkin hiukan hämäräksi. Yksinomaan lakia lukemalla on selvää, että tuomioistuin arvioi tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden (ROL 5b:4). Yhtä selvää on kuitenkin, että jossain on ongelma, jos kaikki tunnustamisoikeudenkäynneissä toimivat ammattilaiset kokevat, että tuomioistuimen on asiaa tunnustamisoikeudenkäynnin puitteissa vaikea selvittää. Jotta tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen olisi mahdollista löytää työkaluja, on syytä pureutua erikseen jokaisen ammattiryhmän asemaan.

Aloitin kuitenkin termien määrittelemisellä. ROL 5b:4:n mukaan tuomioistuimelle ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä tunnustuksen a) vapaaehtoisuudesta ja b) oikeellisuudesta ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Tunnustamisoikeudenkäynnissä annettavan tuomion edellytyksenä on siten suoraan lainkohdan sanamuodon mukaan, että tunnustuksen on oltava paitsi vapaaehtoinen myös oikea. Kumpikaan edellytys ei yksinään riitä, ja kummastakaan ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä. Lisäksi tässä arvioinnissa otetaan huomioon esitutkinta-aineisto.

Edellä luvussa 5 esitellyt väärrien tunnustusten kriteerit auttavat tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden määrittelyssä. Vapaaehtoinen väärä

tunnustus on vapaaehtoinen⁷⁶¹, mutta se ei ole oikea. Painostettu väärä tunnustus on mahdollisesti oikea, mutta ei ainakaan vapaaehtoinen. Sisäistetty väärä tunnustus ei ole oikea eikä välttämättä edes vapaaehtoinen. Käänteisesti ajateltuna tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden näyttäminen tunnustamisoikeudenkäynnissä toteen edellyttääkin, että ei jää varteenotettavaa epäilyä siitä, että tunnustus olisi väärä.

Tunnustuksen oikeellisuus voidaankin tässä määritellä niin, että tunnustus voidaan tunnustamisoikeudenkäynnissä katsoa oikeaksi, mikäli tuomioistuimelle ei esitutkinta-aineisto huomioon ottaen jää varteenotettavaa epäilyä siitä, että tunnustus olisi väärä. Tunnustuksen oikeellisuus arvioidaan tunnustamisoikeudenkäynnissä ottamalla toisaalta huomioon väärän tunnustuksen riskitekijät ja toisaalta kunkin oikeudellisen toimijan vaikutuspiirissä ja vastuulla olevat asiat.

7.2 TUNNUSTUKSEN VAPAAEHTOISUUS

Vaatus tunnustuksen vapaaehtoisuudesta liittyy itsekriminointisuojaan. Itsekriminointisuoja (*nemo tenetur ipsum accusare*) tarkoittaa, että henkilöllä ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa häntä itseään koskevan rikosepäilyn selvittämiseen. Henkilöllä on itsekriminointisuoja perusteella myös oikeus vaieta häntä koskevassa rikosprosessissa.⁷⁶² Tahdonvapautta suojataan siis epäasialliselta painostukselta⁷⁶³ ja muilta keinoilta, joiden seurauksena henkilö voisi toimia vastoin tahtoaan.⁷⁶⁴ Vastaajan kokemus ulkoinen tai sisäinen paine voi aiheuttaa vääriä tunnustuksia.

Tunnustuksen vapaaehtoisuuden varmistaminen voi jäädä sivurooliin tunnustuksen oikeellisuuden ohella. Asia on kuitenkin noussut esiin myös suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa. Linna on arvioinut asiaa jo ennen syyteneuvottelua koskevaa lainsäädäntöä.⁷⁶⁵ Sittemmin suomalaisen syyteneuvottelun muodostumisen jälkeen Tapanila on pohtinut, loukkaako syytetyn itsekriminointisuoja se, että syyttäjät ja syytetty käyvät lievemällä seuraamuksella ”kauppaa” tunnustuksesta.⁷⁶⁶ Myös Vatjus-Anttila on arvioinut tunnustuksen vapaaehtoisuuden suhdetta itsekriminointisuojaan.⁷⁶⁷ Hän on todennut, että

⁷⁶¹ Ottamatta tässä kuitenkaan kantaa edellä luvussa 5.4.2 esitettyyn kritiikkiin siitä, tuleeko sairauden tms. synn aiheuttamaa väärää tunnustusta määritellä vapaaehtoiseksi.

⁷⁶² Itsekriminointisuoja on oikeuskirjallisuudessa kirjoitettu laajasti. Ks. esim. Virolainen – Vuorenperä 2021, s. 213–216, Tapanila 2019a, s. 29 sekä Hupli 2017, s. 76 ja Laapas 2022, s. 39–126.

⁷⁶³ Vatjus-Anttila 2022, liite IV, s. 12.

⁷⁶⁴ Vrt. riita-asiaan, OK 17:2.2 ja OK 17:5.2.

⁷⁶⁵ Linna 2010, s. 236.

⁷⁶⁶ Tapanila 2019a, s. 257.

⁷⁶⁷ Vatjus-Anttila 2022, liite IV, s. 12.

suomalainen syyteneuvottelu perustuu uhkauksen sijaan pikemminkin tarjoukseen tai tunnustamisesta palkitsemiseen. Hän huomauttaa kuitenkin, että myös tarjous voi olla painostava ja sen hyväksyminen tahdonvastaista esimerkiksi itsekriminointisuojaan näkökulmasta.⁷⁶⁸

Määrittelen tässä tunnustuksen vapaaehtoisuuden niin, että tunnustus voidaan katsoa tunnustamisoikeudenkäynnissä vapaaehtoiseksi, mikäli tuomioistuimelle ei esitutkinta-aineisto huomioon ottaen jää varteenotettavaa epäilyä siitä, että tunnustus olisi annettu henkilön tahdon murtavan ulkoisen tai sisäisen paineen seurauksena. Myös tunnustuksen vapaaehtoisuus arvioidaan tunnustamisoikeudenkäynnissä ottamalla huomioon toisaalta väärän tunnustuksen riskitekijät ja toisaalta kunkin oikeudellisen toimijan vaikutuspiirissä ja vastuulla olevat asiat.

Vatjus-Anttila on kuvannut, että tarjous voi murtaa valitsijan tahdon painostamalla hänet valitsemaan tahtonsa vastaisesti silloin, kun 1) vaihtoehtojen keskinäinen eroavaisuus on merkittävä ja 2) nämä vaihtoehdot ovat itsessään valitsijalle vastenmielisiä.⁷⁶⁹ Tämä on nähdäkseni toimiva jaottelu syyteneuvotteluun liittyvän vapaaehtoisuuden käsitteen konstruointiin. Sisäänrakennettua syyteneuvottelussa on, että vaihtoehdot ovat vastenmielisiä (ts. vastaaja valitsisi pääsääntöisesti mieluummin kokonaan rangaistuksetta jäämisen).⁷⁷⁰ Myös Ofshe ja Leo huomauttavat, että vapaaehtoisuuden arviointiin sisältyy sisäänrakennettu dilemma, sillä mikäli epäilty ei halua saada rangaistusta, ei tunnustaminen ole koskaan hänen rationaalinen päätöksensä.⁷⁷¹ Tästä syystä tunnustamisoikeudenkäynnissä on syytä arvioida, miksi epäilty haluaa tunnustaa, vaikka hän tietää, että siitä seuraa hänelle lähtökohtaisesti yksinomaan negatiivisia seurauksia. Kuitenkaan yksinomaan se, että tunnustuksesta seuraa rangaistus tai että kiistäminen tarkoittaisi rikosasian pääkäsittelyä, ei tarkoita, etteikö tunnustusta voisi antaa vapaaehtoisesti.⁷⁷² Kuitenkin erityisen suurta vapaaehtoisuutta puoltavat olosuhteet, esimerkiksi se, että henkilö ilmoittautuu itse poliisille rikoksen tunnustaakseen, voivat itse asiassa tarkoittaa, että tunnustus ei ole oikea.

Lisäksi vaihtoehtojen keskinäisen eroavaisuuden kannalta on tunnustamisoikeudenkäynnissä kiinnitettävä erityisesti huomiota siihen, minkälainen rangaistuksen lievennys tuomioesitykseen sisältyy. Rangaistuksen mittaamiseen liittyvät kysymykset ovat tässä mielessä kiinteä osa tunnustuksen vapaaehtoisuuden arviointia tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tunnustuksen vapaaehtoisuus voi vaarantua erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa rangaistuslaji vaihtuu syyteneuvottelumenettelyn myötä, jolloin vaihtoehtojen keskinäinen eroavaisuus voi kasvaa merkittäväksi. Keskeistä on sen arvioiminen, onko vastaajalla

⁷⁶⁸ Vatjus-Anttila 2022, liite IV, s. 16–18.

⁷⁶⁹ Vatjus-Anttila 2022, liite IV, s. 21.

⁷⁷⁰ Näin myös Vatjus-Anttila 2022, liite IV, s. 22.

⁷⁷¹ Ofshe – Leo 1997, s. 1114–1115. Myös Brunk 1979, s. 528–530.

⁷⁷² Brunk 1979, s. 544.

tosiasiallinen mahdollisuus kieltäytyä tarjouksesta vai onko tarjous niin hyvä, että se muodostuu tarkemmin katsottuna jo pakottavaksi (luku 9).

7.3 SYYTTÄJÄN ROOLI

Syyttäjä on valtion viranomainen, jolla on velvollisuus toimia objektiivisesti ja puolueettomasti. Syyttäjä tuntee esitutkinta-aineiston ja osallistuu neuvotteluihin. Jonkka on kuvannut, että syyttäjän roolissa korostuu kokonaisvastuu epäillyn rikoksen tutkimisesta ja rikosvastuun toteuttamisesta.⁷⁷³ Pölönen ja Tapanila ovat todenneet rikosasioista yleisellä tasolla, että totuuden on oltava erityisesti esitutkintaviranomaista ja syyttäjää sitova päämäärä.⁷⁷⁴ Myös Määttä on linkittänyt tuomio-oikeellisuuden syyttäjän objektiivisuusperiaatteeseen ja siihen, kuinka paljon muuta aineistoa on.⁷⁷⁵

Syyttäjän mahdollisuuksia selvittää vastaajan todellisia motiiveja ja tunnustuksen vapaaehtoisuutta heikentää se, että syyttäjän ja vastaajan välille ei synny luottamuksellista suhdetta vaan suhde perustuu vastakkainasetteluun. Syyttäjällä on usein varsin vähän tietoa siitä, minkälaisissa olosuhteissa vastaaja esimerkiksi henkisesti on antaessaan tunnustuksen.

Syyttäjä 2 havainnollisti asiaa todeten, että syyteneuvottelu on vapaamuotoista keskustelua. Vastaaja saa niin sanotusti mutista siinä vaikka mitä irrelevantteja asioita, eikä hänen tarvitse antaa syyttäjälle vilpitöntä tunnustusta tai anteeksipyyntöä. Syyttäjälle riittää, että hän itse on näytön perusteella vakuuttunut, että oikea ihminen on hänen edessään. Hän kertoi kuitenkin huomauttavansa vastaajille, että tuomioistuimen tulee vakuuttua tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Jos sinne alkaa mutista asioita, joilla ei ole merkitystä, tuomioistuin ei välttämättä vakuutu tunnustuksen aitoudesta. Syyttäjä kertoikin kehottaneensa vastaajia aina keskustelemaan avustajansa kanssa, jotta he tietävät, millä asioilla on merkitystä ja millä ei.

Syyttäjä 6 totesi, että hänen mielestään syyttäjän virkavelvollisuuksiin kuuluu katsoa, ettei mitään mahdottomuuksia tule sovituksi. Yksi tapa tähän on vaatia, että vastapuolella on avustaja. Avustajan tehtävä on pitää huolta päämiehensä oikeusturvasta, mutta syyttäjänä myös haastateltu toteaa yrittäneensä pitää siitä huolta.

Myös tunnustuksen oikeellisuuden arviointiin voi joskus liittyä epävarmuutta. Vaikka esitutkinta-aineisto olisi kattava, sen haasteena voi olla, että todis-

⁷⁷³ Jonkka 2020, s. 212.

⁷⁷⁴ Pölönen – Tapanila 2015, s. 29.

⁷⁷⁵ Määttä 2013, s. 643. Määttän kirjoituksen aikaan syyteneuvottelumenettelystä on ollut vasta hallituksen esitys.

telu keskittyy tunnustuksen myötä enimmäkseen teon muiden tunnusmerkkien näyttämiseen: esimerkiksi kuinka paljon vahinkoa on aiheutunut ja mikä on ollut tekotapa. Sen sijaan tunnustuksen myötä näytön hankkiminen siitä todistusteemasta, että vastaaja on oikea henkilö rikoksen tekijäksi, saattaa jäädä vähäisemmäksi, vaikka juuri sellaista näyttöä tunnustuksen oikeellisuuden varmistaminen kaipaasi. Toisen henkilön puolesta annetun tunnustuksen riskin minimoimiseksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, onko kokonaisuuteen mahdollisesti sekaantunut muita ja herättääkö heidän roolinsa epäilyksiä vastaajan antaman tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta.

Tapanila huomauttaa, että mitä kattavampi ja näyttöarvoltaan parempi näyttö esituskinnassa on saatu, sitä varmemmalla pohjalla tunnustaminen on.⁷⁷⁶ Oikeusvoima voi estää asian myöhemmän käsittelyn, mikäli asiasta ilmenee tuonnempana uusia puolia.⁷⁷⁷

Syyteneuvottelumenettelyssä syyttäjän vastuun osalta on nähdäkseni kiinnitettävä huomiota erityisesti syyttäjän rooliin rikosvastuun toteuttajana sekä siihen, että syyttäjä huolehtii sellaisen näytön hankkimisesta, jonka avulla sekä syyttäjä että tuomioistuim kykenevät vakuuttamaan tunnustuksen oikeellisuudesta tuomitsemiskynnyksen ylittävällä tavalla.⁷⁷⁸

7.4 AVUSTAJAN ROOLI

Vastaajan avustajalla on usein parhaat edellytykset tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen. Hänellä on luottamuksellinen keskustelusuhde päämieheensä, ja hän tapaa päämiehensä useammin kuin muut oikeudenkäyntiin osalliset. Avustajalla on myös parhaat edellytykset arvioida ja valvoa niitä olosuhteita, joissa vastaaja tunnustuksensa antaa. Avustaja osallistuu syyteneuvotteluihin ja tuntee esituskinta-aineiston läpikotaisin. Tapanila kuvaa, että avustaja toimii syytetyn oikeusturvatakeena tukien päämiestään neuvotteluissa ja arvioimalla sen perusteella syytteen menestymisen mahdollisuudet.⁷⁷⁹ Tämä ei kuitenkaan aina ole yksinkertaista. Avustajalla onkin suuri vastuu, sillä avustaja voi myös saada aikaan väärän tunnustuksen. Erään tutkimuksen mukaan syyttömistä vastaajista vain 4 % antoi väärän tunnustuksen, kun heidän avustajansa suositteli heille täysimittaista oikeudenkäyntiä. Sen

⁷⁷⁶ Tapanila 2019a, s. 258–259.

⁷⁷⁷ Ks. esim. KKO 2022:19.

⁷⁷⁸ Ks. myös Jonkka 1991, s. 248, jossa Jonkka arvioi rikoksen selvittämisintressin ja epäillyn oikeusturvaintressin keskinäistä punnintaa. Jonkan arvio keskittyy kuitenkin tilanteeseen, jossa syyttäjä syytteen nostamiseen liittyvässä epävarmuustilanteessa punnitsee, edellyttääkö rikosvastuun toteuttamisvaatimus asian selvittämistä vai oikeusturvaintressi syyttömän suojaamisen periaatteesta huolehtimista.

⁷⁷⁹ Tapanila 2019a, s. 259.

sijaan peräti 58 % todellisuudessa syytöntä vastaajaa antoi väärän tunnustuksen, kun heidän avustajansa suositteli syyteneuvottelua.⁷⁸⁰

Avustajan keskeinen tehtävä on ajaa päämiehen etua ja olla päämiehelleen lojaali.⁷⁸¹ Hirvelä ja Heikkilä ovat kuvanneet avustajan roolia menettelyn oikeudenmukaisuuden ”vahtikoirana”.⁷⁸² Avustaja huolehtii tehtävänsä puitteissa siitä, että päämies ymmärtää asian ja että päämies ei tunnusta mitään sellaista, mitä ei ymmärrä. Asiantunteva avustaja huolehtii siis tehtävänsä puitteissa automaattisesti siitä, että vastaaja ymmärtää, mistä häntä syytetään ja mitä tunnustuksesta seuraa. Tämä kaikki korostaa avustajan tärkeää roolia.

Syyttäjä 4 totesi, että asianajaja valvoo päämiehen edun. Hän totesi, että ”meiltä puuttuu kuusi vuotta lääkistä, että osattaisiin päämiehen pään sisään mennä, että tietäisimme, mitä hän miettii näistä asioista syvällisemmin”.

Asianajaja 1 ja Asianajaja 3 totesivat kumpikin, että avustajalla on iso vastuu tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisessa. Kumpikaan ei kuitenkaan osannut sanoa ennalta, miten toimisi tilanteessa, jossa päämies haluaisi antaa tarkoituksella väärän tunnustuksen esimerkiksi perheenjäsentä suojellakseen. Asiassa tulisivat tapauksen yksittäispiirteet harkittaviksi.

Tilanteet, joissa vastaajan etu ei selvästi ole väärän tunnustuksen antaminen, ovat siinä mielessä yksinkertaisia, että jokaisen rikosprosessin oikeudellisen toimijan päämäärä on sama: estää väärä tuomio. Haastavampia ovat tilanteet, joissa vastaaja haluaa tietoisesti antaa väärän tunnustuksen. Suurimmat eettiset ongelmat avustajalla ovatkin edessä silloin kun hän tietää, että hänen päämiehensä haluaa antaa väärän tunnustuksen omasta tahdostaan. Fredman on pohtinut asiaa puolustajan roolin kautta ja kiinnittänyt huomion siihen, että syyteneuvottelujärjestelmään on sisäänrakennettu oletus, että puolustaja takaa oikeudenmukaisen lopputuloksen eikä myötävaikuta totuutta vastaamattomaan tuomioesitykseen. Fredman kuitenkin huomauttaa, että ROL 2:6:n mukaan puolustajalla on velvollisuus valvoa päämiehensä etua ja oikeutta sekä siinä tarkoituksessa edistää asian selvittämistä. Hän toteaa, että päämiehen kokonaisuus voi joskus olla se, että päämies tuomitaan teosta, jota ei ole tehnyt. Päämiehellä on oikeus luopua itsekriminointisuojausta ja tunnustaa teko. Fredman toteaa: ”Puolustajan tehtävä ei ole protestoida, jos päämies katsoo valistuneen harkinnan tuloksena parhaaksi ottaa vastuun toisen ihmisen tekemästä rikoksesta. Hän voi asiakkaalle asiasta huomauttaa, mutta muihin nähden hän on salassapitovelvollinen.”⁷⁸³

⁷⁸⁰ Henderson – Levett 2018, s. 435. Scherr ym. 2020, s. 367.

⁷⁸¹ Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet, lojaalisuus kohdassa 3.1, päämiehen etu kohdissa 3.1, 3.2, 5.10, 6.3, 6.4 ja 9.1.

⁷⁸² Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 307.

⁷⁸³ Fredman 2018, s. 417–422. Myös Viljanen toteaa, että päämiehen edun mukainen ratkaisu ei välttämättä ole yhtä kuin aineellisen oikeuden mukainen ratkaisu. Viljanen 2021, s. 288.

Fredman katsoo, että asianajajan tapaohjeet eivät estä tällaista toimintaa eikä asianajajalla ole velvollisuutta luopua toimeksiannosta, vaikka asianajajalla on oikeus siihen. Avustaja saattaa hyväksyä päämiehen vilpin ja katsoa, että päämiehen kokonaisedun kannalta on hyväksyttävää tunnustaa esimerkiksi läheisen tekemä teko, mutta avustajan tulee huolehtia siitä, ettei avustaja itse valehtelee tuomioistuimessa. Taitavalle avustajalle tämä on kuitenkin helppo toteuttaa sana- ja puheenvuorovalintojen avulla.⁷⁸⁴ Fredman korostaa, että avustajan ulkoisen käytöksen perusteella tuomioistuin ei voi päätellä, että avustaja olisi vakuuttunut tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta.⁷⁸⁵

Syyteneuvottelumenettelyssä avustajan roolin osalta tuleekin kiinnittää huomiota erityisesti avustajan tehtävään päämiehen edun varmistajana. Vastaajan etu on varsin tulkinnanvarainen ja subjektiivinen asia, ja käsittelen sitä tuomioistuimen kannalta luvussa 8.8. On kuitenkin huomautettava, että avustajan tehtävien kannalta päämiehen etu voi erota siitä, miten asiaa on tuomioistuimen kannalta arvioitava. Peltonen kuvaa, että asianajajan yleinen lojaalisuusvelvollisuus päämiestänsä kohtaan merkitsee, ettei asianajaja saa duubiotilanteessa asettua päämiehensä tuomariksi, koska hänen ratkaisunsa saattaa olla väärä ja aiheuttaa päämiehelle edunmenetyksen.⁷⁸⁶ Tuomioistuimella arviointiin vaikuttavat sen sijaan rikosprosessin muut periaatteet niin, että tuomioistuimen näkökulmasta vastaajan etu ei voi koskaan olla väärällä perusteella annettu tunnustus.

7.5 TUOMIOISTUIMEN ROOLI

Syyteneuvottelun yhteydessä on kansainvälisestikin tunnistettu haasteena se, että tunnustuksen saatuaan tuomioistuimet luottavat hyvin pitkälti syyttäjän ja avustajan kertomaan.⁷⁸⁷ Edellä on kuitenkin kuvattu syyttäjän ja avustajan mahdollisuuksia ja haasteita tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisessa. Kumpikaan – sen enempää syyttäjä kuin avustajakaan – ei kykene vastaamaan arvioinnista yksinään. Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen on hidas prosessi, joka ei kiteydy yhteen lauseeseen tai todisteeseen. Suurin ongelma on kuitenkin se, että aina on ajateltavissa, että joku muu on jo varmistanut asian tai että joku muu kantaa siitä lopullisen vastuun, eikä asiaa välttämättä edes nosteta kunnolla esille.

Tuomari 1 näkee niin, että tuomioistuimelle jää käytännössä hiukan muodollinen rooli tarkistaa, ettei asiassa havaita mitään sellaista, joka herättää

⁷⁸⁴ Fredman 2018, s. 417–422.

⁷⁸⁵ Fredman 2018, s. 420.

⁷⁸⁶ Peltonen 2004, s. 440–441.

⁷⁸⁷ Rakoff 2014, s. 5.

epäilyksen siitä, ettei tunnustus olisi oikea. Suurin vastuu on tuomioistuimen ulkopuolella.

Tuomari 2 arvioi, että käytännössä tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen ei ehkä ole ollut niin selvästi tunnustamisoikeudenkäyntien keskiössä kuin lainsäätäjä oli tarkoittanut. Tämä johtuu ehkä siitä, että ajatellaan, että vastaaja on kuitenkin käynyt asian läpi puolustajansa kanssa ja syyttäjä on tarkastellut asiaa. Lisäksi yleensä esitutkintakin on suoritettu, joten asia on käynyt jo monen mankelin kautta. Tuomari 2 kuitenkin kertoi kuulleensa kollegaltaan eräästä asiasta, jossa vaikutti siltä, että isä tunnusti teon poikaansa säästääkseen. Kyseinen tuomioesitys vahvistettiin, mutta asian käsitellyt tuomari jäi miettimään asiaa.

Tuomari 3 sanoi, että käytännön keinot, joilla puheenjohtaja voi salissa varmistua tunnustuksen aitoudesta, ovat melko rajalliset, koska neuvottelu on käyty jossain ihan muualla. Puheenjohtajalla ei ole mitään käytännön keinoja saada tietoa siitä. Se, että kuullaan vastaajaa ja pyydetään häntä kertomaan taustoja tunnustuksesta, ei ole kovinkaan luotettava keino. Vaikka tuomarilla on viimekätinen ja siinä mielessä suurin vastuu, tuomarin roolissa on selvät rajoitteet. Se puolestaan johtaa siihen, että olemassa olevien keinojen merkitys korostuu. Tuomari 3 totesi, että tästä syystä hän itse katsoo, että vastaajalla tulee olla oikeudellinen avustaja. Syyttäjällä ja avustajalla ei ole viimekätistä vastuuta, mutta heillä on parhaimmat keinot varmistaa menettely. On kaiken A ja O, että syyttäjä toimii asianmukaisesti ja että hänen menettelyään voidaan kontrolloida.

Tuomari 5 katsoi, että suurin vastuu on avustajalla. Avustaja, ja ehkä syyttäjänkin, on saattanut neuvotella tuntikausia päämiehensä kanssa. Kun he tulevat tunnustamisoikeudenkäyntiin, tuomari näkee vastaajaa ehkä tunnin ajan. Tuomari totesi, että hän pitäisi itseään tyhmänä, jos hän ajattelisi siinä ajassa pystyvänsä varmistamaan, onko tunnustus aito vai ei. Käytännössä se olisi mahdollista vain, jos vastaaja kertoisi, että hänet pakotettiin tunnustukseen. Mutta jos vastaaja kertoo, että esitys vastaa hänen tahtoaan ja asiat on käyty läpi, on vaikea ajatella, että tuomari huomaisi jotakin sellaista, mitä muut eivät huomaa.

Tuomari 6 totesi, että suurin vastuu ei ainakaan ole tuomarilla. Hän korosti, että ei pyri työntämään vastuuta muille, mutta paketti on jo aika lailla valmis siinä vaiheessa, kun se tulee tuomioistuimeen. Mahdollisuudet vaikuttaa lopputuloksen sisältöön ovat rajallisemmat. Tuomarin mahdollisuutena on joko hyväksyä esitys tai jättää sen käsittely sillensä, jos ”asia haisee”.

Hirvelä ja Heikkilä ovat todenneet, että jokainen tuomari on siinä mielessä ihmisoikeustuomari, että yksittäisessä tapauksessa tuomarin tulee huolehtia siitä, että hänen johtamassaan oikeudenkäynnissä toteutuvat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.⁷⁸⁸ Myös Pölönen ja Tapanila ovat kuvanneet, että

⁷⁸⁸ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 306.

tuomarin työskentelyn pääpaino tulee olla siinä, että oikeudenkäynti on oikeudenmukainen. He ovat todenneet, että tuomioistuimen rooli totuuden tavoittelussa on rajoitetumpi.⁷⁸⁹ Kuitenkin, kuten olen edellä⁷⁹⁰ kuvannut, tunnustamis-oikeudenkäynneissä tuomarilla on tavalliseen rikosoikeudenkäyntiin verrattuna korostunut materiaallinen selvittämismvelvollisuus etenkin siltä osin kuin kyse on tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioinnista. Tämä selvittämismvelvollisuus edellyttää käytännössä, että tuomioistuin pyrkii tarvittaessa omillakin toimillaan selvittämään totuuden asiasta. Myöskään EIT:n V.C.L. & A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta -ratkaisun mukaan riittävää ei ole, että menettely muodollisesti täyttää oikeudenmukaisuuden edellytykset, vaan oikeudellisten toimijoiden on myös todellisuudessa huolehdittava – tarvittaessa omaaloitteisestikin – vastaajien oikeuksien toteutumisesta.⁷⁹¹

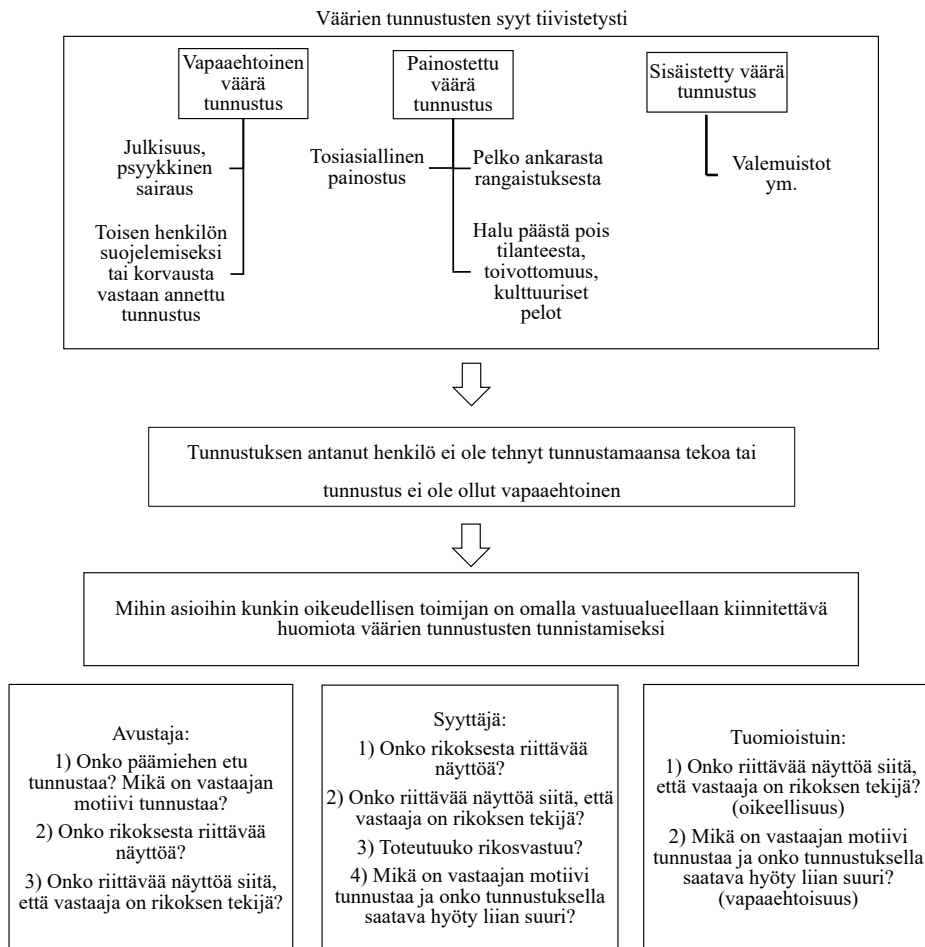
7.6 YHTEENVETO JA KAAVIO VASTUUNJAOSTA

Olen laatinut seuraavan kaavion selventämään väärin tunnustusten tunnistamiseen liittyviä turvakeinoja. Kaaviossa on eroteltu ensin tavallisimmat syyt vääriin tunnustuksille ja sen jälkeen havainnollistettu keskeiset kysymykset väärin tunnustuksen taustalla. Kolmanneksi kaaviossa on arvioitu, millä tavoin ja ke-
nen toimesta oikeusprosessissa voidaan pyrkiä puuttumaan riskeihin. Kaavio ei varmastikaan ole kaiken kattava, mutta se osoittaa, että tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen on yhteistyötä, johon yksikään toimija ei pysty yksin.

⁷⁸⁹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 30.

⁷⁹⁰ Luvut 4.2 ja 4.3. Jäljempänä myös luku 8.5.1.3.

⁷⁹¹ Luku 2.2.

Kaavio 1. Väriin tunnustusten syyt ja kaavio vastuunjaosta

Kaavio on lopulta varsin yksinkertainen. Se osoittaa, mitkä asiat kenenkin oikeudellisen toimijan tulee oikeusprosessin aikana varmistaa, jotta kokonaisuutena muodostuvan yhteistyön avulla saadaan jopa estettyä väriin tunnustukset tai ainakin vähennettyä niiden riskiä. Väriin tunnustuksiin kuulee usein suhtauduttavan niin, että jos joku haluaa antaa väriin tunnustuksen, sitä on mahdotonta estää. Tämä on kuitenkin vain puolittomuus. Todellisuudessa väriin tunnustukset on usein mahdollista havaita kiinnittämällä huomioita muutama keskeiseen kysymykseen.

Väriin tunnustusten syyt vaihtelevat, mutta keskeiset seikat, joihin arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota, ovat väriin tunnustuksen syystä riippumatta usein samoja. Oikeudelliset toimijat eivät pääsääntöisesti etukäteen tiedä, mikä

väärän tunnustuksen muoto asiassa voi tulla kyseeseen, ja tästä syystä turvakei-not on muodostettava kaikkien näiden keinojen yhdistelmästä. Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisessa on kiinnitettävä huomiota siihen, mitkä ovat kunkin oikeudellisen toimijan tehtäviin sisältyvät haasteet ja mahdollisuudet.

Avustajan vastuu tiivistyy keskeisimmin kysymykseen päämiehen edusta. Avustaja huolehtii, että esitys vastaa päämiehen etua, ja tässä tarkoituksessa avustajan on syytä selvittää, mitkä motiivit vastaajalla on tunnustaa teko. Avustajan on syytä selvittää, onko tunnustamisen taustalla epäasiallisia vaikutteita tai epätodellisia pelkoja. Jos väärä tunnustus on annettu esimerkiksi julkisuuden, psyykkisen sairauden tai valemistojen takia, tunnustaminen ei ole päämiehen edun mukaista. Päämiehen edun toteutumisesta on harkittava tarkoin, mikäli avustajan tiedossa on, että tunnustus annetaan esimerkiksi perheenjäsenen puolesta tai ankarana rangaistuksen pelossa. Lisäksi päämiehen edun vastaista useimmiten on tunnustaa sellainen rikos, jonka osalta ei ole riittävästi näyttöä rikoksesta taikka siitä, että vastaaja olisi rikoksen tekijä.⁷⁹²

Olen lähtenyt kaaviossa ja muutoinkin tutkimuksessani liikkeelle siitä, että vastaajalla on tunnustamisoikeudenkäynnissä oikeudellinen avustaja, vaikka lain nojalla tämä ei aivan poikkeukseton edellytys olekaan (ROL 1:10a.2). Oikeuskirjallisuudessa⁷⁹³ on usein tuotu esiin avustajan suuri merkitys tunnustamisoikeudenkäynnissä, vaikka varsinaista avustajapakkoa Suomessa ei ole. Oma kantani on, että vastaajalla tulisi aina olla avustaja tunnustamisoikeudenkäynnissä, vaikka vastaaja esimerkiksi olisi itse oikeustieteellisen koulutuksen saanut.⁷⁹⁴ Avustajalla on suuri vastuu erityisesti tunnustuksen vapaaehtoisuuden varmistamisessa. Avustajan vastuulle jääkin sellaisten päämiehen etua varmistavien seikkojen selvittäminen, jotka olisivat syyttäjälle tai tuomioistuimelle hyvin vaikeita saada luotettavasti selville.

Syyttäjän puolestaan on jo ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä päädyttävä siihen, että asiassa on riittävä näyttö sekä rikoksesta että erityisesti siitä, että vastaaja on rikoksen tekijä. Näiden oikeusturva-aspektien ohella syyttäjällä on myös velvollisuus huolehtia rikosvastuun toteutumisesta. Syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä korostuu nimittäin myös riski siitä, että vastaaja jää joistakin teoistaan ilman rangaistusta, mikäli asiaa ei ole riittävän tarkasti selvitetty neuvotteluihin ryhtyessä. Tunnustus voi olla paitsi kokonaan väärä myös vain osittain oikea esimerkiksi niin, että henkilö tunnustaa oman osuutensa tekokokonaisuudesta mutta ottaa vastuulleen myös toisen henkilön

⁷⁹² Poikkeuksena voi joissakin tilanteissa olla tahallinen väärä tunnustus esimerkiksi toisen henkilön suojaamiseksi.

⁷⁹³ Esimerkiksi Saranpää 2017, s. 321, Illman 2015, s. 150, Fredman 2018, s. 413–414 ja Koponen 2012, s. 70.

⁷⁹⁴ Ks. myös jäljempänä luku 10.2.1.

roolin. Osittain väärän tai kokonaan toisen henkilön puolesta annetun tunnustuksen riskin minimoimiseksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, onko kuvioon mahdollisesti sekaantunut muita ja herättääkö heidän roolinsa epäilyksiä vastaajan antaman tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Rikosvastuun toteutuminen liittyy siten osaltaan myös riittävää näyttöä koskeviin vaatimuksiin.

Lisäksi syyttäjän osalta voidaan katsoa, että koska tuomioesityksen tekemisen⁷⁹⁵ edellytyksenä on tuomitsemiskynnyksen ylittyminen tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden osalta⁷⁹⁶, myös syyttäjän pitää katsoa, että esitutkinta-aineisto huomioon ottaen asiassa ei jää varteenotettavaa epäilyä tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Syyttäjän tulee siis tuomioistuimen tavoin vakuuttua siitä, että asiassa on oikea henkilö vastaajana, tapahtuneesta on oikeat tiedot ja tunnustus on annettu vapaana epäasiallisesta ulkoisesta ja sisäisestä paineesta.

Tuomioistuimen keskeisin tehtävä tunnustamisoikeudenkäynnissä on arvioida, jääkö tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta varteenotettava epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto (ROL 5b:4.1:n 2 kohta). Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen ei tule (eikä se voikaan) arvioida, tukeeko näyttö kokonaisuudessaan aukottomasti vastaajan syyllisyyttä teonkuvauksen mukaiseen menettelyyn. Sen sijaan tuomioistuimen tulee arvioida, tukeeko tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävä näyttö sitä, että vastaajan tunnustus on oikea ja vapaaehtoinen. Jos tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä, tunnustus riittää näytöksi muiden teonkuvauksen seikkojen osalta (ks. luku 8.5).

Tuomioistuimen onkin keskeistä arvioida tunnustuksen oikeellisuuden kannalta erityisesti, onko asiassa esitetty riittävää näyttöä siitä, että vastaaja on rikoksen tekijä. Muilta osin tuomioistuimen vastuu liittyy enemmän tunnustuksen vapaaehtoisuuden kuin tunnustuksen oikeellisuuden varmistamiseen. Tuomioistuimen onkin vapaaehtoisuusarvioinnin kannalta syytä selvittää, miksi vastaaja on päätenyt tunnustamaan teon. Avustajan läsnäolo ei välttämättä takaa, että päämiehen motiivi tunnustaa on hyväksyttävä. On kuitenkin korostettava, että hyväksyttävällä motiivilla ei tässä tarkoiteta esimerkiksi sitä,

⁷⁹⁵ Poiketen syyteneuvottelujen aloittamiskynnyksestä, joka edellyttää vain todennäköisten syyden täyttymistä. Ks. erityisesti luku 2.5.6.1. Myös Linna 2015, s. 432.

⁷⁹⁶ Hallituksen esityksessä 58/2013 vp, s. 22 todetaan, että syyttäjällä pitäisi olla tuomitsemiskynnyksen mukainen varmuus tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta: ”Syyteneuvottelussa on otettava huomioon paitsi epäillyn syyllisyyttä tukevat myös sitä vastaan puhuvat olosuhteet. Syyttäjän ei tule tehdä tuomioesitystä, jos hän epäillyn tunnustuksesta huolimatta katsoo, että epäilty ilmeisesti ei ole syyllistynyt asianomaiseen rikokseen. Vastaavasti kuin tuomioistuimen ROL 5b:4.1:n 2 kohdan mukaan syyttäjänkin tulee päätyä siihen lopputulokseen, että tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä. Jos syyttäjällä ei tähän tulokseen päädy, asian selvittämistä on yleensä aiheellista jatkaa syyteneuvottelumenettelyn ulkopuolella.” Selvittelyä on siis jatkettava syyteneuvottelumenettelyn ulkopuolella ainakin esimerkiksi lisäkuulemisella saatavan lisäselvityksen saamiseen saakka.

että vastaajan tulisi katua menettelyään, vaan sitä, että vastaajan motiivi tunnustaa on siinä mielessä hyväksyttävä, että tunnustaminen ei ole johtunut vastaajan tahdon murtavasta sisäisestä tai ulkoisesta paineesta (eli tunnustus on ollut vapaaehtoinen). Keskeistä on, että vastaaja on tehnyt päätöksensä vapaaehtoisesti.⁷⁹⁷ Suurin yksittäinen vastuu tuomioistuimella on nähdäkseni kuitenkin sen arvioimisessa, onko tuomioesityksen mukainen rangaistuslievennys jo niin suuri, että se vaarantaa tunnustuksen vapaaehtoisuuden.⁷⁹⁸ Avustajan silmissä päämiehen etu voi olla tunnustaa hiukan hatarammallakin näytöllä oleva (epäselvä) teko, mikäli vastaajalle erityisen merkityksellinen rangaistuslaji vaihtuu. Syyttäjän puolestaan on arvioitava tunnustuksen oikeellisuuden ohella myös tunnustuksen vapaaehtoisuus tuomioesitystä laatiessaan, mutta vapaaehtoisuusarviointi ei voi jäädä yksin syyttäjän vastuulle.⁷⁹⁹ Syyttäjän voi olla vaikea arvioida vastaajan henkilökohtaista suhtautumista asiaan, etenkin koska neuvottelu perustuu jo lähtökohtaisesti vastakkainasetteluun, jossa vastaaja pyrkii joka tapauksessa tavoittelemaan parasta mahdollista lopputulosta. Rangaistuslajin vaihtuminen ei myöskään välttämättä ole syyttäjän kannalta asian merkittävin kysymys, sillä rikosvastuu toteutuu rangaistuslajin vaihtumisesta huolimatta ja menettely säästää kustannuksia. Tuomioistuimen kannalta kyse on vastaajien yhdenvertaisuudesta sekä siitä, millaisen oikeusturvariskin tunnustuksen vapaaehtoisuuden vaarantumisesta rangaistuslajivaihdoksen sisältävät tuomioesitykset yleisesti aiheuttavat. Lisäksi asiassa korostuu tapauskohtainen harkinta: sellainen sopimus, joka on yhdelle vastaajalle painostava, ei välttämättä ole painostava toiselle.

Tunnustamisoikeudenkäynnin erityispiirteiden takia rikosprosessin toimijoiden välinen työnjako on otettava huomioon. Tunnustamisoikeudenkäynnin suppean luonteen vuoksi on hyväksyttävä, että tuomioistuin ei kykene yksinään huolehtimaan tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta, vaan tämä edellyttää myös syyttäjän ja vastaajan edusta huolehtivan avustajan toimia. Toisaalta myöskään tuomioistuimen rooli ei ole merkityksetön, sillä tuomioistuimen kontrollitehtävä ja korostunut selvittämisvelvollisuus ovat vastaajan oikeusturvan viimekätinen suojakeino. Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen on yhteistyötä, jossa korostuu jokaisen oikeudellisen toimijan erilainen rooli.⁸⁰⁰ Lakivaliokunta totesikin jo lainsäädäntävaihteessa, että vastuu tunnustuksen oikeellisuuden varmistamisesta ei ole yksin tuomioistuimella.⁸⁰¹

⁷⁹⁷ Ks. myös Linna 2019, s. 291.

⁷⁹⁸ Tätä asiaa käsittelen luvussa 9.

⁷⁹⁹ Muunlainen tulkinta tarkoittaisi käytännössä tuomiovallan siirtämistä tuomioistuimelta syyttäjälle, johon nimenomaisesti ei lakimuutoksella pyritty.

⁸⁰⁰ Yhteistyön ajatuksesta, ks. Tolvanen 2006, s. 1331.

⁸⁰¹ LaVM 5/2014 vp, s. 8.

8 Tunnustamisoikeudenkäynnin keskeiset osuudet

8.1 VASTAAJAN LÄSNÄOLOVELVOLLISUUS

Seuraavassa käyn läpi tunnustamisoikeudenkäynnin keskeiset osuudet ja arvioin, miten oikeuksien toteutumisesta kussakin vaiheessa tulee huolehtia, jotta tunnustamisoikeudenkäynti on oikeudenmukainen ja asiassa varmistetaan tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus riittävällä tarkkuudella.

Vastaajan on oltava tunnustamisoikeudenkäynnissä henkilökohtaisesti läsnä (ROL 5b:2). Lain esitöiden mukaan läsnäolovelvollisuudesta ei voida poiketa.⁸⁰² Myöskään vastaajan kuuleminen videoyhteydellä tunnustamisoikeudenkäynnissä ei ole sallittua (ROL 8:13.5).⁸⁰³ Vastaajan läsnäolon edellyttämisen taustalla on tuomioistuimen velvollisuus arvioida vastaajan antaman tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta.⁸⁰⁴

Käytännössä vastaajallakin on usein toiveena saada asia käsiteltyä, ja hän on yhteistyökykyinen ja saapuu sovitusti tunnustamisoikeudenkäyntiin. Varsin ongelmallisia ovat kuitenkin ne harvalukuiset tilanteet, joissa vastaaja ei syystä tai toisesta ole halukas saapumaan tunnustamisoikeudenkäyntiin tai jopa välttelee sitä. Lain esitöissä on lyhyesti sivuttu asiaa todeten vain, että jos tunnustamisoikeudenkäyntiä ei voida pitää 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta esimerkiksi haastamisvaikeuksien vuoksi ja käsittely joudutaan peruuttamaan, on uusi tunnustamisoikeudenkäynti pidettävä 30 päivän kuluessa päivästä, jona oikeudenkäynti oli tarkoitus toimittaa.⁸⁰⁵

VKS:n muistiossa on todettu, että jos vastaaja ilman laillista estettä jää saapumatta tunnustamisoikeudenkäyntiin, on tunnustamisoikeudenkäynti peruutettava ja asiassa ryhdyttävä normaaleihin pääkäsittelyn turvaamistoimenpiteisiin. VKS:n muistion mukaan vastaaja onkin vaadittava noudettavaksi, hänet on etsintäkuulutettava ja tarvittaessa etsintäkuulutus on laajennettava kansainväliseksi.⁸⁰⁶

⁸⁰² HE 58/2013 vp, s. 29.

⁸⁰³ Myös HE 200/2017 vp, s. 48.

⁸⁰⁴ HE 58/2013 vp, s. 41.

⁸⁰⁵ HE 58/2013 vp, s. 29.

⁸⁰⁶ VKS 2015:6 muistio, s. 18. VKS:n muistiossa huomautetaan lisäksi, että jos vastaaja on etsintäkuulutettu tunnustamisoikeudenkäynnissä käsiteltävän asian perusteella, syyttäjän tulee arvioida vaihtoehtoja, joilla vastaaja suostuisi vapaaehtoisesti saapumaan tunnustamisoikeudenkäyntiin. Etsintäkuulutuksen peruuttamisen osalta VKS kehottaa varovaisuuteen todeten, että saman teon perusteella voi olla vaikea hakea uudelleen tuomioistuimelta vastaajan vangitsemista.

Kuten VKS:n muistiossa on todettu, tuomioistuimella on myös tunnustamis-oikeudenkäynnissä mahdollisuus käyttää normaaleja pääkäsittelyn turvaamis-toimenpiteitä (ROL 8:5). Herää kuitenkin kysymys, kuinka vapaaehtoisen tun-nustuksen tunnustamisoikeudenkäyntiin poliisin toimesta noudettu vastaaja voi antaa. Tilanteen haastavuutta lisää entisestään se, ettei syyttäjä pääsääntöises-ti voi itse peruuttaa tuomioesitystä (ROL 1:11.2).⁸⁰⁷ Näin ollen ainoaksi mah-dollisuudeksi jää se, että vastaaja noudetaan tai saadaan jollakin muulla kei-nolla tulemaan tunnustamisoikeudenkäyntiin. Tuomioistuimen tulisi kuitenkin kiinnittää aivan erityistä huomiota tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoi-suuden varmistamiseen tällaisen vastaajan osalta, joka ei ole vapaaehtoisesti saapunut tunnustamisoikeudenkäyntiin. Arvioinnissa on otettava huomioon vastaajan mahdollisesti kertoma syy yhteistyöhaluttomuudelle. Lisäksi on otet-tava huomioon muut tiedossa olevat olosuhteet, kuten mahdollinen päihdeon-gelma tai vastaajan oma tai läheisen sairastuminen.

8.2 TUOMIOESITYKSEN JA NEUVOTTELUTILANTEEN ESITTELEMINEN

Tavanomaisesti tunnustamisoikeudenkäynti alkanee ROL 5b:3:ssa kuvatuin ta-voin eli niin, että syyttäjä esittelee tuomioesityksen sisällön. Asian esittelemi-nen tunnustamisoikeudenkäynnissä eroaa tavoitteidensa puolesta osittain ta-vallisen rikosasian pääkäsittelyn yhteydessä esitettävästä asiaesittelystä, joten asian esittelemistä tunnustamisoikeudenkäynnissä ei tulisi suoraan rinnastaa tavallisen pääkäsittelyn asiaesittelyyn. Tunnustamisoikeudenkäynnin tavoittei-den kannalta tärkeää on, että syyttäjä kuvaa ainakin miten esitutkinta on eden-nyt, kenen aloitteesta asiassa on päädytty syyteneuvotteluun ja onko vastaajalla ollut avustaja koko ajan. Syyttäjä voi tuoda esiin keskeisen todistelun asiassa, ja myös esitutkinnan olennaiset kohdat on mahdollista esitellä jo tässä vaiheessa.

ROL 5b:3:n mukaan tuomioistuin voi kuitenkin päättää järjestyksestä myös toisin. Prosessinjohto on siten tuomioistuimen vapaassa päätäntävallassa, ja tunnustamisoikeudenkäynti voi edetä muillakin tavoin. Joskus tarkoituksenmu-kaisinta voi olla perehtyä kirjalliseen todisteluun vasta vastaajan kuulemisen jälkeen. Tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävän todistelun todistusteema-na tulee olla etenkin tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus, joten tämä voi puoltaa kirjallisen todistelun vastaanottamista vasta vastaajan kuulemisen jälkeen.

⁸⁰⁷ Syyttäjä saa peruuttaa päätöksensä mainitun lainkohdan nojalla vain, jos tunnustus tai suos-tumus peruutetaan taikka jos asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin.

8.3 VASTAAJAN KUULEMINEN

8.3.1 ROL 5b:3.1:n 2 ja 3 kohdan mukaiset edellytykset tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisessa

8.3.1.1 Avoin kuuleminen lähtökohtana

Tunnustamisoikeudenkäynnin ehkäpä tärkein osuus on vastaajan puheenvuoro. ROL 5b:3.1:n 2 ja 3 kohdassa on yksilöity, mitä tuomioistuimen tulee vastaajalta selvittää. Säännöksen mukaan tuomioistuin tiedustelelee vastaajalta, tunnustaako hän edelleen rikoksen ja suostuuko hän asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä. Lisäksi tuomioistuin tiedustelelee, ymmärtääkö vastaaja muiltakin osin tuomioesityksen sisällön ja merkityksen. Lopuksi tuomioistuimen on vielä pyrittävä varmistautumaan, että esitys vastaa vastaajan tarkoitusta, ja varattava vastaajalle tilaisuus muutoin lausua esityksestä ja esitutkintaineistosta.

Ottaen huomioon edellä vääriä tunnustuksia synnyttävistä olosuhteista esitetty näen ongelmallisena sen, että tunnustamisoikeudenkäynti etenisi syyttäjän esittelyn jälkeen niin, että tuomioistuin yksinomaan toistaisi säännöksessä mainitut kysymykset peräkkäin ja vastaaja vastaisi yhdellä sanalla. Tällainen toimintatapa on omiaan tukahduttamaan vapaan keskustelun asiasta ja toimii parhaimmillaankin vain nimellisenä tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistuksena.⁸⁰⁸ Linna on kuvannut, että tämäntyyppisten kysymysten riittämättömyyden taustalla on se, että syyteneuvottelumenettelyn oikeus- turvahaasteet ovat pikemminkin rakenteellisia kuin yksittäistapauksellisia.⁸⁰⁹

Puollan mahdollisimman avointa ja keskustelevaa käsittelytapaa, jossa tuomioistuin ensin tiedustelelee vastaajan avustajalta, miten tuomioesitykseen vastaataan ja mitä vastaaja ja avustaja haluavat kertoa asiasta ja todistusaineistosta.⁸¹⁰ Tällöin vastaajan avustaja voi kertoa ensin vapaamuotoisesti asian taustoista. Tämän taustoituksen jälkeen tuomioistuin voi esittää säännöksen 2 kohdassa tarkoitetut yksilöidyt kysymykset, mieluiten suoraan vastaajalle.

Vastaajan kuulustelu tunnustamisoikeudenkäynnissä on rinnastettavissa vastaajan tai muun asianosaisen kuulusteluun todistelutarkoituksessa tavallisen rikosasian pääkäsittelyssä (OK 17:26⁸¹¹). Näin ollen vastaajan kuulustelusta on tehtävä äänite tai tallenne. Kuulustelusta laaditaan ääni- ja kuvatallenne sitten

⁸⁰⁸ Vastaavia kysymysrakenteita käytetään muuallakin, ja niiden haitat ja riskit on tunnistettu. Esim. Natapoff 2005, s. 1463–1464 ja Cochran 2005, s. 1411 ja s. 1440.

⁸⁰⁹ Linna 2010, s. 227–228.

⁸¹⁰ Myös Pölönen 2003, s. 486.

⁸¹¹ Rautio – Frände 2020, s. 209–214.

kun suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistaminen tulee voimaan.⁸¹² Siihen saakka vastaajan kuuleminen on syytä ainakin äänittää (OK 22:6). Tallenne parantaa mahdollisuuksia arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta mahdollisessa muutoksenhaussa, ja sen avulla voidaan osoittaa, missä määrin tuomioistuin on huolehtinut asian selvittämisestä.⁸¹³ Kun tuomioistuin esittää säännöksessä tarkoitetut kysymykset, ne on esitettävä yksitellen, ja tarvittaessa kysymyksen sisältöä, kuten tuomioesityksen merkitystä, avaten. Oikeussalissa kuuleminen voi olla epäilylle aivan eri tilanne kuin aikaisemmin annettu tunnustustilanne. Toisaalta myöskään kaikki haavoittuvuuden muodot eivät tule näkyviin oikeuden istunnossa.⁸¹⁴

8.3.1.2 Vastaajan tunnustuksen vastaanottaminen

Tuomioistuin tiedustele siis ensinnäkin, haluaako vastaaja edelleen tunnustaa teonkuvauksen mukaisen rikoksen. Mikäli vastaaja vastaa myöntävästi, tuomioistuin voi tiedustella vastaajalta, miksi hän on päätenyt tähän ratkaisuun. Tällä toimella tuomioistuin voi pyrkiä varmistamaan tunnustuksen vapaaehtoisuutta. Avoimemman kysymyksen jälkeen tuomioistuin voi kysyä vastaajalta suoraan, onko hän kokenut jonkinlaista epäasiallista vaikuttamista, houkuttelua tai painetta tunnustamiseen. Tämän kysymyksen huono puoli on se, että siihen voi vastata yhdellä sanalla. Mutta kysymys on siinä mielessä olennainen, että mahdollinen epärointi vastauksessa tällaiseen kysymykseen antaa selvän indikaattorin asian tarkemman tarkastelun tarpeelle.⁸¹⁵ Asian luonteesta riippuen tuomari voi myös kiinnittää huomion siihen, liittyykö asiaan mahdollisesti järjestäytynyttä rikollisuutta taikka perhesuhteita tai muita läheisiä tuttavuussuhteita. Tämä liittyy sen varmistamiseen, että vastaaja on oikea henkilö rikoksen tekijäksi.⁸¹⁶ Keskustelu on parhaimmillaan avointa ja vapaamuotoista.

Väärän tunnustuksen riskiä pienentääkseen tuomioistuin on edellä mainitun tavoin voinut pyytää myös avustajaa kertomaan syyteneuvottelun kulusta

⁸¹² Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta 96/2022 ja HE 133/2021 vp. Lakimuutoksen tarkoituksena on, että suullinen todistelu otetaan vastaan käräjäoikeudessa tehdyistä tallenteista kuulematta pääsäännön mukaan kuultavaa uudestaan hovioikeudessa. HE 133/2021 vp, s. 59 ja s. 83. Tavoitteena oli, että lakimuutos olisi tullut voimaan vuoden 2023 alusta, mutta voimaantulo on viivästynyt, sillä lakimuutos edellyttää soveltuvan tietojärjestelmän kehittämistä (LaVM 16/2021 vp, s. 12).

⁸¹³ Nauhoittaminen on muissa maissa toisinaan säädetty jopa pakolliseksi suoraan lain nojalla. Ks. Yhdysvaltain liittovaltion säännökset. Ks. myös Yhdysvallat v. Vonn 2002, s. 57.

⁸¹⁴ Gudjonsson 2003, s. 530 ss.

⁸¹⁵ Näin kysytään usein esimerkiksi Yhdysvalloissa. Natapoff 2005, s. 1463.

⁸¹⁶ On kuitenkin korostettava, että kyse on vastaajan oikeusturvan varmistamisesta – ei siitä, että tunnustamisoikeudenkäynnissä pyrittäisiin selvittämään muiden henkilöiden mahdollista rikosoikeudellista vastuuta. Muiden osallisuus asiaan saattaa kuitenkin herättää epäilyksiä vastaajan antaman tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Ks. tarkemmin luku 8.5.3.2.

taustatietoja. Jos jokin asian käsittelyn yhteydessä esiin tullut seikka herättää epäilyksiä tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta, on sitä pyrittävä selvittämään vastaajan kuulemisen yhteydessä. Lisäksi jos tuomioesityksen mukainen rangaistusseuraamus johtaa rangaistuslajin vaihtumiseen, on siihen aina syytä kiinnittää huomiota, koska se voi johtaa painostettuun väärään tunnustukseen.

Toisaalta kaikella on varjopuolensa. Jos tuomioistuin kovin aktiivisesti kyselee vastaajalta tunnustuksesta ja jos kyselemiseen liittyy todella riski, että esitystä ei hyväksytä, joutuu päämiehensä etua ajava avustaja harkitsemaan, miten ohjata päämiestä tunnustamaan siten, että tunnustus hyväksytään tunnustamisoikeudenkäynnissä. Haastattelussa asianajaja pohti, tulisiko hänen ”valmentaa” päämiestään tunnustamaan uskottavasti. Tämä voi tietenkin lisätä paineita myös vastaajalle. Tällöin vähintäänkin vastaajan kertomuksen spontaanisuus karsii, eikä se välttämättä edesauta tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden selvittämistä.

Asianajaja 3 kertoi miettineensä, miten tunnustuksen oikeellisuus kontrolloidaan. Hän mietti, että entä jos päämies ei tunnustakaan riittävän vakuuttavasti vaan vältellen. Ottaako päämies siinä riskin, että tuomioistuin toteaa, ettei ole vakuuttunut asiasta, ja siirtää asian normaaliin prosessiin, jossa päämies voi saada rangaistusta kolmanneksen enemmän? Asianajaja pohti, tulisiko hänen valmentaa päämiestään siihen, että tämän tulee tunnustaa vakuuttavasti vaikka hän esimerkiksi jännittäisi. Asianajajalle ei kuitenkaan ole jäänyt mieleen, miten tuomioistuin on tunnustamisoikeudenkäynneissä asiaa tiedustellut. Luultavasti tämä on tapahtunut lähinnä siten, että tuomioistuin on kysynyt, tunnustaako vastaaja, ja vastaaja on vastannut, että kyllä.

Kuten tämäkin esimerkki osoittaa, tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen vastaajaa kuulemalla on melkoista tasapainoilua. Kysymysten muotoilu on mietittävä tarkoin, ja vastaajan tunnustuksen kyseenalaistaminen on ylipäättään koettu vaikeaksi. Osa tuomareista on nauhoittanut vastaajan kuulemisen, osa ei.

Käräjätuomari 3 kertoi, että hän on pyytänyt vastaajaa omin sanoin kertomaan, miksi on päättynyt siihen ratkaisuun johon on päättynyt. Tuomari kertoi myös nauhoittaneensa vastaajan kertomuksen samalla tavalla kuin jos vastaajaa kuultaisiin todistelutarkoituksessa. Käräjätuomari 3 kertoi näkevänsä asian niin, että tunnustaminen tulee todistelun sijaan ja tekee todistelun tarpeettomaksi. Tästä syystä hän on nauhoittanut kertomuksen. Hän lisäsi, että ei tietenkään voi alkaa tivaamaan vastaajalta: ”Oletko nyt ihan varma?”, sillä varmaan tässäkin tulee itsekriminointisuoja vastaan eikä voi edellyttää, että vastaaja kertoo kaiken asiasta tietämänsä. Joka tapauksessa on tärkeää kuulla vastaajaa sen verran, että tuomioistuin voi vakuuttua siitä, että tunnustaminen on vastaajan oma ratkaisu.

Syyttäjä 1 kertoi, että tuomareiden välillä on suurta vaihtelua sen suhteen, miten he käyvät tunnustuksen läpi. Kaikki käyvät tunnustuksen jotenkin läpi, mutta jotkut tekevät sen suppeammin ja jotkut laveammin. Lisäksi vastajaastakin riippuu, kuinka paljon hän haluaa kertoa aiheesta.

Lisäksi avustajien ja tuomareiden välinen työnjako on herättänyt pohdintaa asian parissa työskentelevien keskuudessa. Pahimmillaan koetaan, että tuomarin suorittama tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen olisi jollakin tavalla etenkin avustajan työn väheksymistä.

Käräjätuomari 1 kertoi kuulleen myöhemmin, että avustajat olivat kokeneet, että tuomarin tekemä varmistus oli tuntunut hiukan teennäiseltä ja turhalla. Tuomari totesi, että hän haluaa kuitenkin myös itse jollakin tavalla varmistaa asiaa, vaikka vastaajilla oli avustajat.

Käräjätuomari 6 totesi, että hänen oman kokemuksensa mukaan lähtötilanne arviolle on ollut hyvä, sillä syyttäjän laatimat muistiot ovat olleet laadullisesti hyviä ja vastaajilla on ollut hyvät avustajat. Hän totesi, että tällaisessa tilanteessa se, että vastaaja henkilökohtaisesti tunnustaa teon tunnustamisoikeudenkäynnissä, on aika vahva indisio siitä, että tunnustus on myös oikea. Tuomari koki, että olisi vähän hölmöä alkaa kysellä vastaajalta, onko tämä ihan tosissaan tai haluaako hän vielä muuttaa vastaustaan. Tuomari kuitenkin totesi, että toisinaan syyttäjä on saattanut jo pitää avauspuheenvuoron siitä, miten menettelyyn on päädytty ja mikä esitutkinnan tulos on ollut. Muuten tuomari on pyrkinyt selvittämään asiaa vapaammalla juttelulla.

Käräjätuomari 5 kertoi itse vastuuttaneensa asiassa avustajaa. Hän kertoi kysyvänsä avustajalta, tietääkö päämies, mistä asiassa on kyse, mihin sovinto perustuu ja suostuuko päämies menettelyyn. Jos avustaja vastaa myöntävästi, ei käräjätuomari kysellä asiasta enää vastaajalta itseltään. Tuomari kertoi luottavansa siihen, että kun kerran on lainoppinut avustaja, niin kyllä vastaja tietää, mihin suostuu. Lisäksi tuomari totesi, että hänen mielestään tunnustamisoikeudenkäynnin pitää olla täsmällinen ja lyhyt. Hänen käsittelemänsä asiat ovat olleet noin puolen tunnin juttuja. Hän koki, että olisi epäluottamuslause neuvottelussa läsnä olleita kohtaan, jos tuomioistuimien alkaisi kovasti tutkia asiaa ja papereita. Tuomari totesi, että hänen täytyy luottaa siihen, että se on näin, kun he kerran ovat lain säätämällä tavalla asian neuvotelleet.

Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi kuuluu kuitenkin tuomioistuimen velvollisuuksiin, eikä se tarkoita, että tuomioistuin mitenkään väheksyisi syyttäjän tai avustajan tekemää työtä. Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen on yhteistyötä, jossa tuomioistuin kantaa viimekätisen vastuun. Oikeudenmukainen tunnustamisoikeudenkäynti edellyttää, että tuomari pyrkii selvittämään asiaa tarvittaessa itsekin.

Kokemuksissa nousikin esiin myös se, että erityisesti tuomarit mutta myös syyttäjät ja avustajat korostivat omaa rooliaan, mikäli asiassa oli tiedossa

poikkeuksellisia piirteitä, vaikkapa että vastaajat olivat alaikäisiä tai vastaajilla ei ollut avustajia.

Asianajaja 1 kertoi, että hänen kokemuksensa mukaan puheenjohtajat kysyivät tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta suoraan vastaajalta. Asianajaja kertoi, että eräässä asiassa vastaajat olivat alaikäisiä, jolloin tuomari käytti vielä enemmän aikaa tunnustuksesta kyselemiseen, ja asianajaja piti tätä oikein hyvänä menettelynä.

Syyttäjä 1 kertoi, että eräässä syyteneuvotteluasiassa vastaajilla ei ollut avustajia. Syyttäjä kertoi pyrkineensä itse selittämään kaikki asiat vastaajille läpikotaisin, ja myös puheenjohtaja kävi vielä vähän normaalia tarkemmin läpi heidän tunnustuksensa ja varmisti, että he ovat ymmärtäneet menettelyn. Tuomari myös varmisti vastaajilta, että he ovat luopuneet avustajasta harkitusti.

Käräjätuomari 6 totesi myös, että usein näissä tunnustamisoikeudenkäynteihin valikoituissa asioissa on kyse talousrikollisuudesta ja usein vastuuhenkilöiden piiri on ollut melko selvä. Tällöin on aika hyvin jo esitutkinnan perusteella tiedossa, kuka siellä on tosiasiallinen toimija ja hyödynsaaja. Tuomari huomautti kuitenkin, että epäilyjä saattaisi enemmän tulla jonkinlaisissa ”jengijutuissa”, joissa joku sivullinen tai alempiarvoinen saatetaan ”marssittaa” myöntämään. Siihenkin on kuitenkin vaikea päästä kiinni.

Asiantuntijahaastattelujen perusteella siis ilmeni, että oikeudelliset toimijat tunnistavat jo nyt melko hyvin monia tilanteita, jotka kasvattavat väärien tunnustusten riskiä, ja osaavat ottaa niitä huomioon omassa toiminnassaan.⁸¹⁷

8.3.1.3 Vastaajan suostumus

Tuomioistuimen on lisäksi tiedusteltava vastaajalta, suostuuko hän asian käsitteelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä. Jo lainsäädäntövaiheessa perustuslakivaliokunta totesi, että suostumuksen aitouteen, vapaaehtoisuuteen ja nimenomaisuuteen on kiinnitettävä erityistä huomiota tunnustamisoikeudenkäynnissä, sillä kysymys on oikeusturvasta rikosoikeudenkäynnissä. Lisäksi on varmistuttava, että suostumuksen antaja tietää ja ymmärtää suostumuksen merkityksen.⁸¹⁸ Oikeudellisen avustajan kautta vastaaja lienee yleensä jo hyvin tietoinen tunnustamisoikeudenkäynnin erityispiirteistä, mutta suostumuksen merkityksellisyyden vuoksi tuomioistuimen on hyvä itsekkin täsmentää tunnustamisoikeudenkäynnin erot tavalliseen rikosoikeudenkäyntiin verrattuna. Vastaajan on suostumuksensa antaessaan tiedettävä, että tunnustamisoikeudenkäynnissä ei käydä läpi kaikkea todistelua, vaan tuomio perustuu pitkälti tunnustukseen,

⁸¹⁷ Vastaajan kuulemisesta, ks. myös luku 8.5.3.

⁸¹⁸ PeVL 7/2014 vp, s. 4–5.

jos tuomioistuim vakuuttuu siitä, että se on oikea ja vapaaehtoinen. Tärkeä esiin nostettava seikka on myös se, että syyttäjä on sitoutunut vaatimaan rangaistusta alennetulta asteikolta mutta tuomioistuim puolestaan ei ole sidottu tuomioesityksen mukaiseen seuraamuskannanottoon.

8.3.1.4 Vastaaja ymmärtää esityksen ja asian merkityksen

Lisäksi tuomioistuim tiedustelee, ymmärtääkö vastaaja tuomioesityksen sisällön ja merkityksen. Tältä osin on syytä erottaa toisistaan tuomioesityksen sisällön ymmärtäminen ja tuomioesityksen merkityksen ymmärtäminen. Tuomioesityksen merkitys palautuu edellä käsiteltyyn kysymykseen menettelyyn suostumisesta ja tunnustamisoikeudenkäynnin erityispiirteistä. Tuomioesityksen sisällön ymmärtäminen sen sijaan kattaa myös esimerkiksi teonkuvauksen ymmärtämisen.

Koponen on huomauttanut, että erityisesti monimutkaisen talousrikoskokoalaisuuden ollessa kyseessä epäillyn voi olla vaikea muodostaa perusteltua käsitystä tunnustuksen kohteena olevasta teosta ainakaan ennen kuin hän on tutustunut koko aineistoon.⁸¹⁹ Erityisesti asiaan on kiinnitettävä huomiota, jos vastaaja on nuori tai jos hänellä on mielenterveyden ongelmia taikka jos hän kuuluu muutoin haavoittuviin ja väärälle tunnustukselle alttiisiin ihmisryhmiin.⁸²⁰ Myös haastatteluissa kävi ilmi huoli siitä, ymmärtääkö vastaaja teonkuvauksen mukaisen menettelyn.

Käräjätuomari 1 totesi olevansa hiukan huolissaan siitä, onko tunnustamisoikeudenkäynti sopiva menettely, mikäli teonkuvaus on vaikeaselkoinen ja vastuuasemat epäselviä. Häntä on toisinaan mietityttänyt, pitäisikö hänen avata asiaa. Toisaalta hän huomautti, että vastaajilla on ollut avustajat ja vastuuasemakysymysten laaja läpikäyminen johtaisi kuitenkin täysimittaiseen oikeudenkäyntiin, jolloin menettelyn hyödyt jäisivät saavuttamatta.

Käräjätuomari 4 kertoi, että eräässä tunnustamisoikeudenkäynnissä hänelle oli ollut erityisen tärkeää selvittää vastaajan tahdonmuodostusta ja sitä, miten vastaaja on avustajansa kanssa perannut jutun läpi, sillä teonkuvaus oli erittäin pitkä ja seikkaperäinen. Tuomari halusi tietää, miten paljon vastaaja on avustajansa kanssa käynyt läpi aineistoa. Tuomari kertoi miettineensä, miten tällaisen teonkuvauksen edes voi oikeasti tunnustaa. Tuomari pyrki selvittämään asiaa kyselemällä vastaajan motiiveja ja esimerkiksi sitä, miten vastaaja on käynyt aineistoa läpi avustajansa kanssa. Selvittäminen ei kuitenkaan ollut helppoa, sillä vastaaja oli hyvin vaitonainen vastauksissaan. Tuomari kertoi kiinnittävänsä huomiota myös siihen, keneltä aloite syyteneuvotteluun on tullut.

⁸¹⁹ Koponen 2012, s. 64–65.

⁸²⁰ Ks. luku 5.5.1.

Asiassa on tavanomaisen oikeudenkäynnin tavoin arvioitava myös se, että vastaaja yleisesti vaikuttaa oikeustoimikelpoiselta ja sellaiselta, että hän kykenee muun muassa terveydentilansa perusteella harkitsemaan asian merkityksen.⁸²¹

Lopuksi tuomioistuimen on vielä pyrittävä varmistautumaan, että esitys vastaa vastaajan tarkoitusta, ja varattava vastaajalle tilaisuus muutoin lausua esityksestä. Mikäli vastaaja ja vastaajan avustaja ovat itse kertoneet neuvottelutilanteesta ja asian lähtökohdista, tuomioistuimella on hyvät edellytykset varmistua siitä, että esitys vastaa vastaajan tarkoitusta. Vastaajan tarkoituksesta kuulemisen yhteydessä voi kuitenkin ilmetä myös sellaisia seikkoja, jotka voidaan ottaa huomioon tunnustuksen vapaaehtoisuutta arvioitaessa. Tällainen asia voi toisaalta olla vastaajan motiivi tunnustaa ja toisaalta se, miten merkittävänä seikkana rangaistuksenalennus näyttäytyy tunnustamisen taustalla.

8.3.2 Entä jos vastaaja ei halua tulla kuulluksi

Vastaajalla ei ole rikosasioissa velvollisuutta myötävaikuttaa häntä itseään koskevan rikosepäilyn selvittämiseen. Hänellä on oikeus pysyä vaiti ja jättää vastaamatta hänelle esitettyihin kysymyksiin tai valehdella vastauksissaan.⁸²² Hän voi myös muuttaa kantaansa itsekriminointisuojaan niin usein kuin haluaa tai käyttää itsekriminointisuojaansa vain osaan kysymyksistä.⁸²³ Tunnustamis-oikeudenkäynnissä annettavan tuomion edellytyksenä on se, ettei tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä, mutta ei se, että vastaaja kertoo avoimesti kaiken asiasta tietämänsä. Vapaa kerronta saat-taisi johtaa uusien rikosten paljastumiseen tai avata toisenkin ihmisen rikosvas-tuuta, jolloin on ymmärrettävää, että vastaaja haluaa pidättäytyä asian laajem-masta avaamisesta.

Toisaalta yhdysvaltalaisessa oikeuskirjallisuudessa on huomautettu, että vaikka kuulemisesta kieltäytyminen nähdään usein vastaajan prosessuaalisena suojakeinona, siihen liittyy monia ongelmallisia näkökohtia. Ensinnäkin tyypil-lisimmin hiljaa ovat juuri ne heikossa asemassa olevat vastaajat⁸²⁴, jotka muu-toinkin usein kuuluvat väärien tunnustusten riskiryhmään. On myös epätoden-näköisempää, että hiljaa pysyvät vastaajat ymmärtävät oman oikeusprosessinsa kulkua tai hyväksyvät ratkaisun legitiimiyyttä.⁸²⁵

⁸²¹ Mackay 1995, s. 215 ss.

⁸²² Rautio – Frände 2020, s. 63. Pölönen – Tapanila 2015, s. 61. Launiala 2013, s. 18.

⁸²³ Launiala 2013, s. 20–21.

⁸²⁴ Natapoff 2005, s. 1452–1454. Natapoff mainitsee esimerkkeinä mm. kouluttamattomat, vie-rasta kieltä puhuvat vastaajat ja alaikäiset.

⁸²⁵ Natapoff 2005, s. 1451 ja s. 1493–1496.

Tapanila huomauttaa, että vastaamatta jättämistä ei itsessään voida ottaa huomioon näytönarvioinnissa syytetyn vahingoksi, sillä asianosaisen passiivisuus voidaan huomioida vain siinä määrin kuin se ei loukkaa itsekriminointisuoja.⁸²⁶ Tunnustamisoikeudenkäyntiin suostuessaan vastaaja luopuu itsekriminointisuojaan siinä mielessä, että hän ilmoittaa haluavansa tunnustaa teon ja saa vastapainoksi hyvityksen tuomittavan seuraamuksen alennuksen muodossa. Edun saamisen edellytyksenä kuitenkin on, että tuomioistuimella on kyky vakuuttumaan tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Vastaajalla on oikeus olla tunnustamisoikeudenkäynnissä vaiti, mutta tällöin hän ottaa riskin siitä että tuomioistuin jättää asian sillensä.

Vastaajalla säilyy siten siinä mielessä itsekriminointisuoja tunnustamisoikeudenkäynnissä, että vaikka hän tunnustaisi teon, ei hänellä ole velvollisuutta vastata sitä koskeviin kysymyksiin. Kuitenkin vaikka vastaaja ei haluaisi tulla kuulluksi, tuomioistuimella säilyy velvollisuus varmistua, ettei tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä.

Se, että tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen voi edellyttää, että vastaajaa saadaan kuultua, ei tarkoita todistustaakan kääntämistä vastaajalle. Tavallisessa rikosprosessissa vastaajaan voi kohdistua vaatimus selvittää sellaisia seikkoja, joihin hän on puolustuksenaan vedonnut.⁸²⁷ Esimerkiksi väite hätävarjelutilanteesta toimimisesta edellyttää useimmiten vastaajan omaa kuvausta tilanteesta. Tämä rinnastuu siinä mielessä tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointiin, että myöskään tunnustuksen ei tulisi jäädä toteamuksen tasolle. Nämä esimerkit kuitenkin eroavat merkittävästi toisistaan siksi, että hätävarjelu toimii oikeuttamisperusteena poistaen rikosvastuun, kun taas tunnustuksen oikeaksi ja vapaaehtoiseksi toteaminen toteuttaa rikosvastuun. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että tuomioistuin tämän takia kehoittaisi vaikenevaa vastaajaa kertomaan asiasta, vaan siitä, että passiivisen vastaajan tilanteissa tuomioistuimen käytössä oleva aineisto tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioimiseen vain rajautuu suppeammaksi, jolloin on suurempi todennäköisyys sille, että tuomitsemiskynnys ei ylity ja tuomioistuimen on jätettävä asia sillensä.

Käräjäoikeuksien tuomioista kokoamaani aineistoon sisältyi kolme sellaista tuomiota, joista kävi ilmi, että vastaaja ei ole tunnustamisoikeudenkäynnissä halunnut tulla kuulluksi. Näistä kahdessa vastaaja myöhemmin tavalla tai toisella kiisti tunnustuksensa oikeellisuuden.

⁸²⁶ Tapanila 2019b, s. 120. OK 17:6.2.

⁸²⁷ Rautio – Frände 2020, s. 38 ja s. 64. Kirjoittajat viittaavat myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta 8.2.1996 ja Liam Averill v. Yhdistynyt kuningaskunta 6.6.2000 sekä korkeimman oikeuden ratkaisuihin KKO 2017:12 ja KKO 2012:27. Myös Tapanila 2019a, s. 243–249.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden käsittelemässä kokonaisuudessa asia ratkaistiin ensin vastaaja X:n osalta tunnustamisoikeudenkäynnissä (Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden 3.11.2020 antama ratkaisu nro 142065). Tuomion mukaan vastaaja tunnusti teot ja suostui asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä, mutta ”ei katsonut tarpeelliseksi tulla asiassa tarkemmin kuulluksi”. Tuomio sai lainvoiman. Myöhemmin asiaa käsiteltiin muiden samaan kokonaisuuteen liittyvien vastaajien osalta istunnossa. Asiassa annettu ratkaisusta (Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden 25.2.2021 antama ratkaisu nro 108727) ilmenee, että muita vastaajia syytettiin avunannosta vastaaja X:n tekoon. Tässä oikeudenkäynnissä kuultiin todistelutarkoituksessa aikaisemmin tuomittua vastaaja X:ää. Tässä myöhemmässä istunnossa vastaaja X kuitenkin ilmoitti, että hän oli aikaisemmassa tunnustamisoikeudenkäynnissään valehdellut, koska oli katsonut sen takaavan hänelle paremman lopputuloksen oikeudenkäynnissä tuomittavan rangaistuksen osalta.

Vastaaja on kieltäytynyt kuulemisesta myös toisessa asiassa:

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden 25.2.2020 antamassa ratkaisussa nro 108720 vastaaja ei halunnut tulla asiassa tarkemmin kuulluksi tunnustamisoikeudenkäynnissä. Hän kuitenkin ilmaisi avustajansa avustuksella ymmärtävänsä, mistä asiassa on kyse ja mitä rikosoikeudellisia seuraamuksia hänelle seuraa. Lisäksi asiassa kerrottiin vastaajan ilmoittaneen, että hänellä on ollut avustaja siinä neuvottelussa, jossa hän on syyttäjälle ilmoittanut tunnustavansa epäillyn rikoksen ja jossa on sovittu tuomioesityksen laatimisesta ja esittämisestä tuomioistuimelle. Asia ratkaistiin tuomioesityksen mukaisesti, mutta vastaajalle oli kuitenkin erehdyksessä määrätty rikosuhrimaksu, vaikka sitä koskeva lainsäädännös ei ollut voimassa rikoksen tekohetkellä. Syyttäjä haki vastaajan puolesta muutosta ratkaisuun rikosuhrimaksun poistamiseksi. Vastaaja kuitenkin teki vastavalituksen, jossa vaati syytettä ylipäättään hylättäväksi tai asian palauttamista käräjäoikeuteen. Hovioikeus ei kuitenkaan myöntänyt jatkokäsittelylupaa vastaajalle (Helsingin hovioikeus 1.10.2020, nro 135612).

Aineisto on ollut huomattavan suppea tältä osin, mutta tämän katsauksen perusteella voinee todeta, että myöhempien ongelmien välttämiseksi tunnustamisoikeudenkäynnissä on aiheellista kiinnittää erityistä huomiota sellaisiin vastaajiin, jotka eivät halua tulla kuulluksi. Tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävä todistelu on järjestään muutoinkin hyvin suppeaa, ja tuomioistuimella ratkaisun pohjana oleva aineisto vähenee entisestään merkittävästi, mikäli vastaaja ei halua tulla kuulluksi. Vastaajalle on myös tehtävä selkoa siitä, että hänen kieltäytymisensä voi tarkoittaa, että tuomioistuimelle jää vartenotettava epäily tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta, jolloin asia tulee jättää sillensä. Menettelyllä ei tule painostaa vastaajaa kertomaan asiasta, mutta vastaajan haluttomuus tulla kuulluksi ei myöskään alenna sitä kynnystä, joka vaaditaan tuomioesityksen mukaisen tuomion antamiseen.

8.4 ASIANOMISTAJAN KUULEMINEN JA MUUT VAATIMUKSET

Vastaajan kuulemisen jälkeen on asianomistajan kuulemisen ja muiden vaatimusten käsittelemisen vuoro. Asianomistajan ei tarvitse olla paikalla tunnustamisoikeudenkäynnissä, mutta jos hän on paikalla, on hänelle varattava tilaisuus lausua asiasta. Suostumusta menettelyyn asianomistajalta ei enää tässä vaiheessa tarvitse tiedustella. Asianomistajan suostumus on ollut jo syyteneuvottelun aloittamisen edellytys, eikä asianomistaja voi perua aikaisemmin antamaansa suostumusta.

Syyttäjä 6 kertoi tilanteesta, jossa asianomistaja oli ensin antanut suostumuksensa menettelyyn mutta sitten peruuttanut suostumuksensa ja ilmoittanut, että suostumus on voimassa vain, jos hänelle tiettyyn päivään mennessä maksetaan hänen vaatimansa merkittävä summa rahaa. Tässä tapauksessa asia ratkesi sillä, että oikeus katsoi, että suostumusta ei voi perua.

Käräjäoikeuksien tuomioista koostamassani aineistossa muutamassa tapauksessa ilmeni asianomistajien ilmoittaneen, että he suostuvat tunnustamisoikeudenkäyntiin sillä ehdolla, että heidän vaatimuksensa hyväksytään täysimääräisesti.

Oulun käräjäoikeuden ratkaisun 16.6.2020, nro 121494 mukaan asianomistaja X ja Verohallinto ovat ilmoittaneet suostuvansa asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä sillä ehdolla, että vastaajat tuomitaan maksamaan asianomistaja X:n ja Verohallinnon vaatimat vahingonkorvaukset täysimääräisesti.

Toinen näistä esimerkin asianomistajista on ollut Verohallinto, jonka vaatimus on kuitenkin ollut satoja tuhansia euroja. Toinen asianomistajista oli yksityinen henkilö, jonka vaatimus oli muutama tuhat euroa. Vastaajat myönsivät vaatimukset oikeiksi perusteeltaan ja määrältään.

On huomattava, että tällaisissa tapauksissa vastaajaa painostetaan asianomistajan korvausvaatimuksen täysimääräiseen hyväksymiseen. Vaatimus voi aiheuttaa lisäpainetta vastaajalle, ja se aiheuttaa ennen kaikkea riskin siitä, että vastaaja hyväksyy määrältään tai perusteeltaan aiheettoman korvausvaatimuksen. Asianomistaja ei voi asettaa tuomioistuinta kohtaan ehtoja suostumukselleen, mutta mikäli vastaaja on hyväksynyt asianomistajan korvausvaatimuksen täysimääräisesti, tuomioistuimen mahdollisuudet arvioida vaatimuksen oikeellisuutta ovat rajoitetut, koska kyseessä on tältä osin dispositiivinen asia.

Myös asiantuntijoiden haastatteluissa nousi esiin tilanteita, joissa asianomistaja on asettanut korvauksen saamisen menettelyn käyttämisen ehdoksi:

Syyttäjä 1 kertoi tilanteesta, jossa asianomistaja ilmoitti suostuvansa menettelyyn vasta kun hän oli vastaajan kanssa sopinut korvausten maksamisesta. Osapuolet toivat tunnustamisoikeudenkäynnissä esiin sen, että he hoitavat maksun välittömästi kuntoon. Syyttäjä kuvaili asianomistajan toimintaa jonkinlaiseksi ”kiristysmenetelmäksi” – että maksu pitää saada, jotta asianomistaja suostuu ja vastaaja saa alennuksen.

Tällaisessa tilanteessa korostuu etenkin vastaajan avustajan rooli, mutta toki myös viranomaisten rooli. Vastaaja yhdessä avustajansa kanssa on paras taho arvioimaan korvausvaatimuksen oikeellisuutta, ja mikäli hän katsoo, että vaatimus on aiheeton, asia on siirrettävä tunnustamisoikeudenkäynnistä tavanomaiseen rikosoikeudenkäyntiin ja jätettävä korvausvaatimuksen arvioiminen tuomioistuimen tehtäväksi. Oikeuskäytännön perusteella vaikuttaa siltä, että tuomioistuimet ovat usein hyväksyneet vastaavanlaisen rangaistuslievennyksen myös sellaisissa tapauksissa, joissa asiaa ei ole voitu käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä vastaajasta riippumattomasta syystä eli juuri esimerkiksi asianomistajan suostumuksen puuttumisen takia.⁸²⁸

8.5 TODISTELU TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNNISSÄ

8.5.1 Yleistä todistelusta tunnustamisoikeudenkäynnissä

8.5.1.1 Vapaa todistusharkinta

Tuomarin on harkittava, jääkö asiassa varteenotettava epäilyä tunnustuksen oikeellisuudesta tai vapaaehtoisuudesta tai onko tuomioesityksen mukaisen tuomion antamiselle jokin muu este. Rikosasiassa annettua tunnustusta on pidetty oikeuskirjallisuudessa todistelukeinona, sillä tuomioistuimen on harkittava sen todistusvoima vapaalla todistusharkinnalla.⁸²⁹

Näytönarviointiin tunnustamisoikeudenkäynnissä pätevät lähtökohtaisesti samat säännöt kuin muihinkin rikosasioihin. Todistusharkinnassa tuomari arvioi oikeudelle esitettyä todistelua ja sen todistusvoimaa. Ensin tuomari selvittää itselleen, mikä asiassa on hänen käsityksensä mukaan totta, ja sen jälkeen arvioi, onko asiassa esitetty näyttö riittävä sen mukaiseen tuomioon. Jokela korostaa, että nämä vaiheet on pidettävä erillään toisistaan, sillä tuomari ei saa katsoa toteennäytetyksi seikkaa, joka hänen arvionsa mukaan ei ole totta.

⁸²⁸ Esimerkiksi Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 29.5.2020, 119396 ja Helsingin käräjäoikeus 1.4.2021, 114607.

⁸²⁹ Esim. Tirkkonen 1953, s. 117.

Samoin hänen tulee hylätä syyte, jos syytteen tueksi ei ole esitetty riittävää näyttöä, vaikka hän itse pitäisi vastaajaa syyllisenä.⁸³⁰ Tuomarin on siten tunnustamisoikeudenkäynnissä harkittava ensinnäkin, onko tunnustus hänen mielestensä oikea ja vapaaehtoinen, ja toiseksi, onko asiassa esitetty riittävä näyttö tästä päätelmästä.

Tuomioistuimien harkitsee asiassa esitettyä näyttöä nojautuen muun muassa loogiseen päättelyyn, kokemussääntöihin ja empiirisen tieteen lainalaisuuksiin.⁸³¹ Näyttökysymykset ratkeavat vapaan todistusharkinnan mukaisesti, eikä tuomioistuimien ole sidottu kiinteisiin sääntöihin, vaan se arvioi jutussa esitettyjen todisteiden näyttöarvon vapaasti. Harkinnan tulee kuitenkin olla mahdollisimman huolellista ja objektiivista.⁸³² Näytön arvioinnissa on kysymys jälkikäteisestä päätelmien tekemisestä.⁸³³ Näyttökysymyksen ratkaisemiseksi tuomari voi rajatusti hyödyntää myös muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja kuin todistelua (OK 17:1.2). Tällä tarkoitetaan erityisesti OK 17:6:ää, jonka mukaan tuomioistuin muun ohella harkitsee, mikä merkitys on sillä, jos asianosainen ei todistelutarkoituksessa kuultuna anna kertomusta tai ei vastaa kysymykseen.⁸³⁴

Kansainvälisesti tarkastellen valtioiden välillä on eroja siinä, missä määrin todisteita käydään läpi syyteneuvottelua seuraavissa oikeudenkäynneissä. Useissa oikeusjärjestyksissä tuomaria jopa kielletään itsenäisesti tutkimasta syytettä tukevia todisteita. Joissakin oikeusjärjestyksissä taas edellytetään, että tuomari itsekin vakuuttuu siitä, että syytettä tukevat todisteet eikä syyte perustu yksinomaan vastaajan antamaan tunnustukseen.⁸³⁵

Suomessakin todistelukysymykset olivat lainsäädäntövaiheessa voimakkaasti esillä, sillä hallituksen esityksessä lähdettiin vielä siitä ajatuksesta, että tunnustus olisi ainoa näyttö tunnustamisoikeudenkäynnissä eikä esitutkinta-aineistoa edes toimitettaisi tuomioistuimelle.⁸³⁶ Lakivaliokunta päätyi kuitenkin toiseen ratkaisuun. Se totesi, että ehdotettua sääntelyä on täydennettävä siten, että myös tuomioistuimelle on esitettävä kertynyt esitutkintamateriaali, jotta menettelyssä voitaisiin paremmin taata oikeudenmukainen lopputulos. Lakivaliokunta totesi,

⁸³⁰ Jokela 2015, s. 322.

⁸³¹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 36.

⁸³² Jokela 2015, s. 322.

⁸³³ Pölönen – Tapanila 2015, s. 39.

⁸³⁴ Jämsä 2020, s. 51, viitaten HE:een 46/2014 vp, s. 45. Lisäksi HE:ssä 46/2014 vp s. 53 todetaan, ettei vastaajan itsekriminointisuojaan vuoksi rikosasian vastaajan passiivisuutta ei tule kuitenkaan lukea näytöksi syytteen tueksi. Vastaajan vaikenemisesta ks. edellä luku 8.3.2 ja vastaajan edusta tunnustamisoikeudenkäynnissä luku 8.8.

⁸³⁵ Fair Trials – Freshfields 2017, s. 54. Esimerkiksi Saksassa tuomarilla on aktiivisempi rooli tunnustuksen oikeellisuuden varmistamisessa. Samoin esimerkiksi Jugoslavian sotarikostuomioistuimessa (ICTY) on edellytetty, että tuomioistuin tutkii tunnustuksen oikeellisuutta myös sille toimitettujen todisteiden valossa. Lisäksi tuomioistuimen on vakuututtava myös mm. tunnustuksen vapaaehtoisuudesta (Rome Statute, Article 65. Proceedings on an admission of guilt). Calvo-Goller 2006, s. 240–241. Ks. myös Guidelines for Agreements Regarding Admission of Guilt 2020.

⁸³⁶ HE 58/2013 vp, s. 30.

että on ehdottoman välttämätöntä, että syyteneuvottelu perustuu tuomioistuin-kontrolliin ja että tuomitsemiskynnyksen on oltava ”normaalikorkuinen”. Näiden näkökohtien toteutuminen herätti epäilyjä, mikäli tunnustamisoikeudenkäynnissä ei vastaanotettaisi muuta näyttöä kuin tunnustus.⁸³⁷

Lakivaliokunnan kannanotto johti siihen, että esitutkinta-aineiston ottaminen huomioon lisättiin syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskeviin säännöksiin. ROL 1:10a.4:n mukaan syyttäjän on siten toimitettava tuomioesityksen lisäksi asiaa koskeva esitutkinta-aineisto sekä muu tarpeelliseksi katsottava aineisto tuomioistuimelle. ROL 5b:3.1:n 1 kohdan mukaan syyttäjän on esiteltävä tunnustamisoikeudenkäynnissä tarpeellisessa määrin asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Lisäksi esitutkinta-aineisto nostettiin esiin ROL 5b:4.1:n 2 kohdassa niin, että myös tuomioistuimen on otettava esitutkinta-aineisto huomioon harkitessaan, jääkö tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta varteenotettavaa epäilyä. Esitutkinta-aineiston läpikäynnin tarkkuuteen liittyen lakivaliokunta totesi riittäväksi sen, että syyttäjä pääpiirteittäin esittelee asian ratkaisemisen kannalta olennaisen kertomuksen sisällön ja tarvittaessa käy tärkeimmät kohdat tarkemmin läpi.⁸³⁸

Oikeuskirjallisuudessa kuitenkin toisinaan todetaan (etenkin syyteneuvottelua koskevaan hallituksen esitykseen nojautuen), että tunnustamisoikeudenkäynneissä ei esitettäisi muuta näyttöä tunnustuksen ohella, vaikka asian ongelmallisuus on tunnistettu.⁸³⁹ Selvää kuitenkin on, että tunnustamisoikeudenkäynnissä voidaan esittää esitutkinta-aineistoa näyttönä vastaajan tunnustuksen lisäksi. Tuomioistuimen tulee siis ROL 5b:4.1:n 2 kohdan mukaan ottaa huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto, kun se arvioi, jääkö tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta varteenotettavaa epäilyä.⁸⁴⁰ Rautio kuvaa, että tunnustamisoikeudenkäynnissä näyttöä syyllisyyskysymyksestä ovat vastaajan tunnustus ja esitutkinta-aineisto.⁸⁴¹

Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi on tuomioistuimen vapaan harkintavallan piirissä.⁸⁴² Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaa-

⁸³⁷ LaVM 5/2014 vp, s. 7–8.

⁸³⁸ LaVM 5/2014 vp, s. 13.

⁸³⁹ Matikkala 2021, s. 317, Vajus-Anttila 2022, s. 155 ja s. 166–168. Vajus-Anttila viittaa perustelunaan hallituksen esitykseen 58/2013 vp, s. 10, s. 22, s. 31–32, s. 41.

⁸⁴⁰ ROL 5b:4:n mukaan: Tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio, jos: 1) vastaaja on antanut 3 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun tunnustuksen ja suostumuksen; 2) tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto; 3) tuomioistuin lukee syyksi rikoksen tuomioesityksen mukaisesti; 4) esityksen hyväksymiselle ei ole muutoin estettä. Tuomiossa on lisäksi ratkaistava muut rikokseen perustuvat ja asian käsittelyyn liittyvät vaatimukset. Tuomioistuin voi myös vahvistaa sovinnon noudattaen, mitä oikeudenkäymiskaaren 20 luvussa säädetään.

⁸⁴¹ Rautio 2021, s. 1372. Rautio toteaa kuitenkin, ettei asianomistajaa ole tarkoitus kuulla todistelutarkoituksessa syyllisyyskysymyksestä.

⁸⁴² Myös Vajus-Anttila 2022, s. 169.

ehtoisuuden arviointia tunnustamisoikeudenkäynnin näytönharkinnassa voi lähestyä samalla tavalla kuin näytönharkintaa peruutetun tunnustuksen osalta tavanomaisessa rikosasian pääkäsittelyssä; molemmissa on kyse annetun tunnustuksen luotettavuuden arvioinnista. Korkein oikeus on ottanut kantaa peruutetun tunnustuksen näyttöarvoon ensin ratkaisussa KKO 2000:35 ja sittemmin hieman tästä poiketen ratkaisuisaan KKO 2020:61 ja KKO 2020:84.

Ratkaisussa KKO 2020:84 viitattiin korkeimman oikeuden aikaisempaan ratkaisukäytäntöön ja todettiin (kohta 21) seuraavaa:

”Korkein oikeus on aiemmassa oikeuskäytännössään todennut, että tuomiota ei lähtökohtaisesti voida perustaa yksinomaan tai pääasiassa vastaajan peruuttamaan esitutkintalausumaan (KKO 2000:35 sekä KKO 2013:25, kohdat 17 ja 22). Kun näyttöharkinta ei perustu kiinteisiin sääntöihin, on kuitenkin tuomioistuimen viime kädessä tapauskohtaisesti arvioitava, kuinka paljon peruutettu tunnustuslausuma saa tukea muusta oikeudenkäyntiaineistosta ja mikä näyttöarvo sille on annettava. Keskeistä tässä harkinnassa on se, kuinka yksityiskohtaisten ja konkreettisten muusta todistelusta ilmenevien todistustositseikkojen nojalla lausuman paikkansa pitävyyttä pystytään arvioimaan.”

Korkeimman oikeuden vanhempi ratkaisu KKO 2000:35, jossa korkein oikeus katsoi, ettei tuomiota lähtökohtaisesti voida perustaa yksinomaan tai pääasiassa vastaajan peruuttamaan esitutkintalausumaan, sai oikeuskirjallisuudessa kritiikkiä osakseen.⁸⁴³ Tapanila piti ongelmallisena, että korkein oikeus kyseisessä ratkaisussaan asetti näytönarvioinnille kategorisen säännön siitä, että tuomiota ei voi perustaa yksin tai pääasiassa syylliseksi epäillyn esitutkinnassa antamaan mutta sittemmin peruuttamaan lausumaan. Tapanila toteaa, että sääntö ei perustu lakiin tai muihin sitoviin oikeuslähteisiin.⁸⁴⁴ Myös Rautio ja Frände ovat yhtyneet Tapanilan kantaan todeten, että asiaa pitäisikin arvioida vapaalla todistusharkinnalla esitetyn näytön puitteissa ja vasta sen jälkeen ottaa kantaa siihen, riittääkö näyttö tunnustuksen peruutuksesta huolimatta syyksilukevaan tuomioon. Rautio ja Frände ovat huomauttaneet, että he näkevät kategoriset säännöt yhtä lailla ongelmallisina ratkaisussa KKO 2020:61, jossa korkein oikeus totesi, ettei tunnustus riitä näytöksi vähäistä vakavammassa rikoksessa.⁸⁴⁵ Tällaiset säännöt ovat Raution ja Fränden mukaan kyseenalaisia erityisesti huomioiden vapaaseen todistusharkintaan liittyvä OK 17:1.2, jonka mukaan

⁸⁴³ Esimerkiksi Halijoki pitää ratkaisun perusteluja sisäisesti epä johdonmukaisina, Halijoki 2004, s. 809–810.

⁸⁴⁴ Tapanila 2019a, s. 247.

⁸⁴⁵ Korkein oikeus totesi ratkaisussaan KKO 2020:61 (kohta 6), että ainakaan vähäistä vakavammassa rikoksessa tunnustus ei riitä yksin syyksilukevaan tuomioon ja viittasi siihen, että myös tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen on arvioitava, jääkö tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta varten otettava epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto.

tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt toteen näytämättä. Jollei laissa muuta säädetä, on tuomioistuimen arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla perusteellisesti ja tasapuolisesti.⁸⁴⁶

Esitutkinta-aineiston kategorinen edellyttäminen tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden tueksi tunnustamisoikeudenkäynnissä olisi siten ongelmallista tuomioistuimen vapaan todistusharkinnan takia. Vapaa todistusharkinta määritellään yleensä niin, että todistusharkinta ei ole oikeusnormin sidottua.⁸⁴⁷ Samoin korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2020:84 todetun mukaisesti näyttöharkinta ei perustu kiinteisiin sääntöihin.⁸⁴⁸ Tuomioistuimen on paitsi peruutetun tunnustuksen osalta, nähdäkseni myös tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden osalta, viime kädessä tapauskohtaisesti arvioitava, kuinka paljon tunnustuslausuma (peruutettu tai ei) saa tukea muusta oikeudenkäyntiaineistosta ja mikä näyttöarvo sille on annettava. Keskeistä tässä harkinnassa on se, kuinka yksityiskohtaisten ja konkreettisten muusta todistelusta ilmenevien todistustositseikkojen nojalla lausuman paikkansapitävyyttä pystytään arvioimaan. Kuten näytön arviointi yleensäkin, tämä arvio on tehtävä perusteellisesti ja tasapuolisesti.⁸⁴⁹

Ratkaisussa KKO 2020:84 oli kyse tilanteesta, jossa vastaajat olivat peruuttaneet aikaisemmat tunnustuksensa. Korkein oikeus arvioi tunnustuksen luotettavuutta todeten (kohdat 39–40), että vastaajien esitutkintakertomukset ovat olleet keskeisin näyttö asiassa. Ne olivat yksityiskohtaisia, johdonmukaisia ja keskenään huomattavan yhdenmukaisia. Kertomusten totuudenmukaisuutta voitiin luotettavasti arvioida vertaamalla kertomuksia keskenään. Myös riidattomat seikat tukivat kertomusten luotettavuutta. Johtopäätöksensä korkein oikeus katsoi, että asiassa ei ollut ilmennyt seikkoja, jotka horjuttaisivat sittemmin peruutettujen esitutkintakertomusten luotettavuutta tai tukisivat jotakin varteenotettavaa vaihtoehtoista tapahtumainkulkua. Merkitystä annettiin myös sille, ettei tunnustuslausumien peruuttamiselle ollut esitetty mitään syytä.

Vaikka kategorista sääntöä esitutkinta-aineiston välttämättömyydestä ei voida asettaa, voi esitutkinta-aineistosta ilmenevä näyttö olla merkityksellistä

⁸⁴⁶ Rautio – Frände 2020, s. 59.

⁸⁴⁷ Ks. esim. Jämsä 2020, s. 52.

⁸⁴⁸ Ks. myös KKO 2013:96, kohta 6, jossa on todettu seuraavaa: ”Näytön arviointi tuomioistuinmessä perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n mukaan vapaaseen todistusharkintaan. Näyttökysymykset vaihtelevat tapauksittain, eikä todisteiden arvottamisesta tai punnintamenetelmistä voida antaa kiinteitä ja kaavamaisia ohjeita. Yleisesti noudatettaviin periaatteisiin kuitenkin kuuluu muun muassa, että todisteita arvioidaan objektiivisesti, tasapuolisesti ja yleisten kokemussääntöjen mukaisesti ja myös yksilöidysti ennen kokonaisarvioinnin tekemistä. Jos syytteen tueksi on esitetty riittävää näyttöä, sen kestävyys on vielä tarkasteltava asiassa esitettyjen muiden mahdollisten tapahtumainkulkujen valossa. Näitä seikkoja on myös käsiteltävä tuomion perusteluissa.”

⁸⁴⁹ Rautio – Frände 2020, s. 59.

tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioinnissa. Useat väärän tunnustuksen muodot voivat jäädä tunnistamatta, mikäli tunnustuksen oikeellisuus- ja vapaaehtoisuusarviossa luotetaan yksinomaan vastaajan kertomukseen.⁸⁵⁰ Myös tunnustamisoikeudenkäynnin erityispiirteet – tuomioistuimen kontrolli-tehtävän tosiasiallinen toteutuminen ja tuomioistuimen korostunut selvittämis-velvollisuus tunnustamisoikeudenkäynnissä – edellyttävät, että tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuusarviointi tehdään perusteellisesti ja tasapuolisesti.

EIT:n Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia -ratkaisussa on katsottu, että vaikka oikeuksista luopuminen itsessään ei ole ongelmallista, luopumisen on tapahduttava vastaajan omasta vapaasta tahdosta. Lisäksi jotta vastaajan tahdon toteutuminen on selvää, tällaisessa luopumisessa pitää olla riittävät suoja-toimenpiteet ja luopumisen pitää tapahtua yksiselitteisellä tavalla eikä se saa myöskään olla vastoin yleistä etua. EIT on ratkaisussaan katsonut, että nämä edellytykset tarkoittavat muun ohella sitä, että riittävän oikeudellisen kontrollin tulee ulottua niin sopimuksen sisältöön kuin sen menettelyn oikeudenmukai-suuteen, jossa sopimus on syntynyt.⁸⁵¹ Kansainvälisessä vertailussa todisteiden läpikäyntiä tuomarin toimesta on pidetty yhtenä keinona, jolla kevennettyihin oikeudenkäynteihin liittyviä oikeusturvariskejä on voitu vähentää.⁸⁵²

8.5.1.2 Syyttäjän todistustaakka

Syyttömyysolettaman takia rikosasian kantajalla eli syyttäjällä (ja asianomis-tajalla) on todistustaakka kaikista syyksilukevan tuomion perustavista seikois-ta. Kantajan on siis näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksen-sa perustuu.⁸⁵³ Myös tekijän tahallisuus ja tuottamus ovat todistelun kohteita, vaikkakin niiden tai muiden subjektiivisten seikkojen näyttäminen voi joskus olla vaikeaa.⁸⁵⁴ Oikeuskirjallisuudessa on luonnehdittu, että näyttötaakka koh-distuu tahallisuuden osalta niihin ulkoisiin seikkoihin (ns. rakenteellinen todis-telu), jotka oikeuttavat tätä koskevaan päätelmään.⁸⁵⁵ Vastaavasti tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus ovat myös syyttäjän näyttötaakan alaisia tunnus-tamisoikeudenkäynnissä. Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden näyttämisessä onkin kyse hiukan samanlaisesta problematiikasta kuin tahal-lisuuden näyttämisessä: kummassakin on kyse vastaajan mielenensisäisten seik-kojen arvioinnista eikä vastaaja välttämättä halua kertoa koko totuutta, mutta asiaa on jotenkin pystyttävä arvioimaan myös tuomioistuimessa.

⁸⁵⁰ Ks. luvut 5 ja 7.6.

⁸⁵¹ Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia 8.9.2014.

⁸⁵² Fair Trials – Freshfields 2017, s. 52. Suomi on mainittu esimerkkinä siitä, että täällä tun-nustus on osa näyttöä, jonka tuomari harkitsee, mutta ei välttämättä riittävä ainoana näyttönä.

⁸⁵³ OK 17:3.1 ja Jokela 2018, s. 680.

⁸⁵⁴ Tirkkonen 1972, s. 103 ja Jokela 2018, s. 681.

⁸⁵⁵ Jokela 2018, s. 681, Vihriälä 2012, s. 92 ja s. 70–84. Ks. myös Diesen 2015, s. 158–166.

Tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ei ole saatavissa yksiselitteistä näyttöä, mutta syyttäjän vastuulla on huolehtia, että asiassa esitetään sellainen saatavissa oleva keskeinen näyttö, jota tuomioistuin tarvitsee tehdessään ratkaisun siitä, jääkö tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta varteenotettavaa epäilyä vai ei. Tunnustamisoikeudenkäynnissä asia on kuitenkin siinä mielessä vastaajankin intressissä, että neuvotellun tuomioesityksen mukainen seuraamus voi jäädä saamatta, mikäli tuomioistuin katsoo, että se ei voi antaa tuomioesityksen mukaista tuomiota. Lisäksi avustajalla ja vastaajalla on usein käytännössä paremmat mahdollisuudet kuin syyttäjällä esittää tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta tukevaa näyttöä. Syyttäjän ja avustajan olisi hyvä pohtia jo ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä, mikä näyttö on keskeistä nimenomaan tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioimiseksi. Keskeistä on siten arvioida todisteiden todistusteemoja.

8.5.1.3 Tuomioistuimen korostunut selvittämisvelvollisuus

ROL 5b:4.1:n 2 kohdan mukaan tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio, jos tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Tämä säännös ilmentää tulkintani mukaan virallisperiaatetta syyteneuvottelumenettelyssä. Menettelyssä ei siis sovelleta vain tavanomaisia tunnustuksen merkityksen arviointia koskevia säännöksiä (eli OK 17:5.3:ia, edellä luvussa 4.6.1), joiden mukaan tuomioistuimen on harkittava, mikä vaikutus tunnustuksella on todisteena, vaan säännöksiin sisältyy velvollisuutta korostava erityissäännös tunnustuksen arvioimisesta. Erityissäännöksen mukaan tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio, jos tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Tunnustamisoikeudenkäynnissä sovellettava menettely sisältääkin nähdäkseni (korostuneeseen materiaalliseen selvittämisvelvollisuuteen liittyen) korostetun velvollisuuden arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta tavanomaiseen rikosasiaan verrattuna.⁸⁵⁶

Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisuihinsa Natsvlishvili & Togonidze v. Georgia ja V.C.L. ja A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta kiinnittänyt huomiota siihen, että oikeuksista luopuminen ja muut syyteneuvotteluasioiden erityispiirteet korostavat asiaa käsittelevien viranomaisten vastuuta.⁸⁵⁷

⁸⁵⁶ Ks. korostuneesta selvittämisvelvollisuudesta myös luvut 4.2–4.5. Myös Roberts ja Dagan katsovat tuomioistuimen kyselyvelvollisuuden olevan tärkein oikeusturvakeino tunnustukseen perustuvassa menettelyssä. He huomauttavat, että kyselyvelvollisuuden merkitys korostuu entistään tilanteissa, joissa rangaistuslaji vaihtuu tunnustuksen seurauksena. Roberts – Dagan 2023, s. 86–87.

⁸⁵⁷ Samoin esimerkiksi ICTY on korostanut, että tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että vastaaja ymmärtää aidosti, mitä tunnustaa. Calvo-Goller 2006, s. 242.

Tämä korostunut vastuu on osaltaan myös sen taustalla, että tunnustukseen perustuvia toimenpiteistäluopumispäätöksiä on kantani mukaan tulkittava osana tuomioesitystä ja ne on yksilöitävä tuomioesityksessä. Toimenpiteistäluopumispäätöksellä voi olla merkitystä etenkin tunnustuksen vapaaehtoisuusarvioinnissa, jolloin päätös tulisi saattaa tuomioistuimen tietoon.

Korostuneen vastuun taustalla ovat syyteneuvotteluasiassa vallitsevat epätavanomaiset olosuhteet, joissa tunnustus annetaan rangaistuksenalennuksena saatavaa palkkiota vastaan. Vastaaja ei välttämättä itse osaa tai halua tuoda ilmi väärää tunnustusta. Tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus on kuitenkin koko tunnustamisoikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden pohjana. Vastaajan oikeusturvan toteutumista suojataan korostetusti hänen tahdostaan, esimerkiksi tarkoituksellisesta väärästä tunnustuksesta, riippumatta. Kyseessä on lopulta vastaajan etu – vaikka vastaaja itse ei niin näkisi. Korostunut velvollisuus on otettava huomioon, kun arvioidaan tuomioistuimen velvollisuuksia tunnustamisoikeudenkäynnissä.

8.5.2 Miten todistelua on empiirisen aineiston perusteella esitetty

Ei ole ollut yksinkertaista selvittää, minkälaisella tarkkuudella todistelua on tunnustamisoikeudenkäynneissä käytännössä käyty läpi menettelyn ensimmäisinä vuosina. Olen pyrkinyt selvittämään asiaa paitsi asiantuntijahaastatteluissa myös kirjallisten tuomioiden perusteella. Asiantuntijahaastatteluissa kävi odotetusti ilmi, että kukaan haastatelluista ei nähnyt tarpeelliseksi tunnustamisoikeudenkäynnissä käydä todistelua läpi yhtä laajasti kuin tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä. Enemmän vaihtelua vastauksissa oli sen suhteen, käydäänkö kuitenkin muutama keskeinen todiste läpi vai jätetäänkö kirjallinen todistelu kokonaan läpikäymättä. Toisaalta tämä usein riippui käsiteltävästä asiasta. Tuomioesitykseen oli joka tapauksessa useimmiten kirjatun laajemmin todisteita. Empiirisen aineiston perusteella lopullisen tuomion todistelusta ei välttämättä varmuudella kuvaa sitä, mitä todistelua tunnustamisoikeudenkäynnissä on todellisuudessa käyty läpi. Tavanomaisemmin listaus vaikuttaa ilmentävän pikemminkin sitä, minkälaista todistusaineistoa asiassa on saatavissa, kun taas tuomion perusteluista voidaan hakea viitteitä niille seikoille, joille tuomioistuimet ovat tosiasiallisesti antaneet ratkaisussaan painoarvoa. Tuomion todistelistaan tulisikin ottaa (vain) käsittelyssä läpikäydyt todisteet.

Näissä ensimmäisissä kokemuksissa todisteita ei lähtökohtaisesti ole käyty erikseen läpi, ellei joku osapuolista ole sitä pyytänyt. Tavanomaisesti todisteet on teemoitettu ja tuomioistuimelle on kerrottu, minkä tyyppistä näyttöä asiassa on saatavilla.

Asianajaja 1 ja Asianajaja 3 kertoivat kumpikin omassa haastattelussaan, että tunnustamisoikeudenkäynneissä, jossa he ovat toimineet avustajina, ei ole käyty lainkaan läpi todisteita. Tuomioesitykseen on kyllä usein kirjattu kirjallisia todisteita haastehakemuksen tavoin, mutta niihin ei ole tunnustamisoikeudenkäynnissä perehdytty.

Syyttäjä 1 kertoi, että todisteista keskustellaan enemmän syyteneuvottelutilaisuudessa. Käytännössä vastaaja ja avustaja kertovat usein, että ovat käyneet todisteet jo hyvin tarkkaan läpi. Todisteiden läpikäyminen tunnustamisoikeudenkäynnissä riippuu jutun laajuudesta, mutta syyttäjä kertoi usein teemoittelevansa kirjallisen todistelun sen mukaan, mitä se osoittaa, jolloin hänen on helppo asiayhteyden yhteydessä kertoa, mitä niistä ilmenee. Puheenjohtajat sitten varmistavat, onko todisteet käyty läpi ja onko niistä jostain huomautettavaa, mutta koskaan ei ole ollut. Tyypillisesti tuomioesityksen käsittely kestää 1,5–3 tuntia.

Syyttäjä 4 kertoi, että kaikissa hänen jutuissaan asiaa on käsitelty melko samalla tavoin. Tunnustamisoikeudenkäynnissä on vähän ”pöyhäisty” esitutkinta-aineistosta asiaa tukevaa selvitystä ja pyydetty syyttäjää vähän selvittämään, mitä asiassa on tapahtunut. Melko pintapuoliseksi asia kuitenkin jää. Tunnustuksesta tuomioistuin saattaa joskus jopa vähän ”pumpata” vastaajaa siitä, onko tämä aivan varma, ja lisäksi avustajalta kysytään asiasta vielä erikseen.

Syyttäjä 5 totesi, että hän on yleensä suullisesti istunnossa selvittänyt kirjalliset todisteet, mutta ei sillä tavoin, että niitä käytäisiin läpi kohdittain. Syyttäjä piti tätä sopivana käsittelytarkkuutena, sillä kukaan ei ole koskaan halunnut käydä todisteita tarkemmin läpi.

Käräjätuomari 2 kertoi, että hänen käsittelemissään asioissa todistelua ei ole käyty läpi tunnustamisoikeudenkäynnissä ja että hän vierasti koko ajatusta. Hän kertoi, että tavanomaisissa rikosasioissa hänellä on tapana käydä läpi riidattomat ja riitaiset seikat ja riidattomien asioiden osalta todistelua ei yleensä erityisesti käydä läpi. Hän kuitenkin totesi, että jos jostain syystä epäilisi tunnustuksen oikeellisuutta, niin sitten varmaankin kävisi todistelua poikkeuksellisesti laajemmin läpi.

Käräjätuomari 5 sanoi, että hänen käsittelemissään jutuissa esitutkinta-aineistoa ei ole käyty läpi, sillä menettelyn tavoitteena on resurssien säästö. Tuomari viittasi myös muiden oikeudellisten toimijoiden tehtäviin tunnustamisoikeudenkäynnissä. Vastaajan avustaja kertoo, että on käynyt asian läpi päämiehen kanssa ja että päämies tietää, mistä on kysymys. Syyttäjä puolestaan on tehnyt ehdotuksen, joka perustuu oikeustositseikastoon ja esitutkintaan. Tuomari totesi, että tuskin asiassa yritetään tuomaria vedättää, ja jos tuomari alkaa tutkia asiaa, niin voisi yhtä hyvin pitää käräjätkin.

Käräjätuomari 6 totesi, että tunnustamisoikeudenkäynnit ylittää tuntuu vielä hakevan muotoaan. Vähimmillään se menee niin, että syyttäjä toimittaa tuomioesityksen ja kertoo, että tällaista on sovittu. Sitten kysytään, mitä puo-

lustus on mieltä, ja puolustus nyökkää, että näin on sovittu. Sitten siinä vähän aikaa tuijotellaan, että mitäs tässä nyt sitten tehdään. Tuomari kertoi itse kyllä katsovansa jo ennen istuntoa, mitä todistelua asiassa on nimetty. Lisäksi todistelua on käyty läpi sen mukaan, että jos asianosaiset haluavat esitellä jotain kirjallista todistetta, he voivat tehdä niin ja kertoa, mitä asiakirjasta ilmenee ja mitä johtopäätöksiä siitä on tehtävissä.

Toisissa kokemuksissa puolestaan nostettiin esiin seikkoja, jotka puolsivat joidenkin keskeisten todisteiden läpikäyntiä myös tuomarin tai syyttäjän omasta aloitteesta.

Käräjätuomari 3 kertoi, että hänen käsittelemissään asioissa todistelua ei ole käyty kokonaisuudessaan läpi. Tuomari kertoi, että jos vastaaja on esimerkiksi tunnustanut vältetyn veron määräksi 100 000 euroa, niin hän tarkastaa esimerkiksi verotarkastuskertomuksesta, onko se 100 000 euroa vai 500 000 euroa. Tuomari totesi, että hänen mielestään on ”jännä” ajatus, että vain silmiin katsomalla voisi vakuuttua tällaisesta asiasta. Kun puhutaan astetta hankalammista ja vakavammista teoista, ei hänen mielestään riitä, että vain kuuntelee ihmistä, vaan tarvitaan keinoja, joilla varmistua siitä, että menettely ja tunnustaminen ovat oikeita. Siinä tehtävässä sekä todisteiden kautta saatava vertailuaineisto että toisaalta sen varmistaminen, että vastaajalla on ollut avustaja koko ajan, ovat keskeisiä seikkoja.

Käräjätuomari 4 kertoi, että hänen käsittelemissään tunnustamisoikeudenkäynneissä on käyty läpi myös todistelua. Todistelua ei ole käyty läpi yhtä seikkaperäisesti kuin normaalisti istunnossa, mutta ainakin eräässä asiassa tunnustamisoikeudenkäynti kesti 2,5 tuntia ja suurin osa ajasta käytiin läpi todisteita. Asian syyttäjä oli hyvin huolellinen.

Syyttäjä 2 totesi, että hän nimeää tunnustamisoikeudenkäyntiin vähemmän kirjallista todistelua kuin tavalliseen rikosistuntoon. Hän kertoi pyrkivänsä nimeämään ne todisteet, joihin esimerkiksi talousrikosasian teonkuvauksen luvut pohjautuvat, sillä hän koki, että vastaaja ei välttämättä voi tunnustaa niitä summia, vaan on tärkeää kertoa, mistä luvut tulevat. Asian käsittely tunnustamisoikeudenkäynnissä riippuu hiukan tuomarista. Toiset tuomarit katsovat kirjallisia todisteita ihan dokumenttitasolla, kun taas toisille riittää, että pääpiirteittään kerrotaan, mistä seikat tulee. Syyttäjänä hänelle sopii kumpi tahansa menettely. Sinänsä hän kertoi uskovansa, että usein tuomarit ovat kyllä jo ennalta tutustuneet todisteisiin. Avustajat tarkastavat yleensä myös, että laskutoimitukset on tehty oikein. Syyttäjä 2 huomautti, että näyttöä ei tarvitse esittää riidattomista seikoista, mutta kyllä kirjallisen todistelun tulee tukea sitä, että tunnustus on oikea. Hän kertoi, että jos asiassa olisi kova väantö esimerkiksi siitä, onko henkilö ollut esimerkiksi tosiasiallisen määräysvallan käyttäjä jossakin yhtiössä, niin syyttäjä voisi sellaisessa tilanteessa nimetä jotain yksittäisiä todisteita, joista tuomioistuim näkisi, että niistä ilmenee, kuka määräysvaltaa todella käyttää. Mutta toki on aina mahdollista, että toisen henkilön osuus jää pimentoon toisen tunnustuksen myötä, sillä asiaa ei välttämättä kaivella enää niin paljoa tunnustuksen jälkeen.

Syyttäjä 3 kertoi, että todisteiden läpikäymisen taso on määräytynyt sen mukaan, millainen juttu on ollut kyseessä ja mitä siinä on ollut tarpeen näyttää toteen. Jos kyseessä on ollut hyvin poikkeuksellinen rikos, on syyttäjä kokenut, että todisteiden tarkempi läpikäyminen on tarpeen niin tunnustuksen oikeellisuuden arvioinnin kuin ylipäätään teon laadunkin arvioinnin takia. Sen sijaan toiset tapaukset ovat niin selviä, että niihin riittää vähäisempikin läpikäyminen. Tällaisessa yksinkertaisemmassakin jutussa kirjalliset todisteet ovat kuitenkin listattuna tuomioesityksessä.

Näytön arviointi tunnustamisoikeudenkäynneissä on uusi asia, ja empiirisen aineiston perusteella sen toteutus vaihtelee paljon. Se, että tuomioistuimia neuvotaan yksinomaan varmistamaan tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus täsmentämättä, millä tavoin tämä on edes teoriassa mahdollista, altistaa ratkaisun intuitiolla ja sitä kautta virhetulkinnoille. Tapauskohtaisesti voi myös vaihdella, mitkä keinot milloinkin ovat hyödyllisiä. Joka tapauksessa on korostettava, että olipa keino tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioinnissa mikä tahansa, sen tulee ilmetä myös tuomioiden perusteluista.

8.5.3 Minkälaisella todistelulla tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus tulee toteennäytetyksi

8.5.3.1 Kertomuksen luotettavuuden arviointi

Tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta voi nähdäkseni arvioida joko 1) näytöllä, joka osoittaa vastaajan antaman tunnustuksen luotettavuutta, tai 2) välillisellä näytöllä, joka tukee vastaajan syyllisyyttä niin, ettei tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä. Korkein oikeus on huomauttanut ratkaisussaan KKO 2013:96 (kohta 8), että henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä, eleistä tai tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen varaan. Suurempi merkitys on kertomuksen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella, muuttumattomuudella ja yksityiskohtien runsaudella.

Korkein oikeus käsitteli peruutetun tunnustuksen näyttöarvoa myös ratkaisussaan KKO 2020:61 ja viittasi kertomuksen luotettavuuden arviointiin (kohdat 14–15) seuraavasti:

”Vastaajan peruuttaman esitutkintakertomuksen painoarvoa näyttönä on arvioitava kertomuksen luotettavuuden perusteella. Näytön arvioinnissa on kiinnitettävä tämän ohella huomio erityisesti siihen, kyetäänkö peruutetun esitutkintalausuman totuudenmukaisuus riittävällä varmuudella vahvistamaan muun asiassa esitetyn näytön perusteella. Tuomioistuimen on harkittava kunkin todisteen näyttöarvoa erikseen ja tehtävä todisteiden yhteisestä näyttöarvosta kokonaisharkinta. Kun tunnustus tuomioistuimessaan

annettuna ei pääsääntöisesti yksin riitä tuomion perusteeksi, on selvää, ettei sellaiseksi yksin riitä myöskään esitutkinnassa annettu, sittemmin peruutettu tunnustuslausuma. Vastajan peruuttaman esitutkintalausuman näyttöarvoa punnittaessa voidaan kiinnittää huomiota muun muassa esitutkintakertomuksen antamisen olosuhteisiin, kertomuksen johdonmukaisuuteen ja yksityiskohdaisuuteen sekä vastajan kertomuksensa peruuttamiselle esittämiin syihin.”

Kertomuksen luotettavuusarviointia on toteutettu myös esimerkiksi arvioitaessa asianomistajan kertomuksen luotettavuutta seksuaalirikosten näyttöarvioinnissa:

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2021:5 todennut, että asianomistajan todentuntuinen ja vakuuttavakin kertomus tarvitsee pääsääntöisesti virheettömyyden varmistamiseksi tuekseen välillistä näyttöä esimerkiksi väitetyn rikoksen jälkeisistä tapahtumista ja seurauksista.⁸⁵⁸ Korkein oikeus toteaa kuitenkin johtopäätöksensä, että kyseisessä tapauksessa asianomistajan kertomuksen lisäksi ei ole esitetty syytetä tukevaa välillistä näyttöä. Korkein oikeus toteaa kyseisessä ratkaisussaan seuraavaa: ”Asianomistajan kertomuksen uskottavuutta ja luotettavuutta tukevat kuitenkin tapahtumien osittainen riidattomuus ja muu selvitetty tila sekä asianomistajan äidin kertomus ja oikeuspsykologian yksikön lausunto. Asianomistajan kertomuksen virheettömyyttä ja luotettavuutta on siten kyetty vahvistamaan muilla kertomusta tukevilla tekijöillä, ja näistä syistä kertomusta on pidettävä niin vakuuttavana ja luotettavana, että sen voidaan katsoa lähtökohtaisesti riittävän syyksi lukevaan tuomioon. Seuraavaksi on vielä arvioitava, jääkö syyllisyydestä A:n vaihtoehtoinen selitys huomioon ottaen varteen otettava epäily.”⁸⁵⁹

Seksuaalirikoksen asianomistajan kertomuksen luotettavuuden arviointi edellyttää siten pääsääntöisesti muuta välillistä näyttöä tuekseen, vaikka kertomus olisi todentuntuinen ja vakuuttavakin. Ratkaisussa KKO 2021:5 välillistä näyttöä ei esitetty, mutta asianomistajan kertomuksen luotettavuutta pystyttiin arvioimaan asiassa esitetyn näytön perusteella niin, että korkein oikeus katsoi, että kertomusta oli pidettävä niin vakuuttavana ja luotettavana, että se lähtökohtaisesti riitti syyksi lukevaan tuomioon.⁸⁶⁰ Sen sijaan ratkaisussa KKO 2013:97 korkein oikeus katsoi, että useat ratkaisussa käsitellyt seikat erikseen ja etenkin yhdessä arvioituna vähensivät käsitystä asianomistajan kertomuksen luotettavuudesta. Lisäksi syytteitä vastaan oli esitetty vahvaa vastanäyttöä. Syytteiden tueksi ei ollut esitetty riittävän vahvaa näyttöä, joten korkein oikeus katsoi, että ei ollut tarvetta arvioida enemmälti vastajan kertomuksen luotettavuutta, ja hylkäsi häntä koskevat syytteet. Korkein oikeus totesi myös (kohta 11), että

⁸⁵⁸ KKO 2021:5, kohta 44. Korkein oikeus on mainitussa kohdassa viitannut aikaisempaan ratkaisuunsa KKO 2013:96.

⁸⁵⁹ KKO 2021:5, kohta 98.

⁸⁶⁰ Vrt. kuitenkin KKO 2022:50.

asiassa on tarvittaessa otettava erikseen arvioinnin kohteeksi se, miten esitutkintakertomus on annettu ja miten kuultavan kertomus on syntynyt.

8.5.3.2 *Mitä tunnustamisoikeudenkäynnissä oikeastaan on näytettävä toteen*

Jotta tuomioistuimen harkinta tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta olisi tunnustamisoikeudenkäynnissä mahdollista suorittaa perusteellisesti ja objektiivisesti, on tärkeää tuntea väärin tunnustuksiin liittyvää tieteellistä keskustelua. Tiedon tarkoitus on auttaa tuomareita kiinnittämään huomiota oikeisiin asioihin heidän suorittaessaan vapaata todistusharkintaansa tunnustamisoikeudenkäynnissä. Sen sijaan kyse ei ole siitä, että tunnustuksia pitäisi tai voisikaan arvioida kategorisesti siten, että tietynlainen seikka, esimerkiksi se, että vastaaja on tehnyt aloitteen syyteneuvotteluun, varmistaisi tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden. Olen edellä katsonut, että tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta voi arvioida joko 1) näytöllä, joka osoittaa vastaajan antaman tunnustuksen luotettavuutta, tai 2) välillisellä näytöllä, joka tukee vastaajan syyllisyyttä niin, ettei tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä. Tässä luvussa kuvaan tarkemmin, millaisella näytöllä tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta tulisi arvioida.

Tuomitsemiskynnyksen suhde tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävään vähäisempään näyttöön voi herättää kysymyksiä. Varsin usein mahdollinen riski riittä sivuutetaan todeten vain yleisesti, että tuomitsemiskynnystä ei ole laskettu normaaliin syyteasiaan verrattuna, mutta tunnustamisoikeudenkäynnissä ei kuitenkaan vaadita langettavaan tuomioon niin kattavaa selvitystä rikoksesta kuin syyteasiassa.⁸⁶¹ Mitä tunnustamisoikeudenkäynnissä sitten ylipäättään on näytettävä toteen todistelulla ja miltä osin taas tunnustus riittää todisteeksi?

Tuomitsemiskynnys itsessään on tunnustamisoikeudenkäynnissä sama kuin normaalissa rikosasiassa: tuomioistuimelle ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä. Tältä osin on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota siihen, että tunnustamisoikeudenkäynnissä ei jää varteenotettavaa epäilyä -kynnys on liitetty *ainoastaan* tunnustuksen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen ja *tässä* arvioinnissa otetaan huomioon esitutkinta-aineisto. Tavallisen rikosasian tuomitsemiskynnystä koskee OK 17:3.2, jonka mukaan tuomion, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi, edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä. Tavallisessa rikosasian pääkäsittelyssä esitettävän näytön on katettava

⁸⁶¹ Näin esimerkiksi Matikkala 2021, s. 317, Vajus-Anttila 2022, s. 166, Jokela 2015, s. 198 sekä HE 58/2013 vp, s. 31–32 ja LaVM 5/2014 vp, s. 8. Helenius ja Linna ovat todenneet, että tunnustus on todiste, jonka näyttöarvon tuomioistuin ratkaisee vapaalla todistusharkinnalla. Todistelua ei ole tarpeen esittää samassa laajuudessa kuin normaalissa pääkäsittelyssä, sillä vastaaja on tunnustanut rikoksen. Helenius – Linna 2021, s. 726–728.

teonkuvauksen jokainen tosiseikka (vastaajan syyllisyys), jotta teonkuvaus voitaisiin sellaisenaan lukea vastaajan syyksi. ROL 5 b luku sen sijaan sisältää tunnustamisoikeudenkäyntejä koskevat erityissäännökset. Tämä on keskeinen ja käytännössä nähdäkseni liian vähäiselle huomiolle jäänyt eroavaisuus.

Näin ollen, jos vastaajan tunnustus voidaan esituskinta-aineisto huomioon ottaen katsoa oikeaksi ja vapaaehtoiseksi sellaisella varmuudella, että tuomitsemiskynnys ylittyy, ei muuta todistelua ole tarpeen esittää tavanomaisen rikosasian pääkäsitteilyn tavoin. Oikeaksi ja vapaaehtoiseksi varmistettu tunnustus tekee tarpeettomaksi laajemman todistelun läpikäynnin. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen ei siis tule arvioida, tukeeko näyttö kokonaisuudessaan aukottomasti vastaajan syyllisyyttä teonkuvauksen mukaiseen menettelyyn. Sen sijaan tuomioistuimen tulee arvioida, tukeeko tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävä näyttö sitä, että vastaajan tunnustus on oikea ja vapaaehtoinen.

Voidaan perustellusti kysyä, eroaako se näyttö, jolla tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta voidaan varmistua, asiassa tavanomaisestikin esitettävästä näytöstä. Jos voidaan riittävällä varmuudella osoittaa, että teko on tapahtunut teonkuvauksessa kuvatulla tavalla, niin eikö tunnustuksen oikeellisuus tule samalla varmistetuksi? Kyllä se tulee, mutta tämä on tunnustamisoikeudenkäynnin tarkoitukseen nähden suhteettoman raskas menettely. Lisäksi erityisesti tunnustuksen vapaaehtoisuuden arviointi voi tunnustamisoikeudenkäynnissä edellyttää muunkinlaista lähestymistapaa.

Aiheesta ei ole juuri kirjoitettu, mutta ainakin Linna on todennut, että on sekä syyttäjän että tuomioistuimen vastuulla kontrolloida paitsi tunnustuksen oikeellisuutta myös näytön kokonaisriittävyttä esituskintamateriaalin kannalta. Tunnustuksen oikeellisuus on Linnan mukaan todennettavissa vain asiassa ilmenneiden oikeustositseikkojen ja niitä koskevan näytön avulla.⁸⁶²

Lakivaliokunnan mietinnössä on todettu, että tuomioistuimen on kyettävä vakuuttumaan tosiasiallisesta tapahtumainkulusta ja rikosvastuun edellytysten täyttymisestä kokonaisnäytön perusteella.⁸⁶³ Lakivaliokunta ei kuitenkaan yksilöinyt, miten suurta osuutta kokonaisnäytöstä oikeaksi ja vapaaehtoiseksi arvioitu tunnustus voi vastata. Tunnustamisoikeudenkäynti voisi siis olla myös eräänlainen ”pikakelauk” tavallisesta oikeudenkäynnistä. Tällainen menettely olisi teoriassa selkeä ja oikeusturvan mukainen, mutta empiirisen aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että todisteita ei syystä tai toisesta käydä näin laajasti läpi juuri koskaan. Todennäköisesti taustalla on se, että tunnustamisoikeudenkäyntiin päätyvät asiat ovat harvoin niin yksinkertaisia, että yksittäisistä todisteista olisivat suoraan pääteltävissä seikat, jotka osoittaisivat teonkuvauksen mukaisen tapahtumainkuvauksen oikeaksi ja joiden kautta tunnustuksen oikeellisuus

⁸⁶² Linna 2015, s. 432–433. Linna viittaa myös LaVM 5/2014 vp s. 8, s. 12 ja s. 13.

⁸⁶³ LaVM 5/2014 vp, s. 13.

tulisi helposti varmistetuksi. Todistelun monimutkaistuessa myös istunto venyisi ja tunnustamisoikeudenkäynnin hyödyt voisivat jäädä saavuttamatta.

Viimeistään tämän käytännön ristiriidan takia tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus tulisi nähdäkseni ratkaista mieluummin vääriä tunnustuksia koskevan tieteellisen tiedon avulla kuin perinteisellä tavalla eli esittämällä näyttöä jokaisesta teonkuvauksen osasta erikseen. Mitään aukotonta psykologista tekniikkaa väärrien tunnustusten tunnistamiseen ei ole, mutta psykologisen tiedon perusteella voidaan kuitenkin tunnistaa muutamia riskitekijöitä, jotka tiettyyn kontekstiin yhdistettyinä voivat antaa viitteitä väärästä tunnustuksesta.⁸⁶⁴ Tätä esittämäni lähestymistapaa voidaan kuvata ”hygieeniseksi päätöksenteoksi”, sillä menettelyssä pyritään jo ennalta ottamaan huomioon tekniikoita, jotka vähentävät päätöksentekoon vaikuttavien virheiden määrää.⁸⁶⁵ Olen edellä luvussa 5 käynyt lävitse sitä, missä tilanteissa vääriä tunnustuksia tyypillisesti esiintyy ja miten väärrien tunnustusten riskejä voidaan tunnistaa. Mikäli tätä tutkimustietoa käytetään hyväksi, on tunnustuksen oikeellisuus varmistettavissa esitutkinta-aineiston avulla ilman että todistelua on tarpeen muuten käydä lävitse. Jos tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä, tunnustus toimii näyttönä teonkuvauksen mukaisesta menettelystä eikä jokaista yksityiskohtaa ole tarpeen käydä lävitse tunnustamisoikeudenkäynnissä.

Olen edellä luvussa 7.1 määritellyt tunnustuksen oikeellisuuden niin, että tunnustus voidaan tunnustamisoikeudenkäynnissä katsoa oikeaksi, mikäli tuomioistuimelle ei esitutkinta-aineisto huomioon ottaen jää varteenotettavaa epäilyä siitä, että tunnustus olisi väärä. Tunnustuksen oikeellisuus arvioidaan tunnustamisoikeudenkäynnissä ottamalla huomioon väärän tunnustuksen riskitekijät sekä toisaalta kunkin oikeudellisen toimijan vaikutuspiirissä ja vastuulla olevat asiat.

Arvioitaessa asiaa käänteisesti väärrien tunnusten riskien kautta (luvussa 7.6 esitetyn yhteenvedon ja kaavion mukaisesti) huomataan, että tunnustuksen oikeellisuuden varmistamisessa harkinta keskittyy pitkälti kysymykseen siitä, onko asiassa selvitetty riittävällä varmuudella, että teon tunnustanut vastaaja on oikea ja tuomioesityksessä esitetyn menettelyn osalta ainoa henkilö rikoksen tekijäksi (ellei kyseinen teko sisällä useita osallisia). Kyse on tältä osin vastaajan oikeusturvan varmistamisesta – ei siitä, että tunnustamisoikeudenkäynnissä pyrittäisiin selvittämään muiden henkilöiden mahdollista rikosoikeudellista vastuuta. Muiden osallisuus asiaan saattaa kuitenkin herättää epäilyksiä

⁸⁶⁴ Gudjonsson 2003, s. 209.

⁸⁶⁵ Kahneman ym. kuvaavat, että päätöksen ”hygieenisuus” on rinnastettavissa käsiin pesemiseen; kädet pestään taudinaiheuttajien varalta, vaikka ei tiedetä, onko niissä taudinaiheuttajia, eikä etenkin tiedetä, mitä ne taudinaiheuttajat tarkkaan ottaen olisivat. Kahneman ym. 2021, s. 243.

vastaajan antaman tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Sen sijaan kun todistelu tukee sitä, että vastaaja on esimerkiksi yrityksen toimitusjohtajana oikea vastuutaho, hänen tunnustuksensa johtaa siihen, että tunnustus riittää näytöksi tarkemmasta tekotavasta ja vahingon määrästä (mutta ei kuitenkaan tunnustuksen vapaaehtoisuudesta).

Sen arviointi, onko vastaaja oikea henkilö rikoksen tekijäksi, sisältää paitsi talousrikoksiin tyypillisesti liittyvät kysymykset vastuun kohdentamisesta, oikeudellisesti yksinkertaisemmissa asioissa myös sen toteamisen, että juuri kyseinen henkilö on rikoksen oikea tekijä. Vastuun kohdentamiseen liittyviä kysymyksiä ei ole tässä mahdollista käydä lävitse laajemmin, mutta tavanomaisissa rikosasioissa noudatettavat lähtökohdat pätevät tunnustamisoikeudenkäynnissäkin vastuun kohdentamiseen, ja vastuuta ilmentävä todistelu on valittava tilanteen mukaan.⁸⁶⁶ Asian monimutkaisuus pikemminkin korostaa tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävän todistelun tarpeellisuutta kuin vähentää sitä.

Toisaalta myös oikeudellisesti yksinkertaisemmassa asiassa teko on voinut tapahtua muutoin täysin teonkuvauksen mukaisesti, mutta oikea tekijä on ollut esimerkiksi vastaajan puoliso, jota vastaaja suojelee. Tällöin tunnustus ei ole oikea. On mahdotonta ennalta luetella kaikkia mahdollisia todisteita, mutta yksittäisessä asiassa tunnustuksen oikeellisuuden kannalta keskeisen näytön tunnistamisessa voi auttaa sen pohdinta, millä perusteella kyseinen vastaaja on tunnistettu rikosentekijäksi. Tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävää todistelua arvioitaessa onkin syytä kiinnittää huomiota todisteen todistustee-
maan.⁸⁶⁷ Kuten Jonkka toteaa, oikeusturva-aspekti tulee sitä tärkeämmäksi, mitä selkeämmin epävarmuus painottuu henkilön prosessuaalisen syyllisyyden ja rikosoikeudellisen vastuullisuuden ydinalueelle.⁸⁶⁸

Tunnustuksen oikeellisuuden arvioinnissa ei ilman erityisen suurta huolellisuutta tule nojautua yksinomaan sen arvioimiseen, onko vastaaja kertonut teosta vain tekijän tiedossa olevia yksityiskohtia, sillä tähän voi sisältyä virhelähteitä.⁸⁶⁹ Väärä tunnustus voidaan toisinaan havaita siitä, että henkilö ei ole osannut kertoa tapahtuneesta tarvittavia yksityiskohtia, sillä todellisella tekijällä on usein parhaiten tietoa teosta. Tunnustuksen oikeellisuutta pyritään tästä syystä usein arvioimaan sen kannalta, onko epäilty kertonut epäilyistä rikoksesta

⁸⁶⁶ Ks. esim. Tapani 2018, s. 676 ss. Tapani huomauttaa (veropetoksen tunnusmerkistöön liittyen), että rikosvastuun kohdentamisessa on keskeistä henkilön tosiasiallinen toiminta väärän tiedon antamisessa, ei henkilön muodollinen asema. Tekijävastuu edellyttää paitsi mahdollisuutta vaikuttaa veroviranomaisille annettaviin tietoihin myös tosiasiallista vaikuttamista näihin tietoihin. Lisäksi kirjanpitorikoksen vastuun kohdentamisesta Tapani 2018, s. 690 ss. Ks. myös Hakamies 2022, s. 964–969 ja Lappi-Seppälä – Melander 2022, s. 111–113.

⁸⁶⁷ Teemakohtaisen erittelyn tarpeesta, ks. Jonkka 1991, s. 272.

⁸⁶⁸ Jonkka 1991, s. 275 ja Jonkka 2020, s. 224.

⁸⁶⁹ Ks. myös Korkman 2022, s. 99. Korkman mainitsee esimerkkinä myös suomalaisen ”Ilolan tapauksen”. Korkman 2022, s. 100 ss.

jotakin sellaista tietoa, joka voidaan vahvistaa (klassisena esimerkkinä murhaaseen tai ruumiin sijainti) ja jota poliisin tiedossa ei ollut ennen epäillyn kertomusta.⁸⁷⁰ Tällaisen, vain tekijän tiedossa olevan tiedon kertomista on arvioitu myös esimerkiksi hovioikeuden Anneli Aueria koskevassa ratkaisussa.⁸⁷¹ On kuitenkin huomattava, että näissäkin tilanteissa epäilty voi antaa väärän tunnustuksen esimerkiksi perheenjäsenensä tai ystävänsä puolesta, jos hän on tämän kautta saanut tietoa rikoksesta.⁸⁷² Samoin myöhemmin vääräksi osoittautuneiden tunnustusten osalta on usein tuomitsemishetkellä uskottu, että epäilty on antanut teosta sellaisia tietoja, joita hänellä ei voisi olla, mikäli hän ei todellisuudessa olisi tehnyt tekoa.⁸⁷³ Myöhemmin on käynyt ilmi, että tieto on vuotanut tunnustajalle esimerkiksi poliisikuulusteluissa tai median kautta.⁸⁷⁴ Jonkinlainen tosiseikka on myös voinut jäädä epäselväksi, mutta kertomuksen muut yksityiskohdat ovat kuitenkin riittäneet vakuuttamaan tuomarin.

Myös teonkuvauksen yksityiskohdat voivat nousta tunnustuksen oikeellisuus- ja vapaaehtoisuusarvioinnin kannalta keskeisiksi, mikäli teonkuvaus on esimerkiksi talousrikosasiassa huomattavan monimutkainen ja sisältää oikeudellista arvottamista edellyttäviä oikeustositseikkoja.⁸⁷⁵ Lähtökohtaisesti näiden seikkojen arviointi tunnustuksen edellytyksenä kuuluu kuitenkin syyteneuvottelumenettelyssä vastaajan avustajan ja osin syyttäjänkin vastuulle. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tällaisia kysymyksiä on mahdollista tutkia enintään pintapuolisesti, ja silloinkin tuomioistuimen tulisi ensi sijassa keskusteluttaa muut asianomaiset aiheesta varmistaakseen, että vastaaja on ymmärtänyt myöntämänsä menettelyn. Esityksen ymmärtäminen on yksi tunnustamisoikeudenkäynnin edellytyksistä, eikä tunnustustakaan voi katsoa oikeaksi, jos vastaaja ei ymmärrä teonkuvauksen mukaista menettelyä (ks. luku 8.3.1.4). Lisäksi vastaajan avustaja arvioi näyttöä siltä kannalta, että vastaaja ei tunnusta tarpeettoman laajaa teonkuvausta, ja syyttäjä puolestaan pyrkii huolehtimaan rikosvastuun toteutumisesta.

On muistettava, että vaikka vastaaja haluaisi käyttää oikeuttaan tulla kuuluksi, ei hänellä ole velvollisuutta pysyä totuudessa rikosasiassa, vaan hän voi halutessaan myös aktiivisesti valehdella. Syytetyn lausumien merkityksen arviointi on osa vapaata todistusharkintaa.⁸⁷⁶ Vastaaja saattaakin tunnustaa myös oman tekonsa vain osittain. Tältä osin tunnustus on kuitenkin lain

⁸⁷⁰ Gudjonsson 2003, s. 523 ja s. 624 sekä Inbau ym. 2013, s. 306 ja s. 354.

⁸⁷¹ Vaasan hovioikeus 19.2.2015, nro 107766 esimerkiksi kohta 41. Hovioikeus on kuitenkin käsitellyt tätä asiaa vain todeten, ettei Auer ole kertonut teosta mitään sellaista, jota vain teon tekijän olisi mahdollista tietää.

⁸⁷² Gudjonsson 2003, s. 210 ja s. 529.

⁸⁷³ Esimerkiksi Thomas Quickin tapauksessa oli tällainen tilanne. Råstam 2012. Myös Gudjonsson 2003, s. 227.

⁸⁷⁴ Gudjonsson 2003, s. 624.

⁸⁷⁵ Kuten maksukyvyttömyys. Ks. esim. Koponen 2012, s. 64 ja s. 73. Myös Hakamies 2012.

⁸⁷⁶ Hupli 2017, s. 77 ja Tapanila 2017, s. 374.

tarkoittamalla tavalla oikea siltä osin kuin hän tunnustaa, mutta hänellä on oikeus itsekriminointisuojojansa nojalla pyrkiä tavoittelemaan etuaan niin, että teko jäisi osittain selvittämättä, ja vastaajan kannalta parhaimmillaan oikeusvoima estäisi muun osuuden myöhemmän käsittelyn.⁸⁷⁷ Tällainen toiminta on vastaajalta varsin rationaalista, mutta yhteiskunnan kannalta se ei edistä oikeusvarmuutta. Syyttäjän tehtävä on arvioida, missä vaiheessa asiaa on selvitetty siinä määrin riittävästi, että hän näkee tuomioesityksen mahdollisena, ja laatia sellainen teonkuvaus, joka toteuttaa rikosvastuun riittävästi. Kysymys liittyikin syyttäjän keskeisiin tehtäviin eli rikosvastuun toteuttamiseen.

Edellä on käsitelty tunnustuksen oikeellisuuden arviointia. Lisäksi tunnustamisoikeudenkäynnissä on arvioitava, onko vastaajan tunnustus aidosti vapaaehtoinen. Tunnustus voi vastata teonkuvausta ja olla vielä paikkansapitäväkin ilman että se on vapaaehtoinen. Olen määritellyt (luku 7.2) tunnustuksen vapaaehtoisuuden niin, että tunnustus voidaan katsoa tunnustamisoikeudenkäynnissä vapaaehtoiseksi, mikäli tuomioistuimelle ei esitutkinta-aineisto huomioon ottaen jää varteenotettavaa epäilyä siitä, että tunnustus olisi annettu henkilön tahdon murtavan ulkoisen tai sisäisen paineen seurauksena. Myös tunnustuksen vapaaehtoisuus arvioidaan tunnustamisoikeudenkäynnissä ottamalla huomioon toisaalta väärän tunnustuksen riskitekijät ja toisaalta kunkin oikeudellisen toimijan vaikutuspiirissä ja vastuulla olevat asiat.

Mikäli paine on murtanut vastaajan tahdon, ei tunnustus ole vapaaehtoinen. Tunnustuksen vapaaehtoisuuden kannalta keskeistä on selvittää tilanne, jossa vastaaja on tunnustuksen antanut, ja ne motiivit, jotka hänellä tunnustuksen taustalla ovat.⁸⁷⁸ Tämä on keskeistä erityisesti, mikäli tunnustuksen taustalla on pelko suhteettoman ankarasta rangaistuksesta.

Vastaajalta olisikin syytä aina tiedustella, miksi hän on päätenyt siihen ratkaisuun, että haluaa tunnustaa rikoksen. Kysymys on yksinkertainen ja vastauksissa on epäilemättä suuri kirjo, mutta vastaus kertoo tunnustuksen taustoista todennäköisesti enemmän kuin yksikään kirjallisena todisteena esitetty asiakirja. Sekä tunnustuksen oikeellisuuden että vapaaehtoisuuden arvioinnin kannalta on kiinnitettävä huomiota siihen, miten tunnustus on kehittynyt asian käsittelyn myötä, ja erityisesti jos vastaajan käsitys teosta on muuttunut kuulusteluiden tai neuvotteluiden myötä.⁸⁷⁹

Erityisen merkityksellistä vastaajan kuuleminen onkin tunnustuksen vapaaehtoisuuden arvioinnin kannalta, sillä tunnustuksen vapaaehtoisuusarvioinnissa

⁸⁷⁷ Kuten Tapanila toteaa, hyvää tarkoittava periaate voi tosiasiaassa murentaa lainkäytön legitimitettiä. Tapanila 2017, s. 374.

⁸⁷⁸ Huomaa kuitenkin luvussa 7.6 mainituin tavoin, ettei vastaajan motiivin hyväksyttävyydellä tarkoiteta tässä sitä, että vastaajan tulisi esimerkiksi katua tekoa. Kyse on motiivin arvioinnista yksinomaan vapaaehtoisuuden kannalta.

⁸⁷⁹ Ks. myös KKO 2013:97 (kohta 11) ja Korkman 2022, s. 103.

korostuvat vastaajan ja tilanteen yksilölliset piirteet sekä se, miten vastaaja itse kokee asian. Näistä seikoista voi olla vaikea löytää varsinaista todistusaineistoa. Vaatimusta riittävästä näytöstä ei siten tule asettaa liian korkealle, mutta tunnustuksen vapaaehtoisuus on otettava avoimesti arvioitavaksi. Erityisesti siihen tulee kiinnittää huomiota, mikäli jokin tapauksen olosuhde herättää epäilyjä tunnustuksen vapaaehtoisuudesta, kuten tilanteissa, joissa syyteneuvottelumenettelyyn liittyy henkilöön tai olosuhteisiin liittyviä riskitekijöitä väärille tunnustuksille. Sellaisia riskitekijöitä voivat olla esimerkiksi vastaajan nuori ikä, perhesuhteiden kytkeytyminen rikosepäilyyn, liityntä järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja se, että tuomioesityksen mukainen seuraamuskannanotto sisältää rangaistuslajin vaihdon tai asia on muuten tavallista merkityksellisempi vastaajan kannalta.

Vapaaehtoisuuden arvioinnin kannalta tuomioistuimen harkintaa helpottaa kuitenkin se, että vastaajan avustajalla ja syyttäjällä on pääsääntöisesti yhtäläinen päämäärä varmistaa huolellisesti tunnustuksen vapaaehtoisuus. Suurin tulkinnanvaraisuus tunnustuksen vapaaehtoisuusarvioinnissa liittyy siihen, onko neuvottelutulos vastaajan kannalta jo niin edullinen, että se muuttuu tarkemmin katsottuna pakottavaksi. Erityisesti tämä kysymys voi aktualisoitua tilanteissa, joissa rangaistuslaji vaihtuu tunnustuksen seurauksena (ks. luku 9). Korostuneen materiaallisen selvittämismvelvollisuuden takia tuomioistuimen on oltava tarvittaessa valmis selvittämään tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta myös oma-aloitteisin toimin.

8.5.3.3 Kontradiktorisuus tunnustamisoikeudenkäynnissä

Kuulemisperiaatteen eli kontradiktorisuuden mukaan asiaa ei tule ratkaista kuulematta kaikkia oikeudenkäynnin asianosaisia (*audiatur et altera pars*). Tuomioistuimen on viran puolesta huolehdittava kontradiktorisuuden toteutumisesta, ja ROL 5b:3.1:n 3 kohdan mukaan vastaajalle pitää varata tilaisuus lausua paitsi tuomioesityksestä myös esitutkinta-aineistosta.⁸⁸⁰ Kontradiktorisuuden taustalla on ajatus totuuden tavoitteesta.⁸⁸¹

Myös tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioinnissa on otettava huomioon kuulemisperiaate. Jos tuomioistuimelle herää epäily tunnustuksen oikeellisuudesta vastaajan kertomuksen tai esimerkiksi jonkin esitutkinta-aineiston todisteen perusteella, on tuomioistuimen syytä tuoda asia esiin. Lisäksi, mikäli vastaaja ei halua tulla kuulluksi tunnustamisoikeudenkäynnissä, tuomioistuimen voi olla syytä täsmentää, että tuomioistuimen on joka tapauksessa vaakuutettava tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta tuomioesityksen

⁸⁸⁰ Kontradiktorisuudesta esim. Pölonen – Tapanila 2015, s. 40, Tapanila 2019b, s. 21. Virolainen – Vuorenää 2021, s. 123 ss.

⁸⁸¹ Frände 2015, s. 421.

mukaisen tuomion antaakseen. Kontradiktorisuuden avulla pystytään välttämään monelta vääärinkäsitykseltä ja tarpeettomalta muutoksenhaulta.

Kontradiktorisuuden takia en puolla myöskään ajatusta siitä, että tuomioistuimien pyrkisi arvioimaan tunnustuksen oikeellisuutta esitutkinta-aineiston perusteella jo ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä, kuten Tapanila on ehdottanut.⁸⁸² Tunnustuksen arvioinnissa riittävää ei ole tukeutua yksin esitutkinta-aineistoon, vaan vastaajan kuulemisella voi olla suuri merkitys erityisesti tunnustuksen vapaaehtoisuuden arvioinnin kannalta. Ylipäättään tunnustuksen oikeellisuus- ja vapaaehtoisuusarviointi on tunnustamisoikeudenkäynnin keskeisin sisältö, joten tuomioistuimen ei nähdäkseni tulisi edes pyrkiä suorittamaan sitä etukäteisesti ennen istuntoa. Asian on oltava avoimen keskustelun kohteena myös tunnustamisoikeudenkäynnissä.

8.6 VAIHTOEHTOISET TAPAHTUMAINKULUT

8.6.1 Todistusteoriat tunnustamisoikeudenkäynnissä

8.6.1.1 Intuitio ja WYSIATI

Vapaa todistusharkinta ei tarkoita, että tuomarin harkintavalta voisi perustua yksinomaan tuomarin subjektiivisiin arvostuksiin. Harkinnan on oltava perusteellista ja tasapuolista. Lisäksi todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvosta on tehtävä sellainen arvio, joka kestää objektiivisen ja kriittisenkin tarkastelun.⁸⁸³ Tuomioistuimen on näyttöä arvioidessaan oltava tietoinen normaaliin ajatteluun ja päättelyyn liittyvistä virhelähteistä, jotta ne osataan välttää.⁸⁸⁴

Todistusteoriat ovat olleet kasvavan huomion kohteena viime vuosien aikana todistusoikeuden saralla, ja oikeuskirjallisuudessa on ollut keskustelua siitä, mitkä todisteiden arviointimenetelmät parhaiten soveltuvat suomalaiseen rikosprosessiin.⁸⁸⁵ Todistusteorioissa on kyse ajattelua systematisoivista malleista, joiden avulla pyritään vähentämään päätöksenteossa tapahtuvia virheitä ja parantamaan mahdollisuutta ratkaista näyttökysymys oikein.⁸⁸⁶ Jokela on huomauttanut, että todellisuudessa tuomarin todistusharkinta tapahtuu paljolti intuition varassa. Vaikka lopullinen ratkaisu olisi totuuden mukainen, ongelmana

⁸⁸² Tapanila 2019a, s. 262. Samoin VKS:n muistiossa on viitattu siihen, että tuomioistuimien tulisi halutessaan tutustua ennalta esitutkinta-aineistoon, VKS 2015:6 muistio, s. 16.

⁸⁸³ HE 46/2014 vp, s. 45–46. Ks. myös esim. KKO 2021:44, KKO 2019:78 ja KKO 2019:2.

⁸⁸⁴ Pölönen – Tapanila 2015, s. 84.

⁸⁸⁵ Rautio – Frände 2020, s. 40. Pölönen – Tapanila 2015, s. 81–124.

⁸⁸⁶ Marjosola ym. 2021, s. 463–464. Todistusharkinnasta laajemmin sekä erilaisista todistusharkintateorioista, ks. Rudanko 2020, s. 488 ss.

on todistusharkinnan kontrolloimattomuus.⁸⁸⁷ Vielä suurempi ongelma on, mikäli intuition perusteella tehtyyn päätökseen yhdistyvät puutteelliset perustelut. Rautio ja Frände huomauttavatkin, että tuomarin ei tarvitse noudattaa mitään tiettyä metodologiaa todisteiden arvioinnissa, mutta asian merkitystä korostaa se, että KKO on useissa viime aikojen prejudikaateissa pyrkinyt ohjaamaan tuomioistuinten näytön arviointia koskevan argumentaation esittämisessä.⁸⁸⁸

Nobel-palkittu psykologi Daniel Kahneman on tutkinut ihmisten mielen järjestelmää ja päätöksentekoa yhdessä edesmenneen Amos Tverskyn kanssa. Kahneman on kirjoittanut heidän tutkimuksiinsa perustuen teoksen *Thinking, Fast and Slow*.⁸⁸⁹ Kahneman toteaa, että ihmiset ovat päätöksiä tehdessään usein taipuvaisia luottamaan liikaa intuitioihinsa.⁸⁹⁰ Kun ihminen uskoo päätelmän olevan tosi, hän erittäin todennäköisesti uskoo sellaisia perusteluja, jotka näyttävät tukevan tätä päätelmää, vaikka perustelut eivät olisi päteviä.⁸⁹¹ Intuitiot ovat kuitenkin varsin herkkiä sellaisillekin ympäristötekijöille, joiden ei tulisi päätöksiin vaikuttaa. Eräässä tutkimuksessa analysoitiin kahdeksan ehdonalaisasioita käsittelevän israelilaisen tuomarin tekemiä päätöksiä. Kävi ilmi, että tuomarit myönsivät ehdonalaisen vapauden huomattavasti suuremmalla todennäköisyydellä (65 %) heti ruokailun jälkeen ja hyväksymisprosentti laski taiseksi nollaan ennen seuraavaa ateriaa.⁸⁹²

Tunnustamisoikeudenkäynnissä on rakenteensa ja esitettävän näytön vähäisyyden puolesta vielä suurempi riski kuin tavallisessa oikeudenkäynnissä sille, että arvio tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta perustuu lähes yksinomaan intuitioon, jollei tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointiin kiinnitetä erityistä huomiota.

Kahneman on kuvannut mielen järjestelmää jaottelulla järjestelmä 1:een ja järjestelmä 2:een.⁸⁹³ Järjestelmä 1 toimii automaattisesti ja ponnistuksia välttäen. Järjestelmä 2 sen sijaan kiinnittää huomion ponnistusta vaativiin mentaalisiin toimintoihin, esimerkiksi laskutoimituksiin. Järjestelmä 2 pystyy

⁸⁸⁷ Jokela 2015, s. 330.

⁸⁸⁸ Rautio – Frände 2020, s. 40. Kirjoittajat viittaavat ratkaisuihin KKO 2017:12, KKO 2018:74, KKO 2019:55, KKO 2020:78 ja KKO 2019:84.

⁸⁸⁹ Käytän tässä Kahnemanin teosta psykologista näkökulmaa tuodakseni. Tiedostan kuitenkin, että Kahneman edustaa alallaan yhtä koulukuntaa ja hänen ajatuksiaan on myös kritisoitu. Esimerkiksi psykologian professori Ulrich Schimmack on vuonna 2020 tutkinut blogissaan Kahnemanin teoksen väitteitä ja todennut, ettei teoksen tieteellinen perusta ole kaikilta osin kovin vakuuttava. (Ks. Schimmack, Replicability-Index.) Kritiikki on kuitenkin liittynyt pääosin muihin kuin tässä viitattuihin osioihin. Kritiikistä myös esimerkiksi Evans – Stanovich 2013. Myös siinä kuitenkin suositetaan kaksijakoista erottelua. Siksi olen selvyuden ja tunnettuuden vuoksi päättänyt käyttämään aiheen päälähteenä Kahnemania.

⁸⁹⁰ Kahneman 2011, s. 57.

⁸⁹¹ Kahneman 2011, s. 58.

⁸⁹² Danziger ym. 2011, s. 6889–6892 ja Kahneman 2011, s. 54.

⁸⁹³ Psykologit Keith Stanovich ja Richard West ovat alun perin ottaneet käyttöön nämä nimikkeet. Kahneman 2011, s. 30.

muuttamaan järjestelmä 1:n automaattisia toimintoja ohjaamalla tarkkaavaisuutta ja muistia haluttuun asiaan. Järjestelmä 2:n toiminnot edellyttävät tarkkaavaisuutta.⁸⁹⁴ Esimerkkinä voisi ajatella, että henkilö kaupassa juustopakettia valitessaan käyttää järjestelmää 1, jos hän ostaa rutiininomaisesti samaa juustoa kuin aina ennenkin. Valinta perustuu toiston aiheuttamaan tuttuuden ja vaivattomuuden tunteeseen.⁸⁹⁵ Järjestelmä 2 sen sijaan tulee käyttöön, jos henkilö kyseenalaistaa aikaisemman valintansa terveellisuuden ja alkaa pohtia esimerkiksi juuston rasvapitoisuutta ja lisäaineita. Järjestelmä 1 on hyödyllinen monessa arjen toiminnassa, jotta emme kuormittaisi itseämme jokaisella arjessa esiin tulevalla tilanteella. Järjestelmä 1 on kuitenkin erittäin altis virheille. Se tekee helposti systemaattisia virheitä ja korvaa kysymykset helpommilla.⁸⁹⁶ Tunnustamisoikeudenkäynnin kannalta tätä kysymysten korvaamista helpommilla voidaan havainnollistaa sillä, arvioidaanko tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta kysymällä joko 1) onko asiassa syytä olettaa, ettei tunnustus olisi oikea ja vapaaehtoinen, tai 2) jääkö esitutkinta-aineisto huomioiden varteenotettava epäilyä tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta.

Järjestelmä 1 ei juuri käytä logiikkaa tai tunne tilastotietejä, vaan todelta tuntuva päätelmä voi olla seurausta toistuvan kokemuksen tai hyvän mielialan aiheuttamasta kognitiivisesta vaivattomuudesta.⁸⁹⁷ Järjestelmä 2 ei kuitenkaan välttämättä ole sen parempi. Kahneman kuvaa, että järjestelmää 2 määrittelevä piirre on laiskuus ja pyrkimys minimoida ponnistelun määrä. Järjestelmä 1 tuottaa tuttuuden vaikutelman, ja järjestelmä 2 luottaa tähän vaikutelmaan arvioidessaan asian todenmukaisuutta. Järjestelmä 2 kuitenkin kykenee ohjelmoimaan muistin noudattamaan sellaista ohjetta, joka kumoaa automaattiset tapaan perustuvat vasteet.⁸⁹⁸

Kahneman viittaa WYSIATI-termillä (What You See Is All There Is) siihen, että luotamme yleensä vain saatavilla oleviin todisteisiin, vaikka niiden määrä olisi vähäinen ja laatu huono. Emme useinkaan ota huomioon sitä mahdollisuutta, että arviomme kannalta ratkaisevat todisteet puuttuvat. Joskus riittävää on, että sellaiset ihmiset, joihin luotamme, jakavat kanssamme samat uskomukset.⁸⁹⁹ Kahneman kuvaa, että kun järjestelmä 1 toimii, päätelmä tulee ensin ja perustelut vasta sen jälkeen.⁹⁰⁰ Hän toteaaakin, että on opittava tunnistamaan yhtäältä tilanteet, joissa virheet ovat todennäköisiä, ja toisaalta tilanteet, joissa virheellä on erityisen merkityksellinen seuraus.⁹⁰¹

⁸⁹⁴ Kahneman 2011, s. 30–33.

⁸⁹⁵ Kahneman 2011, s.75.

⁸⁹⁶ Kahneman 2011, s. 36 ja s. 74–75.

⁸⁹⁷ Kahneman 2011, s. 36 ja s. 74–75.

⁸⁹⁸ Kahneman 2011, s. 42, s. 48, s. 77 ja s. 124.

⁸⁹⁹ Kahneman 2011, s. 106–109, s. 242.

⁹⁰⁰ Kahneman 2011, s. 58.

⁹⁰¹ Kahneman 2011, s. 39.

Kaikki tämä tekee totuudenmukaiseen ratkaisuun pyrkivän ratkaisijan aseman hankalaksi. On luonnollista, että ihminen pienimmän ponnistelun lain⁹⁰² mukaisesti haluaa uskoa helppoa vaihtoehtoa. Jos vastaaja tunnustaa teon ja syyttäjät ja avustajat nyökyttelevät, on tilanteessa kaikki psykologiset syyt haluta uskoa, että tunnustus vastaa tosiasioita. Tässä meidän on kuitenkin tunnettava WYSIATI ja omat pätevyysarhamme.⁹⁰³ Ihmiset eivät yleensä halua päätellä erityistä yleisestä.⁹⁰⁴ Tunnustamisoikeudenkäynnissä onkin välttämätöntä pysähtyä miettimään, onko käsillä objektiivisesti arvioiden riittävästi aineistoa päätelmän tekemiseen. Myös kokemuksen kautta kertynyt intuitio voi olla hyödyllinen, mutta se vaatii aina tuekseen muita seikkoja, joilla arvio varmennetaan.⁹⁰⁵

Tässä näen todistusteorioiden merkityksen tunnustamisoikeudenkäynnissä. Kahneman toteaa, että yksi tapa vähentää liiallista itsevarmuutta on pohtia kilpailevia hypoteeseja. Hän viittaa tutkimuksiin, joissa tuomareiden liiallinen itsevarmuus väheni vaikkakaan ei kokonaan hävinnyt, kun tuomareita rohkaistiin pohtimaan kilpailevia hypoteeseja.⁹⁰⁶ Kahneman esittelee tässä tarkoituksessa myös Gary Kleinin esittämän PreMortem-mallin. Sen sisältönä on pohtia päätöksentekohetkellä eräänlaista kauhuskenaariota tulevaisuudesta: Oletetaan, että ratkaisu on tehty nykymuodossa ja siitä on seurannut katastrofi. Tehtävässä tulee arvioida, miten tämän tuhon historia syntyi. PreMortem-mallin etuna onkin se, että se ohjaa mielikuvitusta tarpeelliseen suuntaan oikeuttamalla epäilyt ja ohittamalla ryhmäajattelun.⁹⁰⁷

8.6.1.2 *Vaihtoehtoihin tapahtumainkulkuihin pohjautuva todistusharkintametodi*

Vaihtoehtoihin hypoteeseihin pohjautuva lähestymistapa haastaa aikaisemmin vallassa olleet matemaattiset todennäköisyysteoriat, joiden mukaan näyttöä on arvioitu numeeristen todennäköisyyksien perusteella.⁹⁰⁸ Tällaisia frekvenssteorioita ovat teemametodi (millä todennäköisyydellä teema on olemassa tietyn todistelun valossa; todiste todistaa suoraan teemasta⁹⁰⁹) ja todistusarvommetodi (millä todennäköisyydellä todiste todistaa teemasta⁹¹⁰). Näiden frekvenssteorioiden avulla on pyritty kuvaamaan näytön arvioinnin ilmiöitä jopa matemaat-

⁹⁰² Kahneman 2011, s. 52.

⁹⁰³ Näin myös Hoernlein 2021, s. 516–517.

⁹⁰⁴ Kahneman 2011, s. 242.

⁹⁰⁵ Kahneman 2011, s. 268.

⁹⁰⁶ Kahneman 2011, s. 304.

⁹⁰⁷ Kahneman 2011, s. 304–305.

⁹⁰⁸ Marjosola ym. 2021, s. 467.

⁹⁰⁹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 91 ja s. 93. Jokela 2015, s. 324.

⁹¹⁰ Klami 2000, s. 28–29. Ekelöf ym. 2009, s. 169–218, Jokela 2015, s. 325–326, Pölönen – Tapanila 2015, s. 93.

tisella johdonmukaisuudella, mutta juuri siitä syystä nämä mallit eivät ole käytännön oikeussalioykentelyssä saavuttaneet suurempaa merkitystä.⁹¹¹

Ruotsalaisen Diesenin kehittämä hypoteesimetodi⁹¹² ja norjalaisen Kolflaathin kehittämä selitysmalli⁹¹³ sen sijaan edustavat käytännönläheisempää tapaa näytön arvioinnin hahmottamiseen.⁹¹⁴ Nämä molemmat menetelmät perustuvat vaihtoehtoisten tapahtumainkulkujen arviointiin, vertailuun ja poissuljentaan.⁹¹⁵ Marjosola ym. toteavat, että tällaisia menetelmiä on tieteenteoriassa pidetty luotettavina ja myös rikosprosessissa suositeltuina.⁹¹⁶ Diesenin kehittämä hypoteesimetodia onkin arvioitu suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa.⁹¹⁷ Lisäksi vaihtoehtoisten hypoteesien muodostaminen on hiljalleen alkanut näkyä oikeuskäytännössä.⁹¹⁸

Tuoreimpana esimerkkinä on seksuaalirikoksen näytön arviointia koskeva KKO 2022:50 (ään.). Ratkaisussa korkein oikeus toteaa, että syyte perustuu olennaisesti vain asianomistajan sinänsä uskottavaan kertomukseen tapahtumien kulusta ja muuta syytettä tukevaa näyttöä on vain niukasti. Selvityksellä asianomistajan tapahtuman jälkeisestä oireilusta ei ole olennaista merkitystä, sillä psyykkiseen oireiluun voivat lisäksi vaikuttaa myös monet muut syyt, eikä tällaisia muita mahdollisia syitä kuin teonkuvauksen mukaisen rikoksen uhriksi joutuminen voida asiassa sulkea pois. A:n samoin uskottava kertomus huomioon ottaen syytteen tueksi esitetty todistelu ei riittävällä varmuudella sulje pois sitä mahdollisuutta, että sukupuoliyhteys on tapahtunut yhteisymmärryksessä. A:n syyllistymisestä syytteen mukaiseen raiskaukseen on siten jäänyt varteenotettava epäily. Näin ollen syyte raiskauksesta ja siihen perustuvat korvausvaatimukset on hylättävä.

Asiaa koskevassa eriävässä mielipiteessä on vielä selvemmin käytetty vaihtoehtoisten hypoteesien arviointia perustelujen muodostamisessa.

Eri mieltä olevien jäsenten lausunnot: ”(...) Katson yhteenvetona, että asianomistajan kertomusta voidaan sitä tukeva näyttö huomioon ottaen pitää luotettavana. Syytettä tukeva näyttö on asian laatuun ja näyttömahdollisuuksiin nähden myös riittävän kattava. A:n kertomus puolestaan sisältää seikkoja,

⁹¹¹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 124 sekä Saranpää 2010, s. 224 ja s. 234–237. Myös Jonkka 1991, s. 27–28.

⁹¹² Diesen 2015, s. 197–264.

⁹¹³ Suomeksi tiivistetysti Marjosola ym. 2021, s. 478–493. Heidän käyttämänsä lähteenä esimerkiksi Kolflaath, Eivind: *Bevisbedømmelse i praksis*, 2013.

⁹¹⁴ Pölönen – Tapanila 2015, s. 124 ja Saranpää 2010, s. 224 ja s. 234–237.

⁹¹⁵ Marjosola ym. 2021, s. 465.

⁹¹⁶ Marjosola, ym. 2021, s. 494. Kirjoittajat puoltavat näistä etenkin Kolflaathin selitysmallia mutta toteavat, että siinäkin on kehittämisen varaa.

⁹¹⁷ Ks. esim. Jokela 2015, s. 328, Marjosola ym. 2021, s. 468 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 94 sekä koostetusti Saranpää 2021, s. 872.

⁹¹⁸ Marjosola ym. 2021, s. 473, jossa on mainittu esimerkiksi ratkaisut KKO 2017:12 ja KKO 2017:93.

jotka merkittävästi horjuttavat hänen uskottavuuttaan ja hänen kertomuksensa luotettavuutta. Esitetty vaihtoehtoinen tapahtumainkulku on mahdollinen, mutta kokonaisuutena tarkastellen varsin epätodennäköinen.”

Lisäksi myös ratkaisussa KKO 2021:44 korkein oikeus viittaa vaihtoehtoihin tapahtumainkulkuihin.

”Yleisesti noudatettaviin periaatteisiin kuitenkin kuuluu muun muassa, että todisteita arvioidaan objektiivisesti, tasapuolisesti ja yleisten kokemussääntöjen mukaisesti ja myös yksilöidysti ennen kokonaisarviointin tekemistä. Jos syytteen tueksi on esitetty riittävää näyttöä, sen kestävyyttä on vielä tarkasteltava asiassa esitettyjen muiden mahdollisten tapahtumainkulkujen valossa. Näitä seikkoja on myös käsiteltävä tuomion perusteluissa.”

8.6.1.3 Esimerkkinä Diesenin hypoteesimetodi

Käytän tässä Diesenin hypoteesimetodia esimerkkinä tarkastellessani vaihtoehtoisten hypoteesien käyttämiseen perustuvien todistusharkintamallien käyttökelpoisuutta tunnustamisoikeudenkäynnin todistusharkinnassa. Sinänsä tarkoitukseni ei ole kuitenkaan lukittautua yhteen teoriaan vaan pikemminkin esitellä vaihtoehtoisten tapahtumainkulkujen arviointia tunnustamisoikeudenkäynnin puitteissa.⁹¹⁹ Kolflaathin selitysmallin merkitys saattaa olla korostumassa, joten se olisi puoltanut selitysmallin käyttämistä esimerkkinä.⁹²⁰ Diesenin metodi on kuitenkin valikoitunut esimerkikseni etenkin siksi, että se on saanut tulkitantani mukaan laajemmin kiinnostusta osakseen nimenomaan rikosprosessin yhteydessä, ja oikeuskäytännössä viitatuilla vaihtoehtoisilla tapahtumainkuluilla voidaan arvioida olleen yhteys juuri Diesenin metodiin.

Hypoteesimetodissa näytön arviointia tarkastellaan osana tuomarin päätösharkintaa, jossa otetaan kantaa ensin siihen, ylittyykö abstrakti selvittämiskynnyks eli onko syyttäjä esittänyt riittävän selvityksen todistusharkinnan pohjaksi (utredningskrav). Tätä edellytystä arvioidaan ensinnäkin sen mukaan, kuinka laajaa selvitystä samankaltaisessa rikostapauksessa yleensä edellytetään. Mitä törkeämmästä tai vakavammasta rikosepäilystä on kyse, sitä huolellisemmin se on selvitettävä. Lisäksi selvitystä on arvioitava siltä kannalta, onko asiassa esitetty selvitys riittävä, jotta sen perusteella on mahdollista arvioida ja poissulkea mahdolliset vastahypoteesit. Mikäli vastaus jompaankumpaan kysymykseen on kielteinen, on syyte hylättävä jo riittävän selvityksen puuttumisen vuoksi.⁹²¹ Virolainen ja Martikainen huomauttavatkin, että kontradiktorisuuden

⁹¹⁹ Vaihtoehtojen poissuljentametodia on käytetty oikeuskäytännössä jo kauan. Jonkka 1993, s. 132–142.

⁹²⁰ Etenkin Marjosola ym. 2021, s. 495.

⁹²¹ Diesen 2015, s. 226, Marjosola ym. 2021, s. 469 ja Jokela 2015, s. 328–329. Virolainen – Martikainen 2010, s. 296–300.

varmistamiseksi tuomarilta edellytetään hypoteesimallissa aktiivista prosessin johtoa ja kysely- ja informointioikeuden käyttämistä jo todisteiden vastaanottamisen yhteydessä.⁹²²

Nähdäkseni tämä hypoteesimetodin ensimmäinen vaihe edesauttaa sitä, ettei Kahnemanin esittämän WYSIATI-teorian mukaan ajaututtaisi tilanteeseen, jossa arvioitaisiin vain sitä näyttöä, joka asiassa konkreettisesti on käsillä. Joskus keskeisempää voi olla, mitä näyttöä puuttuu. Virolainen ja Martikainen ovatkin todenneet, että hypoteesimalli on kannatettava juuri näyttökysymysten perustelemisen takia, sillä se pakottaa tuomarin kiinnittämään huomiota näytön laadun ohella muun muassa todistusaineiston kattavuuteen.⁹²³

Mikäli tämä edellä kuvattu ensimmäinen vaihe ja abstrakti selvittämiskynnys ylittyvät, tuomioistuin voi siirtyä varsinaiseen todistusharkintaan ja jutun konkreettiseen näytönarviointiin. Tuomarin on pohdittava, onko asiassa vaihtoehtoisia, mielekkäitä hypoteeseja.

Syytteen mukaista tapahtumainkulkua pidetään päähypoteesina, ja vastahypoteeseja ovat sille vaihtoehtoiset tapahtumainkulut.⁹²⁴ Asiassa on oltava niin kattava selvitys, että sen perusteella on mahdollista testata juuri siinä asiassa mahdollisesti kyseeseen tulevia hypoteeseja. Jos jokin vaihtoehtoinen hypoteesi on olemassa, se voidaan joko vahvistaa (verifioida) tai kumota (falsifioida). Langettava tuomio edellyttää kaikkien tällaisten hypoteesien vahvistamista oikeaksi tai vääräksi. Harkinnan on katettava kaikki teonkuvauksen osateemat, esimerkiksi rikoksen tekotapa ja rikoksen tekijä. Jos vastahypoteesi on syyte-tylle edullinen, järkevä ja oikeudenkäyntiaineistoon perustuva, se johtaa syytteen hylkäämiseen. Mikäli järkeviä vaihtoehtoja ei ilmene, voidaan katsoa, että syytetyn syyttömyys on kaiken järkevän epäilyn ulkopuolella.⁹²⁵

Järkevä vastahypoteesi ei kuitenkaan voi perustua spekulatioon tai puutteellisiin todisteisiin. Jotta jokin järkevä vastahypoteesi voidaan vahvistaa (ja syyte hylätä), on vastahypoteesin oltava vartenotettava, juridisesti konstruoitu vaihtoehtoinen teema, jota ei kyetä sulkemaan pois rikollisen teon selityksenä. Diesen kuvaa, että pääkäsittelyssä voi tulla esiin jokin konkreettinen seikka, joka on ristiriidassa syyttäjän kuvauksen kanssa.⁹²⁶ Virolainen ja Martikainen huomauttavat, että vaihtoehtoisen hypoteesin laatuvaatimuksena on, että sitä koskeva johtopäätös on rationaalinen ja jutun faktoihin perustuva ja että se voidaan tehdä jutussa edellytettävän selvittämiskynnyksen täyttävän prosessiaineiston

⁹²² Virolainen – Martikainen 2010, s. 301.

⁹²³ Virolainen – Martikainen 2010, s. 305. Ks. myös Diesen 2015, s. 77; siellä kirjoittaja kuvaa ”bevisanpassning”-ilmiötä, jossa yhtä tai paria todistetta pidetään niin vakuuttavana, että muut todisteet ikään kuin mukautetaan tukemaan näistä todisteista tehtäviä johtopäätöksiä.

⁹²⁴ Diesen 2015, s. 243, Marjosola ym. 2021, s. 468. Virolainen – Martikainen 2010, s. 299–301.

⁹²⁵ Diesen 2015, s. 197 ja s. 245–261, Marjosola ym. 2021, s. 469 ja Jokela 2015, s. 328–329. Virolainen – Martikainen 2010, s. 297, Pölönen – Tapanila 2015, s. 97.

⁹²⁶ Diesen 2015, s. 249.

perusteella. Vaihtoehtoista hypoteesia ei kuitenkaan tarvitse ”näyttää toteen”, eikä sen tarvitse edes olla todennäköisempi kuin syyttäjän esittämä tapahtumainkuvaus. Riittää, että jutun todistusaineistosta on saatavissa jotakin konkreettista ja järkevää tukea vaihtoehtoisen hypoteesin tueksi.⁹²⁷ Hypoteesimetodia on kritisoitu muun muassa siitä, että metodi voi helposti johtaa siihen, että päähypoteesin arvioiminen jää vähemmälle.⁹²⁸

Soveltuuko hypoteesimetodi sitten tunnustamisoikeudenkäyntiin, jossa ei juuri edes vastaanoteta näyttöä? Hypoteesimetodi on nähdäkseni varsin käytökelpoinen juuri tunnustamisoikeudenkäynnin näytön arvioinnissa. Sovellettaessa hypoteesimetodia tunnustamisoikeudenkäynnissä ei ole syytä harhautua pohtimaan kaikkia mahdollisia skenaarioita tuomioesityksessä esitetyn tapahtumainkulun vastahypoteeseiksi. Sen sijaan on pidettävä mielessä, mikä tunnustamisoikeudenkäynnissä on todistelun kohteena ja tuomiokynnyksen ylittymisen edellytyksenä – nimittäin se, ettei tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä. Hypoteesimetodia voidaan siis tunnustamisoikeudenkäynnissä soveltaa nimenomaan sen kysymyksen arvioimiseen, jääkö tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta varteenotettavaa epäilyä. Tämä on tunnustamisoikeudenkäynnissä keskeisin todistusteema, ja siihen syyttäjän, avustajan ja tuomioistuimen on keskityttävä. Oikeaksi ja vapaaehtoiseksi varmistettu tunnustus riittää näytöksi tuomioesityksen mukaisesta rikoksen teonkuvauksesta.

Ensimmäiseksi tuomioistuimen on hypoteesimetodia soveltaessaan arvioitava, onko syyttäjä esittänyt riittävän selvityksen, jonka avulla tuomioistuin yli päätään voi arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Täytyykö selvittämiskaava myöskin tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden osalta? Olen käynyt läpi kysymystä edellä luvussa 8.5.3.2. Asian käsittely voi päättyä jo tähän esimerkiksi jos vastaaja ei tunnustamisoikeudenkäynnissä halua tulla kuulluksi ja näytöstä ei löydy sanottavasti varmistusta sille, että juuri vastaaja on teon oikea tekijä. Tällöin tuomioistuimen on jätettävä asia sillensä jo sillä perusteella, että asiassa ei ole riittävää selvitystä, jonka perusteella tuomioistuin kykenisi arvioimaan tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta.

Jos asiassa sen sijaan on esitetty riittävästi selvitystä arvioon, tuomioistuimen on pohdittava, tukeeko asiassa esitetty näyttö syyttäjän päähypoteesia eli sitä, että vastaajan antama tunnustus on oikea ja vapaaehtoinen. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen on syytä pitää jo viran puolesta aina vastahypoteesina sitä, että vastaaja antaa väärän tunnustuksen. Voisiko näytön selittää jokin muu seikka, esimerkiksi toisen henkilön suojelu?

⁹²⁷ Diesen 2015, s. 245–250, Virolainen – Martikainen 2010, s. 300.

⁹²⁸ Kritiikistä esim. Virolainen – Martikainen 2010, s. 303–305 ja Marjosola ym. 2021, s. 470–478. Toisaalta jos näin tapahtuu, lienee käsittelyjärjestys ollut väärä, sillä selvittämiskynnyksen tulisi ylittyä jo ennen vaihtoehtoisten hypoteesien arviointia. Marjosola ym. 2021, s. 471.

Sitä, että tuomioistuimen velvollisuus olisi omasta aloitteestaan kehittää syytteen teonkuvaukselle vaihtoehtoisia hypoteeseja, on kuitenkin oikeuskirjallisuudessa myös kritisoitu. Ajatusta tuomarin omatoimisesta hypoteesien konstruoinnista on pidetty epärealistisena, ja sellaisen menettelyn on todettu jolla tapauksessa riippuvan asiaa käsittelevän tuomarin toimintamallista.⁹²⁹ Myös Marjosola ym. ovat todenneet, että tällaista velvollisuutta voidaan pitää rikosprosessuaalisen roolijaon kannalta kyseenalaisena ainakin sellaisissa tilanteissa, joissa vastaajalla on oikeudellinen avustaja. Marjosola ym. ovat arvioineet, että tuomioistuimen tulisi ainakin lähtökohtaisesti voida luottaa siihen, että avustaja huolehtii vaihtoehtoisten hypoteesien esittämisestä. Marjosola ym. toteavat kuitenkin, että mikäli tuomioistuin omasta aloitteestaan kehittää syytteen teonkuvaukselle vaihtoehtoisen hypoteesin, on tuomioistuimen asianmukaisista nostaa tällainen hypoteesi mahdollisuuksien mukaan asianosaiskeskustelun kohteeksi kontradiktorisuuden vaatimusten takia.⁹³⁰

Tunnustamisoikeudenkäynti eroaa kuitenkin merkittävästi tavanomaisesta rikosprosessista, jossa asianosaisten roolijako usein jo itsessään takaa vastaajan oikeuksista huolehtimisen, vaikka tuomioistuin ei omasta aloitteestaan kehitteli vastahypoteeseja. Kuten edellä on käynyt ilmi, tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden tuleminen toteennäytetyksi eroaa osittain syytteen teonkuvauksen toteennäyttämisestä. Avustajan läsnäolo ei tarkoita sitä, että tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus olisi tuomitsemiskynnyksen edellyttämällä tavoin varmistettu, eikä edes sitä, että avustaja varmuudella itse uskoisi tunnustuksen olevan oikea ja vapaaehtoinen. Kyse on avustajan kannalta erityisesti vastaajan edun arvioinnista. Tunnustamisoikeudenkäynnin erityispiirteet aiheuttavat sen, että tuomarin materiaallinen selvittämisvelvollisuus korostuu tunnustamisoikeudenkäynnissä. Katsonkin, että kun tunnustamisoikeudenkäynnin poikkeavat piirteet otetaan huomioon, tuomioistuimen on välttämätöntä ottaa väärän tunnustuksen mahdollisuutta koskevat hypoteesit viran puolesta arvioitavaksi. Selvää kuitenkin on, että kontradiktorisuus on huomioitava tältäkin osin. Pölönen ja Tapanila huomauttavat lisäksi, että vaihtoehtoisen hypoteesin vartenotettavuuden lisäksi tuomioistuimen tulee hyväksyä jokin järkevä syy sille, miksi syytetty ei ole itse halunnut tuoda vaihtoehtoa esiin.⁹³¹ Väärin tunnustusten osalta tällainen syy voi olla esimerkiksi toisen henkilön suojeleminen tai se, että vastaaja katsoo etunsa olevan tunnustaa oikeudellisesti epäselvä teko, mikäli hän uskoo saavansa siten vältettyä esimerkiksi ehdottoman vankeusrangaistuksen.

Näyttöä tulisi arvioida siltä kannalta, tukeeko esitutkinta-aineisto tuomioesityksen mukaista olettamaa siitä, että vastaaja on teon oikea tekijä, vai

⁹²⁹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 97.

⁹³⁰ Marjosola ym. 2021, s. 474.

⁹³¹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 96.

ilmeneekö esitutkinta-aineistosta seikkoja, jotka tukevat sitä vastahypoteesia, että tunnustus olisikin väärä (ei-vapaaehtoinen tai ei-oikeellinen). Mikäli vastahypoteesia (sitä, että tunnustus on väärä) voidaan oikeudenkäyntiaineiston perusteella pitää järkevänä ja syytetyn edun mukaisena, ei tuomioesityksen mukaista tuomiota tule antaa.

8.6.2 Vaihtoehtoisten hypoteesien varteenotettavuuden arviointi

8.6.2.1 *Onko asiassa tiedossa olevia henkilöön liittyviä riskitekijöitä väärälle tunnustukselle*

Kuten edellä on todettu, vaihtoehtoisen hypoteesin tulisi tunnustamisoikeudenkäynnissä aina olla se, että tunnustus on väärä. Vaihtoehtoisten hypoteesien varteenotettavuutta arvioitaessa on tunnettava väriä tunnustuksia koskeva tutkimus ja otettava huomioon väriin tunnustuksiin liittyvät riskitekijät. Tällaisia riskitekijöitä liittyy niin henkilöön kuin olosuhteisiin.

Tuomioistuimen on syytä ensin arvioida, onko asiassa tunnistettavissa selviä henkilöön liittyviä riskitekijöitä, jotka edellä kuvatus uudemman oikeuspsykologisen tiedon valossa aiheuttaisivat korostuneen riskin väärästä tunnustuksesta. Kuitenkin on korostettava, että väärä tunnustus on mahdollinen, vaikka yksikään ulospäin havaittava riskitekijä ei toteutuisi. Ihmisten välillä on ylipäätään suuria eroja esimerkiksi sen suhteen, miten he kestävät kuulusteluja ja vapaudenrajoituksia.⁹³²

Tuomioistuimelle ei saa jäädä missään tilanteessa varteenotettava epäilyä tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Mikäli asiassa on havaittavissa väärän tunnustuksen riskitekijöitä, voi tuomioesityksen mukaisen tuomion antaminen edellyttää, että tuomioistuin on tunnustamisoikeudenkäynnissä tekemillään toimilla saavuttanut riittävän varmuuden tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta riskitekijöiden olemassaolosta huolimatta. Asia on tiedostettava ja johtopäätös perusteltava.

Suomessa syyteneuvottelun käyttöä ei ole kategorisesti rajoitettu edes alaikäisten osalta. Erityistä huomioita on siis kiinnitettävä asiaan erityisesti jos epäilty on huomattavan nuori iältään (etenkin mikäli hän on alle 25-vuotias⁹³³). Nuoren henkilön osalta väärä tunnustus voi liittyä esimerkiksi ystäväpiiriin puolesta annettuun tunnustukseen. Nuoren henkilön väärä tunnustus voi siten olla toisten puolesta (painostuksen seurauksena tai vapaaehtoisesti) annettu väärä tunnustus. Nuoret ovat alttiita myös muunlaiselle paineelle, esimerkiksi kuulustelupaineelle. Keinot nuoren henkilön antaman väärän tunnustuksen

⁹³² Gudjonsson 2003, s. 621.

⁹³³ Ks. luku 5.5.1.

tunnistamiseen eroavatkin nuorella olevan motivaatiopohjan mukaan. Mikäli kyseessä on esimerkiksi kuulustelupaineen tai ystäväpiirin painostuksen takia annettu väärä tunnustus, se voi olla parhaiten havaittavissa avustajan silmin. Mutta jos nuori antaa väärän tunnustuksen vapaaehtoisesti ja tahallaan, sen havaitseminen voi olla vaikeaa. Tällöin myöskään hänen avustajallaan ei ole välttämättä tietoa siitä, että tunnustus on väärä, eikä apua ole saatavilla myöskään psykologisilta asiantuntijoilta. Näissä tilanteissa korostuvat oikeudellisten toimijoiden velvollisuudet varmistua siitä, että vastaajana on oikea henkilö ja että hänen antamansa tunnustus on vapaaehtoinen.

Toisaalta myös huomattavan iäkkään henkilön osalta asiaan on kiinnitettävä huomiota. Iäkkäämpien ihmisten toimintakyky voi vaihdella huomattavasti, eikä tältä osin olekaan esitetty minkäänlaista ikäjakaumaa. On kuitenkin selvää, että mitä vanhempi epäilty on, sitä suurempi on riski asiaan vaikuttavista terveys- tai muista haasteista, jotka voivat vaikuttaa myös tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointiin.

Iän lisäksi väärän tunnustuksen riskiä voivat suurentaa terveydelliset tai psykologiset ongelmat, kuten kehitysvammaisuus, mielenterveyden sairaus, päihiteiden väärinkäyttö ja pelkotilat. Ne voivat aiheuttaa niin painostettuja vääriä tunnustuksia kuin vapaaehtoisia ja sisäistettyjä vääriä tunnustuksia. Moni tällaisista ongelmista ei ole havaittavissa ulospäin eikä välttämättä kenenkään tiedossa. Näissä tilanteissa ongelma ei välttämättä ole nostanut väärän tunnustuksen riskiäkään. Kuitenkin mikäli epäillyn terveydellinen tai psykologinen ongelma on havaittavissa sen verran selvästi, että se tulee tuomioistuimen tietoon tuomioistuimen omien havaintojen tai epäillyn, syyttäjän tai puolustusavustajan kertoman kautta, on asia otettava huomioon myös väärän tunnustuksen riskiä suurentavana riskitekijänä. Esimerkiksi kehitysvammaisuus, hyvin voimakkaat pelkotilat ja ahdistuneisuus voivat näkyä tunnustamisoikeudenkäynnissäkin. Tuomioistuin joutuu toisinaan muissakin tilanteissa arvioimaan epäillyn kykyä huolehtia oikeuksistaan ja sen suhdetta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen. Väärien tunnustusten riski ei kuitenkaan rajoitu vain esimerkiksi syyntakeisuusarvioon (joka koskee ainoastaan tekohetkeä). Myös syyntakeinen henkilö voi kärsiä sellaisista vaikeuksista, jotka voivat suurentaa väärän tunnustuksen riskiä, ja tässä arviossa on kiinnitettävä huomiota tekohetkeä pidempään ajanjaksoon.

Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi on joka tapauksessa tilannekohtaista. Jos asian käsittelyssä on tullut ilmi esimerkiksi sellaisia seikkoja, joiden takia tuomioistuimelle herää epäily vastaajan kyvystä huolehtia edustaan, ei tuomioistuin voi luottaa siihen, että on yksin vastaajan avustajan vastuulla huolehtia, että tunnustus on oikea ja vapaaehtoinen.⁹³⁴ Vastaajan

⁹³⁴ Näin on tulkittu myös Yhdysvalloissa: United States Court of Appeals, *Miles v. Stainer*, 11.3.1997.

ja avustajan välisessä vuorovaikutussuhteessa voi olla ongelmia aivan samoin kuin muissakin vuorovaikutussuhteissa.⁹³⁵ Toisaalta asia ei ole mustavalkoinen. Yksinomaan psyykkisten sairauksien olemassaolo ei tarkoita sitä, ettei tunnus- tus voisi olla oikea ja vapaaehtoinen, mikäli nämä sairaudet eivät vaikuta vas- taajan kykyyn ymmärtää oikeudenkäyntiä ja järjestää puolustustaan.⁹³⁶ Yhdys- valloissa tällaisessa tilanteessa harkittavaksi on voinut tulla esimerkiksi se, miten aktiivisesti vastaaja on osallistunut oikeudenkäyntiin ja missä määrin tuomioistuim on kyennyt tarkkailemaan vastaajan toimintaa ja sitä, vaikuttaako vastaaja ymmärtävän asian. Edelleen harkinnassa on otettu huomioon se, onko vastaajan avustajan kanssa keskusteltu vastaajan tilasta jo istunnossa.⁹³⁷

Kaikki psykologiset haavoittuvuustekijät eivät kuitenkaan ole silmämääräi- sesti havaittavia. Esimerkiksi suggestioalttius ja miellyttämishaluisuus eivät tavanomaisesti liene tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen havaitta- vissa. Kuten edellä on tuotu esiin, nämäkään piirteet eivät suoraan tarkoita, et- tä henkilö antaisi väärän tunnustuksen, vaan ne ainoastaan suurentavat sen ris- kiä etenkin niissä tilanteissa, joissa asiaan vaikuttaa muitakin tekijöitä. Mikäli tällaisten psykologisten seikkojen vaikutusta asiaan epäillään, käytetään ulko- mailla asiassa yleensä psykologista asiantuntijatodistajaa.⁹³⁸

Päihdeongelmat ovat haastavia arvioitavia kahdessakin mielessä. Ensinnäkin mikäli henkilö ei ole vangittuna tunnustamisoikeudenkäynnin aikaan, hän saat- taan tulla tunnustamisoikeudenkäyntiin silmin nähden päihtyneenä. Tilanne on vastaava kuin muissakin rikosasioissa, ja tuomioistuimen on vakavasti harkit- tava tunnustamisoikeudenkäynnin siirtoa. Ongelmatonta ei ole myöskään, mi- käli epäilty on vangittuna istuntoon noutamista varten, tutkintavankeuden takia tai muun teon takia. Mikäli hän on päihderiippuvainen, hän voi kärsiä voimak- kaista vieroitusoireista, jos hän ei ole syystä tai toisesta saanut korvaushoitoa riippuvuuteensa. Päihteiden käytön ja vieroitusoireiden vaikutus onkin tunnus- tettava, sillä ne ovat riskitekijöitä painostetun väärän tunnustuksen taustalla. Edelleen on vangitun vastaajan osalta huomioitava tämän olosuhteen mahdolli- nen vaikutus väärää tunnustusta lisäävänä riskitekijänä.

Tuomioistuimen kannalta syytetyn mielenterveyteen tai päihdeongelmaan liittyvät keskustelunavaukset ovat epäilemättä vaikeita. Nämä vaikeimmin ar- vioitavat asiat ovat kuitenkin sellaisia, joissa vastaajan avustajalla on yhteinen päämäärä väärän tunnustuksen estämiseksi ja useimmiten tuomioistuinta pa- rempi näkemys epäillyn tilanteesta. Erityisesti tältä osin näkisinkin, että vas- taajan avustajan vastuulla on jo ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä keskustel- la näistä terveydentilaan tai päihteidenkäyttöön liittyvistä seikoista vastaajan

⁹³⁵ Natapoff 2005, s. 1473–1475.

⁹³⁶ Appellate Court of Illinois, Plaintiff-Appellee v. D’Andre Howard 24.9.2021.

⁹³⁷ Appellate Court of Illinois, Plaintiff-Appellee v. D’Andre Howard 24.9.2021, s. 3 ja s. 10.

⁹³⁸ Gudjonsson 2003, s. 310. Tähän liittyy ks. myös luku 10.2.2.1.

kanssa. Mikäli avustaja katsoo, ettei vastaajan terveydentila vaikuta tunnustuksen oikeellisuus- ja vapaaehtoisuusarvioon, asia tulisi tuoda tuomioistuimen tietoon viimeistään tunnustamisoikeudenkäynnissä, jotta tuomioistuin voi tehdä itsenäisen arvion.

Tällaiset yksilön haavoittuvat piirteet voivat tulla tuomioistuimen arvioitavaksi muutoinkin kuin tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä. Monet näistä seikoista ovat sellaisia, että niiden vaikutus tulee yleensäkin huomioida rikosoikeudenkäynnissä, ei vain tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioinnin yhteydessä. Tapanila on koonnut hyödyntämiskieltovaatimuksiin liittyviä hovioikeuksien tuomioita ja tässä yhteydessä erotellut vaatimuksen perusteina muun ohella iän, terveydentilan, kielitaidottomuuden ja päihtymyksen.⁹³⁹ Tapanila ja Pölönen huomauttavatkin, että hyödyntämiskieltoon on päädytty useimmiten sellaisissa tapauksissa, joissa epäilty on ollut tavallista heikommassa asemassa jonkin tällaisen syyn takia.⁹⁴⁰ Vastaavat yksilön haavoittuvuuteen liittyvät piirteet tulevat esiin myös esimerkiksi todistajan kuulemisten yhteydessä; myös todistaja voi kokea esimerkiksi painostusta kertoa tapahtuneesta niin kuin oikeudenkäynnissä halutaan kuulla.⁹⁴¹

8.6.2.2 Onko asiassa tiedossa olevia olosuhteisiin liittyviä riskitekijöitä

Väärät tunnustukset aiheutuvat, kun tilanteessa yhdistyvät haavoittuvassa asemassa oleva henkilö ja väärälle tunnustukselle otolliset olosuhteet. Mitkä sitten ovat tällaisia olosuhteisiin liittyviä riskitekijöitä tunnustamisoikeudenkäynnissä?

Tyypillisenä esimerkkinä väärän tunnustuksen riskiä kasvattavista olosuhteista tuodaan usein esiin poliisikuulustelut ja kuulustelijoiden epäasiallinen käytös. Tämän tutkimuksen keskiössä ovat kuitenkin nimenomaan syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti, jotka eroavat tavanomaisesta rikosprosessista keskeisesti muun muassa siinä, että syyteneuvottelussa tunnustus annetaan tavanomaisesti ensimmäisen kerran vastaajan, avustajan ja syyttäjän välisissä neuvotteluissa. Näin ollen suomalaisen menettelyn puitteissa ei lähtökohtaisesti ole syytä olettaa, että tunnustamisoikeudenkäynnissä annettu väärä tunnustus aiheutuisi poliisin tai muun viranomaisen painostuksesta. Sen sijaan huomioon on otettava esimerkiksi mahdollinen kytkös järjestäytyneeseen rikollisuuteen, sillä väärä tunnustus voi aiheutua myös muun painostuksen kuin viranomaisen painostuksen seurauksena.⁹⁴²

Tutkimuksellisesti ongelmallista on kuitenkin, että syyttäjän ja vastaajan välinen neuvottelu on varsin niukasti dokumentoitua. Se, miten ja millä tavalla

⁹³⁹ Tapanila 2014, s. 14–17.

⁹⁴⁰ Pölönen – Tapanila 2015, s. 73.

⁹⁴¹ Jokela 2015, s. 332.

⁹⁴² Ks. luvut 5.4.2 ja 5.5.2.

vastaaja todella tunnustaa teon, jää alkuvaiheessa täysin neuvottelujen luotamuksellisuuden piiriin. Ei ole lähtökohtaisesti syytä epäillä, että syyttäjä tai avustaja painostaisi vastaajaa tunnustamaan teon, eikä mikään tällaiseen Suomessa viittaakaan, mutta läpinäkyvyyden kannalta on jossakin määrin ongelmallista, että käytännössä ei lainkaan dokumentoida, miten tunnustus muotoutuu vastaajan kertomuksessa.

VKS:n syyteneuvottelua koskevan ohjeen liitteenä on malli syyteneuvottelumuistiosta. Vääriä tunnustuksia koskevan tutkimustiedon perusteella malli on hyvin laadittu, ja muistion rakenteen mukaan eteneminen ja muistion mukaisen kirjausten tekeminen parantavat tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden saavuttamista. Ainoa puute mallissa on se, että mallin mukaan asiassa voidaan tarvittaessa selostaa tunnustuksen sisältöön, perusteisiin ja olosuhteisiin liittyviä seikkoja, joilla voi olla merkitystä arvioitaessa myöhemmin tunnustuksen luotettavuutta.⁹⁴³ Ottaen huomioon tämän tiedon keskeisyys näkisin, että näitä olosuhteita tulisi aina pysähtyä miettimään ja että asian perustelemisen jo tuomioesityksessä edistäisi väärrien tunnustusten havaitsemista.

Vääriä tunnustuksia synnyttäviä olosuhteita arvioitaessa on myös otettava huomioon asiaan liittyvä henkilöpiiri. Tähän liittyy edellä esiin nostamani kysymys siitä, onko vastaaja oikea henkilö rikoksen tekijäksi. Väärä tunnustus voidaan antaa toisen henkilön puolesta, joko pakotettuna tai toisen suojaamiseksi. Paras keino tällaisen väärän tunnustuksen estämiseksi on huolehtia, ettei kukaan voi ottaa teosta vastuuta liian vähäisen näytön perusteella. Jos asiaan liittyy perhesuhteita tai järjestäytynyttä rikollisuutta, tämän arvioinnin merkityksellisyys korostuu entisestään.

Keskeisin vääriä tunnustuksia aiheuttava olosuhde tunnustamisoikeudenkäynnissä on kuitenkin se, että neuvottelujen mukainen tarjous (johon voivat sisältyä esimerkiksi sekä toimenpiteistäluopumispäätös että rangaistuslajin vaihtuminen tunnustetun menettelyn osalta) voi kokonaisuutena muotoutua liian houkuttelevaksi vastaajan kannalta. Tätä on pyritty estämään jo lainsäädännön keinoin niin, että rangaistuksenalennus on säädetty kolmasosan tasolle, ja myös EIT on kiinnittänyt asiaan huomiota ratkaisussaan Babar Ahmad ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta.⁹⁴⁴ Rangaistuslajin muutos voi kuitenkin aiheuttaa huomattavasti isomman paineen väärälle tunnustukselle, ja se taas on mahdollista nykyllä lainsäädännön puolesta. Rangaistuslajin muutos osana tuomioesitystä on sekä syyttäjien että vastaajien mielestä tärkeä ”neuvottelukortti”.⁹⁴⁵

⁹⁴³ VKS 2015:6 muistio, liite 2.

⁹⁴⁴ Babar Ahmad ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta 6.7.2010, s. 167–169.

⁹⁴⁵ Keskityn luvussa 9 perusteellisemmin kysymykseen rangaistuslajin vaihdoksesta ja sen aiheuttamista riskeistä.

8.6.3. *In dubio pro reo* -periaate

Näytön riittävyyden arvioinnissa on otettava huomioon myös *in dubio pro reo* -periaate (epäselvässä asiassa syytetyn eduksi). Jonkka on todennut, että periaate ei vaikuta todisteiden näyttöarvon määrittämiseen vaan ainoastaan näytön riittävyyden arviointiin.⁹⁴⁶ Pölönen ja Tapanila ovat kuvanneet *in dubio pro reo* -periaatetta siten, että tuomioistuimen on näyttöratkaisua tehdessään arvioitava, onko vastaajan syyllisyydestä esitetty riittävän kattava näyttö ja ylittääkö esitetty näyttö kokonaisuudessaan tuomitsemiskynnyksen.⁹⁴⁷ Tunnustamisoikeudenkäynnissä tämä harkinta kohdistuu edellä kuvatuin tavoin siihen, onko tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta esitetty riittävän kattava näyttö, joka ylittää tuomitsemiskynnyksen. Epäselvässä tilanteessa asia tulisi ratkaista syytetyn eduksi.

Väriä tunnustuksia seuraavat väärät tuomiot kytkeytyvät usein puutteellisesti käsiteltyyn näyttöön. Tässä voidaan nostaa esiin lyhyesti kysymys prosessuaalisesta syyttömyydestä, joka tarkoittaa, että henkilö on todellisuudessa syyllinen mutta hänet on prosessuaalisin perustein väärin tuomittu. Tuomio on voinut perustua esimerkiksi laittomasti hankittuun näyttöön.⁹⁴⁸ Prosessuaalisesti syytön on myös sellainen tekoon todellisuudessa syyllistynyt vastaaja, joka tuomitaan tunnustamisoikeudenkäynnissä vaikka näyttöä on esitetty niin vähän, että sen perusteella ei olisi voinut katsoa, ettei vartenotettavaa epäilyä tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ole jäänyt. *In dubio pro reo* -periaate toimii viimekätisenä ratkaisun perusteena sellaisessa tapauksessa, jossa järkevä epäily tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta jää siitä huolimatta, että näytön arviointi on tehty huolellisesti eri hypoteeseja läpikäymällä.⁹⁴⁹

Luvussa 8.8 käyn tarkemmin läpi sitä, miten vastaajan etua tunnustamisoikeudenkäynnissä tulisi tulkita. Tyydynkin tässä vain toteamaan, että väärä tunnustus ei nähdäkseni koskaan ole sillä tavalla vastaajan edun mukainen, että sitä tulisi *in dubio pro reo* -periaatteella suojata niin, että se johtaisi tuomioesityksen mukaisen tuomion antamiseen. Tunnustamisoikeudenkäynnissä *in dubio pro reo* -periaatteen on siis tulkittava johtavan asian jättämiseen sillensä.

⁹⁴⁶ Jonkka katsoo periaatteen koskevan päätöksentekoa eikä pidä sitä todistusharkintaan kohdistuvana normina. Jonkka 1991, s. 239–240. Pölönen – Tapanila 2015, s. 60.

⁹⁴⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 60.

⁹⁴⁸ Covey 2013, s. 1174. Myös Gudjonsson 2003, s. 158.

⁹⁴⁹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 61.

8.7 MITEN TUOMARIN ON PERUSTELTAVA TUNNUSTUKSEN OIKEELLISUUTTA JA VAPAAEHTOISUUTTA KOSKEVAN RATKAISUNSA

8.7.1 Miten tuomioistuimet ovat empiirisen aineiston perusteella perustelleet tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta koskevan ratkaisunsa

Keskeisin ROL 5b:4:n mukainen edellytys tuomioesityksen mukaisen tuomion antamiselle on, että tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös esitutkinta-aineisto. Kyseisen kynnyksen on ylityttävä, vaikka menettely on muutoin luonteeltaan tavallista rikospääkäsitteilyä summaarisempi. Lisäksi on muistettava, että jo yksilön perusoikeudet edellyttävät, että tuomioistuin myös perustelee, mihin ratkaisu on perustunut.⁹⁵⁰ Tässä tarkoituksessa olen perehtynyt empiiriseen aineistoon selvittääkseni, miten tuomioistuimet ovat ratkaisujaan perustelleet.

Kuten edellä on todettu, aineistoissani tai tiedossani ei ole yhtään ratkaisua, jossa tuomioistuin olisi katsonut, että vastaajan tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta on jäänyt varteenotettava epäily ja asia olisi jätetty sillensä tällä perusteella. Lähimpänä tällaista ratkaisua on Espoon käräjäoikeuden ratkaisu 28.8.2015, nro 134959. Vastaajilla oli asiassa avustaja, ja vastaajat tunnustivat epäillyn rikoksen ja suostuivat asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä.

Espoon käräjäoikeuden ratkaisu 28.8.2015, nro 134959

Syyttäjän rangaistusvaatimus on koskenut törkeää velallisen epärehellisyyttä 1.1.2009–27.12.2011. Käräjäoikeus toteaa ratkaisussaan:

”Vastaajat ovat tunnustaneet edellä kerrotun menettelynsä ja olleensa yhtiössä sellaisessa asemassa, että voivat syyllistyä velallisen epärehellisyyteen. Tuomioesityksen mukaan teot ovat aiheuttaneet X Oy:n maksukyvyttömäksi tulemisen, ja tekojen jatkuessa oleellisesti pahentaneet yhtiön maksukyvyttömyyttä. Teoilla on tavoiteltu ja saatu huomattavaa taloudellista hyötyä ja velallisen epärehellisyyttä on pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5b luvun 4 §:n mukaan tuomioistuimen on vahvistettava tuomioesitys, jos tunnustuksen oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Esitutkinta-aineistosta ilmenee, että X Oy on asetettu konkurssiin 27.12.2011. Velallisselvityksestä ilmenee, että pesänhoitajan käsityksen mu-

⁹⁵⁰ Tuomioistuimen perusteluvollisuuden merkityksestä ja sen kehittymisestä viime aikoihin saakka on kirjoittanut Kempinen 2021, s. 115 ss.

kaan yhtiö on mitä ilmeisemmin tullut maksukyvyttömäksi alkuvuoden 2011 kuluessa. Yhtiössä toimitetusta erityistarkastuksesta 22.4.2014 annetun kertomuksen mukaan yhtiö olisi tullut maksukyvyttömäksi viimeistään tilikauden 31.12.2010 päättymiseen mennessä. Esitutkinnassa vastaaja on kertonut, että hän oli tiennyt maksuvaikeuksista vuonna 2011. Esitutkinta-aineiston mukaan yhtiö ei olisi ollut ainakaan 2009 maksukyvytön ja epävarmaa on, onko vastaajien vielä vuonna 2010 täytynyt ymmärtää yhtiön olevan maksukyvytön.

Rikoslain 39 luvun 1 §:n mukaan velallinen, joka ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuuttaan ja siten aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai olennaisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään, syyllistyy velallisen epärehellisyyteen. Lainkohtaa on tulkittava sanamuotonsa mukaisesti. Lahjoituksen tai luovutuksen on johdettava maksukyvyttömyyteen tai sen tulee olennaisesti pahentaa jo olemassa olevaa maksukyvyttömyyttä. Tulkinta ilmenee selvästi lain esitöistä (HE 1988/66), jossa todetaan, että ehdotetun tunnusmerkistön mukaan rangaistaisiin velallisen varallisuus-aseman todellinen huonontaminen taloudellisessa kriisitilanteessa. Teon tulee ajoittua sellaiseen aikaan, että teko olisi syy-yhteydessä velallisen maksukyvyttömäksi tulemiseen tai maksukyvyttömyyden pahentumiseen.

Kuten hallituksen esityksestä voidaan todeta, rikoksen tunnusmerkistö ei täyty, jos teon jälkeen myöhemmin aiheutuu maksukyvyttömyys velallisen toimesta tai muusta syystä, vaikka sen voitaisiin katsoa olevan syy-yhteydessä aikaisempaan tekoon, joka ei aiheuttanut maksukyvyttömyyttä eikä ollut tehty maksukyvyttömyysaikana. Rikosoikeudellinen arviointi ja vastuu ei ole riippuvainen luovutuksen jälkeen suoritetuista toimista. Luovutuksen, joka ei johda maksukyvyttömyyteen tai ei ole tehty taloudellisessa kriisitilanteessa, rikosoikeudellinen arviointi ei voi riippua siitä, jatkaako velallinen liiketoimintansa vai lopettaako sen luovutuksen jälkeen. Ei voida ajatella, että jos velallinen lopettaisi liiketoimintansa, hän ei syyllistyisi luovutuksellaan velallisen epärehellisyyteen, mutta jos hän jatkaisi ja tekisi myöhemmin maksukyvyttömyyteen johtavan luovutuksen, kumpikin luovutus voitaisiin lukea hänen syykseen velallisen epärehellisyytenä.

Jokaista ilman hyväksyttävää syytä tehtyä luovutusta on tarkasteltava erikseen. Maksukyvyttömyyden aikana tehdyn tai maksukyvyttömyyden aiheuttaneen luovutuksen jälkeen ilman hyväksyttävää syytä tehdyt luovutukset saattavat muodostaa tekokokonaisuuden eli yhden velallisen epärehellisyyden. Kun luovutuksia on useita, on selvítettävä, minkä luovutuksen velallisen on täytynyt ymmärtää tehdyn maksukyvyttömyyden aikana tai johtaneen maksukyvyttömyyteen. Tämän teon jälkeen ilman hyväksyttävää syytä tehdyillä luovutuksilla velallisen voidaan katsoa syyllistyneen velallisen epärehellisyyteen. Aikaisemmista teoista velallinen ei sen sijaan voi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen jää varteenotettava epäily vastaajien tunnustuksen oikeellisuudesta. Sen vuoksi tuomioesitystä koskeva asia on jätettävä sillensä.”

Vaikka edellä esitettyssä ratkaisussa asia on jätetty sillensä katsoen, että tunnustuksen oikeellisuudesta on jäänyt varteenotettava epäily, ratkaisu on tarkalleen ottaen perustunut teon oikeudelliseen arviointiin eikä siihen, että käräjäoikeus olisi pitänyt vastaajien tunnustusta tässä tutkimuksessa tarkoitettulla tavalla vääränä. Käräjäoikeuden argumentaatio on rakentunut sen varaan, että vastaajien tunnustuksen oikeellisuudesta on jäänyt varteenotettava epäily siksi, että rikoksen tunnusmerkistö ei käräjäoikeuden arvion mukaan välttämättä täyty. Käräjäoikeuden ratkaisusta ei ilmene, onko asianosaisia kuultu asiasta.

Tämä ratkaisu on ainoa tiedossani oleva ratkaisu, jossa käräjäoikeus on tehnyt sillensäjättämispäätöksen tunnustamisoikeudenkäynnissä katsoen, että tunnustuksen oikeellisuudesta on jäänyt varteenotettava epäily. Muu osa aineistostani koskee ratkaisuja, joissa tuomioistuimet ovat antaneet tuomioesityksen mukaisen tuomion eli katsoneet, ettei tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ole jäänyt varteenotettavaa epäilyä.

Tuomioistuimet käyttivät hiukan eroavia muotoiluja tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta koskevien perustelujen kirjaamisessa, mutta annan seuraavassa muutamia esimerkkejä perusteluista. Aineistosta ilmeni ensinnäkin useita tuomioita, joissa annettiin hieman epäselvä kuva siitä, minkä tasoista näyttöä tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ylipäätään edellytettiin. Eri tuomarit ovat antaneet tuomiot, joten kyse ei ole yhden tuomarin käyttämästä terminologiasta.

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu 30.1.2020, nro 104150:

”Käräjäoikeus on vastaajaa henkilökohtaisesti kuultuaan tullut vakuutuneeksi vastaajan tunnustuksen oikeellisuudesta ja siitä, että hän on antanut tunnustuksensa vapaaehtoisesti ja että hän on ymmärtänyt tunnustamisen merkityksen ja tunnustamisesta johtuvat seuraamukset. Vastaajan syyllisyys kohdissa mainittuihin rikoksiin on näytetty hänen tunnustuksellaan, jonka oikeellisuutta ei ole aihetta epäillä.”

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu 25.03.2020, nro 112506⁹⁵¹:

”Syytteet ovat tunnustuksella ja sitä tukevalla kirjallisella todistelulla toteen näytettyjä. Pääkäsittelyssä ei ole tullut ilmi aihetta epäillä tunnustuksen vapaaehtoisuutta eikä oikeellisuutta.”

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu 27.05.2020, nro 119031:

”Oikeudenkäynnissä ei ole ilmennyt aihetta epäillä vastaajien tekemää tunnustamista ja sen aitoutta, kun otetaan huomioon myös edellä mainittu tuomioesitystä koskeva esitutkinnassa käsiteltyihin asiakirjoihin perustuva todistusaineisto.”

⁹⁵¹ Tässä ratkaisussa oli kuitenkin tunnustuksen oikeellisuuden arvioinnin osalta viitattu niin vastaajan rooliin yhtiössä kuin konkreettisemmin kirjallisten todisteiden osoittamiin asioihin.

Keski-Suomen kärjäoikeuden ratkaisu 7.9.2020, nro 132727:

”Vastaaja on tunnustanut menetelleensä syytteessä selostetulla tavalla, eikä asiassa ole ilmennyt aihetta epäillä tunnustuksen oikeellisuutta. Vastaajan on osoitettu syyllistyneen niihin rikoksiin, joista syyttäjä on vaatinut hänelle rangaistusta.”

Lapin kärjäoikeuden ratkaisu 9.1.2019, nro 100838:

”Vastaaja on tunnustanut menetelleensä syytteissä kuvatuilla tavoilla. Asiaa esitetty huomioon otettava oikeudenkäyntiaiaineisto tukee tunnustamista, eikä juttua käsiteltäessä ole tullut esiin seikkoja, jotka olisivat tunnustamista vastaan. Vastaaja on siten syyllistynyt siihen, mistä syyttäjä on hänelle rangaistusta vaatinut.”

Näiden esimerkkien perustelut rakentuvat siis sen varaan, että kärjäoikeus on vakuuttunut tunnustuksen oikeellisuudesta, tunnustusta tukee kirjallinen todistelu eikä tunnustuksen oikeellisuutta ole syytä epäillä tai ei ole tullut esiin tunnustuksen oikeellisuutta vastaan puhuvia seikkoja. Käsittelen tätä perustelutapaa seuraavassa luvussa 8.7.2. Samantyyppistä perustelua on käytetty niin, että asiaan on liitetty ei jää varteenotettavaa epäilyä -kynns.

Helsingin kärjäoikeuden ratkaisussa 22.02.2021, nro 107959:

”Kirjallinen tuomioesitys on allekirjoitettuna ja päivättynä toimitettu 22.2.2021 kärjäoikeuteen. Tuomioesityksessä on ilmoitettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitetut tiedot. Vastaaja on ilmoittanut suostuvansa tunnustamisoikeudenkäyntiin ja hän on tunnustanut rikokset. Vastaajan tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä. Tunnustusta osaltaan tukee syyttäjän kirjallisista todisteista ilmenevä. Syyttäjä ja vastaaja ovat yhtä mieltä syyksiluettavista rikoksista. Asianomistajat ovat ilmoittaneet suostuvansa asian käsittelyyn oikeudenkäynnistä rikosasioista annetun lain 5 b luvun mukaisessa menettelyssä.”

Itä-Uudenmaan kärjäoikeuden ratkaisussa 05.03.2018, nro 109866:

”Vastaaja on sekä syyteneuvottelussa että kärjäoikeuden istunnossa tunnustanut menetelleensä tuomioesityksessä selostetuin tavoin ja myöntänyt menettelyllään syyllistyneensä syyttäjän teonkuvausten mukaisiin törkeään veropetokseen ja törkeään kirjanpitorikokseen. Kirjallinen todistelu tukee sinänsä myöntämistä. Vastaaja on sekä syyteneuvottelussa että tunnustamisoikeudenkäynnissä antanut nimenomaisen suostumuksensa asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä. Kärjäoikeus on vastaajan henkilökohdaisen vastauksen kuultuaan tullut vakuuttuneeksi siitä, että hän on antanut tunnustuksensa vapaaehtoisesti ja että hän on ymmärtänyt tunnustamisen merkityksen ja tunnustamisesta johtuvat seuraamukset. Tunnustamisen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ei ole jäänyt varteenotettavaa epäilyä. Vastaajan syyllisyys törkeään veropetokseen ja törkeään kirjanpitorikokseen on näytetty hänen tunnustamisellaan, jonka oikeellisuutta ei ole aihetta epäillä.”

Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisussa 17.02.2021, nro 107338:

”Vastaaja on syyllistynyt niihin rikoksiin, joista syyttäjä on vaatinut hänelle rangaistusta. Vastaaja on syyteneuvottelussa ja käräjäoikeuden istunnossa edelleen tunnustanut menettelleensä tuomioesityksessä kerrotuin tavoin ja myöntänyt menettelyllään syyllistyneensä teonkuvausten mukaisiin rikoksiin. Vastaaja on syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä antanut suostumuksensa asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei ole jäänyt varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaan liittyvä esitutkinta-aineisto. Verohallinto on hyväksynyt asian ratkaisemisen tunnustamisoikeudenkäynnissä. Esityksen hyväksymiselle ei ole estettä.”

Satakunnan käräjäoikeuden ratkaisussa 13.10.2020, nro 138002:

”Syyttäjä on tehnyt selon tuomioesityksen sisällöstä ja esitellyt asiaa koskevan esitutkinta-aineiston. Syyksilukeminen perustuu siihen, että vastaaja on syyteneuvottelussa ja käräjäoikeuden istunnossa tunnustanut menettelleensä tuomioesitykseen sisältyvissä syytteissä selostetuin tavoin ja on myöntänyt syyllistyneensä niihin rikoksiin, joista hänelle on rangaistusta vaadittu. Käräjäoikeus on vastaajaa ja hänelle määrättyä puolustajaa henkilökohtaisesti kuultuaan tullut vakuuttuneeksi siitä, että vastaaja on antanut tunnustuksensa vapaaehtoisesti ja on ymmärtänyt tunnustamisen merkityksen ja tunnustamisesta johtuvat seuraukset. Vastaajan syyllisyydestä tuomioesityksestä ilmeneviin rikoksiin ei näissä olosuhteissa jää siten varteenotettavaa epäilyä.”

Näissä esimerkeissä kerrotaan käräjäoikeuden vakuuttuneen asiasta, mutta yksilöity syy vakuuttuneisuudelle jää uupumaan. Joissakin esimerkeissä sen sijaan oli korostettu vastaajan avustajan tai syyttäjän vastuuta.

Keski-Suomen käräjäoikeuden ratkaisussa 22.06.2021, nro 128456:

”Keski-Suomen käräjäoikeus on järjestänyt tätä asiaa koskevan ROL 5b luvun mukaisen tunnustamisoikeudenkäynnin 22.6.2021. Tässä tunnustamisoikeudenkäynnissä syyttäjä ja vastaaja ovat olleet henkilökohtaisesti läsnä ja lisäksi vastaajalla on ollut puolustaja. Asianomistaja on antanut suostumuksen tunnustamisoikeudenkäyntiin ja asianomistajalle on varattu tilaisuus olla siinä läsnä. Vastaaja ja syyttäjä ovat allekirjoittaneet kirjallisen tuomioesityksen 8.6.2021. Tunnustamisoikeudenkäynnissä syyttäjä on vaatinut vastaajalle rangaistusta edellä selostetusta kirjallisen tuomioesityksen mukaisesta rikoksesta. Käräjäoikeus antaa tuomioesityksen mukaisen tuomion, koska 1) vastaaja on tunnustamisoikeudenkäynnissä ilmoittanut, että hän tunnustaa edelleen kirjallisessa tuomioesityksessä kuvatun rikoksen ja suostuu asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä sekä ymmärtää tuomioesityksen sisällön ja merkityksen; 2) vastaajan tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto ja se, että vastaajalla on ollut puolustaja, joka on tutustunut juttuun ja kyennyt varmistautumaan tunnustuksen oikeellisuudesta; 3) käräjäoikeus lukee vastaajan syyksi rikoksen tuomioesityksen mukaisesti ja tuomioesityksen hyväksymiselle ei ole muutoin estettä.”

Pirkanmaan käräjäoikeuden ratkaisussa 23.02.2021, nro 108164:

”Vastaaja on tunnustanut tuomioesityksessä selostetut teot, ja hän on suostunut asian käsittelemiseen tunnustamisoikeudenkäynnissä. Hän on ilmoittanut, että ymmärtää tuomioesityksen sisällön ja merkityksen. Syyttäjä on todennut, että tuomioesitys perustuu esitutkinta-aineistoon ja vastaajan kanssa käytyyn neuvotteluun. Koska vastaajalla on ollut oikeudenkäyntiavustaja, asiassa ei jää varteenotettavaa epäilyä vastaajan tietoisuudesta tunnustuksen taustalla olevista seikoista, tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta. Verohallinto on asianomistajana ilmoittanut suostuvansa tunnustamisoikeudenkäyntiin. Tunnustamisen perusteella syytteet luetaan vastaajan syyksi tuomioesityksen mukaisesti.”

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa 07.01.2021, nro 100524:

Vastaaja on tunnustanut menettelleensä tuomioesityksessä kerrotulla tavalla sekä allekirjoittamalla tuomioesityksen että käräjäoikeuden tunnustamisoikeudenkäynnissä suullisesti. Syyttäjä on ilmoittanut, että vastaajan tunnustusta tukee kirjallinen todistusaineisto. Käräjäoikeus on tullut vakuuttuneeksi vastaajan tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta sekä, että hän on ymmärtänyt tunnustamisen merkityksen ja tunnustamisesta johtuvat seuraamukset. Vastaajan syyllisyys on tullut näytetyksi hänen tunnustuksellaan.

Toisaalta joukosta erottui muutamia ratkaisuja, joissa asiaa oli käyty tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta perusteellisemmin läpi ja vähintäänkin osittain tunnistettu tunnustuksen luotettavuuteen liittyvät riskitekijät.

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu 14.1.2020⁹⁵²:

Käräjäoikeus on kirjannut, että vastaajan puolustaja on tunnustamisoikeudenkäynnissä kuulustuttanut päämiestään seuraamusarviointiin liittyvistä seikoista. Vastaaja on oikeudessa kuultaessa kertonut terveysongelmistaan, joihin liittyy muistin huonontuminen. Vastaaja ymmärtää ilmoituksensa mukaan tunnustamisoikeudenkäynnin merkityksen, jota oli käyty syyteneuvottelussa tulkin läsnä ollessa läpi, ja sen, mitä merkitsee ja mitä seuraa, kun hän myöntää tuomioesityksessä tarkoitetut rikokset. Vastaaja ei aio perua tunnustustaan ja tietää mitä esityksen perusteella voidaan tuomita seuraamukseksi. Vastaaja on edelleen myöntänyt sen, että hän oli saanut syyteenalaisesta menettelystä taloudellista hyötyä siten kuin syytteiden teonkuvauksessa oli kerrottu. Käräjäoikeus on todennut, että vastaajaa on kuultu oikeudenkäynnissä. Syyteneuvottelumuistion sisällöstä on käräjäoikeuden mukaan nähtävissä, että vastaajalle on jo syyteneuvottelussa tehty selkoa hänen oikeuksistaan ja tuomioesityksen merkityksestä. Syyteneuvottelussa ja myös tunnustamis-

⁹⁵² Helsingin käräjäoikeus 14.1.2020. Asiassa on kyse paritusrikoksista, ja annetusta tuomiosta ilmenee asianomistajan nimi, joten en viittaa tähän ratkaisuun suoraan ratkaisun tunnistetiedoilla asianomistajan suojaamiseksi. Olen myös poistanut lainauksesta muutoinkin sellaiset yksilöivät seikat, jotka eivät tutkimukseni kannalta ole olennaisia. Olen siten tältä osin noudattanut yhteneväistä merkinätätapaa, jota ihmiskauppaa ja sen lähirikoksia koskevassa raportissa on käytetty. Kyseisessä raportissa käsitellään vastaavia sensitiivisiä rikoksia empiirisen aineiston perusteella. Koivukari ym. 2022, s. 17–19.

oikeudenkäynnissä on ollut läsnä vastaajan äidinkielen tulkki. Ymmärtämisvaikeuksia ei ole ollut. Esiin ei vastaajan terveydentilasta huolimatta ole tullut esiin perusteita epäillä vastaajan suorittamaa tunnustamista ja sen aitoutta. Näin ollen vastaajan voidaan katsoa tunnustamisensa perusteella syyllistyneen tuomioesityksen mukaisiin rikoksiin.

Tässä perustelussa hyvää oli esimerkiksi se, että tuomioistuin on asianmukaisesti kiinnittänyt huomiota kielimuuriin ja siihen, että vastaaja on kokenut ymmärtäneensä asian tulkin avulla. Lisäksi asiassa on tuotu avoimesti esiin tuomioistuimen pohtineen myös, aiheuttavatko vastaajan terveydelliset haasteet riskiä tunnustuksen oikeellisuudelle ja vapaaehtoisuudelle. Perustelut ovat ytimekkäät, mutta niistä ilmenee, että tuomioistuin, syyttäjät ja avustajat ovat ainakin kiinnittäneet huomiota oikeisiin asioihin ja pyrkineet todella varmistumaan tunnustuksen luotettavuudesta. Laajempia perusteluja oli myös seuraavissa ratkaisuissa:

Etelä-Karjalan kärjäoikeuden ratkaisu 27.05.2020, nro 118953:

”Vastaaja on kertonut, että syyteneuvottelut ovat käynnistyneet hänen aloitteestaan ja että hän siten on antanut tunnustuksensa vapaaehtoisesti ilman painostusta ja että hän ymmärtää tunnustamisen merkityksen ja siitä johtuvat seuraamukset. Vastaaja on myös ilmoittanut, että hän on antanut tunnustuksensa vapaaehtoisesti ilman painostusta ja että hän ymmärtää tunnustamisen merkityksen ja siitä johtuvat seuraamukset. Vastaajat ovat nimenomaisesti ilmoittaneet, että tunnustamiset vastaavat heidän tahtojaan. Kärjäoikeus on tullut vakuuttuneeksi edellä kerrotuista seikoista. Asiassa ei ole jäänyt varteenotettavaa epäilyä vastaajien tunnustamisen vapaaehtoisuudesta eikä sen oikeellisuudesta tuomioesityksessä lueteltu syytetä tukeva kirjallinen todistelukin huomioon ottaen. Tunnustettu menettely täyttää kussakin syytekohdassa tuomioesityksen mukaisen rikoksen tunnusmerkistön. Esityksen hyväksymiselle ei ole muutakaan estettä.”

Varsinais-Suomen kärjäoikeuden ratkaisu 3.4.2020, nro 113611:

”Syyttäjät, vastaaja sekä hänen lainopillinen avustajansa ovat käyneet asiassa syyteneuvottelut ja näiden neuvotteluiden päätteksi osapuolet ovat toimittaneet tuomioistuimelle allekirjoittamansa päivätyn kirjallisen tuomioesityksensä. Syyteneuvotteluista laaditun pöytäkirjan ja kirjallisen tuomioesityksen perusteella voidaan todeta, että neuvottelut ovat olleet aidot ja asianmukaiset ja vastaaja on vapaasti ja omasta tahdostaan tunnustanut menettelleensä tuomioesityksessä kuvatulla tavalla jo neuvotteluvaiheessa. Vastaaja on myös kärjäoikeuden istunnossa tunnustanut menettelleensä tuomioesityksessä kerrotulla tavalla ja myöntänyt syyllistyneensä törkeisiin veropetoksiin. Kärjäoikeus on vastaajan henkilökohtaisen vastauksen kuultuaan tullut vakuuttuneeksi siitä, että hän on antanut tunnustuksensa vapaaehtoisesti ja että hän on ymmärtänyt tuomioesityksen sisällön ja tunnustamisen merkityksen ja tunnustamisesta johtuvat seuraamukset. Syyttäjät on kärjäoikeudessa tehnyt selkoa tuomioesityksensä sisällöstä ja esittänyt tarpeellisin osin asiaan liittyvän esitutkinta-aineiston, johon vastaaja on tutustunut ennen

istuntoa avustajansa kanssa. (...) Vastaajan tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei ole jäänyt varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös syyttäjän asiassa esitutkinta-aineiston perusteella esiin tuomat seikat.”

Etelä-Karjalan kärjäoikeuden ratkaisusta ilmenee, että tunnustamisoikeuden käynnissä on pyritty selvittämään, ettei tunnustuksen taustalla ole ollut painostusta. Myös Varsinais-Suomen kärjäoikeuden ratkaisussa on kiinnitetty huomiota tahdonmuodostuksen vapaaehtoisuuteen ja tuotu esiin esimerkiksi se, että vastaajalla on ollut avustaja jo neuvottelujen aikana. Seuraavassa ratkaisussa sen sijaan kiinnitettiin huomiota kirjallisiin todisteisiin ja vastuuasemiin:

Kanta-Hämeen kärjäoikeuden ratkaisu 26.03.2021, nro 114419⁹⁵³:

”Kärjäoikeus katsoo, ettei vastaajien tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta jää varteenotettavaa epäilyä. Molemmilla vastaajilla on menettelyn ajan ollut apunaan puolustaja. Syyttäjän esittämät kirjalliset todisteet ja asiaa koskeva esitutkinta-aineisto tukevat tunnustuksen oikeellisuutta. Kärjäoikeus katsoo, että tuomioesityksen teonkuvaukset varsin selvästi ja yksiselitteisesti täyttävät kussakin kohdassa asianomaisen rikosnimikkeen tunnusmerkistön. Kohdassa 1 vältetyn arvonlisäveron määrä on ollut 12 684 euroa. Korkeimman oikeuden viimeaikaisen käytännön perusteella tällainen vältetyn veron määrä ei vielä täytä törkeän tekemuodon tunnusmerkistöä (esim. KKO 2019:93). Kohtien 2 ja 4 törkeissä kirjanpitorikoksissa yhtiöiden kirjanpidon ja tilinpäätösten laatiminen on laiminlyöty kokonaan. Yhtiöiden kirjanpitoa ei ole voitu laatia luotettavasti myöskään jälkikäteen. Yhtiön A tilillä on ollut tilitapahtumia vähintäänkin 1,5 miljoonan euron edestä ja yhtiön B tilillä vähintäänkin kahden miljoonan euron edestä. Kohdassa 3 vältetyn arvonlisäveron määrä on ollut huomattavan suuri eli yhteensä 348 798 euroa. Jo yksin tämän perusteella tekoa on kokonaisarvioinnissakaan vaikea katsoa muuksi kuin törkeäksi tekemuodoksi. Vastaaja X ja vastaaja Y ovat hyväksyneet myös sen syyttäjän näkemyksen, että heidän osuutensa tekokokonaisuudessa ovat olleet olennaisia ja kokonaisuuden kannalta merkityksellisiä. Kärjäoikeus lausuu lisää vastaajien rooleista asiassa jäljempänä rangaistuksen määräämistä koskevissa perusteluissa. Edellä mainituilla perusteilla kärjäoikeus katsoo, että vastaajat ovat syylistyneet syyttäjän tuomioesityksessä kerrottuihin rikoksiin.”

Kanta-Hämeen kärjäoikeuden ratkaisussa on käyty kirjallisten todisteiden avulla perusteellisemmin läpi tunnusmerkistön täyttymistä. Ennen kaikkea siinä on kuitenkin kiinnitetty huomioita vastaajien vastuuasemiin, jotka ovat keskeisiä myös tunnustuksen oikeellisuutta arvioitaessa. Kirjallisia todisteita ja vastaajien vastuuasemia yhdessä arvioimalla tuomioistuimien on perustellut ratkaisun niin, että ulkopuolinenkin lukija kykenee havaitsemaan kärjäoikeuden pyrkineen selvittämään etenkin tunnustuksen oikeellisuutta.

⁹⁵³ Turun hovioikeus on antanut asiassa ratkaisun 8.6.2023, nro 123953.

Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arvioiminen on tuomioistuinten ylivoimaisesti keskeisin tehtävä tunnustamisoikeudenkäynnissä, mutta käräjäoikeuksien tuomioiden perusteella perustelujen avoimuudessa on usein vielä parantamisen varaa. Tuomioiden perusteluita ei pääsääntöisesti ole kirjoitettu siten että niitä lukevalle ulkopuoliselle selviäisi, millä perusteella käräjäoikeus on vakuuttunut tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Hyväkään fraasipohja ei täytä vastaajan oikeutta saada perusteltu päätös, mikäli perustelut ovat niin yleiset, että ne ovat kopioitavissa suoraan jokaiseen uuteen tuomioon. Ongelmaa korostaa entisestään se, ettei tunnustamisoikeudenkäynneissä ole käytettävissäni olevan aineiston perusteella annettu lainkaan sellaisia ratkaisuja, joissa tuomioistuimelle olisi jäänyt vartenotettava epäily tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta.

8.7.2 Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden perusteleminen

Päätösten tekemistä intuition perusteella ehkäistään perusteluvollisuudella, ja todistusteorioiden antavat eväitä myös asianmukaiselle perustelulle. Asianmukaisen perustelun kannalta riittävää ei ole, että tuomioistuin ainoastaan toteaa näytön kokonaisuutena vahvistavan tietyn seikan.⁹⁵⁴ Itsestään selvää on, ettei syyksilukevaa tuomiota voi tavallisessa rikosasiassa perustella sillä, että tuomioistuin on asiassa esitetyn näytön perusteella vakuuttunut siitä, että vastaaja on syyllistynyt teonkuvauksen mukaiseen menettelyyn. Myöskään tunnustamisoikeudenkäynnissä syyksilukeva tuomio ei voi jäädä tällaisen perustelun varaan.

Tunnustamisoikeudenkäyntien ulkopuolella tavanomaisissa rikosasioissa tunnustetut, yksinkertaiset rikosasiat, esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä, perustellaan usein todeten, että vastaaja on tunnustanut teon ja tunnustamista tukee asiassa esitetty kirjallinen todistelu eikä asiassa ole syytä epäillä tunnustuksen oikeellisuutta. Tällaisessakin rikosprosessissa näyttökynnys on kuitenkin, että vastaajan syyllisyydestä ei saa jäädä vartenotettavaa epäilyä, eikä perustelulla ole tarkoitus viitata alempaan näyttökynnykseen. Kirjallinen menettely eroaa kuitenkin melko paljon tunnustamisoikeudenkäynnistä, koska kirjallisessa menettelyssä käsiteltävät asiat ovat usein esimerkiksi rattijuopumuksia tai muita näytöllisesti hyvin selkeitä rikoksia, joista esitutkintakin on suoritettu loppuun. Kirjallisessa menettelyssä voidaankin käsitellä vain lievempiä rikoksia.⁹⁵⁵ Keskeinen ero on sekin, että vastaaja ei myöskään saa

⁹⁵⁴ Jokela 2015, s. 330, Pölonen – Tapanila 2015, s. 39.

⁹⁵⁵ ROL 5a:1.1:n 1 kohdan mukaan asia voidaan ratkaista (muiden edellytysten täyttyessä) kirjallisessa menettelyssä, jos mistään syyttäjän syytteessä tarkoitetusta yksittäisestä rikoksesta ei

varsinaista etua tunnustuksensa vastapainoksi ja kirjallisessa menettelyssä on mahdollista tuomita enintään yhdeksän kuukauden pituinen vankeusrangaistus.⁹⁵⁶ Kuten edellä on tuotu esiin, tunnustamisoikeudenkäyntiin sisältyy monenlaisia riskejä, jotka voivat aiheuttaa suuremman riskin väärästä tunnustuksesta. Tunnustuksella ”käydään kauppaa”, rangaistusuhat ovat kovempia ja asiat näytöllisesti epäselviä. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tehtävän tunnustukseen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen liittyvän arvion ei siten voida katsoa rinnastuvan kirjallisessa menettelyssä tapahtuvaan, todellisuudessa hyvin ylimalkaiseen tunnustuksen oikeellisuusarvioon.

Näen ongelmallisena sen, että näyttökynnystä koskeva perustelu on sekoitettavissa *ei jää varteenotettavaa epäilyä* -kynnyksestä pakkokeinolain *onko syytä epäillä* -kynnykseen, joka on näytöllisesti huomattavasti alempi. Kuten Jonkka huomauttaa, lainsäätäjä ei ole näyttövaatimusta merkitsevällä ilmaisuulla pelkästään kuvannut todennäköisyyden astetta vaan pyrkinyt myös ohjaamaan päätöksentekoa. Jonkka tiivistää, että kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että ”syytä epäillä/olettaa” -kynnys on epämääräisempi kuin ”todennäköiset syyt”.⁹⁵⁷ Lisäksi tunnustamisoikeudenkäynneissä käsiteltävät asiat ovat usein näytöllisesti sekavia eikä ainakaan kaikkea todistelua esitetä. Myöskään esitutkintaa ei välttämättä ole suoritettu täysimittaisesti. Suurimpana riskinä on kuitenkin se, että tunnustamisoikeudenkäyntiin kuuluu piirteitä, jotka voivat kannustaa väärän tunnustuksen antamiseen. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tunnustuksen oikeellisuuteen pitää todella kiinnittää huomiota ja tuomioistuimella on myös huomattavasti paremmat mahdollisuudet siihen kuin esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä. Lisäksi kysymys siitä, jääkö tuomioistuimelle varteenotettavaa epäilyä tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta vai onko tuomioistuimella syytä epäillä, että tunnustus ei olisi oikea ja vapaaehtoinen, voi ajan myötä vaikuttaa asiassa esitettävään todisteluun. Se voi jopa kääntää todistustaakan väärin päin niin, että tunnustus on oikea ja vapaaehtoinen, jollei muuta osoiteta. Tällöin vastaajan tulisi oma-aloitteisesti tuoda ilmi syy epäillä hänen tunnustustaan; hänen tulisi kertoa esimerkiksi olleensa poliisikuulusteluissa ja neuvottelutilanteessa varsin ahdistunut ja kertoa, ettei hänellä oikeastaan ole muistikuvia asiasta.

Riittävää ei siten ole todeta yksinomaan että asiassa ei ilmennyt syytä epäillä, että tunnustus ei pitäisi paikkaansa. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kiinnittänyt huomiota siihen, miten kansalliset tuomioistuimet ovat perustelleet näytönarvioinnin, vaikka EIT ei sinänsä arvioi uudelleen näyttöä.⁹⁵⁸

syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

⁹⁵⁶ ROL 5a:1.2.

⁹⁵⁷ Jonkan huomio on liittynyt pakkokeinojen näyttökynnykseen. Jonkka 2020, s. 172–174.

⁹⁵⁸ Hirvelä – Heikkilä 2021, s. 155 ja s. 238.

Näyttöarvioinnin perusteluilla on merkitystä paitsi asianosaisten mahdollisen muutoksenhaun kannalta myös siksi, että yleisö laajemminkin voi arvioida lain soveltamista asiassa.⁹⁵⁹ Hirvelä ja Heikkilä huomauttavat, että mikäli esimerkiksi huolimattomuuden käsite on ratkaisussa keskeinen, ei ole riittävää, että tuomioistuin vain toteaa vastaajan toimineen huolimattomasti, vaan ratkaisussa on perusteltava, miksi tuomioistuin on katsonut vastaajan toimineen huolimattomasti.⁹⁶⁰ EIT:n oikeuskäytännöstä löytyy sekä sellaisia ratkaisuja, joissa EIT on katsonut perustelut laadukkaiksi, että sellaisia, jotka eivät EIT:n ratkaisun mukaan ole täyttäneet oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Ratkaisussa *Fafrowicz v. Puola* EIT totesi, että kansallinen tuomioistuin oli arvioinut hyvin todisteiden luotettavuutta huomioon ottaen myös sen, että yksi kuulluista henkilöistä oli kuulusteluhetkellä alaikäinen.⁹⁶¹ Sen sijaan ratkaisussa *Ajdaric v. Kroatia* EIT katsoi, että kansallinen tuomioistuin ei ollut riittävästi perustellut ratkaisuaan, koska se ei ollut ottanut perusteluissaan huomioon muun ohella päätödistajan psyykkisiä ongelmia.⁹⁶²

Tapanila on todennut erityisesti ratkaisuihin Aleksandr Zaichenko⁹⁶³ ja *Salduz*⁹⁶⁴ viitaten, että EIT on usein kiinnittänyt huomiota siihen, miten kansallinen tuomioistuin on reagoinut oikeudenkäynnissä esitettyihin väitteisiin siitä, että tunnustus on saatu epäasiallisin keinoin tai että tunnustaminen ei ole luotettava muihin olosuhteisiin liittyvistä syistä.⁹⁶⁵ Tapanila on arvioinut, että EIT:n ratkaisuissa ei edellytetä niinkään tunnustamisen näyttöarvon kaavamaista alentamista vaan niissä tavoitellaan näyttöratkaisun avoimempaa ja seikkaperäisempää perustelemista.⁹⁶⁶

Perusteluvellisuus on osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, ja se ilmentää tuomarin asianmukaista päätöksentekoa. Perusteluiden merkitys pikemminkin kasvaa kuin pienenee tällaisessa menettelyssä, joka perustuu erilaisista oikeusturvatakeista luopumiseen. Hiukan eroavalla kannalla vaikuttavat kuitenkin olevan *Helenius* ja *Linna*, jotka ovat hallituksen esitykseen viitaten todenneet, että koska asiassa ei ole lähtökohtaisesti riittäviä seikkoja, näyttökysymystä koskevat perustelut voidaan tuomiossa laatia suhteellisen suppeiksi ja myös oikeuskysymystä koskevat perustelut voivat yleensä olla niukemmat kuin tavanomaisessa tuomiossa. Seurauskysymystä voi sen sijaan heidän mukaansa

⁹⁵⁹ Hirvelä – Heikkilä 2021, s. 155.

⁹⁶⁰ Hirvelä – Heikkilä 2021, s. 156. Ks. myös *Georgiadis v. Kreikka*, jossa EIT on arvioinut termin ”gross negligence” käyttöä, kohdassa 43.

⁹⁶¹ *Fafrowicz v. Puola*, kohdat 61 ja 19–24. Ks. myös Hirvelä – Heikkilä 2021, s. 316.

⁹⁶² *Ajdaric v. Kroatia*, kohdat 46–47 ja 51. Ks. myös Hirvelä – Heikkilä 2021, s. 156.

⁹⁶³ *Aleksandr Zaichenko v. Venäjä* 2010.

⁹⁶⁴ *Salduz v. Turkki* 2008.

⁹⁶⁵ Tapanila 2012, s. 161–162.

⁹⁶⁶ Tapanila 2012, s. 161–162.

olla tarpeen perustella tarkemmin.⁹⁶⁷ Hallituksen esityksen perustelut ovat mielestäni kuitenkin lähteenä tältä osin vanhentuneet, sillä lakivaliokunta edellytti harkinnassa otettavaksi huomioon myös esitutkinta-aineisto. Tuomion perusteluiden tulee ulottua tuomioistuimen suorittamaan tosiasialliseen harkintaan sen kaikilta osilta. On tulkinnanvaraista, millainen on suppea perustelu, mutta tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi on niin keskeistä, että vähintäänkin sen tulee sisältyä perusteluihin.

Perusteluja laatiessaan tuomioistuimen tulisikin kirjoittaa auki ne seikat, joita se on tosiasiallisesti käyttänyt näytön arvioinnin pohjalla. Nähdäkseni keskeistä on kuvata luvussa 8.5.3.2 esittämäni tavoin oikeellisuusarvion kannalta, miten tuomioistuin on tullut vakuuttuneeksi siitä, että vastaaja on oikea henkilö rikoksen tekijäksi. Vapaaehtoisuuden arvioinnin osalta on syytä kiinnittää huomiota siihen, mikä on ollut vastaajan motiivi tunnustaa, miten sen vaikutusta on arvioitu ja miten tunnustus on kehittynyt asian käsittelyn myötä. Lisäksi vapaaehtoisuusarvioinnissa on syytä kiinnittää huomiota sen edun suuruuteen, jonka vastaaja tunnustuksen myötä saa (luku 9).

8.8 MIKÄ ON TUOMIOISTUIMEN KANNALTA ARVIOITUNA VASTAAJAN ETU TUNNUSTAMISOIKEUDENKÄYNNISSÄ

Omana kysymyksenään voidaan nostaa esiin jo aikaisemmin esillä ollut teema siitä, mikä on vastaajan etu tunnustamisoikeudenkäynnissä. Niin tuomioistuimen materiaalisessa prosessinjohtossa kuin *in dubio pro reo* -periaatteen soveltamisessa ja hypoteesimetodissa vaihtoehtoisen hypoteesin hyväksyttävyyttä arvioidaan osin sillä perusteella, onko ratkaisu vastaajan edun mukainen. Tunnustamisoikeudenkäynnissä vastaajan etu ansaitsee kuitenkin oman kappaleensa kysymyksen moniulotteisuuden vuoksi. Onko vastaajan etu koskaan se, että tuomioistuin katsoo tunnustuksen jääneen siinä määrin epämääräiseksi, että tuomioistuin jättää asian sillensä, jolloin asia voi siirtyä tavanomaiseen rikosprosessiin, jossa on riskinä, että vastaaja tuomitaan ankarampaan rangaistukseen kuin tunnustamisoikeudenkäynnissä? Onko vastaajan etu, että tuomioistuin jättää asian sillensä, vaikka vastaaja nimenomaisesti haluaisi antaa väärän tunnustuksen esimerkiksi perheenjäsenensä puolesta tai siksi, että hänelle on luvattu siitä miljoona euroa?

Tältä osin on ensinnäkin erotettava kokonaan väärä tuomio ja osittain väärä tuomio. Kokonaan väärä tuomio voi vastaajan henkilökohtaisesta näkökulmasta olla hänen etunsa mukaista joissakin harvinaisissa tilanteissa (esimerkiksi

⁹⁶⁷ Helenius – Linna 2021, s. 729 viitaten HE:een 58/2013 vp, s. 32.

mikäli vastaaja kokee kärsivänsä itsekkin enemmän siitä, että oikea syyllinen, esimerkiksi hänen lapsensa, tuomitaan teosta, tai jos vastaajalle on luvattu maksaa merkittävä summa tunnustamisesta jonkun toisen puolesta). Rikosoikeudellisen järjestelmän tulisi kaikin keinoin pyrkiä estämään se, että ihmisiä tuomittaisiin sellaisista teoista, joita he eivät ole tehneet. Rikosprosessin tavoitteena on totuus.⁹⁶⁸ Näin ollen vastaajan etu ei tuomioistuimen näkökulmasta koskaan ole tulla tuomituksi teosta, jota hän ei ole tehnyt – ei, vaikka vastaaja olisi itse eri mieltä.

Sen, että asia etenee tunnustamisoikeudenkäynnissä annetun sillensäjättämispäätöksen jälkeen tavanomaiseen rikosprosessiin, ei siten voi katsoa olevan vastoin vastaajan etua, sillä tällaisessa tilanteessa asiassa on jotakin sellaista selvitettävää, jonka takia se on toiseen menettelyyn siirretty. Tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä seuraamustasoa on lisäksi mahdollista kompensoida tarvittaessa esimerkiksi RL 6:6:n 3 kohdan nojalla tai rangaistuksen kohtuullistamisperusteilla.

Osittain väärä tuomio rapauttaa rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuutta, mutta se voi olla puhtaammin vastaajan edun mukainen. Vastaajan edun mukaista voi nimittäin olla tunnustaa pieni, sakkouhkainen osuus talousrikoskokonaisuudesta ja välttää tällä tavoin asian laajempi jatkoselvittely ja kokonaisuudesta mahdollisesti seuraava vankeusrangaistus. Tuomio vastannee tällöin sinänsä tosiasioita, mutta se kertoo vain osan totuudesta. Osittain väärä tuomio on kuitenkin vastoin rikosprosessin tarkoitusta ja totuutta rikosprosessin tavoitteena. Vastaajan tahto ei ole sellainen arvo, jota rikosprosessissa on tarkoitus suojata, ja viranomaisten velvollisuus huolehtia asian selvittämisestä ja rikosvastuun toteutumisesta on keino näiden tilanteiden estämiseen.

Seuraava ratkaisu oli mielenkiintoinen esimerkki vastaajan edusta tunnustamisoikeudenkäynnissä.

Helsingin hovioikeuden 30.8.2022 antama ratkaisu nro 1152.

Valtioneuvoston oikeuskansleri vaati, että asianajajalle X määrätään kurinpidollinen seuraamus hyvän asianajajatavan vastaisesta menettelystä. Asianajaja X edusti päämiehiään rikosasian pääkäsittelyssä, jossa syyttäjä vaati vastaajille vankeusrangaistusta törkeästä veropetoksesta. Asiaesittelyn päätteeksi syyttäjä kuitenkin ilmoitti olevansa valmis tekemään asiassa tuomioesityksen, jossa syyksiluettavana rikoksena olisi syyteoikeudeltaan vanhentunut veropetos ja rangaistusseuraamuksena sakkorangaistus. Asianajaja X:n päämiehet halusivat hyväksyä esityksen, sillä he halusivat välttää vankeusrangaistuksen riskin. Myös asianajaja X katsoi esityksen olevan vastaajien edun mukainen, mutta hän toi kuitenkin asian käsittelyssä syyttäjälle ja tuomioistuimelle esille, että rikoksena veropetos on jo vanhentunut, tiedostaen, että asia saattaa johtaa siihen, että tuomioistuin ei hyväksy esitystä.

⁹⁶⁸ Ks. luku 4.1.

Tuomioistuimien antoi kuitenkin asiassa tuomioesityksen mukaisen tuomion vanhentuneesta veropetoksesta, ja tuomio sai lainvoiman.

Asian jälkiselvittely käynnistyi myöhemmin, mutta purkuhakemus hylättiin korkeimmassa oikeudessa vastaajien edun vastaisena. Valvontalautakunta katsoi, että asianajaja X ei ole menetellyt hyvän asianajajatavan vastaisesti, mutta oikeuskansleri valitti asiasta hovioikeuteen. Hovioikeus katsoi kuitenkin, että aihetta ratkaisun muuttamiseen ei ole ja että valvontalautakunta on voinut harkintavaltansa puitteissa päätyä siihen, ettei asianajaja X ole menetellyt hyvän asianajajatavan vastaisesti. Ratkaisu on lainvoimainen.

Olen samaa mieltä valvontalautakunnan ja hovioikeuden kanssa. Asianajaja on ajanut päämiehensä etua tapauksessa ja luultavasti arvioinut, että kvalifioitu teonkuvaus luetaan melko todennäköisesti vastaajien syyksi ja vastaajat saisivat siten vankeustuomion asiasta. Sitoutumalla vanhentuneen rikosnimikkeen tuomitsemiseen avustaja ajoi varsin hyvin päämiestensä etua: hän sai varmistettua vastaajille sakkorangaistuksen vankeusrangaistuksen sijasta jo pääkäsittelyyn edenneestä asiasta ja saavutti asialle oikeusvoiman. Keskeistä arvioinnissa oli etenkin se, että asianajaja ei kuitenkaan harhauttanut syyttäjää ja avustajaa vaan toi aktiivisesti esiin sen seikan, että rikos oli vanhentunut (edistäen siten hyvää ja tehokasta oikeudenhoitoa sekä turvaten oikeusvaltion toteutumista). Sen sijaan syyttäjän ja tuomioistuimen osalta virhe on selkeämpi. Oikeuskansleri on 28.9.2021 antamassaan ratkaisussa antanut aluesyyttäjälle ja käräjätuomarille huomautuksen heidän menettelyistään asiassa.⁹⁶⁹ Vastaajan etu voikin nähdäkseni saada erilaisia ulottuvuuksia riippuen siitä, arvioiko vastaajan etua puolustusavustaja vai tuomioistuin (edellä luku 7.4 avustajan vastuusta).

⁹⁶⁹ OKV/501/31/2020.

9 Rangaistuslajin vaihtuminen ja tunnustuksen vapaaehtoisuus

9.1 VOIKO TUOMIOISTUIN POIKETA TUOMIOESITYKSEN SEURAAMUSKANNANOTOSTA

9.1.1 Itsenäinen harkinta vai sopimuksen kunnioittaminen

ROL 1:10.3:n mukaan syyttäjä sitoutuu tuomioesityksessä vaatimaan rangaistusta RL 6:8a:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti. Tuomioesityksessä on ilmoitettava syyttäjän sitoumus vaatia rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti, ja säännöksen mukaan syyttäjä voi tuomioesityksessä ilmoittaa kantansa tuomittavan rangaistuksen lajista ja määrästä (ROL 1:10.4). Lain esitöissä on täsmennetty, että syyttäjä voi esittää oman käsityksensä sopivasta rangaistuksesta joko täsmällisesti taikka ylä- ja alarajan esittämällä. Myös vastaaja voi esittää näkemyksensä rangaistuksen lajista ja määrästä. Jo lain esitöissä on kuitenkin korostettu, että kysymyksestä päättää viime kädessä tuomioistuin RL 6:8a:ssä säädetyin tavoin.⁹⁷⁰

RL 6:8a.1:n mukaan rangaistus määrätään lievennettyä rangaistusasteikkoa noudattaen, jos tekijä on myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen siten kuin syyteneuvottelumenettelyä koskevissa säännöksissä ROL 1:10, ROL 1:10a ja ROL 5 b luvussa sekä ETL 3:10 a:ssä säädetään. Edelleen säännöksen toisen momentin mukaan tekijälle saa tuomita enintään kaksi kolmannelta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Jos rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määrääjäksi, tuomioistuin voi määrätä vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisiä syitä.

Tuomiossa on ilmoitettava tuomitun rangaistuksen lisäksi myös, millaisen rangaistuksen tuomioistuin olisi tuominnut ilman tunnustuksen perusteella lievennetyn rangaistusasteikon soveltamista.⁹⁷¹ Lain esitöissä on nimenomaisesti todettu, ettei riittävää ole, että tuomioistuin toteaisi yksinomaan, että tunnustus on otettu huomioon rangaistusta lieventävänä seikkana. Esitöiden mukaan sääntelyn tarkoituksena on mahdollistaa jälkikäteinen kontrolli siitä, että

⁹⁷⁰ HE 58/2013 vp, s. 32.

⁹⁷¹ RL 6:8a.3. Ks. tämän edellytyksen funktiosta Linna 2019, s. 288–290.

tunnustus on asianmukaisesti otettu rangaistuksen mittaamisessa huomioon. Lisäksi sääntelyllä voi olla etuja myös oikeuskäytännön yhtenäisyyden seuraamisen kannalta.⁹⁷²

Apulaisoikeuskanslerin sijainen on 8.12.2022 antanut ratkaisun, jossa hän kiinnitti kärjätuomarin huomiota huolellisuuteen ja tarkkuuteen tuomion laatimisessa. Kärjäoikeuden tunnustamisoikeudenkäynnissä antamassa tuomiossa ei ollut lain edellyttämällä tavalla ilmoitettu, millaisen rangaistuksen tuomioistuin olisi tuominnut tekijöille ilman heidän myötävaikutustaan rikostensa selvittämiseen. Puheenjohtajana asiassa toimineen kärjätuomarin selvityksen mukaan tieto on huolimattomuudesta jäänyt tuomioon kirjoittamatta.⁹⁷³

Lain esitöissä on täsmennetty, että käytännössä rangaistusta alennettaisiin siten kolmanneksella, jota on pidetty varsin tavallisena alennusmääränä eurooppalaisissa syyteneuvottelujärjestelmissä.⁹⁷⁴ Alennuksen ei kuitenkaan tule olla kaavamainen, vaan sen määrää harkittaessa on otettava huomioon erityisesti tunnustamisen ajankohta ja asiassa saavutetut prosessitaloudelliset säästöt. Lisäksi asiassa on huomioitava, että tunnustamisoikeudenkäynnissä määrättyjen rangaistusten ei tule liiallisesti poiketa rangaistuksista, joita tavanomaisessa rikosprosessissa tuomittaisiin vastaavista rikoksista.⁹⁷⁵

Lain ja esitöiden nojalla on siten selvää, että tuomioistuin ei ole sidottu mahdolliseen tuomioesityksessä esitettyyn seuraamuskannanottoon. Tuomioistuimen vahva rooli tulee perustuslaista. Perustuslain 3.3 §:n mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet. Samoin perustuslain 7.3 §:ssä on todettu, että rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin.⁹⁷⁶

Rikosasiassa myös virallisperiaate estää sen, että asianosaiset voisivat sopia asian tuomioistuinta sitovalla tavalla.⁹⁷⁷ Tähän kiinnitettiin huomiota jo lain säätämisvaiheessa, jolloin perustuslakivaliokunta totesi, että tuomiovaltaa rajaa syyteneuvottelumenettelyssä se, että tuomioistuin on sidottu rikosnimikkeeseen ja rangaistus on tuomittava lievennetyltä asteikolta, mutta tuomiovaltaa käyttää edelleen tuomioistuin eikä syyteneuvottelumenettely siten tarkoita tuomiovallan siirtämistä tuomioistuinten ulkopuolelle. Tuomioistuin määrää

⁹⁷² HE 58/2013 vp, s. 37.

⁹⁷³ OKV/665/30/2022.

⁹⁷⁴ HE 58/2013 vp, s. 37.

⁹⁷⁵ KKO 2018:23, kohta 36, Helenius – Linna 2021, s. 729, HE 58/2013 vp, s. 37.

⁹⁷⁶ Niin sanottua sakkomenettelylakia koskevassa hallituksen esityksessä 103/2017 käsiteltiin laajasti tuomiovallan siirtämistä tuomioistuimen ulkopuolelle viitaten etenkin perustuslakivaliokunnan lausuntoihin 7/2010 ja 1/1982. Ks. HE 103/2017, s. 10–15. Perustuslakivaliokunta on yhtynyt hallituksen esityksessä esitettyihin näkemyksiin. PeVL 37/2017, s. 2.

⁹⁷⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 56.

rangaistuksen lievennetyn rangaistusasteikon puitteissa samalla tavalla kuin tavanomaisessa oikeudenkäynnissä.⁹⁷⁸ Kannanottoja on kuitenkin esitetty sen puolesta, että prosessuaalisen työnjaon ja kriminaalipoliittisten syiden vuoksi tuomioistuimen tulisi tavanomaisessakin rikosprosessissa antaa enemmän painoarvoa syyttäjän näkemykselle rangaistuksen lajista ja määrästä.⁹⁷⁹

Sinänsä tuomioesityksessä ei ole välttämätöntä edes esittää yksilöityä kannanottoa tuomittavasta rangaistuksesta, mutta kuten Tapani ja Tolvanen ovat huomauttaneet, käytännössä sekä neuvottelut että tunnustamisoikeudenkäynti voivat edellyttää, että tuomioesityksessä on ainakin melko tarkasti yksilöity seuraamuskannanotto.⁹⁸⁰ Näin vaikuttaa myös oikeuskäytännössä tapahtuneen, ja konkreettisemmän kannanoton esittämisestä vaikuttaa muodostuneen empiirisen aineiston perusteella vahva pääsääntö.⁹⁸¹ Tämä voi kuitenkin aiheuttaa epäselvyyttä sen suhteen, miten sitovana vastaaja tosiasiaassa pitää tuomioesityksessä ilmoitettua seuraamuskannanottoa ja miten alhaisella kynnyksellä tuomioistuin voi poiketa tuomioesityksessä esitetystä seuraamuskannanotosta.

Tosiasiallista epäselvyyttä siitä, ettei tuomioesityksen seuraamuskannanotto sido tuomioistuinta, ei vastaajallakaan tulisi enää tunnustamisoikeudenkäynnissä olla. Jo syyteneuvottelumenettelyyn kuuluvien neuvottelujen aikana syyttäjän ja avustajan tulee tehdä vastaajalle selväksi, ettei tuomioesityksessä mainittu seuraamuskannanotto sido tuomioistuinta (ROL 1:10a).⁹⁸² Lisäksi vielä tuomioistuimenkin tulee tunnustamisoikeudenkäynnissä varmistaa vastaajalta, ymmärtääkö hän tuomioesityksen merkityksen ja suostuuko hän tähän menettelyyn.

Tulkinnallisia eroja on kuitenkin siinä, miten vahvan painoarvon tuomioistuimet ovat tuomioesityksen mukaiselle seuraamuskannanotolle antaneet. Tapani ja Tolvanen ovat katsoneet, että tuomioistuimen ei tulisi kovin matalalla kynnyksellä poiketa seuraamuskannanotosta. He ovat huomauttaneet, että kyse on myös kriminaalipoliittisesta työnjaosta. Syyttäjän tehtävänä on rikosvastuun toteuttaminen, ja tuomioistuimen ensisijaiset tehtävät ovat menettelyn laillisuuden valvominen ja asian ratkaiseminen. Tähän työnjakoon sopii huonosti se, että tuomioistuin tuomitsee ankaramman rangaistuksen kuin tuomioesityksen seuraamuskannanotossa on esitetty.⁹⁸³ Myös Sahavirta on todennut, että jos tuomioistuimet kovin yleisesti poikkeavat tuomioesityksessä esitetystä

⁹⁷⁸ PeVL 7/2014 vp, s. 3–4.

⁹⁷⁹ Tolvanen 2003, s. 1027.

⁹⁸⁰ Tapani – Tolvanen 2015, s. 241. Ks. myös Linna 2010, s. 220–223 ja Helenius – Linna 2021, s. 725.

⁹⁸¹ Omassa empiirisessä aineistossani syyttäjien seuraamuskannanotot olivat tuomioista ilmenevin tavoin lähes aina suhteellisen tarkasti yksilöityjä. Ks. myös esim. Kuusisto Mäkelä 2021, s. 27, jossa on vertailtu tuomioiden yhteneväisyyksiä syyttäjän seuraamuskannanoton kanssa.

⁹⁸² LaVM 5/2014 vp, s. 12.

⁹⁸³ Tapani – Tolvanen 2015, s. 239.

seuraamuksesta, se johtaa helposti siihen, ettei syyteneuvottelun käyttöala vaikiinnu kovin laajaksi.⁹⁸⁴ Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomari joutuu lisäksi määräämään rangaistuksen tavanomaista suppeamman aineiston pohjalta ja tietoisena siitä, että tuomioesityksessä esitetty seuraamuskannanotto on asian paremmin tuntevien osapuolten yhteinen neuvottelutulos, josta poikkeaminen voi aiheuttaa tunnustuksen peruutuksen taikka asian käsittelemisen muutoshakuasteessa. Nämä molemmat ovat omiaan tuomaan lisäkustannuksia valtiolle.

Myös syyttäjän rooli eroaa syyttäjän roolista tavanomaisessa oikeudenkäynnissä. Tavanomaiseen rikosasiaan verrattuna syyteneuvottelu antaa syyttäjälle enemmän valtaa.⁹⁸⁵ Tapani ja Tolvanen huomauttavat, että syyttäjän roolin kannalta voidaan puhua jopa eräänlaisesta väliaikaisesta roolimutoksesta siinä mielessä, että syyttäjän tulisi kyetä ottamaan tuomioistuimen näkökulma rangaistuksen määräämiseen jo neuvottelujen ja tuomioesityksen laatimisen aikana.⁹⁸⁶ Syyteneuvottelua voidaan pitää ensimmäisenä kertana, kun jonkinlaista sopimusvapautta on nähtävissä suomalaisessa rikosoikeudessa.⁹⁸⁷ Asiaan tiivistyykin kysymys siitä, missä määrin tuomioistuimen tulisi kunnioittaa osapuolten saavuttamaa neuvottelutulosta. Kysymystä on käsitelty myös esimerkiksi seuraavassa ratkaisussa.

Helsingin hovioikeuden ratkaisu 19.2.2018, nro 106927

Syyttäjä ja vastaaja puolustajansa kanssa kävivät syyteneuvottelun 14.10.2015 ja allekirjoittivat 1.7.2016 tuomioesityksen, jossa syyttäjä vaati vastaajalle vähintään 1 vuoden 4 kuukauden ehdotonta vankeusrangaistusta. Käräjäoikeudessa pidettiin 5.9.2016 tunnustamisoikeudenkäynti, josta laaditun pöytäkirjan mukaan syyttäjä kertoi oikeudelle tuomioesityksen syntyneen yhdessä vastaajan ja tämän puolustajan kanssa ja että vastaaja oli myöntänyt syytteet sellaisenaan ja ilmaissut halukkuutensa käsitellä asia loppuun tunnustamisoikeudenkäynnissä. Pöytäkirjaan on kirjattu, että syyttäjä on vaatinut vastaajan tuomitsemista 1 vuoden 2 kuukauden – 1 vuoden 4 kuukauden mittaiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Käräjäoikeus katsoi ratkaisussaan 23.9.2016 vastaajan syyllistyneen tuomioesityksen mukaisiin rikoksiin, mutta totesi, että vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan yhteinen rangaistus vastaajan syyksi luetuista teoista olisi lähtökohtaisesti noin 3 vuotta 5 kuukautta vankeutta. Käräjäoikeus piti tähän

⁹⁸⁴ Sahavirta 2016, s. 393.

⁹⁸⁵ Oikarainen 2017, s. 200–201.

⁹⁸⁶ Tapani – Tolvanen 2015, s. 241. Ks. myös Linna 2010, s. 220–223.

⁹⁸⁷ Illman 2015, s. 154. Määttä 2013, s. 647. Samoin Ervo on todennut, että plea bargaining -menettelyn avulla asianosaiset saisivat enemmän mahdollisuuksia sen totuuden määrittämiseksi, jolle ratkaisu perustetaan. Ervo myös kuvailee syyteneuvottelua askeleena kohti neuvoteltua oikeudenmukaisuutta, Ervo 2012, s. 13 ja s. 15. Toisaalta, kuten Saranpää toteaa, hyvitys vastaajan myötävaikutuksen seurauksena ja asianosaisen menettelyä koskeva määräämisvalta (esim. kirjallisessa menettelyssä) eivät ole olleet täysin vieraita ajatuksia myöskään aiemmassa suomalaisessa rikosprosessissa, Saranpää 2017, s. 315.

nähdén syyttäjän tunnustamisoikeudenkäynnissä vaatimaa 1 vuoden 2 kuukauden – 1 vuoden 4 kuukauden vankeusrangaistusta liian lievänä. Käräjäoikeus katsoi oikeudenmukaiseksi seuraamukseksi 1 vuotta ja 8 kuukautta ehdotonta vankeutta.

Vastaaja haki Helsingin hovioikeudesta muutosta. Helsingin hovioikeus kiinnitti ensinnäkin huomiota kuulemisperiaatteeseen ja huomautti, että kuulemisperiaate ja hyvä prosessinjohto edellyttävät, että vastaajalle varataan tilaisuus lausua asiaan vaikuttavista seikoista. Tunnustamisoikeudenkäynnin pöytäkirjasta ei ilmennyt, että tuomioistuim olisi huomauttanut vastaajaa siitä, ettei tuomioistuin ole sidottu esitettyyn rangaistukseen. Hovioikeus kuitenkin katsoi, että tosiasiallista epäselvyyttä asiasta vastaajalle ei tapauksessa ollut jäänyt, sillä syyteneuvottelumenettelyssä oli muuten varmistettu, että vastaaja ymmärtää tuomioesityksen sisällön ja merkityksen.

Rangaistuksen osalta hovioikeuden enemmistö katsoi, että käräjäoikeuden kaikista rikoksista ilman lievennettyä rangaistusasteikkoa harkitsema yhteinen 3 vuoden 5 kuukauden vankeusrangaistus oli oikeudenmukaisessa suhteessa rikosten vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen ja niistä ilmenevään tekijän syyllisyyteen. Käräjäoikeuden tekemä lievennys vankeusrangaistukseen oli yhteensä 1 vuosi 9 kuukautta eli yli puolet ilman lievennettyä rangaistusasteikkoa määrättävän vankeusrangaistuksen pituudesta. Hovioikeus totesi rangaistuksen alennuksen olevan huomattava siitäkin huolimatta, että käräjäoikeus on rikoslain 6 luvun 8 a §:n 2 momentin mukaisen lievennetyn rangaistusasteikon lisäksi ottanut huomioon myös muita lieventämisperusteita. Tämän johdosta hovioikeus katsoi, että käräjäoikeuden vastaajalle määräämää rangaistusta ei ollut syytä alentaa.

Ratkaisu ei kuitenkaan ollut yksimielinen. Vähemmistö katsoi, että vaikka tuomioistuimella on viime kädessä tuomiovalta, voidaan arvioida, missä määrin on perusteltua, että tuomioistuin asianosaisten käsityksen sivuuttaen tuomitsee tätä ankaramman rangaistuksen. Eri mieltä ollut jäsen totesi, että yksi rangaistuksen määräämisen lähtökohdista on rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rangaistuskäytännön yhtenäisyys voi puoltaa sitä, että tuomioistuin sivuuttaa asianosaisten käsityksen ja tuomitsee ankaramman rangaistuksen. Asiat ovat kuitenkin usein laadultaan ja tekokohtaisilta olosuhteiltaan sellaisia, ettei yleinen rangaistuskäytäntö osoita tiettyä rangaistusta vaan pikemminkin haarukan, johon rangaistus asettuu. Edelleen vaikka vastaajalle on tehty selväksi, ettei seuraamuskannanotto sido tuomioistuinta, muodostunee vastaajalle kuitenkin yleensä odotus siitä, että rangaistus tuomitaan esityksen mukaisesti tai ettei siitä ainakaan poiketa hänen vahingokseen. Käsillä olevassa asiassa syyttäjä oli tunnustamisoikeudenkäynnissä esittänyt mahdollisuutta tuomita vielä tuomioesityksestä ilmenevää rangaistusta lievempi seuraamus. Eri mieltä ollut jäsen totesi edelleen, että jos tuomioistuimet ohittavat asianosaisten yksimielisen näkemyksen usein tai jopa säännöllisesti, ei syyteneuvotteluun suostuminen ole vastaajan kannalta välttämättä kovin houkutteleva vaihtoehto, koska asian lopputulosta on vaikea ennustaa.

Eriävässä lausunnossa todettiin myös, että ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt tuomioistuinten päätehtävänä kontrolloida sitä, ettei syyteneuvottelumenettely loukkaa vastaajan oikeusturvaa. Tähän sopii huonosti se, että tuomioistuin ryhtyy oma-aloitteisesti ankaroittamaan rangaistusta ottaen huomioon myös, että syyttäjän tehtäviin kuuluu rikosvastuun toteuttamisesta huolehtiminen. Eri mieltä ollut jäsen päätyikin katsomaan, että tuomioistuimen tulisi suhtautua varoen asianosaisten yksimielisestä näkemyksestä poikkeamiseen. Kuitenkin jos yleinen rangaistuskäytäntö ja rikoksen teko-olosuhteet sekä rangaistukseen alentamiseen liittyvät seikat huomioon ottaen asianosaisten esittämä rangaistus on objektiivisesti arvioiden lajiltaan tai määrältään niin alhainen, että on syytä olettaa sen olevan seurausta syyttäjän erehdyksestä tai epäasiallisiin syihin perustuneesta harkinnasta, tuomioistuimen on aihetta puuttua asiaan. Tällöinkin tuomioistuimen tulee kuulla asianosaisia mahdollisesti tuomittavasta esitetystä ankarammasta rangaistuksesta edeltä ilmenevin tavoin. Tämän johdosta eriävässä lausunnossa puollettiin rangaistuksen alentamista tuomioesityksen mukaiseen 1 vuoden ja 4 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen.

Edellä esitetystä hovioikeuden enemmistön ratkaisusta huolimatta vahvana pääsääntönä vaikuttaa olevan, etteivät tuomioistuimet pääsääntöisesti poikkea tuomioesityksessä esitetystä seuraamuskannanotosta ainakaan ankarampaan suuntaan.⁹⁸⁸ Kuusisto Mäkelä on Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin selvityksessä todennut, että vuonna 2017 yli kolme neljäsosaa tunnustamisoikeudenkäynneissä annetuista tuomioista oli identtisiä tuomioesityksessä esitettyyn seuraamuskannanottoon nähden. Tuomittu seuraamus poikkesi tuomioesityksen mukaisesta seuraamusehdotuksesta vain kymmenessä tapauksessa, ja niistäkin yhdeksässä seuraamusta lievennettiin vastaajan eduksi.⁹⁸⁹

9.1.2 Haastatteluaineistossa esiin tulleet kokemukset

Oikeudenmukaisen rangaistuksen mittaaminen liittyy aina kyseisen rikoksen erityispiirteisiin. Arviota voi vaikeuttaa se, ettei tunnustamisoikeudenkäynnissä tavallisesti käydä todistelua kovin laajasti läpi. Haastatteluaineistossa nousikin esiin myös kysymys siitä, miten tuomioistuin voisi poiketa seuraamuskannanotosta ilman asian syvällisempää tuntemusta ja voiko tunnustamisoikeudenkäynnissä ylipäätään esittää näyttöä siinä tarkoituksessa, että tapauksen erityispiirteet voitaisiin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa.

Käräjätuomari 1 kertoi, että avustajat ovat pohtineet, kuinka paljon he edes voivat lähteä avaamaan tunnustamisoikeudenkäynnissä materiaalia siinä

⁹⁸⁸ Myös Törnqvist on päätenyt oman empiirisen aineistonsa perusteella tähän. Törnqvist 2018, s. 319.

⁹⁸⁹ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 27–28.

toivossa, että se vaikuttaisi rangaistuksen mittaamiseen vastaajan kannalta edullisesti.

Syyttäjä 2 totesi näkevänsä ristiriitaisena sen, että syyttäjä haluaisi esittää näyttöä siitä, miten moitittava teko on kyseessä, jos vastaaja kerran tunnustaa teon. Tuomioistuimen roolin kannalta hän totesi myös miettineensä, millä eväillä tuomioistuin voi arvioida rangaistuksen mittaamista, kun sille on tarjottu vähemmän aineksia teon moitittavuuden arvostelulle, sillä esimerkiksi henkilötodistelua ja muuta näyttöä ei monilta osiltaan esitetä.

Syyttäjä 3 kertoi, että todisteiden läpikäymisen taso on määräytynyt sen mukaan, millainen asia on ollut kyseessä ja mitä siinä on ollut tarpeen näyttää toteen. Jos kyseessä on ollut hyvin poikkeuksellinen rikos, on syyttäjä kokenut, että todisteiden tarkempi läpikäyminen on tarpeen niin tunnustuksen oikeellisuuden arvioinnin kuin ylipäätään teon laadunkin arvioinnin takia.

Syyttäjä 4 totesi, että tunnustamisoikeudenkäynnistä itse tapahtumaa ”pöyhäistään” vain pintapuolisesti, joten on vaikea nähdä, että tuomioistuimella olisi realistisia mahdollisuuksia arvioida asiaa olennaisesti tuomioesityksensä poiketen.

Tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävän näytön suppeudesta huolimatta osa haastatelluista korosti kuitenkin tuomioistuimen tuomioesityksestä riippumattonta harkintavaltaa osapuolten sopimusvapauden yli.

Käräjätuomari 1 totesi pitävänsä hulluna ajatusta, että tuomioistuimeen tuodaan vain leimattavaksi valmis paketti. Riippumattoman tuomioistuimen täytyy voida käyttää tuomiovaltaa ja omaa itsenäistä harkintaa asiassa. Syyttäjän ammattitaitoon kuitenkin kuuluu se, että hän osaa arvioida, millainen seuraamus asiasta tulisi. Tarpeen vaatiessa käräjätuomari keskusteluttaisi asian istunnossa ja toteaisi, että tuomioistuin harkitsee, onko seuraamustaso oikea.

Käräjätuomari 2 totesi, että puheenjohtaja voi käyttää ratkaisuvalltaansa asiassa niin kauan kuin lainsäätäjät ei toisin päättä. Hän totesi kuitenkin, että hän tietää myös tuomareita, jotka vain ”leimaavat” rangaistuksen.

Käräjätuomari 5 totesi, että tuomaria ei ylipäätään tarvittaisi asiassa, mikäli tuomarilla ei olisi sananvaltaa asiassa. Hän katsoi, ettei asia voi mennä niin, että tuomioistuin vahvistaa sopimuksen ja kantaa vastuun siitä, että näin tämä nyt sitten meni.

Syyttäjä 3 korosti, että tuomarin harkinta on aina vapaata ja näin sen kuuluukin olla. Harkintavaltaa ei voi juurikaan sitoa. Syyttäjä sanoi, että hänen kokemuksensa mukaan tuomarit eivät yleensä tee turhia toimenpiteitä. Myös avustajat ja vastaajat tietävät, että syyttäjä voi sitoutua vain esittämään rangaistusta alennetulta asteikolta ja loppu on tuomarin ratkaisuvalltaa.

Toisaalta haastatteluaineistossa nousi esiin yhtä lailla kantoja vähemmän aktiivisen toiminnan puolesta. Osa haastatelluista katsoi, että tuomioistuimen tulisi poiketa seuraamuskannanotosta vain, mikäli tuomioesityksen mukainen seuraamus poikkeaisi tuomioistuimen näkemyksen mukaan selvästi vakiintuneesta oikeuskäytännöstä. Tällöinkin puollettiin asian keskusteluttamista avoimesti joko ennen tunnustamisoikeudenkäyntiä tai viimeistään siellä.

Käräjätuomari 3 totesi, ettei hän näe tuomarin roolia seuraamuksen määrittämisessä erityisen aktiivisena. Hän katsoi, että mikäli esitetty seuraamus on oikeassa skaalassa, hän ei näe syytä puuttua siihen. Eri asia tietenkin olisi, jos seuraamuskannanotto olisi ihan totaalisen väärä; silloin siihen pitäisi puuttua. Tällöinkin hän pyrki kuitenkin tekemään puuttumisen mahdollisuuksien mukaan jo ennen asian käsittelemistä tunnustamisoikeudenkäynnissä esimerkiksi tiedustelemalla täydennyskehotuksella, onko asiassa otettu huomioon rikosrekisteristä ilmenevät tuomiot. Viimeistään hän nostaisi asian esiin keskusteluttamalla seuraamuskannanoton tunnustamisoikeudenkäynnissä. Käräjätuomari näki huonona vaihtoehtona sen, että tuomioistuin vain päättäisi asian käsittelyn ja kirjoittaisi tuomioon jotain muuta kuin mitä asianosaiset olettavat tulevan.

Käräjätuomari 4 totesi, että jos hän olisi aivan eri mieltä seuraamuskannanotosta, hän ei päästäisi asiaa tunnustamisoikeudenkäyntiin asti. Hän totesi näkevänsä huonona tilanteena sen, että ratkaisu poikkeaisi siitä, mikä se on neuvotellussa tuloksessa.

Käräjätuomari 6 katsoi, että tuomarin rooli tunnustamisoikeudenkäynneissä on vähäinen. Hän kertoi, että hänellä on hyvin korkea kynnys lähteä ”mestaroimaan” osapuolten välistä sovintoa, jos rangaistus on hyväksyttävässä haarukassa. Syyteneuvottelumenettelyn tulevaisuuden käyttöä rapauttaisi, jos tuomari vetäisi kovin herkästi omaa linjaansa. Kyseessä on kuitenkin osapuolten välinen sopimus, neuvottelujen tulos, ja niissä on aina kompromisseja suuntaan tai toiseen. Mikäli sopimus revitään rikki olennaiselta kulmaltaan, on siinä mahdollisuus, että vastaaja peruuttaakin suostumuksensa.

Syyttäjä 2 kertoi miettineensä muutamassa asiassa, ”pehmoiliko” hän liikaa rangaistuksen mittaamisessa, kun vastaajaan sai suoran kontaktin ja vastaaja kertoi osin relevantteja ja osin irrelevantteja seikkoja rangaistuksen mittauksen kannalta. Syyttäjä totesi, että hänen mielestään olisi tärkeää, että tuomioistuin tutkisi enemmänkin sitä, että esitys on riittävässä määrin vallitsevan oikeuskäytännön mukainen, eikä tekisi pieniä, esimerkiksi kuukauden pituisia muutoksia esitykseen. Sen sijaan, jos esitys poikkeaa tuomioistuimen mielestä selvästi vakiintuneesta oikeuskäytännöstä, hän ymmärtää siitä poikkeamisen. Syyttäjä kertoi huomauttaneensa jo neuvotteluissa, että vaikka syyttäjän saisi ylipuhuttua hyväksymään liian lievän seuraamuksen, se voi kostautua tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tästä syystä hän on korostanut, että neuvotteluissa kannattaa pitäytyä aidosti siinä, mitä kuuluu mitata, koska tuomioistuin korjaa sen, jos se heittää liikaa.

Myös avustajat olivat sillä kannalla, että tuomioistuimen ei tulisi kevyin perustein muuttaa tuomioesityksessä sovittua rangaistustasoa. Erityisesti nousi esiin huoli siitä, että ehdollinen vankeusrangaistus muuttuu tunnustamisoikeudenkäynnissä ehdottomaksi vankeudeksi.

Asianajaja 1 totesi, että hänen mielestään tuomarin tulisi olla tunnustamisoikeudenkäynnissä aktiivinen harkitessaan, voiko hän antaa tuomioesityksen mukaisen tuomion. Asianajaja totesi kuitenkin, että tämän harkinnan jälkeen tuomarin tulisi hänen mielestään kunnioittaa osapuolten sopimusta rangaistuksen määrän ja lajin osalta.

Asianajaja 3 kertoi olleensa alkuun huolestunut tuomioistuimelle jäävästä harkintavallasta rangaistuksen suhteen. Hän totesi, että jos syyttäjän ja vastaajan välisissä neuvotteluissa on päästy yhteisymmärrykseen esimerkiksi siitä, että seuraamukseksi riittää ehdollinen ja yhdyskuntapalvelu, on vastajalle ”varsin kylmä paikka”, jos seuraamus tunnustamisoikeudenkäynnissä muuttuu ehdottomaksi vankeudeksi. Tällainen muutos saattaisi johtaa tunnustuksen peruuttamiseen ja asian käsittelyn alkamiseen hovioikeudessa ensimmäisenä asteena, jolloin muutoksenhakumahdollisuus jää käytännössä korkeimman oikeuden valituslupajärjestelmän takia pois.

Syyttäjä 1 totesi, että asia ei hänen mielestään eroa tavallisesta rikosasian pääkäsitteystä, jossa syyttäjä myös esittää seuraamuskannanoton, josta tuomioistuin voi poiketa. Hän totesi kuitenkin, että hän yrittää parhaan kykynsä mukaan mitata seuraamuksen tuomioesityksissä oikein, ja niihin tulee vain harvoin muutoksia. Viime kädessä tuomioistuin päättää seuraamuksen, ja tämä on selvää myös vastaajalle. Syyttäjä huomautti kuitenkin näkevänsä ongelmallisena, jos tuomittava seuraamus eroaisi huomattavasti tuomioesityksessä esitetystä. Samoin hän näki ongelmallisena, mikäli tuomioesityksessä esitetäisiin ehdollista ja käräjäoikeus määräisi ehdotonta. Onneksi vastaaja voisi kuitenkin valittaa hovioikeuteen siitä.

Syyttäjä 6 kertoi, että hänen kokemuksensa mukaan tuomioesitukset ovat pääsääntöisesti menneet muutoksitta läpi, mutta eräs tuomari on jokaisessa hänelle päätyneessä asiassa muuttanut tuomittavaa rangaistusta hiukan – ei merkittävästi, mutta sen verran, että jää oma ”puumerkki”. Yleensä tämä tuomari lievensi rangaistusta, mutta kerran hän ankaroiitti rangaistusta ja siitä tuli ”melkein maailmanloppu”. Näytti siltä, ettei kyseisen vastaajan avustaja enää suostu syyteneuvottelumenettelyyn. Syyttäjä totesi, että seuraamusta ei tulisi ainakaan ankaroida, sillä neuvottelu on luottamusasia. Jos vastaajat eivät luota siihen, että sopimus pitää, tulee koko systeemi loppumaan.

Vaikuttaa siltä, että haastateltavat olivat samoilla linjoilla siitä, että tuomioistuimella on ja pitää olla viimekätinen harkintavalta rangaistuksen suhteen. Yleisesti ajateltiin kuitenkin myös, että tuomioesityksen mukaista seuraamuskannanottoa ei tulisi muuttaa ainakaan ankarampaan suuntaan, ellei se aivan selvästi poikkea vakiintuneesta linjasta. Kysymys tuomioesityksen mukaisesta

seuraamus kannanotosta poikkeamisesta ei kuitenkaan typisty tähän niin sanottuun arvokysymykseen siitä, millainen on syyttäjän ja tuomioistuimen rooli. Asiassa on vielä erotettava ne tilanteet, joissa rangaistuksenlaji muuttuu syyteneuvottelumenettelyn myötä, ja ne tilanteet, joissa tuomioistuin pitäytyy samassa rangaistuslajissa.

9.2 RANGAISTUSLAJIN VAIHTUMINEN

9.2.1 Kahden vuoden pituisen vankeusrangaistuksen laji

Rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan enintään kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Perinteisesti on katsottu, että mitä lähempänä kahta vuotta tuomittava rangaistus tulee olemaan, sitä painavammat perustelut vankeusrangaistuksen tuomitsemiselle ehdollisena tulisi olla.⁹⁹⁰ Korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan KKO 2018:92 todennut, että ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitseminen ensikertalaiselle tulee yleensä kysymykseen vasta yli vuoden pituisissa rangaistuksissa.⁹⁹¹ Kemppinen huomauttaa, että selkeää rajaa presumption kääntymispisteelle on vaikea määrittää, mutta eräänlaisena peukalosääntönä voidaan hänen käsityksensä mukaan pitää noin 1 vuoden ja 6 kuukauden pituista rangaistusta.⁹⁹²

Mielenkiintoinen sivuhavainto tämän tutkimuksen yhteydessä oli, että vaikuttaa siltä, että tasan kahden vuoden pituisia vankeusrangaistuksia on alettu määrätä ehdollisena aikaisempaa useammin. Ehdollisten vankeusrangaistusten osuus on Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsausten mukaan jatkuvasti pitkällä aikavälillä kasvanut ja ehdottomien osuus puolestaan vähentynyt.⁹⁹³ Tämä näkyy myös siinä, minkä pituisia tuomioita käräjäoikeudet tuomitsevat vielä ehdollisina. Katsauksen mukaan vuonna 2020 tasan kahden vuoden vankeusrangaistuksista lähes 40 % tuomittiin ehdollisina. Lisäksi 18–24 kuukauden pituisista vankeusrangaistuksista ehdollisia oli jo 60 %.⁹⁹⁴ Vertailun vuoksi vuonna 2011 vastaavan selvityksen mukaan tasan kahden vuoden vankeusrangaistuksista vain 20 % määrättiin ehdolliseksi ja 18–24 kuukauden pituisista vankeusrangaistuksista hiukan alle 50 % oli ehdollisia.⁹⁹⁵

⁹⁹⁰ Kemppinen 2021, s. 246. Tapani – Tolvanen 2011, s. 127. KKO 2010:18, kohta 9 ja KKO 2023:19, kohdat 20–21.

⁹⁹¹ KKO 2018:92, kohta 24.

⁹⁹² Kemppinen 2021, s. 246.

⁹⁹³ Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2022, s. 55.

⁹⁹⁴ Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2022, s. 59–60.

⁹⁹⁵ Lappi-Seppälä – Niemi 2013, s. 335.

Tilastojen perusteella tuleekin vaikutelma, että tasan kahden vuoden pituisen vankeusrangaistuksen saisi nykyään – tai sai ainakin vuonna 2020 – useammin ehdollisena kuin aikaisemmin. Muutos on tullut hiljalleen. Vuonna 2019 noin kolmannes, 33 %, kahden vuoden pituisista vankeusrangaistuksista on määrätty ehdolliseksi.⁹⁹⁶ Sen sijaan vuonna 2018 ehdollisten vankeusrangaistusten määrä tasan kahden vuoden pituisista vankeusrangaistuksista on hiukan epäselvä. Katsauksen taulukon mukaan ehdollisia vankeusrangaistuksia olisi ollut peräti yli 40 %, mutta selosteen mukaan niitä olisi ollut vain noin kolmannes.⁹⁹⁷ Vuonna 2017 kolmannes tasan kahden vuoden pituisista vankeusrangaistuksista oli ehdollisia.⁹⁹⁸ Vuonna 2016 ehdollisia vankeusrangaistuksia oli alle kolmannes,⁹⁹⁹ ja vuosina 2014 ja 2013 tasan kahden vuoden pituisista rangaistuksista neljännes määrättiin ehdollisiksi.¹⁰⁰⁰ Vuonna 2011 näitä ehdollisia rangaistuksia oli edellä kerrotusti vain viidennes.¹⁰⁰¹

Tasan kahden vuoden pituisten ehdollisten vankeusrangaistusten määrä on siis viimeisten kymmenen vuoden aikana tilastojen perusteella kasvanut merkittävästi. Mitään kriminaalipoliittista muutosta näiden vuosien aikana ei tältä osin ole tapahtunut. Myöskään korkein oikeus ei ole muuttanut linjaansa, päinvastoin se on vuonna 2018 määrännyt ehdottomana varsin lyhyen, viiden kuukauden pituisen rattijuopumustuomion ensikertalaiselle ratkaisussaan KKO 2018:92. Lisäksi ratkaisussa KKO 2018:45:ssa on todettu kahta vuotta lähestyvän rangaistuksen määräämisestä seuraavasti:

”Rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että mitä lähempänä rangaistus on kahta vuotta vankeutta, sitä painavampia perusteita tarvitaan, jotta rangaistus voidaan tuomita ehdollisena (KKO 2015:18 kohta 19 ja siinä mainitut ratkaisut). Tuomittaessa lähes kahden vuoden pituinen vankeus täysikäiselle tekijälle vankeuden ehdolliseksi määrääminen edellyttää painavia perusteita. Koska asiassa ei ole tullut ilmi tällaisia perusteita, vankeus on tuomittava A:lle ehdottomana.”

KKO on ottanut kantaa tasan kahden vuoden pituisen vankeusrangaistuksen rangaistuslajiin myös rangaistuksen määräämistä koskevassa ennakkopäätöksessä KKO 2022:7 (kohdat 22–23):

⁹⁹⁶ Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2021, s. 60.

⁹⁹⁷ Niemi – Lappi-Seppälä 2019, seloste s. 58 ja taulukko s. 59.

⁹⁹⁸ Lappi-Seppälä – Niemi 2018, s. 55–56.

⁹⁹⁹ Lappi-Seppälä – Niemi 2017, s. 56.

¹⁰⁰⁰ Lappi-Seppälä – Niemi 2016, s. 53. Lappi-Seppälä – Niemi 2015, s. 61.

¹⁰⁰¹ Lappi-Seppälä – Niemi 2013, s. 335.

”Rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan määräaikaisten, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Lajinvalinnassa on lisäksi otettava saman luvun 3 §:n mukaisesti huomioon muun muassa rangaistuskäytännön yhtenäisyys ja rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat perusteet. (...)

Korkein oikeus toteaa johtopäätöksensä, että tuomitessa kahden vuoden pituinen vankeus täysi-ikäisen rikoksen tehneelle vastaajalle vankeuden ehdolliseksi määrittäminen edellyttää painavia perusteita. Se, että A:ta ei ole ennen nyt kysymyksessä olevia tekoja tuomittu rikoksista, ja se, että teoista on kulunut jo lähes viisi vuotta, eivät ole riittäviä perusteita vankeuden ehdolliseksi määrittämiselle. Kun asiassa ei ole ilmennyt muitakaan tällaisia perusteita, vankeus on tuomittava A:lle ehdottomana.”

Myöskään oheisseuraamuksena tuomitavan yhdyskuntapalvelun määrä ei näyttäisi selittävän muutosta, sillä se ei ole kasvanut vastaavasti. Vuosina 2020, 2019, 2018 ja 2016 yhdyskuntapalvelua on ollut oheisseuraamuksena 2 %:ssa ehdollisista vankeusrangaistuksista.¹⁰⁰² Vuonna 2017 vastaava luku oli 3 %.¹⁰⁰³ Aikaisempina vuosina eli vuonna 2015 ja sitä ennen katsauksessa ei ole vastaavaa vertailukelpoista ilmoitustapaa oheisseuraamuksena olleen yhdyskuntapalvelun kokonaismäärästä.¹⁰⁰⁴ Joka tapauksessa viime vuosien luvut ovat pysyneet varsin yhdenmukaisina. Myöskään koronapandemia ei selittäne asiaa, koska muutoksen tapahtuminen jakautuu niin monen vuoden ajalle.¹⁰⁰⁵

Kysymys kaipaasi lisätutkimusta, mutta omien tutkimuskysymysten valossa joudun tyytymään tähän epäselvään tilaan ja toteamaan, että tilastoista poiketen pidän omassa tutkimuksessani edelleen lähtökohtana sitä vakiintunutta kantaa, että kahta vuotta selkeästi lähestyvän vankeusrangaistuksen tulisi useimmiten olla ehdoton, jollei kyseessä ole esimerkiksi nuori henkilö tai muuten sellainen henkilö, jonka tuomitseminen ehdottomaan vankeusrangaistukseen olisi kohtuutonta vaikkapa terveydellisten syiden takia.

¹⁰⁰² Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2021, s. 60, Kuusisto Mäkelä – Lappi-Seppälä 2020, Niemi – Lappi-Seppälä 2019, s. 60. Lappi-Seppälä – Niemi 2017, s. 56.

¹⁰⁰³ Lappi-Seppälä – Niemi 2018, s. 55–56.

¹⁰⁰⁴ Lappi-Seppälä – Niemi 2016, s. 54. Lappi-Seppälä – Niemi 2015, s. 62.

¹⁰⁰⁵ Olen keskustellut havainnosta laajasti muiden kanssa, ja kiitänkin mielenkiintoisista keskusteluista ja huomioista Sakari Melanderia, Jaakko Rautiota, Kimmo Nuotiota, Tapio Lappi-Seppälää, Frida Kuusisto Mäkelää, Sasu Tyniä ja Jenni Hakkarasta. Edellä esitetyt mielipiteet ja tulokset ovat kuitenkin omiani.

9.2.2 Rangaistuslajivaihdokset empiirisessä aineistossa

9.2.2.1 Tunnustamisoikeudenkäynneissä annetut tuomiot

Keräämissäni tuomioissa ei pääsääntöisesti ole ilmoitettu, olisiko muutoin tuomittu vankeusrangaistus ollut mahdollista vai ehdotonta ilman lievennetyn rangaistusasteikon soveltamista. Siksi olen määritellyt rangaistuslajin vaihtumisen mahdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä tässä tutkimuksessa siten, että mikäli tuomittava rangaistus olisi ratkaisussa ollut yhden tai useamman vastaajan osalta ilman lievennetyn rangaistusasteikon soveltamista vähintään yhden vuoden ja yhdeksän kuukauden (1 vuosi 9 kuukautta) pituinen, niin tulkitsem, että sen rangaistuslajina olisi ollut lähtökohtaisesti ehdoton vankeusrangaistus, ellei ratkaisussa ole tarkemmin muuta todettu. Näin ollen olen tulkinut rangaistuslajin vaihdokseksi esimerkiksi vielä sellaiset tilanteet, joissa ilman lieventämisperustetta olisi tuomittu 1 vuosi ja 9 kuukautta vankeutta mutta lievennysperusteen jälkeen on tuomittu esimerkiksi 1 vuoden ja 2 kuukauden pituinen mahdollinen vankeusrangaistus.¹⁰⁰⁶ Mikäli ilman lieventämisperusteen soveltamista tuomittava rangaistus olisi ollut 1 vuosi ja 8 kuukautta tai sitä vähemmän, olen tässä tulkinut, ettei rangaistuslaji ole vaihtunut, vaikka osassa näistä tapauksistakin rangaistuslaji on tosiasiallisesti saattanut vaihtua.¹⁰⁰⁷ Rangaistuslajin vaihdoksena en ole myöskään huomioinut oheisseuraamusten muutoksia, kuten jos muutoin olisi vaadittu mahdollista ja oheissakkoa mutta se on muuttunut vain mahdolliseksi. En ole kyennyt arvioimaan myöskään tekijän mahdollisen aikaisemman rikollisuuden vaikutusta rangaistuslajiin. Oletan kuitenkin, että tekijän mahdollinen aikaisempi rikollisuus on huomioitu jo syyttäjän seuraamuskananotossa, jolloin se ei muuta tutkimuksessani tehtäviä johtopäätöksiä.

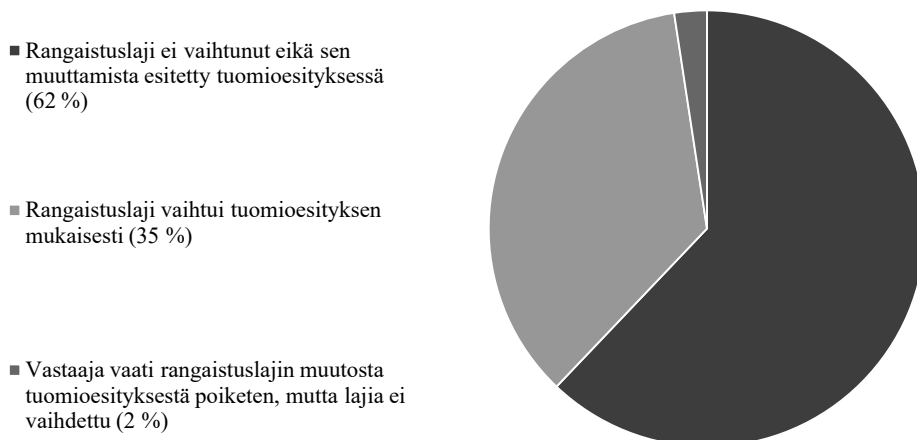
Olen laatinut seuraavan kaavion kuvaamaan, miten usein rangaistuslaji on empiirisessä aineistossani tunnustamisoikeudenkäyntien yhteydessä vaihtunut. Olen kaaviossa ottanut huomioon ainoastaan ne ratkaisut, joissa on ollut kyseessä varsinainen tunnustamisoikeudenkäynti. Näitä ratkaisuja oli aineistossani yhteensä 124. Niistä rangaistuslajia ei vaihdettu noin 65 %:ssa ratkaisuista (80 ratkaisua) ja vaihdettiin noin 35 %:ssa ratkaisuista (44 ratkaisua). Lisäksi kaaviossa on huomioitu ne tilanteet, joissa rangaistuslajin vaihtamista esitettiin tuomioesityksestä poiketen mutta rangaistuslajia ei kuitenkaan vaihdettu (3 ratkaisua). Näissä kaikissa ratkaisuissa kyseessä oli vastaajan

¹⁰⁰⁶ Näin esimerkiksi Helsingin käräjäoikeus 28.12.2021, nro 155933.

¹⁰⁰⁷ Korostan, että olen tehnyt tämän jaottelun yksinomaan siitä syystä, että pystyisin tutkimuksessani kuvaamaan rangaistuslajin vaihdosten yleisyyttä edes summittaisella tasolla. Jaotteluani ei tule tulkita niin, että katsoisin presumption todellisuudessa siirtyvän ehdottoman vankeuden puolelle vasta 1 vuoden ja 9 kuukauden pituisen vankeusrangaistuksen kohdalla. Olen pyrkinyt tekemään jaottelusta mahdollisimman realistisen. Edellä kuvatun tilastojen ja perinteisen aineiston ristiriidan vuoksi olen päätenyt tähän kompromissiin.

tunnustamisoikeudenkäynnissä esittämä kannanotto, mutta tuomioesityksessä syyttäjän seuraamuskannanoton mukainen vaatimus oli ehdotonta vankeutta.

Rangaistuslajin vaihtuminen

Kaavio 2. Rangaistuslajin vaihtuminen

Havaitaankin siis, että aineistossani tuomioistuimet olivat lähestulkoon poikkeuksetta pitäytyneet siinä rangaistuslajissa, jota tuomioesityksen mukaisessa seuraamuskannanotossa oli esitetty.¹⁰⁰⁸ Ainoastaan kahdessa ratkaisussa käräjäoikeus muutti rangaistuslajia tuomioesityksen mukaisesta, mutta kummastakin ratkaisusta valitettiin ja kummassakin ratkaisussa muutoksenhakuasteet lopulta muuttivat rangaistuslajin tuomioesityksen mukaiseksi (vaikkakaan eivät ainakaan yksinomaan siitä syystä, että tuomioistuin oli poikennut tuomioesityksen mukaisesta rangaistuslajista).

Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisu 18.8.2020, nro 128022

Käräjäoikeus päätyi etenkin vastaajan rikosrekisteristä ilmenevillä perusteilla tuomitsemaan yhden vuoden ehdotonta vankeutta tuomioesityksessä esitetyn yhden vuoden ehdollisen vankeusrangaistuksen sijaan.

Vastaaja valitti Helsingin hovioikeuteen ja Helsingin hovioikeus päätyi 23.2.2022 antamallaan ratkaisulla nro 107284 muuttamaan vankeusrangais-

¹⁰⁰⁸ Aineistossa oli kuitenkin muutamia ratkaisuja, joista tuomioesityksen mukainen seuraamuskannanotto ei ilmennyt; esimerkkeinä Helsingin käräjäoikeuden ratkaisut 19.02.2021, nro 107792 ja 22.02.2021, nro 107959. Käräjäoikeus päätyi kummassakin asiassa tuomitsemaan 1 vuoden ja 11 kuukautta ehdollista vankeutta sekä oheissakkoa.

tuksen ehdolliseksi. Hovioikeus totesi, että vaikka vastaajan aikaisempi rikollisuus puhuukin ehdottoman vankeusrangaistuksen puolesta, vähentää aikaisemmasta rikollisuudesta kulunut aika tämän seikan merkitystä rangaistuslajin valinnassa. Vastaaja on myös maksanut hänelle tuomittuja vahingonkorvauksia ja pyrkinyt näin poistamaan rikostensa vaikutuksia, mikä puhuu vähäisessä määrin ehdollisen vankeusrangaistuksen puolesta. Hovioikeus antoi vähäisen merkityksen asiassa myös vastaajan iälle ja elämäntilanteelle. Hovioikeus totesi, että asiaa kokonaisuutena arvioiden ja ottaen erityisesti huomioon, että vastaaja on tunnustanut tekonsa jo esitutkinnan aikaisessa vaiheessa, ei vastaajan syyksi luettujen rikosten vakavuus, niistä ilmenevä syyllisyys ja aikaisempi rikollisuus edellyttä hänelle tuomitun 1 vuoden vankeusrangaistuksen määräämistä ehdottomaksi.

Toisessa asiassa oli enemmän käänteitä:

Silloisessa Kemi-Tornion käräjäoikeudessa¹⁰⁰⁹ annettiin 19.10.2015 tunnustamisoikeudenkäynnissä ratkaisu nro 144010, jossa käräjäoikeus tuomitsi vastaajalle ankaramman rangaistuksen kuin mitä tuomioesityksessä oli esitetty. Syyttäjäksi oli tuomioesityksessä vaatinut vastaajalle yhden vuoden ja 11 kuukauden pituista ehdollista vankeusrangaistusta sekä 40 tuntia yhdyskuntapalvelua, mutta käräjäoikeus tuomitsi vastaajalle yhden vuoden ja 10 kuukauden pituisen ehdottoman vankeusrangaistuksen. Vastaaja ilmoitti tyytymättömyyttään koko tuomioon, mutta valituskirjelmässään hän vaati ainoastaan, että rangaistusta alennetaan ja että se lievennetään ehdolliseksi vankeusrangaistukseksi. Muut asianosaiset eivät hakenet ratkaisuun muutosta eivätkä tehneet vastavalitusta. Sen sijaan muutoksenhakumääräajan päättymisen jälkeen vastaaja toimitti hovioikeudelle vielä uudemman lausuman, jossa ilmoitti peruuttavansa suostumuksensa tunnustamisoikeudenkäyntiin.

Vastaajan peruutettua suostumuksensa Rovaniemen hovioikeus jätti tunnustamisoikeudenkäyntiasian sillensä ja jatkoi asian käsittelyä hovioikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädettyssä järjestyksessä. Hovioikeus toimitti asiassa pääkäsittelyn ja sen seurauksena tuomitsi vastaajan kahden vuoden ja 7 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen 28.2.2017 antamallaan ratkaisulla.

Korkein oikeus myönsi vastaajalle valitusluvan ja totesi ratkaisussaan KKO 2017:82, että käräjäoikeuden ratkaisu on jäänyt pysyväksi muilta osin kuin rangaistuksen määräämisen osalta. Menettelyyn annetun suostumuksen peruuttaminen ei ole ollut enää mahdollista eikä tunnustamisoikeudenkäyntiä olisi tullut jättää sillensä. Koska käräjäoikeuden ratkaisu oli jäänyt pysyväksi muutoin kuin rangaistuksen mittaamisen osalta, ei asiassa olisi ollut merkitystä, vaikka vastaaja olisi kertomansa tavoin tarkoittanut peruuttaa ilmoituksella myös tunnustuksensa. Käräjäoikeuden ratkaisuun olisi tullut hakea muutosta syyksi lukemisen osalta, jotta tunnustuksen peruuttaminen olisi ollut mahdollista. Näin ollen korkein oikeus palautti asian Rovaniemen hovioikeuden käsiteltäväksi.

¹⁰⁰⁹ Kemi-Tornion käräjäoikeus on 1.1.2019 alkaen yhdistynyt Lapin käräjäoikeuteen.

Rovaniemen hovioikeus käsitteli asian uudestaan 23.5.2018, ratkaisulla nro 121900. Hovioikeus totesi rangaistuslajia harkitessaan, että vastaajan syyksi luetut teot ovat vakavia ja moitittavia. Vastaajaa ei kuitenkaan ollut aikaisemmin rikoksista rekisteröity ja hän oli tunnustuksellaan myötävaikuttanut asian selvittämiseen. Vastaajan elämäntilanne oli muuttunut niin töiden kuin perheolosuhteiden osalta. Vastaaja oli lyhentänyt maksettavaksi tuomittuja korvauksia ulosoton kautta eikä ollut syyllistynyt uusiin rikoksiin. Hovioikeus viittasi korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2018:23 ja totesi, että rangaistuksen määrääminen on yksin tuomioistuimen harkinnassa myös tunnustamisoikeudenkäynnissä. Syyteneuvottelujärjestelmän toimivuuden kannalta eduksi on kuitenkin, että syyttäjän tuomioesityksessä esittämät seuraamuskannanotot eivät huomattavasti eroa tuomioistuinten tunnustamisoikeudenkäynneissä tuomitsemista rangaistuksista. Hovioikeus totesi edelleen, että tässä tapauksessa käräjäoikeus oli tuominnut vastaajalle huomattavasti syyttäjän tuomioesityksestä poikkeavan rangaistusseurauksen. Lisäksi asian käsittely tuomioistuimessa oli kestänyt selvästi pidempään kuin tunnustamisoikeudenkäynneissä tavanomaisesti. Hovioikeus totesi, että ottaen huomioon vastaajan tunnustus, asian käsittelyn vaiheet ja menettely tuomioistuimessa sekä niistä johtuva oikeudenkäynnin kesto, vastaaja voitiin rikosten vakavuudesta ja tekojen osoittamasta syyllisyydestä huolimatta tuomita ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

Rangaistuslajissa oli pysytty empiirisen aineistoni perusteella jopa niissä tilanteissa, joissa oli kyse tasan kahden vuoden pituisista vankeusrangaistuksista. Hankkimaani tuomioaineistoon sisältyi neljä ratkaisua, joissa tuomioistuin päätyi tunnustamisoikeudenkäynnin seurauksena tuomitsemaan vastaajalle tasan kahden vuoden pituisen ehdollisen vankeusrangaistuksen ja oheisseurauksena yhdyskuntapalvelua. Tiivistän nämä neljä ratkaisua keskeisiltä osiltaan seuraavassa. Niitä kaikkia yhdistää se, että jo tuomioesityksessä on esitetty ehdollista vankeusrangaistusta. Kaikki tuomiot ovat myös saavuttaneet lainvoiman.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisu 17.2.2021, nro 107338

Syyttäjä vaati tuomioesityksen mukaisesti vastaajalle 2 vuoden pituista ehdollista vankeusrangaistusta ja sen oheisseurauksena 90 tunnin pituista yhdyskuntapalvelurangaistusta. Syyttäjän mukaan rangaistus olisi ilman lievennetyn rangaistusasteikon soveltamista ollut noin 3 vuotta vankeutta. Vastaaja oli hyväksynyt syyttäjän esityksen. Käräjäoikeus katsoi, että oikeudenmukainen seuraamus ilman tunnustamisoikeudenkäyntiä olisi ollut 3 vuotta vankeutta. Käräjäoikeus totesi, että kaikki edellä lausuttu huomioiden oikeudenmukainen seuraamus on kahden vuoden mittainen vankeusrangaistus, joka voi olla ehdollinen. Ehdollista oli kuitenkin pidettävä yksinään riittämättömänä seuraamuksena, joten vastaajalle tuomittiin sen ohessa 90 tuntia yhdyskuntapalvelua.

Keski-Suomen käräjäoikeuden ratkaisu 8.11.2021, nro 147290

Käräjäoikeus totesi ottaneensa RL 6 luvun 8a §:n mukaisen lievennyksen huomioon siten, että vastaajalle tuomittiin rangaistukseksi laskennallisen

2 vuoden 6 kuukauden ehdottoman rangaistuksen sijasta 2 vuotta ehdollista vankeutta, jonka ohessa hänelle tuomittiin 90 tuntia yhdyskuntapalvelua. Vastaajasta tehdyn yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksen mukaan hän soveltui yhdyskuntapalveluun ja oli myös antanut siihen suostumuksensa selvityksen tekovaiheessa sekä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Myös asianomaiset olivat päätyneet samaan rangaistusseuraamukseen syyteneuvotte- lussa.

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden ratkaisu 4.1.2021, nro 100183

Tuomioesityksessä esitettiin seuraamuskannanottona vastaajalle 1 vuoden 10 kuukauden – 2 vuoden pituista ehdollista vankeusrangaistusta sekä oheis- seuraamuksena yhdyskuntapalvelua enintään 90 tuntia. Käräjäoikeus totesi, että yleisen rangaistuskäytännön perusteella vastaajan syyksi luetuista rikok- sista olisi tullut lähtökohtaisesti tuomittavaksi vähintään 2,5 vuoden pituinen vankeusrangaistus. Käräjäoikeus totesi pitävänsä 2 vuoden pituista vankeus- rangaistusta sanottu lieventämisperuste huomioon ottaen oikeanmittaisena. Estettä tuomita vankeusrangaistus ehdollisena ei ollut. Ehdollinen vankeus- rangaistus oli kuitenkin riittämätön seuraamus vastaajan syyksi luetuista rikoksista, ja sen lisäksi hänet tuomittiin 60 tunnin pituiseen yhdyskun- tpalveluun.

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden ratkaisu 19.2.2021, nro 107743

Tuomioesityksessä esitettiin seuraamuskannanottona vastaajalle 2 vuoden pituista ehdollista vankeusrangaistusta sekä oheisseuraamuksena yhdyskun- tpalvelua enintään 90 tuntia. (...) Yleisen rangaistuskäytännön perusteel- la vastaajan syyksi luetuista rikoksista olisi tullut lähtökohtaisesti tuomitta- vaksi rikoslain 7 luvun 5 §:ssä säädetty huomioon ottaen vähintään 3 vuoden pituinen vankeusrangaistus. Käräjäoikeus totesi pitävänsä 2 vuoden pituista vankeusrangaistusta sanottu lieventämisperuste huomioon ottaen oikeanmit- taisena ja että asiassa on edellytykset määrätä rangaistus ehdolliseksi. Vas- taajan syyksi luettiin yli viisi vuotta jatkunut rikoskokonaisuus, jossa vas- taaja on useissa eri yhtiöissä harjoittamassaan liiketoiminnassa laiminlyönyt useat lakisääteiset velvollisuutensa sekä aiheuttanut lukuisille asianomis- tajille huomattavaa taloudellista vahinkoa. Menettely oli ollut varsin laaja- mittaista ja sitä on pidettävä lajissaan moitittavana. Tästä syystä ehdollista vankeutta oli yksinään pidettävä riittämättömänä seuraamuksena vastaajan syyksi luetuista rikoksista ja hänet tuomittiin sen lisäksi 90 tunnin pituiseen yhdyskuntapalveluun.

Kuten edellä olevista esimerkeistä havaitaan, edes tasan kahden vuoden pitui- sen vankeusrangaistuksen määräämistä ehdollisena ei ole juurikaan perusteltu, jos siihen on tuomioesityksen mukaisesti päädytty.

Kysymys rangaistuslajista liittyy paitsi ehdottoman ja ehdollisen vankeuden väliseen rajanvetoon myös ehdollisen vankeusrangaistuksen ja sakkorangais- tuksen väliseen rajanvetoon. Alla olevassa lainvoimaisessa ratkaisussa rangai- stusta on alennettu seitsemän kuukauden pituisesta ehdollisesta vankeusrangai- stuksesta 80 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen.

Päijät-Hämeen käräjäoikeuden ratkaisu 26.3.2021, nro 113504

Vastaaja oli ilmoittanut tunnustavansa teonkuvauksessa ilmenevät rikokset ja suostuvansa asian käsittelymiseen ROL 5b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä edellyttäen, että syyttäjä alentaa rangaistusvaatimustaan tuomioesityksessä esittämänsä mukaisesti. Lisäksi asiasta käy ilmi, että vastaajalla on ollut muuta yritystoimintaa ja vastaaja oli ilmoittanut, että mahdollinen vankeustuomio tarkoittaisi Aluehallintoviraston ilmoittamien näkemysten perusteella vielä viiden vuoden toimintakieltoa.

Käräjäoikeus katsoi, että oikeudenmukaisena rangaistuksena vastaajan syyksi luetuista rikoksista voitiin ennen lieventämisperusteiden ja tunnustuksen perusteella lievennetyn rangaistusasteikon soveltamista pitää seitsemää kuukautta vankeutta. Vahingonkorvausten maksamisen ja ajan kulumisen takia rangaistusta on ensin lievennetty 2–3 kuukauden pituiseksi ehdolliseksi vankeusrangaistukseksi tuomiossa tarkemmin ilmoitettujen perusteiden nojalla. Sen jälkeen rangaistuksesta on vielä tunnustamisen johdosta tehty reilun kolmanneksen alennus, jonka on katsottu johtavan asiassa siihen, että kokonaisharkinnan perusteella vastaajan syyksi luetut rikokset ovat olleet sovitettavissa sakkorangaistuksella. Oikeudenmukaiseksi sakkorangaistuksen määräksi on katsottu 80 päiväsakkoa.

9.2.2.2 *Haastatteluaineistossa esiin tulleet kannat rangaistuslajivaihdokseen liittyen*

Rangaistuslajin vaihtuminen herätti keskustelua myös asiantuntijahaastatteluisa. Vaikka moni haastateltava katsoi edellä luvussa 9.1.2 kuvatuin tavoin, ettei tuomioistuimen tulisi poiketa ainakaan rangaistuslajista, nousi esiin myös huolta siitä, muodostuuko tarjouksesta vastaajan kannalta liian houkutteleva, mikäli rangaistuslaji vaihtuu toiseen syyteneuvottelumenettelyn seurauksena.

Asianajaja 1 totesi, että rangaistuslajin muutos on erittäin hyvä porkkana vastaajalle. Puolustaja pyrkii parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen päämiehensä kannalta, ja usein rangaistuslajin muuttaminen palvelee päämiehen etua. Asianajaja totesi kuitenkin myös, että joskus vastaajalle voi syntyä kiusaus tunnustaa liian ”heppoisin” perustein. Asianajaja kertoi asiasta, jossa syyttäjä oli ehdottanut vastaajalle tekojen tunnustamista ja kertonut samalla, että rangaistuslaji muuttuisi tunnustamisen myötä. Avustaja kuvasi, että hän näki jo päämiehensä silmistä välähdyksen ”Okei, tämän minä ostan”.

Asianajaja 2 totesi, että päämiehen etuajattelu lähtee kokonaisuudesta, päämiehen elämäntilanteesta. Hän kertoi tapauksesta, jossa olisi mahdollisesti ollut perusteita, että syytteet olisi hylätty, mutta hänen päämiehensä yksinkertaisesti pelkäsi, että sieltä tulisi ehdoton seuraamus. Jos syyte olisi mennyt kokonaisuudessaan läpi, olisi seuraamus varmasti ollut ehdoton. Asianajaja totesi, ettei usko, että juuri kukaan rikosasiassa puolustava asianajaja uskaltaa luvata päämiehelleen, että asia menee satavarmasti ”hylkyyn”. Päämies oli työssäkäyvä perheellinen henkilö, joka totesi, että ehdollinen vankeusrangaistus ei tule hänen maailmaansa kaatamaan. Kun otettiin

huomioon, että pääkäsittelyssä vastaajalla voi olla erilaisia painetiloja, käsitteyt kestävät pitkään ja olisi riski ehdottomasta vankeudesta, avustaja katsoi, että ehdollisen vankeuden takaava syyteneuvottelumenettely oli tässä tapauksessa vastaajan edun mukainen. Päämies on kuitenkin se, joka tekee päätökset syyteneuvottelusta.

Asianajaja 3 totesi, että syyteneuvottelumenettely on ollut hänen asiakkailleen todella hyödyllinen. ”Elämän ja kuoleman kysymys” vankilaan joutumisesta on ratkennut asiakkaan eduksi. Asianajaja kertoi näkevänsä hyvin voimakkaasti, että asiakkaat tähtäävät siihen, että he eivät joudu vankilaan. Asianajajan mielestä asiakas saa syyteneuvottelusta myös suurimman hyödyn, jos välttää vankilan. Esimerkiksi ehdollisen vankeusrangaistuksen lyheneminen ei ole etuna mitään vankilan välttämiseen verrattuna. Asianajaja huomautti kuitenkin, että hän näkee hankalana, jos tunnustaminen muuttuu liian houkuttelevaksi esimerkiksi suuren alennuksen tai rangaistuslajivaihdoksen takia. Hän pohti, saako se ihmisen tunnustamaan tekoja, joita ei ole tehnyt tai joita ei haluaisi tunnustaa. Asianajaja totesi, että tilanne muuttuu helposti painostavaksi, jos vastaaja arvelee vankilan välttämisen olevan mahdollista vain teon tunnustamalla. Siinä tullaan sitten kohta jo asianajajan rooliin, että asianajajan täytyy olla tiukasti hereillä ja arvioida näyttöä ja tilannetta tuomarin näkökulmasta: onko kyseessä sellainen tilanne, että tuomio tulee joka tapauksessa, vai voisiko käydä niin, että syyte hylättäisiin. Asianajaja huomautti lähtökohtana olevan, että jos vastaaja saa tietää sellaisesta mahdollisuudesta, että hän voi välttää vankilan, niin vastaaja voi alkaa ajatella, että tunnustanpa tämän asian. Siinä ollaan sitten nopeasti isoissa asianajoeettisissä kysymyksissä; onko asianajajalla oikeus edistää sellaista. Jos avustaja tietäisi tunnustuksen vääräksi, niin mitä hän voi tehdä? Onko asiakkaan etu se, että saa tunnustaa teon, jota ei ole tehnyt, eikä joudu vankilaan? Vai onko asiakkaan etu se, että on kiistettävä, koska hän ei ole tekoa tehnyt, mutta sitten ottaa riski, että joutuu vankilaan? Nämä ovat äärettömän vaikeita asioita. Asianajaja totesi tietävänsä, että houkutus on valtava.

Kysymys rangaistuslajin vaihtumisesta liittyy myös sellaisiin tilanteisiin, joissa puhutaan sakkorangaistuksen ja ehdollisen vankeuden rajapinnasta.

Syyttäjä 3 huomautti, että varsinkin vanhemmalle väestölle rikosrekisterimerkintä on iso juttu, jolta halutaan välttää. Vanhemmat ihmiset ovat valmiita suurin piirtein seisomaan päällään, jotta syyttäjä ei vaadi heille vankeutta.

Käräjätuomarit ja syyttäjät pohtivat paljon myös sitä, miten syyteneuvottelumenettelyssä annettava rangaistuksen lievennys tulisi määrittää ja kuinka helposti vankeusrangaistus voi muuttua ehdolliseksi. Muutamat heistä ajattelivat, että lajivaihdoksen kynnyksen tulisi olla korkeampi.

Käräjätuomari 2 totesi ymmärtävänsä hyvin, että vastaaja hakee ehdollista tai enintään yhdyskuntapalvelua. Hän totesi tässä ainakin ajattelullisesti olevan se riski, että syyteneuvottelu johtaa siihen, että syyttäjät antavat

edun sekä määrässä että lajissa. Se taas on yhdenvertaisuuden näkökulmasta väärin normaaliin prosessiin nähden. Käräjätuomari totesikin toivovansa korkeimmalta oikeudelta kantaa siitä, milloin alennuksen voi saada molemmissa. Hän totesi itse ajattelevansa, että jotta sekä rangaistuksen määrää että lajia voisi laskea, olisi asiassa hyvä olla muitakin lievennysperusteita, jotka puoltaisivat sitä ratkaisua. Esimerkkeinä sellaisista perusteista hän mainitsi vahinkojen korvaamisen, ajan kulumisen ja merkittävän muutoksen elämäntilanteessa.

Syyttäjä 6 totesi, että hän ei itse mielellään suostu vaihtamaan rangaistuslajia vaan edellyttää, että kahden vuoden alittavakin rangaistus on ehdoton. Hän totesi kuitenkin, että hänen ”jäykkäniskaisuutensa” on monesti kostautunut siinä mielessä, että usein neuvottelut kaatuvat tähän kysymykseen. Syyttäjä totesi antaneensa vain muutamassa asiassa periksi niin, että oli vaihtanut rangaistuslajia, mutta niissä asiaan oli liittynyt muitakin syitä. Hän totesi, että rangaistuslajin vaihtoa esitetään jatkuvasti, mutta hän on miettinyt, onko tunnustaminen enää uskottava, jos sillä saa niin suuren helpotuksen. Hän totesi, että jos ehdotonta ei muuteta ehdolliseksi, hän ei näe asiassa oikeusturvariskejä. Jos tällaisia muutoksia kuitenkin aletaan enenevässä määrin tehdä, saattaa vastaaja alkaa pohtia, kannattaako juttu tunnustaa vaikkei olisi kyseistä tekoa tehnytään.

Käräjätuomari 6 kertoi pohtineensa, valikoituuko tunnustamisoikeudenkäynti sellaisiin asioihin, joissa rangaistuksen määrä ennen tunnustamista olisi yli kaksi vuotta mutta tunnustuksen jälkeen alle kaksi vuotta. Näissä siis haettaisiin tunnustuksella nimenomaan rangaistuslajivaihdosta. Sen sijaan, jos on vakavampia rikoksia, joista tuomittaisiin useampaa vuotta vankeutta, valitaan prosessitaktiikka, jossa kiistetään kaikki ja pyritään nollaan mieluummin kuin otetaan kolme vuotta neljän sijasta. Käräjätuomari totesi myös, että jos hänelle itselleen tulisi käsiteltäväksi asia, jossa rangaistuslaji vaihtuu, hän pitäisi sitä hankalana kysymyksenä. Hän totesi, että asia riippuu tietenkin olosuhteista. Lähtökohtaisesti hän luottaisi kuitenkin syyttäjiin ja asianajajiin ja heidän neuvottelukykyynsä. Jos esitetty rangaistus on suurin piirtein haarukassa (joka voi hänen mukaansa olla kohtuullisen leveäkin), niin tuomarina hän lähtökohtaisesti kunnioittaa sitä.

Jotkut taas eivät pitäneet kysymystä lajinvaihdoksesta erityisen merkityksellisenä. He korostivat erityisesti vastaajan avustajan merkitystä tunnustuksen vapaaehtoisuuden ja oikeellisuuden varmistamisessa näissä tilanteissa.

Syyttäjä 1 totesi, että rangaistuslajin muuttuminen on varmaan hyvin keskeinen kysymys vastaajalle. Asiassa tuntuu olevan kahta kantaa ilmeisesti syyttäjilläkin. Syyttäjä totesi, että hän ei itse henkilökohtaisesti ymmärrä, miksi alle kahden vuoden rangaistusta ei voitaisi tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomita ehdollisena samoin kuin muissa asioissa, jos sille ei ole vastasyitä.

Syyttäjä 2 kertoi ajattelevansa, että ensin mietitään, paljonko teosta tulisi normaalisti, ja sen jälkeen mietitään, paljonko siitä tulee alennuksen jäl-

keen. Vasta sen jälkeen hän katsoo rangaistuslajia. Syyttäjä huomautti, että perustellusti voi ajatella kuitenkin myös, että laji valitaan ennen lieventämisperusteen soveltamista ja sitten siitä otetaan alennus. Hän piti hyvin suurena ”porkkanana” tilannetta, jossa tuomioesitys johtaa rangaistuslajin vaihtoon, mutta ei nähnyt tätä ”porkkanaa” kuitenkaan liian suurena. Hän totesi, että vastaaja keskustelee asiat oman avustajansa kanssa. Suomessa on lievät rangaistukset. Lisäksi varmastakin jutusta saattaa tulla ”hylky”, joten hän ei henkilökohtaisesti ole pelännyt, että vastaajat tunnustaisivat jotain varmuuden vuoksi. Hän totesi myös luottavansa siihen, että avustajat ovat ammattitaitoisia ja osaavat asiansa. Syyttäjä uskoi, että päämies toisi avustajalleen esille, mikäli aikoi tunnustaa jotain sellaista, mitä ei ole tehnyt.

Syyttäjä 4 totesi, ettei hän usko, että kukaan Suomessa tunnustaisi mitään sellaista, mitä ei ole tehnyt. Lisäksi syyteneuvotteluvaiheessa epäillyllä on avustaja. Asianajaja tuskin neuvoisi epäiltyä tunnustamaan tekoa, jota epäilty ei olisi tehnyt. Syyttäjä totesi luottavansa siihen, että jos henkilö ei ole tekoa tehnyt, niin myöskään näyttöä siitä ei ole saatavissa. Asioissa on pääsääntöisesti suoritettu esitutkinta. Syyttäjä ei itse nähnyt ongelmallisena sitä, että monissa asioissa tulee kyseeseen ehdollinen vankeusrangaistus. Hän totesi sen olevan jossain määrin välttämätön edellytys sille, että jotain saadaan neuvoteltua. Se, tuleeko vastaajalle 7 vai 10 kuukautta ehdollista vankeutta, on vastaajalle melko lailla yhdentekevää.

Kannatusta sai myös oheisseuraamuksena tuomittava yhdyskuntapalvelu:

Asianajaja 2 totesi, että hänen mielestään rangaistuslajin muutosten yhteydessä tulisi olla herkästi oheisseuraamuksena yhdyskuntapalvelua, jos vastaaja olisi muuten tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Hän oli huolissaan siitä, puhuuko syytetty aina totta, jos hyötyy liian selvästi sopimuksesta. Asianajaja huomautti kuitenkin myös, että on muistettava, että kokonaisharkinta vaikuttaa myös rangaistuslajin valinnassa. Asiaan voi vaikuttaa muun muassa se, onko vastaajalla pieniä lapsia ja mikä asianomistajataho asiassa on kyseessä, ja onko asianomistaja, esimerkiksi pankki, toiminut leveäperäisesti luotonannossaan.

9.2.3 Rangaistuslajin vaihtuminen tavallisissa rikosasioissa

Kuten edellä on tuotu esiin, korkein oikeus on ratkaisuisa KKO 2018:2 ja KKO 2018:60 viitannut RL 6:6:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen soveltamisen yhteydessä syyteneuvottelumenettelyyn ja yhdenvertaisuusperiaatteeseen. Tästä syystä käsittelen seuraavassa lyhyesti sellaisiakin ratkaisuja, joissa rangaistuslajin vaihtuminen tunnustuksen seurauksena on tullut esiin asiassa, jota ei ole käsitelty varsinaisessa tunnustamisoikeudenkäynnissä. Käräjäoikeuksien ratkaisuihin koostamaani aineistoon osui sivulöydöksenä 12 ratkaisua, joissa ei ollut kyse varsinaisesta tunnustamisoikeudenkäynnistä.

Näistä kymmenessä vastaaja tai yksi vastaajista oli kuitenkin tunnustanut epäillyt rikokset ainakin pääosiltaan ja kyse oli tunnustuksen vaikutusten arvioinnista.¹⁰¹⁰

Nostan tässä esimerkeiksi kaksi ratkaisua¹⁰¹¹, joissa syyttäjä ja tuomioistuimien ovat olleet eri mieltä siitä, tuleeko rangaistuslajia vaihtaa tunnustuksen seurauksena. Ensimmäisessä ratkaisussa oli kysymys RL 6:6:n 3 kohdan soveltamisesta tilanteesta, jossa syyttäjä ei ollut suostunut syyteneuvottelumenettelyyn asian luonteen takia. Samoin asiassa nousi esiin kysymys kahden vuoden ylittävän ja alittavan rangaistuksen erosta.

Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeuden ratkaisu 12.5.2021, nro 120042

Asia ei ollut tunnustamisoikeudenkäynti, mutta kärjäoikeus totesi, että asian istutuskäsittelyssä ilmeni, että sekä vastaaja että asianomistaja olivat pyytäneet syyttäjältä tunnustamisoikeudenkäyntiä. Syyttäjä ei ollut kuitenkaan siihen suostunut, koska syyttäjän näkemyksen mukaan syyteneuvottelulla ei olisi saavutettu prosessitaloudellisia säästöjä, sillä teko oli muutoinkin heti alkuvaiheessa tunnustettu. Syyttäjä katsoi, että vastaaja tulisi myötävaikutus asian selvittämiseen huomioiden tuomita yli 2 vuoden – 2 vuoden ja 6 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen. Vastaaja puolestaan katsoi, että rangaistuksen tulisi olla alle kaksi vuotta.

Rangaistuksen määräämisen osalta kärjäoikeus totesi perusteluissaan, että asiassa on otettava huomioon myös rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Kärjäoikeus vertaili ratkaisussaan oikeuskäytäntöä ja päätyi katsomaan, että vastaajan suhtautuminen rikokseensa ja hänen heti tutkinnan alkuvaiheessa tapahtunut tunnustuksensa ja myötävaikutuksensa huomioiden rangaistusta oli alennettava siten, että rangaistus on tasan 2 vuotta vankeutta, joka voidaan tuomita ehdollisena. Kärjäoikeus piti tuomittua rangaistusta perusteltuna myös rangaistuskäytännön yhtenäisyys huomioiden. Kyse oli kärjäoikeuden arvion mukaan kuitenkin hyvin rajanvedosta sen suhteen, tulisiko tuomio olla yli vai alle kaksi vuotta vankeutta. Kärjäoikeus katsoi, että ehdollista vankeusrangaistusta on pidettävä kuitenkin riittämättömänä seu-

¹⁰¹⁰ Olen laatinut aineistopyynnöt siten, että olen pyrkinyt hankkimaan yksinomaan tunnustamisoikeudenkäyntejä koskevia ratkaisuja. Nyt käsiteltävissä ratkaisuissa ei ole ollut siitä kyse, mutta näissä on usein verrattu menettelyä tunnustamisoikeudenkäyntiin. Kaikista RL 6:6:n 3 kohdan mukaista lieventämisperustetta koskevista rikosasioista nämä ratkaisut edustavat kuitenkin tilastollisesti aivan liian pientä osaa johtopäätösten tekemiseen, joten tämän tutkimuksen puitteissa minulla ei ole ollut mahdollisuutta vertailla, kuinka usein rangaistuslaji on muuttunut RL 6:6:n 3 kohdassa tarkoitettua lieventämisperusteen seurauksena.

¹⁰¹¹ Myös esimerkiksi Turun hovioikeuden 6.6.2022 antamassa ratkaisussa nro 123696 on ollut vastaava tilanne. Vastaaja oli kärjäoikeudessa tuomittu 1 vuoden ja 8 kuukauden pituiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja oheisseuraamuksena 70 tunnin yhdyskuntapalveluun. Rangaistusta oli kärjäoikeudessa lievennetty tekijän henkilökohtaisten olojen takia ja siksi, että tekijä oli merkittävästi myötävaikuttanut häntä itseään koskevan rikosepäilyn selvittämiseen. Syyttäjä vaati kärjäoikeuden tuomitseman rangaistuksen korottamista tai rangaistuksen koven- tamista joka tapauksessa ainakin ehdottomaksi, mutta hovioikeus ei muuttanut kärjäoikeuden ratkaisua.

rauksena, ottaen huomioon vastaajan menettely ja aiheutetun vahingon määrä, joten vastaaja oli tuomittava ehdollisen vankeusrangaistuksen ohessa 120 tunnin yhdyskuntapalveluun.

Syyttäjä valitti kärkeäoikeuden ratkaisusta hovioikeuteen. Syyttäjä vaati, että rangaistusta korotetaan ja rangaistus määrätään joka tapauksessa ehdottomaksi. Syyttäjä mainitsi valituksessaan, ettei kärkeäoikeus ole perustellut, miksi se on määrännyt rangaistuksen ehdollisena.

Vaasan hovioikeus antoi asiassa ratkaisun 24.3.2022, nro 112483. Hovioikeus totesi, että RL 6:6:n 1 momentin 3 kohdan mukaan rangaistuksen lieventämisperuste on tekijän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä. Korkein oikeus on todennut (KKO 2018:60, kohta 29), että kyseisen lieventämisperusteen soveltaminen ei edellytä oma-aloitteisuutta eikä tekijän rikoksensa selvittämiseen liittyvillä motiiveilla ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Korkeimman oikeuden vanhemmassa oikeuskäytännössään asettamat tiukat edellytykset tunnustuksen oma-aloitteisuudelle ja sen merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen eivät ole enää rikosoikeudellisesti yhtä perusteltuja kuin aikaisemmin. Vastaaja on tunnustanut teot niiden tultua ilmi.

Hovioikeus katsoi, että kärkeäoikeuden vastaajalle lähtökohtaisesti tuomittama 2 vuoden 8 kuukauden vankeusrangaistus on talousrikoksissa noudatettavaa rangaistuskäytäntöä vastaava. Vastaajan myötävaikutuksen osalta hovioikeus katsoi kärkeäoikeuden kanssa yhteneväisesti, että teko olisi tullut selvitettyksi ilman vastaajan myötävaikutusta. Vastaajan ei myöskään voida katsoa antaneen viranomaisille sellaisia tietoja, jotka eivät olisi muutenkin selvinneet todistusaineistosta. Vastaaja oli kuitenkin heti tunnustanut tekonsa sekä myöntänyt kaikki korvausvaatimukset oikeaksi. Hän oli siten merkittävästi nopeuttanut ja helpottanut asian selvittämistä esitutkinnaissa ja oikeudenkäynnissä. Hovioikeus katsoi näillä perusteilla, että vastaajan syyksi luetuista rikoksista tuomittavaa rangaistusta oli perusteltua lieventää kuudella kuukaudella. Hovioikeus tuomitsi vastaajan kahden vuoden ja kahden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Sitten asia käsiteltiin vielä korkeimmassa oikeudessa, joka ratkaisullaan KKO 2023:19 katsoi, että perusteet lieventämisperusteen soveltamiselle olivat olemassa, ja totesi, että vastaajalle tuomittavaa rangaistusta on rikoksen selvittämisen edistämisen perusteella alennettava kahdeksalla kuukaudella, jolloin yhteisen rangaistuksen pituudeksi tuli tasan kaksi vuotta vankeutta. Rangaistuslajin valinnan osalta korkein oikeus totesi, että tuomittaessa kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus täysi-ikäisenä rikoksen tehneelle vastaajalle vankeuden ehdolliseksi määrääminen edellyttää painavia perusteita. Korkein oikeus lisäsi, että vastaajan ensikertalaisuutta tai muita hänen vetoamiaan seikkoja ei voida pitää riittävinä perusteina ehdolliselle rangaistukselle, kun otetaan huomioon rikosten vahingollisuus ja suunnitelmallisuus. Vastaaja tuomittiin siten kahden vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Yllä käsitellyssä asiassa korkein oikeus päätyi siten siihen, että rangaistuslaji ei vaihtunut, vaikka korkeimman oikeuden tuomitsema tasan kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus olisi sinänsä pituutensa puolesta ollut mahdollista tuomita myös ehdollisena vankeusrangaistuksena. Korkein oikeus korosti kuitenkin ratkaisussaan edelleen sitä vakiintunutta oikeuskäytännön kantaa, että tarvitaan painavia perusteita sille, että kahta vuotta lähestyvä rangaistus tuomitaan ehdollisena. Vastaajan ensikertalaisuus, hänen henkilökohtaiset olonsa tai rikoksesta hänelle aiheutuneet haitalliset seuraukset eivät olleet riittäviä perusteita vankeusrangaistuksen tuomitsemiselle ehdollisena.¹⁰¹²

Erimielisyys rangaistuslajista nousi esiin myös seuraavassa ratkaisussa, jossa siinäkin ei ollut kyseessä tunnustamisoikeudenkäynti mutta jossa vastaaja oli pääosiltaan tunnustanut teot.¹⁰¹³

Helsingin kärjäoikeus 26.10.2021, nro 145128

Asiassa syyttäjä oli vaatinut, että vastaaja tuomitaan 1 vuoden ja 8 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen, ja katsonut, että rangaistus voi olla ehdollinen. Syyttäjän näkemyksen mukaan vastaaja oli tunnustamisellaan edistänyt rikostensa selvittämistä, mikä voitiin ottaa lieventävänä seikkana huomioon. Rangaistusta mitattaessa oli huomioitava myös vastaajan esiin tuomat seikat hänen osallisuudestaan tekoihin sekä teoista kulunut pitkä aika. Rikoksia käsiteltiin kärjäoikeudessa vasta noin viiden vuoden kuluttua niiden tekemisestä.

Kärjäoikeus totesi, että vastaaja oli kiistänyt teonkuvausten mukaisia toimia, joten kyse ei ole ollut kaikkien syytekohtien osalta aidosta tunnustuksesta. Vastaaja oli kuitenkin kärjäoikeuskäsittelyn aikana auttanut rikosten selvittämisessä myöntämällä monia asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisiä seikkoja. Vastaajan myötävaikutusta rikostensa selvittämiseen oli pidettävä kohtuullisen merkittävänä, ja rangaistusta määrittäessä sovellettiin rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperustetta. Kärjäoikeus katsoi, että oikeudenmukainen seuraamus vastaajan syyksi luetuista teoista olisi ollut noin kaksi vuotta vankeutta. Kun otettiin huomioon vastaajan myötävaikutus rikostensa selvittämiseen ja rikosten tekemisestä kulunut pitkä aika, on oikeudenmukainen yhteinen rangaistus kaikista syyksi luetuista teoista yhteinen 1 vuoden 8 kuukauden vankeusrangaistus. Rangaistuslajin osalta kärjäoikeus totesi, että vastaajan rikosentisyys puhuu ehdottoman vankeusrangaistukseen määräämisen puolesta. Kun otetaan huomioon myös nyt tuomittavan rangaistuksen pituus, ei kärjäoikeus pitänyt ehdollista vankeusrangaistusta enää mahdollisena. Vastaaja tuomittiin siten 1 vuoden ja 8 kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Vastaaja valitti ratkaisusta Helsingin hovioikeuteen. Tämä antoi asiassa ratkaisun 31.3.2023, nro 112981. Hovioikeus päätyi katsomaan, että oikeu-

¹⁰¹² KKO 2013:16, kohdat 18 ja 20–21.

¹⁰¹³ Esittelen asiaa tässä vain toisen vastaajan osalta, sillä toisen vastaajan osalta rangaistuslajivalinta ei vankeusrangaistuksen lyhyden ollut vuoksi keskeinen.

denmukainen rangaistus asiassa on 1 vuosi ja 10 kuukautta vankeutta. Hovioikeus totesi, että vastaajan rikosentisyys puhuu ehdottoman vankeusrangaistuksen puolesta, mutta tunnustaminen sekä asian käsittelyn pitkä kokonaiskesto voidaan ottaa huomioon myös rangaistuslajin valinnassa. Varsinaista syyteneuvottelua ei ehditty järjestää asianomistajien suuren lukumäärän takia. Näiden seikkojen katsottiin puhuvan vahvasti ehdollisen vankeusrangaistuksen puolesta, ja hovioikeus päätyikin katsomaan, että vankeus voitiin määrätä vielä ehdollisena. Ehdollista rangaistusta oli kuitenkin pidettävä yksinään riittämättömänä seuraamuksena, joten hovioikeus tuomitsi vastaajan ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena 60 tunnin yhdyskuntapalveluun.

Haasteet rangaistuslajin vaihtumiseen tunnustuksen seurauksena eivät siis rajoitu yksinomaan tunnustamisoikeudenkäynteihin. Jos laji vaihtuu ehdolliseen varsin tavanomaisesti tunnustamisoikeudenkäynneissä, seuraava kysymys on, voiko ehdollisen vankeusrangaistuksen saada tunnustamisoikeudenkäynnissä helpommin kuin tavanomaisessa rikosprosessissa. Yhdenvertaisuuden kannalta selvää on, että käytäntöjen tulisi olla yhdenmukaiset.¹⁰¹⁴ Lisäksi havaitaan, että mikäli rangaistuslaji ei ole jommankumman osapuolen kannalta oletettu, se johtaa usein muutoksenhakuun.

9.2.4 Johtopäätökset rangaistuslajin vaihtumisesta empiirisen aineiston perusteella

Johtopäätöksenä edellä esitetystä empiirisestä aineistosta voidaan siis todeta, että tilastojen perusteella vaikuttaa siltä, että tuomioistuimet vahvasti kunnioittavat tuomioesityksen mukaista seuraamuskannanottoa ainakin rangaistuslajin osalta. Esityksessä valittua rangaistuslajia kunnioitetaan jopa sellaisissa tapauksissa, joissa vakiintunut oikeuskäytäntö puoltaisi oikeastaan muuta ratkaisua. Tuomittava rangaistuslaji valitaan siten usein jo syyttäjän ja vastaajan välisissä neuvotteluissa, ja suurin harkintavalta vaikuttaa olevan syyttäjillä.

Haastatteluissa moni syyttäjä toi esiin sen, ettei rangaistuslajin vaihtuminen ole heidän mielestään ongelmallista, sillä vastaajan oikeudellinen avustaja huolehtii vastaajan oikeusturvasta. Haastatteluaineistossa havaitaan kumminkin, että asianajajat puolestaan olivat tällaisista sopimuksista usein enemmän huolissaan kuin syyttäjät, vaikka kokivatkin ne päämiehensä edun mukaisiksi. Olen käsitellyt väärin tunnustusten estämiseen liittyviä vastuukysymyksiä edellä ja päätenyt siihen, että vaikka avustajalla on monessa suhteessa merkityksellinen asema väärin tunnustusten estämisessä, ei asiaa voi jättää yksin avustajan vastuulle. Tietyissä tilanteissa vastaajan tahtotila – ja jopa hänen etunsa – voi olla

¹⁰¹⁴ Näin myös Vatjus-Anttila 2022, s. 197–204. Ks. yhdenvertaisuudesta esim. Melander 2018, Melander 2011 ja Jareborg 1988, s. 126.

väärän tunnustuksen antaminen, ja avustajan mahdollisuudet estää tällaisetkin väärät tunnustukset ovat rajalliset. Tästä syystä olen korostanut kaikkien oikeudellisten toimijoiden yhteistyötä väärin tunnustusten estämisessä.

Empiirisen aineiston perusteella oli havaittavissa myös, että rangaistuslaji oli vaihtunut noin joka kolmannessa tunnustamisoikeudenkäynnissä annetuksa tuomioissa. Useimmiten tuomioissa ei ilmoitettu, minkälajinen rangaistus olisi muutoin ollut, joten tässä käyttämäni jaottelu on rajautunut vain suhteellisen selkeisiin tapauksiin, joissa kysymys on ollut kahta vuotta lähestyvän tai sen ylittävän rangaistuksen vertaamisesta kahden vuoden selvemmin alittavan rangaistuksen kanssa.

Kiinnostava huomio on joka tapauksessa se, miten tavallisia rangaistuslajin vaihdot ovat tunnustamisoikeudenkäynneissä. Rangaistuslajilla onkin suuri merkitys haastateltavien käsitysten mukaan, ja tätä tukee myös se, että rangaistuslajin vaihtuminen oletetusta vaikuttaa usein johtavan muutoksenhaakuun. On selvää, että rangaistuslajivaihdoksen sisältävä sopimus on vastaajan kannalta houkuttelevampi kuin esimerkiksi ehdollisen vankeusrangaistuksen lyheneminen.¹⁰¹⁵

9.3 TUNNUSTUKSEN VAPAAEHTOISUUSARVIOINTI RANGAISTUSALENNUKSEN SUURUUDEN KANNALTA

Keskustelussa siitä, missä määrin tuomioistuimen tulee kunnioittaa tuomioesityksen mukaista osapuolten niin sanottua sopimusta seuraamuksesta, unohtuu usein yksi keskeinen asia. Rakoff kuvaa, että Yhdysvalloissa on tavanomaista, että mikäli uutisissa kerrotaan jonkun vakavasta rikoksesta syytetyn saaneen tuntuvan alennuksen syyteneuvottelumenettelyssä, yleisö suhtautuu asiaan epäluuloisesti, ehkä jopa raivokkaasti. Rakoff kuitenkin aiheellisesti huomauttaa, että tällaisessakaan tilanteessa kukaan ei yleensä pysähdy harkitsemaan, onko syytetyn tunnustus vapaaehtoinen vai onko syytetty tosiasiaa jopa painostettu tunnustamaan suurella rangaistusalennuksella.¹⁰¹⁶

Tuomittava seuraamus ei tunnustamisoikeudenkäynnissä ole irrallinen asia tuomioistuimen päätehtävään, tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen, nähden. Seuraamuskysymys nousee merkittäväksi erityisesti tunnustuksen vapaaehtoisuusharkintaan liittyen. Itse asiassa seuraamusalennus voi olla erittäin merkittävä väärän tunnustuksen riskitekijä. Ironista kyllä, vastaajan oikeusturva voi vaarantua myös mikäli hän

¹⁰¹⁵ Myös Törnqvist 2018, s. 315.

¹⁰¹⁶ Rakoff 2014, s. 6.

saa tunnustamisoikeudenkäynnissä suhteettoman lievän seuraamuksen. Lievä rangaistusseuraamus voi tuntua vastaajan edun mukaiselta, mutta sillä on useita lieveilmiöitä. Lievä, etenkin rangaistuslajin vaihdoksen sisältävä seuraamus voi saada aikaan vääriä tunnustuksia ja aiheuttaa liian suuren eron eri menettelyjen välillä tuomittaviin rangaistuksiin.

Olen sivunnut tunnustuksen vapaaehtoisuuden suhdetta rangaistukseen edellä useassa yhteydessä. Tiivistetysti voidaan todeta, että mikäli syyteneuvottelun myötä saatava rangaistuksenalennus on vastaajan kannalta liian houkutteleva, se voi aiheuttaa vastaajan tahdon murtumisen ja saada vastaajan tunnustamaan sellaisenkin teon, jota hän ei muuten haluaisi tunnustaa. Kyseessä on siten ei-vapaaehtoinen, painostettu, väärä tunnustus, joka voi olla aineellisen totuuden mukainen tai kokonaan väärä.¹⁰¹⁷ Yksinomaan se, että tunnustus on saatu vastaajan tahdon murtumisella, aiheuttaa kuitenkin sen, ettei tunnustamisoikeudenkäynnissä tulisi antaa tuomioesityksen mukaista tuomiota. Lisäksi tässä korostuu asian kriminaalipoliittinen yhteys: hiljalleen liian hyvien neuvottelutulosten vahvistaminen saa aikaan sen, että rangaistuskäytäntö voi muuttua. Syyteneuvottelumenettelyn ei ole tarkoitus olla viimeinen keino, jolla vastaaja voi välttää muuten uhkaavan ehdottoman vankeusrangaistuksen. Mikäli tuomioesitysten sisällöksi vakiintuu rangaistuslajin muuttuminen, voidaan mielestäni aiheellisesti kysyä, aiheuttaako se riskin siitä, että menettelyn myötä saatava etu muodostuu epäasiallisen suureksi.

Tuomittavien rangaistusten välinen ero ja sen aiheuttama paine on nostettu esiin jo EIT:n Babar Ahmad v. Yhdistynyt kuningaskunta -ratkaisussa.

EIT totesi, että 6 artiklan kannalta ei ole ongelmallista, että vastaajalle kerrotaan, minkälainen ero rangaistuksissa on riippuen siitä, tuomitaanko rangaistus syyteneuvottelumenettelyn vai tavanomaisen oikeudenkäynnin päätteeksi. EIT katsoi, että 6 artiklan mukainen loukkaus voisi tulla kyseeseen vain, mikäli 1) tuomittavien rangaistuksien välillä on niin suuri ero, että se aiheuttaa vastaajalle epäasiallisen paineen tunnustaa, vaikka vastaaja olisi syytön (...). EIT totesi myös, että tuomarin tehtävänä on varmistaa, että sopimus on saavutettu vapaasti ja vapaaehtoisesti.¹⁰¹⁸

Mikäli rangaistusalennus on vastaajan kannalta liian edullinen, se siis aiheuttaa paitsi riskin väärästä tunnustuksesta myös riskin siitä, että EIS 6 artiklan mukainen oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei toteudu.

Lain esitöissä on todettu, että käytännössä tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomittaisiin kolmanneksella alennettu rangaistus. Eurooppalaisissa, ihmis-oikeussopimukseen sitoutuneissa valtioissa noin kolmasosan suuruinen alennus

¹⁰¹⁷ Ks. myös Vajus-Anttila 2022, liite IV, s. 21.

¹⁰¹⁸ Babar Ahmad ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta 6.7.2010, s. 167–169.

syyteneuvottelujärjestelmissä on varsin tavallinen.¹⁰¹⁹ Eroa rangaistusten välillä ei siten voitaisi pitää EIT:n kannan mukaisesti huomattavana. Lievennyksellä pyritään siihen, että syyteneuvottelumenettely olisi vastaajan kannalta varteenotettava vaihtoehto tavalliseen rikosprosessiin verrattuna ja kevennettyä menettelyä käytettäisiin sopivissa tapauksissa.¹⁰²⁰

Rangaistuksen alennuksen laskennallista määrää keskeisempää voi kuitenkin usein olla se, johtaako alennus myös rangaistuslajin vaihtumiseen. Vaikuttaako edes ehdollisen vankeusrangaistuksen puolittaminen yhtä paljon kuin kolmasosan alennus tilanteessa, jossa rangaistuslaji vaihtuu alennuksen myötä? Ero tuomittavien rangaistuksien välillä voi etenkin rangaistuslajin vaihtuessa muodostua niin suureksi, että se aiheuttaa vastaajalle epäasiallisen paineen tunnustaa.

Perustuslakivaliokunta huomautti jo lain säätämisvaiheessa, että sääntelyn vaikutuksia on tarkoin seurattava epätoivottujen seurausten havaitsemiseksi ja niihin puuttumiseksi. Valiokunta nosti esiin myös, ettei säännöksen mukainen erotelu rangaistuksen lievennyksen suuruudesta ole kohtuutonta, mutta totesi, että sääntelyä on syytä edelleen kehittää sen varmistamiseksi, etteivät erot seuraamusten ankaruudessa muodostu epäasiallisen suuriksi. Rangaistuksen ankaruuden ero ei saa olla suhteettoman suuri, jottei lievennys painosta asiattomasti tunnustamaan.¹⁰²¹

Tunnustuksen vapaaehtoisuuden arviointi liittyy paitsi näyttöasioihin (siihen, onko vastaaja esimerkiksi painostettu tunnustamaan jonkun ulkopuolisen toimesta) myös siihen, mikä kyseisessä tilanteessa olevan vastaajan tosiasiallinen valinnanvapaus on. Tästä syystä asiassa on huomioitava niin vastaajan kertomus tunnustuksen subjektiivisista motiiveista kuin sekin, miten suuren edun tuomioesityksen mukainen sopimus vastaajalle objektiivisesti arvioiden luo. Edun suuruuden objektiivisessa arvioinnissa on otettava huomioon paitsi tuomioesityksen mukainen rangaistuksen lievennys myös muut syyteneuvottelukokonaisuuteen liittyvät seikat, kuten se, onko tunnustuksen perusteella tehty myös toimenpiteistäluopumispäätöksiä.

Tuomioistuimella ei tällaisessa tilanteessa välttämättä ole kiitollinen rooli. Yksittäisen vastaajan etu on useimmiten neuvotella mahdollisimman suuri alennus, ja siksi myös vastaajan avustajan tehtäviin kuuluu edullisen sopimuksen puolustaminen. Syyttäjä puolestaan huolehtii rikosvastuun toteutumisesta ja on omalta osaltaan jo hyväksynyt tuomioesityksen mukaisen seuraamuskannanoton. Rangaistuslajin muuttuminen tunnustamisoikeudenkäynnissä johtaa usein

¹⁰¹⁹ Ulkomaisessa oikeuskirjallisuudessa kuitenkin on äskettäin esitetty myös sellaisia kantoja, että tunnustuksen vapaaehtoisuuden varmistamiseksi syyteneuvottelussa tulisi sopia ainoastaan, että tunnustaminen otetaan huomioon rangaistusta määrättäessä, mutta ilman että otettaisiin mitään kantaa tulevaan rangaistukseen. Roberts – Dagan 2023, s. 82.

¹⁰²⁰ HE 58/2013 vp, s. 37 ja s. 42. Thaman 2010, s. 351.

¹⁰²¹ PeVL 7/2014 vp, s. 5–6.

muutoksenhakuun, joka aiheuttaa lisäkustannuksia ja vie aikaa. Tuomioistuimen roolissa korostuu kuitenkin vastaajien yleisen oikeusturvan, rangaistuskäytännön yhtenäisyyden ja yhdenvertaisuuden objektiivinen arviointi. Yhdenvertaisuuden kannalta varsin ongelmallista on, mikäli syyteneuvottelumenettelyssä osa vastaajista saa hyödyn sekä rangaistuksen määrässä että rangaistuksen lajissa ja osa ainoastaan rangaistuksen määrässä. Tämä voi myös johtaa siihen, että syyteneuvottelumenettelyn tosiasiallinen käyttöala täsmentyy koko ajan selvemmin sellaisiin rikosasioihin, joissa esitykseen sisältyy rangaistuslajin vaihtuminen.

Tapani ja Tolvanen ovat todenneet, että syyteneuvottelun soveltamisala huomioiden voidaan väittää, että syyteneuvottelusta on vaarana tulla talousrikollisten ”vapaakaista” rikosprosessissa.¹⁰²² Kun syyteneuvottelumenettelyn käyttö lisäksi varsin usein johtaa rangaistuslajin vaihtumiseen, on tämä ”vapaakaista” entistä merkittävämpi haaste yhdenvertaisuuden kannalta.

Ehdotonta vankeutta ja vankiloiden käyttöä voidaan kritisoida monella perusteella, mutta siihen kriminaalipoliittiseen keskusteluun ei tässä ole syytä eikä mahdollisuutta mennä enemmälti. Huomautan joka tapauksessa, että tunnustamista edellyttävä syyteneuvottelumenettely ei ole oikea tapa pyrkiä vähentämään ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttöä ottaen huomioon asetelmaan sisäänrakennettu painostetun väärän tunnustuksen riski. Tapanila on huomauttanut, että välittömät resurssisäästöt eivät saisi olla prosessilainsäädännön ensisijaisena tavoitteena eikä niiden merkityksen tulisi olla ainakaan suurempi kuin pitkällä tähtäimellä toteutuvat, rikoslainkäytön tai oikeuslaitoksen legitimitettiin rapauttavat vaikutukset.¹⁰²³

Ongelmalliseksi syyteneuvottelumenettely muuttuukin erityisesti jos rangaistuslajin muutoksesta tulee tunnustamisoikeudenkäynteihin liittyvä rakenteellinen piirre. Jos syyttäjät vakiintuneesti suostuvat rangaistuslajivaihdoksen sisältäviin sopimuksiin eivätkä tuomioistuimet kieltäydy tällaisten sopimusten vahvistamisesta, se johtaa helposti siihen, että sopimuksista tulee hiljalleen liian houkuttelevia.

9.4 TUOMIOESITYKSEN MUKAISESTA SEURAAMUKSESTA POIKKEAMINEN

Kokoavasti voin todeta, että pidän tuomioistuimen viimekätistä harkintavaltaa ja vastuuta ehdottoman tärkeänä. Yhdyn oikeuskirjallisuudessa aiemmin esitettyihin kantoihin¹⁰²⁴ siitä, että tuomioistuimen tulee lähtökohtaisesti kunnioittaa osapuolten sopimusta. Tuomioistuimen ei pääsääntöisesti tulisi tehdä

¹⁰²² Tapani – Tolvanen 2015, s. 233.

¹⁰²³ Tapanila 2019a, s. 258.

¹⁰²⁴ Ks. luku 9.1.1.

seuraamukseen muutoksia ainakaan saman rangaistuslajin sisällä, ellei tuomioesityksen mukainen alennus ole merkittävän suuri sopivana pidettävään haarakkaan nähden tai ellei tuomioesityksessä ole esitetty rangaistusta, joka on tuomioistuimen mielestä aivan liian ankara (ilman alennustakin). Sen sijaan tuomioistuimen vastuu korostuu nähdäkseni erityisesti rangaistuslajin vaihdoksen sisältävissä esityksissä. Tuomioistuimen tulisikin arvioida vakiintuneen oikeuskäytännön mukainen seuraamus ja verrata sitä tuomioesityksen mukaiseen kannanottoon. Jos poikkeama on itsessään erittäin suuri taikka jos poikkeama on suuri ja siihen sisältyy rangaistuslajin vaihdos, tulee tuomioistuimen kiinnittää erityistä huomiota sen arvioimiseen, muodostuuko sopimus jo liian houkuttelevaksi vastaajan kannalta ja täyttääkö menettely oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset.

Tähän liittyy myös kysymys siitä, miten rangaistuksen lievennys lasketaan niissä tapauksissa, joissa rangaistuslaji vaihtuu. Tuomittavien rangaistusten välisiä eroja harkittaessa tulee nähdäkseni kiinnittää huomio eroon kokonaisuudessaan. Tästä syystä ajatus siitä, että rangaistusta alennetaan kolmanneksella ja sitten valitaan rangaistuslaji, johtaa helposti liian suuriin alennuksiin verrattuna tilanteisiin, joissa rangaistuslaji ei vaihdu. Alennus ei voi olla kaavamainen, vaan sen tosiasiallinen vaikutus tulisi arvioida. Siksi alennuksen määrän tulisi mielestäni riippua myös tuomittavasta rangaistuslajista. Jos alennukseen sisältyy rangaistuslajin vaihtuminen, ei alennuksen tulisi ainakaan olla yhtä suuri kuin sellaisissa tilanteissa, joissa rangaistuslajin vaihtuminen ei alennukseen sisälly.

Tuomioistuimen on tarvittaessa oltava valmis muuttamaan myös rangaistuslajia varmistaakseen, ettei sopimuksista muodostu epäasiallisen houkuttelevia.¹⁰²⁵ Kuten Helsingin hovioikeuden ratkaisun eriävässä mielipiteessä¹⁰²⁶ on todettu, tuomioistuinten päätehtävä tunnustamisoikeudenkäynnissä on kontrolloida, ettei syyteneuvottelumenettely loukkaa vastaajan oikeusturvaa. Syyteneuvottelumenettelyyn liittyvästä rakenteellisesta oikeusturvariskistä huolehtiminen ei yksittäisessä tapauksessa ole välttämättä suoraan yhteneväinen vastaajan tahdon tai edes yksittäisen vastaajan edun kanssa. Kaikkien vastaajien oikeusturva kuitenkin paranee, mikäli syyteneuvottelumenettelyssä huolehditaan siitä, ettei vastaajan kannalta liian edullisia sopimuksia hyväksytä. Tämä on tietenkin asia, joka jo syyttäjien tulisi ottaa huomioon. Syyttäjän roolin syyteneuvottelumenettelyssä voi sanoa edellyttävän tuomarin roolin omaksumista rangaistuksen määräämiseen liittyvän harkinnan osalta.¹⁰²⁷

¹⁰²⁵ Ulkomaaisessa oikeuskirjallisuudessa myös Roberts ja Dagan ovat katsoet, että rangaistuslajin vaihtumisen tunnustuksen seurauksena tulisi olla poikkeuksellista. Roberts – Dagan 2023, s. 89–90.

¹⁰²⁶ Helsingin hovioikeus 19.2.2018, nro 106927.

¹⁰²⁷ Tapani – Tolvanen 2015, s. 241.

Tuomioistuimella on siten valta ja velvollisuuskin tietyissä tilanteissa poiketa tuomioesityksen mukaisesta seuraamuskannanotosta. Tässä on kuitenkin otettava huomioon kuulemisperiaate. Kuulemisperiaate edellyttää, että vastaajalle tehdään selväksi tuomioistuimen itsenäinen harkintavalta, ja hyödyllistä on usein myös keskusteluttaa kysymys siitä, miksi esityksessä vakiintuneesta oikeuskäytännöstä poiketen puolletaan esimerkiksi tasan kahden vuoden pituista ehdollista vankeusrangaistusta.

Osapuolet voivat halutessaan ja omasta aloitteestaan toimittaa uuden, seuraamuskannanoton osalta korjatun tuomioesityksen, mutta näen ongelmallisena sen, että tuomioistuin kehottaisi heitä niin tekemään. Mikäli tuomioistuin kehottaisi asianosaisia toimittamaan uuden tuomioesityksen mutta ei tarkentaisi, mikä olisi tuomioistuimen harkinnan mukaan oikeudenmukainen seuraamus, jää asianosaisille epävarmuus siitä, millaisen esityksen tuomioistuin hyväksyisi. Tämä taas voi vaikuttaa aiheettomasti neuvotteluihin ja vastaajan mahdollisuuksiin arvioida etuaan. En myöskään näe mahdollisena tilannetta, jossa tuomioistuin ilmoittaisi tunnustamisoikeudenkäynnissä olevansa valmis hyväksymään tuomioesityksen, jos seuraamus on tietyn tasoinen. Tällaista neuvottelusuhdetta ei pidä syntyä tuomioistuimen ja vastaajan välille, ja se olisi omiaan aiheuttamaan vastaajalle merkittävää painetta esityksen hyväksymiseen ilman riittävää harkinta-aikaa. Tuomioistuimen tulee siten lähtökohtaisesti kuulla osapuolia seuraamuksesta, mutta kuulemisen jälkeen ainakin käräjäoikeus voi ratkaista asian tarvittaessa esityksen mukaista seuraamusta jopa rangaistuslajin tasolla muuttamallakin.

Hovioikeudessa järjestettävän tunnustamisoikeudenkäynnin osalta Saranpää on katsonut, että hovioikeuden ei tulisi asianosaisia informoimatta poiketa tuomioesityksessä esitetystä seuraamuksesta vastaajan vahingoksi, vaikka rangaistusseuraamuksesta päättäminen kuuluukin tuomioistuimelle. Hän huomauttaa, että hovioikeuden ratkaisu voi hyvin jäädä lopulliseksi ja ankarampaan suuntaan poikkeaminen on vastaajan kannalta yllättävää. Saranpää toteaa: ”Hovioikeuden tulisiikin tuomioesityksestä poikkeavan ratkaisun antamisen tai tuomioesityksen sillensä jättämisen sijasta ainakin informoida asianosaisia siitä, että tuomioesitystä ei voida hyväksyä, ja varata asianosaisille tilaisuus uuden tuomioesityksen toimittamiseen.”¹⁰²⁸

Saranpään huomio on tärkeä, sillä vastaajan oikeusturvan kannalta ongelmallista on tosiaan erityisesti se, jos hovioikeudessa järjestettävässä tunnustamisoikeudenkäynnissä tehdään ratkaisu poiketa tuomioesityksestä ankarampaan suuntaan. Myös käräjäoikeuden ratkaisu poiketa tuomioesityksen mukaisesta rangaistuslajista voi saada aikaan tunnustuksen peruuttamisen ja

¹⁰²⁸ Saranpää 2017, s. 327–328. Saranpää toteaa kantansa poikkeavan Illmanin kannasta, jonka mukaan tuomioistuimen ei tulisi kehottaa asianosaisia korjaamaan tuomioesitystä vastaajan vahingoksi. Illman 2015, s. 160.

sen, että hovioikeus käsittelee asiaa niin sanotusti ensimmäisenä asteena. Vastaajan oikeusturvaan liittyvät seikat korostavat nähdäkseni sitä, että tunnuksen vapaaehtoisuuden arvioinnin tulee myös rangaistuslennuksen suuruuden kannalta olla paitsi tuomioistuimen myös muiden oikeudellisten toimijoiden intressissä ja vastuulla. Jos syyttäjät eivät hyväksy rangaistuslajin vaihtumista liian kevyin perustein, ei tuomioistuinten ole tarvetta puuttua sopimuksiin. Samoin erityisen suurta alennusta neuvottelevan vastaajan ja avustajan on tiedostettava, että tuomioistuin voi muuttaa jopa rangaistuslajia. Syyttäjän ja avustajan vastuulla on myös huolehtia siitä, että vastaaja ymmärtää tuomioesityksen merkityksen sekä sen, että tuomioesitys ei sido tuomioistuinta.

Lopuksi on korostettava, että tuomioistuimella on etenkin rajanvetotapauksissa perusteluvollisuus myös rangaistuslajin suhteen. Kemppinen toteaa, että rangaistuslajin puolesta ja sitä vastaan puhuvien seikkojen avoin ja seikka-peräinen esittäminen tuomion perusteluissa on sitä tärkeämpää, mitä tarkemmin tietyn rangaistuslajin käyttöä joudutaan punnitsemaan. Kemppinen huomauttaa perusteluvollisuuden korostuvan, kun puhutaan lähellä kahta vuotta olevista vankeusrangaistuksista.¹⁰²⁹ Vaikka tuomioistuin ei poikkeaisi tuomioesityksen kannasta, edellyttää kahta vuotta lähestyvän vankeusrangaistuksen määrääminen ehdolliseksi muitakin perusteluja kuin sen, että tuomioesityksessä on esitetty ehdollista vankeutta.

¹⁰²⁹ Kemppinen 2021, s. 248.

10 Lopuksi

10.1 KOKOAVIA HUOMIOITA

Tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistaminen on yhteistyötä, johon kukaan oikeudellinen toimija ei kykene yksin. Arvioinnissa onkin otettava huomioon oikeudellisten toimijoiden erilaiset roolit, sillä esimerkiksi avustajan roolin kannalta vastaajan etu voidaan jossakin tapauksessa nähdä eri tavalla kuin se nähdään tuomioistuimen tai syyttäjän kannalta. Tunnustuksen oikeellisuus ja vapaaehtoisuus arvioidaan tunnustamisoikeudenkäynnissä ottamalla huomioon toisaalta väärän tunnustuksen riskitekijät sekä toisaalta kunkin oikeudellisen toimijan vaikutuspiirissä ja vastuulla olevat asiat.

Tuomitsemiskynnys on tunnustamisoikeudenkäynnissä sama kuin normaallissa rikosasiassa: tuomioistuimelle ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä. Merkittävä ero on kuitenkin se, että tunnustamisoikeudenkäynnissä ei jää varteenotettavaa epäilyä -kynnys on liitetty ainoastaan tunnustuksen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen, ja tässä arvioinnissa otetaan huomioon esitutkinta-aineisto. Jos vastaajan tunnustus voidaan esitutkinta-aineisto huomioon ottaen katsoa oikeaksi ja vapaaehtoiseksi sellaisella varmuudella, että tuomitsemiskynnys ylittyy, ei muuta todistelua ole tarpeen esittää tavanomaisen rikosasian pääkäsittelyn tavoin. Oikeaksi ja vapaaehtoiseksi varmistettu tunnustus tekee tarpeettomaksi laajemman todistelun läpikäynnin. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen ei tule arvioida, tukeeko näyttö kokonaisuudessaan aukottomasti vastaajan syyllisyyttä teonkuvauksen mukaiseen menettelyyn. Sen sijaan tuomioistuimen tulee arvioida, tukeeko tunnustamisoikeudenkäynnissä esitettävä näyttö sitä, että vastaajan tunnustus on oikea ja vapaaehtoinen.

Arvioitaessa asiaa käänteisesti väärin tunnusten riskien kautta huomataan, että tunnustuksen oikeellisuuden varmistamisessa harkinta keskittyy pitkälti kysymykseen siitä, onko asiassa selvitetty riittävällä varmuudella, että teon tunnustanut vastaaja on oikea henkilö rikoksen tekijäksi. Kyse on tältä osin vastaajan oikeusturvan varmistamisesta – ei siitä, että tunnustamisoikeudenkäynnissä pyritäisiin selvittämään muiden henkilöiden mahdollista rikosoikeudellista vastuuta. Muiden henkilöiden osallisuus asiaan saattaa kuitenkin herättää epäilyksiä vastaajan antaman tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta. Sen sijaan, kun todistelu tukee sitä, että vastaaja on oikea henkilö rikoksen tekijäksi, hänen tunnustuksensa johtaa siihen, että tunnustus riittää näytöksi tarkeemmasta tekotavasta ja vahingon määrästä, mutta ei kuitenkaan tunnustuksen

vapaaehtoisuudesta. Tunnustuksen vapaaehtoisuuden kannalta keskeistä on selvittää tilanne, jossa vastaaja on tunnustuksen antanut, ja ne motiivit, jotka hänellä tunnustuksen taustalla ovat. Sekä tunnustuksen oikeellisuuden että tunnustuksen vapaaehtoisuuden arvioinnin kannalta on kiinnitettävä huomiota siihen, miten tunnustus on kehittynyt asian käsittelyn myötä, ja erityisesti mikäli vastaajan käsitys teosta on muuttunut kuulusteluiden tai neuvotteluiden myötä.

Suomalaisen syyteneuvottelumenettelyn osalta näen suurimpana väärän tunnustuksen riskinä sen, että vastaajalle tarjottu sopimus on liian houkutteleva, ja se johtaa vastaajan tahdon murtumiseen siten, että hän tunnustaa teon, jota hän muuten ei tunnustaisi. Tämä riski korostuu erityisesti silloin kun tuomioesitykseen sisältyy rangaistuslajin vaihtuminen eli yleensä se, että vastaaja teon tunnustaessaan säästyy ehdottomalta vankeudelta. EIT:n oikeuskäytännön nojalla oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan 6 artiklan mukainen loukkaus voi tulla kyseeseen muun muassa mikäli tuomittavien rangaistuksien välillä on niin suuri ero, että se aiheuttaa vastaajalle epäasiallisen paineen tunnustaa, vaikka hän olisi syytön. Asiaa on arvioitava objektiivisesti sen mukaan, miten houkuttelevana sopimusta voidaan vastaajan kannalta pitää. Tässä arvioinnissa on otettava huomioon myös tunnustuksen perusteella syyteneuvottelumenettelyn yhteydessä tehdyt toimenpiteistäluopumispäätökset. Tuomioistuimen on otettava koko syyteneuvottelumenettelykokonaisuus huomioon harkitessaan tunnustuksen oikeellisuutta ja etenkin tunnustuksen vapaaehtoisuutta.

Tuomioistuinten ratkaisuihin koostamastani aineistosta ilmeni, että rangaistuslaji on vaihtunut ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen noin joka kolmannessa tunnustamisoikeudenkäynnissä käsitellyistä asioista. Rangaistuksen mittaamiseen ja rangaistuslajin valintaan liittyvät kysymykset ovat kiinteä osa tunnustuksen vapaaehtoisuuden arviointia. Syyttäjien, avustajien ja tuomioistuinten tulisi ottaa aiempaa laajemmin harkinnassaan huomioon rangaistuslajin vaihtumiseen liittyvät riskit. Esitän, että rangaistuslajin vaihdosta tulisi käyttää tuomioesityksissä vain hyvillä perusteilla ja erityisen tarkoin harkiten.

Lisäksi on syytä korostaa, että tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisen tulee ylipäätään olla tosiasiallinen toimi. Tutkimusta varten keräämässäni suhteellisen laajassa empiirisessä aineistossa ei ole tullut esiin yhtäkään ratkaisua, jossa asia olisi jätetty sillensä sillä perusteella, että tuomioistuin olisi katsonut, että tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta on jäänyt vartenotettava epäily. Seuraavaksi käsittelen vielä lyhyesti eräitä muita syyteneuvottelun kehittämisen osa-alueita.

10.2 SYYTENEUVOTTELUMENETTELYN KEHITTÄMISEN OSA-ALUEITA

10.2.1 Avustajan välttämättömyys

Oikeudellisen avustajan merkitys vastaajan oikeusturvan kannalta on puhuttanut suomalaisen syyteneuvottelumenettelyn alkumetreiltä lähtien. ROL 1:10a.2:n mukaan epäillylle tai vastaajalle on määrättävä neuvottelua varten avustaja, jollei hän nimenomaisesti halua itse huolehtia puolustuksestaan. Avustaja on säännöksen mukaan tällöinkin määrättävä, jos epäilty tai vastaaja ei kykene puolustamaan itseään tai jos hän on alle 18-vuotias. Edelleen säännöksessä on todettu, että epäillylle tai vastaajalle on määrättävä puolustaja hänen tai syyttäjän pyynnöstä sen estämättä, mitä ROL 2:1.2:ssa säädetään.

Syyteneuvottelumenettelyä koskeissa esitöissä on todettu moneen otteeseen, että vastaajalla tulee syyteneuvottelussa pääsääntöisesti olla avustaja ja tarvittaessa hänelle määrätään avustaja. Esitöiden mukaan avustajan läsnäoloa voidaan pitää lähes välttämättömänä, jotta tuomioesitys voidaan neuvotella tasavertaisten neuvottelijoiden kesken. Esitöiden mukaan vastaaja voisi toimia ilman avustajaa vain siinä tapauksessa, että hän nimenomaisesti haluaisi itse huolehtia puolustuksestaan ja hänellä olisi objektiivisesti arvioiden siihen edellytykset. Myös syyttäjällä on kuitenkin oikeus hakea puolustajan määräämistä vastaajalle, ja avustaja olisi määrättävä aina ROL 2:1.3:n 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa tilanteissa, eli jos epäilty tai vastaaja ei kykene itse huolehtimaan puolustuksestaan tai jos hän on alle 18-vuotias.¹⁰³⁰

Avustajapakkoa suomalaiseen syyteneuvotteluun ei siis sisälly, vaikka avustajan käyttö onkin pääsääntönä. Fredman on epäillyt, että tämän taustalla lienevät periaatteelliset ja perinteiset syyt, sillä avustajapakko olisi ollut jälleen yksi vieras ominaisuus, joka olisi voinut hankaloittaa esityksen läpimenoa.¹⁰³¹ Tapanila on katsonut, että avustajan käyttäminen syyteneuvottelussa tulee olla ehdoton pääsääntö. Hän on huomauttanut, että tuomioistuimen tulisi vakuuttaa epäillyn kyvystä hoitaa syyteneuvottelu ilman avustajaa, jolloin pitäisi ottaa huomioon paitsi epäillyn henkilökohtaiset ominaisuudet myös neuvottelun kohteena oleva rikosasia sekä arvioitava, että epäilty on kykenevä valvomaan etuaan neuvotteluasemassa syyttäjän kanssa.¹⁰³²

Kuusisto Mäkelä on havainnut, että vuosina 2015–2016 avustajan käyttö tunnustamisoikeudenkäynnissä oli vahva pääsääntö. Tutkimusaineiston 106 vastaajasta 103:lla (97,2 %) oli tunnustamisoikeudenkäynnissä oikeudellinen avustaja, ja loput kolme olivat nimenomaisesti ilmoittaneet haluavansa itse huolehtia

¹⁰³⁰ HE 58/2013 vp, s. 26–27.

¹⁰³¹ Fredman 2018, s. 413–414.

¹⁰³² Tapanila 2019a, s. 262.

puolustuksestaan. Sen sijaan vuoden 2017 aineistossa ainakin tuomioaineistossa olevat merkinnät avustajien käyttämisestä vähenivät. Aineistosta löytyi merkintä avustajasta 56 vastaajan eli 73,7 %:n osalta ja yhden vastaajan osalta maininta, ettei avustajaa ollut. Sen sijaan peräti 20 vastaajan (25 %) osalta tuomioasiakirjoista ei löytynyt minkäänlaista mainintaa avustajasta. Kuusisto Mäkelä on pyrkinyt selvittämään asiaa vielä syyteneuvotteluasiakirjojen perusteella ja päätynyt siihen, että vuoden 2017 aineistossa oli kaiken kaikkiaan seitsemän vastaajaa (9,2 % kaikista kyseisen vuoden tunnustamisoikeudenkäyntien vastaajista), joiden osalta jäi epäselväksi, oliko heillä ollut käytössään oikeudellista avustajaa missään syyteneuvotteluprosessin vaiheessa. Kuusisto Mäkelä huomauttaa kuitenkin, että johtopäätöksiä tekemistä vaikeuttaa se, ettei kaikkien asioiden osalta löytynyt syyteneuvotteluasiakirjoja Sakari-haussa.¹⁰³³

Myös Koponen on arvioinut vuonna 2012, että syyteestä sopimisen arviointi vastaajan kannalta edellyttää talousrikosjutuissa avustajan käyttämistä, sillä jutut ovat oikeudellisesti vaativia ja rangaistukset voivat olla melko ankaria.¹⁰³⁴ Avustajan suuresta merkityksestä vastaajan oikeusturvan kannalta vaikuttaa olevan yhtenäinen käsitys.¹⁰³⁵ Avustajan merkitys on syyteneuvottelussa suurempi kuin tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä, sillä suppeampi menettely tarkoittaa monesta muusta oikeusturvatakeesta (kuten todistajien kuulemisesta) luopumista. Olen edellä käsitellyt oikeudellisen avustajan roolia myös väärin tunnustusten estämisen kautta ja päätynyt siihen, että avustajan rooli on monilta osiltaan merkittävä oikeusturvakeino vastaajalle syyteneuvottelumenettelyssä. Sekä vapaaehtoisien väärin tunnustuksen että sisäistetyn väärin tunnustuksen osalta vastaajan tunnustus voi selittyä seikoilla, joita vastaaja ei itse osaa, halua tai kykene arvioimaan objektiivisesti. Lisäksi painostetun väärin tunnustuksen osalta pelko ankarasta rangaistuksesta voi johtaa väärin tunnustuksiin. Tällöin avustajan toimintamahdollisuudet ovat mahdollisesti rajatummalla, mutta hänen roolinsa on huomattavan merkityksellinen myös sen arvioinnissa, mitkä ovat mahdollisuudet sille, että syyte tulisi pääkäsittelyssä hylätyksi.

Näin ollen myös väriä tunnustuksia koskevan tutkimustiedon perusteella oikeudellisen avustajan käyttäminen syyteneuvottelumenettelyn kaikissa vaiheissa on välttämätöntä. Vaikka vastaaja olisi esimerkiksi itse lakimies, ei oikeudellinen osaaminen tee ketään immuuniksi väriä tunnustuksia aiheuttaville olosuhteille, sairauksille tai paineelle. Näiden olosuhteiden tunnistaminen on jo yksinään niin haastavaa, ettei yhtäkään oikeusturvakeinoa tulisi jättää käyttämättä. Väriä tunnustuksia koskevan tutkimustiedon perusteella katson, että objektiivisesti arvioiden vastaajien ei voi katsoa kykenevän huolehtimaan puolustuksestaan syyteneuvottelumenettelyssä itse.

¹⁰³³ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 23–24.

¹⁰³⁴ Koponen 2012, s. 70.

¹⁰³⁵ Ks. myös Tapanila 2012, s. 152–157, jossa Tapanila kuvaa myös EIT:n oikeuskäytäntöä.

10.2.2 Muita erityishuomioita ja -järjestelyjä

10.2.2.1 Psykologisen tiedon hyödyntäminen

Esimerkiksi Englannissa ja Yhdysvalloissa käytetään psykologisia asiantuntijoita sellaisissa rikosasioissa, joissa on kyse tunnustuksen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen liittyvästä arvioinnista. Psykologian asiantuntijan tehtävänä on tällöin informoida tuomioistuinta sellaisista psykologista seikoista, jotka eivät ole tuomioistuinten osaamispiirissä, jotta tuomioistuin voi ratkaista asian.¹⁰³⁶ Asiantuntijoiden käyttöä on myös kritisoitu. Erityisesti Inbau ym. suhtautuvat kriittisesti psykologisiin asiantuntijatodistajiin. Heidän mukaansa asiantuntijatodistajan käsitys kuulustelusta ei vastaa heidän Reid-tekniikkansa mukaista kuulustelumenetelmää ja antaa väärän kuvan poliisin toiminnasta.¹⁰³⁷ Edelleen he toteavat, että yhdysvaltalaiset tuomioistuimet katsovat yleensä, että tällainen psykologinen asiantuntijan lausunto ei ole ratkaisevassa asemassa.¹⁰³⁸

Varsinainen tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden arviointi on lopulta oikeudellinen kysymys, ja sen ratkaisee tuomioistuin. Psykologisen arvion merkitystä ei voi ylikorostaa, eikä sitä tule käyttää väärin niin, että jokaisen haavoittuvia piirteitä omaavan epäillyn katsottaisiin antaneen väärän tunnustuksen.¹⁰³⁹ Vaikka epäilty nähtäisiin psykologisessa arvioissa haavoittuvaksi, se ei välttämättä tarkoita, että hänen tunnustuksensa olisi väärä. Toisaalta väärän tunnustuksen voi antaa myös sellainen henkilö, jota ei psykologisessa arvioissa katsota haavoittuvaksi.¹⁰⁴⁰ Tapanila huomauttaa, että vaikka näytönarviointi ei ole empiriaa, tieteellistä tutkimusta eikä oikeuspsykologiaa, se voi hyödyntää näiden avulla hankittuja tuloksia.¹⁰⁴¹

Suomessa tällaista tunnustuksen vapaaehtoisuutta koskevaa psykologista asiantuntijatodistelua tunnustuksen oikeellisuuden arviointiin on käytetty ainakin Anneli Auerin tapauksessa.¹⁰⁴² Hovioikeus onkin tässä ratkaisussaan ottanut kantaa myös useisiin väärin tunnustusten arviointia koskeviin seikkoihin. Hovioikeus on muun muassa kirjannut, että poliisi oli ennen Auerin tunnustusta tuonut Auerille esiin näkemyksen siitä, että tämä kärsii mahdollisesti muistimenetyksestä tapahtumayöhön liittyen. Lisäksi hovioikeus toi esiin, että poliisi

¹⁰³⁶ Gudjonsson 2021, s. 3, Gudjonsson 2003, s. 309 sekä s. 275 ja s. 281.

¹⁰³⁷ Inbau ym. 2013, s. 367–369. Inbau ym. ohjaavat kuitenkin teoksessaan, miten esitutkintaviranomaisen tulisi vastata ja käyttäytyä, mikäli häntä kuullaan myöhemmin kyseenalaistetun tunnustuksen oikeellisuudesta. Inbau ym. 2013, s. 379–398.

¹⁰³⁸ Inbau ym. 2013, s. 370–372.

¹⁰³⁹ Tapanila 2015, s. 576–577, Gudjonsson 2003, s. 310. Gudjonssonin mukaan psykologista asiantuntijaa yritetään toisinaan käyttää väärilläkin perusteilla kyseenalaistamaan tekonsa täysin myöntävän epäillyn tunnustus, Gudjonsson 2003, s. 329–330 ja s. 534–535.

¹⁰⁴⁰ Gudjonsson 2003, s. 535.

¹⁰⁴¹ Tapanila 2015, s. 579.

¹⁰⁴² Vaasan hovioikeuden ratkaisu 19.2.2015 nro 107766, kohta 34.

oli virheellisesti väittänyt Auerille, että muun todistelun perusteella ulkopuolisen henkilön läsnäolo olisi pystytty sulkemaan pois. Auer kärsi kuulustelujen aikaan univajeesta, hänen kertomuksensa sisälsivät runsaasti epävarmuutta ja epäjohdonmukaisuuksia, ja kertomusten yksityiskohdat vaihtelivat. Hovioikeus totesi, että Auer ei ole kertonut esitutkinnassa teosta mitään sellaista, jonka vain teon tekijän olisi mahdollista tietää.¹⁰⁴³

Kokonaisuudessaan psykologisten asiantuntijoiden käyttäminen oikeudenkäynneissä lieene meillä edelleen varsin harvinaista.¹⁰⁴⁴ Psykologisen asiantuntijan kutsunee istuntoon useimmiten vastaajan puolustus. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tällaista asiantuntijaa ei kuitenkaan ylipäättään voida kutsua tunnustamisoikeudenkäyntiin nykyisen lainsäädännön puitteissa, sillä tunnustamisoikeudenkäynnissä ei vastaanoteta muuta henkilötodistelua kuin vastaajan kuuleminen. Muutoinkin mikäli tunnustamisoikeudenkäynnissä heräisi niin vahva epäily tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta, että asiaa arvioimaan tarvittaisiin psykologinen asiantuntija kuvaamaan vastaajan päätöksentekoon vaikuttavia olosuhteita, ollaan joka tapauksessa jo lähellä kysymystä siitä, tulisiko asia jättää sillensä sen vuoksi, että tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta on jäänyt varteenotettava epäily.

Psykologista tietoa voidaan kuitenkin myös muilla tavoin hyödyntää nykyistä laajemmin, ja keskeistä on lisätä vääriä tunnustuksia koskevaa tutkimustietoa. Tärkeimpiä tekijöitä värien tunnustusten tunnistamisessa on sen tiedostaminen ja hyväksyminen, että vääriä tunnustuksia tapahtuu ja sellainen voi sattua myös omalle kohdalle.¹⁰⁴⁵ Myös Gudjonsson huomauttaa, että rikosasioiden parissa työskentelevien tulisi suhtautua avoimin mielin vääriä tunnustuksia koskevaan tutkimustietoon. Ongelmallista on, mikäli oikeudelliset toimijat eivät pysty kyseenalaistamaan tunnustuksia ja tunnistamaan värien tunnustusten riskiä. Lisäksi pahimmillaan ongelma toistuu. Tutkimuksissa on havaittu, että ihmisellä on usein huono motivaatio ottaa opiksi aikaisemmista virheistä ja estää tällaisten virheiden tapahtumista uudestaan.¹⁰⁴⁶ Tietoisuutta väaristä tunnustuksista ja haavoittuvista ihmisryhmistä voitaisiin lisätä tarjoamalla asiasta koulutusta oikeudellisille toimijoille.¹⁰⁴⁷

Vääriä tunnustuksia koskevan tiedon lisääminen on kuitenkin erotettava erillaisista ”valheenpaljastuskoulutuksista”. Kassin huomauttaa, että tutkimuksissa on useita kertoja pystytty osoittamaan, että esimerkiksi rikoksia tutkivat poliisit, tuomarit ja psykiatrit tunnistavat valheen parhaimmillaankin vain hieman

¹⁰⁴³ Vaasan hovioikeuden ratkaisu 19.2.2015 nro 107766, kohdat 28–42.

¹⁰⁴⁴ Jonkka on todennut näin jo vuonna 1993. Jonkka 1993, s. 69.

¹⁰⁴⁵ Drizin – Leo 2004, s. 1001. Kassin ym. 2010, s. 30–31. Kahneman ym. kuvaavatkin hyvän päätöksentekijän olevan tyypillisesti paitsi kokenut ja älykäs myös avaramielinen ja halukas oppimaan uuden tiedon perusteella. Kahneman ym. 2021, s. 225.

¹⁰⁴⁶ Gudjonsson 2003, s. 617.

¹⁰⁴⁷ Korkman 2022, s. 107–108.

keskimääräistä paremmin.¹⁰⁴⁸ Hänen mukaansa tutkimukset myös osoittavat, että koulutusohjelmien avulla pystytään enintään saamaan pieniä parannuksia verrattuna kokemattomaan kontrolliryhmään.¹⁰⁴⁹ Inbau ym. puolestaan ovat sitä mieltä, että kouluttamalla tutkijoita ja muitakin kiinnittämään huomiota valheita indikoiviin seikkoihin pystytään huomattavasti parantamaan yksilön kykyä tunnistaa valhe.¹⁰⁵⁰ Inbau ym. myös järjestävät maksullista Reid-tekniikan koulutusta¹⁰⁵¹, joten heidän näkökulmansa ei välttämättä ole täysin puolueeton. Kassin ja Fong ovat eräässä tutkimuksessaan havainneet, että tätä Reid-tekniikkaa koskevan koulutuksen saaneet opiskelijat olivat itse asiassa jopa keskimääräistä huonompia valheen tunnistamisessa, vaikka he olivat päätelmistään muita itsevarmempia ja perustelivat päätelmänsä laajemmin.¹⁰⁵²

Vrij'n mukaan on tärkeää huomata, että valheenpaljastuskokeissa ei usein ole yksilöity, mihin seikkoihin kertomuksen oikeellisuutta arvioivan tarkkailijan tulee kiinnittää huomiota. Hänen mukaansa vaikuttaakin siltä, että ihmiset kiinnittävät luonnostaan huomiota oikeisiin seikkoihin, eikä koulutus aiheesta siksi ole hänenkään mielestään tarpeen.¹⁰⁵³ On myös tärkeää huomata, että tutkimuksissa on osoitettu, että itsevarmuus omasta kyvystä tunnistaa valhe ei todellisuudessa ennusta arvion paikkansapitävyyttä.¹⁰⁵⁴ Valheen tunnistamisessa on otettava huomioon niin monta muuttujaa¹⁰⁵⁵, että lyhyt koulutus voi saada aikaan jopa valheellista itseluottamusta.

Psykologista tietoa voidaan lisäksi hyödyntää myös rakenteellisesti, jolloin se voidaan ottaa huomioon sekä menettelyn suunnitteluvaiheessa että jatkokehittelyvaiheessa. Rikosprosessuaaliset menettelyt tulee suunnitella ja toteuttaa niin, että asiaan liittyvä keskeinen psykologinen tieto on otettu huomioon. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tämä tarkoittaa, että tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisen tulee olla tosiasiallinen toimi. Väärän tunnustuksen mahdollisuus on tiedostettava.

10.2.2.2 Nuoret erityisryhmänä

Suomessa syyteneuvottelu soveltuu myös alaikäisiä koskeviin rikosasioihin. Lakivaliokunta harkitsi soveltamisalaa mietinnössään mutta katsoi, että ikään

¹⁰⁴⁸ Kassin 2005, s. 217. Kassin käy artikkelissaan laajasti läpi erilaisia tutkimuksia.

¹⁰⁴⁹ Kassin 2005, s. 217. Kassin käy artikkelissaan laajasti läpi erilaisia tutkimuksia. Myös Vrij – Granhag 2012, s. 111.

¹⁰⁵⁰ Inbau ym. 2013, s. 103. Kirjoittajien näkemyksen mukaan muunlaiset tulokset johtuvat pikemminkin epäaidosta tutkimustilanteesta.

¹⁰⁵¹ Reid-koulutus.

¹⁰⁵² Kassin – Fong 1999, s. 505 ja s. 512 sekä Kassin 2005, s. 217.

¹⁰⁵³ Vrij 2015b, s. 221.

¹⁰⁵⁴ Vrij – Granhag 2012, s. 111.

¹⁰⁵⁵ Hartwig – Bond 2014, s. 5 ss. Lisäksi kaikesta huolimatta valheen tunnistamisen tarkkuus jää noin 70 %:n tasolle.

perustuvaa rajoitusta ei voitaisi pitää asianmukaisena, sillä tunnustamisoikeudenkäynti johtaa lievempään rangaistukseen eikä tätä tule estää nuorten osalta.¹⁰⁵⁶ Myös yhdenvertaisuus puoltaa sitä, että syyteneuvottelumenettely on myös nuorten saatavilla.¹⁰⁵⁷

Keskeinen tavoite nuorten asioissa on ollut rikosprosessin nopeuttaminen, ja tätä tavoitetta myös syyteneuvottelu tukee. Nopeuttamistavoitteen taustalla on kasvatuksellisia ajatuksia, eli nuoren sosiaalistumisen ja rikoksettoman elämän tukeminen.¹⁰⁵⁸ Lainsäädäntöön sisältyy myös monia huojennuksia etenkin sellaisten rikoksesta epäiltyjen osalta, jotka ovat tehneet epäillyn teon alle 18-vuotiaana (huojennuksista esimerkkinä on syyttäjän mahdollisuus tehdä syyttämättäjättämispäätös nuoruusperusteella, ROL 1:7).¹⁰⁵⁹ Myös rangaistuksen määräämiseen liittyy erityissäätelyä. Rangaistus esimerkiksi määrätään lievennettyä rangaistusasteikkoa soveltaen, mikäli tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana (RL 6:8.1), ja alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta voidaan tuomita eräissä tilanteissa nuorisorangaistus (RL 6:10a). Lisäksi rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt nuori voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan, jos sitä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi (RL 6:10.3).

Marttunen on todennut, että nuorille kohdistettujen seuraamusten tulee poiketa täysi-ikäisten kohtelusta, sillä kasvatukselliset toimenpiteet ovat nuorten osalta hyödyllisempiä kuin aikuisten osalta.¹⁰⁶⁰ Ulkomailla on myös perustettu erillisiä nuorisotuomioistuimia, joiden tuomarit ovat perehtyneitä nuorisorikollisuuteen. Tällöin myös itse prosessi on järjestetty normaalia prosessia vapaamuotoisemmaksi. On katsottu, että prosessillakin voi olla vaikutusta nuoreen, ja prosessin tavoitteena on kasvattaa nuorta.¹⁰⁶¹

Nuoret syyllistyvät useimmiten pieniin, ikään liittyviin rikoksiin, kuten alkoholirikoksiin ja väärän henkilötiedon antamiseen. Vuonna 2017 muut yleisimmät nimikkeet, joihin nuoret olivat syyllistyneet, olivat tuhotyö, vahingonkeko ja ryöstö. Petoksiin, kavalluksiin tai talousrikoksiin nuoret sen sijaan harvoin syyllistyvät.¹⁰⁶² Syyteneuvottelun kannalta siis havaitaan, että nuoret eivät tavanomaisesti syyllisty sellaisiin rikoksiin, jotka ovat syyteneuvottelumenettelyn pääkäyttöalaa. Mahdotonta syyteneuvottelumenettelyyn pääseminen ei kuitenkaan ole. Syyteneuvottelussa voidaan myös mahdollisesti edistää

¹⁰⁵⁶ LaVM 5/2014 vp, s. 5.

¹⁰⁵⁷ LaVM 5/2014 vp, s. 4 ja Tapani – Tolvanen 2015, s. 233.

¹⁰⁵⁸ Marttunen 2000, s. 263 sekä s. 269–272.

¹⁰⁵⁹ Nuorten rikosoikeudellisesta erityiskohtelusta, ks. PeVL 56/2018 vp, s. 2, PeVL 59/2001 vp, 2/I, PeVL 21/2005 vp, s. 4/I.

¹⁰⁶⁰ RL 6:10a. Marttunen 2003, s. 193.

¹⁰⁶¹ Marttunen 2003, s. 197. Mallia on kuitenkin myös kritisoitu siitä, että nuoria saatetaan lopulta kohdella ankarammin kuin aikuisia.

¹⁰⁶² Saarikkomäki – Tanskanen 2018, s. 200–201.

kasvatuksellisten näkökulmien toteutumista paremmin kuin tavanomaisessa rikosasian pääkäsittelyssä.

Edellä on tuotu esiin, että rikoksesta epäillyn tai vastaajan nuori ikä on keskeisimpiä henkilöön liittyviä riskitekijöitä väärälle tunnustukselle. Nuori ikä ei kuitenkaan riskitekijänä koske ainoastaan alle 18-vuotiaita, vaan väärin tunnustusten määrä vähenee lineaarisesti ikävuosien kertyessä. Suurin riski väärän tunnustuksen antamiselle vaikuttaa olevan alle 25-vuotiailla.¹⁰⁶³

Tutkimuksissa on todettu, että alaikäiset ovat halukkaita saamaan syyteneuvottelun yhteydessä rangaistuslennuksen, mutta varttuneempiin verrattuna he ymmärsivät huonommin oikeuksistaan luopumisen ja esimerkiksi rikosrekisterimerkinnän vaikutukset.¹⁰⁶⁴ Alaikäiset ymmärtävät ylipäättään huonommin oikeudellista kieltä.¹⁰⁶⁵ Erityisen suuria ongelmia kokivat ne nuoret, joilla oli lisäksi muita haasteita, kuten oppimisvaikeuksia tai kommunikointiin liittyviä ongelmia.¹⁰⁶⁶ Alaikäisten esittämät syyt teon tunnustamiselle liittyivätkin usein lyhyen aikavälin hyötyihin, kun taas tekojen kiistämisen taustalla nähtiin pitkällä aikavälillä vaikuttavia syitä.¹⁰⁶⁷

Freshfieldin selvityksessä nousi esiin nuoren rikoksesta epäillyn tai vastaajan avustajan merkitys. Tutkimuksessa haastateltiin tekonsa syyteneuvottelumenettelyssä tunnustaneita nuoria rikosentekijöitä Englannissa ja Walesissa. Moni tutkimuksessa haastatelluista oli kokenut, että heidän avustajillaan ei ollut aikaa tai halua selvittää asiaa heille kokonaisuudessaan ja toimia puhtaasti heidän puolellaan. He kokivat, että heille ei selitetty riittävän kattavasti vaihtoehtoja eikä sitä, mikä hyöty tai haitta teon tunnustamisella syyteneuvottelumenettelyssä on.¹⁰⁶⁸ Freshfieldin selvityksessä kehitysehdotuksina tuodaankin esiin oikeudellisen avustajan merkitys puolueettoman tiedon välittäjänä. Mikäli vastaajat eivät ole kokeneet saavansa tietoa avustajaltaan, he ovat hakeneet sitä usein vertaisiltaan, ja näiltä saatu tieto ei välttämättä ole luotettavaa. Selvityksessä huomautetaan myös, että mitä suurempi merkitys tunnustuksen ajankohdalla on rangaistuksen mittaamisen kannalta, sitä suuremman hätiköidyn päätöksenteon riskin se aiheuttaa. Haastatellut nuoret olisivat myös toivoneet tuomioistuimelta aktiivisempaa otetta. Selvityksessä huomautetaan lisäksi, että nuorten rikosentekijöiden osalta rikolliseen elämäntapaan puuttuvan intervention tulisi tapahtua jo paljon ennen ensimmäistä rikosoikeudenkäyntiä.¹⁰⁶⁹

¹⁰⁶³ Drizin – Leo 2004, s. 944–945, s. 968 ja s. 1005. Myös Gudjonsson ym. 2014, s. 342 viittaa-vat 25 vuoden ikään.

¹⁰⁶⁴ Zottoli – Daftary-Kapur 2019, s. 170.

¹⁰⁶⁵ Zottoli – Daftary-Kapur 2019, s. 171 ja Redlich – Shteynberg 2016, s. 620.

¹⁰⁶⁶ Fair Trials: Young minds, big decisions 2022, s. 25.

¹⁰⁶⁷ Daftary-Kapur – Zottoli 2014, s. 329–330. Fair Trials: Young minds, big decisions 2022, s. 13. Myös Korkman 2022, s. 92.

¹⁰⁶⁸ Fair Trials: Young minds, big decisions 2022, s. 16–19 ja s. 22.

¹⁰⁶⁹ Fair Trials: Young minds, big decisions 2022, s. 28–31.

Scott-Hayward on arvioinut keinoja välttää nuorten väärää tunnustuksia ja tuonut esiin kuulustelujen tallentamisen tärkeyden sekä sen tärkeyden, että nuorille selostetaan erityisen tarkasti heidän oikeutensa ja että myös kuulustelun poliisi suorittaa niin, että varotaan käyttämästä johdattelevia keinoja.¹⁰⁷⁰ Yhtenä turvakeinona on nähty nuoren henkilön huoltajan tai muun sopivan henkilön, esimerkiksi sosiaalityöntekijän, läsnäolo.¹⁰⁷¹ Scott-Hayward on kuitenkin huomauttanut, ettei huoltajan läsnäolo nykytiedon mukaan turvaa riittävästi alaikäisten epäiltyjen oikeuksia, sillä esimerkiksi kaikki New Yorkin Keskuspuiston lenkkeilijän törkeästä pahoinpitelystä ja raiskauksesta syytetyt nuoret antoivat väärän tunnustuksen, vaikka heillä oli huoltajat kuulusteluisa mukana.¹⁰⁷²

Yhdysvalloissakin huoltajalla on oikeus olla mukana alaikäisen lapsen kuulustelussa. Sikäläisten asianajajien mukaan tuomioistuin suhtautuisi hyvin epäluuloisesti sopimukseen sellaisessa syyteneuvottelussa, jossa alaikäisen lapsen huoltaja ei ole ollut läsnä. Avustajien mukaan haasteena ovat kuitenkin sellaiset huoltajat, jotka pyrkivät liikaa neuvomaan lasta siitä, mitä tämän tulisi sopia. Joskus alaikäisen ja hänen huoltajansa intressit voivat myös olla ristiriidassa keskenään. Voi olla, että vanhemmat eivät itse halua joutua maksamaan vahingonkorvauksia ja pyrkivät (jopa lapsen edun vastaisesti) estämään sellaisen sopimuksen synnyn, jossa alaikäinen velvoitettaisiin korvaamaan tällaisia vahinkoja.¹⁰⁷³ Inbau ym. ovat myös ottaneet asiaan kantaa ja todenneet, että vanhemmat ovat välillä ylisuojelevia lapsiaan kohtaan. Vanhemmille tulisi kertoa ennen lapsen kuulustelua, että kuulustelussa pyritään selvittämään totuus, ja että kaikki lapset tekevät joskus virheitä, joista heidän vanhempansa eivät ole ylpeitä. Edelleen Inbaun ym. mukaan vanhemmalle tulee korostaa, että hänen roolinsa on välttää puhumista ja vain tarkkailla.¹⁰⁷⁴

Freshfieldin selvityksen perusteella on kuitenkin selvää, että nuoret rikoksentekijät tarvitsevat nimenomaan sellaisia luotettavia aikuisia, jotka ovat heidän puolellaan ja jotka jaksavat selittää asiat nuorelle niin että nuori ymmärtää ne. Nuori voi tarvita luotettavan aikuisten apua perustellun päätöksen tekemiseen. Tapanila on huomauttanut, että erityisen haavoittuvassa asemassa olevien

¹⁰⁷⁰ Scott-Hayward 2007, s. 70–72.

¹⁰⁷¹ Mirfield 1997, s. 288–295.

¹⁰⁷² Scott-Hayward 2007, s. 70. New Yorkin Keskuspuistossa vuonna 1989 sattunut erittäin raa-
ka pahoinpitely ja raiskaus nousee usein esimerkiksi vääristä tunnustuksista, sillä siitä syytetyt
viisi 14–16-vuotiasta poikaa antoivat kaikki väärän tunnustuksen. Tunnustukset videoitiin ja po-
jat tuomittiin teosta, vaikka DNA-näytteet eivät sopineet kehenkään heistä. Syyttäjät väittivät,
että DNA kuului jollekin muulle teossa mukana olleelle, jota ei saatu kiinni, mutta että se ei tar-
koita, että näiden kiinnisaatujen syyllisyys vähenisi. Kolmetoista vuotta myöhemmin oikea tekijä
tunnusti yksityiskohtaisesti tehneensä teon yksin ja hänet pystyttiin osoittamaan syylliseksi
DNA-todisteiden perusteella. Kassin 2005, s. 215.

¹⁰⁷³ Fountain – Woolard 2021, s. 117.

¹⁰⁷⁴ Inbau ym. 2013, s. 252. Inbaun ym. teoksen saamasta kritiikistä, ks. luku 6.1.

henkilöiden, kuten alaikäisten, kohdalla oikeudesta informoiminen tulee tapahtua sellaisella tavalla, jolla varmistetaan informaation ymmärrettävyys.¹⁰⁷⁵

Mikäli alaikäisen tai nuoren rikoksesta epäillyn asia etenee syyteneuvottelumenettelyyn, tulisi asiassa siis kiinnittää erityistä huomiota nuoren ja hänen avustajansa väliseen keskusteluyhteyteen. Myös syyttäjän ja puheenjohtajan tulee suhtautua nuoreen sensitiivisemmin kuin täysi-ikäiseen. Tämä puoltaa nuorten asioiden keskittämistä tietyille oikeudellisille toimijoille, niin kuin on monin paikoin tehtykin. Huoltaja tai sosiaaliviranomainen voi toimia alaikäisen vastaajan tukena ja apuna neuvotteluissa, mutta vastuu päämiehen edun arvioimisesta on nuoren oikeudellisella avustajalla. Alaikäinen vastaaja voi olla kykenevä tekemään rationaalisen päätöksen syyteneuvottelumenettelyyn osallistumisesta, mutta oikeudellisen avustajan tulee varmistaa, että vastaaja on todellisuudessa ymmärtänyt päätöksen seuraukset myös pitkällä aikavälillä. Nuoren haavoittuva asema ei kuitenkaan väärrien tunnustusten riskin osalta pääty nuoren täytettyä 18 vuotta, joten tämä korostaa sensitiivisyyden ja asioiden selittämisen merkitystä myös 18-vuotiasta vanhemmalle.

10.3 SYYTENEUVOTTELUN TULEVAISUUS

Oikeusministeriöllä on käynnissä hanke rikosprosessin tehostamisesta, ja tässä yhteydessä myös syyteneuvottelumenettelyn kehittäminen lainsäädännöllisin toimin on noussut esiin. Syyteneuvottelun kehittämistä ei kuitenkaan lopulta ole arvioitu tässä tehostamishankkeessa, sillä syyteneuvottelua katsottiin tarpeelliseksi arvioida omassa hankkeessaan ja se on merkitty oikeusministeriössä jatkotutkimuksen aiheeksi.¹⁰⁷⁶ Tehostamishankkeeseen liittyvässä rikosketjun LEAN-hankkeen raportissa on esitetty, että syyteneuvottelun ja tunnustamis-oikeudenkäynnin soveltamisalaa laajennettaisiin. Lisäksi raportin mukaan tulisi rikoksesta epäillyn tunnustukselle antaa nykyistä suurempi merkitys. Lakia pitäisi raportin mukaan muuttaa niin, ettei tunnustusta voi tehokkaasti perua enää sen jälkeen kun asiassa on annettu käräjäoikeuden tuomio, ja hovioikeuteen valittaminen pitäisi rajata vain seuraamukseen. Lisäksi raportissa ehdotetaan harkittavaksi menettelyä, jossa tunnustuksen oikeellisuuden arvioisi jo esitutkinnan aikana tuomari, ja tuomari ratkaisisi sitovasti myös sen, onko syyttäjän esittämä enimmäisrangaistus hyväksyttävissä. Tämän jälkeen asia palautuisi esitutkintaan ja syyttäjää tekisi tuomioesityksen.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷⁵ Tapanila 2012, s. 160. Tapanilan huomautus on liittynyt poliisin informointivelvollisuuteen tilanteissa, joissa vastaaja haluaa luopua oikeudestaan avustajaan, mutta selkeällä viestinnällä on vastaava merkitys muissakin päätöksissä. Myös Kara ym. 2021, s. 870.

¹⁰⁷⁶ OM 2022:14, Rikosprosessin tehostamishanke, s. 69.

¹⁰⁷⁷ LEAN-hankkeen raportti 2020, s. 48–49 ja s. 54.

Näen raportissa esitetyt kannanotot ongelmallisina. Tunnustukselle annettava merkitys on jo nyt oikeuskäytännössä erittäin suuri, ja paikoin herää pikemminkin kysymys, kyseenalaistetaanko tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta ylipäättään lainkaan tunnustamisoikeudenkäynneissä. Rikosoikeudellisten instrumenttien käyttöä on toisinaan tarpeen rajoittaa perus- ja ihmisoikeusnäkökohtien takia, jotta menettelystä tulee rationaalisempaa yhteiskunnan kaikkien jäsenten kannalta.¹⁰⁷⁸ Tämä voi tarkoittaa kankeampaa ja raskaampaa menettelyä, mutta menettelyä ei voi myöskään keventää perus- ja ihmisoikeuksien kustannuksella. Melander on verrannut rikosoikeudellista järjestelmää John Rawlsin ajatukseen tietämättömyyden verhosta.¹⁰⁷⁹ Ajatusta tietämättömyyden verhosta voi soveltaa myös tunnustamisoikeudenkäyntimenettelyn arviointiin. Kuka tahansa meistä voi joutua osalliseksi rikosprosessiin ja saada harkittavakseen kysymyksen siitä, haluaako osallistua syyteneuvottelumenettelyyn. Lisäksi, kuten olen edellä tuonut esiin, jokainen meistä antaa todennäköisesti väärän tunnustuksen, jos on riittävän suuren ja sopivanlaatuisen paineen kohteena.¹⁰⁸⁰ Tähän tietoon nähden ajatus siitä, että tunnustuksen merkitystä korostettaisiin entisestään rikosprosessuaalisten säästöjen aikaansaamiseksi vaikka tunnustuksen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen ei nykyiselläänkään kiinnitetä riittävästi huomiota, on varsin ongelmallinen.

Lisäksi, ottaen huomioon kaikki tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen liittyvät vaikeudet, vapaa muutoksenhakuoikeus on vastaajalle erittäin tärkeä oikeusturvan tae. Tunnustuksen vapaaehtoisuusarvioinnin ja tuomioistuimen tuomiovallan kannalta keskeistä on, että tuomioistuimella on tosiasiallinen mahdollisuus poiketa tuomioesityksessä esitetystä seuraamuksesta jopa rangaistuslajia vaihtamalla. Jos näin tapahtuu, on vastaajalla oltava mahdollisuus peruuttaa tunnustuksensa. Tästä syystä suhtaudun kriittisesti myös ajatuksen siitä, että muutoksenhakuoikeutta rajoitettaisiin vain seuraamukseen.

Vierastan myös raportissa hiukan yleiselle tasolle jäänyttä ajatusta siitä, että tuomari arvioisi tunnustuksen oikeellisuutta jollakin tavalla jo esituskintavaiheessa, minkä jälkeen esituskintaa jatkettaisiin. Tunnustuksen vapaaehtoisuuteen liittyy joka tapauksessa kiinteästi konkreettinen seuraamuskannanotto, ja ainakaan tunnustuksen vapaaehtoisuuden täysimääräinen arviointi ei liene mahdollista, mikäli vastaaja ei tiedä seuraamuskannanoton lopputulosta. Myös syyttäjän on hyvin vaikea esittää käsitystä rangaistuksen enimmäismäärästä, mikäli esituskinta olisi kesken. Lisäksi näen mahdollisena riskinä sen, että

¹⁰⁷⁸ Melander 2018, s. 580.

¹⁰⁷⁹ Rikosoikeuteen sovellettuna tietämättömyyden verho toimisi niin, että sen takana rationaaliset toimijat pyrkisivät rikosoikeudellista järjestelmää suunnitelllessaan turvaamaan myös oman vapautensa, koska he eivät voi tietää, minne he verhon poistamisen jälkeen sijoittuvat. Melander 2018, s. 576. Melanderin lähteenä Rawls 1971/2003, s. 118–123.

¹⁰⁸⁰ Ks. luku 5.4.3 ja Gudjonsson – MacKeith 1990, s. 193.

(etenkin sitova) tunnustuksen oikeellisuuden ennakkollinen arviointi ohjaisi esitutkintaa lähinnä tunnustusta tukevien seikkojen osoittamiseen tai siihen, että lisäselvitystä ei enää hankittaisi.

Jos syyteneuvottelua kehitettäisiin LEAN-hankkeen raportin ehdottamin tavoin siten, että tunnustuksen sitovuutta ja merkitystä kasvatetaan entisestään ja samalla rajoitetaan muutoksenhakuoikeutta ja laajennetaan syyteneuvottelua muihin rikosasioihin, se johtaa siihen, että suomalainen rikosprosessi alkaa muuttua samanlaiseksi kuin rikosprosessi Yhdysvalloissa. Yhdysvalloissa on jo nähtävissä, että sitten kun valtaosa rikosasioista käsitellään syyteneuvottelussa, kehitystä voi olla vaikea peruuttaa, vaikka ongelmat tunnistettaisiin.

Syyteneuvottelumenettelyn houkuttelevuus voisi parantua, mikäli menettelyn käyttöala olisi laajempi. Syyteneuvottelussa voitaisiin sallia etenkin oheis-seuraamuksista neuvottelemisen. Syyteneuvottelumenettely on käyttökelpoinen tapa oikeudenhoidon kustannusten rajoittamiseen, kunhan oikeusturvasta sen yhteydessä huolehditaan. Oikeusturvaan ja rikosvastuun toteutumiseen liittyvistä syistä syyteneuvottelumenettely ei kuitenkaan ole parhaimmillaan tilanteissa, joissa esitutkinta on vasta alkutekijöissään. Nähdäkseni suurin hyöty ja säästö syyteneuvottelusta kohdistuukin tuomioistuineläytöksen ja mahdollisen muutoksenhaun välttämiseen. Tunnustamisoikeudenkäyntiin tulisi suhtautua erityisenä rikosprosessin muotona, jossa näytön arviointi keskittyy tunnustuksen oikeellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen. Tunnustamisoikeudenkäyntien avulla voidaan säästää kustannuksia tietyissä tapauksissa, mutta syyteneuvottelu ei ole vastaus oikeuslaitoksen resurssipulaan. Kustannussäästöjä tulee tavoitella mieluummin siten, että menettelyä hieman kevennetään useissa rikosasioissa, kuin siten, että muutamassa harvalukuisessa rikosasiassa pyritään säästämään paljon kustannuksia niin poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuimenkin kannalta.

Olen tässä tutkimuksessa keskittynyt yksinomaan ROL:n mukaiseen syyteneuvottelumenettelyyn. Lyhyesti on kuitenkin tuotava esiin, että Suomessakin on ollut jo vuosia käytössä paikallisesti erilaisia syyteneuvotteluun rinnastuvia mutta lakiin kirjaamattomia käytäntöjä rikosasioiden sopimiseen. Suhtautumiseni näihin menettelyihin on kielteinen. Syyteneuvottelumenettelyn tulee joka tapauksessa perustua lakiin, olla avointa, ilmetä kaikin tavoin asiakirjoista sekä mahdollistaa riittävä harkinta-aika kaikille osapuolille. Epävirallinen menettely entisestäänkin korostaa kaikkia syyteneuvottelumenettelyyn muutenkin liittyviä oikeusturvariskejä ja yhdenvertaisuusongelmia. Näenkin erilaiset epäviralliset, syyteneuvottelumenettelyn kaltaiset toimintatavat (esimerkiksi ”Tampereen mallin”¹⁰⁸¹) ongelmallisena.

¹⁰⁸¹ ”Tampereen malli” nousi esiin myös vuonna 2019 järjestetyissä asiantuntijahaastatteluisamme. Nimestä huolimatta kyse ei ole yhtenäisestä menettelystä eikä edes alueellisesti yksinomaan Pirkanmaalla sovellettavasta menettelystä. Ks. tästä epävirallisesta menettelystä Kuusisto Mäkelä 2021, s. 74–79.

10.4 LOPPUSANAT

Edellä olen nostanut esiin seikkoja, jotka oikeusturvavaatimusten takia tulee huomioida tunnustamisoikeudenkäynnissä. On kuitenkin muistettava, että koko syyteneuvottelumenettely otettiin käyttöön oikeuslaitoksen resurssien ja työmäärän helpottamiseksi. Tuomarit ja syyttäjät ovat jo nyt uupuneita liiallisen työpaineen alla.¹⁰⁸² Tunnustamisoikeudenkäynnistä ei voi muodostua niin rasakas, että siitä tulisi este menettelyn käytölle. Kevennettykään menettely ei silti tarkoita, että tuomioistuimen tulisi toimia vain syyttäjän ja vastaajan välisen sopimuksen vahvistajana. Syyteneuvottelumenettely on uudenlainen tapa rikosasian käsittelemiseen, ja siihen liittyy sellaisiakin haasteita, jotka eivät nouse yhtä merkittävään rooliin tavanomaisessa rikosprosessissa. Menettelyä ei kuitenkaan ole syytä hankaloittaa enempää kuin on välttämätöntä. Kyse on pikemminkin huomion suuntaamisesta oikeaan asiaan ja tunnustusta koskevan arvioinnin perusteluiden kehittamisestä. Tällä toimella ei ole suurta merkitystä ajankäytöllisesti, mutta oikeusturvan kannalta sen merkitys on suuri.

Toinen keskeinen kysymys liittyy rangaistuslajin valintaan. Tunnustuksen vapaaehtoisuuden varmistamisessa tuomioesityksen mukaisen sopimuksen ja koko syyteneuvottelukokonaisuuden edullisuuden objektiivinen arviointi on merkittävä. Vähäistä painoarvoa voidaan antaa myös vastaajan subjektiiviselle kertomukselle tunnustuksen motiiveista, mutta on itsestään selvää, että vastaajalla on usein suuri intressi välttää rangaistuslajin vaihtuminen. Syyteneuvottelumenettely ei voi muodostua vastaajan viimeiseksi mahdollisuudeksi välttää ehdoton vankeusrangaistus. Merkittävä osa syyteneuvottelusopimuksista vaikuttaa tällä hetkellä johtavan rangaistuslajin vaihtumiseen, eikä tätä voida pitää ongelmattomana.

Syyteneuvottelumenettelyä saa ja tulee kehittää jatkossakin, mutta uudistukset eivät voi perustua yksinomaan kustannusten säästämiseen. Myös oikeusturvaa kunnioittavilla ratkaisuilla on säästettävissä kustannuksia. Ennen syyteneuvottelumenettelyn käyttöalan laajentamista on kuitenkin syytä varmistaa, että menettely toteutuu lainsäätäjän tarkoittamin tavoin ja perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen. Syyteneuvottelumenettely ei ole oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ohituskaista.

¹⁰⁸² Raportti Tuomariliiton kyselystä 2021 ja MTV3:n uutinen 20.10.2022 Suomen Syyttäjähdistyksen kesällä 2022 järjestämästä kyselystä.

Abstract

On 1 January, 2015, the Finnish parliament enacted legislation concerning plea bargaining in the overloaded criminal procedure, hoping that it would help to ease some of the financial problems of Finland's justice system. According to Finnish legislation, the confession is a prerequisite for plea bargaining in Finland. The importance of the confession being genuine and voluntary is emphasised in the preparatory work concerning plea bargaining. The right not to incriminate oneself, the right to remain silent and the principle that the prosecution bears the burden of proving the case without assistance from the accused are very important rights, which are based on the constitution of Finland and on article 6 of the European Convention on Human Rights. Therefore, it is essential for the confession not to have been obtained against the defendant's will, because otherwise the confession would not be reliable. The concept of fair trial requires that there is no reasonable doubt that the confession is genuine and has been given voluntarily.

My study focuses thus on how the judge should evaluate whether a reasonable doubt remains regarding the genuineness and voluntariness of the confession in the proceedings based on a plea of guilty. According to the law, the judge must also consider the criminal investigation material concerning the case in this evaluation. Therefore, the question is what the evidential value of the confession is in plea bargaining, i. e., how much, and what kind of clearing up of the case is required for the judge to determine that there is no reasonable doubt.

My research is partly cross-disciplinary because my research question relates to forensic psychology and because of that, I have included a section concerning psychological aspects of false confessions in my research. Also, as an empirical part of this study, I analysed a sample of judicial decisions and arranged interviews with attorneys, prosecutors and judges.

Based on my study, some challenges exist in the current course of action concerning the evaluation of the genuineness and voluntariness of a confession in the Finnish proceedings based on a plea of guilty. I have concluded that the evaluation of the genuineness of the confession should focus especially on the question of whether the evidence indicates that the identity of a suspect of a crime has been directed correctly. As regards to the voluntariness of the confession, the focus should be on a question of whether the proposal for judgment includes a deal that is so tempting that it could even become coercive to the defendant. Based on my empirical findings, I have concluded that these aspects are currently not considered enough in the Finnish proceedings based on a plea of guilty.

Lähteet

KIRJALLISUUS JA ARTIKKELIT

- Aarnio, Aulis: Laki, teko ja tavoite. Tutkimus tavoitteellisuudesta lain tulkinnessa ja sen soveltamisessa. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1975.
- Alschuler, Albert W.: A Nearly Perfect System for Convicting the Innocent. *Albay Law Review*. Vol 79. No 3. 2016, p. 919–940.
- Alschuler, Albert W: Plea Bargaining and the Death Penalty. *DePaul Law Review*. Vol 58. No 3. Spring 2009, p. 671–680.
- Altenhain, Karsten: Absprachen in German Criminal Trials. In Thaman, Stephen C. (ed.): *World Plea Bargaining. Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial*. Carolina Academic Press 2010.
- Alvesalo-Kuusi, Anne – Kumpula, Anne: Oikeussosiologia, oikeustiede ja lainoppi. Teoksessa Nieminen, Kati – Lähtenmäki, Noora: *Empiirinen oikeustutkimus*. Gaudeamus 2021.
- Bild, Elena – Redman, Annabel – Newman, Eryn J. – Muir, Bethany R. – Tait, David – Schwarz, Norbert: Sound and Credibility in the Virtual Court: Low Audio Quality Leads to Less Favorable Evaluations of Witnesses and Lower Weighting of Evidence. *Law and Human Behavior*. Vol 45. No 5. 2021, p. 481–495.
- Boll, Matthias: *Plea Bargaining and Agreement in the Criminal Process: A Comparison between Australia, England and Germany*. Diplomica Verlag 2009.
- Brunk, Conrad G.: The Problem of Voluntariness and Coercion in the Negotiated Plea. *Law & Society Review*. Vol 13. No 2. Winter 1979, p. 527–553.
- Calvo-Goller, Karin N.: *The Trial Proceedings of the International Criminal Court. ICTY and ICTR Precedents*. Martinus Nijhoff Publishers 2006.
- Carroll, Caitlin P.: The "lottery" of rape reporting: Secondary victimization and Swedish criminal justice professionals. *Nordic Journal of Criminology*. Vol 22. No 1. 2021, p. 22–41.
- Cochran, Robert F. Jr.: How Do You Plead, Guilty or Not Guilty: Does the Plea Inquiry Violate the Defendant's Right to Silence. *Cardozo Law Review*. Vol 26. No 4. March 2005, p. 1409–1458.
- Combs, Nancy Armoury: *Guilty Pleas in International Criminal Law. Constructing a Restorative Justice Approach*. Stanford University Press 2007.
- Covey, Russell: Police Misconduct as a Cause of Wrongful Convictions. *Washington University Law Review*. Vol 90. 2013, p. 1133–1189.
- Daftary-Kapur, Tarika – Zottoli, Tina M.: A First Look at the Plea Deal Experiences of Juveniles Tried in Adult Court. *International Journal of Forensic Mental Health*. Vol 13. No 4. 2014, p. 323–336.
- Danziger, Shai – Levav, Jonathan – Avnaim-Pesso, Liora: Extraneous factors in judicial decisions. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*. Vol 108. No 17. April 26, 2011, p. 6889–6892.
- Darley, John M. – Gromet, Dena M.: The Psychology of Punishment: Intuition and Reason, Retribution and Restoration. In Bobocel, Ramona D., Kay, Aaron C., Zanna, Mark P. & Olson, James M. (eds.): *The Psychology of Justice and Legitimacy: The Ontario Symposium*. Vol 11. 2010.

- Davison, S. E. – Forshaw, D. M.: Retracted Confessions: Through Opiate Withdrawal to a New Conceptual Framework. *Medicine, Science and the Law*. Vol 33. No 4. October 1993, p. 285–290.
- Debey, Evelynne – Verschuere, Bruno – Crombez, Geert: Lying and executive control: An experimental investigation using ego depletion and goal neglect. *Acta Psychologica*. Vol. 140. 2012, p. 133–141.
- Diesen, Christian: Bevisprövning i brottmål. Andra upplagan. Bevis 10. Norstedts Juridik 2015.
- Drizin, Steven A. – Leo, Richard A.: The Problem of False Confessions in the Post-DNA World. *North Carolina Law Review*. Vol 82. No 3. March 2004, p. 891–1008.
- Dworkin, Ronald: In Praise of Theory. *Arizona State Law Journal*. Vol 29. No 2. Summer 1997, p. 353–376.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Heuman, Lars: Rättegång. Fjärde häftet. Sjunde upplagan. Norstedts Juridik 2009.
- Ervasti, Kaijus: Juristien haastattelemien. Teoksessa Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora: *Empiirinen oikeustutkimus*. Gaudeamus 2021.
- Ervo, Laura: Plea Bargaining Changing Nordic Criminal Procedure: Sweden and Finland as Examples. In Ervo, Laura – Letto-Vanamo, Pia – Nylund, Anna (eds.): *Rethinking Nordic Courts, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. Vol 90. 2021, p. 255–269.
- Ervo, Laura: Plea Bargaining as an Example of the Recent Changes in the Finnish Criminal Procedural Paradigm. *Baltic Journal of Law & Politics*. Vol 7. No 1. 2014, p. 97–112.
- Ervo, Laura: Tie totuuteen. Teoksessa Hyttinen, Tatu – Jokela, Antti – Tapani, Jussi – Vuorenpää, Mikko (toim.): *Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012*. Turun yliopisto 2012.
- Ervo, Laura: Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin uudet haasteet – monikulttuurisuuden huomioon ottaminen oikeudenkäynnissä. *Oikeus* 2012 (41); 4, s. 572–578. (Ervo 2012a)
- Ervo, Laura: *Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – käsikirja lainkäyttäjälle*. Alma Talent 2008. Sähköinen kirja.
- Ervo, Laura: *Oikeudenmukainen oikeudenkäynti*. WSOY 2005.
- Evans, Jonathan St. B. T. – Stanovich, Keith E.: Dual-Process Theories of Higher Cognition: Advancing the Debate. *Perspectives on Psychological Science*. Vol. 8. No. 3. 2013, p. 223–241.
- Feeley, Malcolm M.: Legal Complexity and the Transformation of the Criminal Process: The Origins of Plea Bargaining. *Israel Law Review*. Vol 31. 1997, p. 183–222.
- Fisher, George: Plea Bargaining's Triumph. *Yale Law Journal*. Vol 109. No 5. 2000, p. 857–1086.
- Forsman, Jaakko: Nyky-ajan erisuuntaiset käsitykset rangaistuksen tarkoituksesta. *Suomen Keisarillinen Aleksanterin yliopisto* 1883.
- Fountain, Erika N. – Woolard, Jennifer: Negotiating with Parents: Attorney Practices in Juvenile Plea Bargain Process. *Law and Human Behavior*. Vol 45. No 2. 2021, p. 112–123.
- Fredman, Markku: Puolustajan rooli. Rikoksesta epäillyn ja syytetyn avustajan roolin kehitys Suomessa 1980-luvulta nykypäivään. Alma Talent, yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus 2018.
- Frände, Dan – Wahlberg, Markus – Matikkala, Jussi: Yksityisyys, rauha, kunnia ja vapaus. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus (toim.): *Keskeiset rikokset*. 4. painos. Edita 2018.
- Frände, Dan: Sanningen i den finska bevisreformen. *JFT* 5–6/2015, s. 420–430.
- Frände, Dan: *Yleinen rikosoikeus*. Edita Publishing 2012.
- Frände, Dan: *Finsk straffprocessrätt*. Edita Publishing 2009.
- Gazal-Ayal, Oren – Tor, Avishalom: The Innocence Effect. *Duke Law Journal*. Vol 62. No 2. 2012, p. 339–401.
- Golding, Jonathan M. – Lynch, Kellie R. – Malik, Sarah E. – Foster-Gimbel, Olivia: Justice Served? Perceptions of Plea Bargaining Involving a Sexual Assault in Child and Adult Females. *Criminal Justice and Behavior*. Vol 45. No 4. April 2018, p. 503–518.

- Goldstein, Alan – Sevin Goldstein, Naomi: *Evaluating Capacity to Waive Miranda Rights*. Oxford University Press 2010.
- Granfelt, O. Hj.: Rangaistuksen täytäntöönpano. Prosessioikeudellinen esitys yleisessä laissa säädettyjen rangaistusten ja muiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanosta. Suom. W. L. Telkkä. Söderströms 1942.
- Gross, Samuel R. – O'Brien, Barbara: Frequency and Predictors of False Conviction: Why We Know So Little, and New Data on Capital Cases. *Journal of Empirical Legal Studies*. Vol 5. No 4. December 2008, p. 927–962.
- Guarnieri, Carlo – Pederzoli, Patrizia: *The Power of Judges. A Comparative Study of Courts and Democracy*. Oxford University Press 2002.
- Gudjonsson, Gisli H.: *The Science-Based Pathways to Understanding False Confessions and Wrongful Convictions. Frontiers in Psychology. Forensic and Legal Psychology*. Vol 12. Article 633936. February 2021.
- Gudjonsson, Gisli H.: *The Psychology of Interrogations and Confessions. The Wiley Series in the Psychology of Crime, Policing and Law*. John Wiley & Sons 2003.
- Gudjonsson, Gisli H. – Sigurdsson, Jon – Sigurdardottir, Arndis – Steinthorsson, Haraldur – Sigurdardottir, Valgerdur: The Role of Memory Distrust in Cases of Internalised False Confession. *Applied Cognitive Psychology*. Vol. 28. No. 3. 2014, p. 336–348.
- Gudjonsson, Gisli H. – MacKeith, James A. C.: A Proven Case of False Confession: Psychological Aspects of the Coerced-Compliant Type. *Medicine, Science and the Law*. Vol 30. No 4. October 1990, p. 329–335.
- Haapasalo, Jaana: Rikoksesta epäillyn muistamattomuus/amnesia. Santtila, Pekka – Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.): *Oikeuspsykologia*. Edita 2008.
- Haapasalo, Jaana – Kiesiläinen, Kari – Niemi-Kiesiläinen, Johanna: *Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu*. Kauppakaari/Lakimiesliiton Kustannus 2000.
- Habermas, Jürgen: *Tieto ja intressi*. Teoksessa Tuomela, Raimo – Patoluoto, Ilkka (toim.): *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet. Osa I. Oy Gaudeamus Ab 1975*.
- Hakamies, Kaarlo: RL 29: Rikokset julkista taloutta vastaan. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: *Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset*. Alma Talent 2022.
- Hakamies, Kaarlo: *Maksukyvyttömyys ja taloudellinen hyöty rikosoikeudessa*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2012.
- Halijoki, Juha: Vastaajan tunnustus rikosprosessissa. *Defensor Legis* 5/2004, s. 791–817.
- Halila, Jouko: *Tunnustamisesta. Siviiliprosessuaalinen tutkimus*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1950.
- Hallevy, Gabriel: The Impact of Defence Arguments Based on the Cultural Difference of the Accused in the Criminal Law of Immigrant Countries and Societies. *Journal of Migration and Refugee Issues*. Vol 5. No 1. 2009, p. 13–25.
- Hartwig, Maria – Bond, Charles F. Jr.: Lie Detection from Multiple Cues: A Meta-analysis. *Applied Cognitive Psychology*. Vol. 28, No. 5. 2014.
- Hartwig, Maria – Granhag, Anders Pär – Strömwall, Leif A.: Guilty and innocent suspects' strategies during police interrogations. *Psychology, Crime & Law*. Vol. 13. No. 2. April 2007, p. 213–227.
- Helenius, Dan: *Oikeusvoima rikosprosessissa*. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulou, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: *Prosessioikeus*. Alma Talent 2021.
- Helenius, Dan: *Ne bis in idem i den finska och europeiska straffprocessrätten*. Alma Talent 2019.

- Helenius, Dan – Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent, yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus 2021.
- Henderson, Kelsey S. – Levett, Lora M.: Investigating Predictors of True and False Guilty Pleas. *Law and Human Behavior* 2018. Vol 42. No 5, p. 427–441.
- Hirsch, Alan: Going to the Source: The New Reid Method and False Confessions. *Ohio State Journal of Criminal Law*. Vol. 11. No. 2. Spring 2014, p. 803–826.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Right to Fair Trial. A Practical Guide to the Article 6 Case-Law of the European Court of Human Rights. *Intersentia* 2021.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2017.
- Hirvonen, Ari: Mitkä metodit. Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisu-ja 17, Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2011.
- Hoernlein, Michael R.: Comment: WYSIATI and False Confessions. *Washington and Lee Law Review*. Vol 78. No 1. Winter 2021, p. 509–518.
- Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. I osa, II painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1965.
- Hupli, Tuomas: Would I lie to you? Valehtelu itsekriminointisuojan erityisongelmana. Teoksessa Riekkinen, Juhana (toim.): Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25.9. – 2017. Alma Talent 2017.
- Husa, Jaakko: Praktinen oikeusvertailu ja ratkaisuaargumentaatio – opittavaa Euroopasta? Teoksessa Paso, Mirjami – Saukko, Petri – Tolvanen, Matti (toim.): Iura novit curia – Juhlakirja Veijo Tarukannel 60 vuotta. Edit Publishing 2014.
- Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeustiede 2000-luvun alussa – mihin tästä? *Lakimies* 6/2004, s. 1089–1096.
- Hyttinen, Tatu: Rikosnormatiivisen osaamisen parantaminen edistämällä opiskelijoiden tietoteoreettisia valmiuksia. *Lakimies* 2/2019, s. 139–168.
- Illman, Mika: Plea bargaining enligt finsk rätt. *JTF* 2/2015, s. 142–162.
- Inbau, Fred E. – Reid, John E.: The Lie-Detector Technique: a reliable and valuable investigative aid. *American Bar Association Journal*. Vol 50. No 5. May 1964, p. 470–473.
- Inbau, Fred E. – Reid, John E. – Buckley, Joseph P. – Jayne, Brian C.: *Criminal Interrogation and Confessions*. Fifth edition. Jones & Bartlett 2013.
- Jackson, Jonathan – Bradford, Ben – Hough, Mike – Myhill, Andy – Quinton, Paul – Tyler, Tom R.: Why Do People Comply with the Law? Legitimacy and the Influence of Legal Institutions. *The British Journal of Criminology*. Vol 52. No 6. 2012, p. 1051–1071.
- Jareborg, Nils: *Essays in Criminal Law*. Iustus Förlag 1988.
- Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent, yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus 2018.
- Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2016.
- Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2015.
- Jonkka, Jaakko: Oikeusvaltion puolesta. Emeritusoikeuskanslerin puheenvuoroja. Edit Publishing 2020.
- Jonkka, Jaakko: Todistusharkinnasta. Lakimiesliiton Kustannus 1993.
- Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syyteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1991.
- Joy, Peter A. – McMunigal, Kevin C.: Innocent Defendants Pleading Guilty. Book review. *Criminal Justice*. Chicago: American Bar Association. Vol 30. No 1. Spring 2015, p. 45–47.
- Jämsä, Jukka: Oikeudelliset todistelunrajoitteet rikosasiassa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020.

- Kahneman, Daniel – Sibony, Olivier – Sunstein, Cass R.: Noise. A Flaw in Human Judgement. William Collins 2021.
- Kahneman, Daniel: Ajattelu, nopeasti ja hitaasti. Vuonna 2011 ilmestyneestä englanninkielisestä alkuperäisteoksesta Thinking, Fast and Slow suomentanut Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita 2012.
- Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi: Tutkijan eettinen vastuu sensitiivisessä tutkimushaastattelussa. Teoksessa Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora: Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021.
- Kallioinen, Laura: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti hovioikeuskäytännössä – empiirinen katsaus. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Elo, Elina (toim.): Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta II, Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsingin hovioikeus 2019.
- Kara, Sanna – Lahtinen, Hanna – Mikkola, Katri – Tolvanen, Matti – Tuusa, Minna: Haavoittuvassa asemassa olevan kuulusteltavan oikeusturva rikoksen esitutkinnassa – erityisen huomion kohteena autismi ja ADHD. Defensor Legis 4/2021, s. 851–870.
- Kassin, Saul M.: The Social Psychology of False Confessions. Social Issues and Policy Review. Vol. 9. No. 1. 2015, p. 25–51.
- Kassin, Saul M.: On the Psychology of Confessions. Does Innocence Put Innocents at Risk? American Psychologist. Vol 60. No 3. 2005, p. 215–228.
- Kassin, Saul M. – Drizin, Steven A. – Grisso, Thomas – Gudjonsson, Gisli H. – Leo, Richard A. – Redlich, Allison D.: Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations. Law and Human Behavior. Vol 34. 2010, p. 3–38.
- Kassin, Saul M. – Gudjonsson Gisli H.: The Psychology of Confessions. A Review of the Literature and Issues. Psychological Science in the Public Interest. Association for Psychological Science. Vol 5. No 2. Nov. 2004, p. 33–67.
- Kassin, Saul M. – Norwick, Rebecca: Why People Waive Their Miranda Rights: The Power of Innocence. Law and Human Behavior. Vol 28. No 2. April 2004, p. 211–221.
- Kassin, Saul M. – Fong, Christina T.: "I'm innocent!": Effects of Training on Judgements of Truth and Deception in the Interrogation Room. Law and Human Behavior. Vol 23. No 5. 1999, p. 499–516.
- Kassin, Saul M. – Kiechel, Katherine L.: The Social Psychology of False Confessions: Compliance, Internalization, and Confabulation. Research Article. Psychological Science. Vol 7. No 3. May 1996, p. 125–128.
- Kemppinen, Heikki: Rangaistuksen määräämisen perusteleminen. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 344. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021.
- King, Lesley – Snook, Brent: Peering Inside a Canadian Interrogation Room: An Examination of the Reid Model of Interrogation, Influence Tactics, and Coercive Strategies. Criminal Justice and Behavior. Vol 36, No 7. Jul 2009, p. 674–694.
- Klami, Hannu Tapani: Todistusratkaisu. Kauppakaari 2000.
- Koivukari, Kristiina – Korkka-Knuts, Heli – Mahmood, Venus – Melander, Sakari: Ihmiskauppa ja sen lähirikokset. Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:18. Valtioneuvoston kanslia 2022.
- Koponen, Pekka: Ylimääräinen muutoksenhaku. Alma Talent 2017.
- Koponen, Pekka: Talousrikokset ja syytteestä sopiminen. Teoksessa Hyttinen, Tatu – Jokela, Antti – Tapani, Jussi – Vuorenpää, Mikko (toim.): Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopisto 2012.
- Korkman, Julia: Muistin varassa. Oikeusprosessi ja totuus. Kustantamo S&S 2022.
- Koulu, Riikka – Koulu, Risto – Koulu, Sanna: Tuomarin roolit tuomioistuimissa. Alma Talent 2019.

- Kulla, Heikki: Lainkäyttäjän rooleista. Teoksessa Pakarinen, Auri – Hyvärinen, Anna – Ervasti, Kaijus (toim.): Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta. Jyrki Talan juhlaKirja. Bookwell 2011.
- Laapas, Mikko: Itsekriminointisuoja vero-oikeudessa. 2022. Helsingin Kamari 2022.
- Lahti, Matti: Syytetyn tunnustus todistuskeinona. Teoksessa Lappalainen, Juha – Ojala, Timo (toim.): Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsingin hovioikeus 2006.
- Lahti, Raimo: Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamisesityksen arviointia. Teoksessa Lahti, Raimo – Lappi-Seppälä, Tapio (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII, Pekka Koskiselä 1.1.2003 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Lahti, Raimo: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä. Erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1974.
- Langbein, John H.: Understanding the Short History of Plea Bargaining. *Law & Society Review*. Vol 13. No 2. 1979, p. 261–272.
- Langer, Maximo: Plea Bargaining, Conviction Without Trial, and the Global Administratization of Criminal Convictions. *Annual Review of Criminology*. Vol 4. 2021, p. 377–411.
- Langer, Maximo: From Legal Transplants to Legal Translations: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization Thesis in Criminal Procedure. In Thaman, Stephen C. (ed.): *World Plea Bargaining. Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial*. Carolina Academic Press 2010.
- Lappalainen, Juha: Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1986.
- Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko: Todistuskeinot. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Alma Talent 2021.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari: Yritys ja osallisuus (RL 5 luku). Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. Alma Talent 2022.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamukset. Werner Söderström Lakitieto Oy 2000.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Kriminaalipolitiikka – rikosoikeuspolitiikka. *Lakimies* 8/1998, s. 1285–1308.
- Lassiter, G. Daniel; Ratcliff, Jennifer J.; Ware, Lezlee J.; Irvin, Clinton R.: Videotaped Confessions: Panacea or Pandora's Box? *Law & Policy*. Vol 28. No. 2. April 2006, p. 192–210.
- Launiala, Mika: Korkeimman oikeuden ennakkopäätösjärjestelmä, Alma Talent 2020.
- Launiala, Mika: Obiter dictum – prejudikaatissa muutoin lausuttu. *Edilex* 2017/37.
- Launiala, Mika: Itsekriminointisuoja esitutkinnassa – rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. *Edilex* 2013/12.
- Leo, Richard A. – Ofshe, Richard J.: Consequences of False Confessions: Deprivations of Liberty and Miscarriages of Justice in the Age of Psychological Interrogation. *Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol 88. No 2. 1998, p. 429–496.
- Leo, Richard A. – Thomas III, George C. (eds.): *The Miranda Debate. Law, Justice and Policing*. Northeastern University Press 1998.
- Lindell, Bengt (red.); Ekelund, Hans – Asp, Petter – Andersson, Torbjörn: *Straffprocessen*. Iustus Förlag 2005.
- Linna, Tuula: Oikeudenmukaisen rankaisemisen ideaali ja reaali – tunnustaminen rangaistuksen lieventämisperusteena. Teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Korkka, Heli – Lahti, Raimo – Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari (toim.): *Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2019.
- Linna, Tuula: Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. *Defensor Legis* 3/2015, s. 417–435.

- Linna, Tuula: Rikosvastuun huojennus – suomalainen plea bargaining hakee muotoaan. Teoksessa Hyttinen, Tatu – Jokela, Antti – Tapani, Jussi – Vuorenpää, Mikko (toim.): Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopisto 2012.
- Linna, Tuula: Puntarissa plea bargaining – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja. Oikeustiede – Jurisprudentia 2010:XLIII, s. 193–261.
- Lundqvist, Ulf: Processuella avtal i brottmål. Andra upplagan, Bokbyrå HB 2018.
- Mackay, R. D.: Mental Condition Defences in the Criminal Law. Oxford University Press 1995.
- Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita Publishing Oy 2021.
- Marjosola, Henna – Saranpää, Timo – Korkman, Julia: Hypoteesit ja vaihtoehtoiset selitykset rikosasian näytön arvioinnissa. Lakimies 3–4/2021, s. 460–496.
- Marttunen, Matti: Nuorisorikosoikeuden uudet suuntaukset. Teoksessa Lahti, Raimo – Lappi-Seppälä, Tapio (toim.): Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII, Pekka Koskiselä 1.1.2003 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Masip, Jaume – Herrero, Carmen – Garrido, Eugenio – Barba, Alberto: Is the Behaviour Analysis Interview Just Common Sense? Applied Cognitive Psychology, Vol. 25, No. 4. 2011, p. 593–604.
- Melander, Sakari: Rikosoikeus kaikkien oikeutena. Lakimies 5/2018, s. 574–580.
- Melander, Sakari: Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa. Oikeus 2011 (40); 2, s. 175–198.
- Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.
- Mennim, Sean: Case Note. The Non-punishment Principle and the Obligations of the State Under Article 4 of the European Convention of Human Rights. The Journal of Criminal Law. Vol 85. No 4. 2021, p. 311–319.
- Miettinen, Tarmo: Mikä tekee tutkimuksesta tieteellisen? Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäytetyö. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 10. Joensuun yliopisto 2004.
- Minkkinen, Panu: Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? Lakimies 7–8/2017, s. 908–923.
- Mirfield, Peter: Silence, Confessions and Improperly Obtained Evidence. Oxford University Press 1997.
- Mirfield, Peter: Confessions. Modern Legal Studies. Sweet & Maxwell 1985.
- Mäkipää, Leena: Valvontaa ja tukea? Sähköinen valvonta suomalaisessa kriminaalipolitiikassa. Teoksessa Hinkkanen, Ville – Mäkipää, Leena (toim.): Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi-Seppälän juhla kirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2013.
- Määttä, Pekka: Rikosasian joutuisa käsittely: perusoikeus ja tuomarin velvollisuus. Lakimiesliiton Kustannus 2013.
- Määttä, Tapio: Lainsäätäjän kunnioittamisasenne, tavoitteellinen laintulkinta ja lakien tavoitesäännökset vallitsevassa tuomarinideologiassa. Teoksessa Pakarinen, Auri – Hyvärinen, Anna – Ervasti, Kaijus (toim.): Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta. Jyrki Talan juhla kirja. Bookwell Oy 2011.
- Nahari, Galit – Pazuelo, Merav: Telling a convincing story: Richness in detail as a function of gender and information. Journal of Applied Research in Memory and Cognition. Vol. 4. 2015, p. 363–367.
- Natapoff, Alexandra: Speechless: The Silencing of Criminal Defendants. New York University Law Review. Vol 80. November 2005, p. 1449–1504.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Oikeusmurha ruotsalaisittain. Oikeus 2007 (36), 2, s. 202–209.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Perheväkivallan sovittelu on erosovittelua. Lakimies 2/2005, s. 273–278.

- Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY 2004.
- Niemi, Johanna – Nousiainen, Kevät: Prosessioikeuden marginaaleista. Teoksessa Frände, Dan – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi – Vuorenpää, Mikko (toim.): Sata vuotta prosessioikeutta. University of Helsinki Conflict Management Institute 2021.
- Nieminen, Liisa: Ammattieettiset ohjeet juristin haasteena. Teoksessa Korpisaari, Päivi (toim.): Viisitoista vuotta viestintäoikeutta. Viestintäoikeuden vuosikirja 2017. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2018.
- Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora: Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimiseen. Teoksessa Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora: Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021.
- Ofshe, Richard J. – Leo, Richard A.: The Decision to Confess Falsely: Rational Choice and Irrational Action. *Denver University Law Review*. Vol 74. No 4. 1997, p. 979–1122.
- Ofshe, Richard J. – Leo, Richard A.: The Social Psychology of Police Interrogation. The Theory and Classification of True and False Confessions. *Studies in Law, Politics and Society*. Vol. 16. 1997, p. 189–251. (Ofshe – Leo 1997b)
- Oikarainen, Jukka: Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelynä. Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta 2017.
- Oikarainen, Jukka: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti oikeuspoliittisena kysymyksenä – uhka vai mahdollisuus? *Lakimies* 5/2012, s. 742–763.
- Palo, Sanna: Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2010.
- Pass, Michael D. – Madon, Natasha S. – Murphy, Kristina – Sargeant, Elise: To Trust or Distrust?: Unpacking Ethnic Minority Immigrants' Trust in Police. *Brit. J. Criminol*. Volume 60. Advance Access publication. 18 April 2020, p. 1320–1341.
- Peltonen, Jukka: Asianajajan ammatillinen bona fides. Teoksessa Esko, Timo – Peltonen, Jukka – Tarkka, Olli – Tulokas, Mikko (toim.): Näkökulmia asianajajaoikeuteen. Asianajajaliiton julkaisuja 3/2004. Edilex Libri 2004.
- Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2003.
- Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. *Tietosanoma Oy* 2015.
- Rakoff, Jed S.: Why Innocent People Plead Guilty. *N. Y. Rev. Books*, Nov. 20, 2014.
- Rautio, Jaakko: Syyteneuvottelu. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Alma Talent 2021.
- Rautio, Jaakko: Syyteoikeus. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Alma Talent 2021. (Rautio 2021b)
- Rautio, Jaakko – Frände, Dan: Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. 2. painos. Edita Publishing Oy 2020.
- Redlich, Allison D. – Bibas, Stephanos – Edkins, Vanessa A. – Madon, Stephanie: The Psychology of Defendant Plea Decision Making. *American Psychologist*. Vol 72. No 4. 2017, p. 339–352.
- Redlich, Allison D. – Shteynberg, Reveka V.: To Plead or Not to Plead: A Comparison of Juvenile and Adult True and False Plea Decisions. *Law and Human Behavior*. Vol 40. No 6. December 2016, p. 611–625.
- Roberts, Julian V. – Dagan, Netanel: Rewarding Virtue: An Ethical Defence of Plea-based Sentence Reductions. In Roberts, Julian V. – Ryberg, Jesper (eds.): *Sentencing the Self-Convicted. The Ethics of Pleading Guilty*. Hart Publishing 2023.
- Rudanko, Jorma: Näkökohtia todistusharkinnasta. Helsingin yliopisto 2020.
- Råstam, Hannes: Kuinka tehtiin sarjamurhaaja. Thomas Quickin tapaus. Ordfront 2012.

- Sahavirta, Ritva: Syyteneuvottelu – kun käytäntö kohtaa teorian. Teoksessa Oikeustieteiden moniottelija – Matti Tolvanen 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2016.
- Santtila, Pekka – Alkiora, Petri – Ekholm, Magnus – Niemi, Pekka: False confession to robbery: the roles of suggestibility, anxiety, memory disturbance and withdrawal symptoms. *The Journal of Forensic Psychiatry*. Vol 10. No 2. 1999, p. 399–415.
- Santtila, Pekka – Hartwig, Maria: Epäiltyjen kuulustelu ja väärät tunnustukset. Teoksessa Santtila, Pekka – Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.): Oikeuspsykologia. Edita 2008.
- Saranpää, Timo: Syyteneuvottelusta hovioikeudessa. Teoksessa Riekkinen, Juhana (toim.): Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017. Alma Talent 2017.
- Saranpää, Timo: Näyttöenemmyysperiaate riita-asiassa. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2010.
- Saraviita, Ilkka: *Suomalainen perusoikeusjärjestelmä*. Talentum 2005.
- Schell-Leugers, Jennifer Maria – Schneider, Teresa – Gyenis, Réka – Leuker, Christina – Sauerland, Melanie: Will you confess to what I did? Close relationships and in-group membership facilitate voluntary blame-taking. *Journal of Applied Social Psychology*. Vol 51. No 10. Oct 2021, p. 987–998.
- Scherr, Kyle C. – Redlich, Allison D. – Kassin, Saul M.: Cumulative Disadvantage: A Psychological Framework for Understanding How Innocence Can Lead to Confession, Wrongful Conviction, and Beyond. *Perspectives on Psychological Science*. Vol 15. No 2. 2020, p. 353–383.
- Scott-Hayward, Christine S.: Explaining Juvenile False Confessions: Adolescent Development and Police Interrogation. *Law & Psychology Review*. Vol 31. 2007, p. 53–76.
- Searle, John R.: *Mind, Language and Society*. Philosophy in the Real World. Basic Books 1998.
- Semukhina, Olga B. – Reynolds, Michael K.: Plea Bargaining Implementation and Acceptance in Modern Russia: A Disconnect Between the Legal Institutions and the Citizens. *International Criminal Justice Review*. Vol 19. No 4. December 2009, p. 400–432.
- Sigurdsson, Jon F. – Gudjonsson, Gisli H.: The Psychological Characteristics of "False Confessors". A Study Among Icelandic Prison Inmates and Juvenile Offenders. *Personality and individual differences*. Vol 20. No 3. March 1996, p. 321–329.
- Sillaots, Meris: Admission and Confession of Guilt in Settlement Proceedings under Estonian Criminal Procedure. *Juridica International IX/2004*, p. 116–124.
- Siltala, Raimo: Oikeudellinen tulkintateoria. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2004.
- Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2003.
- Sjöström, Bertil: Muodollisesta prosessinjohtosta alioikeudessa tavallisissa riita- ja rikosasioissa Suomen oikeuden mukaan. *Suom. Alkio, Paavo*. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 1948.
- Smith, Bruce P.: Plea Bargaining and the Eclipse of the Jury. *Annual Review of Law and Social Science*. Vol 1. 2005, p. 131–149.
- Sobel, Hon. Nathan R.: The New Confession Standards *Miranda v. Arizona*. A Legal Perspective. A Practical Perspective. *Criminal Law Bulletin*, Inc. Gould Publications 1966.
- Sporer, Siegfried L. – Schwandt, Barbara: Moderators of Nonverbal Indicators of Deception. A Meta-analytic Synthesis. *Psychology, Public Policy, and Law*. Vol. 13. No. 1. 2007, p. 1–34.
- Stanikić, Teija: Prosessioikeus todistajanpsykologian hyödyntäjänä ja tekijänä. *Lakimies* 1/2014, s. 65–84.
- Steingrimsdottir, Gunnthóra – Hreinsdottir, Hrafnhildur – Gudjonsson, Gisli H. – Sigurdsson, Jon Fridrik – Nielsen, Thomas: False confessions and the relationship with offending behaviour and personality among Danish adolescents. *Legal and Criminological Psychology*. Vol 12. 2007, p. 287–298.
- Strandbakken, Asbjørn: Penal Orders, Victim-Offender Mediation, and Confession-Triggered Summary Procedures in Norway. In Thaman, Stephen (ed.): *World Plea Bargaining. Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial*. Carolina Academic Press 2010.

- Tapani, Jussi: Veropetos, Kirjanpitorikokset. Teoksessa Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus (toim.): Keskeiset rikokset. 4. painos. Edita 2018.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Kemppinen, Heikki: Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 4., uudistettu painos. Alma Talent 2022.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3. painos. Alma Talent 2016.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis 2/2015, s. 229–247.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Toinen painos. Alma Talent 2011.
- Tapanila, Antti: Itsekriminointisuoja. Tietosanoma Oy 2019. (Tapanila 2019a)
- Tapanila, Antti: Kontradiktorisuus syytetyn oikeutena. Tietosanoma Oy 2019. (Tapanila 2019b)
- Tapanila, Antti: Nemo tenetur. Teoksessa Riekkinen, Juhana (toim.): Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25.9. – 2017. Alma Talent 2017.
- Tapanila, Antti: Joitakin huomioita oikeuspsykologisesta näkökulmasta näytönarviointiin. Defensor Legis 3/2015, s. 572–580.
- Tapanila, Antti: Epäillyn oikeudet ja hyödyntämiskielto hovioikeuksissa. Defensor Legis 1/2014, s. 3–28.
- Tapanila, Antti: Esitutkinnassa annettu tunnustus todisteena. Defensor Legis 2/2012, s. 146–172.
- Thaman, Stephen C.: A Typology of Consensual Criminal Procedure: An Historical and Comparative Perspective on the Theory and Practice of Avoiding the Full Criminal Trial. In Thaman, Stephen C. (ed.): World Plea Bargaining. Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial. Carolina Academic Press 2010.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus II. Toinen painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1972.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus I. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1969.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus II. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1953.
- Tolvanen, Matti: Asianosaisten ja tuomioistuimen roolit todistelussa. Lakimies 7–8/2006, s. 1325–1343.
- Tolvanen, Matti: Kriminaalipolitiikka, kriminologia ja rikosoikeuden tutkimus –tutkimusnäkökulmien hahmottelua. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäytetyö. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 10. Joensuun yliopisto 2004.
- Tolvanen, Matti: Asianosaisten määräämistöimistä rikosprosessissa. Defensor Legis 6/2003, s. 1009–1027.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi 2009.
- Träskman, P. O.: Åtalsrätt. De offentliga åklagarna, deras behörighet och uppgifter enligt gällande finsk rätt. Juridiska Föreningen i Finland 1980.
- Tyler, Tom R.: Why People Obey the Law. Yale University Press 1990.
- Tyler, Tom: What is Procedural Justice?: Criteria Used by Citizens to Assess the Fairness of Legal Procedures. Law & Society Review. Vol 22. No. 1. 1988, p. 103–136.
- Törnqvist, Laura: Rangaistuksen määrääminen tuomioesityksen perusteella. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Elo, Elina (toim.): Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta I. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsingin hovioikeus 2018.
- Ylikangas, Heikki: Olaus Petrin tuomarinohjeet. Markkinointi-instituutti 1982.
- Vanamo, Marja: Akkusatorinen menetelmä ja prosessuaalinen suoja osana modernia sosiaalista rikosprosessia. Turun yliopisto 2003.
- Vatjus-Anttila, Jalo: Rangaistus ja tunnustus. Rikoksen tunnustamisen rangaistusteoreettiset, kriminaalipoliittiset ja lainopilliset perusteet. Turun yliopisto 2022.
- Vihriälä, Helena: Tahallisuuden näyttäminen. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen 2012.

- Viljanen, Pekka: Mitäpä jos oikeasti puolustaisimme oikeutta ja totuutta? Teoksessa Frände, Dan – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi – Vuorenpää, Mikko (toim.): Sata vuotta prosessioikeutta. University of Helsinki Conflict Management Institute 2021.
- Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö. Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Lakimiesliiton Kustannus 1995.
- Virolainen, Jyrki: Materiaalinen prosessinjohto. Lakimiesliiton Kustannus 1988.
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Alma Talent 2021.
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden oikeuslähteet, normit ja peruskäsitteet. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Alma Talent 2021. (Virolainen – Vuorenpää 2021b)
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Tuomion perustelevminen. Talentum 2010.
- Vrij, Aldert: Deception and truth detection when analyzing nonverbal and verbal cues. *Applied Cognitive Psychology*. Vol. 33. No. 2. 2018, p. 160–167.
- Vrij, Aldert: Verbal Lie Detection Tools: Statement Validity Analysis, Reality Monitoring and Scientific Content Analysis. In Vrij, Aldert, et al.: *Detecting Deception: Current Challenges and Cognitive Approaches*. John Wiley & Sons 2015. (Vrij 2015a)
- Vrij, Aldert: A Cognitive Approach to Lie Detection. In Vrij, Aldert, et al.: *Detecting Deception: Current Challenges and Cognitive Approaches*. John Wiley & Sons 2015. (Vrij 2015b)
- Vrij, Aldert – Granhag, Pär Anders: Eliciting cues to deception and truth: What matters are the questions asked. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 2012, p. 110–117.
- Wandall, Rasmus H.: Penal Orders, Confession-Triggered Summary Procedures and the Weakening of the Legality Principle in Denmark. In Thaman, Stephen (ed.): *World Plea Bargaining. Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial*. Carolina Academic Press 2010.
- Ward, Bryan H.: A Plea Best Not Taken: Why Criminal Defendants Should Avoid the Alford Plea. *Missouri Law Review*. Vol 68. No 4. Fall 2003, p. 913–944.
- Watson, Alan: *Legal Transplants. An Approach to Comparative Law*. University Press of Virginia 1974.
- Wild, Ben: ECtHR Cases January–March. *New Journal of European Criminal Law*. Vol 12. No 2. 2021, p. 298–316.
- Wrightsmann, Lawrence S. – Kassin, Saul M.: *Confessions in the Courtroom*. Sage Publications 1993.
- Zottoli, Tina M. – Daftary-Kapur, Tarika: Guilty Pleas of Youths and Adults: Differences in Legal Knowledge and Decision Making. *Law and Human Behavior*. Vol. 43. No 2. April 2019, p. 166–179.

KATSAUKSET JA TUTKIMUKSET

- Fair Trials – Freshfields: The Disappearing Trial Report. Towards a rights-based approach to trial waiver systems, 2017. http://www.fairtrials.org/sites/default/files/publication_pdf/Report-The-Disappearing-Trial.pdf (9.11.2022).
- Fair Trials: Young minds, big decisions. Fairness, equality, justice. An insight into the experiences of young adults pleading guilty to crimes in England & Wales. October 2022. <https://www.fairtrials.org/app/uploads/2022/10/Young-minds-big-decisions.pdf> (14.11.2022).
- Hannonen, Jani – Kainulainen, Heini: Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:8. Oikeusministeriö 2022.
- Innocence Project. Why do innocent people plead guilty to crimes they did not commit? <https://guiltypleaproblem.org/> (9.11.2022).
- Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia: Prosessiekonomiiaa vai uusi restoratiivinen työkalu rikosprosessiin? Syyteneuvottelumenettelyn soveltamiskäytäntö 2015–2017 ja käyttökemuksia menettelyn ensivuosilta Suomessa. Katsauksia 46/2021. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia – Lappi-Seppälä, Tapio: Seuraamusjärjestelmä 2020. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 50/2022. Toim. Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia – Carling, Chris. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia – Lappi-Seppälä, Tapio: Seuraamusjärjestelmä 2019. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 45/2021. Toim. Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- The National Registry of Exonerations. Exoneration Detail List. <http://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/ExonerationsContribFactorsByCrime.aspx> (10.11.2022).
- National Registry of Exonerations 2017. Age and mental status of exonerated defendants who confessed. Project of the University of California Irvine Newkirk Center for Science & Society, University of Michigan Law School & Michigan State University College of Law. 31.12.2017 <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/false-confessions.aspx> (9.11.2022).
- National Registry of Exonerations 2016. For 50 Years, You’ve Had ”The Right to Remain Silent”. Project of the University of California Irvine Newkirk Center for Science & Society, University of Michigan Law School & Michigan State University College of Law. 12.6.2016. <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/false-confessions-.aspx> (9.11.2022).
- Niemi, Hannu – Lappi-Seppälä, Tapio: Seuraamusjärjestelmä 2018. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 38/2019. Toim. Niemi, Hannu. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Niemi, Hannu – Lappi-Seppälä, Tapio: Seuraamusjärjestelmä 2017. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 32/2018. Toim. Niemi, Hannu. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Niemi, Hannu – Lappi-Seppälä, Tapio: Seuraamusjärjestelmä 2016. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 25/2017. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Niemi, Hannu – Lappi-Seppälä, Tapio: Seuraamusjärjestelmä 2015. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 11/2016. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Niemi, Hannu – Lappi-Seppälä, Tapio: Seuraamusjärjestelmä 2014. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 5/2015. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

- Lappi-Seppälä, Tapio – Niemi, Hannu: Rikollisuustilanne 2012: rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2013.
- Marttunen, Matti: Nuorten rikosprosessin nopeuttamiskokeilu. Rikollisuustilanne 2000. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu-ja 183, 2001, s. 261–275. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/152490> (9.11.2022).
- Mäkelä, Frida Emilia – Niemi, Hannu: Syyteneuvottelulainsäädännön toteutuminen Suomessa vuosina 2015–2016. Selvitysmuistio 30.11.2017. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/6264b2a5-5c52-4095-be48-8b18a1dc45c2/2b6c4c7a-8d12-44db-b463-eee05cb6a880/LAUSUNTO_20171227234502.pdf. (9.11.2022).
- Saarikkomäki, Elsa – Tanskanen, Maiju: Nuorisorikollisuus. Rikollisuuden piirteitä. Niemi, Hannu (toim.): Rikollisuustilanne 2017. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 29. Helsinki 2018, s. 199–220. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/239656> (9.11.2022)
- Raportti Tuomariliiton kyselystä 2021. https://www-edilex-fi.libproxy.helsinki.fi/data/uutiset/Raportti_Tuomariliiton_kyselysta_2021.pdf (9.11.2022).
- United States Sentencing Commission's 2016 Sourcebook of Federal Sentencing Statistics. <https://www.ussc.gov/research/sourcebook-2016> ja <https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/research-and-publications/annual-reports-and-sourcebooks/2016/FigureC.pdf> (9.11.2022).

SUOSITUKSET JA PERIAATTEET

- Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct 2007: United Nations. Office on Drugs and Crime. 2007. https://www.unodc.org/documents/nigeria/publications/Otherpublications/Commentry_on_the_Bangalore_principles_of_Judicial_Conduct.pdf (9.11.2022).
- CCJE Opinion No. 24, 2021: The evolution of the Councils for the Judiciary and their role in independent and impartial judicial systems 5.11.2021. Consultative Council of European Judges. <https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje/1680a47604> (10.11.2022).
- CCJE Opinion No. 23, 2020: The role of associations of judges in supporting judicial independence 6.11.2020. Consultative Council of European Judges. <https://rm.coe.int/opinion-23-en-ccje-2020/1680a03d4b> (9.11.2022).
- CCJE Magna Carta 2010: Magna Carta of Judges (Fundamental Principles). Consultative Council of European Judges. 17.11.2010. <https://rm.coe.int/2010-ccje-magna-carta-anglais/168063e431> (9.11.2022).
- Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights 2021: European Court of Human Rights. Right to fair trial (criminal limb). Updated on 31 August 2022. Council of Europe. https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf (9.11.2022).
- Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet: Asianajotoimintaa koskevia säädöksiä ja ohjeita. B1, 15.1.2009, muut. 8.6.2012. <https://asianajaliitto.fi/asianajaliitto/keita-olemme/toiminta-ajatus-arvot-ja-strategia/> (9.11.2022).
- Recommendation No. R (87) 18 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Simplification of Criminal Justice. Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies. <https://rm.coe.int/16804e19f8> (9.11.2022).
- Tuomarin eettiset periaatteet 2012: Suomen tuomariliitto 2012. https://asiakas.kotisivukone.com/files/tuomariliitto.kotisivukone.com/tiedostot/tuomarin_eettiset_periaatteet.pdf (9.11.2022).

- VKS 2015:6: Muistio syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta. Valtakunnan-syyttäjän yleisen ohjeen VKSV 2015:6 liiteasiakirja 28.12.2015. <https://syyttajalaitos.fi/documents/11121156/13629702/26-31-14muistioliitteet.pdf/c9f8dd8a-9f11-879e-58a8-f42034a52208/26-31-14muistioliitteet.pdf?t=1569856676000> (9.11.2022).
- VKS 2015:6: Ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje 1.1.2016. <https://syyttajalaitos.fi/vks-2015-6-ohje-syyteneuvottelua-koskevan-lainsaadannon-soveltamisesta> (9.11.2022).
- VKS 2016:5, esitutinnan rajoittaminen: Yleinen ohje VKS:2016:5. Dnro 22/31/15. Annettu 24.10.2016, voimassa 1.11.2016–toistaiseksi. <https://syyttajalaitos.fi/vks-2016-5-esitutinnan-rajoittaminen> (9.11.2022).
- VKS 2016:6, ohje syyttämättä jättämispäätöksistä: Yleinen ohje syyttäjille VKS:2016:6. Dnro 23/31/16. Annettu 8.12.2016. Säädösperusta YSL 3 § 2 mom. Kumoo VKS:2007:4. Voimassa 1.1.2017 alkaen toistaiseksi.

VIRALLISLÄHTEET

Hallituksen esitykset

- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 262/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 233/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 94/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 105/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 17/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avo-laitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 19/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.
- HE 58/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 246/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 25 ja 25 a luvun sekä sotilasoikeudenkäyntilain 3 §:n muuttamisesta.

- HE 103/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain ja ajokorttilain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.
- HE 200/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 133/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 13/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

Eduskunnan valiokuntien mietinnöt ja lausunnot

- PeVL 1/1982 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto n:o 1 hallituksen esityksestä n:o 19 (1981 vp) rikesakkolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- PeVL 59/2001 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annetun lain 14 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- PeVL 21/2005 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi.
- PeVL 7/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi sakon ja rikesakon määräämisestä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- PeVL 34/2012 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi maataloustuotteiden markkinajärjestelystä.
- PeVL 31/2013 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain ja henkilötietojen käsittelystä rajavartiolaitoksessa annetun lain sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.
- PeVL 7/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- PeVL 37/2017 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain ja ajokorttilain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.
- PeVL 44/2017 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi toisen kotimaisen kielen kokeilusta perusopetuksessa.
- PeVL 56/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n muuttamisesta.
- LaVM 5/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- LaVM 16/2021 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Muu valmisteluaineisto

- OMML 47/2010, Arviomuistio syytteestä sopimisesta (plea bargain). Lausuntotiivistelmä. Mietintöjä ja lausuntoja 47/2010. Oikeusministeriö 2010.
- OM 87/2010, Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen. Mietintöjä ja lausuntoja 87/2010. Oikeusministeriö 2010.
- OM 26/2012, Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen. Mietintöjä ja lausuntoja 26/2012. Oikeusministeriö 2012.

- Oikeusministeriön vastine 3.4.2014 lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä 58/2013 vp (syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen) annettujen perustuslakivaliokunnan lausunnon ja lakivaliokunnan asiantuntijoiden kirjallisten lausuntojen johdosta. 3.4.2014.
- Melander, Sakari: Eduskunnan lakivaliokunnalle. Hallituksen esitys 58/2013 vp eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi. 20.2.2014.
- Koponen, Pekka: Lausunto lakivaliokunnalle. Kuuleminen hallituksen esityksestä HE 58/2013 vp. 10.2.2014.
- Eduskunnan vastaus 68/2014 vp – HE 58/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston muistio 6.2.2018 Eduskunnan lakivaliokunnalle. Syyteneuvottelulainsäädännön toteutuminen Suomessa vuosina 2015–2016 (O 72/2017 vp).
- LEAN-hankkeen raportti 2020. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2020:6. Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti. Oikeusministeriö 2020.
- OM 2022:14, Rikosprosessin tehostamishanke: Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14. Rikosprosessin tehostaminen. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriö 2022.

Ulkomaiset virallislähteet

- Rättslig vägledning 2022:24, Straffindring p.g.a. uppgifter om annans brott – en introduktion. Utvecklingscentrum. Åklagarmyndigheten, juli 2022.
- Prop. 2021/22:186, En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring. Publicerad 22 mars 2022. Proposition från Justitiedepartementet.
- 2021/22:JuU6, Justitieutskottets betänkande. Utökade möjligheter att använda tidiga förhör.
- SFS 2021:1107, Svensk författningssamling. Lag om ändring i rättegångsbalken. Publicerad den 30 november 2021.
- SOU 2019:38, Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg.
- Prop. 2014/15:37, Regeringens proposition. Straffindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet.
- SOU 2005:117, Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder.
- Yhdysvaltain liittovaltion säännökset, Federal Rule of Criminal Procedure 11. Saatavilla [www.muo-](https://www.muo-dossa: https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/title-iv/rule-11-pleas/)
dossa: <https://www.federalrulesofcriminalprocedure.org/title-iv/rule-11-pleas/> (11.11.2022).

MUUT

- Dagens Juridik 1.12.2016. ”Polisens förhörsmetoder måste ifrågasättas – här är två fall där det ledde till friande dom”. Debatt – av advokat Anna Dahlbom, delägare och VD vid Lewis & Partners Advokatbyrå. https://www.dagensjuridik.se/nyheter/polisens-forhorsmetoder-maste-ifragasattas-har-ar-tva-fall-dar-det-ledde-till-friande-dom/?utm_campaign=unspecified&utm_medium=email&utm_source=apsis (6.1.2023).
- Dagens Nyheter 8.10.2015 tallenne kuulustelusta. Pappa pressades att erkänna misshandel av sina spädbarn – frias. <https://www.dn.se/nyheter/sverige/pappa-pressades-att-erkanna-misshandel-av-sina-spadbarn-frias/> (6.1.2023).
- Helsingin Sanomat 4.11.2017. Valhetta on vaikea paljastaa – näin valehtelivat Axl Smith, Lance Armstrong ja tyttärensä surmannut äiti. HS testasi keskusrikospoliisin muistijälkitemistiä, joka

- erottelee syyttömät syyllisistä. <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000005433982.html> (9.11.2022).
- Guidelines for Agreements Regarding Admission of Guilt 2020. International Criminal Court (ICC). October 2020. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20201009-Guidelines-for-agreement-regarding-admission-of-guilt-eng.pdf> (20.12.2022).
- Gisli Gudjonsson, [https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/en/persons/gisli-gudjonsson\(55f17bc2-4b10-43bf-ad09-3940530f147c\).html](https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/en/persons/gisli-gudjonsson(55f17bc2-4b10-43bf-ad09-3940530f147c).html) (9.12.2022).
- MTV-uutinen STT 10.9.2015. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/anton-kuittikauppojen-paasyytetyt-tunnustivat-pikaisesti-kun-olen-tallinen-elakkeelle-jaanyt-rosvo/5305484#gs.HaOOJjc> (9.11.2022).
- MTV3 uutinen 20.10.2022. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/syyttajat-ovat-huolestuttavan-%C2%ADuupuneita-tyotaakkaansa-lahes-kaikki-tekevatoita-vapaa-ajallaan-tilanne-nayttaa-hyvinkin-pahalta/8552684> (14.11.2022).
- Palmeutredningen – polisens arbete 27.4.2022. <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/palmeutredningen/> (9.11.2022).
- Projekt: Fehltriteil und Wiederaufnahme. <https://www.wiederaufnahme.com/> (9.11.2022).
- Reid-koulutus. <https://reid.com/> (14.11.2022).
- Saul Kassin, <https://www.saulkassin.org/biography/index.html> (9.12.2022).
- Schimmack, Replicability-Index. Improving the replicability of empirical research. Dr. Ulrich Schimmack Blogs about Replicability. <https://replicationindex.com/2020/12/30/a-meta-scientific-perspective-on-thinking-fast-and-slow/> (11.11.2022).
- Science-artikkeli 13.6.2019: Social sciences. This psychologist explains why people confess to crimes they didn't commit. Ingenious experiments have shown how standard police questioning applies psychological pressure. 13.9.2019. <https://www.science.org/content/article/psychologist-explains-why-people-confess-crimes-they-didn-t-commit> (10.11.2022)
- The Innocence Project, Dennis Fritz. <https://innocenceproject.org/cases/dennis-fritz/> (11.11.2022).
- The Innocence Project, Angel Gonzalez. <https://innocenceproject.org/cases/angel-gonzalez/> (11.11.2022).
- The Innocence Project, Huwe Burton. <https://innocenceproject.org/cases/huwe-burton/> (10.11.2022).

Oikeuskäytäntö ja laillisuusvalvojen ratkaisut

Korkein oikeus

KKO 1995:44
KKO 1996:133
KKO 2000:35
KKO 2002:12
KKO 2010:18
KKO 2011:93
KKO 2011:102
KKO 2013:91
KKO 2013:96
KKO 2013:97
KKO 2015:69
KKO 2015:89
KKO 2017:50
KKO 2017:51
KKO 2017:82
KKO 2018:2
KKO 2018:23
KKO 2018:45
KKO 2018:60
KKO 2018:92
KKO 2019:2
KKO 2019:52
KKO 2019:78
KKO 2020:59
KKO 2020:61
KKO 2020:84
KKO 2020:87
KKO 2021:5
KKO 2021:44
KKO 2021:73
KKO 2022:7
KKO 2022:11
KKO 2022:19
KKO 2022:34
KKO 2022:50
KKO 2023:19

Hovioikeudet

Helsingin HO 14.10.2015 nro 1457
Helsingin HO 13.11.2015 nro 148733
Helsingin HO 18.12.2015 nro 1829
Helsingin HO 30.6.2016 nro 1037
Helsingin HO 21.9.2016 nro 137743
Helsingin HO 11.11.2016 nro 146089
Helsingin HO 30.12.2016 nro 154250
Helsingin HO 19.2.2018 nro 106927
Helsingin HO 8.3.2019 nro 108972
Helsingin HO 25.2.2020 nro 107446
Helsingin HO 1.10.2020 nro 1313
Helsingin HO 1.10.2020 nro 135612
Helsingin HO 26.2.2021 nro 107983
Helsingin HO 18.6.2021 nro 127863
Helsingin HO 22.7.2021 nro 131155
Helsingin HO 7.10.2021 nro 141501
Helsingin HO 25.1.2022 nro 102983
Helsingin HO 23.2.2022 nro 107284
Helsingin HO 30.8.2022 nro 1152
Helsingin HO 5.1.2023 nro 100297
Helsingin HO 31.3.2023, nro 112981
Helsingin HO 7.6.2023, nro 123374
Itä-Suomen HO 23.11.2020 nro 145144
Rovaniemen HO 23.5.2018 nro 121900
Turun HO 31.5.2016 nro 123111
Turun HO 3.7.2020 nro 124246
Turun HO 29.6.2021 nro 129304
Turun HO 29.6.2021 nro 129322
Turun HO 16.9.2021 nro 643
Turun HO 24.05.2022 nro 121825
Turun HO 6.6.2022 nro 123696
Turun HO 6.7.2022 nro 128092
Turun HO 8.6.2023, nro 123953
Vaasan HO 19.2.2015 nro 107766
Vaasan HO 25.3.2021 nro 112767
Vaasan HO 24.3.2022 nro 112483

Käräjäoikeudet

Ahvenanmaan KO 17.6.2020 nro 122821
Ahvenanmaan KO 28.6.2021 nro 129149
Ahvenanmaan KO 27.10.2021 nro 145290
Espoon KO 10.2.2015 nro 106335 (ja Espoon KO päätös asian sillensä jättämisestä 28.1.2015 nro 99)
Espoon KO 28.8.2015 nro 134959
Etelä-Karjalan KO 27.5.2020 nro 118953
Etelä-Karjalan KO 7.5.2021 nro 106752

Etelä-Pohjanmaan KO 12.5.2021 nro 120042
 Etelä-Pohjanmaan KO 21.6.2021 nro 128645
 Helsingin KO 13.1.2020 nro 101244
 Helsingin KO 14.1.2020
 Helsingin KO 30.1.2020 nro 104150
 Helsingin KO 19.2.2020 nro 108080
 Helsingin KO 20.2.2020 nro 107761
 Helsingin KO 26.2.2020 nro 108388
 Helsingin KO 5.3.2020 nro 109747
 Helsingin KO 25.3.2020 nro 112491
 Helsingin KO 25.3.2020 nro 112506
 Helsingin KO 3.4.2020 nro 113752
 Helsingin KO 27.5.2020 nro 119031
 Helsingin KO 12.6.2020 nro 121400
 Helsingin KO 12.6.2020 nro 121451
 Helsingin KO 16.6.2020 nro 121872
 Helsingin KO 24.8.2020 nro 128439
 Helsingin KO 10.9.2020 nro 132331
 Helsingin KO 23.9.2020 nro 134622
 Helsingin KO 30.10.2020 nro 141561
 Helsingin KO 27.11.2020 nro 146616
 Helsingin KO 2.12.2020 nro 147411
 Helsingin KO 11.12.2020 nro 149395
 Helsingin KO 17.12.2020 nro 150841
 Helsingin KO 18.12.2020 nro 151012
 Helsingin KO 7.1.2021 nro 100524
 Helsingin KO 19.2.2021 nro 107792
 Helsingin KO 19.2.2021 nro 107823
 Helsingin KO 22.2.2021 nro 107959
 Helsingin KO 26.2.2021 nro 108890
 Helsingin KO 8.3.2021 nro 110202
 Helsingin KO 11.3.2021 nro 110899
 Helsingin KO 1.4.2021 nro 114607
 Helsingin KO 29.4.2021 nro 118895
 Helsingin KO 12.5.2021 nro 120829
 Helsingin KO 27.5.2021 nro 124073
 Helsingin KO 30.6.2021 nro 129492
 Helsingin KO 10.9.2021 nro 137496
 Helsingin KO 10.9.2021 nro 137500
 Helsingin KO 10.9.2021 nro 137501
 Helsingin KO 13.10.2021 nro 142896
 Helsingin KO 26.10.2021 nro 145128
 Helsingin KO 21.12.2021 nro 155418
 Helsingin KO 28.12.2021 nro 155933
 Helsingin KO 28.12.2021 nro 155936
 Hyvinkään KO 12.9.2018 nro 137912
 Kemi-Tornion KO 19.10.2015 nro 144010
 Itä-Uudenmaan KO 5.3.2018 nro 109866
 Itä-Uudenmaan KO 13.9.2018 nro 138079

Itä-Uudenmaan KO 9.11.2018 nro 151071
Itä-Uudenmaan KO 25.4.2019 nro 118697
Itä-Uudenmaan KO 14.5.2019 nro 121744
Itä-Uudenmaan KO 24.5.2019 nro 124071
Itä-Uudenmaan KO 10.9.2019 nro 138606
Itä-Uudenmaan KO 21.10.2019, osaratkaisu nro 1643
Itä-Uudenmaan KO 29.10.2019 nro 147296
Itä-Uudenmaan KO 31.1.2020 nro 104373
Itä-Uudenmaan KO 31.1.2020 nro 104380
Itä-Uudenmaan KO 18.2.2020 nro 107030
Itä-Uudenmaan KO 22.4.2020 nro 115389
Itä-Uudenmaan KO 29.5.2020 nro 119396
Itä-Uudenmaan KO 18.8.2020 nro 128022
Itä-Uudenmaan KO 2.11.2020 nro 141706
Itä-Uudenmaan KO 10.11.2020 nro 143176
Itä-Uudenmaan KO 16.11.2020 nro 144203
Itä-Uudenmaan KO 9.2.2021 nro 105916
Itä-Uudenmaan KO 17.2.2021 nro 107338
Itä-Uudenmaan KO 12.5.2021 nro 121229
Itä-Uudenmaan KO 28.6.2021 nro 128711
Itä-Uudenmaan KO 23.2.2022 nro 107689
Kanta-Hämeen KO 26.3.2021 nro 114419
Kanta-Hämeen KO 14.4.2021 nro 116190
Kanta-Hämeen KO 6.10.2021 nro 141730
Kanta-Hämeen KO 30.11.2021 nro 151483
Keski-Suomen KO 7.9.2020 nro 132727
Keski-Suomen KO 3.12.2020 nro 147757
Keski-Suomen KO 3.5.2021 nro 120459
Keski-Suomen KO 9.6.2021 nro 124045
Keski-Suomen KO 10.6.2021 nro 125285
Keski-Suomen KO 22.6.2021 nro 128456
Keski-Suomen KO 8.11.2021 nro 147290
Lapin KO 9.1.2019 nro 100838
Lapin KO 1.2.2021 nro 100706
Länsi-Uudenmaan KO 25.2.2020 nro 108720
Länsi-Uudenmaan KO 2.3.2020 nro 108922
Länsi-Uudenmaan KO 23.9.2020 nro 134603
Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 nro 137656
Länsi-Uudenmaan KO 19.10.2020 nro 139046
Länsi-Uudenmaan KO 3.11.2020 nro 142065
Länsi-Uudenmaan KO 2.12.2020 nro 149559
Länsi-Uudenmaan KO 25.2.2021 nro 108727
Länsi-Uudenmaan KO 8.4.2021 nro 115415
Länsi-Uudenmaan KO 5.5.2021 nro 119884
Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 nro 121646
Länsi-Uudenmaan KO 1.10.2021 nro 141018
Länsi-Uudenmaan KO 11.11.2021 nro 148014
Oulun KO 16.6.2020 nro 121494
Oulun KO 22.6.2020 nro 122574

Oulun KO 12.8.2020 nro 127204
 Pirkanmaan KO 13.2.2020 nro 106374
 Pirkanmaan KO 22.4.2020 nro 115426
 Pirkanmaan KO 6.5.2020 nro 116762
 Pirkanmaan KO 12.6.2020 nro 121515
 Pirkanmaan KO 2.9.2020 nro 130879
 Pirkanmaan KO 7.10.2020 nro 137211
 Pirkanmaan KO 1.12.2020 nro 147099
 Pirkanmaan KO 10.12.2020 nro 149258
 Pirkanmaan KO 21.12.2020 nro 151319
 Pirkanmaan KO 7.1.2021 nro 100420
 Pirkanmaan KO 23.2.2021 nro 108164
 Pirkanmaan KO 22.11.2021 nro 149890
 Pohjanmaan KO 29.10.2021 nro 145783
 Pohjanmaan KO 13.12.2021 nro 153870
 Pohjois-Savon KO 27.5.2020 nro 118997
 Pohjois-Savon KO 23.6.2021 nro 128611
 Pohjois-Savon KO 1.12.2021 nro 151776
 Päijät-Hämeen KO 18.6.2020 nro 122370
 Päijät-Hämeen KO 27.11.2020 nro 146696
 Päijät-Hämeen KO 26.3.2021 nro 113504
 Päijät-Hämeen KO 16.4.2021 nro 116423
 Päijät-Hämeen KO 23.6.2021 nro 128222
 Satakunnan KO 27.5.2020 nro 120980
 Satakunnan KO 30.6.2020 nro 123849
 Satakunnan KO 13.10.2020 nro 138002
 Satakunnan KO 15.10.2020 nro 138675
 Satakunnan KO 27.10.2020 nro 140638
 Satakunnan KO 29.10.2020 nro 141313
 Satakunnan KO 3.11.2020 nro 141844
 Satakunnan KO 18.11.2020 nro 144647
 Satakunnan KO 10.12.2020 nro 149145
 Satakunnan KO 14.12.2020 nro 149628
 Satakunnan KO 19.10.2021 nro 143957
 Varsinais-Suomen KO 3.4.2020 nro 113611
 Varsinais-Suomen KO 10.11.2020 nro 143050
 Varsinais-Suomen KO 11.12.2020 nro 151073
 Varsinais-Suomen KO 4.1.2021 nro 100183
 Varsinais-Suomen KO 19.2.2021 nro 107743
 Varsinais-Suomen KO 10.5.2021 nro 120608
 Varsinais-Suomen KO 11.6.2021 nro 126482
 Varsinais-Suomen KO 30.6.2021 nro 129566
 Varsinais-Suomen KO 10.8.2021 nro 132412
 Varsinais-Suomen KO 27.8.2021 nro 135242
 Varsinais-Suomen KO 15.11.2021 nro 148527
 Varsinais-Suomen KO 8.12.2021 nro 152791

Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisut

EUT yhdistetyt asiat Gözütok & Brügge 2003. Judgement of 11. 2. 2003 – joined cases C-187/01 & C-385/01 Judgement of the Court 11 February 2003. Hüseyin Gözütok (C-187/01) and Klaus Brügge (C-385/01).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

Engel ym. v. Alankomaat 8.6.1976
Deweer v. Belgia 27.2.1980
Ankerl v. Sveitsi 23.10.1996
Georgiadis v. Kreikka 29.5.1997
Sundqvist v. Suomi 22.11.2005
Vilho Eskelinen ym. v. Suomi 19.4.2007
Salduz v. Turkki 27.11.2008
Gäfgen v. Saksa 1.6.2010.
Aleksandr Zaichenko v. Venäjä 28.6.2010.
Babar Ahmad ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta 6.7.2010
Kalle Kangasluoma v. Suomi 15.2.2011
Fafrowicz v. Puola 17.4.2012
Ajdaric v. Kroatia 4.6.2012
Centro Europa 7 S.R.L. ja Di Stefano v. Italia 7.6.2012
Matti Kangasluoma v. Suomi 25.9.2012
Natsvlishvili ja Togonidze v. Georgia 8.9.2014
Niskasaari ja Otavamedia Oy v. Suomi 23.6.2015
Navalny ja Ofitserov v. Venäjä 4.7.2016
A ja B v. Norja 15.11.2016.
Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy v. Suomi 27.6.2017
Regner v. Tšekki 19.9.2017
Leuska ym. v. Viro 7.2.2018
Mihalache v. Romania 8.7.2019
V.C.L. ja A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta 5.7.2021
Hasanov ja Majidli v. Azerbaidzan 7.10.2021
Mucha v. Slovakia 25.11.2021

Yhdysvaltojen oikeuskäytäntöä

Appellate Court of Illinois: Plaintiff-Appellee v. D' Andre Howard. 24.9.2021. [https://ilcourtsaudio.blob.core.windows.net/antilles-resources/resources/db6389a6-d773-4a03-a32b-7e035b06cee6/People%20v.%20Howard,%202021%20IL%20App%20\(1st\)%20191329-U.pdf](https://ilcourtsaudio.blob.core.windows.net/antilles-resources/resources/db6389a6-d773-4a03-a32b-7e035b06cee6/People%20v.%20Howard,%202021%20IL%20App%20(1st)%20191329-U.pdf) (9.11.2022).
Chapman v. Commonwealth, Supreme Court of Kentucky 2008. Marco Allen Chaplman, Appellant, v. Commonwealth of Kentucky, Appellee. Supreme Court of Kentucky 23.10.2008. https://casetext.com/case/chapman-v-commonwealth-10?__cf_chl_jschl_tk__=pmd_J8XXHGOPGH3ywwR0FAZhFToRVTxQF0Hv9rzZjtBe5DA-1631175120-0-gqNtZGzNAjucnBszQi9 (9.11.2022).
Chapman v. Commonwealth, 2007. Competence to Plead Guilty and Seek the Death Penalty. The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law. Volume 36, Number 3, 2008. <http://jaapl.org/content/jaapl/36/3/409.full.pdf> (9.11.2022).

United States v. Vonn 2002. US Supreme Court. Volume 535 U.S. 55, 2002. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/535/55/> (9.12.2022).

United States Court of Appeals: Miles v. Stainer 1997. <https://caselaw.findlaw.com/us-9th-circuit/1316575.html> (9.11.2022).

Brady v. United States, 397 U.S. 742 (1970). <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/397/742/> (9.11.2022).

Miranda v. Arizona 384 U.S. 436, 1966. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436/> (9.12.2022).

Lainkäyttö- ja lainvalvontaratkaisut

Apulaisoikeuskanslerin päätös 8.12.2022. OKV/665/30/2022, OKV/665/30/2022-OKV-4. Tuomion puutteelliset tiedot tunnustamisten vaikutuksesta tuomittuihin rangaistuksiin.

Apulaisoikeuskanslerin päätös 29.9.2021, OKV/501/31/2020, OKV/515/40/2020, OKV/501/31/2020-OKV-5. Syyteneuvottelumenettelyn edellytykset ja syyteoikeuden vanhentuminen.

Apulaisoikeuskanslerin päätös 18.12.2018. OKV/669/1/2018, OKV/742/1/2018. Syyteneuvottelumenettely virkarikosasiassa. Syyteneuvottelumenettelyssä ei voi luopua kaikista rangaistusvaatimuksista tai sopia rikostunnusmerkistön valinnasta.

Lyhenteet

CBCA	Criteria-Based Content Analysis
DNA	deoxyribonucleic acid
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	esitutkintalaki 805/2011
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
ICC	Kansainvälinen rikostuomioistuin, International Criminal Court
ICTR	Ruandan sotarikostuomioistuin, International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	Jugoslavian sotarikostuomioistuin, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
KO	käräjäoikeus
KKO	korkein oikeus
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari 4/1734
ORK	Oikeusrekisterikeskus
PeVL	eduskunnan perustuslakivaliokunta
RL	rikoslaki 39/1889
RM	Reality Monitoring
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997
SCAN	Scientific Content Analysis
SML	laki sakon ja rikesakon määräämisestä 754/2010, sakkomenettelylaki
VKS	valtakunnansyyttäjä
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat
ään.	tuomioistuimen äänestyspäättös

Asiasanat

A

akkusatorinen rikosprosessi 108–114, 119
 alaikäiset (nuoret) 23, 33, 46, 136, 142,
 149–154, 157–160, 190–193, 215,
 225–226, 241, 256, 283–287
 asianomistajan asema 42–47, 54–56, 69, 71,
 75, 81–87, 96–98, 196–197
 avustajan rooli 52–54, 175–177, 180–181,
 183, 189, 191, 197, 212–215, 279–280

E

eettisyys 49, 57, 106, 116–117, 125–127,
 159, 176, 263
 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 20–24,
 30, 88–91, 113, 123, 152, 203–204,
 240–241, 250, 270–273, 278

H

haavoittuva asema 45–46, 138, 149, 155, 159,
 162, 188, 192, 225–229, 281–282, 283–287
 harkintavalta
 – syyttäjän 35–39, 41–47, 47–54, 56–62,
 174–175, 179–182, 277–278
 – tuomioistuimen 46–47, 49–50, 177–183,
 197–202, 207–215, 216, 222–225,
 245–250, 270–276, 277–278
 hypoteesimetodi 107, 219–225, 242

I

inkvisitorinen rikosprosessi 108–111
 intuitio 168, 207, 216–219, 239
 itsekriminointisuoja 20, 24, 69, 106, 132,
 172–174, 176, 189, 193–195, 213–214

J

järjestäytynyt rikollisuus 20, 53, 152–153,
 161–162, 188, 215, 228–229

K

katumus 25, 127, 182–183, 214
 kirjallinen menettely 128–129, 239

kolmasosan alennus 2, 36, 59, 126–127,
 134, 189, 229, 245–246, 262, 271–274
 korostunut selvittämisvelvollisuus 24,
 110–114, 120, 179, 183, 202–204, 215
 kriminaalipolitiikka 4–6, 25–27, 247, 255,
 271–273
 kruunun todistajajärjestelmä 20, 39, 52, 128
 kulttuuriset erot 6, 10, 18, 45, 153–154, 164,
 180
 kustannussäästöt (prosessieconomia) 6, 8, 13,
 25–32, 41–42, 47–52, 58–61, 66, 75–76,
 128, 289–290
 kuulemisperiaate (kontradiktorisuus) 106,
 112, 116–118, 120, 215–216, 221–225,
 249, 275–276

L

lieventämisperuste 19, 29, 46, 58–61, 70,
 124–128, 132–134, 249, 257, 261, 265–269

M

materiaalinen prosessinjohto 110–114,
 118–121, 179, 203, 215, 224, 242
 muutoksenhaku 5, 22–24, 31, 43, 48, 59, 61,
 62–63, 130, 132, 137, 143, 248, 253,
 258–259, 269–276, 288–289

N

näyttökynnykset 56–58, 179–183, 207–216,
 239–242

O

objektiivisuusperiaate 57–58, 109, 116, 174,
 197–202, 209, 216, 219, 221, 272–273,
 278–280, 290
 oheisseuraamukset 37–39, 133, 256–257,
 260–261, 265–266, 269, 289
 oikeudenmukainen oikeudenkäynti 4, 6,
 20–24, 32, 34, 112, 117, 178, 190, 202,
 226, 241, 270–273, 290
 oikeusvoima 51, 75–78, 87–99, 102, 175,
 214, 244

P

- painostettu väärä tunnustus 138, 145,
149–155, 160, 172, 180, 189, 226–227,
270–273, 280
- perusteleminen
- tunnustuksen oikeellisuus 209–214,
239–242
 - tunnustuksen vapaaehtoisuus 209–211,
214–215, 239–242, 270–276
- perus- ja ihmisoikeudet 5, 6, 27, 30, 52, 87,
108, 288, 290

R

- rangaistusalennuksen suuruus
- alennuksen määrä ja suhde rangaistusla-
jiin 270–276 (ks. myös kolmasosan
alennus)
 - tuomioesityksessä mainitseminen
245–250, 269–270
- rationaalinen harkinta 26, 108, 137, 147, 155,
173, 214, 222, 287–288
- Reid-tekniikka 137, 161, 165–167, 281–283
- resurssipula ja resurssien säästäminen 8,
27–29, 72, 129, 205, 273, 289–290
- rikosprosessin tehostaminen 19–20, 28, 41,
287–290

S

- seksuaalirikokset 40–47, 77, 126, 140, 145,
147, 151, 156, 167, 208, 220
- sisäistetty väärä tunnustus 138, 145–146, 149,
154–156, 161, 163, 172, 180, 226, 280

T

- todistelu
- kirjallinen todistelu 197–202, 204–207,
209–215, 231–239, 239–242
 - suullinen todistelu 187–195, 197–202,
207–209, 209–216
- todistusteoria 6, 216–225, 239
- totuus 62, 105–108, 150–151, 167–168, 243,
286
- tuomiovallan käyttö 31–32, 50, 183, 245–
254, 273–276, 288

V

- valheenpaljastuskeinot 164, 165–170,
282–283
- vapaaehtoinen väärä tunnustus 145–149, 171,
180, 280
- vapaa todistusharkinta 8, 71, 197–202, 209,
213, 216
- vastaajan etu 37, 102, 120, 175–177, 204,
230, 242–244, 272, 277

Y

- yhdenvertaisuus 26, 31, 32–35, 37, 57–58,
83, 106, 125–126, 183, 264–269, 273,
284, 289

Suomessa otettiin syyteneuvottelu käyttöön vuonna 2015. Syyteneuvottelu tarkoittaa menettelyä, jossa rikoksesta epäilty ja syyttaja neuvottelevat siitä, haluaako rikoksesta epäilty tunnustaa rikoksensa, jos syyttaja sitoutuu tunnustuksen vastapainoksi vaatimaan rangaistusta lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti tai tekemään joltakin osin toimenpiteistä luopumispäätöksen. Jos neuvotteluissa päästään yhteisymmärrykseen, asiassa laaditaan tuomioesitys. Oikeudenkäyntiä, jossa tuomioesitys käsitellään, kutsutaan tunnustamisoikeudenkäynniksi.

Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimen keskeisin tehtävä on arvioida, onko vastaajan antama tunnustus oikea ja vapaaehtoinen. Tuomioesityksen mukainen tuomio voidaan antaa, jos tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Tuomioistuimelle on tällä tavoin asetettu suuri vastuu tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta ja sitä kautta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta. Tunnustamisoikeudenkäynnit ovat kuitenkin menettelyinä suppeita, ja näytön esittäminen niissä on vähäistä – tuomioistuimilla on käytännössä melko rajalliset keinot tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen.

Tutkimuksessa tarkastellaan, mihin asioihin tuomioistuimen on tunnustamisoikeudenkäynnissä kiinnitettävä huomiota arvioidessaan, jääkö tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta varteenotettavaa epäilyä. Lisäksi tutkimuksessa arvioidaan syyttäjän ja avustajan roolia tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamisessa. Mitä monimutkaisempaa kokonaisuutta vastaanaja on tunnustamassa – ja mitä parempaa ”palkintoa” vastaan –, sitä enemmän korostuvat viranomaisten velvollisuudet huolehtia tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta.

Kysymystä käsitellään paitsi oikeudellisesta näkökulmasta myös vääriä tunnustuksia koskevan oikeuspsykologisen aineiston avulla. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on palvella tunnustamisoikeudenkäynneissä työskentelevien ammattilaisten tarpeita. Tutkimus tarjoaa kokonaiskuvan suomalaisesta syyteneuvottelumenettelystä, keskittyen erityisesti tunnustuksen oikeellisuuden ja vapaaehtoisuuden varmistamiseen liittyviin käytännön ongelmiin.

